www.mruni.eu

Simona DEMENTAVIČIENĖ

DAKTARO DISERTACIJA

VISUOMENĖS ATSTOVAI TEISMO PROCESE

SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (S 001)
VILNIUS, 2026

Mykolo Romerio universitetas

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Simona Dementavičienė

VISUOMENĖS ATSTOVAI TEISMO PROCESE

Mokslo daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Vilnius, 2026

Mokslo daktaro disertacija rengta 2019–2025 m. Mykolo Romerio universitete pagal Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 „Dėl doktorantūros teisės suteikimo“ suteiktą doktorantūros teisę Mykolo Romerio universitetui su Vytauto Didžiojo universitetu.

Moksliniai vadovai:

prof. dr. Vytautas Sinkevičius, 2019–2022 m. (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Ieva Deviatnikovaitė, 2022–2025 m. (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Mokslo daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:

prof. dr. Toma Birmontienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Nariai:

doc. dr. Tomas Berkmanas (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Jānis Pleps (Latvijos universitetas, Latvijos Respublika, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

dr. Gintaras Šapoka (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Haroldas Šinkūnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Mokslo daktaro disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2026 m. vasario 13 d. 10 val. Mykolo Romerio universitete, I-414 auditorijoje.

Adresas: Ateities g. 20, 08303 Vilnius.

© Mykolo Romerio universitetas, 2026

TURINYS

SANTRUMPOS 6

ĮVADAS 7

1. VISUOMENĖS ATSTOVŲ DALYVAVIMO TEISMO PROCESE INSTITUTO KILMĖ IR RAIDA 29
1.1. Tautos susirinkimai senovės Graikijoje 29
1.2. Teisingumo vykdymo subjektai senovės Romoje 31
1.3. Prisiekusiųjų institutas viduramžių Anglijoje 37
1.4. Tarėjų institutas viduramžių Vokietijoje 42
1.5. Teisingumo vykdymo subjektai Lietuvoje 46
1.5.1. Teisingumo vykdymo subjektai LDK teismuose 47
1.5.2. Teisingumo vykdymo subjektai Lietuvos Respublikoje 1918–1940 m. 58
1.6. Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese istorinės raidos ir teisės tradicijos vertinimas 67

2. VISUOMENĖS ATSTOVŲ DALYVAVIMO TEISMO PROCESE INSTITUTO MODELIAI 68
2.1. Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto modelių bruožai 68
2.2. Prisiekusiųjų instituto modelis 70
2.2.1. Prisiekusieji (*jury*) Anglijoje / Velse 71
2.2.2. Prisiekusieji (*jury*) JAV 85
2.3. Tarėjų instituto modelis 116
2.3.1. Tarėjai (*schöffen*) Vokietijoje 116
2.3.2. Tarėjai (*jurés*) Prancūzijoje 126
2.3.3. Tarėjai (*ławnicy*) Lenkijoje 138
2.3.4. Tarėjai Skandinavijos valstybėse 150
2.3.4.1. Tarėjai (*domsmænd*) Danijoje 151
2.3.4.2. Tarėjai (*nämndemän*) Švedijoje 156
2.3.4.3. Tarėjai (*lautamies*) Suomijoje 168
2.4. Prisiekusiųjų ir tarėjų institutų modelių vertinimas 172

3. TEISĖS Į TEISINGĄ TEISMĄ UŽTIKRINIMO PROBLEMOS DALYVAUJANT VISUOMENĖS ATSTOVAMS 176
3.1. Teismo proceso (ne)suderinamumas su teisės į teisingą teismą reikalavimais dalyvaujant *prisiekusiesiems* 179

3.1.1. Teisėjo pareigos duoti nurodymus prisiekusiajam dėl kaltinamojo teisės tylėti įgyvendinimas ... 180
3.1.2. Teisėjo pareigos duoti nurodymus prisiekusiajam dėl nešališkumo įgyvendinimas ... 182
3.1.2.1. Dėl rasistinių pažiūrų ... 183
3.1.2.2. Dėl santykio su šalimis ir kitais proceso dalyviais ... 184
3.1.2.3. Dėl nemotyvuotų sprendimų ... 189
3.1.2.4. Dėl politinių pažiūrų ... 194
3.1.2.5. Dėl žiniasklaidos poveikio ... 196
3.1.2.6. Dėl pasitarimų slaptumo (Konvencijos 10 straipsnio 2 dalis) ... 199
3.2. Teismo proceso (ne)suderinamumas su teisės į teisingą teismą reikalavimais dalyvaujant *tarėjams* ... 202
3.2.1. Tarėjo nešališkumo reikalavimas ... 203
3.2.2. Tarėjo teisinio statuso nustatymas įstatymu (teisė į įstatymu įsteigtą teismą) ... 208
3.2.3. Tarėjo nepriklausomumo reikalavimas ... 210
3.2.4. Tarėjo pareiga išnagrinėti bylą teisingai per trumpiausią laiką (Konvencijos 5 straipsnio 3 dalis) ... 213
3.2.5. Tarėjo pareiga motyvuoti priimamą sprendimą (teisė į pagrįstą sprendimą) ... 219
3.3. Teismo proceso (ne)suderinamumo su teisės į teisingą teismą reikalavimais dalyvaujant visuomenės atstovams vertinimas ... 221
3.4. Teisės į teisingą teismą užtikrinimo pokyčiai užsienio valstybėse dalyvaujant visuomenės atstovams ... 224

4. VISUOMENĖS ATSTOVŲ DALYVAVIMO TEISMO PROCESE LIETUVOJE KONSTITUCINGUMO VERTINIMAS ... 230
4.1. Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto iniciatyvos Lietuvoje ... 231
4.2. Konstitucijos pataisos projekto, kuriame įtvirtinamas tarėjų institutas, analizė ... 245
4.2.1. Dėl siūlomos Konstitucijos nuostatos, kuria įtvirtinamas tarėjų institutas ... 247
4.2.2. Dėl siūlomos Konstitucijos nuostatos, susijusios su tarėjų veiklos pobūdžiu ... 250
4.2.3. Dėl Konstitucijos pataisos projekto apimties ... 251
4.3. Visuomenės atstovų instituto iniciatyvų Lietuvoje ir Konstitucijos pataisos projekto vertinimas ... 262

4.4. Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto praktinis konstitucingumo vertinimas ... 264
4.4.1. Teismo nepriklausomumas ir nešališkumas ... 264
4.4.2. Teismo proceso viešumas ... 267
4.4.3. Teismo proceso operatyvumas (efektyvumas) ... 269
4.4.4. Teismo kompetencija ... 271
4.4.5. Teisingas teismo sprendimas ... 276
REZULTATAI ... 284
IŠVADOS ... 286
PASIŪLYMAI ... 289
LITERATŪRA ... 290
PRIEDAI ... 356
SANTRAUKA ... 369
MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS ... 381
SUMMARY ... 384

SANTRUMPOS

Elektroninis teismas – e. teismas

Europos Sąjunga – ES

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas – ESTT

Europos Komisija – EK

Europos Taryba – ET

Europos žmogaus teisių komisija – EŽTK

Europos Žmogaus Teisių Teismas – EŽTT

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija – Europos žmogaus teisių konvencija

Jungtinės Amerikos Valstijos – JAV

Jungtinė Karalystė – JK

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė – LDK

ĮVADAS

„Jei mes patys neapgalvosime savo teismo darbo,
niekas nepadarys to už mus.“[1]
Petras Leonas

Vakarų teisės tradicijų valstybių konstitucijose[2] įtvirtintas konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja valstybės pareigą užtikrinti (apsaugoti) asmens teises ir laisves. Vienas iš būdų, padedančių jas užtikrinti, – sukurti skaidrią ir veiksmingą teismų sistemą. Tokia teismų sistema yra viena iš priemonių, kuri padeda užtikrinti teisingumą ir yra neatsiejama nuo pamatinio teisinės valstybės principo. Kertinė teismų funkcija – ginti asmens teises ir laisves užtikrinant teisingą jų gynybos procesą teisme.

Teisė į teisingą teismą[3] – viena iš pagrindinių asmens teisių, įtvirtintų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje[4] ir Europos žmogaus teisių konvencijoje[5]. Ši teisė apima, be kita ko, teisę į bylos nagrinėjimą per kuo trumpesnį laiką įstatymų nustatyta tvarka įsteigtame, nepriklausomame ir nešališkame teisme. Tai laikoma teisingo bylos nagrinėjimo standartu. Remiantis EŽTT praktika, asmens teisę į teisingą teismą galima užtikrinti įvairiais nacionaliniais būdais, pasirinkus vienokį ar kitokį teismo proceso[6]

---

1 Petras Leonas, „Aequitas Lietuvos teismuose“, *Teisė* 23 (1933): 176.

2 Simona Dementavičienė, „Visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą institutas Lietuvos Respublikoje ir kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse: konstituciniai aspektai“, iš *Konstitucija ir teisinė sistema: Liber Amicorum prof. dr. Vytautui Sinkevičiui* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2021), straipsnio priedai: 2–4 lentelės.

3 Angl. *Right to a fair trial.* „Right to a Fair Trial“, iš *European Convention on Human Rights: As Amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15, Supplemented by Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12, 13 and 16* (Strasbourgh: European Court of Human Rights, Council of Europe, 2013), žiūrėta 2024 m. rugsėjo 4 d., https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG.

4 Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 30 straipsnio 1 dalis: „Asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą“, Infolex, žiūrėta 2025 m. balandžio 29 d., https://www.infolex.lt/ta/72720. Teisė kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių gynimo Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje interpretuojama, *inter alia*, aiškinant Konstitucijos 5, 30, 109 straipsnių nuostatas, konstitucinės teisinės valstybės, teisingumo, teisminės gynybos principus. Toma Birmontienė, „Žmogaus teisių konstitucinės doktrinos plėtra: teisės į teismą metamorfozės“, iš *Konstitucija ir teisinė sistema: Liber Amicorum prof. dr. Vytautui Sinkevičiui* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2021).

5 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Europos žmogaus teisių konvencija) 6 straipsnio 1 dalis: „Nustatant kiekvieno asmens pilietines teises ir pareigas ar jam pareikštą baudžiamąjį kaltinimą, jis turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama per įmanomai trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo“. *Europos Žmogaus teisių konvencija: Europos Žmogaus teisių konvencija iš dalies pakeista protokolais Nr. 11, 14 ir 15 su pirmuoju protokolu ir papildomais protokolais Nr. 4, 6, 7, 12, 13 ir 16* (Strasbourgh: European Court of Human Rights, Council of Europe, 2013), žiūrėta 2024 m. rugsėjo 4 d., https://www.echr.coe.int/documents/convention_lit.pdf.

6 Giedrė Lastauskienė ir kt., *Teisės teorija: vadovėlis* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2024), 296.

modelį, teisingumo vykdymą patikint išimtinai teisėjams arba kartu su visuomenės atstovais[7].

Taigi galima išskirti du teismo proceso modelius: vieną, kuriame dalyvauja tik teisėjai, be visuomenės atstovų, ir kitą, kuriame kartu su teisėjais dalyvauja ir visuomenės atstovai. Pastarasis teismo proceso modelis – visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese modelis – yra dviejų tipų: modelis, kuriame dalyvauja prisiekusieji, ir modelis, kuriame dalyvauja tarėjai. Vadinasi, visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutas apima tiek prisiekusiųjų, tiek tarėjų institutus. Šiame tyrime sąvoka „visuomenės atstovai teismo procese" (trumpiau – „visuomenės atstovai") vartojama kalbant apie abu šiuos atvejus – tiek apie prisiekusiuosius, tiek apie tarėjus. Disertacijoje nagrinėjami šie pagrindiniai[8] prisiekusiųjų ir tarėjų institutai bei jų veikimo modeliai. Toliau aptariamos prisiekusiųjų ir tarėjų sąvokos, kurios vartojamos šiame darbe analizuojant visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese konstitucingumo vertinimą:

- *Prisiekusieji* – piliečiai, kuriems nekeliamas reikalavimas turėti teisinį išsilavinimą. Jie, veikdami atskiroje kolegijoje, be teisėjo, kuris jiems išaiškina teisę konkrečių faktinių aplinkybių kontekste, sprendžia dėl asmens kaltės ar nekaltumo. Jei priimamas sprendimas dėl kaltumo, teisėjas, taikydamas teisės normas, skiria bausmę.
- *Tarėjai* – piliečiai, kuriems nekeliamas reikalavimas turėti teisinį išsilavinimą. Jie kartu su teisėjais kolegijoje nagrinėja bylas ir, turėdami vienodą sprendžiamojo balso teisę, priima sprendimus tiek dėl faktinių aplinkybių, tiek dėl teisės taikymo.

Bendrosios teisės tradicijos valstybėse, pvz., JK ir JAV, prisiekusiųjų dalyvavimas teismo procese yra demokratijos plėtros principas. JAV teisininkų asociacija yra parengusi prisiekusiųjų instituto principus.[9] Žemyninėse Vakarų Europos valstybėse, pvz., Vokietijoje, Prancūzijoje, tarėjų institutas – demokratijos plėtros principas, įtvirtintas Europos tarėjų chartijoje[10], kurią priėmė Europos tarėjų asociacijos tinklas

---

7 William Schabas, „Ireland, the European Convention on Human Rights, and the Personal Contribution of Seán MacBride", iš *Judges, Transition and Human Rights*, red. John Morison, Kieran McEvoy ir Gordon Anthony (Oxford: Oxford University Press, 2007), 256. Išsami informacija apie Konvencijos rengimą ir plėtrą: Ed Bates, *The Evolution of the European Convention of Human Rights: From Its Inception to the Creation of a Permanent Court of Human Rights* (Oxford: Oxford University Press, 2010); Ed Bates, „The Birth of the European Convention on Human Rights – and the European Court of Human Rights", iš *The European Court of Human Rights: Between Law and Politics*, sud. Christofferson Madsen ir Rask Madsen (Oxford: Oxford University Press, 2011), 17; Sanja Kutnjak Ivković ir kt., *Juries, Lay Judges, and Mixed Courts: A Global Perspective* (Cambridge: Cambridge University Press, 2021), https://british-association-comparative-law.org/2022/11/04/juries-lay-judges-and-mixed-courts-a-global-perspective-cambridge-university-press-2021-edited-by-sanja-kutnjak-ivkovic-shari-seidman-diamond-valerie-p-hans-and-nancy-s-marder/.

8 Dementavičienė, *supra note*, 2.

9 American Bar Association, *Principles for Juries and Jury Trials* (2023), https://www.uscourts.gov/sites/default/files/aba_principles_for_juries_and_jury_trials_2005.pdf.

10 Europos tarėjų chartija: *European Day of Lay Judges. Documentary of the Elaboration of the European Charter of Lay Judges* (Berlin, 2012), https://www.parijus.eu/assets/pdf/Europa/documentary-lay-judges-Europe.pdf.

(angl. ENALJ)[11], taip pat Europos tarėjų Londono deklaracijoje[12], kurią 2011 m. tarėjų forume pasirašė 14 valstybių[13].

Tačiau ar visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutas yra suderinamas su valstybės pareigos užtikrinti teisę į teisingą teismą reikalavimais? Ar tikrai tarėjų ir prisiekusiųjų institutai padeda įgyvendinti šią subjektinę teisę, ar, atvirkščiai, kelia praktinių problemų dėl teisingo proceso užtikrinimo? Vienas esminių šiame darbe nagrinėjamų klausimų, atskleidžiantis besivystantį visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutą, yra tokio proceso konstitucingumo vertinimas sprendžiant, kaip suprantamas teisingumo vykdymas ir kokiems asmenims valstybė turi suteikti įgaliojimus vykdyti teisingumą. Kyla klausimas, ar valstybė, turinti pareigą užtikrinti teisingumo vykdymą ir teisės į teisingą teismą reikalavimus, turi teisę perleisti kompetenciją teisingumą vykdyti ne profesionaliam teisėjui, o visuomenės atstovams?

Lietuvoje vykdyti teisingumą patikėta išimtinai teisėjams. Vadinasi, Lietuvoje taikomas toks teismo proceso modelis, kuriuo vadovaujantis visuomenės atstovai šiame procese nedalyvauja. Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 109 straipsnį[14], ne kartą konstatavo[15], kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti asmens teises ir laisves. Konstitucinė teisingumo vykdymo samprata suponuoja ir tai, kad teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi

---

11 *European Day of Lay Judges*, *supra note*, 10. Europos tarėjų asociacijos tinklas (angl. ENALJ), įkurtas 2012 m. Vokietijoje (Berlyne), – ne pelno siekianti asociacija, vienijanti nacionalines tarėjų asociacijas. Pagrindinis asociacijos tikslas – saugoti ir stiprinti piliečių dalyvavimą teismų sistemoje kaip pagrindinį bet kurios demokratinės visuomenės principą, nepriklausomą nuo skirtingų teismų sistemų. Šiuo metu asociacijai priklauso 20 asociacijų iš 14 Europos šalių.

12 Londono deklaracija: „London Declaration of Lay Judges in Europe“, PariJus, žiūrėta 2024 m. sausio 11 d., https://www.parijus.eu/assets/pdf/ENALJ/D2_London%20Declaration%20of%20Lay%20Judges%20in%20Europe%202011.pdf.

13 Tai – Austrija, Bulgarija, Anglija / Velsas, Estija, Suomija, Prancūzija, Vokietija, Italija, Portugalija, Škotija, Ispanija, Švedija ir Šveicarija.

14 Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis: „Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. Teismas priima sprendimus Lietuvos Respublikos vardu“, Infolex, žiūrėta 2024 m. rugsėjo 5 d., https://www.infolex.lt/ta/72720#Xd931958a2dd04166938c81cefce960c1.

15 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“, LRKT, žiūrėta 2020 m. kovo 10 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta368/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. gegužės 9 d. nutarimas byloje Nr. 13/04-21/04-43/04 „Dėl teisminės valdžios konstitucinės sistemos ir savivaldos, teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, taip pat dėl teisėjų įgaliojimų pratęsimo“, LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 11 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta208/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. birželio 6 d. nutarimas byloje Nr. 12/06 „Dėl Konstitucinio Teismo statuso“, LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 10 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta214/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas byloje Nr. 34/2009-11/2011-33/2011 „Dėl teismo įgaliojimų sušvelninti ATPK nustatytą sankciją“, LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 15 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta127/content.

įstatymuose nustatytų procesinių ir kitų reikalavimų, neperžengdami savo jurisdikcijos ribų, neviršydami kitų įgaliojimų.[16] Iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies[17] teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus[18]. Teisėjams aukštos profesinės kvalifikacijos ir specialių žinių reikalavimai yra iškelti siekiant užtikrinti teismo, kaip nepriklausomos ir nešališkos teisminės valdžios, autoritetą ir tinkamą, efektyvų teismo funkcijų vykdymą.[19]

Pripažįstama, kad negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad asmenims, norintiems eiti teisėjo pareigas[20], be kita ko, vykdyti teisingumą, būtų keliami žemesni profesiniai reikalavimai, iš jų būtų reikalaujama žemesnio išsilavinimo ir (arba)

---

16 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05 „Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskųsti prokuroro nutarimą“, LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 10 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta193/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2007 m. spalio 24 d. nutarimas byloje Nr. 26/07 „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“, LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 17 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta568/content.

17 Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis, *supra note,* 14.

18 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2007 m. gegužės 15 d. nutarimas byloje Nr. 7/04-8/04 „Dėl valstybės ir tarnybos paslapčių“, LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 8 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta550/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas byloje Nr. 71/06-12/07 „Dėl teismo galių sprendžiant dėl licencijų verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais galiojimo panaikinimo“, LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 21 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta499/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2011 m. sausio 31 d. nutarimas byloje Nr. 3/2009-24/2009-37/2009-1/2010-3/2010-4/2010-5/2010-11/2010-17/2010-26/2010-45/2010-57/2010-58/2010-59/2010-60/2010-61/2010 „Dėl statybos, pažeidžiančios teisės aktų reikalavimus, teisinių pasekmių“, LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 21 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta144/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas byloje Nr. 34/2009-11/2011-33/2011 „Dėl teismo įgaliojimų sušvelninti ATPK nustatytą sankciją“, *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2014 m. gegužės 8 d. nutarimas byloje Nr. 20/2011-14/2013-15/2013-16/2013 „Dėl teisėjų atlyginimų koeficientų ir Darbo kodekso“, LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 21 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta20/content.

19 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2016 m. gegužės 16 d. sprendimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01, 04/04 „Dėl Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. ir 2004 m. liepos 1 d. nutarimų nuostatų, susijusių su teisėjų teise dirbti kitą darbą ir gauti kitą atlyginimą, išaiškinimo“, LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 21 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1608/content.

20 Teisėjo pareigos įtvirtintos Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 43 straipsnyje: 1. Teisėjas privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir kitų įstatymų, vykdyti Teisėjų etikos taisyklių reikalavimus. 2. Be teisingumo vykdymo, teisėjas atlieka kitas pareigas, įstatymų priskirtas teismo, kuriame jis dirba, kompetencijai. 3. Teisėjas privalo raštu pranešti teismo pirmininkui apie teismo procesą, kuriame tas teisėjas yra proceso šalis. Teisėjas taip pat privalo raštu pranešti teismo pirmininkui apie teismo procesą, kuriame to teisėjo sutuoktinis, vaikai (įvaikiai), tėvai (įtėviai), broliai, seserys (įbroliai, įseserės), taip pat jo sutuoktinio vaikai (įvaikiai), tėvai (įtėviai), broliai, seserys (įbroliai, įseserės) yra proceso šalis, jei byla teisminga teismui, kuriame jis dirba teisėju. 4. Teisėjas privalo nuolat tobulinti profesinę kvalifikaciją. 5. Teisėjas privalo tikrintis sveikatą šio Įstatymo 53^1 straipsnyje nustatyta tvarka. 6. Už teisėjo pareigų nevykdymą teisėjas atsako šiame Įstatyme nustatyta tvarka , Infolex, žiūrėta 2025 m. rugsėjo 5 d., https://www.infolex.lt/ta/122442#X6963fe83b425436695e79e8c022fb80e.

žemesnės kvalifikacijos nei iš asmenų, norinčių verstis kitomis teisinėmis profesijomis (advokato, prokuroro, notaro ar antstolio). Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos paneigti ne tik išskirtinį teisėjo konstitucinį statusą, bet ir konstitucinę teisingumo vykdymo sampratą.[21] Todėl teisminė valdžia Lietuvoje formuojama profesiniu pagrindu.[22]

Tokia konstitucinė doktrina Lietuvoje vystėsi išimtinai teisėjams patikėjus teisingumo vykdymo funkciją, ir Konstitucinio Teismo pateikti išaiškinimai kelia abejonių, ar visuomenės atstovų, neturinčių teisinio išsilavinimo ir reikiamos praktikos, dalyvavimas teismo procese nagrinėjant bylas yra suderinamas su valstybės pareiga užtikrinti teisingą ginčų nagrinėjimą ir iš Konstitucijos kylantį reikalavimą tik teismui vykdyti teisingumą.

Tiek teisinių žinių, tiek aukštos profesinės kvalifikacijos reikalavimai yra itin svarbūs, nes užtikrina teismo, kaip nepriklausomos ir nešališkos teisminės valdžios, autoritetą, taip pat tinkamą, efektyvų teismo funkcijų vykdymą. Todėl abejotina, ar pagrįstas teisinis reguliavimas, nustatantis, kad asmenims, norintiems vykdyti teisingumą, būtų keliami žemesni profesiniai reikalavimai nei kitų teisinių profesijų atstovams (pvz., advokatams, prokurorams, notarams ir antstoliams). Tačiau valstybėse, kuriose veikia visuomenės atstovų teismo procese institutas, siekiant nešališkumo, paprastai nustatomas draudimas, kad visuomenės atstovais negali būti, pvz., advokatai ar prokurorai. Taip visuomenės atstovams, vykdantiems teisingumą, keliami žemesni profesiniai reikalavimai nei kitų teisinių profesijų atstovams. Todėl kyla abejonių, ar, įdiegus visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutą Lietuvoje, nebūtų paneigiamas išskirtinis teisėjo konstitucinis statusas ir konstitucinė teisingumo vykdymo samprata. Be to, visuomenės atstovų atveju teisminė valdžia Lietuvoje nebebūtų formuojama profesiniu pagrindu.

Konstitucinio Teismo praktikos vertinimas, nepaisant to, kad išaiškinimai pateikti ne konkrečiai apie visuomenės atstovus, yra svarbus, nes atskleidžiama Lietuvos teisingumo vykdymo samprata, kai teisingumo vykdymo subjektas yra tik profesionalus teisėjas ir teisingumo vykdymas aiškinamas profesiniu pagrindu. Jeigu į teisingumo vykdymą būtų įtraukiamas pašalinis asmuo, būtų keičiamos ne tik Konstitucijos nuostatos, bet ir teisingumo vykdymo suvokimas.

---

21 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2001 m. liepos 12 d. nutarimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01 „Dėl teisėjų algų mažinimo“, LRKT, žiūrėta 2019 m. liepos 1 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta327/content.

22 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“, *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2001 m. liepos 12 d. nutarimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01 „Dėl teisėjų algų mažinimo“, *op. cit.*; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2016 m. gegužės 16 d. sprendimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01, 04/04 „Dėl Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. ir 2004 m. liepos 1 d. nutarimų nuostatų, susijusių su teisėjų teise dirbti kitą darbą ir gauti kitą atlyginimą, išaiškinimo“, *supra note*, 19; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2004 m. kovo 31 d. išvada byloje Nr. 14/04 „Dėl Respublikos Prezidento Rolando Pakso apkaltos“, LRKT, žiūrėta 2019 m. liepos 10 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta259/content.

Nepaisant to, Lietuvoje, remiantis kitų valstybių patirtimi[23], yra išreikšta politinė valia[24], kad kartu su teisėjais teisingumą vykdytų ir *tarėjai*. Ši idėja realią išraišką įgavo nuo Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo praėjus trims dešimtmečiams, kai Seime 2019 m. buvo užregistruotas Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo 2019 m. kovo 12 d. projektas Nr. XIIIP-3273 (toliau – ir Konstitucijos pataisos projektas arba Konstitucijos keitimo įstatymo projektas). Priėmus šią Konstitucijos pataisą būtų įteisintas *tarėjų institutas*.[25] Ši Seimo narių grupės iniciatyva, numatanti tarėjų instituto įtvirtinimą teismuose, yra vienas iš **tyrimo aktualumo** pagrindimų ir jos analizei skirtas disertacijos 4 skyrius.

Tyrimo aktualumą atskleidžia ir EŽTT praktikos, kurioje nagrinėtas teismo proceso (ne)suderinamumas su teisės į teisingą teismą reikalavimais dalyvaujant visuomenės atstovams, analizė. Ji susisteminta prieduose pateiktoje 2 lentelėje. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 dalies 1 straipsnio pažeidimai, susiję su asmens teise į teisingą teismą, kai teismo procese dalyvauja visuomenės atstovai, konstatuoti 63,24 proc. atvejų (iš 68 bylų 43 bylose nustatyta pažeidimų). EŽTT formuojama praktika atskleidžia, kad nors visuomenės atstovų dalyvavimas teismo procese ir nėra savaime nesuderinamas su teisės į teisingą teismą reikalavimu, atlikta praktikos analizė rodo, kad tokiu atveju valstybės pareigos užtikrinti teisingą teismo procesą vykdymas yra itin sudėtingas ir kelia praktinių problemų. Šiai analizei skirtas disertacinio tyrimo 3 skyrius. EŽTT formuojama Europos žmogaus teisių konvencijos taikymo praktika privaloma Lietuvai, todėl Lietuvos įstatymų leidėjui, svarstančiam įtraukti tarėjų institutą, būtina įvertinti jo (ne)suderinamumą su prigimtine asmens teise į teisingą teismą. Jis įvertinamas ir šiame darbe, siekiant kritiškai išnagrinėti siūlomus Konstitucijos pakeitimus, susijusius su visuomenės atstovų dalyvavimu teismo procese, ir konstitucine teisingumo vykdymo samprata.

---

23 Dementavičienė, *supra note*, 2.

24 „Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. spalio 11 d. nutarimas Nr. XII-2676 „Dėl visuomeninių teisėjų (tarėjų) instituto teismuose koncepcijos patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2025 m. sausio 11 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/48f22ce3912f11e68adcda1bb2f432d1. Tikslinga trumpai pateikti vertinimą, kokios priežastys nulėmė prisiekusiųjų ir tarėjų institutų atsiradimą tam tikrose valstybėse ir kodėl Lietuvoje atnaujinta diskusija dėl tarėjų instituto įdiegimo. Pirmasis pasaulinis teisminių reformų etapas prasidėjo XVIII a. pabaigoje Prancūzijoje, kai pradėjo veikti prisiekusiųjų teismas, vėliau šios reformos išplito po kaimynines šalis. XX a. pradžioje įsitvirtino tarėjų institutas. Kartu su teisėjais teisingumą vykdančių tarėjų korpuso formavimas buvo susijęs su atitinkamoje valstybėje dominuojančiu politiniu režimu. Dabartinis, t. y. antrasis, teismų reformos etapas yra susijęs su Sovietų Sąjungos žlugimu XX a. pabaigoje. Visuomenės atstovų dalyvavimas vykdant teisingumą pradėtas sieti ne su totalitariniu politiniu režimu, o su demokratiniais procesais. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo teisingumo vykdymas patikėtas išimtinai teisėjams. Tačiau po tam tikrų didelį atgarsį visuomenėje sulaukusių korupcijos apraiškų teismuose, nulėmusių aštresnę viešą teismų sistemos kritiką, valstybė priversta apsvarstyti teismų reformą ir šiuo aspektu. Dementavičienė, *supra note*, 2: 268, ir straipsnyje nurodyti šaltiniai.

25 „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto 2019 m. kovo 12 d. aiškinamasis raštas Nr. XIIIP-3273“, LRS, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/2cef619044d111e98bc2ba0c0453c004?jfwid=-dutpxl9xe.

Disertacinis tyrimas sutelktas ne į vienos Konstitucijos nuostatos aiškinimą, o į teisingumo vykdymo sistemos aiškinimą pagal Konstitucijoje numatytą teisingumo vykdymo modelį. Lietuvoje teisingumo vykdymo modelis suprantamas taip, kad Lietuvoje teisingumą vykdo teisėjas, o ne teismų sistemai nepriklausiantis asmuo. Todėl tyrime nagrinėjama konstitucinė teisingumo vykdymo koncepcija ir iš jos kylančių teisės į teisingą teismą reikalavimų (ne)suderinamumas su visuomenės atstovų dalyvavimu teismo procese. Tyrime išskiriami du teismo procesai: vienas, kai bylas nagrinėja išimtinai teisėjai, ir antras, kai bylas kartu su teisėjais nagrinėja visuomenės atstovai. Pastarasis teismo proceso modelis skyla į dvi dalis: vieno modelio teismo procese bylas su teisėjais nagrinėja prisiekusieji, kito – tarėjai. Būtent pastarąjį teismo proceso modelį politinės valios iniciatyva ketinama įgyvendinti Lietuvoje ir jo konstitucingumas vertinamas šiame darbe.

Ketinimas į nacionalinę teismų sistemą įtraukti vieną iš visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese formų – *tarėjus* – suponuoja būtinybę išsamiai analizuoti ir kitą tokį institutą – prisiekusiuosius, taip pat šių institutų kilmę, raidos ypatumus pasaulyje bei jų (ne)funkcionavimą Lietuvoje. Tai taip pat skatina poreikį ištirti prisiekusiųjų ir tarėjų institutų modelius šiuolaikinėse valstybėse. Analizuojant visuomenės atstovų dalyvavimą šių valstybių teismo procese, išskiriamas konkretus teismo procesas (administracinis, baudžiamasis ar civilinis). Tačiau disertaciniame tyrime vertinamas visuomenės atstovų teismo procese konstitucingumas, jų nesiejant su konkrečiu teismo procesu.

Tyrimo aktualumas remiasi šiuolaikinių užsienio valstybių visuomenės atstovų institutų modelių analize, grindžiama EŽTT praktika, kurioje apibrėžiami visuomenės atstovų teisinio statuso ir atrankos reikalavimai, būtini siekiant užtikrinti asmens teisę į teisingą teismą. Analizuojami teigiami ir neigiami šių institutų aspektai per teismo nepriklausomumo ir nešališkumo, teismo proceso viešumo, teismo proceso operatyvumo (efektyvumo), teismo kompetencijos ir teisingo teismo sprendimo principus. Šie principai veikia daugelio valstybių teisinėse sistemose ir įtvirtina būdus įgyvendinti Europos žmogaus teisių konvencijos saugomą fundamentalią teisę į teisingą teismą. Disertaciniame tyrime įvertinamas Seime užregistruotos Konstitucijos pataisos projekto tinkamumas. Tai taip pat liudija apie disertacinio tyrimo aktualumą.

Tyrimo naujumas ir jo reikšmė. Kol kas Lietuvos teisės moksle nėra įvertintas visuomenės atstovų dalyvavimas teismo procese. Tyrimo, kurio metu vertinama, kaip Lietuvoje formavosi visuomenės teisinė sąmonė teisingumo vykdymo kontekste, chronologinės ribos apima daugiau kaip 500 metų. Tokia istorinė tyrimo apimtis leidžia atskleisti, kaip formuojasi teisingumo vykdymo samprata (teisinė sąmonė) ir kokie reikalavimai kyla iš istorinės teisingumo vykdymo sampratos raidos. Darbe nuosekliai ištyrinėta visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto raida tam tikrais istoriniais Lietuvos laikotarpiais, t. y. LDK teismuose (XIV–XVIII a.), Didžiosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto teismuose (1918–1940 m.), taip pat Lietuvos Respublikoje nuo 1990 m. iki šių laikų. 1340 m. Pamedės (Senojo prūsų) ir 1468 m. Kazimiero teisynų, LDK statutų analizė yra svarbi, nes, pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulę, Statutai yra konstitucinės teisės vertybės. Atliktas Lietuvos istorinių dokumentų

tyrimas atskleidė, kad teisminė valdžia Lietuvoje, išskyrus trumpą laikotarpį po nepriklausomybės atkūrimo, buvo formuojama išimtinai profesiniu pagrindu, nors būta ne vieno svarstymo apie jos deprofesionalizavimą (apie jos atsiejimą nuo profesijos).

Lietuvoje tokio pobūdžio tyrimas, kuriame prisiekusiųjų ir tarėjų (visuomenės atstovų) institutų modeliai pirmą kartą sistemingai sugrupuoti pagal teisinį statusą, atrankos procedūras, teises ir pareigas teismo procese, išryškinant jų įvairovę ir išskirtinumą, atliktas pirmą kartą.

Lietuvoje nauja ir tai, kad šiame tyrime išsamiai ir sistemiškai analizuojamas ne tik tarėjų institutas, paprastai veikiantis civilinės (žemyninės) teisės tradicijai priklausančiose valstybėse (šiuo atveju Vokietijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje, Danijoje, Švedijoje ir Suomijoje), bet ir prisiekusiųjų institutas, būdingas bendrosios teisės sistemoms (konkrečiai – Anglijai / Velsui ir JAV).

Lietuvoje ir užsienyje pirmą kartą atlikta EŽTT praktikos analizė visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese kontekste, kuri leido išgryninti kriterijus dėl visuomenės atstovų teisinio statuso ir atrankos, siekiant užtikrinti, kad nebūtų pažeista asmens teisė į teisingą teismą.

Tyrimo naujumą pagrindžia 2019 m. Seime užregistruotos konstitucinės pataisos analizė. Ši analizė ne tik pabrėžia disertacinio tyrimo naujumą, bet ir atskleidžia jo praktinę reikšmę. Šios pataisos perspektyva vertintina kritiškai, nes ją būtina arba keisti, arba visiškai atmesti. Tyrimo rezultatai gali paskatinti atsisakyti idėjos įdiegti šį institutą, ypač atsižvelgiant į tai, kad pataisą svarstė 2016–2020 m. kadencijos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, kuris svarstymo procesą nutraukė be tikslios datos, kada jis bus atnaujintas.[26]

Tyrimo naujumas susijęs ir su tuo, kad prisiekusiųjų ir tarėjų institutų privalumai ir trūkumai vertinami remiantis principais, užtikrinančiais asmens teisės į teisingą teismą įgyvendinimą, tokiais kaip teismo nepriklausomumas ir nešališkumas, teismo proceso viešumas, operatyvumas (efektyvumas), teismo kompetencija ir teisingas teismo sprendimas.

Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto nagrinėjimas konstituciniu ir EŽTT lygmeniu ne tik pabrėžia disertacijos tyrimo naujumą, bet ir atskleidžia jo teorinę reikšmę, akcentuojant tarpdisciplininį pobūdį. Analizuojami ne tik teisės šaltiniai, tokie kaip tarptautinė teisė (pvz., EŽTT praktika) ir užsienio valstybių teisinė

---

26 2019 m. pabaigoje nutarta daryti projekto svarstymo komitete pertrauką. „Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto posėdžio 2019 m. lapkričio 20 d. protokolas Nr. 102-P-61 dėl Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-3273“, LRS, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/313649700b9711eaa727fba41f42a7e9?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=13109870-62bd-497a-a63a-83c81a0ee79d; „Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos komisijos 2019 m. birželio 12 d. papildomos komisijos išvada Nr. 294-P-2 „Dėl Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-3273“, LRS, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/030404a08ddb11e98a8298567570d639?jfwid=-dutpxl9xe; „Seimo kanceliarijos teisės departamento 2019 m. kovo 18 d. išvada Nr. XIIIP-3273 „Dėl Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“, LRS, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c4e317a04a1011e98bc2ba0c0453c004?jfwid=-dutpxl9xe.

praktika, kurioje dalyvauja visuomenės atstovai, konstitucinė teisė bei teisės teorija, bet ir istoriniai šaltiniai. Retrospektyvi visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto raidos analizė gali reikšmingai padėti tobulinti teismų sistemą.

Tyrimo problema. Tyrimas siejamas ne tik su pozityviąja teise (teisės aktų projektų vertinimu), bet ir su iš prigimtinės teisės (valstybės pareigos) kylančiu reikalavimu užtikrinti teisės į teisingą teismą įgyvendinimą sprendžiant ginčus. Disertacijos autorė visuomenės atstovų *dalyvavimu* teismo procese paaiškina pačią visuomenės atstovų sampratą, nustato, kokią įtaką jų dalyvavimas teismo procese turi asmens teisės į teisingą teismą ir teisingumo vykdymo užtikrinimui. Kitos užsienio valstybės turi visuomenės atstovų institutą ir jis potencialiai gali būti, nėra teisei priešingas institutas, bet turi trūkumų ir praktinių problemų, be to, nėra suderinamas su Lietuvos konstitucine teisingumo vykdymo samprata. Šie probleminiai klausimai keliami disertaciniame tyrime.

Mokslinės problemos atskleidžiamos ir analizuojamos kiekviename disertacinio tyrimo skyriuje.

1 skyriuje analizuojama visuomenės atstovų instituto raida, siekiant atsakyti į klausimą, ar Lietuvos teisės tradicijai būdingas visuomenės atstovas, pašalinis asmuo teismo procese.

2 skyriuje visuomenės atstovų instituto problematika atsiskleidžia per patirtį užsienio valstybių (Anglijos / Velso, JAV, Vokietijos, Prancūzijos, Lenkijos, Danijos, Švedijos, Suomijos), kurios savo teismų sistemoje yra įgyvendinusios tarėjų ar prisiekusiųjų institutų modelius. Tyrimas atskleidžia, kad užsienio valstybėse taikomi minėti modeliai turi esminių trūkumų. Be to, jose nuolatos siekiama visuomenės atstovų modelius reformuoti arba jų visai atsisakyti.

3 skyriuje tarėjų ir prisiekusiųjų institutų problemiškumas atsiskleidžia per šių institutų ypatumus. Prisiekusiųjų ir tarėjų dalyvavimas teisminiame nagrinėjime ir skirtingos pareigos, kylančios asmens procesinėms garantijoms užtikrinti, nulemia valstybės atsakomybę. Valstybės pareigos Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies kontekste skiriasi, priklausomai nuo to, ar teismo procese dalyvauja prisiekusieji, ar tarėjai. Abiejų visuomenės atstovų institutų atveju kyla dviguba atsakomybė – ne tik valstybei, jei prisiekusieji ir tarėjai netinkamai įgyvendina asmens teisės į teisingą teismą reikalavimus, bet ir teisėjams, nes jiems kyla pareiga išaiškinti prisiekusiesiems ir tarėjams teisinį reguliavimą, susijusį su procesinių garantijų tinkamu įgyvendinimu. 3 dalyje taip pat tiriama, ar Lietuvos valstybė įgyvendintų pareigą užtikrinti asmens teisę į teisingą teismą, jeigu turėtume visuomenės atstovų institutą, ir kokių grėsmių kyla dėl tokios pareigos vykdymo. Taigi, darbo 3 skyrius yra skirta mokslinei problemai atskleisti: ar tarėjų ir prisiekusiųjų institutų (jų modelių) įsteigimas ir minėtų asmenų dalyvavimas teismo procese leidžia užtikrinti valstybei pareigą laiduoti asmens teisę į teisingą teismą, ar ne.

4 skyriuje visuomenės atstovų instituto problematika atskleidžiama įvertinant jo konstitucingumą, t. y. nagrinėjant, ar toks institutas būtų (ne)suderinamas su Konstitucijoje nustatytu teisingumo vykdymo modeliu. Tyrime vertinama, ar visuomenės atstovų teismo procese konstitucinis institutas nulemtų esminę konstitucinę reformą.

Tyrimas skirtas fundamentaliam valstybės aktui, jo nuostatų keitimui analizuoti, o ne teisėkūros pasiūlytam ordinariniam reguliavimui (Tarėjų įstatymo projektui, Lietuvos Respublikos kodeksams) nagrinėti. Tyrimas yra susijęs su konstituciniu teisingumo vykdymo modelio vertinimu. Disertaciniame tyrime vertinamas Konstitucijos galią turinčio akto, o ne pavienių teisės aktų pakeitimai, kurie būtų neišvengiami, jeigu konstitucinis teisingumo vykdymo modelis būtų pakeistas.

Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto įdiegimo Lietuvos teismų sistemoje klausimas problemiškas, nes Lietuvoje registruotu Konstitucijos pataisos projektu yra keičiamas Lietuvos teismo proceso, kuris yra be visuomenės atstovų, modelis. Ketinama įtvirtinti teismo proceso modelį, įtraukiantį visuomenės atstovus, t. y. įdiegti *tarėjų* institutą. Siekis įtvirtinti tarėjų institutą nulemia jo atitikties Konstitucijai problemos sprendimą. Tuo labiau kad Konstitucijoje įtvirtinus visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutą, jį panaikinti būtų sunku, kaip ir sunku būtų jį sukurti, jeigu jis nėra susiklostęs konstituciškai.[27]

Viena vertus, siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi asmens teisės į teisingą teismą standarto, būtina konstituciniu lygmeniu įtvirtinti visuomenės atstovų teisinį statusą, nepriklausomumo garantijas, jų rinkimo (skyrimo) tvarką. Kita vertus, šiuo metu visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutas akivaizdžiai nedera su galiojančiu konstituciniu reguliavimu, nes Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtintas draudimas piliečiams kištis į teisėjo ar teismo veiklą. Tačiau registruotame Konstitucijos pataisos projekte šie saugikliai neįtvirtinti. Be šių konstitucinių saugiklių visuomenės atstovai gali kelti grėsmę teismų nepriklausomumui ir Lietuvos kaip teisinės valstybės statusui, o konstitucinis draudimas piliečiams kištis į teisėjo darbą paverčia visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutą antikonstituciniu.

Disertacinis tyrimas yra susijęs su **moksline problema** – visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto (ne)suderinamumu su asmens teise į teisingą teismą.

Tyrimo objektas – visuomenės atstovų dalyvavimas vykdant teisingumą.

Į disertacinio tyrimo apimtį ir vertinimo sritį nepatenka kitų priemonių, galinčių padidinti visuomenės pasitikėjimą teismais, išskyrus visuomenės atstovų institutą, analizė, nes tokia analizė peržengtų šio tyrimo ribas – jai reikalingas atskiras tyrimas.

Tyrimo tikslas – įvertinti visuomenės atstovų dalyvavimo įtaką teisingumo vykdymui ir valstybės pareigos užtikrinti teisę į teisingą teismą įgyvendinimą teismo procese, ginčus sprendžiant visuomenės atstovams.

Tyrimo tikslui įgyvendinti keliami tokie **uždaviniai**:

1. Ištirti visuomenės atstovų teismo procese instituto kilmę ir raidą užsienio valstybėse ir Lietuvoje.
2. Išnagrinėti visuomenės atstovų teismo procese instituto modelius užsienio valstybėse.
3. Išanalizuoti visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese (ne)suderinamumą su teisės į teisingą teismą procesinėmis garantijomis.

---

27 Stefan Voigt, „The Effects of Lay Participation in Courts — A Cross-Country Analysis", *European Journal of Political Economy* 25, 3 (2009): 328, https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2009.02.005.

4. Įvertinti Konstitucijos keitimo įstatymo projekto ir visuomenės atstovų teismo procese praktinio veikimo konstitucingumą.

Ginamieji teiginiai:

1. Visuomenės atstovų dalyvavimas teismo procese nebūdingas Lietuvos teisės tradicijai.
2. Visuomenės atstovų dalyvavimas teismo procese nesuderinamas su valstybės pareiga užtikrinti asmens teisę į teisingą teismą keliamais reikalavimais.
3. Siūlomas tarėjų instituto įgyvendinimas reikštų esminę konstitucinę reformą, kuri keistų konstitucinės teisės tradicijoje pripažįstamą profesionalią teisingumo vykdymo sistemą.

Šaltinių ir tyrimų apžvalga. Lietuvoje su visuomenės atstovais susijusios temos nepasižymi mokslinių darbų išsamumu ir gausa. Kai kurie mokslininkai[28] 1999 m. analizavo prisiekusiųjų instituto Lietuvoje poreikį. 2001 m. tirta, kaip pasaulio valstybės įgyvendina piliečių teisę dalyvauti vykdant teisingumą.[29]

Vienas didžiausių pirmųjų tyrimų tarėjų tema atliktas 2004 m., kuriame konstatuota, kad liaudies tarėjai buvo asmenys, atstovavę ir įgyvendinę ne visos visuomenės, o diktatūrinius partinius interesus.[30] Liaudies tarėjų instituto, kuris kelerius metus po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje buvo išlikęs kaip sovietmečio paveldas, klausimą nagrinėjo mokslininkai savo disertacijose. Jie teigė, kad atkuriant nepriklausomybę buvo siekiama atsikratyti tokios teisės paveldo dalies, kuri asocijavosi su okupaciniu režimu.[31] Liaudies tarėjai buvo suvokiami kaip sovietinės valdžios įrankis teismų kontrolei vykdyti.[32] Neigiamomis įžvalgomis apie liaudies tarėjų institutą dalijosi tiek to laikotarpio teisėjai[33], tiek kai kurie kiti mokslininkai, tvirtinę, kad perimti tarėjų institutą nepriklausomoje Lietuvoje netikslinga, nes jis buvo socialistinės teisės tradicijos, veikusios sovietmečiu, dalis[34].

---

28 Vytautas Andriulis, „Dėl prisiekusiųjų teismo Lietuvoje poreikio“, *Justitia* 2 (1999): 2–3; Gintaras Goda, „Prisiekusiųjų teismo įsteigimo Lietuvoje galimybės“, *Justitia* 2 (1999): 4–6.

29 Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetas, *Prisiekusiųjų žiuri, taikos teisėjai ir tarėjai: kaip pasaulio valstybės įgyvendina piliečių teisę dalyvauti teisingumo vykdyme* (Vilnius: Valstybės žinios, 2001).

30 Vytautas Andriulis ir kt., *Studija dėl tarėjų instituto Lietuvos Respublikoje įsteigimo tikslingumo ir galimybių* (Vilnius: Teisės institutas, 2004).

31 Lina Griškevič, „1990–1992 m. teismų reforma Lietuvoje“, *Teisė* 81 (2011): 91–103; Lina Griškevič, „Autentiškos teismų sistemos sukūrimas Lietuvoje“ (daktaro disertacija, MRU, 2013), 102.

32 Dovilė Sagatienė, „Sovietiniai bendrosios kompetencijos teismai Lietuvoje 1940–1941 ir 1944–1953 metais“ (daktaro disertacija, MRU, 2013), 68–69.

33 Tadas Valančius, „Bendrosios kompetencijos teismų sprendimų instancinė kontrolės sistema Lietuvoje 1918–2003 m.“ (daktaro disertacija, MRU, 2022), 31.

34 Dainius Žalimas, „Ekonominės krizės iššūkiai teisėjo ir teismų nepriklausomumui“, *Teisė* 94 (2015): 93, https://www.researchgate.net/publication/291186325_Ekonomines_krizes_issukiai_teisejo_ir_teismu_nepriklausomumui.

Tam tikri tarėjų instituto aspektai buvo analizuojami ir kituose tyrimuose[35], kuriuose nagrinėtos įvairios teisinės problemos. Šiuose darbuose tarėjų klausimu taip pat išsakyta pastabų ar pateikta kitokio pobūdžio įžvalgų. Mokslininkai sutaria, kad visuomenės atstovų teismo procese instituto įtraukimas į teismo procesą Lietuvoje pareikalautų keisti Konstituciją.[36]

2014 m. mokslo išvadoje „Dėl tarėjų instituto įdiegimo į Lietuvos Respublikos teisinę sistemą galimybės"[37] mokslininkai aptarė tokią galimybę. Po metų, siekiant padėti apsispręsti dėl tarėjų instituto koncepcijos[38] Lietuvoje, Lietuvos teisės institute atliktas tyrimas, kurio rezultatai pristatyti monografijoje *Tarėjų instituto perspektyvos Lietuvoje*[39]. Konstitucijos pataisos būtinybė nurodyta ir monografijoje. Ji parengta 2015 m., t. y. prieš 2019 m. Konstitucijos pataisą, todėl ši pataisa joje neanalizuota. Monografija parengta prieš 10 metų, todėl tiek teisinis reguliavimas, tiek faktinė situacija valstybėse, kuriose veikia visuomenės atstovų teismo procese institutas, pasikeitę. Minėtame tyrime trumpai aptariami Lietuvos istorijos laikotarpiai kaip argumentai neįtraukti tarėjų instituto.[40] Tarėjų instituto trūkumai ir privalumai analizuojami kitais pjūviais. Todėl disertaciniame tyrime atskleisti ne tik tarėjų, bet ir prisiekusiųjų instituto privalumai ir trūkumai. Šis mokslo veikalas sudaro tvirtą pagrindą mokslinei diskusijai.

Visuomenės atstovų klausimu reikšmingą indėlį yra įnešę šie užsienio mokslininkai: Marijke Malsch[41] atliko kai kurių Europos valstybių lyginamąją analizę; Stefanas

35 Renata Tamašauskienė, „Bylų nagrinėjime tarėjai dažnai neaktyvūs", *Teismai.lt* 4 (2012): 12–13; Aleksandras Dobryninas ir kt., *Pasitikėjimo Lietuvos teisėsauga profiliai* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012); Linas Baublys, „Teisingumą vykdo tik teismas: chrestomatinės tiesos ir nechrestomatinės problemos", iš *Viešosios teisės raida: de jure ir de facto problematika*, sud. Gediminas Mesonis (Vilnius: MES, 2013); Ignas Vėgėlė ir Laura Kazakevičiūtė, „Teismo precedentas Lietuvos teisės sistemoje: 11 metų patirtis ir siūlomo tarėjų instituto iššūkiai", *Jurisprudencija* 24, 2 (2017): 256–270; Darius Beinoravičius ir Milda Vainiutė, „Tarėjų instituto Lietuvos Respublikos teismų sistemoje modelio paieškos teoriniai aspektai", *Tiltai* 79, 2 (2018): 23–41.

36 Egidijus Kūris, „Apie (ne)pagarbą teisei", *Notariatas* 13 (2012): 11; Beinoravičius ir Vainiutė, *op. cit.*; Simona Dementavičienė, „Should the Constitution be Amended to Introduce Public Participation to Courts: If so, to What Extent?", *Croma* 8, 2 (2020): 28–29, https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2020~1599113632439/datastreams/DS.002.1.01.ARTIC/content.

37 Rūta Latvelė ir Mindaugas Lankauskas, „Mokslo išvada dėl tarėjų instituto įdiegimo į Lietuvos Respublikos teisinę sistemą galimybės", *Teisės e-aktualijos* 3, 6 (2014): 4–14, http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/aktualijos-14_3_Nr6.pdf.

38 „Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. spalio 11 d. nutarimas Nr. XII-2676 dėl visuomeninių teisėjų (tarėjų) instituto teismuose koncepcijos patvirtinimo", *supra note*, 24.

39 Petras Ragauskas ir kt., *Tarėjų instituto perspektyvos Lietuvoje: monografija* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015), 31, https://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/TAR%C4%96JAI_monografija.pdf.

40 *Ibid.*, 110–115.

41 Marijke Malsch, *Democracy in the Courts: Lay Participation in European Criminal Justice Systems* (London: Routledge, 2009).

Machura[42] tyrė Vokietijos kontekstą; Sanja Kutnjak Ivković[43] nagrinėjo Kroatijos praktiką ir atliko lyginamuosius tyrimus visuomenės atstovų aspektu; Valerie P. Hans[44], Nancy Pennington ir Reidas Hastie'is[45] tyrinėjo prisiekusiųjų institutą.

Visuomenės atstovų teismo procese instituto tema rašė šie lenkų mokslininkai: Stanislawas Pomorski[46], Krystyna Ziółkowska[47], Marcinas Mazurykas, Krzysztofas Sadowskis, Anna Chmielowiec, Małgorzata Polak, Michałas Jankowskis, Andrzejus Siemaszko, Andrzejus Ważny'is, Grażyna Polkowska-Nowak[48], Arturas Rycakas, Krzysztofas Eichstaedtas, Gerardas Jankowiakas, Andrzejus Leciakas, Barbara Przytuła-Chrostek, Marcinas Sosińskis, Marta Szczoczarz-Krysiak[49].

Vokietijoje Hansas Zeiselis ir Gerhardas Casperas[50], Christophas Rennigas[51], Hermanas Lieberis ir Hermannas Burchardtas[52], Hansas-Heineris Kühneė[53], Ekkehardas

---

42 Stefan Machura, „Fairness und Legitimität" (Baden-Baden: Nomos, 2001); Stefan Machura, „Interactions between Lay Assessors and Professional Judges in German Mixed Courts", *International Review of Penal Law* 72 (2001).

43 Ivković ir kt., *supra note*, 7.

44 *Ibid.*; Valerie P. Hans, „Jury Systems Around the World", *The Annual Review of Law and Social Science* 4 (2008); Valerie P. Hans ir Claire M. Germain, „The French Jury at a Crossroads", *Chicago-Kent Law Review* 86 (2011): 737–768.

45 Nancy Pennington ir Reid Hastie, *Inside the Jury* (Cambridge: Lawbook Exchange, Ltd., 1983); Nancy Pennington ir Reid Hastie, „Explaining the Evidence: Tests of the Story Model for Juror Decision Making", *Journal of Personality and Social Psychology* (1992).

46 Stanislaw Pomorski, „Lay Judges in the Polish Criminal Courts: A Legal and Empirical Description", *Case Western Reserve Journal of International Law* 7, 2 (1975), https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2218&context=jil.

47 Krystyna Ziółkowska, „Rola ławnika sądowego w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości", *Media – Kultura – Komunikacja Społeczna* 10, 4 (2014): 69–78, https://uwm.edu.pl/mkks/wp-content/uploads/05-Ziolkowska_K.pdf.

48 Marcin Mazuryk ir kt., *Ławnik – Sędzia Społeczny: Informator* (Warszawa: Ministerstwo Sprawiedliwości – Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 2018).

49 Artur Rycak ir kt., *Metodyka pracy ławnika* (Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2011), https://www.kssip.gov.pl/kssip/sites/default/files/4e98efba503938debb323e1ab3b8be91.pdf.

50 Hans Zeisel ir Gerhard Casper, „Lay Judges in the German Criminal Courts", *The Journal of Legal Studies* 1, 1 (1972): 135.

51 Christoph Rennig, „Influence of Lay Assessors and Giving Reasons for the Judgement in German Mixed Courts", *International Review of Penal Law* 72, 1–2 (2001): 481–494.

52 Hasso Lieber ir Ursula Burchardt, *Laienrichter – dekoration oder demokratie am richtertisch?* (Dortmund: Pad-Verlag, 1989), 19.

53 Hans-Heiner Kühne, „Laienkompetenz gegen Expertenkompetenz im Strafrecht?", iš *Alternativen zur Strafjustiz und die Garantie individueller Rechte der Betroffenen*, sud. Heike Jung (Bonn: Forum Verlag Godesberg, 1989), 175–183.

Klausa[54], Masahiro Fujita ir Syugo Hotta[55], taip pat Tomas R. Tyleris ir E. Allanas Lindas[56] atliko įvairių empirinių tyrimų, siekdami nustatyti tarėjų tam tikrus bruožus, elgseną, patikimumą ir pan.

Prancūzijoje tarėjų institutą tyrinėjo Christopheris Danielis Carrier[57], Djoheuras Zeroukis-Cottinas[58], Manotaras Tampubolonas[59]. Anglijoje / Velse prisiekusiųjų institutą tyrinėjo Cheryl Thomas ir Nigelas Balmeris[60], Tony'is Singhas Purewalis[61], Debra Emmelman[62]. Škotijos mokslininko Charlie'io Irvine'o[63] nuomone, materialųjį teisingumą turi įgyvendinti teisėjai, o ne visuomenės atstovai be teisinio išsilavinimo, kuriems teisingumo vykdymas nėra jų profesija. Čekijoje visuomenės atstovų teismo procese institutą tyrinėjo Michalas Bobekas[64], o Vengrijoje tarėjų institutą – Attila Badó, Gáboras Feleky'is ir Jánosas Lőrinczy'is[65]. Viename naujesnių Vengrijos mokslininkų parengtų empirinių tyrimų konstatuota, kad šios šalies teismams būdingas

---

54 Ekkehard Klausa, *Ehrenamtliche Richter: Ihre Auswahl und Funktion, empirisch untersucht* (Frankfurt am Main: Athenäum-Verlag, 1972), 67.

55 Masahiro Fujita ir Syugo Hotta, „The Impact of Differential Information Between Lay Participants and Professional Judges on Deliberative Decision-Making", *International Journal of Law, Crime and Justice* 38 (2010): 216–235; Susan Corby ir kt., „Lay and Professional Judges in Europe's Labour Courts: Does the Professional Judge Dominate", *Industrial Law Journal* 49, 2 (2020), https://gala.gre.ac.uk/id/eprint/24597/3/24597%20CORBY_Lay_Professional_Judges_Dominate_%28AAM%29_2019.pdf.

56 Tom R. Tyler ir E. Allan Lind, „A Relational Model of Authority in Groups", iš *Advances in Experimental Social Psychology*, vol. 25, sud. M. P. Zanna (New York: Academic Press, 1992), 115–191.

57 Christopher Daniel Carrier, „The Possibility of Special Verdicts by Court-Martial Panels", *Montana Law Review* 83 (2022): 32.

58 Djoheur Zerouki-Cottin, Vanessa Perrocheau ir Philip Milburn, „The Requirement to Provide Grounds for Criminal Decisions in France: From the Law to Practices. Empirical Analysis of the Ground for French Criminal Trial Court (Cour d'Assises) Decisions", *Revue Juridique Themis* 54, 1 (2020): 391.

59 Manotar Tampubolon, „Jury System in France Cour de Assies: Could It Be Adopted in the Indonesian Criminal Court?", *Technium Social Sciences Journal* 20 (2021): 403–404.

60 Cheryl Thomas ir Nigel Balmer, *Diversity and Fairness in the Jury System*, Ministry of Justice Research Series No. 2/07, 2007 m. birželis, https://www.ucl.ac.uk/laws/sites/laws/files/diversityfairness.pdf.

61 Tony Singh Purewal, „Fit for Purpose? A Critique of the Jury System within the English and Welsh Jurisdiction", *Legal Issues Journal* 9, 1 (2022), https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/uklwetrew9&div=8&start_page=53&collection=-journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.

62 Debra S. Emmelman, „The Effect of Social Class on the Adjudication of Criminal Cases: Class-Linked Behaviour Tendencies Common Sense and the Interpretive Procedures of Court-Appointed Defence Attorneys", *Symbolic Interaction* 17, 1 (1994): 1–20.

63 Charlie Irvine, „What Do "Lay" People Know About Justice? An Empirical Enquiry", *International Journal of the Law in Context* 16, 2 (2020): 1–12 [146–164].

64 Michal Bobek, „Judicial Selection, Lay Participation, and Judicial Culture in the Czech Republic: A Study in a Central European (non) Transformation", *Research Papers in Law* 3 (2014): 18–19.

65 Attila Badó, Gábor Feleky ir János Lorinczi, „Empirical Research in Hungary about Lay and Professional Judge Relations in Mixed Tribunals: Fair or Self-Distancing Aristocratism", *HSOA Journal of Forensic, Legal & Investigative Sciences* 5 (2019), https://doi.org/10.24966/FLIS-733X/100028.

vidinis hierarchinis ryšys tarp teisėjo ir tarėjo. Nepaisant įstatymų nuostatų, užtikrinančių lygias tarėjo ir teisėjo teises, toks ryšys atgraso tarėjus nuo didesnio įsitraukimo vykdant teisingumą. Vis dėlto pastaruoju metu tarėjai aktyviau reiškia savo nuomonę.[66] Ukrainos mokslininko Vitalijaus Tytycho manymu, prisiekusiųjų institutas Ukrainai naudingesnis nei šiuo metu veikiantis tarėjų institutas.[67] Japonijos tarėjų institutą analizavo Erikas Herberis.[68]

Skandinavijos šalių autoriai, pvz., Jørnas Øyrehagenas Sundeě[69], Pia Letto-Vanamo[70], Anna Nylund[71], Maria Astrup Hjort[72], tyrinėjo visuomenės atstovų teismo procese institutą. Švedų mokslininkių Anitos Heber ir Tea Fredriksson[73] viename iš naujausių 2024 m. tyrimų aiškinamasi, kokiais kriterijais remdamiesi tarėjai vertina nukentėjusiųjų patikimumą, kaip šališkumas ir emocijų raiška lemia patikimumo vertinimą.

Visuomenės atstovų teismo procese pradžią išsamiai išanalizavo JAV mokslininkas Johnas Philipas Dawsonas[74], taip pat tyrinėjo kiti mokslininkai: Glennas R. Morrow[75], Robertas J. Boneris ir Gertrude Smith[76], Louis Gerneťas[77], J. Walteris Jonesas[78],

---

66 Badó, Feleky ir Lorinczi, *supra note*, 65.

67 Дмитро Коваль, Віталій Титич, Євгенія Закревська, Михайло Савва ir Олександр Банчук, „Чому Україні потрібен суд присяжних Суд“, *Центр громадянських свобод* (2018), https://ccl.org.ua/reports/chomu-ukrajini-potriben-sud-prysyazhnyh/. Asmeninis susirašinėjimas 2022 m. birželio 21 d.

68 Erik Herber, *Lay and Expert Contributions to Japanese Criminal Justice* (London: Routledge, 2019).

69 Jørn Øyrehagen Sunde, „The History of Nordic Legal Culture and Court Culture: The Story of What Should Not Have Been, but Still Came to Be“, iš *Rethinking Nordic Courts*, sud. Laura Ervo, Pia Letto-Vanamo ir Anna Nylund (Springer Nature, 2021); Anna Nylund ir Jørn Øyrehagen Sunde, „Courts and Court Proceedings“, iš *Nordic Law in European Context*, sud. Pia Letto-Vanamo, Ditlev Tamm ir Bent Ole Gram Mortensen (Springer Nature, 2021), 212.

70 Pia Letto-Vanamo, „Courts and Proceedings: Some Nordic Characteristics“, iš *Rethinking Nordic Courts*, sud. Laura Ervo, Pia Letto-Vanamo ir Anna Nylund (Springer, 2021), https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-030-74851-7_2.pdf.

71 Nylund ir Sunde, *op. cit.*

72 Maria Astrup Hjort, „Sources of Inspiration of Nordic Procedural Law: Choices and Objectives of the Legal Reforms“, iš *Rethinking Nordic Courts*, sud. Laura Ervo, Pia Letto-Vanamo ir Anna Nylund (Springer Nature, 2021), https://www.springerprofessional.de/en/sources-of-inspiration-of-nordic-procedural-law-choices-and-obje/19316610.

73 Anita Heber ir Tea Fredriksson, „First Impressions Last? Lay-Judges' Assessments of Credible Victimhood“, *The British Journal of Criminology* 65, 4 (2024): 709–725, https://doi.org/10.1093/bjc/azae086.

74 John Philip Dawson, *A History of Lay Judges* (Cambridge: Harvard University Press, 1960).

75 Glenn R. Morrow, „Plato and the Rule of Law“, *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association* 14 (1940).

76 Robert J. Boner ir Gertrude Smith, *Administration of Justice from Homer to Aristotle*, vol. I (Chicago: University of Chicago Press, 1930), 153–166; Charles Hignett, *History of the Athenian Constitution* (Oxford: Clarendon Press, 1952).

77 Louis Gernet, *Droit et société dans la Grèce ancienne* (Paris: Recueil Sirey, 1955).

78 John Walter Jones, *Law and Legal Theory of the Greeks* (Oxford: Clarendon Press, 1956).

Theodoras Mommsenas[79], Jamesas L. Strachanas-Davidsonas[80], Ernstas Levy'is[81], Paulas Frédéricas Girard'as[82], Herbertas Felixas Jolowiczius[83], Josephas Lengle'as[84], Maxas Kaseris[85], Egonas Weissas[86], Leopoldas Wengeris[87] ir kiti.

JAV prisiekusiųjų institutą tyrinėjo Nancy S. Marder[88], Tony'is Singhas Purewalas[89], Christopheris Winkleris[90], Marcusas Gadsonas[91], Michaelas Downingas[92], April J. Anderson[93], Markas George'as[94], Tiggey May[95], Renée Lettow Lerner[96], Matthew C. Acos-

79 Theodor Mommsen, *Römisches Staatsrecht* (German; Leipzig: S. Hirzel, 1887), 351.

80 James Leigh Strachan-Davidson, *Problems of the Roman Criminal Law* (Oxford: Clarendon Press, 1912), https://archive.org/details/problemsofromanc01strauoft/page/n5/mode/2up.

81 Ernst Levy, „Statute and Judge in Roman Criminal Law", *Washington Law Review* 13, 14 (1938), https://digitalcommons.law.uw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2446&context=wlr.

82 Paul Frédéric Girard, *Histoire de l'organisation judiciaire des Romains* (Paris: A. Rousseau, 1901).

83 Herbert Felix Jolowicz, *Historical Introduction to the Study of Roman Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 1954), https://archive.org/details/historicalintrod0000jolo.

84 Joseph Lengle, „Die Auswahl der Richter im römischen Quästionsprozeß", *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung* 53, 276 (1933).

85 Max Kaser, „Zum Ursprung des geteilten römischen Zivilprozessverfahrens", iš *Festschrift für Leopold Wenger*, Bd. I, red. Paul Koschaker (München: C. H. Beck, 1944).

86 Egon Weiss, *Studi in onore di Siro Solazzi* (Naples, 1948).

87 Leopold Wenger, *Praetor und Formel* (Muenchen: Verl. der Bayerischen Akad. der Wiss. u. a., 1926).

88 Nancy S. Marder, *The Power of the Jury: Transforming Citizens into Jurors* (Cambridge: Cambridge University Press, 2022).

89 Purewal, *supra note*, 61.

90 Christopher Winkler, „Grand Jury under Fire: The Debate over Reputational Rights and Pennsylvania's Investigating Grand Jury Reports", *Duquesne Law Review* 58, 2 (2020).

91 Marcus Gadson, „State Constitutions and Summary Judgment", *UCLA Law Review* 68, 4 (2021): 1011.

92 Michael Downing, „The Party Respectfully Requests a Jury Trial on All Issues So Triable: What Issues Are Triable to a Jury and What Issues Should Be Triable to a Jury? A Comment on the Right to a Jury Trial, with a Focus on Civil Trials, and When the Right Exists", *Mercer Law Review* 73, 3 (2022).

93 April J. Anderson, „Peremptory Challenges at the Turn of the Nineteenth Century: Development of Modern Jury Selection Strategies as Seen in Practitioners' Trial Manuals", *Stanford Journal of Civil Rights & Civil Liberties* 16, 1 (2020).

94 Mark George, „The State We Are in: The Crisis of Criminal Justice and How We Got Here", *Manchester Review of Law, Crime and Ethics* 11 (2022).

95 Tiggey May ir kt., *Differential Treatment in the Youth Justice System: Research Report 50* (Manchester: Equality and Human Rights Commission, 2010), https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/differential_treatment_in_the_youth_justice_system_final.pdf.

96 Renée Lettow Lerner, *The Jury: A Very Short Introduction* (New York: Oxford University Press, 2023).

ta[97], Travisas Hreno[98], Rebecca K. Helm[99], Christianas Mottas ir Larisa Heiphetz Solomon[100], Louise Ellison ir Vanessa Munro[101].

Naujausiame 2025 m. mokslo straipsnių rinkinyje *Contemporary Challenges in the Jury System. A Comparative Perspective*[102] užsienio mokslininkai nagrinėja įvairias problemas, su kuriomis susiduria šiuolaikiniai prisiekusiųjų teismai, jungdami novatoriškus tyrimus iš skirtingų disciplinų – teisės, psichologijos ir kriminologijos – bei įvairių jurisdikcijų, tokių kaip Anglija / Velsas, Škotija, Airija, JAV, Japonija ir kitos. Diskusijų kyla dėl realaus susirūpinimo, kad dėl kritikos prisiekusiesiems gali sumažėti visuomenės pasitikėjimas šiuo institutu ir kad jų vaidmuo baudžiamajame procese gali būti dar labiau apribotas. Aptariami klausimai atspindi sparčią technologijų pažangą, kintančią visuomenės dinamiką ir elgseną, taip pat iššūkius, kuriuos paaštrino COVID-19 pandemija.

2025 m. leidinyje *Exploring Mock Juror Evaluations of Forensic Evidence Conclusion Formats Within a Complete Expert Report* Australijos mokslininkės Agnes S. Bali ir Kristy A. Martire[103] tyrinėjo prisiekusiųjų gebėjimą suprasti ir tinkamai įvertinti ekspertų išvadas. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad techninių, moksliškai tikslių išvadų formulavimas ekspertizės aktuose prisiekusiųjų, vertinančių įrodymus, neveikia neigiamai, priešingai nei paprastesnės, bet moksliškai netikslios išvadų formuluotės.

Užsienyje apginti keli mokslo darbai, kuriuose nagrinėjamas visuomenės atstovų vaidmuo teismuose. Wardas Noelmansas 2010 m. atliko tyrimą apie visuomenės atstovus baudžiamosiose bylose Nyderlandų ir Belgijos teismuose.[104] Ashley S. Bowser 2013 m. savo darbe apžvelgė prisiekusiųjų sprendimų priėmimo procesą ir įvairius

---

97 Matthew C. Acosta, sud., *Model Jury Instructions: Patent Litigation*, 2nd ed. (Chicago: American Bar Association Book Publishing, 2024).

98 Travis Hreno, *Jury Nullification: The Jurisprudence of Jurors' Privilege* (London: Ethics International Press, 2024).

99 Rebecca K. Helm, *How Juries Work: And How They Could Work Better* (Oxford: Oxford University Press, 2024).

100 Christian Mott ir Larisa Heiphetz Solomon, „Alternative Punishments: How Laypeople and Judges Impose Alternative Noncarceral Sanctions", *Psychology, Public Policy, and Law* 30, 3 (2024): 326–347. https://doi.org/10.1037/law0000420.

101 Louise Ellison ir Vanessa Munro, „Reacting to Rape: Exploring Mock Jurors' Assessments of Complaints Credibility", *The British Journal of Criminology* 49, 2 (2009): 202–219, https://doi.org/10.1093/bjc/azn077.

102 Nicola Monaghan, sud., *Contemporary Challenges in the Jury System. A Comparative Perspective* (Abingdon, New York: Routledge, 2025), https://www.routledge.com/Contemporary-Challenges-in-the-Jury-System-A-Comparative-Perspective/Monaghan/p/book/9781032506531?srsltid=AfmBOoqK7vqrvtnejw7YUIXBemFJPfomjru33wacKrTVFpKFIUnoFFS2.

103 Agnes S. Bali ir Kristy A. Martire, „Exploring Mock Juror Evaluations of Forensic Evidence Conclusion Formats within a Complete Expert Report", *Forensic Science International: Synergy* 10 (2025), https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2024.100564.

104 Noelmans Ward, „Old Habits Die Hard. Lay Participation in the Criminal Justice Systems of the Netherlands and Belgium" (mokslo darbas, Ghent University, 2010).

veiksnius, galinčius jį paveikti.[105] Paminėtini du 2022 m. Švedijoje parengti mokslo darbai: Madeleine Rundberg tyrė tarėjų instituto ir Švedijos kaip teisinės valstybės santykį[106], o Sandra Jansson nagrinėjo tarėjų požiūrį į jų narystę politinėse partijose. Pastarasis faktas gali nulemti šališkumą teismo procesuose, atsižvelgiant į tai, kurių partijų visuomenės atstovai dalyvauja nagrinėjant bylas.[107]

Užsienio valstybių mokslininkų atlikti tyrimai ir parengti moksliniai darbai leidžia spręsti, kad visuomenės atstovų teismo procese institutas vertinamas nevienareikšmiškai ir neretai sulaukia kritikos. Jeigu nesvarstoma, ar šio instituto atsisakyti, tai valstybėse jo modeliai vertinami kaip pasenę ir siekiama juos tobulinti. Vis dėlto daugelį valstybių nuo šio instituto atsisakymo sulaiko jo konstitucinis reguliavimas, kurį pakeisti sudėtinga. Ypač kritikuojamas sovietmečiu sukurtas modelis ir svarstomas optimalus modelis, atitinkantis šiandienos reikalavimus, kaip įtraukti visuomenės atstovus į teisingumo vykdymo procesą. Valstybėse, kuriose šis institutas palaikomas, jo egzistavimas dažniausiai grindžiamas tvirtu istoriniu pagrindu arba ilgamete tradicija, todėl teisingumo vykdymas be jo dažnai laikomas sunkiai įsivaizduojamu, nepaisant trūkumų. Be to, visuomenės atstovų dalyvavimas teismo procese laikomas demokratijos išraiška ir pasitikėjimo teisingumo sistema stiprinimo priemone.[108] Jis suteikia teismo sprendimams daugiau objektyvumo ir teisingumo, padeda išvengti teismų sistemos biurokratizacijos ir apsaugo teisėjus nuo rutinos sukeltos stagnacijos.[109] Taip pat šis institutas vertinamas kaip svarbus visuomenės švietimo įrankis. Be to, įžvelgiama tam tikrų neefektyvumo požymių. Sprendimus priimantys specialaus teisinio išsilavinimo neturintys visuomenės atstovai dažnai vadovaujasi ne teisės normomis, o emocijomis ir išankstine nuomone. Sprendimų priėmimo procese dominuoja teisėjų pozicija, o visuomenės atstovai dažnai būna pasyvūs – vangiai stebi procesą ir būna linkę pritarti teisėjų nuomonei.[110] Taip pat išryškėja didesnės laiko ir finansinės sąnaudos, susijusios su visuomenės atstovų dalyvavimu ir jų atrankos trūkumais. Pasitaiko nuomonių, kad dėl menkos diskusijos tarp teisėjo ir tarėjų efektyvesnė būtų teismo sistema su prisiekusiaisiais.[111]

---

105 Ashley S. Bowser, „To Conform or Not to Conform: An Examination of the Effects of Mock Jury Deliberation on Individual Jurors“ (mokslo darbas, East Tennessee State University, 2013), https://dc.etsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2320&context=etd.

106 Madeleine Rundberg, „Lay Judges and the Swedish Rule of Law: A Qualitative Analysis of Mixed Panels' Argument Construction in Criminal Court Cases“ (magistro darbas, Lund University, 2022), 15, https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=9085089&fileOId=9085093.

107 Sandra Jansson, „The (Un)Political Lay Judge System in Sweden – An Interview Study of Lay Judges' Views on Their Roles and The Lay Judge System, from a Perspective of Politicization“ (magistro darbas, Lund University, 2022), 35, https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=9033753&fileOId=9033759%20.

108 Valerie Hans, „What Difference Does a Jury Make?“, *Yonsei Law Journal* 3, 1 (2012): 52–53.

109 Malsch, *supra note*, 41: 136.

110 Sanja Kutnjak Ivković, „Exploring Lay Participation in Legal Decision-Making: Lessons from Mixed Tribunals“, *Cornell International Law Journal* 40, 2 (2007): 441.

111 Hans, *supra note*, 44.

Užsienio autorių moksliniuose darbuose apibrėžiami bendrieji visuomenės atstovų teismo procese instituto modeliai[112], kurie aptariami šio disertacinio tyrimo 2 skyriuje. Disertacinio tyrimo tikslas yra ištirti du pagrindinius visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto modelius – prisiekusiųjų ir tarėjų – bei identifikuoti jų santykį su asmens teise į teisingą teismą. Todėl šiame tyrime ypatingas dėmesys skirtas mokslinei literatūrai, kurioje nagrinėjami konstituciniai klausimai, susiję su prisiekusiųjų ir tarėjų institutais. Šiuos klausimus analizavo Lenkijos mokslininkai Łukaszas Chojniakas, Łukaszas Wiśniewskis[113] ir Joanna Kielin[114], Slovėnijos mokslininkas Marko'as Novakas[115], Kroatijos mokslininkas Gordanas Struićius[116], Slovakijos mokslininkas Vladimíras Varga[117]. Anglijos mokslininko Johno Jacksono ir Kanados mokslininko Nikolai'aus Kovalevo publikacijoje[118] visuomenės atstovų teismo procese institutas aptariamas ne tik įvertinus ET valstybių konstitucijas, bet ir tarptautinius žmogaus teisių dokumentus. Svarbūs ir tie tyrimai, kuriuose paminėta Europos žmogaus teisių konvencija. Šios konvencijos 6 straipsnio 1 dalies formuluotės tikslus ir poveikį valstybėms narėms analizavo Williamas Schabasas[119] ir Edas Batesas[120]. Vienoje iš savo naujesnių publikacijų Johnas D. Jacksonas skiria dėmesio EŽTT bylai ir analizuoja prisiekusiųjų institutą kaip pripažintą tradicinį modelį, kuris skiriasi, pvz., nuo Prancūzijos *d'assises* teismo modelio, nes iš prisiekusiųjų instituto transformavosi į tarėjų institutą. Neįprasta, kad Prancūzijos tarėjų nuosprendžiai priimami slaptu balsavimu.[121] Remigijus

---

112 John D. Jackson ir Nikolay P. Kovalev, „Lay Adjudication and Human Rights in Europe", *Columbia Journal of European Law* 13 (2006): 83–123; Malsch, *supra note*, 41; Pete Burgess, Susan Corby ir Paul L. Latreille, „Lay Judges and Labor Courts: A Question of Legitimacy". *Comparative Labor Law & Policy Journal* 35, 191 (2014): 195, https://pdfs.semanticscholar.org/096e/e7cf43c0e359bec268a8c2152ea1ab175fce.pdf.

113 Łukasz Chojniak ir Łukasz Wiśniewski, „Ławnicy w postępowaniu karnym – ujęcie historyczne i konstytucyjne", *Wrocławskie studia sądowe* 3, 4 (2013): 47–66, https://wroclaw.sa.gov.pl/wss/files/wss_08-09.pdf.

114 Joanna Kielin, „Konstytucyjna zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości", iš *Transformacja systemów wymiaru sprawiedliwości*, t. 1, *Pozycja ustrojowa władzy sądowniczej i uwarunkowania transformacji*, red. Jerzy Andrzej Jaskiernia (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2011), 590–606.

115 Marko Novak, „Sodniki porotniki na tnalum", *Pravna praksa* 36, 37 (2017): 1–12.

116 Gordan Struić, „Pravno uređenje kvalifikacija za participaciju građana laika u suđenju u hrvatskoj od 1848 do 2018", *Pravni Vjesnik* 35, 3/4 (2019): 128–127, https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=852781.

117 Vladimír Varga, „Prísediaci ozajstná porota, alebo zbytočná prekážka plynulosti trestného konania pred okresným súdom?", *Ulpianus*, žiūrėta 2016 m. spalio 5 d., https://www.ulpianus.sk/blog/prisediaci-ozajstna-porota-alebo-zbytocna-prekazka-plynulosti-trestneho-konania-pred-okresnym-sudom/.

118 Jackson ir Kovalev, *op. cit.,* 83–123.

119 Schabas, *supra note*, 7: 256.

120 Išsami informacija apie Konvencijos rengimą ir plėtrą: Bates, *The Evolution of the European Convention of Human Rights*, *supra note*, 7; Bates, „The Birth of the European Convention on Human Rights", *supra note*, 7: 17.

121 John D. Jackson, „The Case for a Hybrid Jury in Europe", iš Ivković, *supra note*, 7, 304.

Merkevičius analizavo teismo nešališkumo principo sampratą EŽTT praktikoje, taip pat aptarė EŽTT bylas, kuriose išaiškinimai pateikti nacionaliniuose teismuose dalyvavus visuomenės atstovams.[122] Dovydas Vitkauskas ir Grigoriy'us Dikovas parengė mokslinius vadovus, atrinkę kai kurias EŽTT bylas, susijusias su tarėjais.[123]

Tyrimo metodologija. Tyrimas atliktas vadovaujantis kokybinio tyrimo atlikimo metodologine prieiga, taikant atvejo analizės (angl. *case study*)[124] tyrimo strategiją. Atveju šiame disertaciniame tyrime laikytinos visuomenės atstovų teismo procese instituto perspektyvos Lietuvoje. Disertacinio tyrimo eiga matyti iš uždavinių. Tyrimas buvo vykdomas pagal šią procedūrą:

1) atlikta Lietuvos atvejo analizė, apimanti dokumentų peržiūrą ir ekspertinę apklausą, kurioje dalyvavo konstitucinės teisės specialistas (ekspertas);
2) Skandinavijos šalių (Danijos, Švedijos, Suomijos) ir bendrosios (Anglijos / Velso, JAV) bei žemyninės (Vokietija, Prancūzija, Lenkija) teisės sistemų valstybių atvejai tirti stažuočių metu: autorė stebėjo teismo procesus dalyvaujant visuomenės atstovams, analizavo su tuo susijusius dokumentus ir ėmė interviu iš teisėjų, visuomenės atstovų ir kito teismo personalo, dirbančio su bylomis, kurias nagrinėja visuomenės atstovai kartu su teisėjais;
3) išnagrinėta EŽTT praktika, siekiant ištirti visuomenės atstovų vaidmenį ir jo sąveiką su asmens teise į teisingą teismą.

Remiantis šiuo metodologiniu pagrindu ir atsižvelgiant į tyrimo objektą, iškeltą tikslą ir uždavinius, tyrimo metu taikyti šie metodai: *istorinis*, *duomenų rinkimo*, *lyginamasis*, *turinio analizės*, *loginės analizės* ir *apibendrinimo*.[125]

Istorinis metodas padėjo apsibrėžti šio mokslinio darbo chronologines ribas. Tyrimas apima laikotarpį nuo senovės Graikijos iki šių laikų. Buvo analizuojama visuomenės atstovų teismo procese instituto pradžia senovės Graikijoje ir Romoje, tarėjų instituto vystymasis viduramžių Vokietijoje, prisiekusiųjų – viduramžių Anglijoje, šių institutų modeliai šiuolaikinėse užsienio valstybėse[126]. Tiriant visuomenės atstovų instituto istoriją Lietuvoje, analizuojami 1340 m. Pamedės (Senasis prūsų) ir 1468 m. Kazimiero teisynai, LDK statutai, tarpukariu galioję Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir teisinis reguliavimas.

---

122 Remigijus Merkevičius, „Teismo nešališkumo principo samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje", *Teisė* 76 (2010), https://doi.org/10.15388/Teise.2010.0.224.

123 Dovydas Vitkauskas ir Grigoriy Dikov, *Protecting the Right to a Fair Trial under the European Convention on Human Rights* (Strasbourg: Council of Europe, 2012), https://rm.coe.int/16806f15fa; https://rm.coe.int/protecting-the-right-to-a-fair-trial-under-the-european-convention-on-/168075a4dd.

124 Atvejo tyrimas grindžiamas šaltiniais, pvz.: Robert K. Yin, *Case Study Research and Applications: Design and Methods* (Los Angeles: Sage, 2018); Michael McConville ir Wing Hong Chui, *Research Methods for Law* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2024).

125 Rimantas Tidikis, *Socialinių mokslų tyrimų metodologija* (Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003); Kęstutis Kardelis, *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016); Vilma Žydžiūnaitė ir Stanislav Sabaliauskas, *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai* (Vilnius: Vaga, 2017).

126 Žr. 1 lentelę prieduose.

Autorė *duomenų rinkimo metodu* rinko duomenis, analizuodama dokumentus, imdama ekspertinį interviu, interviu ir vykdydama stebėjimą. Dokumentų analizė apima jau atliktų mokslinių tyrimų pirmiau nurodytose šiuolaikinėse užsienio valstybėse peržiūrą, mokslinių straipsnių ir kitos literatūros, susijusios su tyrimo tema, analizę, taip pat tyrimuose nagrinėjamų valstybių konstitucijų, nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų, EŽTT ir kitos teismų praktikos studijas. Pradedant rengti disertacinį tyrimą, paimtas *ekspertinis interviu*. Jis leido įvertinti Lietuvos kontekstą, susijusį su visuomenės atstovų teismo procese institutu ir jo konstitucingumo vertinimu. Vykdytas *stebėjimas* autorei suteikė galimybę stebėti teismo procesus kitose valstybėse, pvz., Danijoje, Švedijoje ir Lenkijoje, kuriose teismo procese dalyvauja visuomenės atstovai, ir leido įvertinti, kaip šis institutas veikia praktikoje. Paimti *interviu* leido įvertinti užsienio valstybių teisėjų ir visuomenės atstovų požiūrį į šį institutą, atskleisti jo privalumus, trūkumus ir galimus tobulinimo aspektus.

Lyginamasis metodas pasitelktas siekiant palyginti pirmiau nurodytų įvairių užsienio valstybių konstitucijas, teisės aktus, mokslinę doktriną ir kitą literatūrą. Be to, lyginamasis ir *turinio analizės* metodai leido analizuoti teisinius ir teismų procesinius dokumentus, susijusius su šio instituto teisiniu reguliavimu, identifikuoti aptariamo instituto privalumus ir trūkumus, išryškinti nacionalinės teisės ir konstitucinių reikalavimų atitikties problemą, numatyti Konstitucijos pataisų pakeitimus, kurie būtini politinei valiai, siekiant į teisingumo vykdymo sistemą įtraukti visuomenės atstovus. *Loginės analizės metodas* taikytas tiriant norminio pobūdžio medžiagą (nacionalinius ir užsienio valstybių teisės aktus, Konstitucinio Teismo nutarimus, EŽTT praktiką ir kita) ir specialiąją literatūrą (vadovėlius, periodinius leidinius, publikacijas, lyginamąsias studijas, mokslo darbus ir kt.). Be to, pateikta teisės mokslininkų samprotavimų apie visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutą, jais remiantis suformuluotos atitinkamos išvados ir apibendrinimai. Šis metodas taip pat pasitelktas siekiant išskirti prisiekusiųjų ir tarėjų institutų modelius, nustatyti galimas visuomenės atstovų teismo procese instituto taikymo ir praktinio funkcionavimo problemas, kritiškai įvertinti pasiūlytą konstitucinio reguliavimo keitimą, taip pat tikrinti atlikto tyrimo rezultatus ir jų loginį ryšį.

Apibendrinimo metodu buvo įvertinti ir apibendrinti kitų mokslininkų atlikti tyrimai bei išvados visuomenės atstovų teismo procese instituto klausimu. Apibendrinta ir visa naudota literatūra, o šis apibendrinimas sudarė pagrindą suformuluoti disertacinio tyrimo ginamuosius teiginius ir išvadas.

Tyrimo struktūra. Tyrimo struktūrą nulėmė tyrimo tikslui pasiekti iškelti uždaviniai. Disertaciją sudaro įvadas, 4 skyriai, išvados, priedai, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

1 skyriuje tiriamos visuomenės atstovų teismo procese instituto kūrimosi prielaidos senovės Graikijoje ir Romoje, kai ginčai buvo sprendžiami susirinkimuose. Analizuojamas visuomenės atstovų teismo procese institutas viduramžių Anglijoje ir Vokietijoje. Šios valstybės nulėmė kitų valstybių teisingumo vykdymo sistemas, kuriose buvo įgyvendinti tarėjų ir prisiekusiųjų institutai. Lietuvoje šie institutai tiriami įvairiais valstybės istoriniais etapais.

2 skyriuje nagrinėjami egzistuojantys prisiekusiųjų ir tarėjų institutų modeliai, 8-nių užsienio valstybių teismų procesai, kuriuose dalyvauja visuomenės atstovai. Visose valstybėse apžvelgiamos priežastys, nulėmusios instituto įgyvendinimą ir tai, kokie teisės aktai jį reguliuoja. Aptariant teisinį reguliavimą, modeliai analizuojami remiantis trimis kriterijais: visuomenės atstovų teisiniu statusu, atrankos tvarka bei jų teisėmis ir pareigomis teismo procese.

3 skyriuje analizuojamas visuomenės atstovų teisinio statuto santykis su asmens teise į teisingą teismą. Tiriama užsienio valstybių reformų patirtis, susijusi su prisiekusiųjų ir tarėjų institutais, kurią, *inter alia*, nulėmė EŽTT praktika.

4 skyriuje tyrinėjamos visuomenės atstovų teismo procese instituto perspektyvos šiuolaikinėje Lietuvoje, analizuojant Konstitucijos pataisos projekto ir šio instituto privalumus bei trūkumus iš 5 teisės principų, kurie užtikrina tinkamą asmens teisės į teisingą teismą įgyvendinimą, laikymosi perspektyvos.

1. VISUOMENĖS ATSTOVŲ DALYVAVIMO TEISMO PROCESE INSTITUTO KILMĖ IR RAIDA

Tiriama tarėjų ir prisiekusiųjų institutų pradžia nuo senovės Graikijos ir Romos iki viduramžių Anglijos ir Vokietijos, taip pat teisingumo vykdymo subjektai LDK teismuose ir Lietuvos Respublikoje 1918–1940 m. Šiame disertacinio tyrimo skyriuje atskleidžiama prisiekusiųjų instituto raida ir kilmė viduramžių Anglijoje, tarėjų instituto raida ir kilmė viduramžių Vokietijoje. Nepriklausomos Lietuvos istorijos tyrimas reikšmingas tuo, kad jame atskleidžiama visuomenės teisinė sąmonė, susijusi su teisingumo vykdymo subjektais.

1.1. Tautos susirinkimai senovės Graikijoje[127]

Senovės Graikijos teismo procesuose teisininkai[128] nedalyvavo, ir toks teisininkų luomas, kuris nuolat gilintųsi į įvairias teisės pažinimo ir jos praktinio taikymo problemas, neaptinkamas[129]. Visų Atėnų piliečių tiesioginis dalyvavimas vykdant teisingumą demokratiniais tikslais buvo skatinamas Solono (640–561 m. pr. Kr.) ir Periklio (495–429 m. pr. Kr.) valdymo laikotarpiais. Prieš pradedant analizuoti teisminės valdžios subjektus ir jų kompetenciją tikslinga pacituoti Platoną ir Aristotelį, kurie IV a. pr. Kr. rašė apie Atėnų valdžios institucijas, nusistovėjusias Periklio laikais.[130]

Platono nuomone, „nusikaltimų prieš valstybę sprendimuose turėtų dalyvauti žmonės, nes kai kas nors nuskriaudžia valstybę, jie visi yra nuskriausti ir gali pagrįstai skųstis, jei jiems neleidžiama priimti sprendimo. Be to, ir privačiuose procesuose, kiek tai įmanoma, turėtų dalyvauti visi, nes tas, kuris nedalyvauja vykdant teisingumą, gali įsivaizduoti, kad apskritai nedalyvauja valstybės gyvenime.“[131] Tačiau kituose savo raštuose Platonas reiškė abejones dėl tautos susirinkimų ir siūlė apriboti jų galias, nors ir toliau laikė juos pagrindiniu idealios politinės santvarkos elementu.[132]

Aristotelis pritarė Platonui, „piliečio“ sąvoką apibrėždamas taip: „Žmogus, kuris dalyvauja vykdant teisingumą ir turi pareigas“[133]. Prie esminių konstitucijos elementų

---

127 Vartojant žodį „Graikija“ dažniausiai turimi omenyje Atėnai. Todėl kalbėti apie graikų teisę galima tik su tam tikromis išlygomis, ypač kai šiuo atveju dažniausiai turima omenyje būtent Atėnų miesto teisė, kuri kartais vadinama ir kitaip – antikos teise. Dawson, *supra note*, 74: 14; Hans Hattenhauer, *Europos teisės istorija*, t. I (Vilnius: VĮ „Registrų centras“, 2009), 2.

128 Asmenys, kurių pagrindinė veikla bendruomenėje – spręsti bylas remiantis ilgamete patirtimi, puoselėti tradicijas ir sukauptą išmintį perduoti savo mokiniams ir studentams. Hattenhauer, *op. cit.*, 10, 15–16.

129 *Ibid*., 9–10.

130 Dawson, *op. cit.*, 11.

131 Morrow, *supra note*, 75: 105.

132 *Ibid.*

133 Aristotle, „Politics“, Perseus Digital Library, 1275a, https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0058%3Abook%3D3%3Asection%3D1275a; Aristotelis, *Politikos*, iš senosios graikų kalbos vertė Mindaugas Strockis (Vilnius: Pradai, 1997), 1275a; Dawson, *op. cit.*, 10.

Aristotelis priskyrė „tautos susirinkimus, sudarytus iš visų piliečių arba iš visų atrinktų sūnų, kompetentingų spręsti visas bylas – arba, bet kuriuo atveju, daugumą bylų, ir tas, kurios yra didžiausios ir svarbiausios“[134]. Aristotelis, siekdamas pagrįsti tautos susirinkimų teismines funkcijas, teigė: „mūsų dienomis piliečiai savo susirinkimuose turi ir svarstomąją, ir teisminę galias ir abiem būdais priima sprendimus, kurie visi susiję su konkrečiomis bylomis. Bet kuris atskiras šių susirinkimų narys tikriausiai yra prastesnis už vieną geriausią žmogų. Tačiau valstybę sudaro daugybė individų; ir kaip puota, prie kurios prisideda daugybė žmonių, yra geresnė už tą, kurią rengia vienas žmogus, taip ir dėl tos pačios priežasties masės daugeliu klausimų gali priimti geresnį sprendimą nei vienas žmogus.“[135]

Taigi, Solono valdymo laikotarpiu Atėnų piliečių visuotiniam susirinkimui (gr. *hēliaia*)[136] buvo suteikta teisė apskųsti valstybės pareigūnų sprendimus, siekiant apriboti jų galias ir įtvirtinti demokratiją[137]. Periklio valdymo laikotarpiu, kai siekta užtikrinti visų Atėnų piliečių tiesioginį dalyvavimą visų valdžios institucijų darbe, įskaitant teisminę, pradėjo veikti tautos susirinkimai – teismai[138], dar vadinami demosais[139]. Iš pradžių tautos susirinkimai veikė kaip pirmosios instancijos teismai tik bylose, turinčiose didelę politinę svarbą ir visuomenės interesą. Tautos susirinkimų teisminės galios plėtra sutapo su aristokratijos politinės galios ir valstybės pareigūnų valdžios ribojimu. Apie 450 m. pr. Kr. tautos susirinkimai įgijo kompetenciją nagrinėti visas civilines ir baudžiamąsias bylas.[140]

Teisminių funkcijų apimtis buvo tokia didelė, kad tautos susirinkimai[141] suskirstyti į skyrius arba kolegijas (gr. *dikasteria*), kurių būdavo apie 10. Teisingumą vykdyti burtų keliu būdavo atrenkama 6 000 vyrų, ir jie būdavo paskiriami į skirtingo dydžio kolegijas, atsižvelgiant į bylos aplinkybes. Įprastai kolegiją sudarė 501 narys, tačiau jų skaičius galėjo būti 201, 301, 401 ar daugiau nei 501. Pvz., Periklio apkaltos byloje kolegiją sudarė 1 500 narių. Rinkimuose į kolegijos narius galėjo dalyvauti kiekvienas

---

134 Aristotle, „Politics“, Perseus Digital Library, 1317b, https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0058%3Abook%3D6%3Asection%3D1317b; Aristotelis, *supra note*, 133: 1317b; Dawson, *supra note*, 74: 10.

135 Aristotle, „Politics“, Perseus Digital Library, 1286a, https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0058%3Abook%3D6%3Asection%3D1317b; Aristotelis, *op. cit.*, 1286a; Dawson, *op. cit.*, 10.

136 Angl. *The general assembly of Athenian citizens*. Dawson, *op. cit.*, 11; „Hēliaia (Athenian Court)“, Britannica, žiūrėta 2025 m. birželio 25 d., https://www.britannica.com/topic/heliaia; „Solonas“, iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (Vilnius: MELC), žiūrėta 2025 m. birželio 25 d., https://www.vle.lt/straipsnis/solonas/; Mindaugas Maksimaitis, *Užsienio teisės istorija* (Vilnius: Justitia, 2002), 40; Raimundas Kazlauskas, „Jėgos teisė ir teisės jėga formuojantis graikų poliui“, *Logos* 62 (2009): 106, http://www.litlogos.eu/L63/Logos_63_098_109_Kazlauskas.pdf.

137 Boner ir Smith, *supra note*, 76: 153–166; Hignett, *supra note*, 76: 97–98.

138 Angl. *Popular or citizens courts*. Dawson, *op. cit.*, 10–11.

139 Hattenhauer, *supra note*, 127: 19; Dawson, *op. cit.*, 10–11.

140 *Ibid.*

141 Angl. *General assembly of Athenian citizens or hēliaia*, „Hēliaia (Athenian Court)“, *op. cit.*

trisdešimtmetis ar vyresnis pilietis, neskolingas valstybei ir nepraradęs piliečio teisės. Periklis, siekdamas užtikrinti, kad visi piliečiai galėtų skirti laiko teisminėms pareigoms, įvedė reguliaraus apmokėjimo už šioms pareigoms skirtą laiką sistemą, todėl savanorių netrūko. Kiekvieną dieną teismines pareigas tautos susirinkimuose atliko keli šimtai ar daugiau nei 1 000 piliečių (gr. *dikasts*).[142]

Šių tautos susirinkimų nereikėtų laikyti vien dideliais prisiekusiųjų teismais, sprendžiančiais ginčytinus faktų klausimus. Jie priimdavo sprendimus dėl visos bylos esmės – tiek faktų, tiek teisės klausimais. Balsavimas vyko slaptu būdu, atsakant „taip" arba „ne". Paties balsavimo nebuvo galima apskųsti, o atskirai balsavę nariai už priimtą sprendimą nebuvo asmeniškai atsakingi. Už sprendimą atsakydavo visas tautos susirinkimas, kuriam pirmininkavo valstybės pareigūnas, užtikrinantis tvarką ir tinkamą bylos parengimą. Taip buvo todėl, kad kiekvienas tautos susirinkimas, nors iš tiesų apimdavo tik dalį Atėnų piliečių, sudarė didelę ir reprezentatyvią grupę, kuri teoriškai dalijosi visos tautos suverenia valdžia. Tautos susirinkimų svarbą lėmė jų vaidmuo valdžios kontrolės procese siekiant išlaikyti demokratiją.[143] Tautos susirinkimus galima laikyti prisiekusiųjų instituto formavimosi prielaida. Viena vertus, toks masinis piliečių dalyvavimas atliekant teismines funkcijas neišvengiamai skatino visų luomų teisinį švietimą. Kita vertus, tai apribojo galimybes formuotis teisės specialistų luomui. Piliečiai dažniau stengdavosi tobulinti oratorystės įgūdžius, o ne studijuoti ir analizuoti teisę bei formuoti teisinę tradiciją. Tokia sistema, kurioje teisingumą vykdė daugiausia piliečiai, skatino nepasitikėti specialistais ir trukdė susiformuoti profesionalių teisininkų luomui.[144]

403 m. pr. Kr. tautos susirinkimai buvo atleisti nuo daug laiko reikalaujančių teisminių ginčų nagrinėjimo, nes ginčuose dėl didelių sumų (daugiau kaip 10 drachmų) jie tapo apeliacinės instancijos teismu; pirmosios instancijos teismuose tokius ginčus nagrinėjo arbitrai. Nepaisant to, tautos susirinkimai išliko kaip galutinė instancija, ir tai nesumažino pasitikėjimo piliečiais, priimančiais sprendimus.[145]

1.2. Teisingumo vykdymo subjektai senovės Romoje

Visa romėnų teisės istorija tęsėsi daugiau nei 1 000 metų, o pirmuosius 500 metų teisėjų dar nebuvo. Šis Romos respublikos laikotarpis analizuojamas pirmiausia, o po to – likusieji 500 metų iki Justiniano laikų.[146]

Romos respublikoje, kaip ir senovės Graikijoje, baudžiamąsias bylas nagrinėjo

142 Dawson, *supra note*, 74: 11–12; Boner ir Smith, *supra note*, 76: 187–200; Hattenhauer, *supra note*, 127: 21.

143 Boner ir Smith, *op. cit.*, 325–326.

144 George M. Calhoun, *Introduction to Greek Legal Science* (Oxford: Clarendon Press, 1944), 47–48; Jones, *supra note*, 78: 143–149; Hattenhauer, *op. cit.*, 25.

145 Boner ir Smith, *op. cit.*, 183–184, 346–351; II, 97–116; Calhoun, *op. cit.*, 37; Gernet, *supra note*, 77: 103; Jones, *op. cit.*, 130–133; Hattenhauer, *op. cit.*, 21.

146 Dawson, *op. cit.*, 14.

valstybės pareigūnas (magistratas). Tačiau bet kuris pilietis, pripažintas kaltu dėl sunkaus nusikaltimo, už kurio padarymą buvo paskirta mirties bausmė ar didelė piniginė bauda, turėjo *provocatio* teisę magistrato nuosprendį skųsti tautos susirinkimui.[147] Tokia baudžiamųjų bylų nagrinėjimo tvarka gyvavo pirmuosius keturis Romos respublikos šimtmečius.[148] Ankstyvasis romėnų baudžiamųjų bylų nagrinėjimas bent jau išoriškai priminė senovės graikų, tačiau nėra pagrindo manyti, kad jis buvo tiesiogiai perimtas.[149]

Paskutinįjį, penktąjį, Romos respublikos šimtmetį tokia baudžiamųjų bylų nagrinėjimo tvarka pradėta reformuoti. Siekta nustatyti kompetencijos ribas tarp magistrato ir tautos susirinkimo, be to, teisingumo vykdymo funkcijas pamėginta sutelkti politinės valdžios rankose, nes reformos pradžia būtent ir siejama su politinio pobūdžio bylomis, iškeltomis dėl Romos respublikos valdininkų piktnaudžiavimo.

Pirmoji žinoma tokio pobūdžio baudžiamoji byla įvyko 171 m. pr. Kr., kai Senatas nutarė, kad bylą nagrinės pretoriaus paskirtų 5 senatorių kolegija.[150] Piktnaudžiavimo valdžia bylų skaičius nulėmė, kad 149 m. pr. Kr. priimtas įstatymas, kurio pagrindu įsteigtas nuolat veikiantis senatorių teismas. Toks įstatymas įtvirtino principą, kad *provocatio* teisė, suteikusi nuteistajam pasinaudoti apeliacija per tautos susirinkimą, galėjo būti atmesta deleguojant tautos susirinkimo įgaliojimus šiam senatorių teismui.[151]

Šia idėja pasinaudojo reformatorius Gajus Grakchas, varžydamasis su senatoriais, kai 122 m. pr. Kr. priimtas įstatymas, pagal kurį senatorių teisminė valdžia perduota ekvitams (*eques*).[152] Ekvitai dažniausiai būdavo turtingi pirkliai, priklausę aukštesniajai vidurinei klasei. Jie atliko svarbų vaidmenį įgyvendinant G. Grakcho planą suskaldyti aukštuosius luomus ir paskatinti jų tarpusavio priešiškumą.[153] Taigi, 122 m. pr. Kr. įstatymu įsteigta 450 ekvitų kolegija, iš kurios kiekvienoje atskiroje byloje turėjo būti išrinkta mažesnė kolegija, turėjusi įgaliojimus priimti galutinį nuosprendį byloje, kurioje nusikaltimu (pvz., lupikavimu) buvo kaltinamas provincijos valdytojas. Provincijų valdytojai buvo svarbiausi senovės Romos administracijos pareigūnai, nes atsakė už mokesčių surinkimą ir viešąją tvarką.[154] Šiuo įgaliojimu ekvitų kolegijai buvo

---

147 Mommsen, *supra note*, 79: 351, 358–359; Strachan-Davidson, *supra note*, 80: 136–138; Levy, *supra note*, 81: 291, 295; Girard, *supra note*, 82: 104–120; Dawson, *supra note*, 74: 15.

148 Levy, *op. cit.*, 291; Girard, *op. cit.*, 125–126; Jolowicz, *supra note*, 83: 322–327; Strachan-Davidson, *op. cit.*, 96–110, 136–157, 170–173; Dawson, *supra note*, 74: 15.

149 Dawson, *op. cit.*, 15.

150 *Ibid.*, 16.

151 *Ibid.*

152 Angl. *Equites*. Theodor Mommsen, *The History of Rome*, vol. III, *From the Union of Italy to the Subjugation of Carthage and the Greek States*, transl. William P. Dickson (New York, 1880), 113–117; John Bagnell Bury, *The Cambridge Ancient History* (Cambridge: Cambridge University Press, 1932), 45–93, 69–78; Richard Edwin Smith, *The Failure of the Roman Republic* (Cambridge: Cambridge University Press, 1955), 89–94; Dawson, *op. cit.*, 17.

153 Dawson, *op. cit.*, 17.

154 Jolowicz, *op. cit.*, 329–331.

užtikrinta, kad joks magistratas, pasinaudodamas veto teise, negalės trukdyti ar užkirsti kelio teismo procesui. Be to, magistratų inkviziciniai įgaliojimai buvo gerokai apriboti, nes teismo procesai vyko remiantis privačiu skundu, o kaltinimą palaikė privatus kaltintojas, kuriam buvo patikėta įrodinėjimo kontrolė. Aptariamos reformos naujovė buvo dviguba: ne tik atsisakyta kreiptis į tautos susirinkimus pasinaudojant *provocatio* teise, bet ir nustatytas magistratų pavaldumas iš anksto nubrėžtoms taisyklėms.[155] Kadangi ši nauja procedūra palaipsniui buvo taikoma nagrinėjant ir kitas baudžiamąsias bylas, iškilo klausimas, kas turi būti „teisėjai".[156]

Šie pokyčiai paspartino prisiekusiųjų instituto formavimąsi. Prisiekusiųjų įgaliojimai itin ribojo magistratų įgaliojimus, kurie teoriškai buvo neriboti. Vienas autorius net bandė išspręsti šią prieštarą apibūdindamas prisiekusiuosius kaip magistratų patarėjus.[157] Kiekvienoje byloje teismui pirmininkavo magistratas, tačiau lemiamą reikšmę turėjo visų narių balsų dauguma. Nuosprendis buvo priimamas dėl visos bylos esmės – ir faktų, ir teisės. Tiksliai nežinoma, kiek prisiekusiųjų reikėjo tokiam teismui sudaryti ankstesniuose etapuose, tačiau kiek vėliau, Cicerono laikais, šis skaičius svyravo nuo 51 iki 75 narių.[158] Iš esmės suverenus Romos tautos susirinkimas svarbiausiose baudžiamosiose bylose savo sprendimo teisę, taip pat Romos magistratų galias perdavė tautos grupėms, išrinktoms iš tam tikros socialinės grupės.[159]

Lucijaus Kornelijaus Sulos vadovavimo laikotarpiu 81 m. pr. Kr. ekvitai neteko teisingumo vykdymo funkcijos, ji perduota išimtinai senatoriams. 70 m. pr. Kr. priimtu įstatymu nustatyta, kad *quaestio* kolegiją lygiomis dalimis sudaro trijų socialinių grupių atstovai: senatoriai, ekvitai ir *tribuni aerarii*, kurie buvo žemesnio statuso už ekvitus. Iš kiekvienos iš trijų grupių paskirta po 300 narių, tad kolegiją sudarė iš viso 900 asmenų. Kolegijas kasmet sudarydavo miesto pretorius, ir jų kadencija trukdavo vienus metus. Nariai būdavo atrenkami pagal sudėtingą procedūrą: pasiūlymus ir kontrapasiūlymus teikdavo privatūs kaltintojai, o kaltinamajam suteikta teisė ginčyti paskyrimą. Tam tikrais įstatymais nustatyta kiekvieno atskiro nusikaltimo nagrinėjimo tvarka.[160] Didžiąją dalį I a. pr. Kr. baudžiamosios bylos buvo nagrinėjamos šiuose teismuose, kuriuose paprastai būdavo šiek tiek daugiau nei 50 narių. Be to, panaikinta ankstesnė magistratų ir tautos susirinkimo teisingumo vykdymo funkcija.[161]

Pagrindinis Augusto pakeitimas buvo tinkamų asmenų sąrašo išplėtimas iki 4 000. Į teisingumą vykdančią kolegiją patekti buvo garbė – jei atrinkti asmenys nebuvo giminės, tai turtingi aristokratai. Augustas ir jo įpėdiniai išplėtė asmenų, turinčių teisę

155 Strachan-Davidson, *supra note*, 80: 329–331; Dawson, *supra note*, 74: 17.

156 Dawson, *op. cit.*, 17.

157 Strachan-Davidson, *op. cit.*, 45–50.

158 *Ibid.*, 97.

159 Dawson, *op. cit.*, 18.

160 Lengle, *supra note*, 84: 294–295; Strachan-Davidson, *op. cit.*, 97–111.

161 Levy, *supra note*, 81: 291, 296–297.

vykdyti teisingumą, sąrašą; juos įkvėpė Atėnų minios valdymo samprata.[162]

Civilines bylas nagrinėjęs teismas buvo vadinamas teismu *centumviri*, nes jį sudarė 100 asmenų.[163] Jis sukurtas II a. pr. Kr. antroje pusėje, t. y. maždaug tuo pačiu metu kaip ir pirmiau nagrinėti baudžiamieji teismai. Jo nariai buvo renkami iš 35 romėnų genčių, po 3 vyrus iš kiekvienos genties, taigi jį sudarė iš viso 105 nariai. Narius rinko pretorius ar kitas magistratas iš genčių narių sąrašų. Visi teismo procesai jame vykdavo *actio sacramenti* būdu su tam tikra papildoma senovine simbolika. Bent jau vėlesniais etapais šio teismo nariai posėdžiavo kolegijose, kurių kiekvieną sudarė 30 ar 40 narių. Šis teismas išlaikė aukštą lygį ir veikė iki Romos imperijos laikų III a. po Kr.[164]

Kito tipo teismas, sudarytas iš vadinamųjų *recuperatores*, atsirado dar ankstyvojoje respublikoje. Tradiciniai romėnų teismai buvo kompetentingi nagrinėti tik Romos piliečių bylas, o Romos piliečiams nebuvo leidžiama dalyvauti užsienio teismuose. Šimtmečiais, tęsiantis Romos taikai, Vidužemio jūros kraštų miestams-valstybėms reikėjo tam tikrų stabilių susitarimų. Priimtas sprendimas sutartimis įsteigti specialius teismus, kurie nagrinės įvairių pilietybių asmenų bylas. Romai įtraukiant arba užvaldant kaimynines teritorijas, šie sutartiniai teismai išliko: pradžioje juose spręstos bylos tarp Romos piliečių ir užsieniečių užkariautose naujose žemėse, vėliau – ir tarp Romos piliečių pačioje Romoje. Didžiausias jų pranašumas buvo greitis ir neformalumas. Byla turėjo būti išnagrinėta per 10 dienų nuo jos iškėlimo. Teismų nariai dažniausiai nebuvo teisininkai, jų paprastai būdavo 3, kartais – 5. Jie buvo renkami iš iš anksto sudarytų sąrašų, taikant eliminacijos procesą, kai pačios bylos šalys galėjo siūlyti arba ginčyti kandidatūras. Šie nariai buvo daugiau nei arbitrai – jie veikė pagal nustatytas procedūras ir jiems taikyta tam tikra valstybės kontrolė.[165]

Teismą, kuris pakeitė aptartą *recuperatores* teismą, sudarė pretorius ir *iudex*. Pretorius, kilęs iš aukšto romėnų visuomenės sluoksnio ir turėjęs didelę viešųjų reikalų patirtį[166], preliminariai nagrinėdavo bylą kartu su šalimis (jų atstovais) ir parengdavo ieškinio formulę (*for-mula, actio*)[167]. Tai reiškė, kad byla gali būti nagrinėjama teisme. Ieškinio pagrįstumą teisminio nagrinėjimo stadijoje sprendė *iudex* (teisėjas). Kitaip tariant, pretorius paskelbdavo proceso pradžią ir patikrindavo, ar šalių pateikiami argumentai juridiškai svarbūs. Teigiamu atveju jis pakviesdavo *iudex*.[168] *Iudex* buvo skiriamas teisnus ir veiksnus Romos pilietis, visuomenėje įgijęs aukštą statusą.[169] Toks

---

162 Dawson, *supra note*, 74: 20.

163 *Ibid.*, 21.

164 *Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft (Pauly-Wissowa)*, Bd. XVII, Halbband 32 (Stuttgart: J. B. Metzlersche Buchhandlung, 1935); Jolowicz, *supra note*, 83: 203–205; François Olivier-Martin, *Le tribunal des centumvirs* (Paris, 1904), 133; Dawson, *op. cit.,* 20.

165 *Pauly-Wissowa*, *op. cit.*; Girard, *supra note*, 82: 99–104; Strachan-Davidson, *supra note*, 80: 211–224.

166 Dawson, *op. cit.*, 292.

167 „Ieškinio formulė nebuvo materialinė teisinė „pretenzija“ šiuolaikine prasme, o procesinis skundo pateikimas.“ Hattenhauer, *supra note*, 127: 127.

168 *Ibid.*, 127–128.

169 Dawson, *op. cit.*, 27; Hattenhauer, *op. cit.*, 128.

asmuo buvo renkamas iš maždaug 900 tinkamų tokias pareigas eiti asmenų. „Nors ir saistomas pretoriaus teisinių paliepimų, tačiau formaliai nepriklausąs valstybės tarnautojų kastai *iudex* buvo iš esmės teisinius reikalus išmanantis pilietis, kuris stengdavosi šalis sutaikyti arba priimdavo sprendimą.“[170] Jam buvo suformuluojami klausimai, į kuriuos jis turėjo atsakyti, ir jis buvo įgaliotas priimti sprendimą pagal savo atsakymus į šiuos klausimus. Gali būti, kad ankstyvasis *iudex* kartais buvo vieno iš magistratų paskirtas „teisėjas“, t. y. specialiai kvalifikuotas ekspertas arba patikimas asmuo, įgaliotas nustatyti faktus, siekiant ne apriboti magistratų įgaliojimus, o padėti juos įgyvendinti.[171] *Iudex* sprendimas iš esmės visais atvejais, išskyrus išskirtinius, buvo galutinis ir neskundžiamas. Ginčo šalys turėjo susitarti ne tik dėl konkretaus *iudex* pasirinkimo, bet ir jam suteikiamų įgaliojimų bei klausimų suformulavimo.[172] Taigi, „taip susiformavo teisę išmanančių piliečių luomo atstovų gretos, teisininkų neprofesionalų elitas“[173].

Ilgainiui teisingumo vykdymas piliečiams tapo našta, kurios jie siekė išvengti. Balsavimo teisė baudžiamosiose bylose nebebuvo būdas kontroliuoti valstybę. Civilinėse bylose „teisėjo“ vaidmuo buvo garbingas, tačiau dažniausiai jis reiškė tik pilietinę pareigą. Žymiems ar ambicingiems vyrams buvo vertingesni kiti dalykai.[174]

Iki pat Romos respublikos pabaigos visuose valstybės remiamuose teismuose sprendimus priimdavo piliečiai, neturėję teisinio išsilavinimo ar specialių teisės žinių: tautos susirinkimuose, skirtuose baudžiamosioms byloms nagrinėti, 100 asmenų teismuose, skirtuose civilinėms byloms nagrinėti, 3-jų ar 5-ių *recuperatores* teismuose ir 2 asmenų – pretoriaus ir *iudex* – teismuose. Šie asmenys pilietines pareigas teisminėje valdžioje paprastai ėjo vienus metus ir išmanė ne daugiau įstatymų nei bet kuris kitas romėnas. Tai nereiškia, kad romėnams trūko teisės specialistų. Kitaip nei V ir IV a. atėniečiai, jie turėjo teisės žinovų, kurie studijavo teisę ir pasiekė aukštą teisinių žinių lygį. Būtent teisės žinovai teikė pretoriui, *iudex* ir kitiems valstybės pareigūnams informacijos ir patarimų, padedančių atlikti pareigas. Teisininkų poveikis buvo visuotinis, jie kūrė pagrindines formuliarų sistemos kryptis, teikė nuomones dėl tinkamų sprendimų tam tikrose bylose, patardavo pretoriui ir *iudex* jų nagrinėjamose bylose ir pan. To meto teisės žinovai neturėjo valstybinių pareigų, tačiau dėl įgytos kompetencijos buvo pripažįstami kaip jurisprudencijos atstovai.[175]

Tradiciškai skiriamos trys svarbiausios teisininkų veiklos sritys (įgyvendinamos funkcijos): *respondere*, *cavere*, *agere*. *Respondere* – teisinių konsultacijų teikimas, atsakymai į teisinio pobūdžio klausimus, kylančius aiškinant ir taikant teisę. *Cavere* reiškė teisininkų pagalbą atliekant juridinius veiksmus, rengiant materialinės teisės aktus,

170 Hattenhauer, *supra note*, 127.

171 Kaser, *supra note*, 85: 106, 109–110; Weiss, *supra note*, 86: 47, 54–57.

172 Wenger, *supra note*, 87: 30.

173 Hattenhauer, *op. cit*.

174 *Pauly-Wissowa*, *supra note*, 164: 289; Dawson, *supra note*, 74: 28.

175 Dawson, *op. cit.*, 29.

kuriais įforminami teisės subjektų sudaromi sandoriai (sutartis, testamentus ir pan.). *Agere* yra susijusi su procesinės teisės aktų (procesinių dokumentų) rengimu ir pagalba šalims bei jų advokatams teismo procese. Atkreiptinas dėmesys, kad patys romėnų *iurisprudentes* retai imdavosi atlikti procesines atstovų funkcijas.[176]

Toliau analizuojami teisingumo vykdymo subjektai *Romos imperijos* laikotarpiu, t. y. poklasikinėje romėnų teisėje. Teisingumo vykdymo subjektai aptariami politinės santvarkos, kurioje vyravo vienas žmogus – imperatorius (imperatoriaus valdžia), kontekste.[177]

Nagrinėti bylą buvo pavesta oficialiam valstybės pareigūnui, kuris turėjo įgaliojimus priimti sprendimus imperatoriaus vardu.[178] Įgaliojimai baudžiamosiose bylose aptariamu laikotarpiu buvo apriboti tautos susirinkimų, kuriems pirmininkavo magistratai. Kai kuriose provincijose buvo išlikusių kolegijų, sudarytų iš turtingų ir žymių provincijos piliečių, galėjusių eiti „teisėjų" ar arbitrų pareigas.[179] Teisingumo vykdymas tapo nuolatiniu, iš esmės visą darbo dieną trunkančiu darbu, kurį valstybė perėmė ir administravo kaip vieną iš esminių autokratinės valdžios funkcijų. Tačiau tai nereiškia, kad tokias pareigas ėjo kvalifikuoti teisėjai. Atsakomybė už „teisėjo" pareigų vykdymą dažnai buvo painiojama su kitokio pobūdžio tarnybinėmis pareigomis arba sąmoningai priskiriama atitinkamo išsilavinimo neturintiems asmenims.[180] Tokiems asmenims padėti valstybė paskirdavo apmokamus teisininkus, kurie dirbdavo teismų teisiniais patarėjais (*assessors*).[181] Jie ne tik patardavo dėl taikytinų teisės normų, bet ir dažnai rengė teismo procesinių dokumentų projektus bei patardavo dėl teismo procesų eigos ir bylų nagrinėjimo tvarkos. Patarėjai buvo teisiškai daug labiau išprusę nei „teisėjai" ir veikė kaip imperijos nekvalifikuotos biurokratijos dalis.[182]

Egzistavo poreikis profesionalizuoti teismų sistemą, tačiau žlugus Romos imperijai to nespėta padaryti.[183] Tradiciškai 476 metai, Romos imperijos žlugimo data, laikomi viduramžių pradžia. Po imperijos žlugimo Europoje išplito naujos valdžios institucijos, kurias atnešė germanų užpuolikai. Skirtingai nuo atėniečių, V–IV a. Romoje teisininkų netrūko – jie teikė teisines konsultacijas ir prisidėjo prie teisinės sistemos kūrimo. Jų užduotis buvo kurti pagrindines teisingumo vykdymo taisykles, teikti

176 Marius Jonaitis, *Romėnų privatinė teisė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 42–43.

177 Principatas (lot. *princeps* – „pirmasis"): „Principatas", iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XIX (Pre-Reu) (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2011), 96. Paprastai šiuo terminu apibūdinamas Romos imperijos epochos laikotarpis nuo Augusto iki Diokleciano valdymo. Principato pabaigą galima sieti su Komodo arba Domiciano valdymu.

178 Dawson, *supra note*, 74: 31. „On the evolution of imperial powers and institutions the best short account in English", iš Jolowicz, *supra note*, 83: 336–355.

179 Moriz Wlassak, *Der Judikationsbefehl der römischen Prozess* (Wien: In Kommission bei A. Hölder, 1921), 77–78.

180 Dawson, *op. cit.*, 33.

181 Jolowicz, *op. cit.*, 469.

182 Dawson, *op. cit.*, 33; Jolowicz, *op. cit.*, 469.

183 Dawson, *op. cit.*, 34.

nuomonę dėl tam tikrų bylų sprendimų, patarti pretoriams, *iudex* ir kitiems valstybės pareigūnams.[184] Romėnų teisės palikimas Europai ypač išryškėjo teisėjo instituto atžvilgiu, kai teisėjas buvo specialiai išmokytas ir turėjo aiškias pareigas kiekviename teismo proceso etape. Kitaip tariant, romėnai davė teisėjo institutą, susiformavo teisėjo profesija.[185] Tačiau per pirmuosius 500 metų teisingumo vykdymas senovės Romoje nebuvo laikomas profesija, susijusia su karjeros galimybėmis.[186] Senovės Romos teisės tradicija niekada nebuvo pamiršta, nes naujos idėjos dažnai rėmėsi būtent jos paveldu. Šis paveldas ypač ryškus viduramžių Anglijoje ir Vokietijoje, kuriose susiformavo atitinkamai prisiekusiųjų ir tarėjų institutai.

1.3. Prisiekusiųjų institutas viduramžių Anglijoje

Analizuojama viduramžių Anglijos istorija, susijusi su iki šiol veikiančio prisiekusiųjų instituto JK pradžia[187]; šį institutą perėmė JAV.

Viduramžių Anglijoje ankstyvoji prisiekusiųjų sudėtis formavosi taip: valstybės pareigūnas sukviesdavo kaimynus, kurie prisiekdavo pateikti teisingą atsakymą į tam tikrą klausimą, pvz., siekiant nustatyti ir perduoti karaliaus teismui visus asmenis, įtariamus rimtu (pilietiniu) taikos pažeidimu ar sunkiais nusikaltimais.[188] Šią priemonę 1086 m. naudojo Anglijos karalius Vilhelmas I Užkariautojas, kad iš savo užkariautų pavaldinių išgautų informaciją, kuri buvo sukaupta „Paskutinio teismo knygoje“[189]. Taisyklių apie tai, kokių klausimų prisiekusiesiems galima užduoti, nebuvo nustatyta, tačiau už priesaikos sulaužymą ar melagingų atsakymų davimą jie būdavo baudžiami. Vilhelmo I Užkariautojo įpėdinių laikais prisiekusiųjų buvo daug, jie būdavo dažnai pasitelkiami. Tačiau, priešingai nei šiais laikais, jų funkcija nebuvo apsaugoti nuo valstybės valdžios, bet skatinti įgyvendinti valdžios galias.[190]

Prisiekusiųjų teismas buvo karališkoji institucija, kurią XI–XII a. pradžioje tam tikrose privačių ginčų bylose naudojo karaliaus pareigūnai. Anglijos karaliaus Henriko II

---

184 Dawson, *supra note*, 74: 29.

185 *Ibid*., 30.

186 *Ibid*., 29.

187 William Berman, *Суд присяжных заседателей* (Москва: Алкиной, 1994), 6.

188 Frederic Pollock ir Frederic William Maitland, *The History of English Law before the Time of Edward I,* 2nd ed., vol. I (Cambridge: Cambridge University Press, 1898), 148, https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/2313/Pollock_1541-01_LFeBk.pdf; Dawson, *op. cit.*, 118–119; Harold J. Berman, *Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis* (Vilnius: Pradai, 1999), 587, 590.

189 *Paskutinio teismo knyga* (*The Domesday Book*) – Anglijos žemės surašymo knyga, kuri sudaryta karaliaus Vilhelmo I Užkariautojo nurodymu, siekiant išsiaiškinti, kaip atrodo ką tik nukariautas kraštas ir kokie žmonės jame gyvena. Medžiagą surinko po visą kraštą išsiuntinėti karaliaus pasiuntiniai, jų pranešimus sutvarkė karaliaus raštininkai. Joje surašyti žemės savininkai, jų valdos, turimų valstiečių skaičius, ariamos žemės kiekis, galvijai, ginčytinos valdos ir daug kitų faktų. „Paskutinio teismo knyga“, iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (Vilnius: MELC), žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 5 d., https://www.vle.lt/straipsnis/paskutinio-teismo-knyga/; Berman, *op. cit.*, 590–591.

190 Dawson, *op. cit.*, 119.

valdymo laikais, 1166 m., vos po 100 metų nuo užkariavimo, grupių tyrimas tapo įprasta tam tikrų bylų nagrinėjimo dalimi.[191] Šiuo laikotarpiu susiformavo du prisiekusiųjų tipai, kurie JAV išliko iki šių dienų. Prisiekusiekusiųjų, kurie pareikšdavo kaltinimus[192] (šiais laikais vadinamoji Didžioji prisiekusiųjų kolegija, institutas buvo įtvirtintas Henriko II 1166 m. išleistame *Assize of Clarendon*.[193] Kita grupė – prisiekusieji, kurie dalyvavo teismo procese, o jų atsakymų pagrindu buvo priimami nuosprendžiai (šiais laikais vadinamoji Mažoji prisiekusiųjų kolegija).[194] Iš pradžių ši prisiekusiųjų apklausa, t. y. prisiekusieji, prisiekę teisingai atsakinėti į jiems pateikiamus klausimus, vadinti asizais; galiausiai teisėjai, pirmininkaujantys prisiekusiųjų apklausai, buvo pradėti vadinti „asizo teisėjais“, o išvažiuojamųjų teismų posėdžiai – „asizais“.[195]

Pagrindinis dabartinės JK Konstitucijos tekstas yra 1215 m. Anglijos karaliaus Jono išleista *Magna Carta*, kurios 69 straipsnyje buvo įtvirtintas prisiekusiųjų institutas.[196]

XIII a. pradžios teismo posėdžių protokoluose prisiekusiųjų sprendimai kartais pateikiami kaip labai argumentuoti, nors bylos medžiaga buvo gana ribota. Pavyzdžiui, 1221 m. Glosterio grafystės Karūnos byloje Nr. 330 nurodoma, kad Henry'is rastas negyvas, šalia jo – peilis. Johnas Milleris buvo suimtas, nes buvo paskutinis, kuris matė Henry'į. Tačiau J. Milleris neigė bet kokius ryšius su Henry'iu ir teigė, kad jo nepažino. Jis nenorėjo, kad bylą spręstų prisiekusiųjų teismas. Nepaisant to, 12 prisiekusiųjų, paprašyti paskelbti nuosprendį, davę priesaiką, pareiškė: „kadangi Johnas neigė bet kokius ryšius su Henry'iu ar bet kokias pažintis su juo, o prisiekusieji žino, kad tai netiesa, be to, kadangi Henry'is išėjo kartu su Johnu, bet negrįžo, ir kadangi Johnas nenorėjo stoti prieš prisiekusiuosius, jie supranta, kad jis yra kaltas.“[197]

Kitas bylos pavyzdys iliustruoja, kad karaliaus teisėjai prisiekusiųjų apklausos metu iš prieštaringų atsakymų atrinkdavo patikimesnius ir darydavo savo išvadas dėl faktų, kurie buvo įrodyti. Pavyzdžiui, Theodoras Frankas Thomas Plucknettas atkreipė

---

191 Maksimaitis, *supra note*, 136: 196.

192 *Ibid*.

193 William Stubbs ir Henry William Carless Davis, sud., *Select Charters and Other Illustrations of English Constitutional History: From the Earliest Times to the Reign of Edward the First* (Oxford: Clarendon Press, 1921), 170–173.

194 Dawson, *supra note*, 74: 121–122; Daniel Greenberg, *Jowitt's Dictionary of English Law*, 5th ed. (London: Sweet & Maxwell, 2019); Purewal, *supra note*, 61: 53.

195 Berman, *supra note*, 188: 591.

196 Geoffrey Robertson, „Magna Carta and Jury Trial“, British Library, paskelbta 2015 m. kovo 13 d., https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-and-jury-trial; Purewal, *op. cit.*, 58; „Magna Carta (1297)“, Legislation.gov.uk (1215), žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 2 d., https://www.legislation.gov.uk/aep/Edw1cc1929/25/9?view=plain.

197 Dawson, *op. cit.*, 123.

dėmesį į 1220 m. bylą[198], kurioje 4 iš 8 prisiekusiųjų, atrinktų iš skirtingų kaimų, davė iš esmės skirtingus atsakymus į klausimus, susijusius su tariama arklio vagyste. Teismas apklausė šalis bei 32 prisiekusiuosius ir, remdamasis gautais įrodymais, pats nusprendė dėl kaltinamojo kaltės.[199]

Dar vienoje, 1232 m. byloje teisėjai buvo pasirengę įsikišti ir apklausti liudytojus, nes prisiekusieji negalėjo priimti sprendimo. Šioje byloje pareikštas ieškinys dėl įsibrovimo į svetimą turtą, tačiau atsakovas rėmėsi atleidimo aktu[200], kuriuo įrodinėjo savo nuosavybės teisę į ginčo turtą. Ieškovas teigė, kad šis aktas jam nepriklauso. Prisiekusieji apklausė 4 liudytojus siekdami išaiškinti, ar aktas tikrai priklauso atsakovui, tačiau nustatė, kad jų liudijimai prieštaringi. Prisiekusieji negalėjo pasakyti, ar aktas galioja ir ar tikrai priklauso atsakovui. Tada teisėjai liudytojus apklausė atskirai ir nustatė, kad jų parodymai prieštarauja vieni kitiems dėl daugelio aplinkybių, t. y. laiko, vietos, dėvėtų drabužių ir t. t., todėl padarė išvadą, kad aktas negalioja, ir priėmė ieškovui palankų sprendimą.[201]

1224 m. byla iliustruoja, kokia tvarka buvo pateikiami prisiekusiųjų atsakymai į klausimus. Žydas Bonamy'is Motunas, jo žmona ir du sūnūs buvo kaltinami krikščionio, dirbusio Bonamy'io namuose, nužudymu. Sukviesti du kaimynų prisiekusiųjų teismai, kurių vieną sudarė 18 krikščionių, o kitą – 12 žydų. Viena krikščionių prisiekusiųjų grupė bendru sutarimu atsakė, kad įtaria Bonamy'io šeimą, bet ne patį Bonamy'į, o kiti prisiekusieji atsakinėjo atskirai į tą patį klausimą, bet pateikė skirtingas nuomones. Kiekvienas žydų prisiekusiųjų grupės narys atsakė atskirai, nors visi buvo vieningos nuomonės, kad Bonamy'is ir jo šeima yra visiškai nekalti.[202]

Prisiekusieji dažnai būdavo iš anksto informuojami apie klausimus, į kuriuos turės atsakyti, todėl prieš teismo posėdį turėdavo galimybę pasidomėti bylos aplinkybėmis ir surinkti reikšmingą informaciją.[203] Už melagingus atsakymus jie būdavo griežtai

198 F. W. Maitland, red., *Select Pleas of the Crown*, vol. I, Selden Society, no. 192 (London: Bernard Quaritch, 1887); F. W. Maitland, red., *Bracton's Note Book*, Selden Society, no. 824 (London: C. J. Clay & Sons, 1887), https://ia804605.us.archive.org/6/items/notebook01bracuoft/notebook01bracuoft.pdf; Doris Mary Stenton, „Rolls of the Justices in Eyre. Being Rolls of Pleas and Assizes for Gloucestershire, Warwickshire and Staffordshire, 1221, 1222", *Selden Society*, vol. 59 (London: Quaritch, 1940), 3.

199 Theodor Frank Thomas Plucknett, *A Concise History of the Common Law* (Indianapolis: Liberty Fund, 2010), 121–124, https://oll.libertyfund.org/title/plucknett-a-concise-history-of-the-common-law.

200 Atleidimo aktas yra teisinis dokumentas, kuriuo panaikinamos ankstesnės pretenzijos į turtą. Toks aktas gali būti pridedamas, kai skolintojas, skolininkui padengus hipotekos paskolą, perduoda nuosavybėn nekilnojamąjį turtą. Atleidimo aktas atleidžia šalis nuo ankstesnių įsipareigojimų. Carol M. Kopp, „What Is a Deed of Release? Definition, How It Works, and Example" (2022), Investopedia, žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 6 d., https://www.investopedia.com/terms/d/deed_of_release.asp.

201 *Select Cases in the Court of King's Bench Under Edward III*, vol. VI, Selden Society (London: Bernard Quaritch, 1965), 81.

202 *Curia Regis Rolls of the Reign of Henry III*, vol. XI, no. 2644 (London: Her Majesty's Stationery Office, 1955), 529; Henry Gerald Richardson ir George Osborn Sayles, sud., *Select Cases of Procedure Without Writ Under Henry III*, Selden Society (London: Bernard Quaritch, 1941).

203 Pollock ir Maitland, *supra note*, 188: 627–628.

baudžiami. Todėl prisiekti turėjo būti sudėtinga tais atvejais, kai bylos aplinkybės buvo visiškai nežinomos arba mažai žinomos. Pavyzdžiui, 1301 m. karaliaus teisme prisiekusieji atsisakė atsakinėti į klausimą apie aplinkybę, apie kurią nieko nežinojo, – nė vienas iš jų nedalyvavo surašant testamentą, tad paliko teismo salę. Toks prisiekusiųjų elgesys buvo traktuojamas kaip valdovo paniekinimas, todėl įsakyta, kad antstoliai iš šių prisiekusiųjų turto išieškotų 40 šilingų sumą valdovo reikmėms, o išieškojimas tęstųsi kasdien, kol suma bus visiškai surinkta.[204]

Per pirmuosius savo istorijos šimtmečius prisiekusiųjų teismas buvo primityvi priemonė, prie kurios prisidėjo ir vienbalsiškumo reikalavimas.[205] C. T. Floweris nurodo keletą atvejų 1200 m. pradžioje, kai prisiekusieji nesutarė arba jiems leista prisipažinti iš dalies ar visiškai nežinoti, tačiau už tai jie nebuvo nubausti. Jei nesutikdavo didžioji mažuma, paprastai būdavo sudaroma kita prisiekusiųjų kolegija.[206] Tačiau 1208 m. byloje prisiekusiesiems priėmus sprendimą, vienam iš jų skirta bauda, nes prieš duodamas priesaiką jis teigė nieko apie tai nežinąs (*nichil inde scivit*).[207] 1205 m. byloje 11 prisiekusiųjų priėmė sprendimą, o 12-asis, nesutikęs jam pritarti ir pateikęs teisėjams nesutikimą, buvo atleistas nuo atsakomybės.[208] Paprastai karališkieji teisėjai darydavo spaudimą prisiekusiesiems, kad jie susitartų. Pavyzdžiui, 1310 m. byloje teismas nurodė prisiekusiesiems, kurie negalėjo susitarti, būti namuose be maisto ir gėrimų iki pirmadienio. Tą pačią dieną per vakarienę prisiekusieji paskelbė, kad pagaliau pasiekė susitarimą.[209] 1345 m. byloje prisiekusiųjų sprendimas buvo ginčijamas, nes jie jį priėmė už teismo ribų.[210] 1346 m. byloje sprendimą priėmė 11 prisiekusiųjų, o 12-asis, atsisakęs jiems pritarti, pasodintas į kalėjimą.[211] Spaudimas priimti vieningą nuosprendį nuolat stiprėjo. Teisėjai iš esmės neteko pareigos rinkti ar vertinti įrodymus. Vietoje to faktų nustatymo funkcija pavesta prisiekusiesiems, o jų nežinojimas buvo slepiamas už grupės sprendimo. Teisėjai dažnai atsisakydavo apklausti liudytojus – pagrindinį prisiekusiųjų žinių šaltinį. Kyla klausimas, kodėl buvo reikalaujama priimti sprendimus bendru grupės balsavimu, o ne laikyti prisiekusiuosius liudytojais ir juos apklausti individualiai.[212] F. W. Maitland manymu, grupiniai nuosprendžiai

---

204 *Select Pleas in Manorial and Other Seignorial Courts*, vol. 1, Selden Society (London: Bernard Quaritch, 1889), 127, https://books.google.lt/books?id=_knqwAEACAAJ&pg=PA138-IA1&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false.

205 James Bradley Thayer, *A Preliminary Treatise on Evidence at the Common Law.* (Boston: Little, Beown and Company, 1896), 86–90, http://www.minnesotalegalhistoryproject.org/assets/Thayer%20Preliminary%20Treatise%20(1898).pdf.

206 Cyril Thomas Flower, *Introduction to the Curia Regis Rolls, 1199-1230 A.D.*, Selden Society (London: Bernard Quaritch, 1944), 446–449.

207 *Curia Regis Rolls: 8-10 John* (London: Public Record Office, 1931), 258.

208 *Curia Regis Rolls*, vol. III (London: Public Record Office, 1926), 332; Dawson, *supra note*, 74: 125.

209 *Ibid*., 125.

210 *Ibid*., 126.

211 *Ibid*., 126.

212 *Ibid*., 126–127.

buvo priimami todėl, kad XIII a. prisiekusiųjų teismas paprastai buvo naudojamas šalių sutikimu, o kadangi šalys sutiko paklusti prisiekusiesiems, nei viena iš jų negalėjo ginčyti rezultato, su kuriuo iš anksto sutiko[213]. Be to, prisiekusiųjų sprendimuose yra tam tikras „kvaziteisminis" bruožas, nes jiems pateikdavo klausimus, į kuriuos jie negalėjo atsakyti remdamiesi tik savo tiesioginėmis žiniomis. Todėl prisiekusieji turėjo atlikti nepriklausomus tyrimus, kiek tik galėjo per jiems skirtą trumpą laiką. Taigi, pagrindinė problema, kodėl prisiekusieji taip buvo verčiami atsakyti į klausimus, į kuriuos jie nežinojo objektyvaus atsakymo, nustatyta[214]. F. W. Maitlando teigimu, prisiekusiųjų sprendimas buvo priimamas tam tikroje apylinkėje (kaimynystėje) kaip „kaimo vietovės balso" sprendimas.[215] Anglijos karaliai surado priemonių, kaip valdžios naštą ir atsakomybę paskirstyti visiems gyventojams. Anglijos teisėjų manymu, vienbalsiškumo reikalavimas yra lengviausias pasirinkimas, nors ir gali būti neteisingas, todėl pasirinkta mažiausio pasipriešinimo linija neįsitraukiant į ginčus. Tai viduramžių teisėjams padėjo išvengti daugybės rūpesčių ir gelbėjo ne tik nuo moralinės atsakomybės, bet ir nuo priešiškumo bei ilgalaikės nesantaikos, be to, išgelbėjo nuo dar neišbandytos užduoties – įrodinėjimo proceso skaidymo į etapus. Prisiekusieji buvo svarbi priemonė išsaugoti kvalifikuotai darbo jėgai valdžioje, kuri turėjo imtis sudėtingų užduočių.[216]

Pamažu buvo kuriami prisiekusiųjų informavimo metodai – rašytiniai įrodymai ar liudytojų parodymai, o galiausiai prisiekusieji tapo faktų vertintojais, todėl faktinių aplinkybių nežinojimas prieš nagrinėjant bylą tapo prisiekusiųjų privalumu.[217] Kadangi prisiekusieji spręsdavo faktinius bylos klausimus ir nebuvo veiksmingų priemonių jų sprendimams kontroliuoti, ankstesniais laikais teisėjo vaidmuo daugiausia apsiribojo teismo tvarkos palaikymu, prisiekusiųjų klausimų suformulavimu ir užtikrinimu, kad būtų laikomasi pagrindinių proceso taisyklių. Prisiekusiųjų teismo procesas XV a. tapo įprasta baudžiamųjų ir civilinių bylų nagrinėjimo praktika, o kaip pilietinė pareiga jis pradėtas suvokti tik po 5 šimtmečių, XX a.[218]

Klasikinis prisiekusiųjų teismo pavyzdys – 1670 m. Williamo Penno byla.[219] Jis buvo apkaltintas kvakerių tikėjimo išpažinimu ir pamokslavimu. Įstatymas leido Anglikonų bažnyčios pamaldas, kurias galėjo laikyti tik šventikai, ir draudė rengti savarankiškas pamaldas, į kurias susirinktų daugiau nei 5 žmonės. W. Penno bylą nagrinėjo 12 teisėjų ir tiek pat prisiekusiųjų. Prisiekusieji pripažino W. Penną kaltu dėl viešo

213 Pollock ir Maitland, *supra note*, 188: 623.

214 Dawson, *supra note*, 74: 129.

215 Pollock ir Maitland, *op. cit.*, 626.

216 William Searle Holdsworth, *A History of English Law* (London: Methuen And Co., 1923), 312–321; Pollock ir Maitland, *op. cit.,* 627.

217 Holdsworth, *op. cit.*, 312–347; Dawson, *op. cit.,* 131.

218 Hans Zeisel ir Harry Kalven, „Jury", Britannica, žiūrėta 2025 m. birželio 25 d., https://www.britannica.com/topic/jury.

219 Danutė Vabalaitė, „Jungtinės Amerikos Valstijos", iš Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetas, *supra note*, 29: 10.

pamokslavimo, tačiau atsisakė traktuoti, kad tai padaryta neteisėtame susirinkime. Jų nuomone, kaltinimas dėl to, kad neginkluoti maldininkai maištingai pažeidė taiką, buvo absurdiškas. Prisiekusieji pritarė tam, kad maldininkai nepaisė teisėjų nurodymo, todėl nuteisti kartu su W. Pennu ir jiems paskirta laisvės atėmimo bausmė. Apeliacinės instancijos teismas juos išteisino nurodydamas, kad teisėjai gali prisiekusiesiems padėti geriau suprasti bylos esmę ir teisinį reguliavimą, tačiau negali jų klaidinti.[220] Teigiama, kad nuo tada įsigaliojo principas, jog prisiekusieji negali būti teisiami už neteisingą sprendimą.[221]

XII a. viduryje – XIII a. atsirado daugiau romėnų ir kanonų teisės studijas baigusių vyrų[222], todėl XIV a. civilines ir baudžiamąsias bylas, kuriose asmenys kaltinami padarę sunkius nusikaltimus, perėmė nagrinėti specializuota profesionalių teisėjų kolegija. Tai tęsėsi iki pat modernių laikų (iki XVIII a.), ilgus šimtmečius, tol, kol palaipsniui išsiplėtė teisėjų vaidmuo, o jiems leista kontroliuoti prisiekusiuosius – duoti nurodymus, pvz., teisės taikymo klausimais ir vadovauti teismo procesams.[223]

1.4. Tarėjų institutas viduramžių Vokietijoje

Tarėjų (vok. *schöffen*, toliau – šefenas[224]) instituto Vokietijoje šaknys glūdi viduramžiuose. VIII–X a. Karolingų dinastijos laikais teisės taisyklių aiškinimas ir sprendimų siūlymas buvo patikėtas *scabini*, kurių vardas germanizuotas į *schöffen*. Šie nuolatiniai teismo pareigūnai pasižymėjo gera reputacija, dažnai buvo įtakingi ir stambūs žemvaldžiai, išsiskyrė teisingumo jausmu. Šefenų kolegija, sudaryta iš 7, 12 ar 15 narių, 2 ar 3 kartus per metus vykstančiuose visuotiniuose vietos tautos susirinkimuose pateikdavo pasiūlymų dėl galimų sprendimų patvirtinimo.[225]

Šefenai, siekdami teismo proceso metu pasiūlyti sprendimo variantą, rinko ir vertino įrodymus. Įrodinėjimo pareiga priklausė šalims, kurios turėjo įtikinti pasyvų teismą savo teisumu. Dažniausiai šefenai žinių apie faktus neturėjo. Šefenams ir jiems pavaldiems pareigūnams buvo leidžiama liudyti apie faktus ar įvykius, apie kuriuos jie sužinojo eidami tarnybines pareigas. Ilgainiui tai tapo naudinga ir svarbu kaip

220 „Penn William, Criminal Justice, and the Penn-Mead Trial“, The Quakers in the World, žiūrėta 2023 m. liepos 30 d., https://www.quakersintheworld.org/quakers-in-action/96/William-Penn-Criminal-Justice-and-the-Penn-Mead-Trial.

221 Vabalaitė, *supra note*, 219: 10.

222 *Ibid*., 128–129.

223 Dawson, *supra note*, 74: 136.

224 „Šefenų teismas“, iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (Vilnius: MELC), žiūrėta 2025 m. birželio 25 d., https://www.vle.lt/straipsnis/sefenu-teismas-1/.

225 Dawson, *op. cit.,* 94, 98.

papildomas įrodymų šaltinis.[226]

XIII a., susilpnėjus centrinei valdžiai ir sustiprėjus vietinių feodalų įtakai, greta tautos susirinkimų pradėjo veikti privatizuoti feodaliniai teismai. Šie teismai nagrinėjo santykius tarp feodalų, jų vasalų ir vasalų tarpusavio santykius. Sprendimus feodalinių teismų vardu priimdavo vasalai, veikiantys pirmininkaujančio feodalo pritarimu.[227]

XIII a. pabaigoje – XIV a. pradžioje Vokietijoje nebuvo centrinės valdžios. Tai buvo susiskaldymo laikotarpis, kai bažnyčia, feodalai ir kitos interesų grupės siekė išplėsti ar apginti savo valdžią. Šefenams buvo susidariusios palankios sąlygos ne tik išlikti, bet ir išplėsti savo vaidmenį kaip teismo sprendimų siūlytojams. Vokiečių žemėse vyravo paprotinė teisė, kurios taisyklės vietovėse gerokai skyrėsi. Todėl šefenai ėmėsi kurti ir vienodinti taisykles, remdamiesi bendruomenių tradicijomis. Jie buvo atsakingi už tradicijų išsaugojimą ir teisinių normų tęstinumą. Be to, šefenai įgijo vykdomosios valdžios įgaliojimus ir tapo laisvųjų miestų pareigūnais bei valdančiųjų tarybų nariais. Šiuos pareigūnus bendruomenė rinko kaip pasitikėjimą pelniusius ir kvalifikuotus asmenis, gebančius taikyti taisykles. Taip pat jie užtikrino pusiausvyrą tarp politinės valdžios siekio visiškai kontroliuoti teisminę funkciją ir liaudies savivaldos.[228]

XIII a. Vakarų Vokietijoje, Kelno apylinkėje, buvo įkurti baudžiamieji inkviziciniai teismai *Vehmgericht*. Šioje Vokietijos dalyje trūko tos valdančiosios aristokratijos, kuri XIII a. pabaigoje buvo užkariavusi valdžią didžiojoje Vokietijos dalyje. Teismo procesui pirmininkavo grafas ar grafo įpėdinis, o teismo sprendimus priėmė šefenai.[229]

Visuotinėje kovoje dėl teisminės funkcijos kontrolės teismai *Vehmgericht* išsaugojo savo nepriklausomumą ir įgijo „laisvųjų" teismų vardą, atitinkamai tokie tapo grafai ir šefenai.[230] Vestfalijoje feodalinė valdžia priklausė Kelno arkivyskupui, kuris nesutiko, kad būtų vykdomi inkvizicinio proceso sprendimai. Tada „laisvieji" grafai, kurie daugiausia buvo smulkieji bajorai arba žemesnieji bajorai, norėdami įtvirtinti teismų *Vehmgericht* teises, kreipėsi į karalių. Karalius, siekdamas atkurti savo paties nusilpusią valdžią, karališkuoju draudimu „laisvųjų" grafų reikalavimus patenkino. Kiti karaliai tęsė šią praktiką ne tik tiesiogiai suteikdami karališkąjį draudimą, bet ir deleguodami kunigaikščiams ir miestams teisę steigti *Vehmgericht* tipo „laisvuosius" teismus. Taigi aukšta politinė valdžia suteikė šiems vietos teismams būtiną paramą, tačiau didžiulį jų populiarumą nulėmė juos gaubęs slaptumas ir inkvizicinė procedūra. Plačioji visuomenė iš inkvizicijos proceso pašalinta. Kiekvienas teismo narys iškilmingai prisiekdavo neatskleisti nieko, kas įvyko; nusižengęs asmuo už priesaikos sulaužymą buvo baudžiamas pakorimu prieš tai ištraukus liežuvį. Kiekvienas teismo narys prisiėmė

---

226 Julius Wilhelm von Planck, *Das deutsche Gerichtsverfahren im Mittelalter* (Braunschweig: C. A. Schwetschke und Sohn, 1879), 157–211; Richard Schröder, *Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte* (Berlin, Leipzig: de Gruyter, 1932), 851; Heinrich Brunner, *Deutsche Rechtsgeschichte* (Leipzig: Duncker & Humblot, 1906), 178.

227 Schröder, *op. cit.*, 632; Hans A. Fehr, *Deutsche Rechtsgeschichte* (Berlin: de Gruyter, 1952), 90.

228 Schröder, *op. cit.,* 678–706; Dawson, *supra note*, 74: 97.

229 Theodor Lindner, *Die Veme* (Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1896), 2.

230 *Ibid.*

pareigą ištirti ir pranešti apie nusikaltimus, padėti priversti atvykti liudytojus ir kaltinamuosius, padėti nuteistuosius pakarti. Teismai veikė pagal savo narių pareikštus kaltinimus, o kaltintojai prisiėmė pareigą sulaikyti kaltinamuosius ir pateikti jų kaltės įrodymus. Veiksmingos teismų *Vehmgericht* sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės apeliacinės instancijos teisme nebuvo.[231] XV a. teismai *Vehmgericht* pradėjo nagrinėti ir civilines bylas, nors ir toliau daugiausiai dėmesio skyrė sunkių nusikaltimų byloms.[232]

„Laisvuosiuose" teismuose *Vehmgericht* šefenai, kurie kūrė teisę, buvo paversti slaptais inkvizitoriais. Ši slaptoji organizacija pritraukė pačius geriausius narius. Pačioje Vestfalijoje visi bajorai ir daug žymių miestiečių buvo prisiekę kaip „laisvieji" šefenai. Jos nariu tapo ir Vestfalijos karalius Zigmundas. Organizacija XIV a. papliito visoje Vokietijoje. Privalumas buvo tai, kad narys, prisiekęs savo vietovėje, galėjo dalytis paslaptimi ir dalyvauti „laisvųjų" teismų susirinkimuose bet kurioje vietovėje. Asmenų, įvykdžiusių bausmes, pvz., pakorimus, niekas negalėjo ir nenorėjo identifikuoti, išskyrus aukų artimuosius. Tačiau dėl pasitaikančių šantažo ir korupcijos atvejų, net karaliaus atžvilgiu, šie draudimai atšaukti. Iki XIV a. pabaigos „laisvųjų" teismų valdžia praktiškai buvo sunaikinta, nors jų likučių Vestfalijoje buvo dar šimtmečius.[233]

Paminėtina, kad ne visi šefenai buvo „laisvieji", daug jų veikė teismuose, kurie buvo įsitvirtinę vietos bendruomenėse, arba buvo susiję su feodalinės struktūros linijomis, kurios keitėsi.[234] Daug šefenų teismų savo priimtus sprendimus, šefenų išsakytas taisykles ar konsultacines nuomones pradėjo saugoti nuo XIV a. Šefenai veikė nenutrūkstamai ir nuosekliai, o jų geresnis teisės išmanymas bei išmintis suteikė jiems aukštą reputaciją. Jų teisiniai aiškinimai siekė toli už tiesiogiai aptarnaujamos teritorijos ribų, padėjo kurti ir išlaikyti taisykles įvairiose vietovėse. Taigi, visoje Vokietijoje XV a. buvo daug kompetentingų vyrų, kurie ne tik kūrė teisę, bet ir ją taikė pagal nustatytas procesines taisykles vietos viešuosiuose teismuose.[235]

XV a. antroje pusėje šefenų teismą sudarė 14 piliečių, kurie dažniausiai būdavo pagyvenę pirkliai, įgiję gerą išsilavinimą ir sukaupę didelę administracinių ir komercinių

231 Paprastai *Vehmgericht* sprendimai nebuvo skundžiami, nors Kelne, „laisvųjų" teismų sostinėje, buvo įsteigtas 28 asmenų teismas, kuris buvo įgaliotas nagrinėti apeliacinius skundus Kelno apylinkėse. Lindner, *supra note*, 229: 561–566. Be to, karalius arba imperatorius kaltinamojo prašymu galėjo leisti iš naujo svarstyti bylą. Schröder, *supra note*, 226: 631.

232 Lindner, *op. cit.*, 561–566; Schröder, *op. cit.*, 625–632; Johann Friedrich von Schulte, *Lehrbuch der deutschen Reichs- und Rechtsgeschichte*, 6th ed. (Stuttgart: Verlag von Wilhelm Nitzschke, 1892), 17.

233 Lindner, *op. cit.,* 432–434; Schröder, *op. cit.,* 632–632; Eduard Kern, *Geschichte des Gerichtsverfassungsrechts* (München: C. H. Beck, 1954), 17.

234 Dawson, *supra note*, 74: 101–102.

235 Otto Stobbe, *Geschichte der deutschen Rechtsquellen* (Leipzig: Duncker & Humbolt, 1860), 585–593; Adolf Stölzel, *Die Entwicklung des gelehrten Richterthums in deutschen Territorien: eine rechtsgeschichtliche Untersuchung mit vorzugsweiser Berücksichtigung der Verhältnisse im Gebiete des ehemaligen Kurfürstenthums Hessen*, Bd. I (Stuttgart: Cotta, 1872), https://doi.org/10.11588/diglit.10463.

reikalų patirtį, nors tik nedaugelis turėjo formalų teisinį išsilavinimą.[236] Jų posėdžiai paprastai būdavo vieši, vykdavo 3 kartus per savaitę ir iki XIV a. 8 dešimtmečio pabaigos visą laiką vykdavo žodžiu. Posėdžiuose būdavo išklausomi liudytojų[237] parodymai. Pirmiausia žodžiu, o paskui vienos iš šalies įrodymai būdavo patvirtinami priesaika. Šalis, įgaliota pateikti įrodymus, laimėdavo bylą, jeigu jai pavykdavo surinkti reikiamą skaičių patvirtinančių priesaikų.[238] Teismas vadovavosi savo požiūriu į „labiau tikėtina", tai buvo grindžiama kiekvienos šalies teiginiais.[239]

Galutinis šefenų teismų likimas yra susijęs su jų taikyta materialine teise. Galutinį jų likimą nulėmė romėnų teisės recepcija ir teisės romanizavimo procesas. Jis prasidėjo XV a., o iki XVI a. pabaigos šefenai išstumti arba visiškai pakeisti, t. y. romanizuoti.[240] Prieš vokiečių teismams visiškai perimant romėnų teisę pereita prie kanoninės sistemos, kuriai įgyvendinti reikėjo išsilavinusių teisėjų. Vokiečių teisininkai romėnų teisę studijavo Italijoje ir Prancūzijoje.[241] Akivaizdu, kad be teisinio išsilavinimo buvo vis sunkiau tvarkytis su gausybe rašytinių dokumentų, laikytis proceso taisyklių ir suprasti sudėtingą teisinę kalbą, kurią vis dažniau vartojo teisininkai.

Pvz., imperatoriaus Maksimiliano I 1495 m. dekretu įsteigtame teisme *Reichskammergericht*, kuriame bylos buvo nagrinėjamos išimtinai rašytinio proceso tvarka, buvo reikalaujama, kad pusė jo narių turėtų teisės mokslų daktaro laipsnį, o netrukus šis reikalavimas buvo taikomas visiems nariams.[242]

Tačiau 1532 m. imperatoriaus Karolio V išleistoje *Constitutio Criminalis Carolina* šefenų institutas oficialiai įtvirtintas ir apibrėžtas jų santykis su teisėjais.[243] 1532 m. dekretu nustatyta, kad baudžiamosiose bylose, kuriose grėsė mirties bausmė, dalyvautų

---

236 Helmut Coing, *Die Rezeption des römischen Rechts in Frankfurt am Main* (Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1939).

237 Kilo diskusijų dėl to, ar XIII a. šaltiniuose minimi „liudytojai" buvo tik priesaikos davėjai, bendru sutarimu patvirtinantys įrodymus pateikusios šalies teiginius, ar, priešingai, iš jų buvo tikimasi ir jie skatinti atskleisti konkrečius faktus, kuriuos jie patys žino. Plancko teigimu, „liudytojai" buvo tik priesaikos davėjai, nors tam tikrais atvejais galėjo išsamiai nurodyti faktus ar įvykius, kurie patvirtina, kad jų remiamas teiginys buvo teisingas. von Planck, *supra note*, 226: 2–8, 76–81. Tokią pačią išvadą padarė šio leidinio autorius: Georg Kleinfeller, *Die geschichtliche Entwicklung des Tatsacheneides in Deutschland* (Berlin: Carl Heymanns Verlag, 1891), 14–26, https://books.google.lt/books?id=31sK1cGW22AC&pg=PR8&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false. Tačiau Rudolfas Ruthas teigia, kad liudytojai, galintys paliudyti faktus ar įvykius, kuriuos jie žino, egzistavo daugelyje Vokietijos apygardų jau XIII a. Vis dėlto jo cituojami šaltiniai iš esmės susiję su baudžiamosiomis bylomis. Rudolf Ruth, *Zeugen und Eideshelfer in den deutschen Rechtsquellen des Mit-telalters* (Breslau: M. & H. Marcus, 1922), 165.

238 Coing, *op. cit.*, 30–35.

239 Kleinfeller, *op. cit.*, 26–49.

240 Dawson, *supra note*, 74: 102.

241 Coing, *op. cit.,* 119, 180–183.

242 Wilhelm Endemann, *Die Entwicklung des Beweisverfahrens im deutschen Civilprocess seit 1495* (Bonn: Verlag von Friedrich Cohen, 1895), 5–49.

243 Kern, *supra note*, 233: 35–37; Erich Döhring, *Geschichte der deutschen Rechtspflege seit 1500* (Berlin: Duncker & Humblot, 1953), 16; Schröder, *supra note*, 226: 950; Stölzel, *supra note*, 235: 364–365.

7 šefenai, kai bausmė švelnesnė – 4, inkvizicinėse bylose – 2.[244] Taip atsirado prielaidos vystytis tarėjų institutui baudžiamosiose bylose.[245]

Nuo XIX a. neapmokamus, dažniausiai tik maistu aprūpinamus ne visą darbo dieną dirbusius asmenis pakeitė profesionalūs visą darbo dieną dirbantys teisingumo pareigūnai, kurių vienintelis pajamų šaltinis tapo jų atliekamos teisingumo vykdymo funkcijos.[246] Vokiečiai nuosekliai išsaugojo kolektyvinio dalyvavimo priimant sprendimus idėją ir kolegialią sprendimų priėmimo formą.[247] Vokietijoje iki šių dienų šefenai vykdo teisingumą kartu su teisėjais ir už tai gauna piniginę kompensaciją.

1.5. Teisingumo vykdymo subjektai Lietuvoje

LDK valstybingumo XIII–XVIII a. raidoje teismų sistemos formavimąsi galima skirti į du esminius kaitos laikotarpius. Pirmuoju laikotarpiu aukščiausiojo teismo ir teisėjo valstybėje funkcijos buvo sutelktos į valdovą, vėliau – į Lietuvos didžiųjų kunigaikščių ir Ponų tarybą. Antruoju laikotarpiu, susiformavus bajorijos luomo teismams ir 1581 m. įsteigus Lietuvos Vyriausiąjį Tribunolą, teisingumo valdžios funkcija atskirta nuo valdovo kompetencijos ir tapo savarankiška teismine valdžia. Pirmą kartą Europoje įgyvendintas įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžių padalijimo principas.[248]

Nors teismai LDK teisės šaltiniuose minimi jau nuo XIV a., teismų ir visuomenės santykis nuosekliai analizuojamas pradedant nuo pirmųjų teisės kodifikacijos bandymų – 1340 m. Pamedės (Senojo prūsų) teisyno ir 1468 m. Kazimiero teisyno – iki visiškos teisės kodifikacijos Lietuvos Statutuose. III Lietuvos Statutas (1588 m.) buvo ypač reikšmingas: jis galiojo LDK iki valstybės žlugimo XVIII a. pabaigoje, o dalyje Lietuvos teritorijos – net iki XIX a. vidurio, jau esant Rusijos imperijos valdžioje.[249]

Teisingumo vykdymo subjektai analizuojami tik nepriklausomos Lietuvos laikotarpiais – t. y. LDK (XIV–XVIII a.) ir tarpukario Lietuvos (1918–1940 m.) teismuose. Okupacijos laikotarpiai – Lietuvos įtraukimas į Rusijos imperijos sudėtį (1795–1918 m.) ir sovietizacija (1940–1990 m.) – bei jų metu veikusios teisingumo vykdymo struktūros nenagrinėjami, nes tuo metu susiformavę visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutai negali būti laikomi šio instituto Lietuvoje užuomazga.

---

244 Dawson, *supra note*, 74:109–110.

245 Kern, *supra note*, 233: 35–37; Döhring, *supra note*, 243; Schröder, *supra note*, 226: 950; Stölzel, *supra note*, 235: 364–365.

246 Dawson, *op. cit.*, 112.

247 *Ibid.*, 96.

248 Andriulis, *supra note*, 28: 12.

249 *Ibid.*

1.5.1. Teisingumo vykdymo subjektai LDK teismuose

„Lietuvių tauta prieš daugelį amžių sukūrusi Lietuvos valstybę,
jos teisinius pamatus grindusi Lietuvos Statutais <...>."
(Iš Konstitucijos preambulės)

LDK ikistatutiniu laikotarpiu vyravusi paprotinė teisė dažniausiai nebūdavo užrašyta, o jos rašytinių teisės normų rinkinių nežinoma.[250] Būtent LDK XIV a. pabaiga siejama su rašytinės teisės etapo pradžia, o ryškūs teisės raidos pokyčiai siejami su XV a. viduriu, kai suaktyvėjo įstatymų leidimas, nulėmęs Lietuvos teisės kūrimosi pradžią.[251]

Pirmą kartą teisingumo vykdymas, kaip viena iš svarbiausių Lietuvos valdovo funkcijų, įtvirtintas 1253 m. karaliaus Mindaugo privilegijoje, suteiktoje Livonijos gyventojams.[252] Jau tada pripažinta šios funkcijos svarba, ir ji patikėta aukščiausią teisinį statusą turinčiam asmeniui.

Toliau visuomenės atstovų kontekste analizuotini 1529 m. I Statuto šaltiniai[253], t. y. 1340 m. Pamedės (Senasis prūsų) teisynas (toliau – Pamedės teisynas arba Teisynas)[254] ir 1468 m. Kazimiero teisynas (toliau – Kazimiero teisynas arba Teisynas)[255], kurie yra vieni iš ikistatutiniu laikotarpiu (iki 1528 m.) Lietuvoje veikusių rašytinių paprotinių normų rinkinių[256].

Pamedės teisyne nėra paminėjimų apie visuomenės atstovus ir jų dalyvavimą vykdant teisingumą. Teisyno 3 straipsnyje aptariama „namų ramybės ardymo" situacija, kai kaltinamas asmuo, siekdamas įrodyti savo nekaltumą, turi prisiekti kartu su dar 11 moterų. Be to, teisyno 21 straipsnyje numatyta, kad „jei vienas vyras kaltina kitą prisidėjus prie plėšimo, tai kaltinamasis išsiteisina, jei drįsta prisiekti su dar 11 vyrų šventenybėms". „Dvylikos, vienuolikos, šešių, penkių ar dviejų asmenų priesaikos" buvo būtinos tam, kad asmuo galėtų išvengti atsakomybės už įvairius nusikaltimus,

---

250 Jevgenij Machovenko, „Liudytojų ir priesaikos pagalbininkų institutai Lietuvos statutuose", iš *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha*, t. 3, Lietuvos istorijos studijos, specialusis leidinys, sud. Irena Valikonytė ir Lirija Steponavičienė, 152–162 (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005), 152.

251 „LDK istorija: 1468 metų Kazimiero teisynas", *15min*, žiūrėta 2014 m. birželio 9 d., https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/istorija/ldk-istorija-1468-metu-kazimiero-teisynas-582-432583.

252 1253 metų karaliaus Mindaugo privilegija, suteikta Livonijos gyventojams. Regina Gelumbauskienė ir Gintaras Šapoka, *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija* (Vilnius: Justitia, 2012), 18–19; Jevgenij Machovenko ir kt., *Lietuvos teismų istorija ir dabartis* (Vilnius: Small Art, 2018), 18.

253 Tokiuose teisės aktuose kaip 1233 m. Kulmo privilegija, 1286 m. vagysčių baudimo įstatymas ar 1310 m. didžiojo magistro priimti nuostatai apie tam tikrą visuomenės atstovų formą nerašoma.

254 Gelumbauskienė ir Šapoka, *op. cit.,* 77–86. Pamedės teisynas naudojamas, nes jis XV a. galiojo Žemaitijoje, kai ji buvo atitekusi Vokiečių ordinui. Šis teisynas nagrinėjamas Lietuvos kontekste kaip baltų paprotinės teisės vienintelis rašytinis teisynas.

255 *Ibid*., 86–89.

256 Andriulis ir kt., *Lietuvos teisės istorija* (Vilnius: Justitia, 2002), 42–44; „Pamedės teisynas", VLE, žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 12 d., https://www.vle.lt/straipsnis/pamede/.

pvz., vagystę, užpuolimą, iššaginimą ar kitus panašius atvejus. Toks priesaikos modelis reiškė, kad kaltinamasis turėjo surasti nustatytą skaičių asmenų, pasirengusių prisiekti kartu su juo dėl jo nekaltumo ir taip kolektyviai patvirtinti jo reputaciją ar nepakaltinamumą (1340 m. teisyno 27, 42, 46, 52, 65, 76, 101, 114 straipsniai). Tokių asmenų dalyvavimas teismo procese atitinka liudytojų statusą, tačiau ne asmenų, kurie vykdo teisingumą. Be to, priesaikos pagalbininkų institutą baudžiamajame procese išskyrė ir Povilas Pakarklis, nurodęs, jog tai buvo „tokie bylos dalyviai, kurie savo priesaikomis pareiškia, kad tas asmuo, apskritai imant, yra teisingas ir dėl to negali meluoti ir šiuo konkrečiu atsitikimu“[257]. Liudytojų ar priesaikos pagalbininkų institutas buvo įtvirtintas ir Lietuvos Statutuose.[258]

Kazimiero teisyno[259] paskirtis buvo didžiojo kunigaikščio siekis sutvarkyti privačių (dvarininkų) valstiečių teismus[260]. Teisynas pabrėžia LDK valdovo, turinčio teisėjo funkcijas, svarbą. Be to, J. Machovenko teigimu, teisynas buvo skirtas didžiojo kunigaikščio dvarų administracijai ir dvarininkams, siekiant užtikrinti vienodą teisingumo vykdymą jų valdose, ypač sprendžiant vagysčių bylas, taip pat joms užkardyti.[261] Teisynu nesiekta smulkiai sureguliuoti teismo proceso ir baudžiamosios atsakomybės santykių. Daug klausimų palikta paprotinei teisei.[262] Pavyzdžiui, teisyno 9 ir 11 straipsniuose leidžiama kreiptis į vadinamąjį bendrą teismą, tačiau nekonkretizuota jo struktūra ir darbo tvarka. Teisyno 20 straipsnyje reikalaujama pasikviesti teisėjus, bet nenurodoma, kas jie tokie, kokie jiems keliami reikalavimai ir pan. Teismo nuosprendžių, kurie būtų priimti remiantis teisynu, taip pat nerasta.[263]

Remiantis Kazimiero teisynu, didžiojo kunigaikščio žmones ir vagyste nusikaltusius feodalus teisti privalėjo didžiojo kunigaikščio vietininkas[264] arba tijūnas[265] (1468 m. teisyno 7 ir 10 straipsniai), o kunigaikščių, ponų ir bajorų žmones – patys feodalai arba jų įgalioti asmenys. Jeigu kunigaikščiai, ponai ir bajorai išsisukinėdavo nuo teismo organizavimo, didysis kunigaikštis arba vaivados turėjo teisę siųsti pas juos savo pareigūną diečkų, kuris privalėjo sudrausminti vilkintoją (Teisyno 11 straipsnis). Minėta, kad Teisynas nukentėjusiajam suteikė teisę reikalauti bendro teismo, kuriame dalyvautų ir jo, ir nusikaltėlio feodalas arba jų atstovai (Teisyno 11 straipsnis). Ten pat

257 Machovenko, *supra note*, 250: 154; Andriulis ir kt., *supra note,* 256: 154.

258 Machovenko, *op. cit.*, 156–161.

259 1468 m. Kazimiero teisyną būtent teisynu XIX a. pavadino rusų mokslininkai, lenkai jį vadina statutu, o XVI a. nuorašuose vartojamas žodis „raštas“; kaip buvo pavadintas originalas – nežinoma. Jevgenij Machovenko, *Teisės istorija* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019), 320.

260 *Ibid.*

261 *Ibid.*, 321.

262 Vytautas Andriulis, Vytautas Raudeliūnas ir Stasys Vansevičius, *Teisės bruožai Lietuvoje XV–XIX a.* (Vilnius: Mintis, 1980), 19–21; Jevgenij Machovenko, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės šaltiniai* (Vilnius: Justitia, 2000), 52.

263 Machovenko, *op. cit.*, 259: 52.

264 Andriulis ir kt., *op. cit.,* 164.

265 *Ibid.*, 164–165.

nurodyta, kad didžiojo kunigaikščio žmogus, kaltinantis kitų feodalų žmones vagyste, pirmiausia turėjo kreiptis į savo pavieto vietininką arba tijūną ir tik su jų žinia – dėl nusikaltėlio į feodalą.[266] Taigi, Teisyne nėra užuominų apie visuomenės atstovus, baudžiamųjų bylų nagrinėjimas buvo patikėtas įvairiems valdovui pavaldiems pareigūnams.

Kazimiero teisyne numatyti ir civiliniai teismai, kuriuos patys feodalai turėjo sudarinėti, kai kildavo ginčų dėl žemės ar dėl kito turto. Feodalų turtiniams tarpusavio ginčams spręsti 1468 m. Teisyno 20 straipsnyje įtvirtinti dviejų rūšių teismai.[267] Kai ginčo objektas buvo žemės, šalys galėjo pasikviesti trečiuosius asmenis – *tekūnus* (*trečiųjų teismas*)[268], kurie sprendė bylą dalyvaujant šalims. Jeigu viena iš šalių nesutikdavo su trečiųjų teismo sprendimu, teismas galėjo ištirti ir ginčo sprendimas galėjo būti perduotas kitam analogiškam teismui arba didžiojo kunigaikščio teismui.[269] Tekūnų teisinis statusas artimiausias šiuolaikiniams arbitrams. Be to, šiame teisme buvo sprendžiami tik feodalų luomo ginčai. Jame asmuo visų pirma buvo vertinamas kaip tam tikro luomo, klasės narys[270], o ne pilietis, ir ši aplinkybė būdavo svarbi vertinant, ar asmens atliekamas teisingumo vykdymo funkcijas būtų galima prilyginti visuomenės atstovų funkcijoms. Kitiems, ne tokiems svarbiems civiliniams ginčams spręsti tarp feodalų turėjo būti kviečiami teisėjai, kurių neapskųstas sprendimas turėjo būti vykdomas prievarta, nes šalys neturėjo teisės ignoruoti teismo sprendimo.[271]

XV a. pradėjo veikti *Komisarų teismas*[272], kuriame bylas dėl valstybės, bažnyčios ir bajorų žemių ribų, taip pat didžiojo kunigaikščio įkeistų dvarų išpirkimo nagrinėjo trys teisėjai ir trys šalių pakviesti asmenys.[273] Taigi šalys galėjo pasitelkti savo pasirinktus asmenis, tačiau tai leidžia manyti, kad šie asmenys veikė kaip liudytojai, o ne kaip visuomenės atstovai. Be to, bylos pobūdis rodo, kad šis teismas sprendė specifinius ginčus, daugiausia kilusius tarp privilegijuotų luomų – valstybės, bažnyčios ir bajorų – dėl tokių klausimų kaip žemės ribų nustatymas ar dvarų išsipirkimas iš didžiojo kunigaikščio. Todėl, kaip ir Pamedės teisyno atveju, Kazimiero teisyne neatsiskleidžia visuomenės atstovų dalyvavimas vykdant teisingumą. LDK Statutai laikytini Lietuvos konstitucionalizmo šaltiniais, todėl neatsitiktinai šiuo metu galiojančios 1992 m. Konstitucijos preambulė nukreipia į XVI a. Statutus kaip į tam tikrą Lietuvos valstybingumo ir teisinės tradicijos šaltinį („Lietuvos valstybės teisinius pamatus“), siejamą

266 Andriulis, Raudeliūnas ir Vansevičius, *supra note*, 262: 19–20.

267 *Ibid*., 20.

268 Andriulis ir kt., *supra note*, 256: 177–178.

269 Andriulis, Raudeliūnas ir Vansevičius, *op. cit.*, 19–20; Andriulis ir kt., *op. cit.*, 92.

270 Andriulis, Raudeliūnas ir Vansevičius, *op. cit.*, 21.

271 *Ibid.*, 20.

272 Andriulis ir kt., *op. cit.,* 165–166.

273 *Ibid*., 165.

su teisinės valstybės koncepcija.[274]

Išanalizuotose istorinės Lietuvos teisės šaltiniuose visuomenės atstovų institutas nebuvo įtvirtintas, be to, negalima teigti, kad aptinkama šio instituto užuomazgų kaip tarėjų Vokietijoje, o prisiekusiųjų – Anglijoje.[275] Tarėjų instituto išlikimas šiuolaikiniuose Vokietijos teismuose, o prisiekusiųjų – JK transformavosi ir į kitų valstybių teisingumo vykdymo sistemas. To apie Lietuvą negalima pasakyti.

Visuose trijuose Statutuose įtvirtinta „ponų tarėjų" sąvoka[276], tačiau jie neturėjo nieko bendro su tarėjais. LDK ponai tarėjai buvo Ponų tarybos[277] – aukščiausios valstybės valdžios institucijos prie valdovo – nariai, priklausę aukščiausiajam feodalų sluoksniui[278]. Teisingumo vykdymo funkcija jiems buvo patikėta todėl, kad teisingumo vykdymas buvo sutelktas aukščiausiajame visuomenės sluoksnyje – didžiojo kunigaikščio, kaip vyriausiojo teisėjo[279], ir jam lojalių asmenų, tokių kaip kunigaikščiai ar bajorai, valioje[280]. Šių subjektų, vykdžiusių teisingumą, veiklos esmė nebuvo rūpestis visų gyventojų – miestiečių ar valstiečių – interesais visos visuomenės vardu. Priešingai, jų tikslas buvo saugoti valdovo ir aukščiausiųjų sluoksnių interesus. Senovės Graikijoje ir Romoje, taip pat viduramžių Anglijoje ir Vokietijoje[281] visuomenės atstovų dalyvavimas teismuose buvo grindžiamas siekiu atstovauti visos bendruomenės interesams.

LDK valdovui (didžiajam kunigaikščiui) lojalūs pavaldiniai – kunigaikščiai ir bajorai, – be ponų tarėjų[282], taip pat vykdė teisingumo funkcijas. Jie buvo vadinami dvaro[283]

---

274 Vaidotas A. Vaičaitis, „Lietuvos statutai kaip Lietuvos konstitucionalizmo šaltinis", *Teisė* 89 (2013): 55, 61.

275 Žr. šio disertacinio tyrimo 1.3–1.4 poskyrius.

276 Irena Valikonytė, *Rex iustissimus. Valdovo teismas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XV a. pabaigoje – XVI a.* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023), 51–54.

277 XIV a. prie kunigaikščio buvo jo taryba, o feodalinei diduomenei atstovaujanti institucija ėmė vadintis Ponų taryba, jos nariai – ponais; ši taryba virto įstaiga, kuri ne tik pasidalijo valdžia su didžiuoju kunigaikščiu, bet ir apribojo jo galybę, be kita ko, dalyvavo teisme. Domas Butėnas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybinių ir visuomeninių institucijų istorijos bruožai XIII–XVIII a.* (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1997), 36, 38.

278 Irena Valikonytė, Stanislovas Lazutka ir Edvardas Gudavičius, *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529)* (Vilnius: Vaga, 2001), 277–278.

279 Butėnas, *op. cit.*, 25–26.

280 Stasys Vansevičius, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai-teisiniai institutai* (Vilnius: Mintis, 1981), 50.

281 Žr. šio disertacinio tyrimo 1.1–1.4 poskyrius.

282 Valikonytė, Lazutka ir Gudavičius, *op. cit.*, 278. Neteisminis seniūnas skyrėsi nuo dvaro laikytojo tik turimos žemės valdos dydžiu, nes laikytojo buvo kur kas mažesnė. Dvaro laikytojui priklausė valdymo, teismo ir ūkininkavimo valdoje teisė. Vansevičius, *op. cit.,* 45.

283 Andriulis ir kt., *supra note*, 256: 168–169.

ar didžiojo kunigaikščio (valdovo) maršalka, žemės maršalka[284], vaivada[285], [teismo] seniūnu[286] ar dvaro laikytoju[287]. Šių pareigūnų funkcijos skyrėsi, tačiau visi jie vykdė teisingumą savo paviete, t. y. jiems pavestose ar valdomose teritorijose.[288] Pavietas buvo teritorinis vienetas ir turėjo administracinę, teisminę, karinę ir politinę reikšmę.[289]

I Statutas (1529 m.) suteikė aukščiausią teisminę valdžią didžiajam kunigaikščiui[290] ir Ponų tarybai[291], kurie buvo aukščiausieji teismo organai[292], toks teismas vadinosi *valdovų teismu*[293]. Vaivados, seniūnai, maršalkos ir dvarų laikytojai teisė bajorus ir laisvus žmones pavietuose. Kunigaikščiai, ponai ir bajorai valdinius teisė patys pagal feodalinės teisės principą, kad visą valdžią savo valdose turi žemės savininkas.[294] I Statute įtvirtinta, kad reikia kreiptis į vietos teismą, o jo sprendimą galima skųsti didžiojo kunigaikščio arba Ponų tarybos teismui (I statuto 6 skyriaus 2 straipsnis). Vaivada, seniūnas ir laikytojas turėjo pasirinkti du asmenis iš žemionių[295] ir juos prisaikdinti, nes, kai patys nespręsdavo bylų, jas turėjo spręsti žemionys kartu su vietininku, maršalka ir teismo raštininku. Raštininkai rašė protokolą ir prižiūrėjo, kaip mokamos baudos iždui ir nuteistojo ponui (I statuto 6 skyriaus 3 straipsnis). Šis straipsnis buvo įtrauktas į I Statutą šlėktų prašymu, nes jie nepasitikėjo vietininkų ir maršalkų teismu, norėjo turėti jame savo atstovą.[296]

---

284 Maršalkos teisdavo už nusikaltimus didžiojo kunigaikščio gyvenamojoje vietoje arba seime, be to, nepaklusniuosius baudė pagal įstatymus, didžiojo kunigaikščio valią ir įsakymus. Butėnas, *supra note*, 277: 27. Maršalka būdavo kiekviename necentriniame paviete. Jis minimas II Statute (II skyriaus 6 straipsnis). Maršalkos spręsdavo bylas didžiojo kunigaikščio nurodymu, t. y. būdavo asesoriais. Vansevičius, *supra note*, 280, ir III Statute (II skyriaus 6 straipsnis), 47; Andriulis ir kt., *supra note*, 256: 166.

285 Vaivada buvo Ponų tarybos narys. Vansevičius, *op. cit.*, 44. Vaivadas skyrė didysis kunigaikštis savo nuožiūra arba patvirtindavo pačios srities išrinktą, be kita ko, teisminėms pareigoms vykdyti. Butėnas, *op. cit.*, 46. Vaivados teismo funkcijas vykdė iki 1564 m. teismų reformos (II Statutas išleistas 1566 m.). Vansevičius, *op. cit.*, 43–44; Andriulis ir kt., *op. cit.*, 163–164.

286 Seniūnai buvo dviejų rūšių: teismo seniūnas (starosta) ir ne teismo. Teismo seniūnas – valstybės tarnautojas – buvo pavieto valdovas, valdė kunigaikščio žemes, vadovavo pavieto pilies teismui. Butėnas, *op. cit.*, 47. Taigi, vieni seniūnai turėjo teismines funkcijas, o kiti ne. Teisminis seniūnas buvo pavieto vadovas ir turėjo administracinę ir teisminę valdžią. Vansevičius, *op. cit.*, 45; Andriulis ir kt., *op. cit.*, 164.

287 Ponai gyveno pilyse ir dvaruose kaip didžiojo kunigaikščio dvarų laikytojai. Jų rankose buvo teismas. Andriulis, Raudeliūnas ir Vansevičius, *supra note*, 262: 35–36.

288 *Ibid*., 59–60; Vansevičius, *op. cit.*, 50.

289 Vansevičius, *op. cit.*, 47.

290 Iki 1447 m. žemės privilegijos išleidimo didysis kunigaikštis buvo aukščiausiasis teisėjas visiems valdininkams. Minėta privilegija bajorams suteikė teisę teisti jiems priklausančius žmones. *Ibid*., 50.

291 Andriulis ir kt., *op. cit.*, 163.

292 Andriulis, Raudeliūnas ir Vansevičius, *op. cit.*, 60, 64; Vansevičius, *op. cit.*, 50, 54.

293 Andriulis ir kt., *op. cit.*, 161.

294 Andriulis, Raudeliūnas ir Vansevičius, *op. cit.*, 59–64.

295 *Ibid*., 59–62.

296 *Ibid*.

Taigi, I Statute „ponai žemionys“ taip pat nurodyti kaip bylas nagrinėjantys asmenys. Jie turėjo būti dori ir verti pasitikėjimo (I statuso 6 skyriaus 2 straipsnis). J. Machovenko'as taip pat atskleidžia, kad žemionys buvo bajorų atstovai, nes bajorai nepasitikėjo teisingumą vykdančiais vaivadomis ir seniūnais, baiminosi šių piktnaudžiavimo. Todėl Statute reikalauta, kad vaivados, seniūnai ir dvaro laikytojai, nagrinėdami bylas, pasitelktų du „gerus ir patikimus“ asmenis iš vietos bajorų („žemionių“).[297] Taigi, remiantis I Statutu, vaivadų, seniūnų, dvaro laikytojų vietininkai ir maršalkos galėjo teisti bajorus tik su dviem bajorų atstovais.[298] Vis dėlto žemionys negali būti laikomi visuomenės atstovų užuomazga, nes jie atstovavo tik tam tikram luomui, o ne visai visuomenei, kaip senovės Graikijoje ir Romoje ar viduramžių Anglijoje ir Vokietijoje.[299] Tuo labiau kad jie atstovavo tik bajorų luomui. Pavyzdžiui, kaip minėta šio disertacinio tyrimo 1.2 poskyryje, ekvitai, paskirti vykdyti teisingumą, dažniausiai buvo turtingi pirkliai, priklausę aukštesniajai vidurinei klasei. Nors socialine padėtimi jie artėjo prie elito, jų paskirtis buvo priešinga nei LDK laikotarpiu bajorų atstovų – jie turėjo susilpninti aukštesniųjų klasių įtaką, o ne išimtinai atstovauti jų interesams. 1564 m., likus porai metų iki II Statuto priėmimo 1566 m., įvykdyta teismo reforma. II Statute įtvirtinti trijų rūšių pavieto teismai: *žemės*[300], *pilies*[301] ir *pakamario*[302]. Tačiau šiuose teismuose visuomenės atstovų teismo procese institutas taip pat neaptiktas.[303]

Vienintelė apeliacinė instancija iki 1581 m. (dar galiojant II Statutui), kai 1581 m. buvo priimtas Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo Statutas ir įsteigtas Vyriausiojo Tribunolo teismas[304], buvo didžiojo kunigaikščio teismas visiems vietiniams teismams. Didysis kunigaikštis pavesdavo išspręsti vieną ar kitą bylą savo dvariškiams arba ponams. Rūmų teisėjai nebuvo nuolatiniai, tik išspręsdavo jiems pavestą bylą. Jie vadinosi *asesoriais*. *Asesorių teismas* buvo mišrus, susidėjo iš ponų bei maršalkų ir tuo skyrėsi nuo ponų tarėjų teismo.[305] Taigi, nuo XVI a. pradžios ar vidurio[306] žinomas vienas iš svarbiausių buvusių LDK teismų – Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaro asesorių[307]

---

297 Machovenko, *supra note,* 259: 15.

298 Jevgenij Machovenko, *Teisingumo vykdymas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Diskusiniai klausimai* (Vilnius: Justitia, 2007), 85.

299 Žr. disertacijos 1.1–1.4 poskyrius.

300 Andriulis ir kt., *supra note*, 256: 172–174.

301 *Ibid*., 174–175.

302 *Ibid.,* 176–177.

303 Vansevičius, *supra note*, 280: 55–59.

304 *Ibid.*, 60; Andriulis ir kt., *op. cit.*, 178–182.

305 Vansevičius, *op. cit.*, 54.

306 Konstantinas Avižonis, „Teisė ir teismai“, iš *Rinktiniai raštai*, t. 4 (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994), 177; Andriulis, *supra note*, 30; Aleksandr Baniusevič, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dvaro asesorių teismas“, fondas Nr. 17 (SA), apyrašas Nr. 1 (Lietuvos valstybės istorijos archyvas, 2001), 2, https://lvia.archyvai.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2023/12/ifUyMovVGCA.pdf.

307 Jie buvo maršalkos ir įvardijami po Ponų tarybos narių. Vansevičius, *op. cit*., 47–48; Andriulis ir kt., *op. cit.*, 167–168.

teismas, kuris sprendė tas apeliacines bylas, kurios nepriklausė Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo kompetencijai[308]. Dvaro asesorių teismas apeliacine tvarka nagrinėjo miestiečių, žydų ir valstybės dvarų valstiečių bylas. Nuo 1697 m. šis teismas galėjo spręsti magdeburgijų, didžiojo kunigaikščio valstiečių, iždo ir valstybės dvarų su administratoriais teisinius ginčus. Dvaro asesorių teismą sudarė didžiojo kunigaikščio kanceliarijos pareigūnai: kancleris, vicekancleris, referendorius, instigatorius, vyriausiasis sekretorius, raštininkas ir iš senato bei seimo narių renkami asesoriai.[309] Nuo 1768 m. dvaro asesorių teismą sudarė kancleris ir 4 asesoriai.[310] Kiti pareigūnai – referendorius, instigatorius, vyriausiasis sekretorius, raštininkas ir kt. – turėjo patariamąjį balsą. Nesant kanclerio, referendorius ėjo teismo posėdžiui pirmininkaujančio asmens pareigas. Sprendimai buvo priimami balsų dauguma, tačiau ne visais atvejais: pvz., miestų ir valstybinių valstiečių bylose sprendimus vienasmeniškai galėjo priimti pirmininkaujantys kancleris arba referendorius.[311] Nuo 1971 m. dvaro asesorių teismas liko vien miestų aukščiausiuoju teismu. Nuo tada šį teismą sudarė valstybės kancleris, vienas senatorius, 4 seimo renkami bajorai ir 4 miestiečiai, kurie balsą turėjo tik nagrinėjant miestiečių bylas.[312] 1797 m. šis teismas panaikintas.[313] Šių asesorių (kai kurie autoriai juos įvardija tarėjais[314]) ir miestiečių taip pat nėra pagrindo vertinti kaip tarėjų. Asesoriai nebuvo visuomenės atstovai, ne visais atvejais turėjo sprendžiamojo balso teisę, be to, nagrinėjo tam tikro luomo bylas, o miestiečiai sprendžiamąjį balsą turėjo tik nagrinėjant miestiečių, t. y. taip pat tam tikro visuomenės sluoksnio atstovų, bylas.

Viena vertus, prie Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaro asesorių teismo, kaip minėta, 1581 m. įsteigtas kitas apeliacinės instancijos teismas – *Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas*[315], kurį sudarė teisėjai, išrinkti iš šlėktų[316]. Teigiama, kad, įkūrus šį teismą, baigtas įgyvendinti principas, kuris skelbė, kad „teisti privalo ne valstybės valdžia, o pati visuomenė, kuriai priklauso teisiamasis“[317]. Būtent tokio teisingumo vykdymo

---

308 Avižonis, *supra note*, 306: 177; Baniusevič, *supra note*, 306: 2.

309 Baniusevič, *op. cit.,* 2; Tamara Bairašauskaitė, „Nykstantys Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismai Vilniuje: praktika ir kasdienybė. XVIII ir XIX amžių sandūra“, iš *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis*, sud. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė (Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012), 550, https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367189585044/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.

310 Galėjo būti valdovo paskirti pareigūnai – urėdai, kaip nurodoma kituose šaltiniuose. Avižonis, *op. cit.,* 177; Andriulis, *supra note*, 30: 21.

311 Baniusevič, *op. cit.*, 3; Andriulis, *op. cit.*, 21.

312 Stasys Vansevičius, *Feodalinės Lietuvos valstybingumas po Liublino unijos* (Vilnius: Mokslas, 1988), 95; Baniusevič, *op. cit.*, 3.

313 Baniusevič, *op. cit.*, 3.

314 Bairašauskaitė, *op. cit.,* 551–552; Baniusevič, *op. cit.*, 2.

315 Butėnas, *supra note*, 277: 58–59, 60; Machovenko ir kt., *supra note*, 252: 42; Adam Stankevič, *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII amžiaus antroje pusėje* (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018).

316 Vansevičius, *supra note*, 280: 60.

317 Machovenko ir kt., *op. cit.*, 42.

įgyvendinimas būtų sudaręs pagrindą spręsti apie visuomenės atstovų teismo procese instituto užuomazgas. Tačiau toks teisingumo vykdymas nebuvo įgyvendintas.

Kita vertus, svarbu akcentuoti, kad, kai kalbama apie LDK visuomenę, ją sudaro „<...> bajorija, bene plačiausiai išsikovojusi teisminius įgaliojimus ir išimtinę teisę dalyvauti bajoriško teisingumo vykdymo sistemoje“[318]. Taigi, būtent „bajoriško teisingumo vykdymo sistemoje“, tačiau ne atspindinčioje visą plačiąją visuomenę, kurią sudarė ir kitos visuomenės grupės: miestiečiai, valstiečiai, taip pat žydai bei kitų etninių bendruomenių atstovai, pavyzdžiui, totoriai. Todėl principas „teisti privalo pati visuomenė“ tuo metu dar gerokai skyrėsi nuo šiandien suprantamos jo prasmės. Šio principo ištakos siejamos su senovės Graikija ir Roma, o jį įgyvendinti per tarėjų institutą pradėta Vokietijoje, per prisiekusiųjų – Anglijoje.

XVI a. viduryje įvykdžius teismų pertvarką, kurią nulėmė intensyvi nuosavybės santykių kaita, veikė *trečiųjų*[319], arba *kompromisinis*, *teismas*, kuriam buvo teismingos baudžiamosios bylos ir bylos, susijusios su valstybės pareigūnų nusižengimais. Šis teismas bylas nagrinėjo šalių susitarimu. Po 1 arba 2 teisėjus arbitrus pasikviesdavo šalys, o vienas iš teisėjų buvo paskiriamas šalių tarpusavio susitarimu, buvo šalių tarpininkas ir vadintas *superarbitru*.[320] Teisėjai išklausydavo šalių parodymus ir, išsiaiškinę ginčo esmę bei priėmę sprendimą, įrašydavo jį į žemės teismo knygas. Šalys sprendimą įtvirtindavo surašydamos raštus, kuriuos 2 arba 3 liudytojai tvirtindavo antspaudais. Tada raštai laikyti turinčiais teisinę galią. Sprendimą, kuris buvo priimamas balsų dauguma, buvo galima skųsti žemės teismui. Jeigu teisėjai nepriimdavo jokio sprendimo, bylą nagrinėdavo Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas.[321] Toks teismas, kaip ir Kazimiero teisyno galiojimo laikotarpiu veikęs Komisarų teismas, savo prigimtimi labiau primena šiuolaikinius komercinius arbitražus nei valstybinius teismus, kai bylos gali būti nagrinėjamos teisėjų kartu su vienu ar kitu disertacijoje analizuojamu visuomenės atstovų institutu.

XVI a. miestiečių luomui[322] Lietuvoje pritaikytos XIV a.[323] Magdeburgo ir Kulmo

---

318 Machovenko ir kt., *supra note*, 252.

319 Jeigu šalis nevykdydavo trečiųjų teismo teisėjo (arbitro) sprendimo, kita šalis turėdavo pateikti sprendimą žemės teismui, kuris jį įvykdydavo (II Statuto IV skyriaus 29, 46 straipsniai, III Statuto IV skyriaus 102 straipsnis). Vansevičius, *supra note*, 280: 58.

320 Kęstutis Čilinskas, *Visuomenės atstovų (tarėjų) dalyvavimas teisingumo vykdyme: raida, reikšmė, perspektyvos Lietuvoje* (rankraštis, 2005), 8.

321 Avižonis, *supra note*, 306: 177; Andriulis, *supra note*, 30: 17; Andriulis ir kt., *supra note*, 256: 17.

322 Remigijus Civinskas ir Agnius Urbanavičius, „Miestiečiai“, iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (Vilnius: MELC), https://www.vle.lt/straipsnis/miestieciai/.

323 Gabija Tubelevičiūtė, „Savivaldžių miestų valdininkijos darbolaikis LDK XVI–XVIII a.: Merkinės atvejis“, iš *Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto studentų mokslo darbai. 2023* (2022): 54, https://www.zurnalai.vu.lt/open-series/article/view/34604/32988.

miesto teisės, iš kurių ilgainiui įsitvirtino tik Magdeburgo teisė[324]. Šia teise paremtą teismų sistemą sudarė 2 rūšių miestų teismai, nagrinėję miestiečių bylas[325], t. y. *burmistro* (*miesto tarybos*)[326] ir *vaito-suolininkų*[327] teismai. Šių dviejų teismų teisėjai sudarė trečią – *magistrato teismą*[328]. Magistrato teismas buvo apeliacinė instancija byloms, išnagrinėtoms miestiečių profesinių korporacijų (amatininkų cechų, pirklių gildijų) teismų, ir pirmoji instancija sudėtingoms byloms, susijusioms su piliečių ir viso miesto bendruomenės interesais, t. y. skirtoms profesinių korporacijų ginčams spręsti.[329]

Burmistro teisme civilines bylas nagrinėjo miesto tarybos nariai, dar vadinami tarėjais (miestiečiai)[330], jiems pirmininkavo burmistras[331]. Jis rinktas iš miestiečių ir tvirtintas seniūno ar miesto savininko. Burmistras privalėjo būti išsimokslinęs, žinoti Magdeburgo teisę. Miesto tarybos nariai (tarėjai) rinkti miestiečių ir privalėjo prisiekti vaitui.[332] Burmistro teisme sprendimai buvo priimami balsų dauguma.[333] Burmistro veiklą kontroliavo *miestiečių prisiekusiųjų kolegija*. Siekdama užkirsti kelią piktnaudžiavimui, ši prisiekusiųjų miestiečių kolegija prižiūrėjo burmistro teismo darbą. Be jos pritarimo burmistro teismas negalėjo priimti daugumos savo sprendimų.[334] Tačiau šios kolegijos funkcijos neatitiko prisiekusiųjų teismo paskirties, kai prisiekusieji būdavo fakto „teisėjai“, kurie prisidėdavo prie teismo sprendimų priėmimo, o ne juos tvirtindavo. Todėl aptariama kolegija turėjo platesnius įgaliojimus nei prisiekusieji, jai

---

324 Magderburgo teisė, „Saksų veidrodis“ (lot. *Speculum Saxonicum*), yra XIII a. sudarytas vokiečių teisės rinkinys, tapęs pavyzdžiu daugumos Lenkijos ir LDK miestų vidaus tvarkai. Aleksandr Baniusevič, „Vilniaus magdeburginis teismas“, fondas Nr. 22 (SA), apyrašas Nr. 1 (Lietuvos valstybės istorijos archyvas, 2000), 2, https://lvia.archyvai.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2023/12/oBzdDJXwTLw.pdf; Aleksandr Baniusevič, „Kauno magdeburginis teismas“, fondas Nr. 165 (SA), apyrašas Nr. 1 (Lietuvos valstybės istorijos archyvas, 2017), 2, https://lvia.archyvai.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2023/12/TiRVyTHTT9I.pdf.

325 Vytautas Adriulis, „Miestų teismai“, iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (Vilnius: MELC), https://www.vle.lt/straipsnis/miestu-teismai/.

326 Baniusevič, „Vilniaus magdeburginis teismas“, *op. cit.*, 324: 2; Tubelevičiūtė, *supra note*, 323: 59.

327 Andriulis, *op. cit.*; Baniusevič, „Vilniaus magdeburginis teismas“, *op. cit.*, 2; Baniusevič, „Kauno magdeburginis teismas“, *op. cit.*, 2; Liudas Glemža, „Savivaldos darbas Kauno rotušėje“, AUTC, http://kaunosenamiestis.autc.lt/lt/paieska/objektas/1717/savivaldos-darbas-kauno-rotuseje; Tubelevičiūtė, *op. cit.,* 51. Dar vadinamas karštosios teisės (lenk. *prawo gorące*) teismas. *Ibid*., 56.

328 Naujausiame šaltinyje rašoma, kad „Merkinėje būta bendros burmistrų ir tarybos bei vaito ir suolininkų institucijos, t. y. magistrato“. *Ibid*., 53.

329 Jevgenij Machovenko, „Magistrato teismas“, iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (Vilnius: MELC), https://www.vle.lt/straipsnis/magistrato-teismas/.

330 Baniusevič, „Vilniaus magdeburginis teismas“, *op. cit.*, 2; Baniusevič, „Kauno magdeburginis teismas“, *op. cit.*, 4; Andriulis, *op. cit.*; „Magistratas“, iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (Vilnius: MELC), https://www.vle.lt/straipsnis/magistratas/; Glemža, *op. cit.*; Zigmantas Kiaupa, *Kauno istorija. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 m.*, t. 1 (Kaunas, 2010), 279–281.

331 Baniusevič, „Vilniaus magdeburginis teismas“, *op. cit.*, 2.

332 Andriulis, *supra note,* 30.

333 *Ibid*.

334 „Magistratas“, *op. cit.*; Glemža, *op. cit.*; Baniusevič, „Kauno magdeburginis teismas“, *op. cit.,* 5.

buvo suteikta teisė prižiūrėti teismo darbą, be to, tam tikrais atvejais be šios kolegijos pritarimo nebuvo galima priimti sprendimo. Taigi, viena vertus, miestiečių prisiekusiųjų kolegija, ne taip kaip prisiekusiųjų atveju, prisidėdavo prie sprendimo priėmimo, tačiau jam turėjo pritarti. Kita vertus, ji iš esmės buvo skirta teismo darbui prižiūrėti, nes, nors atvejų buvo nedaug, jos pritarimo reikėjo ne visais atvejais.

Vaitas, dažniausiai bajoras[335], buvo tiesiogiai skiriamas didžiojo kunigaikščio kaip jo vietininkas ryšiui su miestu palaikyti. *Vaito teisme* bylas nagrinėjo vaitas, iki 12 suolininkų[336], t. y. burmistro nariai, arba asmenys, skiriami iš valstiečių[337], kurie negalėjo būti liudytojai nagrinėjamoje byloje ir privalėjo išklausyti abi šalis jų nepertraukdami, taip pat bylas nagrinėjo vaito pavaduotojas landvaitas, visi turėdavo prisiekti vaitui. Kai kurių vaito teismų nuostatuose tiesiog nurodyta, kad suolininkai – burmistro nariai – posėdžio metu privalo būti blaivūs, leisti šalims kalbėti, nei kaltinti, nei teisinti, netinkamais žodžiais nežeminti šalių, nepertraukinėti jų kalbų. Vaito teisme buvo nagrinėjamos baudžiamosios[338] ir svarbios civilinės bylos[339]. Vaito teisme sprendimai buvo priimami suolininkų balsų dauguma, o vaitas ir landvaitas teismo posėdžiui tik pirmininkavo, be to, kai kurias bylas vaitas sprendė vienas.[340] Vaito teismas nediferencijavo asmenų pagal luomus, į jį galėjo kreiptis miestiečiai, užsieniečiai, valstiečiai ir bajorai.[341] Tačiau suolininkai vaito teisme taip pat neatitinka prisiekusiųjų instituto. Jie, kaip ir miestiečių prisiekusiųjų kolegija burmistro teisme, priešingai nei fakto „teisėjai" – prisiekusieji, kurie prisidėdavo prie teismo sprendimų priėmimo, o ne juos priimdavo vienasmeniškai, tam tikrais atvejais sprendžiamojo balso neturėjo, nes kai kurias bylas vaitas nagrinėjo vienas. Abiejų teismų sprendimai galėjo būti skundžiami dvaro asesorių teismui.[342] Po Abiejų Tautų Respublikos III padalijimo (1795 m.) šie teismai panaikinti, vietoje jų sudaryti magistrato ir rotušės teismai.[343]

Darytina išvada, kad šių, pirmiau nurodytų tarėjų *burmistro teisme* ir suolininkų *vaito teisme*, kurie dalyvavo vykdant teisingumą II ir III Statutų galiojimo metu, nėra pagrindo prilyginti visuomenės atstovams ar laikyti jų šio instituto užuomazga, kai

---

335 Baniusevič, „Vilniaus magdeburginis teismas", *supra note,* 324: 2.

336 *Ibid.*

337 Julius Kanarskas, „Kaip kretingiškiai XVII–XVIII a. vykdė teisingumą", *Pajūrio naujienos*, paskelbta 2024 m. rugpjūčio 16 d., https://www.pajurionaujienos.com/?act=exp&sid=26929.

338 Andriulis, *supra note*, 30: 20.

339 Baniusevič, „Vilniaus magdeburginis teismas", *supra note*, 324: 2.

340 Kiaupa, *supra note*, 330: 49–50; Zigmantas Kiaupa, „Miestai", iš *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. Mindaugas Paknys, Liudas Jovaiša, Eligijus Raila, Rimvydas Petrauskas ir Vytautas Ališauskas (Vilnius: Aidas, 2001), 357–358; Rasa Varsackytė, „Kauno miesto valdžios žmonės XVII–XVIII a. sandūroje", *Kauno istorijos metraštis* 5 (2004): 17–23; Baniusevič, „Kauno magdeburginis teismas", *op. cit.*, 2; Glemža, *supra note*, 327.

341 Andriulis ir kt., *supra note*, 256: 20; Andriulis, *op. cit.*, 20.

342 Andriulis, *op. cit.*, 20; „Suolininkų teismas", iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (Vilnius: MELC), https://www.vle.lt/straipsnis/suolininku-teismas/; Andriulis, *supra note,* 325.

343 Andriulis, *op. cit.*, 325.

Lietuvos istorijoje nei tarėjų, nei prisiekusiųjų institutai nesivystė. Tarėjai buvo miesto tarybos nariai, kurie įėjo į burmistro teismo sudėtį ir nagrinėjo civilines bylas, tačiau jų užduotis nebuvo užtikrinti šalių interesus visos visuomenės vardu, taip apribojant valstybės galias. Vien pavadinimo atitikimas nesuteikia pagrindo susieti jų su atitinkamo statuso asmenimis. Svarbu, kokias funkcijas tie asmenys atliko ir kokia buvo jų tikroji užduotis. Suolininkai sprendimus priėmė balsų dauguma be vaito, kartais vaitas bylas nagrinėjo vienas, o tokia teismo koncepcija taip pat nesisieja su suolininkų kaip visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą idėja. Esminis visuomenės atstovų principas – tiesioginis piliečių dalyvavimas vykdant teisingumą, siekiant atstovauti visos visuomenės, o ne atskiro luomo interesams, vadovaujantis demokratiniais tikslais.

Charakterizuojant LDK teismų sistemą ir atsakant į klausimą, kodėl Lietuvos Statutuose numatytoje teismų sistemoje, kaip ir miestų magdeburginėje teismų sistemoje, nebuvo įdiegtas visuomenės atstovų teismo procese institutas, tai galima paaiškinti labai svarbia ir esmine aplinkybe. Pradedant Lietuvos Statutais, savosios teisės pagrindu buvo laikoma ne paprotinė teisė, o šios valstybės teisės žinovų perimta ir kodifikuota tuo metu, renesanso epochoje, žinoma romėniškosios ir kanonų teisės patirtis. Taikyti šią specialiąją patirtį teismų praktikoje, įdiegus visuomenės atstovų teismo procese institutą, būtų buvę neįmanoma jau vien dėl jų teisinės kompetencijos stokos, nes bylos teisme buvo sprendžiamos vadovaujantis teisine norma, t. y. statutų ar kita įvesta miestų savivaldos teisine tvarka. Tuo labiau kad šią didžiąją kunigaikštystę sudarė daugelio įvairių tautų, kurioms būdingi skirtingi papročiai ir teisinė patirtis, konglomeratas. Taigi, tai, kas buvo būdinga Vakarų Europos valstybėms, turėjusioms didesnį ir ilgiau trukusį paprotinės teisės poveikį teismų sistemos formavimuisi, Lietuvai netiko.[344]

Teismo organų paskirtį nulėmė feodalinės valstybės klasinė sandara – teismai daugiausia gynė valdančiojo luomo, t. y. feodalų, interesus, o teisingumo vykdymas dažniausiai buvo nukreiptas į priklausomus, žemesniųjų klasių asmenis.[345] Valstybė buvo feodalų diktatūros įrankis priklausomiems valstiečiams ir miestiečiams slopinti. Teismas aktyviai prisidėjo prie feodalinės valstybės funkcijų įgyvendinimo, pavyzdžiui: 1) išnaudojamųjų valstiečių ir miestiečių pasipriešinimo slopinimas; 2) feodalų žemės nuosavybės, jų ūkio ir asmens apsauga nuo pasikėsinimų; 3) luominių santykių ir žemės nuosavybės hierarchijos, taip pat politinės valdžios apsauga; 4) ideologinis masių slopinimas padedant bažnyčiai. Feodalinio išnaudojimo elementas buvo neekonominė prievarta gamintojams. Šiuo pagrindu susiformavo valstybinės valdžios decentralizacija, jos hierarchinė organizacija ir luomai.[346]

LDK teismų sistemos analizė leidžia spręsti, kad visuomenės atstovų, tokių kaip tarėjai ar prisiekusieji, Lietuvos Statutų galiojimo laikotarpiu nebuvo ir negalėjo būti. Minėtus asmenis, I Statuto galiojimo metu vykdžiusius teisingumą, galima būtų lyginti nebent su taikos teisėjais, kai jie bylas nagrinėja vieni be teisėjų pagalbos ir tuo atveju

344 Andriulis ir kt., *supra note*, 256: 21; Andriulis, *supra note*, 36: 20.

345 Andriulis, Raudeliūnas ir Vansevičius, *supra note*, 262: 21.

346 Vansevičius, *supra note*, 280: 49–50.

itin reikšminga jų gyvenimo patartis, o ne teisinis išsilavinimas. Tačiau galiojant II ir III Statutams teisės išmanymas jau buvo reikšmingas, todėl tuo metu teisingumą vykdę asmenys dar labiau nutolo nuo visuomenės atstovams keliamus reikalavimus atitinkančių asmenų. Akcentuojant LDK laikų teisingumo vykdymo subjektų ir disertacijoje tiriamų visuomenės atstovų formų skirtumus pabrėžtina, kad LDK teisingumą vykdančių asmenų paskirtis nebuvo demokratijos puoselėjimas ir atstovavimas visos visuomenės, įskaitant miestiečius (laisvus asmenis) ir valstiečius, interesams, o atvirkščiai – valdovo ir bajorų. Be to, jie buvo atrinkti ne iš visos visuomenės, o tik iš tam tikros jos dalies, tam tikro luomo, t. y. kunigaikščių[347], ponų bajorų[348], tarnybinių bajorų[349], miestiečių ir valstiečių[350]. Pvz., minėta, kad valstybė buvo feodalų diktatūros įrankis priklausomiems valstiečiams ir miestiečiams slopinti. O tarėjų ar prisiekusiųjų užduotis vykdant teisingumą – atstovauti visai visuomenei ir taip užtikrinti demokratijos puoselėjimo idėją.

XVIII a. antroje pusėje LDK vis dar buvo įtvirtinamas luomų ir visuomenės grupių atskirumas.[351] Dėl šios priežasties teisingesnė išvada būtų ta, kad, viena vertus, visuomenės atstovų teismo procese instituto užuomazgos LDK laikotarpiu būdingos tik ta prasme, kad iki LDK žlugimo 1795 m. teisėjo pareigos nebuvo tapatinamos su profesionalumu – teisiniu išsilavinimu ir profesija.[352] Kita vertus, teisinio išsilavinimo vykdant teisingumą atmetimas siejosi ne su pačiu jo nereikalingumu, nes galiojant II ir III Statutams teisės išmanymas buvo vertinamas ir tokie asmenys (pvz., bajorai) turėjo ją išmanyti, o su požiūriu, kad valstybės pilietis bajoras, neatsižvelgiant į jo žinias ir įgūdžius, gali ir net privalo imtis kokios nors veiklos valstybės labui, t. y. dalyvauti ją valdant ar vykdant teisingumą.[353]

1.5.2. Teisingumo vykdymo subjektai Lietuvos Respublikoje 1918–1940 m.

Tiriama, ar visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutas veikė Lietuvos Respublikoje 1918–1940 m. Pažymėtina, kad Rusijos imperijoje (1795–1918 m.) susiformavęs visuomenės atstovų teismo procese institutas negalėtų būti vertinamas kaip nepriklausomos Lietuvos institutas, kuris pasirinktas laisva valia. Jis negalėtų būti laikomas visuomenės atstovų teismo procese instituto nepriklausomojoje Lietuvoje užuomazga. Todėl šis istorinis etapas, susijęs su aptariamo instituto (ne)egzistavimu, netiriamas.

---

347 Kunigaikščiai kilo iš gentinės viršūnės, kaip valdovai jie tvarkėsi beveik savarankiškai. Machovenko, *supra note*, 259: 183.

348 Ponai bajorai – stambieji ir vidutiniai žemvaldžiai. *Ibid*., 183.

349 Tarnybiniai bajorai – smulkieji žemvaldžiai, sudarę kariuomenės branduolį. *Ibid*.

350 Edvardas Gudavičius ir Leonas Mulevičius, „Suolininkas“, iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (Vilnius: MELC), https://www.vle.lt/straipsnis/suolininkas/.

351 Machovenko ir kt., *supra note*, 252: 43.

352 *Ibid*., 52.

353 *Ibid*.

Laikinojoje Lietuvos valstybės 1918 m. Konstitucijoje (su papildymais) neskirta vietos teismams (teisingumo vykdymui).[354]

Nepaisant nesklandumų ir įvairių mėginimų kištis į nepriklausomos Lietuvos teismų sistemos formavimą[355], ji pradėta formuoti pagal Laikinąjį Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo 1918 m. lapkričio 28 d. įstatymą (toliau – 1918 m. Įstatymas)[356]. Nepriklausomos Lietuvos teismai pradėti steigti remiantis Lietuvos teisingumo ministro Petro Leono 1918 m. gruodžio 14 d. įsaku[357].

Pagal 1918 m. Įstatymą, žemiausią teismų sistemos grandį sudarė taikos teisėjai (taikos teismas) (Įstatymo II skyriaus 3 straipsnio c punktas). Taikos teisėjų grupės sudėtis buvo nenuolatinė, dalis jų neatitiko mokslo cenzo, dalis keitėsi dėl tarnybinės karjeros, iškilus jauniems Lietuvos universitete paruoštiems teisininkams.[358] Taikos teisėjai pakeitė prieš Pirmąjį pasaulinį karą veikusias imperinės Rusijos institucijas: valsčiaus teismus, žemiečių viršininkus, miesto teisėjus.[359] Taikos teismas – vienasmenis pirmosios instancijos teismas, sprendęs įvairias tiek civilines, tiek baudžiamąsias bylas, be to, nagrinėjęs skundus dėl administracinių įstaigų ir pareigūnų nutarimų.[360]

Remdamasis 1918 m. Įstatymo 31 straipsniu, apygardos teismas bylas turėjo nagrinėti kartu su prisiekusiaisiais, kurie įstatyme įvardyti kaip „prisiekusieji sprendėjai (posėdininkai)". Taigi, ketinimas sukurti prisiekusiųjų sprendėjų (posėdininkų) institutą, kuriems dalyvaujant būtų nagrinėjamos svarbesnės ar sudėtingesnės baudžiamosios bylos, buvo paliktas ateičiai.[361] Vis dėlto šis institutas Lietuvoje taip ir nebuvo pradėjęs veikti.[362]

Nepaisant to, kad šio instituto taip ir nepavyko įgyvendinti, jis buvo laikomas „aukščiausios teisiamosios galios ir laisvės taikymo elementu. Buvo teigiama, kad tautos elemento dalyvavimas (kaip tik tautos, bet ne visuomenės, nes visuomenė skaldoma į klases ir luomus, o tauta yra viena ir nedaloma) įgyvendinant teisingumą, liudija

---

354 „Laikinoji Lietuvos valstybės 1918 m. Konstitucija", ePaveldas, žiūrėta 2023 m. birželio 1 d., https://www.epaveldas.lt/preview?id=LIMIS-843641206; Mindaugas Maksimaitis, *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija* (Vilnius: Justitia, 2005), 34, 323–328; Gelumbauskienė ir Šapoka, *supra note*, 249: 177–184.

355 Alfredas Vilbikas, *Teismai ir teisėjai Lietuvoje (1918–2008)* (Šiauliai: Lietuvos Respublikos teisėjų asociacija ir Nacionalinė teismų administracija, 2009), 25–26.

356 „Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo 1918 m. lapkričio 28 d. įstatymas", iš *Civilinio proceso įstatymas su pridedamaisiais įstatymais, vyr. tribunolo išaiškinimais ir dalykine rodykle-žodynėliu* (Kaunas: „Literatūros" knygynas, 1931), 523–536; *Laikinosios vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 2–3, 6.

357 Lietuvos teisingumo ministro Petro Leono 1918 m. gruodžio 14 d. įsakas, iš „Laikinosios vyriausybės įsakymai", *Lietuvos aidas* 206, 158 (1918): 1.

358 Vilbikas, *op. cit.,* 26.

359 „Apie teismą", Lietuvos teismai. Panevėžio apylinkės teismas, žiūrėta 2023 m. birželio 15 d., https://panevezio.teismai.lt/veikla/apie-teisma/39.

360 Vilbikas, *op. cit.*, 33.

361 „Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymas", *Laikinosios vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 2–3/27; Maksimaitis, *op. cit.,* 148.

362 „Paaiškinimas įstatymui „Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymas", *Laikinosios vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 2–3, 7.

apie valstybės subrendimą, nes, šių laikų pažiūromis, piliečio asmuo bei jo likimas tegali laikinai būti atiduoti atskirų asmenų, valdininkų ir kt. valiai, bet pagaliau turi pereiti kolektyvui – tautai. <...> kažin kaip netobulas atrodytų mums prisiekusių sprendėjų institutas, jau vien tas faktas, kad jis yra visos tautos, suteikia jam gyvenimo teisę ir viešpatavimą teisingumo srityje. <...> tiesa, tautos elemento dalyvavimas apribojamas tik baudžiamomis bylomis, ir tai tik svarbesnėmis [teisiamajam gresia jo asmens pažeminimas, ypatinga reikšmė valstybei ar visuomenei, dėl specifinės reikšmės (pvz., spaudos ir politinės bylos)]. <...> prisiekusiųjų sprendėjų teismas yra per brangus ir sudėtingas aparatas ten, kur ginčijamasi dėl menkų interesų."[363]

Ką tik pacituotame Simono Bieliackino darbe „Prisiekusieji sprendėjai (dėl klausimo apie tautos elemento dalyvavimą teisiant)" analizuotas prisiekusiųjų sprendėjų institutas, aptartas ir tarėjų institutas. Pastarasis buvo kritikuojamas. Į kolegiją, kurioje tarėjai įgauna vienodas teises su teisėju tiek materialinės, tiek procesinės teisės vertinimo aspektu, buvo žvelgiama nepalankiai. S. Bieliackino teigimu, toks mišrus tarėjų institutas prieštaringas savaime (lot. *contradictio in adiecto*)[364]: „Teismo mišriose kolegijose tautos elementas yra nuslopinamas, lyg būtų teisėjų iš profesijos priedas, skiriamas jiems padėti." S. Bieliackino manymu, prisiekusiųjų sprendėjų atveju „ne teisėjas padeda jiems išsiaiškinti teisės klausimus, bet greičiau atvirkščiai, prisiekusieji sprendėjai yra kviečiami padėti išaiškinti užduotį toje aplinkoje, kurioje yra reikalingos specialios žinios ir prityrimas."[365]

Pažymėtina, kad rengiant 1918 m. Įstatymą buvo kritikuojama, jog nenumatyta nei taikos teisėjų, nei prisiekusiųjų sprendėjų (posėdininkų), turėjusių veikti apygardos teismuose, rinkimų tvarka. Toks neveikimas argumentuotas tuo, kad nesuspėta suformuoti tuo turinčių užsiimti administracijos valdininkų ir savivaldybės įstaigų korpuso, leista suprasti, kad prie to dar bus sugrįžta.[366]

Lietuvos Valstybės laikinosiose 1919 m.[367] ir 1920 m.[368] Konstitucijose pakeitimų, susijusių su teismų sistema, taip pat su prisiekusiųjų instituto įdiegimu, nenustatyta.

Į Lietuvą 1920 m. kovo 20 d. sugrįžus Mykolui Römeriui[369], kuris palaikė prisiekusiųjų instituto įdiegimo Lietuvoje idėją, buvo siūloma jį įdiegti[370]. M. Römeris, nors

363 Simonas Bieliackinas, „Prisiekusieji sprendėjai (dėl klausimo apie tautos elemento dalyvavimą teisiant)", *Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto darbai* VI (1932): 5–6.

364 *Contradictio in adjecto* – prieštaravimas tarp pažymimojo žodžio ir pažyminio, pvz., senas vaikas. „Contradictio in adjecto reikšmė", Lietuvių žodynas, žiūrėta 2023 m. birželio 26 d., https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Contradictio_in_adjecto.

365 Bieliackinas, *op. cit.,* 21.

366 Alfonsas Eidintas ir Raimundas Lopata, sud., *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai, 1917–1918* (Vilnius: Mokslas, 1991), 400; Mindaugas Maksimaitis, „Lietuvos 1933 m. Teismų reformos rengimas", *Jurisprudencija* 24, 2 (2017): 222.

367 Maksimaitis, *supra note*, 354: 329–332.

368 *Ibid*., 333–335.

369 Ieva Deviatnikovaitė, *Lietuvos teisininkas Mykolas Römeris*: *monografija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2024), 110.

370 Deviatnikovaitė, *op. cit.,* 273–274, 296.

prisiekusiųjų institutą ir palaikė, tarėjų institutui nepritarė. Jis Lomžos apygardos teisme (1918–1920 m.) dirbo baudžiamųjų bylų teisėju ir bylas nagrinėjo kartu su tarėjais. Jo nuomone, teismų sistemai tarėjų nereikėjo, nes jie neatvykdavo į teismo posėdžius arba vėluodavo, dėl to buvo sunkiau įgyvendinti teismo proceso operatyvumo (efektyvumo) principą. Tarėjų dalyvavimas pažeisdavo ir teismo nepriklausomumo bei nešališkumo principą, nes jie buvo tendencingi.[371]

1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje[372] prisiekusiųjų institutas taip pat nebuvo įtvirtintas, teismams buvo skirtas V skyrius. Steigiamajame Seime siūlyta Konstitucijos projekto redakcija, kurioje numatyta prisiekusiųjų sprendėjų baudžiamosiose bylose apygardos teismuose dalyvavimo galimybė. Konstitucijos projekto 41 punkte numatyta, kad, kai „atatinkami kriminaliniai nusikaltimai įstatymų nustatytais atsitikimais priklauso teisti prisiekusiesiems teisėjams 40 straipsnis nėra taikomas". Konstitucijos projekto 40 straipsnyje įtvirtinta: „Teisėjai negali užimti jokios pašalinės vietos, išskyrus atsitikimus įstatymuose numatytus." Ši idėja buvo atmesta iš karto, šio klausimo svarstymas atidėtas vėlesniam laikui, žadėta prisiekusiųjų teismus steigti ir jų sąrangą bei kompetenciją nustatyti atskiru įstatymu.[373] Šiuo laikotarpiu galiojo minėtas 1918 m. Įstatymas[374], kuriuo įtvirtinti taikos teisėjų ir prisiekusiųjų institutai, tačiau, primintina, juose teisingumą vykdė tik taikos teisėjai, o prisiekusiųjų institutas *de facto* šios funkcijos neįgavo. 1922 m. Konstitucijos 2 straipsnyje[375] pirmą kartą Lietuvos konstitucijų istorijoje paskelbta, kad valstybės valdžią vykdo Seimas, Vyriausybė ir Teismas.

1928 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje[376] taip pat nenumatytas visuomenės atstovų teismo procese institutas, teismų sistemai skirtas tas pats V skyrius su tam tikrais nedideliais pakeitimais.[377] Galiojo tas pats minėtas 1918 m. Įstatymas, o prisiekusiųjų institutas taip ir liko įtvirtinti tik *de jure*.

Taigi, rengiant Teismų santvarkos įstatymą (toliau – 1933 m. Įstatymas), turėjusį pakeisti pirmiau nurodytą 1918 m. Įstatymą, išreikšta iniciatyva įgyvendinti prisiekusiųjų sprendėjų (posėdininkų) idėją. Pritarta prisiekusiųjų institutui, įžvelgta jų reikšmė sudėtingose baudžiamosiose bylose, kai teisėjas jas nagrinėja kartu su

371 Deviatnikovaitė, *supra note*, 369: 70, 95.

372 „Lietuvos Valstybės Konstitucija", *Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 100-799.

373 Medžiaga Lietuvos Konstitucijai, „Konstitucijos projektas, II-uoju skaitymu Konstitucijos komisijos priimtas III. Teismas", fondas Nr. 1557, apyrašo Nr. 1, apskaitos vieneto Nr. 169, l (LCVA), 5; *Steigiamojo seimo darbai*, 1922 m. kovo 28 d. 188 posėdis, p. 33–36. Klausimą mėginta kelti iš Seimo tribūnos (*Seimo stenogramos*, antrasis seimas, 9 psl. 1923 m. birželio 30 d., p. 5); Maksimaitis, *supra note*, 366: 228.

374 „Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo 1918 m. lapkričio 28 d. įstatymas", *supra note*, 356: 6.

375 Maksimaitis, *supra note*, 354: 336.

376 *Ibid*., 349–360.

377 Gelumbauskienė ir Šapoka, *supra note*, 252: 193–193; „Lietuvos Valstybės Konstitucija. (Negalutinis projektas). – 1928)", ePaveldas, žiūrėta 2023 m. balandžio 13 d., https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1R0000123054.

prisiekusiaisiais.[378] Prisiekusiųjų procesinę padėtis turėjo būti nustatyta baudžiamojo proceso įstatymais. Jais ketinta kviesti atstovus iš vietos gyventojų, t. y. 25–70 m. amžiaus vyrų, kurie turėjo turėti pilietybę, būti įgiję ne mažesnį nei pradinį išsilavinimą ir mokėti lietuvių kalbą, arba prisiekusieji galėjo būti kviečiami iš buvusių Seimo ar apskrities savivaldybės atstovų.[379]

Ši idėja realios įstatyminės išraiškos neįgijo. Baimintasi galimo nepageidaujamo išorės poveikio teismų sprendimams. Be to, abejota ir prisiekusiųjų teisiniu išprusimu.[380] Todėl nuo šio instituto buvo susilaikyta, t. y. „ministrų kabinetas, apsvarstęs Valstybės Tarybos paruoštus teismų organizacijos ir kompetencijos dėsnius, pavedė Valstybės Tarybai paruošti teismų sutvarkymo įstatymo projektą einant kalbamais dėsniais be prisiekusiųjų teismo“[381]. Taip galutinai baigta svarstyti šį problemišką klausimą.[382]

Taigi, prisiekusiųjų institutas 1933 m. Įstatyme nebuvo įtvirtintas, o vietoje taikos teisėjų, kuriems, kaip minėta, nebuvo keliamas reikalavimas turėti teisinį išsilavinimą (112 straipsnis), buvo įtvirtinti apylinkės teismų teisėjai (1 straipsnio 1 punktas, 3 straipsnis).[383] Po 1933 m. Įstatymo priėmimo taikos teisėjų vykdant teisingumą neliko, šią funkciją siekta palaipsniui patikėti išimtinai teisinį išsilavinimą turintiems teisėjams.[384] Po 1933 m. teismų reformos visi Lietuvoje esantys taikos teismai buvo pavadinti apylinkių teismais.[385] Taigi, teisingumo vykdymas profesionalizuotas.

1938 m. Konstitucijoje visuomenės atstovų teismo procese institutas taip pat neįtvirtintas.[386]

Paminėtina, kad tarpukario Lietuvoje buvo vadinamasis teismas, grindžiamas visuomenės nuomone, t. y. Kariuomenės teismas.[387] Tačiau nėra pagrindo daryti išvadą, kad jame teisingumą vykdė visuomenės atstovai, tuo labiau kad šis institutas neaptinkamas tarpukario Lietuvoje, o teismai, priešingai, buvo profesionalizuoti.

---

378 Deviatnikovaitė, *supra note*, 369: 233–234, 249.

379 Maksimaitis, *supra note*, 366: 230.

380 Bieliackinas, *supra note*, 363: 467.

381 Ministrų kabineto 1930 m. kovo 6 d. posėdžio protokolas, fondas Nr. 923, apyrašo Nr. 1, apskaitos vieneto (byla) Nr. 637 (LCVA), l. 49; Deviatnikovaitė, *op. cit.,* 235–236.

382 Maksimaitis, *op. cit.,* 233.

383 *Vyriausybės žinios*, Nr. 419/2900 (1933); Gelumbauskienė ir Šapoka, *supra note*, 252: 251–265.

384 Teisėju tarpukario Lietuvoje tapdavo tik veiksnus, nepriekaištingos reputacijos ir baudžiamąja tvarka neteistas asmuo (Teismų santvarkos įstatymo 113 straipsnis), išlaikęs teisėjo egzaminus (1933 m. įstatymo 114, 214–218 straipsniai) ir turėjęs teisinio darbo patirties (1933 m. įstatymo 202–214 straipsniai). Andriulis, *supra note*, 30: 22.

385 Vilbikas, *supra note*, 355: 58.

386 Gelumbauskienė ir Šapoka, *op. cit.*, 184–216; Maksimaitis, *supra note*, 354: 361–379.

387 Mykolas Römeris, „1921 m. lapkričio 20 d., 1921 m. lapkričio 21 d.“, iš *Dienoraštis: 1921 m. lapkričio 8-oji – 1922 m. birželio 15-oji* (Vilnius: Versus aureus, 2014), 24–25.

Dėl prisiekusiųjų ir tarėjų instituto Klaipėdos krašte

Per Pirmąjį pasaulinį karą Klaipėdos krašte galiojo Vokietijos įstatymai.[388] Pagal Vokietijos Teismų santvarkos įstatymo 3–9 skyrius, Klaipėdos krašto teritorijoje iki 1924 m. teismų sistemą sudarė apylinkės teismai (vok. *Amtsgerichte)*, prisiekusiųjų teismai (vok. *Schwurgerichte*), žemių teismai (vok. *Landgerichte*), tarėjų teismai (vok. *Schöffengerichte*), prekybos rūmai (komerciniai teismai, vok. *Kammern für Handelssachen*), apeliaciniai teismai (vok. *Oberlandesgerichte*) ir Aukščiausiasis Teismas (vok. *Reichsgericht*).

Taigi Klaipėdos krašte nuo 1919 iki 1924 m. bylas nagrinėjo tiek tarėjai, tiek prisiekusieji.[389] Visuomenės atstovų kompetencija ir įgaliojimai buvo nustatomi Krašto direktorijos paliepimais.[390] Direktorijos paliepimu buvo nustatytas tiek tarėjų, tiek prisiekusiųjų atlyginimas.[391]

Tačiau pasirašius Klaipėdos krašto 1924 m. gegužės 8 d. konvenciją (toliau – Konvencija), taip pat Klaipėdos autonomijos statutą, Lietuvos Respublika įgijo suvereno teises į Klaipėdos kraštą ir atitinkamai disponavo autonomijos teisėmis iki 1939 m. kovo 22 d.[392]

Klaipėdos krašte pradėtas taikyti minėtas 1918 m. Įstatymas.[393] Primintina, kad, pagal šį įstatymą, tarpukario Lietuvoje (Didžiojoje Lietuvoje[394]) vykdyti teisingumą patikėta ne tik teisėjams, bet ir taikos teisėjams bei prisiekusiesiems. Tačiau teisingumą

---

388 Vokietijos teismų santvarkos 1877 m. sausio 27 d. ir 1910 m. balandžio 1 d. įstatymai (vok. *Gerichtsverfassungsgesetz für das Deutsche Reich*); Vokietijos CPK (vok. *Die Zivilprozeßordnung für das Deutsche Reich vom 30. Januar 1877*); Vokietijos BPK (vok. *Die Strafprozessordnung für das Deutsche Reich vom 1. Februar 1877*); Prūsijos vykdymo 1878 m. balandžio 24 d. įstatymas (vok. *Preußischen Ausführungsgesetzes vom)*.

389 Ieva Deviatnikovaitė, „Klaipėdos krašto teismai“, *Jurisprudencija* 26, 1 (2019): 79–80, https://doi.org/10.13165//JUR-19-26-1-04; Jokūbas Robinzonas, *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras*, t. I (Kaunas: Spaudos fondas, 1934), 84.

390 „Krašto direktorijos 1924 m. balandžio 8 d. paliepimas dėl bylų eigos palengvinimo baudžiamajame procese“, *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1924, Nr. 33, https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.

391 „Santarvės valstybių atstovo G. Petisne 1922 m. gruodžio 16 d. paliepimas Nr. A625 dėl posėdininkų, prisaikdintų ir patikimųjų asmenų atlyginimų“, *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1922, Nr. 147, https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.

392 „Lietuvos ir Britų imperijos, Francūzijos, Italijos ir Japonijos Konvencija dėl Klaipėdos teritorijos“, *Vyriausybės žinios*, 1924, Nr. 169-1186; „Pasiuntinių konferencijos nutarimas apie Klaipėdos kraštą“, *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1923, Nr. 22, https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.

393 „Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas“, *Vyriausybės žinio*s, 1924, Nr. 151-1078; „Aukščiausiojo Lietuvos Vyriausybės įgaliotinio Klaipėdos Kraštui Budrio ir Krašto direktorijos Gailiaus ir Borcherto 1924 m. kovo 13 d. paliepimas“, *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1924, Nr. 23, https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.

394 Mokslinėje literatūroje Didžiąja ir Mažąja Lietuva paprastai apibūdinami du lietuvių tautos kraštai, atsidūrę skirtingose daugiatautėse valstybėse (LDK ir Prūsijoje, vėliau Rusijoje ir Vokietijoje). Klaipėdos kraštą 1923 m. prisijungus prie Lietuvos Respublikos, Didžiąja Lietuva buvo vadinama valstybės teritorija be to krašto. Po Antrojo pasaulinio karo Didžiosios ir Mažosios Lietuvos pavadinimai tapo istoriniai, t. y. vartojami dažniausiai tik nagrinėjant praeitį. Vytautas Spečiūnas, „Didžioji Lietuva“, iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (Vilnius: MELC), https://www.vle.lt/straipsnis/didzioji-lietuva/.

vykdė tik taikos teisėjai, o prisiekusiųjų institutas *de facto* tarpukario Lietuvoje (Didžiojoje Lietuvoje) taip ir nepradėjo veikti.

Klaipėdos krašte nuo 1919 iki 1924 m., be teisėjų, teisingumą vykdė tarėjai ir prisiekusieji. Direktorijos 1924 m. vasario 29 d. paliepimu dėl Krašto teismų kompetencijos[395] buvo nustatyta kiek kitokia Klaipėdos krašto teismų sistema negu minėtu laikotarpiu (nuo 1919 iki 1924 m.).[396]

Nuo 1924 m. Klaipėdos krašte pirmojoje instancijoje bylas nagrinėjo valsčių teismai (vok. *Amtsgerichte*).[397] Baudžiamąsias bylas nagrinėjo vienas teisėjas arba teisėjas ir tarėjai[398], tuo metu vadinti *prisėdais*. Vienas teisėjas nagrinėdavo bylas, iškeltas privataus kaltinimo tvarka, taip pat kitas bylas, kuriose už veiką grėsė ne didesnė kaip pusės metų laisvės atėmimo bausmė, bei tas, kurias siūlė prokuratūra. Vieno teisėjo ir dviejų tarėjų kolegija nagrinėdavo bylas, nepriskirtas išimtinai teisėjo kompetencijai.[399]

Tarėju galėjo būti „Lietuvos pilietis, turintis Klaipėdos krašto vietos gyventojo požymį, vyras ar moteris, sukakęs 30 m. amžiaus, išgyvenęs tame pačiame kaime, dvare ar mieste nemažiau kaip du metus ir kuriam fizinis arba psichinis luošumas nekliudė tas pareigas eiti“[400]. Tarėjai dalyvaudavo tose baudžiamosiose bylose, kurių sprendimui reikėdavo ne vieno teisėjo, o teisėjų kolegijos. Tokiu atveju bylas nagrinėdavo valsčiaus teisėjas ir 2 tarėjai. Prokurorui reikalaujant galėjo būti skiriami ir 2 teisėjai. Tarėjo ir teisėjo balsas beveik visais atvejais būdavo vienodos reikšmės.[401] Toks jų teisinis statusas iš esmės nesiskyrė nuo šių dienų užsienyje veikiančių tarėjų.

Valsčių teismų procesinius dokumentus apeliacine tvarka svarstydavo Klaipėdos apygardos teismas. Šiame apeliacinės instancijos teisme baudžiamąsias bylas taip pat nagrinėjo teisėjo ir dviejų tarėjų kolegija.[402] Klaipėdos apygardos teismas kai kuriose civilinėse bylose ir sunkių nusikaltimų bylose veikdavo ir kaip pirmosios instancijos teismas. Tokia teismo kompetencija nesiskiria nuo šių dienų apygardos teismo kompetencijos. Tačiau sunkių nusikaltimų bylose, skirtingai nuo šių laikų, nuosprendžius priimdavo prisiekusieji, t. y. veikė dar vienas visuomenės atstovų teismo procese institutas, kuris galėdavo organizuoti ir išvažiuojamuosius posėdžius.[403] Prisiekusiųjų teismą sudarydavo 3 teisėjai ir 6 prisiekusieji, tuo metu vadinti *posėdininkais*, sprendę tiek

---

395 „Aukščiausiojo Lietuvos Vyriausybės įgaliotinio Klaipėdos Kraštui Budrio ir Krašto direktorijos Gailiaus ir Borcherto 1924 m. vasario 29 d. paliepimai, susiję su teismų kompetencija“, *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1924, Nr. 22, https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.

396 Deviatnikovaitė, *supra note*, 389: 87.

397 *1927–1939 metų Teisininkų kalendoriai* (Kaunas: Lietuvos teisininkų draugija).

398 Tarėjai, kaip ir įprasta tokiems visuomenės atstovams, teisinio išsilavinimo neturėjo. Deviatnikovaitė, *op. cit.*, 91.

399 Vilius Remeikis, „Teismų santvarka Klaipėdos krašte“, *Policija* 19 (1936): 367; Deviatnikovaitė, *op. cit.*, 88.

400 Remeikis, *op. cit.,* 368; Deviatnikovaitė, *op. cit.,* 88.

401 Remeikis, *op. cit.*, 367–369; Robinzonas, *supra note*, 389: 570; Deviatnikovaitė, *op. cit.*, 88.

402 Deviatnikovaitė, *op. cit.*, 89.

403 Remeikis, *op. cit.*, 385; Deviatnikovaitė, *op. cit.*, 89.

teisės, tiek fakto (kaltės ir bausmės) klausimus.[404] Bendrosios teisės sistemos valstybėse prisiekusieji sprendžia išimtinai fakto klausimus. Prisiekusiuosius skirdavo speciali komisija iš vietos valdžios sudaryto asmenų sąrašo.[405]

Klaipėdos apygardos teismo procesinius dokumentus kasacine tvarka svarstydavo Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyrius.[406]

Klaipėdos krašte, be valsčių teismų, Klaipėdos apygardos teismo ir Vyriausiojo Tribunolo Klaipėdos krašto skyriaus, taip pat prekybos teismo, veikė ir specializuoti teismai, kuriuose taip pat dalyvavo visuomenės atstovai.[407] Specializuotų teismų priimti procesiniai dokumentai buvo skelbiami krašto valdžios žiniose ne skirsnyje „Teismų skelbimai", o skirsnyje „Klaipėdos krašto valdžios įstaigų skelbimai". Vadinasi, šie teismai buvo atriboti nuo valsčių teismų, Klaipėdos apygardos ir prekybos teismų. Specialieji teismai turėjo tam tikrus įgaliojimus vykdyti valdžią.[408] Klaipėdos krašte veikė iš viso 4 rūšių specialieji teismai.

Klaipėdos miesto pirklių teismo (vok. *Kaufmannsgericht zu Memel*)[409] veiklos teritorija apėmė Klaipėdos miesto savivaldybės apygardą. Teismą sudarė pirmininkas, 2 pavaduotojai ir 12 tarėjų. Teismas nagrinėjo ginčus, kilusius tarp pirklių ir prekybos tarnautojų. Šio teismo procesiniai dokumentai buvo neskundžiami ir įsiteisėdavo nuo jų priėmimo momento, jeigu ginčo suma neviršijo 600 Lt (185 Eur). Tačiau jeigu ginčo suma viršijo minėtą sumą[410], tai šio teismo sprendimai galėjo būti skundžiami apeliacine tvarka Klaipėdos apygardos teismui.

Klaipėdos miesto pramonės teismo (vok. *Gewerbegericht zu Memel*)[411] veiklos teritorija taip pat apėmė Klaipėdos miesto savivaldybės apygardą. Teismą sudarė pirmininkas, 2 pavaduotojai ir 24 tarėjai. Šis teismas nagrinėjo pramoninės srities ginčus tarp darbininkų ir darbdavių.[412]

---

404 Remeikis, *supra note*, 399: 367; Deviatnikovaitė, *supra note*, 389: 89.

405 Deviatnikovaitė, *op. cit.*, 89.

406 Ieva Deviatnikovaitė, *Statutinis teismas*: *monografija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2023), 79.

407 Deviatnikovaitė, *op. cit.*, 389: 91.

408 *Ibid*., 92.

409 Klaipėdos miesto pirklių teismas, numatytas Administracinio teismo Klaipėdoje patvirtintame Klaipėdos miesto vietos statuto apie pirklių teismą Klaipėdoje paragrafuose. Pirklių teismas įsteigtas 1904 m. remiantis vokiečių įstatymu dėl prekybininkų teismų bei pagal Klaipėdos miesto vietos statutą. „1929 m. lapkričio 28 d. Klaipėdos miesto vietos statutas apie pirklių teismą Klaipėdoje", *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1930, Nr. 48, https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092; Deviatnikovaitė, *op. cit.,* 91.

410 Robinzonas, *supra note*, 389: 571.

411 Klaipėdos miesto pramonės teismas, numatytas Administracinio teismo Klaipėdoje patvirtintame Klaipėdos miesto vietos statuto apie pramonės teismą Klaipėdoje paragrafuose. Klaipėdos miesto pramonės teismas įsteigtas vokiečių pramonės teismų įstatymu, toliau veikiantis pagal Klaipėdos miesto vietos statutą apie pramonės teismą Klaipėdoje, „1929 m. lapkričio 28 d. Klaipėdos miesto vietos statutas apie pirklių teismą Klaipėdoje", *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1930, Nr. 45, https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.

412 Deviatnikovaitė, *op. cit.,* 92.

Be to, veikė jūrų teismai (vok. *Seeamtes*), kurie nagrinėjo bylas, susijusias su nelaimingais atsitikimais Klaipėdos krašto laivuose, pagal Klaipėdos krašto jurisdikciją.[413] Pavyzdžiui, jeigu per nelaimingus atsitikimus dingdavo žmonių, laivas nugrimzdavo ar likdavo apleistas, tai tyrimus atlikdavo pirmininkas, turintis atitikti teisėjui keliamus reikalavimus, 4 tarėjai ir, jei reikėjo, vienas ar daugiau pavaduotojų. Be to, tyrimuose dalyvaudavo Direktorijos skiriami laivų kapitonai, pirkliai, diplomuoti inžinieriai, riterio dvarų savininkai ir pan. Šios institucijos narius Direktorija tvirtindavo kiekvienais metais.[414] Šiuos asmenis galima prilyginti liudytojų, specialistų ar ekspertų statusą turintiems asmenims.

Tarėjai, tarp kurių buvo ūkininkų, pirklių ir dvarininkų, dalyvaudavo ne tik teismuose, specializuotuose teismuose, bet ir kitų institucijų, pvz., nagrinėjusių ginčus, susijusius su įkeistu turtu ir pan., darbe (vok. *Aufwertungstelle*).[415]

Krašto 1938 m. birželio 25 d. įstatymu įsteigtas Klaipėdos administracinis teismas.[416] Jį sudarė pirmininkas, 2 nuolatiniai nariai, 5 pavaduotojai, atitinkantys teisėjo kvalifikaciją, ir tarėjams bei prisiekusiesiems keliamus reikalavimus atitinkantys 10 teisėjo kvalifikacijos neturinčių narių. Pastaruosius pasiūlius magistratui ir apskričių taryboms, 5 metams skirdavo Direktorija. Pirmininkas pareigas ėjo iki savo mirties, o kiti nariai buvo skiriami antraeilėms pareigoms, nes paprastai būdavo kitų teismų teisėjai. Vėliau administracinio teismo sudėtį išimtinai patvirtindavo Klaipėdos administracinio teismo pirmininkas. Į šio teismo sudėtį įėjo pats pirmininkas, kuris taip pat ėjo administracinio teismo direktoriaus pareigas, 2 nuolatiniai nariai – valsčiaus ir Klaipėdos apygardos teismų patarėjai, 5 jų pavaduotojai, kurie buvo ir valsčiaus teismų teisėjai bei patarėjai, taip pat 10 tarėjų ar kitų neprofesionalių narių, tarp kurių buvo pirklių, dvarininkų ir ūkininkų.[417] Administracinio teismo sprendimai buvo priimami 5 narių kolegijoje, kurią sudarė pirmininkas, 2 nuolatiniai nariai ir 2 neprofesionalūs

---

413 Jūrų įstaiga, įsteigta 1921 m. Santarvės valstybių atstovo Odry'io paliepimu. „Generolo Santarvės valstybių atstovo Odry 1921 m. vasario 11 d. paliepimas Nr. A212 dėl Jūrų įstaigos įsteigimo ir Jūrų nuopuolių tardymo", *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1921, Nr. 19, https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.

414 „Klaipėdos krašto direktorijos 1934 m. gegužės 23 d. paskelbimas dėl Jūros įstaigų narių", *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1934, Nr. 56, https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.

415 „Klaipėdos krašto direktorijos 1936 m. sausio 30 d. skelbimas", *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1936, Nr. 14, https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092; „Klaipėdos krašto direktorijos 1936 m. gruodžio 23 d. skelbimas", *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1936, Nr. 143, https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092; „Klaipėdos krašto direktorijos 1938 m. sausio 7 d. skelbimas", *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1938, Nr. 3, https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.

416 „1938 m. birželio 25 d. įstatymas apie krašto Administratyvinio Teismo sutvarkymą", *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1938, Nr. 63, https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092; Deviatnikovaitė, *supra note*, 389: 95.

417 „Klaipėdos krašto Administracinio teismo pirmininko dr. Treichler 1938 m. rugsėjo 3 d. skelbimas apie Krašto Administratyvinio teismo sąstatą", *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1938, Nr. 88, https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092; Deviatnikovaitė, *op. cit.*, 95.

nariai.[418] Teisėjų elgesį prižiūrėdavo Klaipėdos krašto disciplinarinis teismas, o neprofesionalių teismo narių – profesionalūs teisėjai.[419]

1.6. Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese istorinės raidos ir teisės tradicijos vertinimas

Šiame poskyryje autorė, siekdama akcentuoti ir išryškinti esminius visuomenės atstovų instituto raidos aspektus, apibendrina disertacinio tyrimo 1 dalį.

Apibendrinant *tautos susirinkimus senovės Graikijoje* darytina išvada, kad senovės Graikijoje teisėjai nebuvo teisininkai profesionalai.

Pirmuosius 500 metų teisingumo vykdymas senovės *Romoje* nelaikytas profesija. Iki pat Romos respublikos laikotarpio pabaigos teisingumą vykdė išimtinai piliečiai be teisinio išsilavinimo.

Prisiekusieji *viduramžių Anglijos* Karališkuosiuose teismuose atsirado 1166 m., nes nepakako asmenų, galinčių atlikti teisėjo darbą. Todėl XII–XIII a. pradžioje rasta išeitis – pasitelkti prisiekusiuosius. XII a. viduryje – XIII a. atsirado daugiau teisės studijas baigusių vyrų, todėl XIV a. civilines ir sudėtingo pobūdžio baudžiamąsias bylas perėmė teisėjai.

Viduramžių Vokietijoje Karolingų laikais aiškinti taisykles ir siūlyti sprendimą patikėta *scabini*, kurių vardas germanizuotas į *schöffen* (šefenas). Šefenų institutas Vokietijoje veikia iki šiol.

Visuomenės atstovų teismo procese instituto užuomazgos *LDK laikotarpiu* gali būti siejamos nebent su tuo, kad teisingumo vykdymas nebuvo tapatinamas su profesionalumu, t. y. teisinio išsilavinimo turėjimu ir profesijos įgijimu. Vis dėlto teisinio išsilavinimo nebuvimas vykdant teisingumą nebuvo tapatinamas su jo nereikalingumu. Galiojant II ir III Lietuvos Statutams teisinės žinios buvo pripažįstamos svarbiomis, tačiau teisingumo vykdymas sutelktas aukščiausiajame visuomenės sluoksnyje – didžiojo kunigaikščio, kaip vyriausiojo teisėjo, ir jam lojalių asmenų, tokių kaip kunigaikščiai ar bajorai, valioje.

Lietuvos Respublikoje 1918–1940 m. visuomenės atstovai teisingumo nevykdė.

418 Deviatnikovaitė, *supra note*, 389: 95.

419 *Ibid.*

2. VISUOMENĖS ATSTOVŲ DALYVAVIMO TEISMO PROCESE INSTITUTO MODELIAI

Šiame disertacinio tyrimo skyriuje įvertinama šių laikų užsienio valstybių, įdiegusių visuomenės atstovų teismo procese institutą, patirtis. Analizuojant teisinį reguliavimą, tiriami užsienio valstybėse susiformavę visuomenės atstovų instituto modeliai, tai, kaip tie modeliai veikia praktikoje ir kaip visuomenės atstovų institutas vertinamas teismų praktikoje ir teisės doktrinoje.

Kaip minėta, išskiriami 2 teismo proceso modeliai: vienas, kai procesą vykdo tik profesionalūs teisėjai, ir kitas, kai kartu su teisėjais dalyvauja ir visuomenės atstovai. Atsižvelgiant į visuomenės atstovų dalyvavimo formą, galima išskirti 2 šių modelių atmainas. Pirmasis modelis – teismo procesas, kuriame dalyvauja prisiekusieji. *Prisiekusieji* – piliečiai, kuriems nekeliamas reikalavimas turėti teisinį išsilavinimą. Jie, veikdami atskiroje kolegijoje, be teisėjo, kuris jiems išaiškina teisę konkrečių faktinių aplinkybių kontekste, sprendžia dėl asmens kaltės ar nekaltumo. Jei priimamas sprendimas dėl kaltumo, teisėjas, taikydamas teisines normas, skiria bausmę. Antrasis – teismo procesas, kuriame dalyvauja tarėjai. *Tarėjai* – piliečiai, kuriems nekeliamas reikalavimas turėti teisinį išsilavinimą. Jie kartu su teisėjais kolegijoje nagrinėja bylas ir, turėdami vienodą sprendžiamojo balso teisę, priima sprendimus tiek dėl faktinių aplinkybių, tiek dėl teisės taikymo.

Atlikta užsienio valstybių – Anglijos / Velso ir JAV, kuriose veikia *prisiekusiųjų* institutas, Vokietijos, Prancūzijos, Lenkijos, Skandinavijos valstybių (Danijos, Švedijos ir Suomijos), kuriose veikia *tarėjų* institutas, – teisinio reguliavimo analizė atskleidė tarėjų ir prisiekusiųjų institutų modelius, jų panašumus ir skirtumus, privalumus ir trūkumus. Autorė 1 lentelėje „Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto modeliai“ (žr. priedus) susistemino, kokie yra visuomenės atstovų instituto modeliai, jų privalumai ir trūkumai. Šioje lentelėje užsienio valstybėse įdiegti modeliai susisteminti pagal jų (ne)įtvirtinimą Konstitucijoje, teisinį statusą, prisiekusiųjų ir tarėjų atrankos procedūras, teises bei pareigas teismo procese ir praktinį veikimą bei tai, kokiose bylose (baudžiamosiose, civilinėse, administracinėse) ir kokios instancijos teismuose jie dalyvauja.

2.1. Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto modelių bruožai

Prieš pradedant tikslinę valstybėse praktiškai nusistovėjusių tarėjų ir prisiekusiųjų institutų modelių analizę tikslinga nurodyti mokslinėje doktrinoje išskiriamus visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese modelius. Valstybėse jie veikia visi, tačiau yra modifikuoti dėl praktinio taikymo aplinkybių.

Johnas D. Jacksonas ir Nikolay'us P. Kovalevas[420] išskyrė toliau nurodomus 5 visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto modelius.

420 Jackson ir Kovalev, *supra note*, 112.

Žemyninis prisiekusiųjų modelis (angl. *The continental jury model*), kilęs iš klasikinės angliškosios prisiekusiųjų tradicijos, pirmą kartą žemyninėje Europoje buvo įgyvendintas Prancūzijoje. Šiuolaikinis pavyzdys – tai Anglijos / Velso jurisdikcijoje veikianti 12 prisiekusiųjų kolegija, kuri dalyvauja Karūnos teisme nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl labai sunkių nusikalstamų veikų. Valstybėse prisiekusiųjų skaičius kinta nuo 6 iki 12 (pvz., 8 prisiekusieji Austrijoje, 9 – Maltoje ir Ispanijoje). Prisiekusieji savarankiškai sprendžia dėl kaltinamojo kaltės, o teisėjas turi suteikti jiems informaciją apie bylos faktines aplinkybes, taikytinas teisės normas, prireikus pateikti jiems tam tikrus klausimus, kuriais jie turi priimti sprendimus, ir pan. Teismo posėdžių salėje jie sėdi atskirai nuo teisėjo.

Vokietijoje veikia vadinamasis vokiškas teismo bendradarbiavimo modelis (angl. *The German collaborative court model*), kuris reiškia, kad teismą sudaro teisėjai ir tarėjai (vok. *schöffen*). Toks modelis egzistuoja ne tik Vokietijoje, bet ir kitose valstybėse. Tarėjų skaičius kolegijoje nevienodas, tačiau paprastai ją sudaro 1 teisėjas ir 2 tarėjai, turintys tokią pačią sprendžiamojo balso teisę kaip ir teisėjai. Jie savarankiškai sprendžia tiek dėl kaltinamojo kaltės (t. y. fakto klausimu), tiek dėl taikytinos teisės (t. y. teisinio reguliavimo klausimu). Teisėjai suteikia jiems informaciją apie faktines bylos aplinkybes ir nurodo taikytinas teisės normas. Per teismo posėdžius tarėjai sėdi kartu su teisėju ir visą savo pareigų atlikimo laikotarpį laikomi iš esmės lygiateisiais proceso dalyviais. Būtent šio tipo modelį ketinama įdiegti Lietuvoje Seime užregistruotu Konstitucijos pataisos projektu.

Prancūziškas teismo bendradarbiavimo modelis (angl. *The French collaborative court model*) sujungia 2 pirmiau aptartus modelius, o ryškiausias skirtumas – visuomenės atstovų atrankos procedūra. Šiame modelyje įgyvendinama atsitiktinė prisiekusiųjų atrankos procedūra, teismo posėdžių salėje vyrauja aiškus teisėjų ir prisiekusiųjų atskyrimas, tačiau teisės vienodos.

Dar vienas modelis (angl. *The pure lay judge model*) reiškia, kad piliečiams suteikiama teisė nagrinėti nesudėtingas bylas be teisėjų pagalbos. Tokie teisingumo vykdymo subjektai vadinami taikos teisėjais (angl. *justice of the peace / magistrate*). Šis institutas iki šiol veikia Ispanijoje, Anglijoje / Velse, Škotijoje. Kai kuriose šalyse taikos teisėjai posėdžiauja kartu su teisinį išsilavinimą turinčiu darbuotoju (angl. *clerk*), kuris informuoja apie taikytinas teisės normas ir kitas teismo proceso taisykles. Taikos teisėjai nagrinėja baudžiamąsias bylas, kuriose už nusikalstamą veiką numatyta ne ilgesnė nei 2 metų laisvės atėmimo bausmė. Jie nagrinėja ir nedidelius civilinius ar šeimos (vaikų išlaikymo klausimus) ginčus.

Ekspertų vertintojų bendradarbiavimo teisme modelis (angl. *The expert assessor collaborative court model*) reiškia, kad ekspertai vertintojai kai kuriose valstybėse, pvz., Kroatijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, yra įdarbinami teisme nagrinėjant tam tikras sudėtingas baudžiamąsias bylas. Jie nėra teisininkai, tačiau turi specialių žinių, kurių reikia bylai nagrinėti, pvz., yra įgiję teisinį ar techninį išsilavinimą. Nagrinėjant bylą ekspertai vertintojai – paprastai 2 ar 3 asmenys – dalyvauja teismo procese kartu su bent vienu teisėju ir kartu priima galutinį procesinį sprendimą. Jie turi tokias pat teises kaip ir teisėjai.

Nyderlandų mokslininkė Marijke Malsch išskiria tokius modelius: prisiekusieji (angl. *jury* (*jurors*), mišrios teisėjų ir tarėjų (angl. *lay judges* (*lay assessors*) kolegijos, magistratų teismai (angl. *magistrate courts*), taikos teisėjai (angl. *justice* of the peace) ir ekspertų kolegijos (angl. *the expert assessor*).[421]

Anglijos mokslininkas Pete'as Burgessas išskiria Šiaurės (Švedija), žemyninį (Vokietija), lotynų (Prancūzija) ir anglikoniškąjį (JK ir Airija) modelius.[422]

Valstybės yra pasirinkusios įvairius visuomenės atstovų teismo procese modelius, kurie, kaip minėta, modifikuoti dėl kiekvienos valstybės praktikoje nusistovėjusių tam tikrų normų ar tradicijų. Valstybės, kuriose baudžiamosiose bylose dalyvauja prisiekusieji: Anglija / Velsas, JAV, Graikija, Portugalija, Italija, Malta, Ispanija ir Bulgarija. Valstybės, kuriose įdiegtas tarėjų institutas: Vokietija, Prancūzija, Estija, Kroatija, Lenkija, Čekija, Slovakija, Slovėnija, Belgija, Suomija, Vengrija ir Ukraina. Abu institutai įtvirtinti Airijoje ir Austrijoje[423], o Švedijoje ir Danijoje prisiekusiųjų institutas iš esmės neveikia[424].

Pritartina M. Rundberg pozicijai, kad, nors atlikta nemažai tarptautinių tyrimų apie visuomenės atstovų dalyvavimą teisinėje sistemoje, jų vaidmenys valstybėse skiriasi dėl nevienodos istorinės raidos, išsivystymo lygio, savito ir gausaus teisinio reguliavimo bei kitų specifinių veiksnių. Todėl valstybių ir jų modelių lyginamoji analizė yra sudėtingas uždavinys, kuris, be kita ko, negali užtikrinti visapusiško ir išsamaus rezultato.[425] Tai nulėmė, kad disertaciniame tyrime 8 valstybės, pasirinkusios vienokį ar kitokį modelį, analizuojamos atskirai, jas išskyrus į atskirus skyrelius. Šių valstybių patirtis įgyvendinant joms būdingus modelius skiriasi, todėl vargu ar Lietuvoje būtų galima visiškai įgyvendinti kurį nors modelį. Tačiau analizuojama jų praktinė patirtis ir teisinis reguliavimas naudingas siekiant paskutiniame, 4 disertacinio tyrimo skyriuje identifikuoti teigiamus ir neigiamus šio instituto aspektus. Be to, jeigu Lietuvoje būtų įgyvendinta politinė valia dėl šio instituto įdiegimo, būtų galima pasinaudoti kitų valstybių teigiama ir neigiama patirtimi, jų sukurtais modeliais.

Toliau analizuojamas prisiekusiųjų instituto modelis Anglijoje / Velse ir JAV, tarėjų – Vokietijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje ir Skandinavijos valstybėse (Danijoje, Švedijoje ir Suomijoje). Analizuojant modelius išskiriamas visuomenės atstovų teisinis statusas, atrankos procedūros ir teisės bei pareigos teismo procese.

2.2. Prisiekusiųjų instituto modelis

Disertacinio tyrimo 1.3 poskyryje nustatyta, kad Anglija, kuri šiuo metu yra JK sudedamoji dalis, yra pirmoji valstybė, kurios prisiekusiųjų pradžia datuojama

421 Malsch, *supra note*, 41.

422 Burgess ir kt., *supra note*, 112: 195.

423 „Tarėjai, prisiekusieji", European e-justice, https://e-justice.europa.eu/search_lt?keys=tar%C4%97jai&lang=lt; https://e-justice.europa.eu/search_lt?keys=prisiekusieji&lang=lt.

424 Žr. šio disertacinio tyrimo 2.2.2 skyrelio pabaigą.

425 Rundberg, *supra note*, 106: 21.

viduramžiais, todėl prisiekusiųjų institutas šioje valstybėje analizuojamas pirmiausia. Šį institutą iš Anglijos perėmė JAV[426], todėl šios valstybės prisiekusiųjų institutas analizuojamas antras.

2.2.1. Prisiekusieji (*jury*) Anglijoje / Velse

Ilgainiui pagarba neliečiamai teisei į prisiekusiųjų teismą baudžiamosiose bylose atsirado dėl revoliucionierių nepasitikėjimo Anglijos karaliumi ir jų noro, kad bylos būtų nagrinėjamos teisingai. Revoliucionieriai tikėjo, kad prisiekusiųjų teismas apsaugo kaltinamojo teises.[427]

Dėl istorinių aplinkybių ir šalyje gyvuojančių kelių teisinių sistemų JK neturi vienos teismų sistemos. Susiklostė 3 teisinės ir teismų sistemos: Anglijos / Velso, Škotijos ir Šiaurės Airijos.[428] Aukščiausieji Teismai nuo 2009 m. spalio 1 d. pakeitė Lordų Rūmus ir yra aukščiausios teisminės institucijos, kurių jurisdikcija apima visą JK. Kitų teismų kompetencija apima tik tam tikrą vienos iš trijų regionų jurisdikciją.[429]

Škotijoje ir Šiaurės Airijoje galioja skirtingos nei Anglijoje / Velse taisyklės, susijusios su prisiekusiųjų teisėmis ir pareigomis.[430] Šioje dalyje aptariami prisiekusieji išimtinai Anglijoje / Velse, būtent veikiantys JK dalyje, kurioje šis institutas ir pradėjo formuotis. Prisiekusieji teisingumą vykdo tik Karūnos teisme. Prisiekusiųjų instituto pradžia nustatyta būtent Karališkuose teismuose, tokia tradicija išliko iki šių dienų.

Nepaisant egzistuojančių atskirų teisinių sistemų ir jurisdikcijų, visą JK jungia viena bendra konstitucinė sistema, įtvirtinta JK Konstitucijoje. JK – šalis, pagal atitinkamą klasifikavimą turinti nerašytinę, nekonsoliduotą ir nekodifikuotą Konstituciją.[431]

1689 m. Teisių bilio akte, kuriame deklaruojamos valdinių teisės ir laisvės bei užtikrinamas Karūnos paveldėjimas, įtvirtintas prisiekusiųjų institutas. Kalbant apie prisiekusiųjų institutą, pastaruoju metu fiksuojama, kad ypač teisminiuose nagrinėjimuose dėl valstybės išdavystės į prisiekusiųjų gretas buvo įtraukiami šališki, papirkti arba reikalavimų neatitinkantys asmenys, dažnai neturintys nekilnojamojo turto. Todėl prisiekusiųjų sąrašai turi būti kruopščiai sudaromi, o prisiekusieji – atsakingai atrenkami.[432]

---

426 Eglė Pacevičienė, „Jungtinių Amerikos Valstijų nepriklausomybės karas“, iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (Vilnius: MELC), https://www.vle.lt/straipsnis/jungtiniu-amerikos-valstiju-nepriklausomybes-karas/.

427 Downing, *supra note*, 92: 1013.

428 *Pasaulio valstybių konstitucijos*, t. III (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016), 92, https://archive.org/details/9789955198062_202110.

429 *Ibid.*, 91.

430 „Jury Service“, Gov.uk, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 8 d., https://www.gov.uk/jury-service; Ovidiu-Horia Maican, „The English Judicial System“, iš *Expanding Edges of Today's Administrative Law*, sud. Jeton Shasivari ir Balázs Hohmann (Bucharest: Adjuris, 2021), 228.

431 *Pasaulio valstybių konstitucijos*, *op. cit.*, 90.

432 1689 m. Teisių bilio aktas: „Bill of Rights [1688]“, legislatio.gov.uk, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 2 d., https://www.legislation.gov.uk/aep/WillandMarSess2/1/2/introduction.

Minėta, kad pagrindinis dabartinės JK Konstitucijos tekstas yra 1215 m. Anglijos karaliaus Jono išleista Didžioji laisvių chartija (lot. *Magna Carta Libertatum*, angl. *The Great Charter*)[433]. Tokia pati pirmiau minėta norma, kaip ir Teisių bilio akte, įtvirtinta ir „Magna Carta" 10 ir 27 straipsniuose. „Magna Carta" 69 straipsnyje įtvirtintas prisiekusiųjų institutas. Todėl JK, Anglijoje / Velse, tai, kad teisme būtų prisiekusieji, yra asmens konstitucinė teisė. Šiame straipsnyje įtvirtinta, kokias bylas nagrinėja prisiekusieji, tačiau tik tuo atveju, jeigu yra toks prašymas arba teisėjas neprieštarauja. Konstitucijos 85 straipsnyje nustatyta, kurie asmenys, pavyzdžiui, valdžios atstovai, yra atleidžiami nuo prisiekusiųjų pareigų.

Nors Anglijoje prisiekusiųjų tradicija siekia kelis šimtmečius, šiandien dauguma baudžiamųjų bylų nagrinėjamos jiems nedalyvaujant, išskyrus rezonansines arba sudėtingas baudžiamąsias bylas (nužudymus, išprievartavimus, apiplėšimus ir kt.[434]), o civilinėse bylose šis institutas neveikia arba veikia labai išimtiniais atvejais[435].

Anglijos / Velso prisiekusiųjų teisinis statusas

1974 m. JK prisiekusiųjų įstatyme (toliau – PĮ) nustatytas prisiekusiųjų teisinis statusas, teisės ir pareigos, tačiau tam tikros nuostatos įtvirtintos 2015 m. JK baudžiamosios justicijos ir teismų įstatyme (toliau – BJTĮ)[436].

Anglijoje / Velse prisiekusiuoju gali būti balsavimo teisę turintis pilnametis asmuo, pilietybės nereikalaujama, be to, taip pat įtvirtintas tam tikras amžiaus ribojimas (PĮ[437] 3 straipsnio 1 dalies a) ir b) punktai, Teismų įstatymo (toliau – TĮ) 68 straipsnio 2 dalis). Nors prisiekusieji gali būti įvairaus amžiaus, C. Thomas nustatė, kad visuose trijuose jo tirtuose teismuose dauguma prisiekusiųjų yra 30–44 m. amžiaus, nors geografinė padėtis skyrėsi.[438] Tačiau, pvz., Šropšyro grafystėje, palyginti su šalies vidurkiu, yra didesnė vyresnių nei 65 m. amžiaus prisiekusiųjų dalis.[439] Nepaisant šio fakto, T. S. Purewalio teigimu, prisiekusiųjų sistema apima tiek jaunus, tiek vyresnio amžiaus prisiekusiuosius.[440]

Pareigų, kurias einantys asmenys negali būti prisiekusiaisiais, apribojimai atitinka daugumos valstybių praktiką ir apima valdžios atstovus (nurodytus ir Konstitucijoje),

---

433 „Magna Carta 1297", *supra note*, 196.

434 „Jury Service", *supra note*, 430.

435 Vabalaitė, *supra note*, 219: 10; Sally Lloyd-Bostock ir Cheryl Thomas, „The Continuing Decline of the English Jury", iš *World Jury Systems*, red. Neil Vidmar (Oxford: Oxford University Press, 2000), 53–92.

436 „Criminal Justice and Courts Act 2015", Legislation.gov.uk, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 8 d., https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/2/part/3/crossheading/juries-and-members-of-the-court-martial.

437 „Juries Act 1974", Legislation.gov.uk, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 8 d., https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/23/section/3.

438 Thomas ir Balmer, *supra note*, 60: 144.

439 „Population", *Shropshire Council* (2011), žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 17 d., https://www.shropshire.gov.uk/information-intelligence-and-insight/facts-and-figures/population/.

440 Purewal, *supra note*, 61: 63.

teisėsaugos pareigūnus, kunigus bei kitus asmenis.[441] Šie ribojimai būtini siekiant išvengti šališkumo, nes kaltinamajam gali kilti įtarimų dėl tokių asmenų lojalumo, be to, tam tikrų pareigų specifika gali trukdyti tinkamai atlikti prisiekusiojo funkcijas. Svarbesnes pareigas einantys asmenys, pvz., sveikatos apsaugos darbuotojai, kaip ir visi kiti, teismo leidimu gali būti atleisti nuo šių pareigų.[442]

Nepaisant to, kad tam tikrų profesijų atstovai yra atleisti nuo prisiekusiųjų pareigų, C. Thomas nustatė, kad „tarp prisiekusiųjų nebuvo reikšmingai mažiau profesinių grupių“[443]. Todėl profesiniu aspektu užtikrinama, kad priimant nuosprendžius būtų atstovaujama įvairių socialinių grupių interesams.[444] Be to, C. Thomo tyrimas atskleidė, kad prisiekusiųjų kolegijose taip pat užtikrinamas lyčių lygybės principas, nes tai yra svarbu bylose atstovaujant tiek vyrams, tiek moterims.[445]

Aptariamas atstovavimas lyties, etninės kilmės, rasės ir pan. atvejais svarbus dėl jo poveikio prisiekusiųjų svarstymams. V. P. Hans akcentavo, kad prisiekusiųjų kolegijos papildymas mažumų atstovais, moterimis[446] suteikia papildomos gyvenimo patirties ir įžvalgų, kurios atsispindi ir apkaltinamųjų nuosprendžių statistikoje. Pavyzdžiui, vienas amerikiečių tyrimas atskleidė, kad kai tarp prisiekusiųjų yra daugiau nei vienas juodaodis prisiekusysis, baltųjų kaltinamųjų nuteisiama daugiau, o juodaodžių – mažiau.[447] Šios išvados parodo, kaip nuosprendžiai gali skirtis dėl atitinkamo kaltinamojo atstovavimo prisiekusiųjų kolegijoje. Vis dėlto dabartinė prisiekusiųjų sistema remiasi rinkėjų sąrašu, todėl teisėjas ar advokatas negali pasirinkti prisiekusiojo pagal asmenines savybes.[448]

Neigiamai vertinimas ir nesąmoningas prisiekusiųjų šališkumas. Tai – socialinės grupės, kuriai būdingi tam tikri bruožai, psichinės asociacijos, sukeliančios neigiamus vertinimus ir stereotipus.[449] T. S. Purewalio teigimu, „nesąmoningas šališkumas“ gali būti laikomas bendru terminu, apimančiu šališkumą dėl lyties, socialinio ir ekonominio statuso, rasės ir kitų veiksnių, kurie prisideda prie nelygybės šiuolaikinėje

441 Vabalaitė, *supra note*, 219: 10.

442 *Ibid*.

443 Thomas ir Balmer, *supra note*, 60.

444 Purewal, *supra note*, 61: 62.

445 Thomas ir Balmer, *op. cit.*, 144.

446 Iki 1921 m. moterims buvo draudžiama būti prisiekusiųjų teismo narėmis. „Sex Disqualification (Removal) Act 1919“, Parliamentary Archives, HL/PO/PU/1/1919/9&10G5c71, https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/tradeindustry/industrycommunity/collections/sex-disqualification-removal-act/sex-disqualification-removal-act/; „Sex Disqualification (Removal) Act 1919“, Legislation.gov.uk, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 17 d., https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/9-10/71/section/1/enacted.

447 Shamena Anwar, Patrick Bayer ir Randi Hjalmarsson, „The Impact of Jury Race in Criminal Trials“, *The Quarterly Journal of Economics* 127, 2 (2012): 1019.

448 „Jury Service“, *supra note*, 430; Purewal, *op. cit.*, 64.

449 Chloe FitzGerald ir kt., „Interventions Designed to Reduce Implicit Prejudices and Implicit Stereotypes in Real World Contexts: A Systematic Review“, *BMC Psychology* 7, 29 (2019): 1.

visuomenėje. Tyrimais nustatyta, kad egzistuoja statistiškai reikšmingi nepagrįsti rasiniai skirtumai, kurie veikia visuomenės pasitikėjimą baudžiamojo teisingumo sistema.[450]

Anglijoje / Velse bylos *R prieš Mirzą*[451] ir *R prieš Qureshi'į*[452] yra ryškūs rasinio šališkumo prisiekusiųjų svarstymuose pavyzdžiai. Vis dėlto, pavyzdžiui, *Gregory'io ir Smitho* bylose[453] rasė nebuvo reikšminga[454].

Nesąmoningas šališkumas yra susijęs ir su lytimi, socialine ir ekonomine padėtimi. Lyties šališkumo atveju nesąmoningas šališkumas pasitaiko iššaginimo bylose, kuriose nukentėjusiajai trūksta fizinių sužalojimų ar emocinių reakcijų, o tai gali nulemti išteisinamąjį nuosprendį.[455]

Panašiai kaip rasė ir lytis, asmens socialinė ir ekonominė padėtis taip pat gali neigiamai paveikti nesąmoningą šališkumą, tačiau šiuo atveju mokslininkų nuomonės išsiskiria.[456] D. Emmelman nustatė, kad socioekonominis šališkumas atsiranda dėl „su klase susijusių elgesio tendencijų", nes, jo nuomone, „socioekonominio šališkumo poveikis yra gerokai didesnis nei yra suvokiama"[457].

Anglijoje / Velse prisiekusiųjų pareigų ribojimai susiję su nepriekaištinga reputacija: asmenys, kurie buvo nuteisti už tam tikrus nusikaltimus, kuriems dar nėra pasibaigęs nustatytas terminas po nuteisimo arba kuriems iškelta baudžiamoji byla, negali eiti prisiekusiųjų pareigų (žr. PĮ priedus).[458]

Anglijoje / Velse ne taip kategoriškai kaip kitose valstybėse formuluojamas anglų kalbos mokėjimo ir raštingumo reikalavimas, t. y. prisiekusiesiems nekeliami aukšto standarto kvalifikaciniai reikalavimai. Kilus abejonių, kad asmuo nesugebės tinkamai atlikti prisiekusiojo pareigų dėl nepakankamo anglų kalbos mokėjimo ar raštingumo, kvietimas būti prisiekusiuoju atšaukiamas teisėjo sprendimu dar prieš prasidedant teismo procesui (PĮ 10 straipsnis). Tačiau praktikoje pasitaiko atvejų, kai kandidatas,

---

450 Purewal, *supra note*, 61: 66; Gillian Daly ir Rosemary Pattenden, „Racial Bias and the English Criminal Trial Jury", *The Cambridge Law Journal* 64, 3 (2005): 678–710; Jennifer Elek ir Paula Hannaford-Agor, „First, Do No Harm: On Addressing the Problem of Implicit Bias in Juror Decision Making", *The Journal of the American Judges Association* (2013): 404, https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1446&context=ajacourtreview.

451 „Case Regina v. Mirza (2004 UKHL 2), (2004 1 AC 1118 at 1161)", www.parliament.uk, https://publications.parliament.uk/pa/ld200304/ldjudgmt/jd040122/conn-2.htm.

452 *Case of R v. Qureshi* (2001, EWCA Crim 1807).

453 *Case of R v. Smith* (2003, EWCA Crim 283); „Case of Gregory v. the United Kingdom (1997, 22299/93)", ECHR, žiūrėta 2024 m. balandžio 27 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58018.

454 Purewal, *op. cit.,* 67.

455 Ellison ir Munro, *supra note*, 101: 202–219, 221–230.

456 Robert Gordon ir Paul Jacobs, „Forensic Psychology: Perception of Guilt and Income", *Perceptual and Motor Skills* 28, 1 (1969): 143–146; Emmelman, *supra note*, 62: 1–20.

457 Emmelman, *op. cit.*, 14–16.

458 Vabalaitė, *supra note*, 219: 10.

nesugebantis perskaityti priesaikos, būna nušalintas.[459] Pažeidžiamas teismo proceso operatyvumo principas.

Ribojimo neįgaliam asmeniui eiti prisiekusiojo pareigas Anglijoje / Velse nėra. Jeigu teismas gali prisitaikyti prie prisiekusiojo negalios ir adaptuoti savo įrangą, tai fizinė negalia nėra priežastis atleisti asmenį nuo prisiekusiojo pareigos. Prisiekusiesiems, turintiems judėjimo negalią, užtikrinamos techninės priemonės, tokios kaip liftai ar nuožulnios vietos vėžimėlio naudotojams. Be to, prisitaikoma prie klausos ir regėjimo sutrikimų: teismo proceso medžiaga pateikiama dideliu šriftu ar Brailio raštu, o esant reikalui užtikrinamos gestų kalbos vertėjo paslaugos (PĮ 9B–9C straipsniai).[460] T. S. Purewalio teigimu, šiuo metu nėra oficialių statistinių duomenų, kurie leistų sužinoti neįgalių prisiekusiųjų skaičių. Tačiau atitinkamų priemonių imtasi siekiant patenkinti prisiekusiųjų su negalia reikalavimus.[461] Visos šios priemonės padarė prisiekusiųjų sistemą atviresnę ir lygesnę neįgaliems prisiekusiesiems.[462]

Prisiekusieji už šias pareigas atlyginimo negauna, tačiau jeigu asmuo dėl tokių pareigų prarado pajamas, t. y. darbdavys atsisakė mokėti atlyginimą už dienas, praleistas vykdant prisiekusiojo pareigas, teismas šias negautas pajamas gali kompensuoti. Be to, prisiekusiesiems gali būti kompensuojamos kelionės išlaidos ir mokami dienpinigiai, tačiau tam, kad šios piniginės sumos būtų išmokėtos, būtina pateikti prašymą (PĮ 19 straipsnis).[463]

Anglijos / Velso prisiekusiųjų atranka

Kandidatai renkami iš rinkėjų sąrašo elektroniniu būdu iš tos administracinės teritorijos gyventojų, kurioje teismas nagrinėja bylą.[464] T. S. Purewalio vertinimu, atsitiktinė prisiekusiųjų atranka iš rinkėjų sąrašo tobulintina siekiant atrinktų prisiekusiųjų atstovavimo proporcingumo.[465] Rinkėjų registras veikia atsitiktinės atrankos principu, todėl yra nešališkas ir sąžiningas, tačiau neužtikrina proporcingo ar lygaus atstovavimo, taip pat nesudaro galimybių įvertinti etninių grupių pasiskirstymą.[466] Vienos etninės grupės patirtis negali būti standartizuojama ar taikoma kaip norma kitų etninių grupių patirčiai. Etninių grupių atstovavimo disproporcijos rodo, kad kai kurios

459 Vabalaitė, *supra note*, 219: 10.

460 „Jury Service" (Ask to change the date of your jury service; Ask to be excused from jury service; Request reasonable adjustments), *supra note*, 430.

461 Ministry of Justice, „Law Change Opens Door to Deaf Jurors", Gov.uk, paskelbta 2021 m. kovo 9 d., žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 17 d., https://www.gov.uk/government/news/law-change-opens-door-to-deaf-jurors.

462 Purewal, *supra note*, 61: 163; Ministry of Justice, *op. cit.*

463 „Jury Service", *op. cit.*

464 Vabalaitė, *op. cit.,* 10.

465 Purewal, *op. cit.*, 66.

466 Peter J. Aspinall, „BAME (Black, Asian and Minority Ethnic): The "New Normal" in Collective Terminology", *Journal of Epidemiology Community Health* 75, 2 (2021): 107.

etninės grupės atstovaujamos nepakankamai, o kitos – per daug.[467]

JK diskusijos dėl to, ar prisiekusieji nėra kompetentingi priimti sprendimus sudėtingose bylose, vyksta iki šiol. Oponentų teigimu, tokioms byloms būtina speciali atrankos procedūra. Todėl prisiekusiesiems parinkti sudėtingoms byloms prokuratūra kartu su gynyba parengė klausimyną, į kurį privalo atsakyti potencialūs kandidatai. Klausimyne pirmiausia pateikiami tokie klausimai, į kuriuos atsakydamas kandidatas galėtų sunkiau atsisakyti prisiekusiojo pareigų ar piktnaudžiauti nurodydamas įvairias asmenines priežastis. Be to, klausimais siekiama išsiaiškinti, ar kandidatas nėra susijęs su byla, ar nėra pažįstamas su kaltinamuoju ar nukentėjusiuoju. Tačiau tokia apklausa neišsprendžia problemos dėl kandidatų (ne)atitikties kvalifikaciniams reikalavimams ir nepanaikina abejonių dėl prisiekusiųjų kompetencijos.[468] Duomenų, kad šiuo metu būtų atliekama prisiekusiųjų atranka nustatant jų atitiktį kvalifikaciniams reikalavimams, kad galėtų nagrinėti sudėtingas baudžiamąsias bylas, nėra.

Oponentai taip pat teigia, kad sudėtingas sukčiavimo bylas turėtų spręsti didelę kompetenciją finansinių ar komercinių reikalų srityje sukaupę asmenys. Išskirtinumą nulemia ne tik problemų sudėtingumas, bet ir tokių kompleksinių bei sudėtingų bylų nagrinėjimo terminai. Paprastai prisiekusieji nenori ir (arba) negali bylai nagrinėti skirti daugiau laiko. Jeigu byla nagrinėjama kartu su prisiekusiaisiais, tai paprastai trunka apie 2 savaites. Sudėtinga byla gali būti nagrinėjama ir metus ar daugiau. Toks terminas prisiekusiajam yra per ilgas atitrūkti nuo savo kasdienės veiklos ir pagrindinių pareigų.

Pavyzdžiui, 1995 m. garsiajai Maxwello bylai buvo atrinkta 700 potencialių prisiekusiųjų. Iš jų 550 atsisakė dėl asmeninių priežasčių, nes negalėjo tiek laiko skirti šiai ilgai ir sudėtingai bylai. Svarstoma, ar nevertėtų sudaryti specialų prisiekusiųjų pavardžių registrą, skirtą sudėtingoms finansinėms byloms nagrinėti. Svarstomi keli variantai: sudaryti visą prisiekusiųjų kolegiją iš kvalifikuotų specialistų arba atrinkti prisiekusiuosius įprastais metodais, tik sugriežtinti reikalavimus, o iš specialaus registro parinkti kompetentingą prisiekusiųjų pirmininką.[469] Tačiau informacijos apie tai, kad nors vienas variantas būtų įgyvendintas, nėra.

Anglijos / Velso prisiekusiųjų teisės ir pareigos teismo procese

„Nėra institucijos, kuri labiau išreikštų Anglijos teisingumo sistemos filosofiją nei prisiekusieji."
Michaelas Zanderis[470]

Gavę šaukimą, prisiekusieji privalo nurodytą dieną atvykti į teismą. Pretendentas į

467 Purewal, *supra note*, 61: 192.

468 Vabalaitė, *supra note*, 219: 10–11.

469 *Ibid.*, 11–12.

470 Michael Zander, *A Matter of Justice: The Legal System in Ferment* (Oxford: Oxford University Press, 1989), 209.

prisiekusiuosius turi per 7 dienas nuo šaukimo gavimo į jį atsakyti. Tai galima padaryti internetu ar grąžinant užpildytą anketą paštu.[471] Jeigu anketa negrąžinama arba joje pateikiami neteisingi duomenys, pvz., neatskleidžiama, kad asmuo neatitinka prisiekusiajam keliamų reikalavimų, arba asmuo neatvyksta, jam gali būti skirta bauda (PĮ 20 straipsnis). Kai asmuo atsako į šaukimą, jam atsiunčiama visa būtina informacija, nurodoma atvykimo vieta ir laikas. Be to, jeigu asmuo prašė būti atleistas nuo prisiekusiojo pareigos ar pakeisti tarnybos datą (PĮ 7–9A straipsniai), tai kartu nurodoma, ar toks prašymas tenkinamas.[472]

Darbdavys turi teisę prašyti teismo atidėti prisiekusiojo pareigų atlikimą, jei darbuotojo nebuvimas sukeltų rimtų pasekmių jo verslui. Darbdavio veiksmai, kai jis neišleidžia darbuotojo iš darbo atlikti prisiekusiojo pareigų, gali būti skundžiami kompetentingai institucijai. Jeigu darbuotojas dėl to atleidžiamas, tai gali tapti pagrindu atleidimą pripažinti neteisėtu.[473] Teismo vieta gali būti pakeista, jei asmuo buvo pakviestas į teismą, esantį toli nuo gyvenamosios vietos, pavyzdžiui, jei prisiekusysis buvo pakviestas į teismą netoli buvusios gyvenamosios vietos, bet ją pakeitė ar pradėjo studijuoti universitete.[474]

Prisiekusieji į teismą paprastai turi atvykti iki 10 darbo dienų.[475] Atsakingas asmuo atvykusiems pretendentams paaiškina šio instituto paskirtį, jų teises ir pareigas, kokių jie gali patirti išlaidų ir kaip reikalauti jas kompensuoti. Prisiekusysis mobilųjį telefoną, planšetinį ar nešiojamąjį kompiuterį gali atsinešti į teismo pastatą, tačiau naudotis šiais elektroniniais įrenginiais gali tik prisiekusiųjų susirinkimo zonoje ir tik gavęs teisėjo leidimą. Jais naudotis draudžiama tiek teismo posėdžių salėje, tiek pasitarimų kambaryje (JK baudžiamojo teisingumo ir teismų įstatymo (toliau – BTTĮ) 69 straipsnio 1 dalis, PĮ 15A straipsnis).[476]

Prisiekusieji teismo procese sprendžia kaltės klausimą – priima išteisinamąjį arba apkaltinamąjį nuosprendį, o teisėjas, esant apkaltinamajam nuosprendžiui, nustato bausmę.[477] Tačiau, kaip minėta, nors prisiekusiųjų institutas yra įtvirtintas Konstitucijoje, jis nėra absoliutus, o jo veikimo galimybės smulkiau reguliuojamos įstatymais. Pagal JK baudžiamojo įstatymo (toliau – BĮ)[478] 43 straipsnį, teisėjas, atsižvelgdamas į prokuroro kreipimąsi, gali nuspręsti bylą nagrinėti be prisiekusiųjų. Šio straipsnio 5 dalyje detalizuojama, kad prisiekusieji sudėtingą teismo procesą gali dar labiau apsunkinti ir (arba) pailginti, o tokiu atveju asmens teisė į teisingą bylos nagrinėjimą

---

471 Tai galima padaryti interneto puslapyje https://www.gov.uk/reply-jury-summons.

472 „Jury Service“ (Respond to the summons), *supra note*, 430, https://www.gov.uk/jury-service/print.

473 *Ibid*.

474 „Jury Service“ (After you respond, Get help), *ibid*.

475 *Ibid*.

476 „Jury Service“ (Laptops, tablets and mobile phones, What will happen when you arrive at court, Discussing the trial, If anyone approaches you about the trial), *ibid*.

477 „Jury Service“, *ibid*., https://www.gov.uk/courts/crown-court.

478 Jungtinės Karalystės 2003 m. BĮ: „Criminal Justice Act 2003“, Legislation.gov.uk, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 8 d., https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/section/43.

reikalauja įvertinti, ar bylos nagrinėjimas su prisiekusiaisiais nepažeistų šios teisės ir ar teismas turėtų vykti be jų.

Tokie ribojimai siejami su protingo asmens standartu, kurį nulemia du veiksniai: tikras žinių trūkumas ir sąmoningas nežinojimas. Už nesąžiningą prisiekusiojo poveikį teismo procesui numatytos griežtos pasekmės, o teisminė procedūra apima prisiekusiojo priesaikos ir patvirtinimo davimą, kuriuo prisiekusysis įsipareigoja kaltinamojo kaltę vertinti tik pagal teisme pateiktus įrodymus.[479] Kitu atveju, kaip nurodyta pirmiau, BĮ 43 straipsnis suteikia pagrindą tam tikras bylas dėl jų sudėtingumo nagrinėti be prisiekusiųjų. Taip išvengiama prisiekusiųjų žinių trūkumo ir nesąžiningo poveikio, nulemto sąmoningo nežinojimo. Akivaizdu, kad teismai negali realiai kontroliuoti ar užtikrinti vienodų standartų prisiekusiesiems, nes kiekvieno asmens gebėjimai ir poreikiai skiriasi, tačiau būtent dėl to ši sritis yra viena labiausiai kritikuojamų prisiekusiųjų teismo kontekste. Sulaukus kritikos dėl galimų prisiekusiųjų gebėjimų skirtumų, siūlyta numatyti intelekto koeficiento (IQ) testavimą kaip atrankos į prisiekusiuosius kriterijų.[480] Viena vertus, teigiama, kad IQ testai yra pseudopsichologija, kuri gali tapti diskriminacine, nes kai kurie prisiekusieji būtų atmetami būtent dėl to.[481] Kita vertus, būtų nedemokratiška atimti iš asmens teisę būti prisiekusiuoju vien dėl nepakankamo intelekto koeficiento.[482]

Prokuroras privalo teikti prašymą bylą nagrinėti be prisiekusiųjų tuo atveju, kai jis turi objektyvių duomenų apie poveikį prisiekusiesiems ir siekia tam užkirsti kelią. Tačiau tai sunkiai įmanoma net ir pasitelkiant policijos pareigūnus (BĮ 44 straipsnio 4–5 dalys). Bandymas paveikti prisiekusiuosius, taip pat jų diskreditavimas, kad jie nebūtų atrinkti eiti pareigas, yra nusikaltimas. BĮ 44 straipsnio 6 dalies trijuose punktuose išvardyti pavyzdžiai, kai gali kilti reali grėsmė, kad prisiekusiesiems gali būti daromas poveikis. Pirmasis – kai bylos nagrinėjimas yra pakartotinis, o prisiekusieji ankstesniame procese buvo atleisti dėl poveikio jiems. Antrasis – kai poveikis prisiekusiesiems buvo daromas ankstesniame baudžiamajame procese, kuriame dalyvavo kaltinamasis arba bet kuris iš kaltinamųjų. Trečiasis – kai buvo bauginamas arba bandomas įbauginti bet kuris asmuo, kuris, tikėtina, bus prisiekusiuoju teisme.

Remiantis BĮ 46 straipsniu, nepasitikėjimas prisiekusiaisiais dėl poveikio jiems gali būti pareikštas ir jau prasidėjus teismo procesui, o jų atsisakius, galimas tolesnis procesas be jų, jeigu toliau nagrinėti bylą be prisiekusiųjų būtų teisinga kaltinamojo (-ųjų) atžvilgiu. Sprendimas atleisti prisiekusiuosius neskundžiamas (BĮ 57 straipsnio 2 dalies

---

479 „Contempt of Court Act 1981“, Legislation.gov.uk, žiūrėta 2025 m. lapkričio 27 d., https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/49; Defence Barrister, „Crown Court Trial Part 2 – The Jury“ (Defence Barrister, N/D), žiūrėta 2021 m. rugsėjo 1 d., https://www.defence-barrister.co.uk/crown-court-trial-jury.

480 „Are Juries Too Stupid for Justice?“, Full Fact, paskelbta 2013 m. vasario 22 d., žiūrėta 2025 m. sausio 30 d., https://fullfact.org/crime/are-juries-too-stupid-justice/.

481 Nassim Nicholas Taleb, „IQ Is a Largely Pseudoscientific Swindle“, Medium, paskelbta 2019 m. sausio 2 d., žiūrėta 2025 m. sausio 30 d., https://medium.com/incerto/iq-is-largely-a-pseudoscientific-swindle-f131c101ba39.

482 Purewal, *supra note*, 61: 177.

a punktas). Be to, tam tikros kategorijos bylos, pvz., terorizmo, nagrinėjamos be prisiekusiųjų (BĮ 50 straipsnio 2 dalis).

Jeigu byla nagrinėjama su prisiekusiaisiais, jie laikomi teismo kolegijos nariais (PĮ 6 straipsnio 2 dalis). Teismas, jei mano esant pagrindo, gali bet kuriuo metu – tiek prieš prisiekusiesiems pateikiant nuosprendį, tiek po to, kai jiems buvo pavesta tai padaryti, – atleisti prisiekusiuosius (PĮ 13 straipsnis, 16 straipsnio 3 dalis).

PĮ 11–12 straipsnis reglamentuoja prisiekusiųjų rinkimus ir prisaikdinimą. Atsakingas teismo darbuotojas iš pašauktų pretendentų į prisiekusiuosius sąrašo parenka tam tikrą skaičių prisiekusiųjų. Teismo posėdyje atrenkama 12 prisiekusiųjų, kurie tampa teismo kolegijos nariais. Atrinkti prisiekusieji nagrinėja tik vieną bylą. Tie patys prisiekusieji gali būti atrinkti ir kitoms byloms nagrinėti.

Atrinkti prisiekusieji, kuriems nebuvo pareikštas nušalinimas, po vieną perskaito priesaikos tekstą. Jeigu nagrinėdamas bylą prisiekusysis numiršta arba negali toliau nagrinėti bylos dėl kitų objektyvių priežasčių (ligos ir pan.), teismas jį atleidžia nuo pareigų vykdymo. Byla toliau nagrinėjama ir nuosprendis gali būti priimtas tuo atveju, jeigu prisiekusiųjų yra ne mažiau nei 9 (PĮ 16 straipsnio 1 dalis).

Tai, kiek prisiekusiųjų sudaro teismo kolegiją, nulemia, kiek balsų reikės nuosprendžiui priimti. Jeigu prisiekusiųjų yra ne mažiau kaip 11 (įprastas skaičius – 12), sprendimui priimti pakanka, kad 10 iš jų sutartų dėl bendros nuomonės (PĮ 17 straipsnis). Jeigu visi 12 prisiekusiųjų negali sutarti dėl bendros pozicijos, priimamas daugumos sprendimas.[483] Teigiamai vertinama tai, kad prisiekusieji sprendimus priima ne individualiai, o kolektyviai, nes tai nulemia naujas idėjas ir įžvalgas.[484] Rečiau nutinka, kad 12 asmenų pamiršta detales.[485] Pagrindinis iššūkis siekiant pagerinti prisiekusiųjų instituto veikimą gali būti ne tik instituto sudėties įvairovės užtikrinimas, bet ir garantija, kad visi požiūriai būtų tinkamai išgirsti pasitarimų metu, ypač tada, kai mažumoms ar ne tokioms įtakingoms grupėms priklausantys prisiekusieji gali turėti svarbiausios su byla susijusios gyvenimo patirties.[486]

Vien balsų dauguma negali būti pakankamas pagrindas teismui priimti prisiekusiųjų nuosprendį. Karūnos teismas nepriima tokio nuosprendžio, jeigu paaiškėja, kad prisiekusieji galėjo svarstyti trumpiau nei 2 valandas (PĮ 17 straipsnis). Prisiekusieji turi atsakingai ir atidžiai priimti nuosprendžius, užtikrindami, kad kiekvienas turėtų pakankamai laiko išreikšti savo nuomonę ir dalyvauti sprendimų priėmimo procese.

Jeigu prisiekusiųjų nuosprendis priimtas, jo nebegalima sustabdyti arba panaikinti. Įstatymas neleidžia jokių išimčių ir nenumato atvejų, kuriais būtų galima atšaukti arba

---

483 *Criminal Practice Directions* (VI Trial 26Q.3, 2015), 83, https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2015/09/crim-pd-2015.pdf; Purewal, *supra note*, 61: 60; Lerner, *supra note*, 96: 71.

484 Andrew Kemp, „Collaboration v Individualism: What Is Better for the Rising Academic?“, *The Qualitative Report* 18, 50 (2013): 4–6; Purewal, *op. cit.*, 60.

485 William Hirst, Alin Coman ir Charles Stone, „Memory and Jury Deliberation: The Benefits and Costs of Collective Remembering“, iš *Memory and Law*, sud. Lynn Nadel ir Walter P. Sinnott-Armstrong (New York: Oxford University Press, 2012), 161–184.

486 Helm, *supra note*, 99.

panaikinti prisiekusiųjų priimtą nuosprendį, net jei nebuvo laikomasi įstatymo nuostatų dėl prisiekusiųjų šaukimo ar paskyrimo, prisiekusysis nebuvo kvalifikuotas arba neatitiko jam keliamų reikalavimų ir pan. (PĮ 18 straipsnis).

Kad prisiekusieji priimtų objektyvų ir teisingą sprendimą, jie gali būti pakviesti apžiūrėti įvykio vietą (PĮ 14 straipsnis). Taip pat jie gali dalyvauti nuotoliniu būdu, tačiau visi privalo būti toje pačioje vietoje (BĮ 51 straipsnio 2 dalis). Vienos vietos principas yra viena iš priemonių, kuria siekiama užtikrinti konfidencialumą tarp prisiekusiųjų ir trečiųjų asmenų, taip pat riboti informacijos apie bylą sklaidą. Prisiekusiesiems draudžiama domėtis nagrinėjama byla: pačių sprendimu lankytis įvykio vietoje, ieškoti informacijos apie bylą viešojoje erdvėje ar prašyti kito asmens ieškoti informacijos tiek apie bylą, tiek apie bylą nagrinėjantį teisėją, advokatus, liudytojus ar kitus teismo proceso dalyvius, byloje taikytiną teisę ir pan. Priešingas elgesys prilyginamas nusikaltimui, už kurį gali būti skirta laisvės atėmimo bausmė iki 2 metų (PĮ 20A straipsnis).

Remiantis PĮ 20C straipsniu, draudžiamu taip pat laikomas toks elgesys, jeigu prisiekusysis priima sprendimą nesiremdamas įrodymais, pateiktais nagrinėjant bylą. Jis privalo išlikti objektyvus ir apie bylą žinoti tik iš teismo salėje nagrinėjamų aplinkybių, o reikiamą teisinį reguliavimą paaiškina teisėjas. Remiantis aptariamo įstatymo 20D–20G straipsniais, nusikaltimu, už kurį taip pat gali būti skiriama iki 2 metų laisvės atėmimo bausmė, laikoma ir tai, jeigu prisiekusysis be teisėto pagrindo atskleidžia viešai, t. y. visuomenei ar jos daliai, pasitarimų kambaryje svarstytą informaciją, susijusią, pvz., su prisiekusiųjų pareiškimais, nuomonėmis, argumentais ar balsais, kuriuos jie pateikė pasitarimų kambaryje. Tokia prisiekusiųjų teismo procedūrų standartizacija padeda užtikrinti teisingus teismo procesus. Teisme yra pasitaikę atvejų, kai prisiekusysis buvo atleistas dėl to, kad buvo nusiteikęs prieš kaltinamąjį, kol dar nebuvo pateikti įrodymai.[487] Be to, prisiekusysis gali slėpti savo šališkumą siekdamas daryti poveikį teismo procesui.[488] Visi šie atvejai yra teisės į teisingą bylos nagrinėjimą apsaugos pavyzdžiai.

Vykstant teismo procesui draudžiama aptarinėti bylą su bet kuo, išskyrus kitus prisiekusiuosius pasitarimų kambaryje, kol procesas nesibaigs. Po teismo proceso negalima kalbėti apie tai, kas įvyko pasitarimų kambaryje, net ir su šeimos nariais. Galima kalbėti apie tai, kas įvyko teismo posėdžių salėje. Su teismo procesu susijusius komentarus draudžiama skelbti socialinės žiniasklaidos priemonėse, pvz., „Facebook“ ar „Twitter“, net jeigu teismo procesas pasibaigė. O jeigu taip elgiamasi, toks elgesys vertinamas kaip nepagarba teismui (BTTĮ 69 straipsnio 5 dalis), ir už tai gali būti skirta bauda arba laisvės atėmimo bausmė. Jeigu apie bylą teiraujasi pašaliniai asmenys, apie tai prisiekusysis privalo informuoti teismą arba policijos pareigūną, atsižvelgiant į tai, ar informaciją siekiama gauti teisme, ar už teismo ribų.[489]

---

487 Purewal, *supra note*, 61: 56–57.

488 American Psychological Association, „Stealth Juror“, APA Dictionary of Psychology, žiūrėta 2025 m. sausio 30 d., https://dictionary.apa.org/stealth-juror; Case of the People of the State of California v. Scott Lee Peterson (2020, S132449).

489 „Jury Service“, *supra note*, 430.

Dar vienas Anglijos / Velso prisiekusiųjų instituto nustatytas neigiamas aspektas – konformizmas, t. y. prisitaikymas prie grupės. Konformizmas – socialinio poveikio forma, kuriai būdingos trys formos: atitiktis (individas priima skatinamą elgesį neatsižvelgdamas į savo įsitikinimus), susitapatinimas (individas atitinka savo socialinį vaidmenį) ir internalizacija (individas priima skatinamą elgesį).[490] Šiame darbe svarbios kategorijos – atitiktis ir susitapatinimas, nes jie vyrauja aiškinant konformizmą.[491] Nurodyti terminai padeda atskleisti atitikties ir socialinio poveikio reikšmę prisiekusiųjų sprendimų priėmimo procese.[492]

Novatoriškas psichologinis Solomono Ascho konformizmo tyrimas atskleidė, kokiu mastu individas prisitaiko prie daugumos.[493] S. Aschas nustatė, kad daugiau nei 12 klinikinių tyrimų metu bent kartą prisitaikė apie 75 proc. dalyvių. Tyrėjas padarė išvadą, jog taip atsitiko dėl normatyvinio socialinio poveikio arba dėl to, kad jie tiki, jog socialinė grupė turi geresnių ar daugiau žinių nei jie patys (vadinamasis informacinis socialinis poveikis).[494] Tačiau vėlesniais tyrimais S. Aschas išsiaiškino, kad egzistavo situaciniai kintamieji, įtraukiant grupės dydį, užduoties sudėtingumą ir net variantą, kai dalyviai galėjo atsakinėti privačiai.[495] Tyrimai parodė, kad konformizmas didėjo, kai grupė buvo didesnė ir užduotis sudėtingesnė, o priešinga tendencija – konformizmo mažėjimas – užfiksuota, kai dalyviai atsakinėjo privačiai.[496]

Stevenas Penrodas ir Reidas Hastie'is, kaip ir S. Aschas, nustatė, kad prisiekusiųjų kolegijose egzistuoja impulso efektas, kuriam būdinga, kad mažumos nariai pradeda jungtis prie daugumos.[497] Todėl abejojama bendru prisiekusiųjų nuosprendžių pagrįstumu ir pritariama Monicos Miller ir Briano Bornsteino nuomonei, kad „kaltinamasis turi teisę į nuosprendį, atspindintį tikruosius prisiekusiųjų įsitikinimus, o ne į

490 Julie Coultas ir Edwin van Leeuwen, „Conformity: Definitions, Types and Evolutionary Grounding", iš *Evolutionary Perspectives on Social Psychology*, sud. Virgil Zeigler-Hill, Lisa Welling ir Todd Shackelford (Cham: Springer, 2015), 189, https://doi.org/10.1007/978-3-319-12697-5; Herbert Kelman, „Compliance, Identification and Internalization: Three Processes of Attitude Change", *The Journal of Conflict Resolution* 2, 1 (1958): 53.

491 Robert Burnkrant ir Alan Cousineau, „Informational and Normative Social Influence in Buyer Behaviour", *Journal of Consumer Research* 2, 3 (1975): 207.

492 Purewal, *op. cit.,* 69.

493 Solomon Asch, „Effects of Group Pressure upon the Modification and Distortion of Judgement", iš *Groups, Leadership and Men: Research in Human Relations*, sud. Harold Guetzkow (Pittsburgh: Carnegie Press, 1951), 177–190.

494 *Ibid.*

495 *Ibid.*, 450–501; Solomon Asch, „Studies of Independence and Conformity. I: A Minority of One Against a Unanimous Majority", *Psychological Monographs: General and Applied* 70, 9 (1956): 1–70.

496 Purewal, *op. cit.,* 70.

497 Saul McLeod, „Asch Conformity Line Experiment", Simply Psychology, paskelbta 2018 m., žiūrėta 2025 m. sausio 30 d., www.simplypsychology.org/asch-conformity.html; Steven Penrod ir Reid Hastie, „A Computer Simulation of Jury Decision Making", *Psychological Review* 87, 2 (1980): 133–159.

nuosprendį, priimtą atsižvelgiant į normatyvinį spaudimą“[498]. T. S. Purewalis apibendrino, kad „nėra aišku, ar tokie nuosprendžiai yra tikras normatyvinio socialinio poveikio rezultatas, ar dėl to, kad prisiekusieji skatinami priimti iš esmės vienbalsį nuosprendį“. Be to, situaciją komplikuoja priešingi tyrimai, kuriuose teigiama, kad tarp konformizmo ir prisiekusiųjų priimtų nuosprendžių svarstymų metu nėra lemiamo ryšio.[499] Tokia dviprasmiška situacija yra įžvalgi prisiekusiųjų instituto kritika.

Tyrimas atskleidė, kad imitacinio prisiekusiųjų tyrimo metu iš 64 prisiekusiųjų kai kurie prieštaravo teisėjo nurodymams dėl įrodinėjimo naštos paskirstymo ir įrodymų standarto, ypač principui „preziumuojama, kad nekaltas, kol nėra pripažintas kaltu“[500]. Jonathanas Koehleris pasiūlė, kad prisiekusieji turėtų būti mokomi pasitelkiant empiriškai pagrįstus, standartizuotus mokymo modulius, kuriuose būtų ugdomi gebėjimai priimti pagrįstus sprendimus ir išvengti dažniausiai pasitaikančių klaidų, galinčių nulemti neteisingą nuosprendį.[501]

Anglijoje / Velse prisiekusieji savo sprendimo nemotyvuoja, nors šiuolaikiniuose teisiniuose procesuose skaidrumas laikomas esmine vertybe. Siekiant didesnio atskaitingumo ir sprendimų pagrįstumo, vis dažniau keliama būtinybė reformuoti šią sritį, kad prisiekusiųjų nuosprendžiai būtų motyvuojami.[502]

Kiti du neigiami aspektai, įžvelgtini prisiekusiųjų institute, yra teismo proceso neefektyvumas ir dideli šio instituto išlaikymo kaštai. Teismo posėdžiai dalyvaujant prisiekusiesiems vidutiniškai trunka 15,3 val.[503] Nuosprendžių priėmimo trukmė pasitarimų kambaryje gali skirtis, tačiau, kaip minėta, bendra taisyklė ta, kad turi praeiti bent 2 valandos, kad būtų galima priimti nuosprendį. Šie statistiniai duomenys apie laiką, be vėlavimų išnagrinėtas bylas apima laikotarpį iki COVID-19 pandemijos, todėl kelia ypatingą susirūpinimą vertinant dabartinę situaciją, kai teismai susiduria su likusiomis neišnagrinėtomis bylomis: pvz., Karūnos teisme neišnagrinėtų bylų padaugėjo 17 000 vnt.[504], ir šis skaičius vis dar sparčiai auga[505].

Pasitaiko atvejų, kai aptariamo instituto egzistavimas nulemia teismo proceso vilkinimą, pavyzdžiui, kai kaltinamojo gynėjas nesupažindina prisiekusiųjų su liudytojų

---

498 Monica Miller ir Brian Bornstein, „Do Juror Pressures Lead to Unfair Verdicts“, *Monitor of Psychology* 39, 3 (2008): 18.

499 Bowser, *supra note*, 105: 1164.

500 Rachel Ormston ir kt., *Scottish Jury Research: Findings from a Large-Scale Mock Jury Study* (Edinburg: The Scottish Government, 2019), 35, https://core.ac.uk/reader/237022170.

501 Jonathan Koehler, „Train Our Jurors“, *Faculty Working Papers, Northwestern University School of Law* 141 (2006): 322–323, https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/facultyworkingpapers/141/; American Psychological Association, *supra note*, 488.

502 Mark Coen ir Jonathan Doak, „Embedding Explained Jury Verdicts in the English Criminal Trial“, *Legal Studies* 37, 4 (2017): 786, https://doi.org/10.1111/lest.12174.

503 Ministry of Justice, „Criminal Court Statistics Quarterly, England and Wales“, Gov.uk, 2016 m. birželio 30 d., https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a8053eae5274a2e8ab4f833/criminal-court-statistics-jan-mar-2016.pdf.

504 Purewal, *supra note*, 61: 73.

505 *Ibid*., 73.

sąrašu. Tokiu atveju teismo procese prisiekusįjį, kuris atpažino liudytoją, reikia atleisti. Arba pasitaiko atvejų, kai prisiekusysis mano, kad jam nereikia dalyvauti teismo procese, nors buvo informuotas iš anksto. Tokių situacijų neįmanoma sukontroliuoti, tačiau tai yra reikšmingos kliūtys, trukdančios operatyviai išnagrinėti bylas.[506] Vidutiniškai 10 val. dirbančiam prisiekusiajam kompensuojama maždaug 70,66 £ (82,26 Eur) per dieną, neįtraukiant kelionės išlaidų ir kitų išlaidų.[507]

Šiuo metu veikiantis prisiekusiųjų institutas Anglijoje / Velse yra netinkamas ir jį reikia reformuoti.[508] Tikslinga spręsti platesnio prisiekusiųjų atstovavimo juodaodžiams, azijiečiams ir etninėms mažumoms problemą.[509] Nesąmoningas prisiekusiųjų šališkumas gali paveikti teismo proceso eigą ir, remiantis statistiniais duomenimis, nulemti neobjektyvius prisiekusiųjų nuosprendžius. Sprendžiant šią problemą, mokymai apie nesąmoningą šališkumą gali padėti kovoti su rasinio šališkumo poveikiu priimant nuosprendžius.[510] Viena vertus, tokiems mokymams reikia minimalių pastangų ir jie ekonomiškai efektyvūs, nes specialistai padėjo parengti internetinius mokymus.[511] Kita vertus, mokslininkai teigia, kad tokie mokymai veiksmingi tik tada, kai būsimas prisiekusysis iš tikrųjų gali pritaikyti įgytas žinias tarnyboje ir sąmoningai įsitraukti į mokymus.[512] Tad mokymų veiksmingumas priklauso nuo pačių prisiekusiųjų įsitraukimo.[513]

Mokslininkai, panašiai kaip ir sprendžiant nesąmoningo šališkumo ribojimo klausimą, siūlė organizuoti specialius mokymus apie grupinių sprendimų priėmimą, siekiant pagerinti grupės dinamiką.[514] Tačiau kyla susirūpinimas dėl mokymų veiksmingumo, nes dažniausiai konformizmas gali būti nesąmoningas. Be to, tai nulemia įstatyminis reguliavimas ir teisėjo nurodymas priimti daugumos arba vienbalsį sprendimą, o šie kriterijai reikšmingai prisideda prie konformizmo sustiprinimo.[515] Prisiekusysis, siekdamas tokio nuosprendžio, gali pritarti kitiems prisiekusiesiems. Todėl, siekiant

506 Purewal, *supra note*, 61: 74.

507 „Jury Service" (What you can claim if you're an employee), Gov.uk, https://www.gov.uk/jury-service/whatyou-can-claim-if-youre-an-employee.

508 Purewal, *op. cit.*, 81.

509 *Ibid.*, 75.

510 Daly ir Pattenden, *supra note*, 450: 678–710; Elek ir Hannaford-Agor, *supra note*, 450: 195–196.

511 Equality and Diversity UK, „Unconscious Bias Training Course", Equality and Diversity UK, 2020, žiūrėta 2025 m. sausio 30 d., https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5fd8c859e90e071be5f30531/20-12-14_UBT_BIT_report.pdf.

512 Anona Su, „A Proposal to Properly Address Implicit Bias in the Jury", *Hastings Women's Law Journal* 31, 1 (2020): 96–98.

513 Purewal, *op. cit.*, 76.

514 Sara Gordon, „All Together Now: Using Principles of Group Dynamics to Train Better Jurors", *Scholarly Commons, UNLV Williams S. Boyd School of Law* 896 (2015).

515 Jason D. Reichelt, „Standing Alone: Conformity, Coercion, and the Protection of the Holdout Juror", *University of Michigan Journal of Law Reform* 40, 3 (2007): 569–622, https://doi.org/10.36646/mjlr.40.3.standing.

sumažinti konformizmą, prisiekusiųjų teismuose siūloma eliminuoti iš esmės vienbalsio nuosprendžio reikalavimą ir daugumos nuosprendį laikyti tinkamu.[516]

Dėl įvairių per ilgą laiką išryškėjusių problemų siūloma keisti esamą prisiekusiųjų instituto modelį: pirma, jį panaikinti ir teisingumo vykdymą patikėti išimtinai teisėjams, antra, prie prisiekusiųjų nuosprendžių priėmimo leisti prisidėti ir teisėjams.[517] Harry'is Kalvenas ir Hansas Zeiselis nustatė, kad baudžiamosiose bylose teisėjai ir prisiekusieji sutaria dėl nuosprendžio 78 proc. atvejų, tačiau tai vis dar nepriimtinas neatitikimas.[518] Šio atotrūkio sprendimas galėtų būti teisėjo vadovaujamos pozicijos įgyvendinimas; tokiu atveju įdiegtina trijų teisėjų kolegija.[519]

Mažesnė dalis Anglijos / Velso mokslininkų tiki išimtinai teisėjų vykdomu teismo procesu, tačiau kiti pripažįsta, kad teisminiai procesai, kuriuose dalyvauja tik teisėjai, yra pranašesni dėl teisėjo teisinių žinių, teisinės patirties ir nešališkumo.[520] Be to, prisiekusiųjų atveju, net jei yra tik vienas kaltinamasis, teismo procese dalyvauja mažiausiai 20 žmonių, kurie būna uždaroje patalpoje iki 6 valandų ir pan.[521] Daugumos mokslininkų teigimu, yra nedaug tyrimų, kuriuose atskleistas realus ir išimtinai teisėjo vadovaujamo teismo proceso ir visos teismų sistemos veiksmingumas.[522] Teismo procesui vadovaujanti teisėjo paskirtis iš esmės paneigia prisiekusiųjų instituto privalumus, nes pastarasis tampa tam tikru mastu nedemokratiškas, individualistinis, ne toks lygiateisis ir nepakankamai įtraukus.[523] Teigiama, kad minėtas problemas padėtų veiksmingiau išspręsti antrasis modelis, tačiau tam būtina atlikti kruopščią analizę.[524]

Antruoju reformos atveju, leidžiant teisėjams prisidėti prie nuosprendžio priėmimo, rekomenduojami du modeliai. Pirmasis – bendradarbiavimo, kuriam būdinga, kad teisėjas, priimdamas nuosprendį, tariasi su prisiekusiaisiais. Tačiau tokiame procese konformizmo poveikis gali būti didesnis, jei prisiekusysis tiesiog pritaria teisėjo pozicijai, nes tiki, kad pastarasis teisus. Antrajame modelyje, priešingai, laikomasi hierarchinės struktūros, pagal kurią išimtinai teisėjai nagrinėja sunkias bylas, o prisiekusieji – lengvesnes. Hierarchinis modelis leistų teisėjui spręsti sudėtingus teisinius klausimus, kylančius sudėtingose bylose, o tai užtikrintų, kad prisiekusieji galėtų suprasti

516 Purewal, *supra note*, 61: 76.

517 Peter Duff, „The Limitations on Trial by Jury", *Revue internationale de droit penal* 72 (2001): 609.

518 Harry Kalven ir Hans Zeisel, „The American Jury", *Washington and Lee Law Review* 24 (1967): 158–175.

519 Ethan Lieb, „A Comparison of Criminal Jury Decision Rules in Democratic Countries", *Ohio State Journal of Criminal Law* 5 (2007): 629–644.

520 Laura Hoyano, „Opinion: Judge-Alone Trials Can Deliver Justice – But Only If Defendants Choose Them", *Counsel*, 2020 m. gegužės 5 d., https://www.counselmagazine.co.uk/articles/judge-alone-trials-can-deliver-justice-but-only-if-defendants-choose-them.

521 George, *supra note*, 94: 174.

522 Jodie O'Leary, „Twelve Angry Peers or One Angry Judge", *Australia Criminal Law Journal* 35, 3 (2011): 154–169.

523 Ministry of Justice, „Diversity of the Judiciary: 2021 Statistics", Gov.uk, 2021 m. liepos 15 d., https://www.gov.uk/government/statistics/diversity-of-the-judiciary-2021-statistics.

524 Purewal, *op. cit.*, 79.

įrodymus ne tokiose sudėtingose bylose. Nepaisant to, šis modelis nebūtinai išspręs nesąmoningo konformizmo ir šališkumo, neekonomiškumo ir didelių kaštų ar protingo prisiekusiojo standarto problemą. Įvertinus tai, kad nėra akivaizdaus būdo išspręsti daugybę su prisiekusiųjų teismo sistema susijusių problemų[525], vienintelė aiški pozicija ta, kad Anglijoje / Velse reikia išlaikyti tradicinę prisiekusiųjų kolegiją[526].

Naujausiame šių metų leidinyje nagrinėjamos įvairios problemos, su kuriomis susiduria šiuolaikinės Anglijos / Velso prisiekusiųjų kolegijos. Jį parengti paskatino prisiekusiesiems išsakyta kritika, kuri gali nulemti visuomenės pasitikėjimo šiuo institutu praradimą ir paskatinti vyriausybę atnaujinti pastangas jį panaikinti.[527]

2.2.2. Prisiekusieji (*jury*) JAV

Prisiekusiųjų instituto pradžia JAV siejama su kolonijiniu laikotarpiu. JAV steigėjams prisiekusiųjų institutas, ypač baudžiamosiose bylose, buvo itin svarbus reiškinys. JAV steigėjų akimis, prisiekusiųjų teismas buvo vienas svarbiausių teisingumo principų. Būtent prisiekusiųjų teismo garantijų panaikinimas iš JK pusės buvo įvardytas tarp pagrindinių skundų Nepriklausomybės deklaracijoje[528], kuria 13 kolonijų paskelbė nepriklausomybę[529].

Prisiekusieji baudžiamosiose bylose – vienintelė baudžiamojo proceso garantija, užtikrinta tiek 1787 m. Konstitucijoje[530] kaip kolektyvinė asmens teisė, tiek 1791 m. Teisių bilyje[531] kaip individuali teisė. Dar prieš ratifikuojant Teisių bilį prisiekusiųjų institutas baudžiamosiose bylose jau buvo įtvirtintas Konstitucijos III straipsnio 2 dalies 2 punkte.[532] Teisių bilyje buvo išplėsta Konstitucijoje įtvirtinta prisiekusiųjų teismo garantija, paverčiant ją asmenine kaltinamojo teise. Pagal šį įstatymą, kaltinamajam užtikrinama teisė, kad bylos dėl visų nusikaltimų, išskyrus bylas, nagrinėjamas apkaltos tvarka, bus nagrinėjamos prisiekusiųjų teisme toje valstijoje, kurioje padarytas

525 Purewal, *supra note*, 61: 56.

526 *Ibid.*, 80.

527 *Contemporary Challenges in the Jury System A Comparative Perspective*, *supra note*, 102.

528 1776 m. JAV nepriklausomybės deklaracija (angl. *The Declaration of Independence*) (complaining of the King „for depriving us in many cases, of the benefits of Trial by Jury“) (liet. „dėl to, kad daugeliu atvejų iš mūsų buvo atimta galimybė pasinaudoti prisiekusiųjų teismo proceso privalumais“), Paul Jurcys, „Declaration of Independence (Jungtinių Valstijų Nepriklausomybės deklaracija (vertimas į lietuvių kalbą))“, SSRN, 2022 m. gruodžio 8 d., https://ssrn.com/abstract=4297363.

529 Pacevičienė, *supra note*, 426.

530 1787 m. JAV Konstitucija: „Constitution of the United States“, United States Senate, https://www.senate.gov/about/origins-foundations/senate-and-constitution/constitution.htm#a3.

531 „U. S. Constitution. Sixth Amendment“, Legal Information Institute, https://www.law.cornell.edu/constitution/sixth_amendment.

532 „Case of Neder v. United States, 527 U. S. 1“ (1999) (Scalia, J., dissenting), Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/527/1/.

nusikaltimas.[533] Toks konstitucinis reguliavimas užtikrina, kad į baudžiamąjį teisingumą įsitrauktų ir jį vykdytų visuomenė (jos nariai), o ši garantija sutelkiama ne centrinės, o vietinės valdžios rankose.[534] Vertinama, kad ši teisinė apsauga yra teigiamai reikšminga tiek kaltinamajam, tiek visuomenei.[535] Kaltinamajam prisiekusiųjų teisė yra apsauga nuo savavališkų ir neteisingų valdžios veiksmų.[536] Visuomenėje prisiekusieji užtikrina demokratinę baudžiamojo teisingumo sistemos kontrolę ir susieja bausmę su visuomenės moralės normomis.[537] Alexis de Tocqueville'io teigimu, prisiekusiųjų teismas iš esmės buvo ne teisminė, o politinė institucija: „prisiekusiųjų teismo sistema ir visuotinė rinkimų teisė kartu yra dvi vienodos galios priemonės, kurios prisideda prie daugumos viršenybės"[538].

Be to, remiantis JK teismų sistema, suformuota Konstitucijos V pataisa[539], kurioje numatyta, kad niekas negali būti patrauktas atsakomybėn už baudžiamąjį ar kitokį žeminantį nusikaltimą kitaip nei Didžiosios prisiekusiųjų kolegijos (toliau – DPK, angl. *Grand Jury*) kaltinimu[540]. Šioje nuostatoje įtvirtinta federalinės DPK sistema. Federalinė DPK visada turėjo laisvę tirti įvairius baudžiamosios teisės pažeidimus be teisminės priežiūros.[541] JAV yra viena iš nedaugelio šalių, o gal ir vienintelė, kurioje veikia DPK.[542] Kolonijinėje Amerikoje DPK pelnė šlovę ir visuotinį pripažinimą už tai, kad trukdė vykdyti britų įstatymus, kuriuos kolonistai laikė neteisingais. Jos garantija

---

533 „U. S. Constitution. Sixth Amendment", *supra note*, 530: cl. 1. Tačiau Konstitucijoje nurodoma, kad jeigu jie padaryti ne kurios nors valstijos teritorijoje, bylos nagrinėjamos toje vietoje ar vietose, kurios bus nustatytos Kongreso priimtame įstatyme. „United States of America 1789 (rev. 1992)" [Constitution Project], Constitute, https://www.constituteproject.org/constitution/United_States_of_America_1992; *Pasaulio valstybių konstitucijos*, t. II (Vilnius: Vitae litera, 2016), 49, https://repository.mruni.eu/handle/007/16791.

534 „Case of Duncan v. Louisiana, 1968, 391 U.S. 145, 156", Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/391/145/: „Fear of unchecked power ... found expression in the criminal law in this insistence upon community participation in the determination of guilt-or innocence". „Case of Taylor v. Louisiana, 1975, 419 U.S. 522, 530", Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/419/522/: „The purpose of a jury is to guard against the exercise of arbitrary power-to make available the commonsense judgment of the community as a hedge against the overzealous or mistaken prosecutor and in preference to the professional or perhaps overconditioned or biased response of a judge".

535 „Case of Powers v. Ohio, 1991, 499 U.S. 400, 407", Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/499/400/: „Jury service preserves the democratic element of the law, as it guards the rights of the parties and ensures continued acceptance of the laws by all of the people".

536 „Case of Duncan v. Louisiana", *op. cit.*; „Case of Taylor v. Louisiana", *op. cit.*

537 „Case of Witherspoon v. Illinois, 1968, 391 U.S. 510, 519–520 n. 15".

538 Alexis de Tocqueville, *Democracy in America* (Chicago: University of Chicago Press, 2002), 283; Aliza Plener Cover, „The Constitutional Guarantee of Criminal Justice Transparency", *Alabama Law Review* 74, 1 (2022): 185. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4053849.

539 Winkler, *supra note*, 90: 304.

540 „United States of America 1789 (rev. 1992)" [Constitution Project], *op. cit.*

541 Winkler, *op. cit.*, 304.

542 „Penktoji Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijos pataisa", AlegsaOnline.com, https://lt.alegsaonline.com/art/34247.

užtikrino, kad nė vienas kaltinamasis nebūtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn be prisiekusiųjų dalyvavimo procese ir jų pritarimo.[543] Vis dėlto šiuolaikinė DPK dažnai kritikuojama ir atmetama.[544]

Asmens teisė į teismą su prisiekusiaisiais valstijų baudžiamosiose bylose yra įtvirtinta Konstitucijos VI pataisoje: kaltinamasis turi teisę į greitą, viešą ir nešališką prisiekusiųjų teismą.[545] JAV Aukščiausiasis Teismas VI pataisos „nešališko prisiekusiųjų teismo" garantiją aiškina taip: reikalaujama, kad prisiekusiųjų kolegija būtų sudaryta iš reprezentatyvių visuomenės atstovų.[546] Toks reikalavimas sustiprina prisiekusiųjų garantiją vietiniu, t. y. valstijų, lygmeniu ir jų etikos standartus, nes apsaugo nuo prisiekusiųjų šališkumo ir neleidžia, kad baudžiamosios justicijos sprendimus kontroliuotų viena institucinė interesų grupė, t. y. teismai.[547] Toks JAV Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas praktikoje taikomas tik DPK, kuri atrenkama per pirmąjį atrankos etapą, tačiau netaikomas Mažajai prisiekusiųjų kolegijai (toliau – MPK, angl. *Petit Jury*), atrenkamai per antrąjį atrankos etapą.[548]

JAV Konstitucijos VII pataisoje įtvirtinama teisė į teismą su prisiekusiaisiais civilinėse bylose, jeigu tokiose bylose ginčo vertė viršija 20 USD.[549]

Kiekviena valstija savo Konstitucijoje turi jai būdingas nuostatas, susijusias su prisiekusiųjų teismu. Jos yra išsamesnės, nes jas keisti paprasčiau nei federalinėje Konstitucijoje įtvirtintas teisės normas.[550] Pavyzdžiui, Arkanzaso Konstitucijos 2 straipsnio 7 punkte įtvirtintos federalinės Konstitucijos VII pataisos išlygos: „Teisė į prisiekusiuosius išlieka neliečiama ir taikoma visoms byloms, neatsižvelgiant į ginčo sumą. Tačiau šalys gali atsisakyti prisiekusiųjų visais atvejais įstatymų nustatyta tvarka ir visose civilinėse bylose. Civilinėje byloje, jei su sprendimu sutinka ne mažiau nei devyni prisiekusieji, sprendimas priimamas kaip visos prisiekusiųjų kolegijos, tačiau jei sprendimą priima mažiau nei dvylika prisiekusiųjų, visi su tokiu procesiniu sprendimu sutinkantys prisiekusieji turi jį pasirašyti."[551] Arkanzaso valstija yra ne vienintelė, kuri Konstitucijoje pateikia daug išsamesnę prisiekusiųjų garantiją nei federalinės

---

543 „Case of Trump v. Vance, 2020, 591 U. S, 140 S. Ct. 2412, 2427", Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/591/19-635/; Cover, *supra note*, 538: 186.

544 Andrew D. Leipold, „Why Grand Juries Do Not (and Cannot) Protect the Accused", *Cornell Law Review* 80, 2 (1995).

545 Vabalaitė, *supra note*, 219: 4–8; *Pasaulio valstybių konstitucijos*, *supra note*, 533: 40.

546 „Case of Taylor v. Louisiana", *supra note*, 534.

547 Cover, *supra note*, 538: 186.

548 „Case of Lockhart v. McCree, 1986, 476 U. S. 162, 173–174", Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/476/162/; Cover, *op. cit*., 186.

549 „United States of America 1789 (rev. 1992)" [Constitution Project], *supra note*, 540; *Pasaulio valstybių konstitucijos*, *op. cit.,* 41.

550 Gadson, *supra note*, 91: 1011.

551 Arkanzaso Konstitucijos 2 straipsnio 7 punktas: „Arcansas Constitution. Article 2 - Declaration of Rights. Section 7 - Jury Trial - Right to - Waiver - Civil Cases - Nine Jurors Agreeing", Justia, https://law.justia.com/constitution/arkansas/article-2/section-7/; Gadson, *op. cit.*, 1011–1012.

Konstitucijos VII pataisoje.[552] Vis dėlto daug valstijų tokios teisės visai nenumato.[553]

Prisiekusiųjų institutas veikia išimtinai valstijų lygmeniu, o federalinė teismų sistema šio instituto neturi. Prisiekusieji nuosprendžius priima tik apygardų ir apeliaciniuose teismuose.[554] Valstijose veikia vienas ar daugiau apygardos teismų, o apeliacinių teismų JAV yra iš viso 12.[555]

Prisiekusieji dalyvauja tiek baudžiamajame, tiek civiliniame procese, ir tai yra jų pilietinė pareiga. Vadovaudamiesi teisėjo paaiškintu teisiniu reguliavimu – nurodymais[556], jie atsako už byloje pateiktų faktų nustatymą, remdamiesi proceso dalyvių parodymais bei kitais įrodymais, ir galiausiai priima nuosprendį dėl kaltės klausimo[557].

JAV prisiekusiųjų teisinis statusas

1968 m. 28 JAV kodekso (toliau – Kodeksas) V dalies 121 skyriuje[558] įtvirtintas prisiekusiųjų atrankos procesas ir jiems keliami reikalavimai[559]. Kodekso 1862 straipsnyje numatyta, kad pati teisė būti prisiekusiuoju negali būti ribojama dėl rasės, religijos, lyties, tautybės ar ekonominės padėties.

Prisiekusiaisiais gali tapti pilnametystės sulaukę piliečiai (Kodekso 1861 straipsnis), ir jie nagrinėja bylas, kai to reikalauja šalys arba kaltinamasis.[560] Keliose valstijose leidžiama apeliacija su prisiekusiaisiais (angl. *Trial De Novo*), nors byla pirmosios instancijos teisme buvo išnagrinėta be jų.[561]

JAV Aukščiausiasis Teismas bylose *Carteris prieš Grino apygardos prisiekusiųjų komisiją*[562] ir *Turneris prieš Fouche*[563] suformulavo aiškius kriterijus, kuriuos turi atitikti

552 Gadson, *supra note*, 91: 1011–1012.

553 Downing, *supra note*, 92: 1040–1041.

554 „Jungtinių Amerikos Valstijų konstitucinė santvarka“, iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (Vilnius: MELC), https://www.vle.lt/straipsnis/jungtiniu-amerikos-valstiju-konstitucine-santvarka/.

555 *Pasaulio valstybių konstitucijos*, *supra note*, 533: 49.

556 Rengiami pavyzdiniai nurodymai prisiekusiesiems, pvz., patentų bylose, kuriose tiksliai ir nešališkai pateikiami patentų teisės elementai ir svarbiausios apibrėžtys vidutiniam prisiekusiajam suprantama ir pažįstama kalba. Acosta, *supra note*, 97.

557 „Jury Service“, United States Courts, https://www.uscourts.gov/services-forms/jury-service.

558 Kodekso 121 skyrius: „28 U.S. Code Chapter 121 Part V - Juries; Trial by Jury“, Legal Information Institute, https://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/part-V/chapter-121.

559 „Jury Service“, *op. cit.*

560 Vabalaitė, *supra note*, 219: 5.

561 *Ibid.*

562 „Case of Carter v. Jury Commission of Greene County, 1970, 396 U.S. 320“, Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/396/320/.

563 „Case of Turner v. Fouche, 1970, 396 U.S. 346“, Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/396/346/.

prisiekusieji, ir šie kriterijai buvo perkelti į įstatyminį reguliavimą[564]: prisiekusieji turėtų atspindėti faktinę apygardos gyventojų demografinę struktūrą[565]; jie turėtų būti ne jaunesni nei 18 metų; ne mažiau kaip vienus metus gyventi toje apygardoje, kurioje vyksta teismo procesas; tinkamai mokėti anglų kalbą ir būti geros sveikatos[566]. Taigi, bet kuris pilietis yra tinkamas būti prisiekusiuoju, jeigu yra pilnametis, gyvena teismo apygardoje, moka anglų kalbą, jo psichinė ir fizinė būklė leidžia eiti tokias pareigas, jis nėra kaltinamas nusikaltimu arba teistumas yra išnykęs (Kodekso 1865 straipsnis). Pastarieji du kriterijai nulemia nevienodą teisėjų ir prisiekusiųjų statusą, nes teisėjams negali būti pareikšti kaltinimai, jie negali turėti teistumą, nesvarbu, jis išnykęs ar ne.

Asmenys, dirbantys ginkluotosiose pajėgose, ugniagesiai ar policijos pareigūnai, vykdomosios, įstatymų leidžiamosios ar teisminės valdžios atstovai būti prisiekusiaisiais negali (Kodekso 1863 straipsnio b6 punktas).

Atlyginimo ir kitų išmokų mokėjimo tvarka įtvirtinta Kodekso 1871 straipsnyje. Kiekvienas pilietis už šias pareigas gauna 50 USD (45,98 Eur) per dieną, kai kuriose valstijose jam apmokamos kelionės išlaidos.[567] Šiame Kodekso straipsnyje nustatytas skirtingas atlyginimas MPK ir DPK nariams. Tam tikrais atvejais mokami priedai.

Prisiekusiesiems gali būti skiriami maitinimo ir apgyvendinimo dienpinigiai, kai būtina likti miegoti teismo posėdžio vietoje arba asmenis būtina laikyti kartu, pvz., jiems išėjus priimti sprendimo. Tokiu atveju jų patogumui gali būti skiriama ir kitokių išlaidų (Kodekso 1871 straipsnio d1–2 ir e punktai). Išlaidos viešajam transportui padengiamos, jeigu nuvažiuotas netrumpas atstumas (Kodekso 1871 straipsnio f punktas).

Darbdavys negali asmens atleisti, grasinti atleisti, gąsdinti ar daryti spaudimą dėl prisiekusiojo pareigų (Kodekso 1875 straipsnio a punktas). Bet kuris darbdavys, pažeidęs aptariamo straipsnio nuostatas, atsako už žalą, kurią darbuotojas patyrė dėl tokio pažeidimo, t. y. prarasto darbo užmokesčio ar kitų išmokų; tokiam darbdaviui gali būti uždrausta toliau pažeidinėti šio straipsnio nuostatas, taip pat gali būti nurodyta imtis kitų atitinkamų priemonių, įskaitant, bet neapsiribojant darbuotojo, atleisto iš darbo dėl prisiekusiojo pareigų vykdymo, sugrąžinimu į darbą; už kiekvieną pažeidimą kiekvienam darbdaviui skiriama ne didesnė nei 5 000 USD (4 598,70 Eur) bauda, jis gali būti įpareigotas atlikti viešuosius darbus (Kodekso 1875 straipsnio b1–3 punktas).

Kiekvienas dirbantis asmuo, atliekantis prisiekusiojo pareigas, tuo laikotarpiu yra

---

564 JAV priimamos ar svarstomos įvairios įstatymų pataisos, kuriomis didinamas ratas asmenų, kurie gali būti atleisti nuo prisiekusiųjų pareigų, pvz., vaikus maitinančios moterys. Anna Barrett, „Alabama House Approves Bill Exempting Nursing Mothers from Jury Duty“, *The Alabama Reflector*, 2025 m. kovo 4 d., https://alabamareflector.com/briefs/alabama-house-approves-bill-exempting-nursing-mothers-from-jury-duty/.

565 Taip pat dėl meksikiečių kilmės amerikiečių byloje „Case of Castaneda v. Partida, 1977, 430 U.S., 482“, Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/430/482/; Marjorie S. Schultz, „The Jury Redefined: A Review of Burger Court Decisions“, *Law and Contemporary Problems* 43 (1980): 18.

566 „An Analysis of Alternative Constructions of the Requirement That Federal Jurors Be Competent Under State Law“, *Yale Law Journal* 64 (1954–1955): 1059.

567 Vabalaitė, *supra note*, 219: 6, 7.

laikomas išėjusiu kasmetinių atostogų, nepraranda darbo stažo ir teisės gauti draudimą ar kitas darbdavio nustatytas išmokas, galiojusias tuo metu, kai asmuo įsidarbino (Kodekso 1875 straipsnio c punktas). Asmuo, manantis, kad darbdavys pažeidė aptariamo straipsnio nuostatas, gali kreiptis į apygardos, kurioje yra tokio darbdavio verslo vieta, teismą. Teismas, nustatęs, kad toks reikalavimas yra tikėtinai pagrįstas, tokiam asmeniui paskiria teisme atstovauti advokatą, kuris būtinas šiam reikalavimui išspręsti. Advokatui mokama kompensacija ir atlyginamos būtinos išlaidos tokia apimtimi, kokia numatyta 3006A straipsnyje (Kodekso 1875 straipsnio d1 punktas). Bylą laimėjusiam darbuotojui teismas iš darbdavio gali priteisti išlaidas, susijusias su privataus advokato pagalba. Laimėjusiam darbdaviui advokato išlaidas teismas priteisia tik tuo atveju, jeigu ieškinys nepagrįstas, įžeidžiantis arba pareikštas nesąžiningai (Kodekso 1875 straipsnio d2 punktas).

JAV prisiekusiųjų atranka

Pagal Kodekso 1863 straipsnį, prisiekusieji renkami atsitiktinumo principu paprastai iš rinkėjų sąrašo kompiuteriu, be to, jame pateiktuose punktuose numatyti kiti toliau nurodomi reikalavimai.

Kodekso 1863 straipsnio a punkte numatyta, kad kiekvienas apygardos teismas parengia ir įgyvendina rašytinį planą, skirtą prisiekusiesiems į MPK ir DPK atsitiktinai atrinkti. Planas turi būti parengtas taip, kad būtų pasiekti Kodekso 1861–1862 straipsniuose įtvirtinti tikslai. Planas pradedamas įgyvendinti po to, kai jį patvirtina komisija, sudaryta iš apygardos teismų tarybos narių ir apygardos atstovų. Apygardos planą peržiūri pirmininkas arba pirmininko paskirtas kitas apygardos teismo teisėjas. Komisija išnagrinėja planą, kad įsitikintų, jog jis atitinka minėtas nuostatas. Jeigu nustatoma, kad planas netinkamas, komisija nurodo taisytinus duomenis, ir teismas per protingą terminą pateikia alternatyvų planą. Kiekvienam apygardos teismo skyriui gali būti priimti atskiri planai. Apygardos teismas gali bet kada pakeisti planą, o privalo tai padaryti, kai tai nurodo komisija. Apie atliktus pakeitimus teismas nedelsdamas informuoja komisiją, o apie pradinį planą ir visus vėlesnius jo pakeitimus – Teismų administracinę tarnybą ir generalinį prokurorą, pateikdamas atitinkamas kopijas. Apygardos teismo sprendimu patvirtinti plano pakeitimai įsigalioja po to, kai juos patvirtina komisija. Kiekvienas apygardos teismas Teismų administracinei tarnybai pateikia ataskaitą apie prisiekusiųjų atrankos procesą savo jurisdikcijoje.

Būtent teismai, į kuriuos turėtų būti paskirti prisiekusieji, sudaro atskirus sąrašus tiek DPK, tiek MPK. Be to, jie raštu parengia planus, kaip į šias dvi kolegijas bus atrenkami nariai.

Kodekso 1863 straipsnio b punkte įtvirtinti kiti reikalavimai planams. Pagal Kodekso 1863 straipsnio b 1 punktą, teisme arba sudaroma prisiekusiųjų atrankos komisija (toliau – Atrankos komisija), arba prisiekusiųjų atrankos procesui vadovauti paskiriamas teismo raštinės sekretorius (angl. *clerk*) (Kodekso 1869(a) straipsnis). Jei plane nustatyta, kad turi būti sudaryta Atrankos komisija, teismas paskiria vieną pilietį, kuris, veikdamas kartu su teismo raštinės sekretoriumi, sudaro šią komisiją.

Pagal Kolumbijos apygardos teismo planą, gali būti įsteigta Atrankos komisija, kurią sudaro 3 piliečiai. Pilietis ar piliečiai ir teismo raštinės sekretorius negali priklausyti tai pačiai politinei partijai. Tiek teismo raštinės sekretoriaus, tiek Atrankos komisijos veiklą prižiūri ir kontroliuoja apygardos teismo pirmininkas ar pirmininko paskirtas teisėjas, jeigu tai nurodyta plane. Kiekvienas Atrankos komisijos narys, eidamas pareigas, gyvena toje apygardoje arba administracinėje teritorijoje, kurioje jis paskirtas. Kiekvienas jų gauna apygardos teismo plane nustatytą kompensaciją, kuri turi neviršyti 50 USD (46,24 Eur) už darbo dieną, taip pat kompensaciją už kelionės, pragyvenimo ir kitas patirtas būtinas išlaidas einant pareigas. Teismų savivaldos institucija nustato Atrankos komisijos narių kelionės, pragyvenimo ir kitų būtinų išlaidų apmokėjimo standartus.

Taigi, prisiekusiųjų atranką gali vykdyti teismo raštinės sekretorius, kuris atsakingas už veiksmingesnį teismo darbą, susijusį su dokumentų tvarkymu ir išorine komunikacija. Be to, teisme gali būti paskirta Atrankos komisija, kurią turi sudaryti ne tik teismo raštinės sekretorius, bet ir piliečiai.

Kodekso 1863 straipsnio b 2 punkte numatyta, kad plane turi būti nurodyta, ar prisiekusieji bus atrenkami iš bendro valstijų rinkėjų sąrašo (angl. *Voter Lists*) (Kodekso 1869(c) straipsnis), ar iš kiekvienos apygardos rinkėjų sąrašų (angl. *The lists of actual voters of the political subdivisions within the district or division*) (Kodekso 1869(d) straipsnis). Tam tikrų valstijų apygardos planuose gali būti nurodyta, kad prisiekusieji bus atrenkami iš gyventojų, o ne rinkėjų sąrašo. Atsižvelgiant į valstiją, įprastas rinkėjų sąrašas gali būti pakeičiamas kitais šaltiniais, iš kurių atrenkami prisiekusieji.

Kodekso 1863 straipsnio b4 punkte nustatyta, kad teismo plane turi būti numatytas pagrindinis prisiekusiųjų sąrašas (toliau – pagrindinis sąrašas) arba kita pagal paskirtį ir funkciją panaši priemonė, skirta atsitiktine tvarka atrinktiems asmenims įtraukti. Jame turi būti nustatytas minimalus asmenų skaičius, kurie iš pradžių turi būti įtraukti į pagrindinį prisiekusiųjų sąrašą; šis skaičius turi sudaryti ne mažiau kaip pusę visų asmenų, esančių sąrašuose, naudojamuose apygardoms ar kitoms administracinėms teritorijoms. Plane turi būti numatyta, kad pagrindinis sąrašas turi būti periodiškai peržiūrimas ir keičiamas, bet ne dažniau nei kas 4 metus.

Kodekso 1863 straipsnio b5 a punkte įtvirtinta, kad plane reikia nurodyti tas asmenų grupes ar profesines klases, kurių nariai pagal individualų prašymą atleidžiami nuo prisiekusiųjų pareigų. Tokie asmenys gali būti atleidžiami tik tuo atveju, jei apygardos teismas nustato, o plane yra numatyta, kad prisiekusiojo pareigų vykdymas sukeltų ypatingų nepatogumų.

Kodekso 1863 straipsnio c punkte įtvirtinta, kad kiekvienas apygardos teismas pradinį planą parengia ir perduoda komisijai per 120 dienų nuo Prisiekusiųjų atrankos ir tarnybos 1968 m. įstatyme[568] patvirtintos dienos. Komisija per 60 dienų patvirtina arba nurodo pakeisti planą. Kiekvienas planas ar jo pakeitimas po patvirtinimo įsigalioja komisijos nurodytu laiku, bet ne vėliau nei per 90 dienų nuo patvirtinimo dienos. Apygardos teismo prašymu padaryti pakeitimai įsigalioja komisijos nurodymu terminu, bet ne vėliau nei per 90 dienų nuo pakeitimo dienos.

---

568 Prisiekusiųjų atrankos ir tarnybos 1968 m. įstatymas (angl. *The Jury Selection and Service Act*).

Kodekso 1864 straipsnyje įtvirtinta asmenų traukimo iš pagrindinio prisiekusiųjų sąrašo tvarka ir prisiekusiųjų kvalifikacijos formos pildymas. Apygardos teismo nurodymu teismo raštinės sekretorius arba teisėjas iš pagrindinio prisiekusiųjų sąrašo atsitiktine tvarka išrenka tiek asmenų, kiek reikia prisiekusiųjų teismui.

Kiekvienam asmeniui, kuris išrenkamas iš pagrindinio prisiekusiųjų sąrašo, teismo raštinės sekretorius arba Atrankos komisija paštu išsiunčia prisiekusiųjų kvalifikacinę formą kartu su nurodymu ją užpildyti ir per 10 dienų, tinkamai pasirašytą, grąžinti paštu. Prisiekusiojo, atvykusio atlikti pareigą, gali būti pareikalauta užpildyti kitą prisiekusiojo kvalifikacinę formą. Tokiais atvejais asmuo, dalyvaujant Atrankos komisijos pareigūnui, teismo raštinės sekretoriui ar kitam teismo pareigūnui, gali būti apklaustas, tačiau tik dėl jo atsakymų į pateiktus klausimus. Gauta informacija perduodama teismo pirmininkui arba apygardos teismo teisėjui taip, kaip numatyta plane (Kodekso 1864 straipsnio b punktas).

Iš pagrindinio prisiekusiųjų sąrašo atrinkti tinkami asmenys įrašomi į kvalifikuotą prisiekusiųjų sąrašą (toliau – kvalifikuotas sąrašas). Iš šio sąrašo išrenkama tiek asmenų, kiek jų gali prireikti paskirti į DPK ir MPK. Atrankos komisija arba teismo raštinės sekretorius parengia atskirą asmenų, paskirtų į kiekvieną DPK ir MPK, sąrašą. Kai teismas nurodo sudaryti DPK ir MPK, teismo raštinės sekretorius arba Atrankos komisijos nariai išsiunčia prisiekusiesiems šaukimus. Asmuo negali būti atleistas iš prisiekusiųjų, išskyrus tam tikras išimtis (Kodekso 1866 straipsnis).

Per 2 metų laikotarpį asmuo neprivalo 1) daugiau nei 30 dienų, išskyrus atvejus, kai būtina užbaigti nagrinėti bylą, eiti MPK pareigas ar dėl to atvykti į teismą; 2) eiti prisiekusiojo pareigų daugiau nei vienoje DPK; 3) būti prisiekusiuoju ir DPK, ir MPK (Kodekso 1866 straipsnio e punktas).[569]

Prisiekusiųjų skyrimo tvarka yra esminis tokio proceso teisėtumo elementas.[570] Prisiekusiųjų atranka vyksta dviem etapais: pirmame etape prisiekusieji atrenkami iš visų piliečių, o antrame – sudaromos tinkamos MPK ir DPK. Antrame etape teismo salėje vyksta kandidatų apklausa, vadinama *voir dire*, po kurios asmenys gali nebūti atrinkti ir nebūti paskirti nagrinėti bylą.

Procedūra *voir dire* pradedama trumpu bylos pristatymu, siekiant informuoti apie ją prisiekusiuosius: nurodomos šalys ir jų atstovai (advokatai).[571] Prisiekusieji prisaikdinami, kad teisingai atsakys į klausimus, pagal kuriuos nustatomas kandidato tinkamumas atlikti savo pareigas teisme. Užduodama klausimų siekiant išsiaiškinti, ar kuris nors iš kolegijos narių turi kokių nors asmeninių interesų byloje arba žino kokių nors priežasčių, dėl kurių negalėtų priimti nešališko sprendimo. Teismas taip pat siekia sužinoti, ar kuris nors kolegijos narys nėra susijęs arba asmeniškai pažįstamas su šalimis,

---

569 Vabalaitė, *supra note*, 219: 5.

570 Pawel Kroliczek, „Juries and Justices of the Peace in the United States of America", *Krytyka Prawa, Niezalezne Studia and Prawem* 4 (2020): 95.

571 Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts, *Handbook for Trial Jurors Serving in the United States District Courts* (Washington, D.C.: Administrative Office of the United States Courts, 2003), https://www.uscourts.gov/sites/default/files/trial-handbook.pdf.

jų atstovais (advokatais) arba liudytojais, kurie duos parodymus teismo procese. Kitais klausimais siekiama nustatyti, ar kuris nors iš kolegijos narių turi išankstinę nuostatą ar jaučia kitokių jausmų, kurie galėtų paveikti priimamą šališką nuosprendį. Bet kuris prisiekusysis, turintis žinių apie bylą, turėtų tai nurodyti teisėjui.[572]

Už melagingus atsakymus baudžiama kaip už melagingų parodymų davimą teisme. Jei teisėjas mano, kad konkretus kandidatas yra netinkamas, nes gali trukdyti procesui, būti šališkas, nesilaikyti proceso slaptumo reikalavimų arba kitaip neteisėtai veikti prisiekusiųjų kolegijai priimant nuosprendį, jis turi teisę neįtraukti šio kandidato į kolegiją. Tačiau kandidatai, kurie jau buvo pašaukti ir kurių atsisakyta vienoje byloje, kitą kartą gali būti pakartotinai šaukiami atlikti prisiekusiojo pareigų.[573]

Kodekso 1867 straipsniu reguliuojamas prisiekusiųjų atrankos procedūros, susijusios su apklausa *voir dire*, ginčijimas. Šia teise gali naudotis visi proceso dalyviai, o netinkamas jos įgyvendinimas gali sudaryti sąlygas atmesti kaltinimus arba sustabdyti bylos nagrinėjimą. Pateikus aptariamo turinio prašymą su priesaikos pareiškimu[574] ir teismui nustačius, kad atrenkant kandidatus į DPK iš esmės nesilaikyta aptariamo straipsnio nuostatų, bylos nagrinėjimas stabdomas iki tol, kol bus parinkta kita kolegija, arba atmetami pareikšti kaltinamai. Jei teismas nustato, kad atrenkant kandidatus į MPK iš esmės nesilaikyta šio straipsnio nuostatų, o bylos nagrinėjimas stabdomas iki tol, kol bus parinkta kita kolegija. Tokia priemonė yra vienintelė, kai iš bylos galima pašalinti visą prisiekusiųjų kolegiją (Kodekso 1867 straipsnio e punktas).

Baudžiamosiose bylose šis antrasis atrankos etapas yra itin griežtas. Generalinis prokuroras, siekdamas nušalinti prisiekusįjį, turi atskleisti tiesioginį priežastinį ryšį tarp nušalinimo pagrindų ir poveikio prisiekusiojo pareigoms eiti. JAV Aukščiausiasis Teismas byloje *Batsonas prieš Kentukį*[575] pritarė šiam požiūriui ir nurodė, kad jis neturi būti nulemtas diskriminacijos dėl rasės. Tačiau praktika rodo, kad rasė iš tiesų yra vienas iš penkių pagrindinių veiksnių, darančių įtaką sprendimams. Kiti reikšmingi veiksniai – lytis, profesija, politinė priklausomybė ir ekonominė padėtis.[576]

Baudžiamosiose bylose vienintelė priemonė nušalinti visą prisiekusiųjų kolegiją yra minėtas apklausos *voir dire* pažeidimas, o civilinėse bylose kiekviena šalis turi teisę pareikšti 3 imperatyvius nušalinimus.[577] Keli ieškovai arba keli atsakovai gali būti laikomi viena šalimi, kad būtų galima pareikšti nušalinimus, arba teismas gali leisti

---

572 Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts, *supra note*, 571.

573 Vabalaitė, *supra note*, 219: 5.

574 „Priesaikos pareiškimas“ (angl. *sworn statement of facts, sworn declaration, statement under penalty of perjury*) – dokumentas, kuriame nurodomi faktai, susiję su teismo procesu, o už melagingų duomenų pateikimą numatyta baudžiamoji atsakomybė.

575 „Case of Batson v. Kentucky, 1986, 476 U.S. 79“, Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/476/79/.

576 Kroliczek, *supra note*, 570: 96–97.

577 Imperatyvus nušalinimas (angl. *peremptory challenge*) – advokatų teisė renkantis prisiekusiuosius, nenurodant priežasties, atmesti tam tikrą skaičių galimų prisiekusiųjų.

pareikšti papildomus nušalinimus ir leisti jais pasinaudoti atskirai. Visus skundus dėl priežasčių ar pirmenybės, nesvarbu, ar jie susiję su konkrečiais prisiekusiaisiais, ar visa kolegija, sprendžia teismas (Kodekso 1870 straipsnis). Tokia procedūra iš esmės nulemia tai, kad šalys turi galimybę pasirinkti prisiekusiųjų kolegijos sudėtį. Tačiau prisiekusieji supranta, kad jų pašalinimas iš prisiekusiųjų kolegijos pagal šią procedūrą nereiškia, jog jie bus iš jos išbraukti, nes tai nėra jų gebėjimų ar sąžiningumo įvertinimas.[578] Šiuolaikinėje JAV praktikoje šalys taip pat aktyviai naudojasi prisiekusiųjų nušalinimo institutu pirmiausia juos apklausdamos. Per šią ikiteisminę prisiekusiųjų apklausą *voir dire* jų klausiama apie jų ryšius, asmenines savybes ar išankstines nuostatas.[579] Nors empiriniai tyrimai[580] atskleidžia, kad teisininkams sunku nustatyti būsimus šališkus prisiekusiuosius, advokatai ir teisėjai ir toliau tiki, kad gali atpažinti tokius asmenis[581].

Advokatai tokiose procedūrose, atrinkdami prisiekusiuosius, paprastai siekia dviejų tikslų: pašalinti galimą šališkumą ir sustiprinti galimą palankumą, t. y. ieško prisiekusiųjų, kurie, jų manymu, bus palankūs jų klientui.[582] Advokatai ne tik manipuliuoja prisiekusiųjų atranka teisme, bet ir randa būdų strategiškai panaudoti *voir dire*.[583] Pavyzdžiui, jie pirmenybę teikia prisiekusiesiems, kurių profesija sutampa su kliento profesija.[584] Johnas C. Reedas prisiminė bylą, susijusią su nuomotojo sūnumi, kuris per ginčą nušovė nuomininką. Kaltinamajam (jo advokatui) pavyko į teismą įtraukti 11 kitų nuomotojų, o vyraujanti prisiekusiųjų socialinė grupė nulėmė, kad žemesnio socialinio statuso prisiekusieji jiems pritarė ir kaltinamasis buvo išteisintas.[585]

Tikėjimas, religija ar narystė tam tikrose tokio pobūdžio organizacijose yra svarbūs prisiekusiojo nušalinimo veiksniai, nes religiniai ryšiai paveikia prisiekusiųjų mąstymą.[586] Nuosprendžio priėmimas gali būti nulemtas akivaizdaus religinio fanatizmo ar išankstinės politinės nuostatos.[587] Nuosprendis tampa sukurto išankstinės nuostatos rezultatu. Tačiau tokie argumentai neturėtų būti išsakomi arba toleruojami nagrinėjant bylą teisme.[588] Tai, kad advokatai bando pateikti tokius argumentus, rodo, kaip

578 Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts, *supra note*, 571.

579 Anderson, *supra note*, 93: 58.

580 Marder, *supra note*, 88: 46–48.

581 *Ibid*., 48.

582 *Ibid*., 44–46; Anderson, *op. cit.*, 31; Andrew J. Hirschl, *Trial Tactics* (Farmington Hills: Gale Ecco, 2010), 75; Francis Lewis Wellman, *Day in Court or the Subtle Arts of Great Advocates* (Whitefish: Kessinger Publishing, 2005), 126.

583 Anderson, *op. cit.*, 52.

584 *Ibid*., 33.

585 John C. Reed, *Practical Suggestions for the Management of Law-Suits and Conduct of Litigation Both in and Out of Court* (New York: James Cockcroft & Co, 1875), 65.

586 Anderson, *op. cit.*, 35.

587 Case of Frank v. Davenport Iowa (1898, 75 N.W.), 480–481.

588 Case of Freeman v. Dempsey (1891, 41 111), 554, 556.

svarbu pašalinti išankstinę nuostatą turinčius prisiekusiuosius, kurie gali būti advokatams nepalankūs priimant nuosprendį.[589]

Nors prisiekusiojo tikėjimas gali atskleisti jo lojalumą ir šališkumą, kiti moralinių įsitikinimų skirtumai taip pat gali veikti prisiekusiųjų atranką.[590] Bylose, kuriose kaltinamajam grėsė mirties bausmė, advokatai bandė išsiaiškinti, ar prisiekusiųjų moraliniams įsitikinimams neprieštarauja mirties bausmė.[591] A. Hirschlo teigimu, sudėtingose baudžiamosiose bylose vienas svarbiausių aspektų yra tai, kad prisiekusysis turėtų sąžinę ir neturėtų religinių įsitikinimų, prieštaraujančių mirties bausmės skyrimui.[592] Prisiekusiųjų lojalumui ir šališkumui svarbus jų priklausymas profesinei sąjungai, asociacijai ir pan.[593] Be to, tikėtina, kad jeigu dauguma prisiekusiųjų bus baltaodžiai, tai kaltinamasis juodaodis sulauks nepalankaus nuosprendžio.[594] Atrenkant prisiekusiuosius svarbi pusiausvyra tarp etninės ir nacionalinės kilmės.[595] Pavyzdžiui, vienoje iš bylų buvo išteisintas garsus deimantų vagis, kai kaltinamasis ir dauguma prisiekusiųjų buvo airiai.[596]

Ruošiantis gynybai analizuojama prisiekusiųjų išvaizda ir manieros, nes, pavyzdžiui, vyresnio amžiaus vyrai dažnai yra nepageidaujami ne tik dėl galimų klausos sutrikimų, bet ir dėl to, kad jų nuomonė dažniausiai yra nusistovėjusi, nelanksti, taip pat jie dažnai turi prietarų, kurių advokatas negali įveikti. Jauni vyrai tinkamesni gynybai, nes yra atlaidesni. Jie įvertina, kad kaltinamasis gali būti suklaidintas ar net netyčia suklysti.[597]

Aptarti įvairūs neigiami manipuliavimo atrankos *voir dire* procesu veiksniai (rasizmas, religiniai aspektai, naudojimasis asmenybės bruožais ir pan.) nulemia poreikį reformuoti prisiekusiųjų atrankos procedūrą.[598] Mokslininkai teigia, kad sprendimus dėl prisiekusiųjų nušalinimo palikti vien teisėjui, nepaliekant tokios teisės advokatams,

---

589 Anderson, *supra note*, 93: 39.

590 *Ibid*.

591 Melynda J. Price, *At the Cross: Race, Religion, and Citizenship in the Politics of the Death Penalty* (New York: Oxford University Press, 2015), 56–57; Gary J. Simson ir Stephen P. Garvey, „Knockin' on Heaven's Door: Rethinking the Role of Religion in Death Penalty Cases", *Cornell Law Faculty Publications* 292 (2001): 1090, 1093, https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1337&context=facpub; Arnold H. Loewy, „Religious Neutrality and the Death Penalty", *William & Mary Bill of Rights Journal* 9, 1 (2000): 191, 194, https://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1376&context=wmborj.

592 Hirschl, *supra note*, 582: 95.

593 Anderson, *op. cit.*, 41.

594 *Ibid*., 43–45.

595 *Ibid*., 45.

596 Joseph Wesley Donovan, *Tact in Court, or, How Lawyers Win: Containing Sketches of Cases Won by Skill, Wit, Art, Tact, Courage and Eloquence, with Trial Rules and Illustrations from Work of Able Counsel* (Charleston: Nabu Press, 2012), 372.

597 Wellman, *supra note*, 582: 125.

598 Anderson, *op. cit.*, 59.

būtų tikslinga atsižvelgiant į tai, jog nušalinimai dažnai gali būti naudojami kaip diskriminacijos priemonė.[599] Teisėjai objektyviai ir be išankstinės strategijos galėtų pašalinti šališkus prisiekusiuosius.[600] Perėjimas nuo ilgų prisiekusiųjų atrankos procedūrų ir advokatų teisės nušalinti prisiekusiuosius be rimtos priežasties (angl. *peremptory challenges*) gali padėti padidinti visuomenės pasitikėjimą prisiekusiųjų sistema. Dabartinė padėtis rodo, kad *voir dire* ir imperatyvūs (privalomi) nušalinimai kenkia teisingumo ir nešališkumo suvokimui[601], be to, pasinaudojus neleistinais išvedžiojimais, iškraipo atsitiktinės atrankos rezultatus[602].

JAV tyrimai atskleidė, kad prisiekusiųjų šališkumas gali būti būdingas nepaisant to, ar teisėjas nagrinėjo rasinio šališkumo veiksnį, ar ne, nes prisiekusysis dažnai nesuvokia savo rasinio šališkumo – tai yra nesąmoninga šališkumo forma.[603] Dėl šių priežasčių nesąmoningas šališkumas tampa svarbia sritimi, į kurią reikia atkreipti dėmesį ir keisti, siekiant kuo labiau sumažinti kliūtis teisingam teismo procesui.[604]

JAV prisiekusiųjų teisės ir pareigos teismo procese

Teisė į teismą su prisiekusiaisiais įtvirtinta JAV federaliniame civilinių teisių kodekse – FCTK[605]. Šio kodekso XI dalies 1101 straipsnyje įtvirtinta asmens teisė į prisiekusiųjų teismą tiek baudžiamosiose, tiek civilinėse bylose.

Prisiekusiųjų teises ir pareigas teismo procese reguliuoja JAV federalinės civilinio proceso taisyklės (toliau – FCP taisyklės)[606] ir JAV federalinės baudžiamojo proceso taisyklės (toliau – FBP taisyklės)[607]. Visų pirma aptariamas prisiekusiųjų instituto įstatyminis reguliavimas *baudžiamajame*, vėliau – *civiliniame procese*.

Prisiekusieji gali dalyvauti tik bylose, kuriose kaltinamasis kaltinamas sunkiu nusikaltimu, ir tik kaltinamojo prašymu. „Sunkaus nusikaltimo“ sąvoką išaiškino

---

599 Nancy S. Marder, „Justice Stevens, the Peremptory Challenge, and the Jury“, *Fordham Law Review* 74, 4 (2006): 1683, 1717, https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4135&context=flr.

600 *Ibid*., 1041, 1109.

601 Anderson, *supra note*, 93: 8; Morris B. Hoffman, „Peremptory Challenges: Lawyers Are from Mars, Judges Are from Venus“, *Green Bag* 3, 2 (Winter 2000).

602 Anderson, *op. cit.*, 61.

603 Ellison ir Munro, *supra note*, 101: 202–219.

604 Purewal, *supra note*, 61: 68.

605 JAV FTCK: „Civil Rights Act (1964)“, National Archives, https://www.archives.gov/milestone-documents/civil-rights-act.

606 FCP taisyklės: *Federal Rules of Civil Procedure* (Washington, D.C.: U.S. Government Publishing Office, 2023), https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_civil_procedure_december_1_2022_0.pdf.

607 FBP taisyklės: *Federal Rules of Criminal Procedure* (Washington, D.C.: U.S. Government Publishing Office, 2021), https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_criminal_procedure_-_december_2020_0.pdf.

Aukščiausiasis Teismas byloje *Baldwinas prieš Niujorką*[608]. Jis nurodė, kad kaltinamajam turi grėsti ne mažesnė nei 6 mėnesių laisvės atėmimo bausmė.

Prisiekusiųjų institutas reguliuojamas FBP taisyklių III (DPK) ir IV (MPK) skyriuose. DPK tikslas ar užduotis iš esmės nepakito nuo kolonijinės Amerikos laikų – sprendimas surengti kaltinamajam baudžiamąjį persekiojimą arba jo atsisakyti. Teigiamas sprendimas įpareigoja prokurorą pradėti baudžiamąjį persekiojimą įtariamojo atžvilgiu.[609] Be to, jei kaltinamasis ikiteisminio tyrimo metu yra sulaikomas ir negali sumokėti užstato arba jis negalimas, visuomenė per šią prisiekusiųjų kolegiją patvirtina sulaikymo represyvumą.[610] Šią kolegiją sudaro nuo 16 iki 23 narių, o 16 iš jų turi nuolat dalyvauti teismo posėdžiuose.

DPK pirmajame teismo posėdyje nusprendžia, ar pareikšti kaltinimą ir perduoti kaltinamąjį teismui. Paprastai ji remiasi prokuroro pateiktais įrodymais. DPK nenustato (ne)kaltumo, ji sprendžia tik dėl to, ar yra pagrindas manyti, kad buvo padarytas nusikaltimas ir kad jį padarė konkretus asmuo. Jei nusprendžia teigiamai, DPK pateikia teismui prokuroro parengtą kaltinamąjį aktą, kurio pagrindu asmuo teisiamas teisme. DPK leidžia valstybei patraukti baudžiamojon atsakomybėn įtariamuosius dėl nusikalstamos veikos, sykiu saugodama juos nuo nepagrįsto ar netinkamo baudžiamojo persekiojimo.[611] Įtvirtintas pakaitinių prisiekusiųjų institutas, kurie atrenkami tokia pačia tvarka kaip ir visi prisiekusieji (FBP taisyklių III skyriaus 6 straipsnis).

DPK neturi visiškos laisvės priversti teisti bet kurį pasirinktą asmenį. Prokuroras turi pasirašyti kaltinamąjį aktą, kad asmuo būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Taigi valstybė ir DPK veikia kaip viena kitos kontrolės formos. Taip užtikrinama, kad nė viena iš jų negali savarankiškai pasinaudoti galia įtarti asmenį padarius nusikalstamą veiką.[612] Byla toliau iš esmės nagrinėjama su prisiekusiųjų kolegija, jeigu kaltinamasis nesutinka su pareikštais kaltinimais, o prokuroras ir DPK sutaria, kad yra pakankamas pagrindas manyti, jog nusikaltimas tikrai padarytas.[613] Tačiau daugiau nei 90 proc. apkaltinamųjų nuosprendžių yra priimami kaltinamajam pripažinus kaltę, todėl prisiekusiųjų teismas yra išimtis.[614]

DPK daug laiko skiria liudytojų parodymams išklausyti ir rašytiniams ar kitiems

---

608 „Case of Baldwin v. New York, 1970, 399 U.S. 66“, Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/399/66/.

609 Winkler, *supra note*, 90: 304.

610 George C. Thomas III, „Remapping the Criminal Procedure Universe“, *Virginia Law Review* 83, 8 (1997): 1845; Akhil Reed Amar, *The Constitution and Criminal Procedure: First Principles* (New Haven: Yale University Press, 1997), 105.

611 Prisiekusiųjų didžiosios kolegijos (angl. *Grand Jury*) vadovas: Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts, *Handbook for Federal Grand Jurors* (Washington, D.C.: Administrative Office of the United States Courts), žiūrėta 2025 m. sausio 30 d., https://www.uscourts.gov/sites/default/files/grand-handbook.pdf.

612 *Ibid.*

613 Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts, *supra note*, 571.

614 Cover, *supra note*, 538: 206.

įrodymams ištirti, kad nustatytų, ar šie įrodymai pagrindžia kaltinimą. Apklausus liudytojus, toliau apklausiamas įtariamasis. Jei DPK bando priversti įtariamąjį duoti parodymus, tam asmeniui pateiktas kaltinimas gali būti panaikintas. Net jei įtariamasis nori duoti parodymus savanoriškai, tas asmuo turi būti informuotas apie teisę jų neduoti.[615] Įtariamojo prievartinis parodymų davimas prieš save būtų minėtos Konstitucijos V pataisos pažeidimas. Be to, DPK neturi teisės pažeisti Konstitucijos IV pataisa saugomo privataus gyvenimo teisės. Teismas gali panaikinti DPK įgaliojimus, kad jos veikimas neprieštarautų konstitucinėms nuostatoms.[616]

Ištyrus gautus įrodymus, jie vertinami. Paprastai tai daroma be įtariamojo paaiškinimų, siekiant nustatyti, ar šie įrodymai įtikina, kad yra tikėtina priežastis manyti, jog buvo padarytas nusikaltimas ir jog jį padarė tiriamas asmuo. DPK nėra atsakinga už įtariamojo kaltumo nustatymą be pagrįstų abejonių, tik už tai, ar pakanka įrodymų, pagrindžiančių tikėtiną priežastį patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn.[617]

Pasitarime ir balsavime dėl kaltinamojo akto dalyvauja išimtinai prisiekusieji ir vertėjas, jeigu jo reikia klausos ar kalbos negalią turinčiam prisiekusiajam (FBP taisyklių 6 straipsnio d dalies 2 punktas), kitų asmenų dalyvavimas gali nulemti kaltinimo atmetimą.[618] Svarstant dėl kaltinimų pateikimo turi dalyvauti ne mažiau nei 16 prisiekusiųjų, iš kurių 12 turi balsuoti teigiamai[619] (FBP taisyklių 6 straipsnio e dalies 1 punktas).

DPK turi dirbti tol, kol teismas ją atleidžia, tačiau ji negali dirbti ilgiau nei 18 mėnesių, jeigu teismas nenusprendė, kad, įvertinus viešąjį interesą, pratęsimas yra tikslingas. DPK darbas gali būti pratęstas ne ilgiau nei 6 mėnesiams, jeigu įstatyme nenumatyta kitaip (FBP taisyklių 6 straipsnio g dalis). Bet kuriuo metu dėl svarbios priežasties teismas gali laikinai arba visam laikui atleisti prisiekusįjį, o jei jis atleidžiamas visam laikui, paskiriamas pakaitinis asmuo (FBP taisyklių 6 straipsnio h dalis).

Tiek DPK, tiek visi kiti proceso dalyviai privalo griežtai laikytis konfidencialumo principo. Ši pareiga pabrėžiama priesaikoje, kurią duoda kiekvienas prisiekusysis, taip pat teisėjo pateiktame DPK kaltinime. Slaptumo tradicija – svarbi DPK sistemos dalis dėl daugelio priežasčių. Ji apsaugo DPK narius nuo asmenų, kurie gali būti DPK tyrimo objektai, arba tokių asmenų bendrininkų spaudimo. Ši tradicija neleidžia išvengti atsakomybės kaltinamiesiems, kuriems pareikšti kaltinimai. DPK posėdyje ji skatina liudytojus pateikti išsamią ir teisingą informaciją apie, kaip įtariama, įvykdytus nusikaltimus. Taip pat užkertamas kelias liudytojų parodymų klastojimui ar jų įbauginimui prieš duodant parodymus teisme. Galiausiai tai padeda išvengti atskleidimo tyrimų, po kurių DPK nesiima jokių veiksmų, ir apsaugo nuo bet kokios stigmos, kurią

615 Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts, *supra note,* 611.

616 Winkler, *supra note*, 90: 305.

617 Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts, *op. cit.*

618 *Ibid.*

619 *Ibid.*

visuomenė gali priskirti asmeniui, kurio atžvilgiu buvo vykdomas tyrimas.[620] DPK turima konfidenciali informacija gali būti atskleista tik valstybiniam kaltintojui[621], išskyrus tam tikras išimtis (Kodekso 3322 straipsnis)[622]. Tačiau net ir valstybinis kaltintojas negali būti informuojamas apie tai, kas vyko DPK pasitarimo ir balsavimo metu. Vienintelis atvejis, kai DPK posėdžiuose nagrinėjama informacija gali būti atskleista kitiems, yra tada, kai teismas nurodo tai padaryti teisingumo užtikrinimo tikslais. Informacija niekada negali būti atskleista DPK narių draugams ar šeimos nariams.[623]

Minėta, kad DPK gali pateikti kaltinimus tik tuo atveju, jei tam pritaria bent 12 iš 16 prisiekusiųjų. DPK arba jos pirmininkas ar pirmininko pavaduotojas privalo viešame teismo posėdyje pateikti kaltinamąjį aktą teisėjui. Siekdamas išvengti nebūtinų išlaidų ar pagreitinti procesą, teisėjas gali priimti kaltinamąjį aktą nuotoliniu būdu iš teismo, kuriame posėdžiauja DPK (FBP taisyklių 6 straipsnio f dalis).

Šiuolaikinė DPK sistema priimant svarbius jos teisiniam statusui ir galiojimui turinčius sprendimus formavosi dešimtmečius. Vienas iš tokių sprendimų buvo *Hurtado'as prieš Kaliforniją*[624]. Šioje byloje kaltinamasis ginčijo jo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn procedūros konstitucingumą, nes nebuvo apie tai informuotas – jam nebuvo pateiktas nei kaltinamasis aktas, nei DPK pranešimas (kaltinimas).[625] Tačiau teismas neįžvelgė kaltinamojo teisių pažeidimo, taip pat atmetė jo nurodytus argumentus, nes esminis dalykas buvo tai, kad kaltinamasis buvo informuotas apie jam pareikštus kaltinimus, o informavimo formos nesilaikymas nenulėmė teismo proceso neteisėtumo.[626]

Byloje *Jungtinės Valstijos prieš Calandrą*[627] DPK buvo sušaukta, atsižvelgiant į kratą verslo patalpose ir rastus įrodymus, siekiant ištirti paskolų suteikimo verslo teisėtumą. DPK į apklausą iškvietė liudytoją, tačiau jis atsisakė duoti parodymus ir pateikė prašymą laikyti neleistinais kratos metu neteisėtai gautus įrodymus. Pirmosios instancijos teismas palaikė tokią poziciją ir nustatė, kad kratos orderis buvo išduotas be pagrįsto teisinio pagrindo, todėl liudytojas neprivalėjo atsakyti į DPK klausimus, o apeliacinės instancijos teismas tokį procesinį dokumentą paliko nepakeistą. Teismai konstatavo, kad Konstitucijos IV pataisa apriboja DPK įgaliojimus priversti liudytoją atsakyti į klausimus, kurie pagrįsti neteisėtai gautais įrodymais. Tačiau JAV Aukščiausiasis

620 Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts, *supra note*, 611.

621 JAV BPK 1 straipsnio b) punktas: *Federal Rules of Criminal Procedure*, *supra note*, 607.

622 „18 U. S. Code § 3322 – Disclosure of Certain Matters Occurring Before Grand Jury", Legal Information Institute, žiūrėta 2025 m. lapkričio 27 d., https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3322.

623 Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts, *op. cit.*

624 „Case of Hurtado v. California, 1884, 110 U.S. 516", Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/110/516/.

625 Winkler, *supra note*, 90: 305.

626 „Case of Hurtado v. California", *op. cit.*

627 „Case of United States v. Calandra, 1974, 414 U.S. 338", Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/414/338/.

Teismas panaikino apeliacinės instancijos teismo sprendimą konstatavęs, kad toks sprendimas nepagrįstai susiaurina DPK funkcijas ir trukdo jai dirbti, nes ji nesprendžia asmens (ne)kaltumo klausimo. Kasacinio teismo vertinimu, leidus liudytojams remtis draudimo dalyvauti DPK procese taisykle, būtų skubotai pradedami spręsti klausimai, kurie palikti spręsti bylą nagrinėjant iš esmės, ir užvilkintų bei sutrikdytų šios kolegijos bylų nagrinėjimą. Be to, būtų pažeistas visuomenės interesas teisingai ir operatyviai vykdyti baudžiamuosius procesus, kai DPK būtų apkrauta papildomais procesiniais veiksmais ir alternatyviais ginčų sprendimo būdais.[628] DPK vykdoma liudytojų apklausa, pagrįsta gautais įrodymais, nėra asmens privataus gyvenimo pažeidimas ir pan. Kasacinis teismas padarė išvadą, kad klausimai, pagrįsti neteisėtai gautais įrodymais, nenulemia IV pataisos pažeidimo, nes žala, atsiradusi dėl išimties taisyklės taikymo DPK procedūroms, būtų didesnė, nei jos netaikant.[629]

Kita reikšminga byla, nulėmusi DPK kompetencijos apimtį, – *Costello'as prieš Jungtines Valstijas*[630]. Byloje buvo sprendžiamas klausimas, ar teisėta patraukti baudžiamojon atsakomybėn įtariamąjį, o vėliau ir nuteisti kaltinamąjį, kai DPK kaltinimus pateikė išimtinai „girdėtų įrodymų"[631] pagrindu. JAV Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog jei kaltinamieji aktai galėtų būti ginčijami dėl to, kad DPK buvo pateikti netinkami arba neleistini įrodymai, procesas labai užtruktų. V pataisa įpareigoja, kad teisėtai sudarytos ir nešališkos DPK kaltinamasis aktas būtų teisėtas ta apimtimi, jog jo pagrindu būtų galima toliau nagrinėti bylą iš esmės ir palaikyti kaltinimą. Nors kaltinamieji turi teisę į įrodinėjimo institutą teisminio nagrinėjimo metu, kad būtų priimtas teisingas nuosprendis, nėra jokių taisyklių, leidžiančių formaliai vilkinti DPK procesus. Todėl, kasacinio teismo vertinimu, DPK gali apkaltinti asmenį remdamasi vien „girdėtais įrodymais"[632].

DPK pateikus kaltinimus, jos darbas pasibaigia ir ją nagrinėjant baudžiamąją bylą pakeičia MPK. MPK įsilieja į baudžiamąjį procesą, kai kaltinamajam pareiškiami kaltinimai ir byla perduodama į teismą. Nagrinėjant bylą ji išklauso kaltintojo (prokuroro) ir gynybos (advokato) pateiktus įrodymus ir priima nuosprendį dėl kaltumo ar nekaltumo.[633] BP taisyklių 23 straipsnyje įtvirtinta kaltinamojo teisė į prisiekusiųjų teismą, kurį paprastai sudaro 12 prisiekusiųjų.

Pagal to meto Anglijos papročius (XIII a.), kuriuos perėmė JAV teisminės sistemos, buvo įprasta, kad bylas nagrinėdavo 12 prisiekusiųjų. Tačiau JAV Aukščiausiasis

---

628 Winkler, *supra note*, 90: 308.

629 „Case of United States v. Calandra", *supra note,* 627.

630 „Case of Costello v. United States, 1956, 350 U.S. 359", Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/350/359/.

631 Girdėti įrodymai (angl. *hearsay evidence*) – įrodymai, pagrįsti tuo, ką liudytojui pranešė kiti asmenys, o ne tuo, ką jis pats stebėjo ar patyrė (paprastai nepriimtini kaip įrodymai). „Hearsay Evidence", Collins, https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/hearsay-evidence.

632 „Case of Costello v. United States", *op. cit*.

633 Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts, *supra note*, 611.

Teismas savo sprendime byloje *Williamsas prieš Floridą*[634] nusprendė, kad prisiekusiųjų skaičių leidžiama apriboti iki 6, išskyrus tas bylas, kuriose kaltinamajam gali būti skirta mirties bausmė.[635] Prisiekusiųjų skaičius nelaikomas pagrindiniu teisės į prisiekusiųjų teismą elementu.[636] JAV Aukščiausiojo Teismo nuomone, 6 asmenų prisiekusiųjų kolegija nevykdys savo funkcijų prasčiau vien dėl to, kad jų yra mažiau. Svarbiausia, kad procedūra užtikrintų kokybišką ir sąžiningą pasitarimų procesą kaltės klausimu, be bet kokių bandymų įbauginti, ir leistų atspindėti reprezentatyvų visuomenės atstovavimą.[637] Tokie argumentai nulemia prisiekusiųjų skaičiaus mažinimą. Todėl Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas bylą *Ballew prieš Džordžiją*[638], nustatė minimalią 6 prisiekusiųjų ribą.

Prisiekusiųjų teismo proceso reglamentavimas nustatytas BP 24 straipsnyje. Visų pirma teismas arba teismo leidimu šalių advokatai apklausia būsimus prisiekusiuosius siekdami išsiaiškinti jų gebėjimą būti nešališkų ir sąžiningų teismo procese. Teismas gali leisti kaltinamiesiems pareikšti papildomus nušalinimus ir šia teise pasinaudoti atskirai arba bendrai. Teismas taip pat gali paskirti ne daugiau kaip 6 pakaitinius prisiekusiuosius, kurie pakeistų prisiekusiuosius, negalinčius atlikti savo pareigų arba nušalintus nuo jų vykdymo. Pakaitiniams prisiekusiesiems taikomos tos pačios taisyklės tiek baudžiamajame, tiek civiliniame procese. Jei pakaitinis prisiekusysis pakeičia prisiekusįjį jau prasidėjus prisiekusiųjų pasitarimui, šis pasitarimas turi būti pradėtas iš naujo. Šalims suteikiama teisė pareikšti nušalinimus pakaitiniams prisiekusiesiems, o jų skaičius priklauso nuo paskirtų pakaitinių prisiekusiųjų skaičiaus (BP taisyklių 24 straipsnio a–c dalys).

Prieš perduodamas bylą prisiekusiesiems, teisėjas įsitikina, kad valstybinis kaltintojas baigė teikti visus įrodymus. Jeigu kaltinamojo prašymu nustatoma, kad įrodymų nepakanka apkaltinamajam nuosprendžiui priimti, teisėjas turi teisę priimti išteisinamąjį nuosprendį. Be to, teismas savo iniciatyva taip pat gali įvertinti, ar pateiktų įrodymų pakanka apkaltinamajam nuosprendžiui priimti (BP taisyklių 29 straipsnio a dalis).

Jeigu prisiekusieji pripažino kaltinamojo kaltę, teismas gali panaikinti nuosprendį ir priimti išteisinamąjį nuosprendį. Jeigu prisiekusieji nepriėmė nuosprendžio, išteisinamąjį nuosprendį gali priimti teismas. Kaltinamasis neprivalo prašyti išteisinamojo nuosprendžio, kol byla neperduota prisiekusiesiems, nes tokio prašymo pateikimo

---

634 „Case of Williams v. Florida, 1970, 399 U.S. 78“, Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/399/78/ .

635 Kroliczek, *supra note*, 570: 94.

636 Alisa Smith ir Michael J. Saks, „The Case of Overturning *Williams v. Florida* and the Six-Person Jury: History, Law, and Empirical Evidence“, *Florida Law Review* 60, 2 (2008): 446–447, https://scholarship.law.ufl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1042&context=flr.

637 Robert H. Miller, „Six of One Is Not a Dozen of the Other: A Reexamination of *Williams v. Florida* and the Size of State Criminal Juries“, *University of Pennsylvania Law Review* 146 (1997–1998): 626.

638 „Case of Ballew v. Georgia, 1978, 435 U.S. 223“, Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/435/223/.

būtina sąlyga – prisiekusiųjų paleidimas (BP taisyklių 29 straipsnio c dalis).

Prieš prisiekusiesiems priimant nuosprendį dėl kaltinamojo kaltės teisėjas gali nurodyti ir paaiškinti pagrindinius faktus, dėl kurių vyksta ginčas, taip pat faktus, kurie iš tikrųjų nėra svarbūs byloje. Kitaip tariant, teisėjas gali stengtis nukreipti prisiekusiųjų dėmesį į tikrąją bylos esmę ir nešališkai apibendrinti įrodymus, susijusius su fakto klausimais. Be to, teisėjas išdėsto teisę, susijusią su prisiekusiesiems pateiktais faktais.[639]

Svarbi baudžiamojo proceso dalis yra teisėjo nurodymų (instrukcijų) prisiekusiesiems pateikimas[640] – tai teisėjo pareiga paaiškinti prisiekusiesiems taikytinos teisės nuostatas. Nepateikus tokių nurodymų, būtų laikoma, kad teismas neatliko savo pareigų.[641] Prisiekusieji privalo vadovautis tik tais teisiniais nurodymais, kuriuos jiems kiekvienu konkrečiu atveju pateikia bylą nagrinėjantis teisėjas.[642] Bet kuri šalis gali raštu prašyti, kad teismas prisiekusiesiems pateiktų prašyme išdėstytus teisinius nurodymus, pvz., kad kaltinamasis laikomas nekaltu, o pareiga įrodyti jo kaltę tenka valstybei. Prieš baigiamąsias kalbas teismas informuoja šalis, kokį sprendimą priima dėl prašomų nurodymų prisiekusiesiems teisės klausimais. Teismas gali pateikti nurodymų prisiekusiesiems prieš šalims išsakant argumentus arba po to, arba abiem atvejais. Šalis, prieštaraujanti dėl bet kurios nurodymų dalies arba dėl to, kad prašomas nurodymas nebuvo duotas, turi pranešti teismui apie konkretų prieštaravimą ir jo pagrindą prieš prisiekusiesiems išeinant pasitarti (BP taisyklių 30 straipsnio a–d dalys).

Prisiekusieji nuosprendį skelbia viešame teismo posėdyje, nuosprendis turi būti priimtas vienbalsiai. Jeigu yra keli kaltinamieji, prisiekusieji bet kurio pasitarimo metu gali priimti nuosprendį dėl bet kurio kaltinamojo, dėl kurio susitarė. Jei prisiekusieji negali susitarti dėl visų punktų kurio nors kaltinamojo atžvilgiu, jie gali priimti nuosprendį dėl tų kaltinamųjų, dėl kurių susitarė. Jeigu prisiekusieji negali susitarti dėl nuosprendžio dėl vieno ar daugiau kaltinimų, teismas gali paskelbti netinkamą bylos nagrinėjimą dėl tų priežasčių, dėl kurių prisiekusieji negali susitarti. Kaltinamasis gali būti iš naujo teisiamas dėl kaltinimo, dėl kurio prisiekusieji negalėjo susitarti (BP taisyklių 31 straipsnio a–b dalys).

Vienu iš prisiekusiųjų teismo modelio trūkumų laikomas reikalavimas nuosprendžiui priimti pasiekti vienbalsį prisiekusiųjų sprendimą.[643] Tačiau JAV Aukščiausiasis Teismas ilgainiui *a casu ad casum* pakeitė savo poziciją šiuo klausimu, 7 dešimtmečio pradžioje konstatavęs, kad šis reikalavimas nėra lemiamas, jog teismo procesas

---

639 „Petit Jury“, United States Courts, https://www.uscourts.gov/services-forms/jury-service/types-juries; Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts, *supra note*, 570.

640 Prisiekusiųjų instrukcija (angl. *jury instructions*) – teisinių gairių rinkinys, kurį teisėjas duoda prisiekusiesiems. Tai – svarbus procesinis veiksmas ir daugelyje bendrosios teisės šalių yra baudžiamojo proceso kertinis akmuo.

641 Hreno, *supra note*, 98: 83–107.

642 Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts, *op. cit.*

643 Lester B. Orfield, „Trial by Jury in Federal Criminal Procedure“, *Duke Law Journal* 29 (1962): 55. Šiame šaltinyje nurodyta XX a. pradžios teismų praktika.

neprieštarautų Konstitucijai.[644] Teismas nurodė, kad baudžiamajame procese kaltinamąjį pripažinti kaltu leidžiama 10 balsų persvara, t. y. dviem balsuojant prieš.[645] Byloje *Burchas prieš Luizianą*[646] Aukščiausiasis Teismas vertino, kad valstijos įstatymas, kuriuo reikalaujama, kad 5 iš 6 prisiekusiųjų priimtų apkaltinamąjį nuosprendį, kelia grėsmę Konstitucijos garantuojamam teisingam teismo procesui net ir lengvesnių nusikaltimų atveju. Nepaisydamas šios teismų sprendimų priėmimo krypties, kuri leido prisiekusiesiems priimti sprendimus, supaprastinančius procesą šiuo požiūriu, federalinis įstatymų leidėjas nusprendė nustatyti kaltinamiesiems garantijas, susijusias su tuo, kad federalinėse baudžiamosiose bylose, išskyrus Luizianą ir Oregoną, nuosprendžiai būtų priimami vienbalsiai.[647] Civilinėse bylose įtvirtinta galimybė šalims pateikti pareiškimą, kuriuo sutinkama su balsų dauguma priimtu sprendimu.[648] Tačiau valstijose bendro standarto nėra ir tik 18-koje valstijų reikalaujama vienbalsiškumo, o likusiose sprendimai dėl kaltės priimami balsų dauguma. Vis dėlto, jeigu pasitarimas itin užsitęsia, leidžiama sprendimą priimti ne vienbalsiai. Prisiekusieji iki sprendimo dėl kaltės priėmimo privalo būti kartu – ši praktika taikoma siekiant apsaugoti juos nuo galimo išorinio poveikio.[649]

Prisiekusiesiems priėmus sprendimą kaltės klausimu, teismas, prieš juos paleisdamas, šalies prašymu arba savo iniciatyva privalo juos atskirai apklausti. Jeigu apklausos metu paaiškėja, kad prisiekusieji nesutaria, teismas gali nurodyti prisiekusiesiems toliau eiti pasitarti arba gali paskelbti teismo procesą netinkamu ir prisiekusiuosius atleisti (BP taisyklių 31 straipsnio d dalis).

Apkaltinamajame nuosprendyje teismas turi nurodyti kaltinimą, prisiekusiųjų sprendimą dėl kaltės ir paskirtą bausmę. Nuosprendį pasirašo tik teisėjas. Jei kaltinamasis pripažįstamas nekaltu arba yra teisinis pagrindas jį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, teismas turi priimti nutartį (BP taisyklių 32 straipsnio k dalis).

Nors prisiekusiųjų institutas JAV egzistuoja jau apie 600 metų, šiuolaikinis požiūris vis dažniau kelia abejonių dėl jo tikslingumo net baudžiamosiose bylose – su jais

---

644 „Sixth Amendment – Right to a Jury Trial" (Supreme Court Review), *Journal of Criminal Law and Criminology* 70, 4 (1979): 491.

645 „Case of Apadoca v. Oregon, 1972, 406 U.S. 404", Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/406/404/.

646 „Case of Burch v. Louisiana, 1979, 441 U.S. 130", Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/441/130/.

647 Seidman S. Diamond, Mary R. Rose ir Beth Murphy, „Revisiting the Unanimity Requirement: The Behavior of the Non-Unanimous Civil Jury", *Northwestern University Law Review* 100 (2006): 203, https://wwws.law.northwestern.edu/faculty/fulltime/diamond/papers/revisitingunanimitypaper.pdf.

648 FBP taisyklių 31 straipsnis ir FCP taisyklių 48 straipsnis. Įdomu tai, kad Aukščiausiasis Teismas dėl prisiekusiųjų vienbalsiškumo buvo griežtesnis civilinėse nei baudžiamosiose bylose, nors tai greičiausiai susiję su tuo, kad nuo pat 1897 m. sprendimo byloje *American Publishing Co. v. Fisher* Aukščiausiasis Teismas šio klausimo tiesiogiai nesprendė. Darrell A. H. Miller, „Text, History, and Tradition: What the Seventh Amendment Can Teach Us About the Second", *Yale Law Journal* 122 (2012–2013): 889.

649 Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts, *supra note*, 570.

nagrinėjama vos apie 1 proc. visų bylų.[650] Marko George'o teigimu, teisininkams, svarstantiems specializuotis baudžiamojoje teisėje, prisiekusiųjų institutas yra itin reikšmingas – jis ne tik nulemia nenuspėjamą proceso eigą, bet ir suteikia galimybę patirti pasitenkinimą gerai atliktu teisiniu darbu.[651] „Itin neigiamas aspektas yra tai, kad vieno kaltinamojo byloje apie 20 prisiekusiųjų gali praleisti iki šešių valandų teismo posėdžių salėje, todėl toks procesas šiuolaikinėmis sąlygomis, ypač COVID-19 pandemijos metu, tampa ypač sudėtingas ir apsunkintas."[652] Siūlymai mažinti prisiekusiųjų kolegijų dydį, siekiant lengviau užtikrinti, kad bus laikomasi socialinės atskirties priemonių, buvo atmesti.[653] Kitas neigiamas aspektas kaltinamųjų atžvilgiu yra tas, kad teisėjai vis dar privalo jiems aiškinti teisę tylėti (teisę neduoti parodymų prieš save), tačiau ši teisė gali sukelti paradoksalių situacijų, kai vienintelis būdas įtikinti prisiekusiuosius – atsisakyti šios teisės.[654] Dar vienas neigiamas aspektas yra susijęs su prisiekusiųjų pareigomis, kai šias pareigas atlieka policijos pareigūnai, kalėjimų sistemos darbuotojai ir kiti panašūs asmenys. Tačiau baudžiamajame procese ypač stengiamasi užtikrinti, kad prisiekusieji nežinotų apie nagrinėsimą bylą ar joje dalyvausiančius asmenis. Toks reikalavimas susijęs su teisingumo ir nešališkumo užtikrinimu nagrinėjant bylą, nes tokių specialybių asmenys dažnai turi galimybę turėti informacijos apie bylą ir kaltinamuosius. Be to, šių pareigūnų darbas yra susijęs tik su nusikaltimus linkusiaisiais daryti asmenimis, todėl pareigūnai objektyviai yra linkę palaikyti priešingą pusę. Viena vertus, M. George'o nuomone, tokių asmenų dalyvavimas nulemia daugiau apkaltinamųjų nuosprendžių. Kita vertus, neigiamas aspektas išryškėja ir tuo atveju, kai bylas nagrinėja išimtinai teisėjai, – jų sprendimai ilgainiui tampa mechaniški ir objektyvumo mažėja.[655]

Nagrinėjama vis mažiau baudžiamųjų bylų kartu su prisiekusiaisiais. Tą nulėmė Aukščiausiasis Teismas, 1930 m. priimdamas sprendimą byloje *Pattonas prieš Jungtines Valstijas*[656]. Teismas vertino, kad visuomenės nuomonės baudžiamojoje byloje nepaisymas nėra kaltinamojo konstitucinių teisių pažeidimas, jei kaltinamasis sutinka su tokiu proceso supaprastinimu.[657] Kitas veiksnys, dėl kurio laipsniškai mažėja prisiekusiųjų vaidmuo, buvo jų teisių apribojimas spręsti tik dėl faktų, bet ne dėl teisės,

650 George, *supra note*, 94: 164, 216.

651 *Ibid*., 164.

652 *Ibid*., 181.

653 *Ibid*., 218.

654 *Ibid*., 187.

655 *Ibid*., 197.

656 „Case of Patton v. United States, 1930, 281 U.S. 276", Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/281/276/.

657 Kroliczek, *supra note*, 570: 91; Stephen A. Siegel, „The Constitution on Trial: Article III's Jury Trial Provision, Originalism, and the Problem of Motivated Reasoning", *Santa Clara Law Review* 52 (2012): 405–455, https://digitalcommons.law.scu.edu/lawreview/vol52/iss2/2/.

nors iki XIX a. pabaigos jie tokią teisę turėjo.[658] Aukščiausiasis Teismas šį klausimą baudžiamajame procese išsprendė palyginti neseniai, bylose *Blakely'is prieš Vašingtoną*[659] ir *Apprendis prieš Naująjį Džersį*[660] išaiškinęs, kad prisiekusieji sprendžia išimtinai dėl kaltinamojo kaltės, tai yra jų tradicinis vaidmuo, taip pat dėl bausmės, viršijančios įstatyme nustatytas ribas, padidinimo teisėtumo. Civilinėse bylose dar XX a. 3 dešimtmetyje nuspręsta, kad prisiekusieji turėtų spręsti tik faktų klausimus, o teisinius aspektus – teisėjai.[661]

Laura Apleman pritaria tam, kad baudžiamosiose bylose prisiekusieji ne tik spręstų dėl kaltės, bet ir skirtų bausmes[662] ne tik tuo atveju, kai bausmės dydis viršija įstatyme numatytas ribas[663]. Tada visuomenė geriau suprastų skiriamų bausmių kriterijus – tai atliktų auklėjamąją funkciją.[664] Norėdama pagrįsti šią poziciją, ji cituoja kitus mokslininkus: „beveik be jokių išimčių piliečiai sugeba skirti labai konkrečias bausmes už labai konkrečius įvykius"[665].

Tačiau, mokslininkės nuomone, neigiamas dalykas tas, kad prisiekusieji, nagrinėjantys bylas ir skiriantys bausmes, gali nulemti neatitikimus panašiose bylose. Teisėjai, turintys patirties ir gerai pažįstantys įvairius nusikaltėlius, veiksmingiau suvienodina bausmes tiek tiems, kurie pripažįsta kaltę, tiek tiems, kurie to nepadaro.[666] Nusikaltėlių reintegracija į bendruomenę yra svarbi, o geriausias būdas užtikrinti teisingumą – leisti visuomenei spręsti bausmių klausimus per prisiekusiuosius.[667]

Oponuodama minėtai mokslininkei, Nancy S. Marder teigia, kad L. Apleman per

---

658 Roger Roots, „The Rise and Fall of the American Jury", *Seton Hall Circuit Review* 8 (2011): 5, https://scholarship.shu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1059&context=circuit_review.

659 „Case of Blakely v. Washington, 2004, 542 U.S. 296", Justia, https://www.law.cornell.edu/supct/html/02-1632.ZS.html.

660 „Case of Apprendi v. New Jersey, 2000, 530 U.S. 466", Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/530/466/.

661 „Case of Baltimore & Carolina Line Inc. v. Redman, 1935, 295 U.S. 654, 657", Justia, https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/295/654; Douglas G. Smith, „The Historical and Constitutional Contexts of Jury Reform", *Hofstra Law Review* 25 (1996): 492, https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/hlr/vol25/iss2/1/.

662 Pvz., „užstato skyrimo prisiekusieji" (angl. *bail juries*) ar sprendžiantieji dėl lygtinio paleidimo ar probacijos. Nancy S. Marder, „Expanding the Jury: A Provocative Proposal", *Criminal Justice Ethics* 35, 1 (2016): 70, https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/crimjeth35&div=7&id=&page=.

663 Robert A. Weninger, „Jury Sentencing in Noncapital Cases: A Case Study of El Paso County, Texas", *The Yale Law Journal* 108, 7 (2013), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2264432.

664 Laura I. Appleman, „The Plea Jury", *Indiana Law Journal* 85, 3 (2010): 758, https://www.repository.law.indiana.edu/ilj/vol85/iss3/1.

665 Alexis M. Durham III, „Public Opinion Regarding Sentences for Crime: Does It Exist?", *Journal of Criminal Justice* 21, 1 (1993), 1–2, https://doi.org/10.1016/0047-2352(93)90002-5.

666 Appleman, *op. cit.*, 770.

667 Marder, *op. cit.,* 71–72.

daug dėmesio skiria Aukščiausiojo Teismo byloms *Apprendis prieš Naująjį Džersį* ir *Blakely'is prieš Vašingtoną*, ignoruoja kitas, kuriose Aukščiausiasis Teismas jau seniai traktuoja Konstitucijos VI pataisą kaip asmeninę teisę į prisiekusiųjų dalyvavimą bylose.[668] Jos nuomone, prisiekusieji privalo dirbti savo tiesioginius darbus, o teisingumo vykdymas tiek jiems, tiek valstybei labai brangiai kainuoja. N. S. Marder pasitiki teisėjais, todėl nemato būtinybės jų pakeisti prisiekusiaisiais visose baudžiamojo proceso stadijose.[669] Tačiau, mokslininkės teigimu, priimant sudėtingiausius nuosprendžius, pvz., dėl mirties bausmės skyrimo, prisiekusieji turėtų dalyvauti, t. y. kaltinamasis turėtų turėti pasirinkimo laisvę, kai sprendžiamas jo gyvybės ir mirties klausimas.[670]

Civilines bylas nagrinėja teisėjai, išskyrus atvejus, kai šalis pateikia prašymą (pvz., ieškinyje) bylą nagrinėti kartu su prisiekusiaisiais (FCP taisyklių 38 straipsnis, 39 straipsnio a punktas, 81 straipsnio c punktas, priedas G). Prisiekusiųjų institutas reglamentuojamas FCP taisyklių VI skyriuje.

Civilinį procesą sudaro 8 stadijos. Pirmoje stadijoje advokatai sako įžangines kalbas (kartais jos praleidžiamos). Antroje stadijoje ieškovas kviečia liudytojus ir pateikia įrodymus, kad įrodytų savo argumentus. Trečioje stadijoje atsakovas gali kviesti liudytojus ir pateikti įrodymus, kad paneigtų ieškovo argumentus ir įrodytų savo teiginius. Ketvirtoje stadijoje ieškovas gali kviesti paneigiančius liudytojus, kad paneigtų atsakovo liudytojų parodymus. Penktoje stadijoje baigiamąsias kalbas sako kiekvienos šalies advokatas. Šeštoje stadijoje teisėjas duoda prisiekusiesiems nurodymų dėl teisės. Septintoje stadijoje prisiekusieji išeina pasitarti. Aštuntoje stadijoje prisiekusieji priima sprendimą.[671]

Prisiekusiojo nenoras arba nesugebėjimas sprendimus priimti sąžiningai, nešališkai ir vykdyti teismo nurodymus gali trukdyti sklandžiam ir teisingam teismo procesui, todėl, kaip ir baudžiamosiose bylose, galioja atrankos *voir dire* procesas (FCP taisyklių 47 straipsnis), rodantis, kaip šalys turi teisę pasinaudoti imperatyviais nušalinimais. Prisiekusiųjų skaičius, paprastai vienbalsiškumo reikalavimas priimant sprendimą ir apklausos procedūra, kurios metu įsitikinama, ar prisiekusysis sutinka su priimtu sprendimu ir pan., taikomi kaip ir baudžiamosiose bylose (FCP taisyklių 48 straipsnis).

Šalys gali prašyti prisiekusiųjų ne tik dalyvauti visame teismo procese, bet ir tam tikriems ginčo klausimams išspręsti. Pvz., prisiekusieji gali pateikti savo išvadas dėl faktinių bylos klausimų ir nebūtinai nurodyti, kuri šalis turėtų laimėti. Teisėjas nusprendžia, į kuriuos klausimus turėtų atsakyti prisiekusieji, ir, remiantis prisiekusiųjų atsakymais, daromos teisinės išvados. Tokio pobūdžio specialusis sprendimas gali būti labai naudingas sudėtingoje byloje, ypač jei viena šalis apskundžia sprendimą. Teismas

---

668 „Duncan v. Louisiana", *supra note*, 534; „Taylor v. Louisiana", *supra note*, 534; „Patton v. United States", *supra note*, 656.

669 Marder, *supra note*, 662: 72.

670 *Ibid*., 75–77.

671 Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts, *supra note*, 571.

turi pateikti nurodymus ir paaiškinimus, būtinus, kad prisiekusieji galėtų padaryti išvadas kiekvienu pateiktu klausimu (FCP taisyklių 49, 58 straipsniai).

FCP taisyklių 50 straipsnio punkte įtvirtinta viena iš priemonių, užtikrinanti, kad prisiekusiųjų teismai nenagrinėtų nereikšmingų civilinių bylų, pvz., kai ieškinio reikalavimas grindžiamas vien faktais, kuriais remdamiesi prisiekusieji gali patenkinti ieškinį, tačiau ieškinys nepagrindžiamas svarbiais įrodymais. „Sprendimui dėl teisės" (angl. *The judgment as a matter of law* (JMOL) būdinga tai, kad teisminio nagrinėjimo metu, prieš prisiekusiesiems išeinant priimti sprendimo, viena iš šalių pateikia prašymą priimti sprendimą pagal įstatymą be prisiekusiųjų, kai priešinga šalis neturi pakankamai įrodymų, kad pagrįstų ieškinį, todėl teismas turėtų paleisti prisiekusiuosius ir priimti sprendimą remdamasis teise. Jeigu teisėjas sutinka, sprendimas priimamas be prisiekusiųjų, jeigu ne – prisiekusieji išeina priimti sprendimo. Tai viena iš priemonių, kuria teisėjas gali kontroliuoti prisiekusiųjų laisvę.[672]

Teisėjas, kaip ir baudžiamajame procese, prisiekusiesiems, prieš jiems išeinant priimti sprendimo, duoda nurodymų, kurie gali būti pasiūlyti pačių šalių (FCP taisyklių 51 straipsnis). Pasitaiko atvejų, kad klaidingus prisiekusiųjų sprendimus nulemia netinkami nurodymai. Jeigu nurodymai neišsamūs, įstatymai aiškinami nesuprantamai, nesudaromos sąlygos prisiekusiesiems užduoti klausimų, jų duodama per anksti, nors paprastai turėtų būti duodama po baigiamųjų kalbų, taip sukuriamos sąlygos susidaryti išankstinę nuomonę.[673] Pasitarimų kambaryje prisiekusieji užduoda klausimų vieni kitiems. Jeigu niekas negali atsakyti į klausimą, prisiekusiųjų kolegijos pirmininkas gali nusiųsti raštelį su klausimu teisėjui. Teisėjas pakviečia visus į teismo salę ir, atsakydamas į klausimą, dar kartą perskaito tą nurodymo dalį, dėl kurios kilo neaiškumų.[674]

Prisiekusiųjų institutą civilinėse bylose siūloma panaikinti, nes prisiekusieji sprendimus priima mažiau nei 1 proc. teisme iškeltų civilinių bylų.[675] Kai kurių valstijų konstitucijose nėra įtvirtinta teisė į prisiekusiųjų teismą civilinėse bylose.[676] Teisėjai civilines bylas sprendžia geriau, o teismo procesai yra pigesni, greitesni ir veiksmingesni. Rengdami bylą prisiekusiųjų teismui, advokatai parengia kitokią strategiją, nei ruošiantis bylą nagrinėti teisėjui. Civiliniame procese dažnai pasiekiamas kompromisas ir sudaromas taikus susitarimas, todėl byla išsprendžiama naudingai abiem šalims

672 „Judgment as a Matter of Law", CALI Lawbooks, https://exercisescivpro.lawbooks.cali.org/chapter/exercise-nine-judgment-as-a-matter-of-law/.

673 Vabalaitė, *supra note*, 219: 8.

674 Ivković ir kt., *supra note*, 7: 11.

675 Renee Lettow Lerner ir Suja A. Thomas, „The Seventh Amendment. Common Interpretation", National Constitution Center, žiūrėta 2021 m. spalio 24 d., https://constitutioncenter.org/interactive-constitution/interpretation/amendment-vii/interps/125.

676 Vajomingo Konstitucijos 1 skyriaus 9 straipsnis: „Wyoming Constitution Art. 1, § 9. Trial by Jury Iinviolate", FindLaw, atnaujinta 2024 m. sausio 1 d., https://codes.findlaw.com/wy/wyoming-constitution/wy-const-art-1-sect-9.html; Gadson, *supra note*, 91: 1021.

be teismo proceso.[677] Be to, šalys prisiekusiųjų civiliniame procese dažnai nesirenka.[678]

Michaelo Downingo teigimu, nors prisiekusiųjų instituto atsisakymas gali atrodyti neįmanomas, kai Konstitucijos VII pataisoje ši garantija numatyta, šios pataisos taikymo sritis aiškinama siaurąja prasme, kai ji netaikoma visoms valstijų teismų sistemoms. JAV Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad valstijos turi saugoti iš esmės visas kitas Teisių bilyje įtvirtintas teises, tačiau ši apsauga neapima teisės į prisiekusiųjų teismą civilinėse bylose.[679] Konstitucijos VII pataisos priėmimą nulėmė stiprus politinis spaudimas, kurį išprovokavo to meto politinė situacija ir istorinė raida. Kolonistai siekė atsiriboti nuo senosios Anglijos valdžios, o teisę į prisiekusiųjų teismą laikė vienu iš būdų šį tikslą pasiekti. Tačiau šiais laikais prisiekusiųjų institutas nebėra toks reikšmingas – jie netinka nagrinėti sudėtingiems civiliniams ginčams.[680] Prisiekusieji dažniausiai nusprendžia ieškovo naudai, nes ribotai supranta įrodinėjimo pareigą – kuri šalis turi įrodyti vienokias ar kitokias aplinkybes.[681] Be to, prisiekusieji linkę priteisti daug daugiau nei teisėjai, ypač kai šalis geba įtikinti subjektyviomis faktinėmis aplinkybėmis.[682]

Arthuro R. Millerio teigimu, teisėjai pradėjo nagrinėti bylas, anksčiau pagal kompetenciją priskirtas prisiekusiesiems, nes nepakako šių gebėjimo suprasti sudėtingus techninius, mokslinius ar ekonominius faktus ir sąvokas, kuriuos išmanyti reikėjo norint priimti teisingą sprendimą ar išspręsti tam tikrus klausimus, o tai atitinkamai mažino pasitikėjimą prisiekusiaisiais.[683]

Alfredas C. Coxe'as pritaria tam, kad ypač sudėtingose ar techninio pobūdžio civilinėse bylose, pvz., antimonopolinėse bylose, prisiekusieji negali jų veiksmingai nagrinėti dėl patirties, išsimokslinimo ir išsilavinimo stokos. Jo teigimu, daugumoje civilinių bylų prisiekusieji yra visiškai neveiksmingas būdas pasiekti geriausią rezultatą. Tokiose bylose nagrinėjami sudėtingi klausimai, susiję su komerciniais sandoriais ir matematiniais skaičiavimais, tiriami finansiniai duomenys, nors ekspertų žinios yra daug naudingesnės.[684]

Viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl šiuo metu siekiama atsisakyti prisiekusiųjų teismo proceso, – jo sąnaudos. Visuotinai pripažįstama, kad prisiekusiųjų teismo procesui reikia pernelyg didelių išlaidų. Atsižvelgus į tai, kad prisiekusieji neturi reikiamo profesinio pasirengimo, įrodinėjimo procesas duoda nenuspėjamų rezultatų. Todėl

---

677 Downing, *supra note*, 92: 1033.

678 *Ibid*., 1035.

679 Case of Minneapolis & St. Louis R. Co. v. Bombolis (1916, 241 U.S. 211, 221-23).

680 Downing, *op. cit.*, 1035.

681 *Ibid*., 1036.

682 „Trial by Jury May Be a Better Choice Than a Bench Trial", HG.org, žiūrėta 2021 m. spalio 24 d., https://www.hg.org/legal-articles/trial-by-jury-may-be-a-better-choice-than-a-bench-trial-6613.

683 Arthur R. Miller, „The Pretrial Rush to Judgment: Are the "Litigation Explosion", "Liability Crisis", and Efficiency Cliches Eroding Our Day in Court and Jury Trial Commitments?", *New York University Law Review* 78, 3 (2003): 1094.

684 Alfred C. Coxe, „The Trials of Jury Trials", *Columbia Law Review* 1, 5 (1901): 291.

šalys, bijodamos neaiškaus sprendimo, nenoriai naudojasi savo teise į prisiekusiųjų teismą ir vietoje to dažnai renkasi vis labiau populiarėjančius neteisminius taikinimo būdus, pvz., tarpininkavimą arba neteisminį ginčų sprendimą.[685]

JAV išskiriami tam tikri prisiekusiųjų instituto privalumai ir trūkumai. Istoriškai prisiekusiųjų institutas buvo pateisinamas kaip teismų sistemos teisėtumo garantas: būtent per prisiekusiuosius į teismo procesą buvo integruojamos visuomenės vertybės, o teismai palaikė ryšį su visuomene. Be to, prisiekusieji yra ne teisėjai, ne teisininkai, o piliečiai be teisinio išsilavinimo, todėl visuomenė labiau linkusi pritarti jų sprendimams, ypač prieštaringai vertinamose ar sudėtingose bylose.[686] Vis dėlto, vertinant iš šių dienų perspektyvos, šis argumentas atrodo prieštaringas: nors prisiekusieji dėl dažnai nepakankamo išsilavinimo gali būti nepajėgūs spręsti sudėtingus ginčus, paradoksalu, kad visuomenė kartais labiau pasitiki jais nei kompetentingais teismais ar profesionaliais teisėjais.[687]

Kita grupė argumentų yra susijusi su prisiekusiaisiais kaip asmenimis, atliekančiais atstovavimo demokratijai funkciją. Pirma, prisiekusieji yra iš įvairesnių socialinių grupių nei teisėjai, todėl sudaro sąlygas vidurinės klasės piliečiams gauti valdžios įgaliojimus. Be to, prisiekusiųjų teismas yra viena iš nedaugelio institucijų, kurioje gali veikti nepasiturintys piliečiai. Antra, prisiekusieji gali būti *ad hoc* politikos kūrėjai, kai priteisia sumokėti kompensaciją už didelius nuostolius, pvz., už aplinkos teršimą iš tam tikrų taršos šaltinių, arba pripažįsta, kad asmenys atsakingi už elgesį, kurio įstatymų leidėjas įstatymiškai nebuvo sureguliavęs. Tokiais sprendimais gali būti sukuriami standartai, privalomi būsimoms ginčo šalims. Be to, prisiekusieji turi teisę pripažinti teisinį reguliavimą neteisėtu, o tai galima prilyginti liaudies veto teisei.[688] Trečia, prisiekusieji riboja teisėjų savivalę, todėl istoriškai jie buvo pateisinami. Tuo metu teisėjai neretai buvo vertinami kaip nepatikimi – jiems buvo priskiriamas polinkis piktnaudžiauti valdžia, pasiduoti korupcijai ar politinei įtakai, taip pat priklausomybė nuo įstatymų leidžiamosios valdžios atstovų, kuriems jie gali būti linkę paklusti.[689] Prisiekusiųjų teismas nebuvo nuolat veikiant institucija, todėl neturėjo poreikio rūpintis valdžios atstovų išlaikymu ar išsaugojimu. Tad prisiekusieji galėjo įsikišti ir apsaugoti piliečius nuo šališkų teisėjų.[690] Thomas Jeffersonas pažymėjo, kad prisiekusieji, įtarę

685 Peter L. Murray, „The Disappearing Massachusetts Civil Jury Trial", *Massachusetts Law Review* 89 (2004): 59.

686 Gadson, *supra note*, 91: 1010.

687 Vabalaitė, *supra note,* 219: 7.

688 Gadson, *op. cit.,* 1010.

689 Rachel E. Barkow, „Recharging the Jury: The Criminal Jury's Constitutional Role in an Era of Mandatory Sentencing", *University of Pennsylvania Law Review* 152, 1 (2003): 55; Jeffrey B. Abramson, *We, the Jury: The Jury System and the Ideal of Democracy, with a New Preface* (Cambridge: Harvard University Press, 2000), 87.

690 Marcus Alexander Gadson, „State Constitutional Provisions Allowing Juries to Interpret the Law Are Not as Crazy as They Sound", *St. John's Law Review* 93, 1 (2019): 27.

teisėją esant šališką, neretai perimdavo ne tik fakto, bet ir teisės klausimų sprendimą.[691] Valstijos, kuriose taikomas prisiekusiųjų institutas taip, kaip tai buvo dariusi steigėjų karta, yra saistomos senesnės prisiekusiųjų sampratos.[692]

Nepaisant siekiamybės atsisakyti prisiekusiųjų instituto civilinėse bylose, įžvelgiama ir teigiamų šio instituto aspektų. Prisiekusiaisiais pasitikima todėl, kad jie turi išskirtinių galimybių spręsti ginčus dėl faktinių aplinkybių – jų įvairialypė gyvenimo patirtis ir įvairūs požiūriai leidžia situaciją vertinti iš daugelio perspektyvų. Ši įvairovė suteikia jiems pranašumą prieš vienasmeniškai bylą nagrinėjantį teisėją.[693]

M. Gadsonas pritaria tam, kad, viena vertus, prisiekusieji ne tik vertingai prisideda prie teisėjų savikontrolės ir suteikia teismo procesui teisėtumo. Antra vertus, jie suteikia teismo procesui unikalių privalumų siekiant geriausio bylos rezultato, kurio negalėtų įgyvendinti vienas teisėjas. Pavyzdžiui, jeigu prisiekusysis neteisingai supranta faktines bylos aplinkybes, kiti jį gali pataisyti. Tačiau jeigu teisėjas neteisingai supranta faktines bylos aplinkybes ar taikytiną teisę, šios klaidos gali likti neištaisytos.[694] Autorės nuomone, nėra pagrindo su tuo sutikti, nes klaidoms ištaisyti yra skirtas apeliacinis procesas, be to, teisėjų kolegijos pasitarimai produktyvesni jau vien dėl to, kad juos sieja teisinis išsilavinimas, kuris nulemia lygiavertę diskusiją. Pritartina ir tam, kad, palyginti su teisėjais, kurie reikiamų žinių ir kompetencijų įgyja per ilgus mokslo ir praktikos metus, prisiekusieji dažniau stokoja kompetencijos priimti logiškas išvadas bei principingumo, o tai gali nulemti didesnę neteisingų sprendimų tikimybę. Pavyzdžiui, jeigu kaltinamasis yra juodaodis ir dauguma prisiekusiųjų yra šios rasės, labai tikėtina, kad sprendimas bus palankus kaltinamajam.[695] Tam, kad rasė nebūtų kriterijus, nulemiantis vienokį ar kitokį sprendimą, svarbu, kad prisiekusieji būtų atrenkami atsižvelgiant į etninę priklausomybę, rasę ir pan. Tačiau dabartinė prisiekusiųjų atranka iš rinkėjų sąrašo atsitiktine tvarka to neužtikrina.

Prisiekusiųjų teismai nėra pripažinti tinkamais ir nepilnamečių asmenų teisėms ir teisėtiems interesams užtikrinti. JAV Aukščiausiasis Teismas išaiškino[696], kad konstitucija nesuteikia nepilnamečiams teisės į prisiekusiųjų teismą nei baudžiamosiose, nei civilinėse bylose. Tačiau Suja A. Thomas ir Collinas Stichas su tokiomis Aukščiausiojo Teismo išvadomis nesutinka ir nurodo, kad prisiekusieji sugeba geriau priimti sprendimus nei teisėjai. Būtent tam ir buvo įsteigtas prisiekusiųjų institutas, nes teisėjai

---

691 Thomas Jefferson, *Notes on the State of Virginia* (Boston: Lilly & Wait 1832), 214, https://tile.loc.gov/storage-services/service/gdc/lhbcb/04902/04902.pdf; Gadson, *supra note*, 690: 26.

692 Gadson, *supra note,* 91: 1010–1011.

693 Phoebe C. Ellsworth, „Are Twelve Heads Better Than One?“, *Law and Contemporary Problems* 52, 4 (1989): 205–206.

694 Gadson, *op. cit.*, 690: 32–35.

695 Vabalaitė, *supra note*, 219: 7.

696 „Case of McKeiver v. Pennsylvania, 403 U.S. 528“ (1971), Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/403/528/. Svarbiausios autoriaus pastabos pateiktos 545 puslapyje. Teisėjas Harry'is Bluckmunas nurodo 13 veiksnių, kurie nepilnamečių bylas skiria nuo įprastų bylų.

galėjo būti šališki kaltinamojo atžvilgiu ir įsitraukti į korupciją.[697] Autorės nuomone, akivaizdu, kad panašių grėsmių gali kilti ir prisiekusiesiems, ypač dėl jų skirtingo teisinio statuso, palyginti su teisėjais. Tačiau teisės doktrinoje JAV Aukščiausiojo Teismo pozicija palaikoma teigiant, kad įtvirtinus prisiekusiųjų institutą nepilnamečių bylose šių bylų nagrinėjimas taps panašus į įprastinį teismo procesą, todėl specializuotų teismų išlaikymas taps per didele našta ir jų nebereikės, o už korupcinio pobūdžio veikas yra taikoma atsakomybė.[698]

Williamas Holdsworthas įžvelgia teigiamą prisiekusiųjų aspektą – jie nekuria teisminių precedentų, todėl sudėtingus sprendimus gali priimti nesukurdami netinkamų precedentų. Be to, tyrėjo nuomone, prisiekusiųjų teismo sistema užtikrina nediskriminacinį visuomenės narių įtraukimą į teisingumo vykdymą ir taip skatina gilinti teisines žinias, įskaitant asmens teisių suvokimą.[699]

JAV Aukščiausiasis Teismas, reaguodamas į pagrįstas neabejotinas grėsmes prisiekusiųjų institutui, konstatavo, kad federalinė konstitucija nedraudžia kvestionuoti prisiekusiųjų teismo sprendimo, jei apeliantas teigia, kad šis nuosprendis akivaizdžiai neatitinka teisingo teismo proceso.[700] JAV mokslininkai plačiai diskutuoja apie tai, kaip šią teisinę sistemą reikėtų tobulinti.[701]

***

Danijoje (*nævninger*) ir Švedijoje (*juryledamöter*) *de jure* yra įtvirtintas prisiekusiųjų institutas, tačiau jis iš esmės neveikia, nyksta, todėl jam neskirtas atskiras skyrelis.

Danijoje baudžiamasis procesas su prisiekusiaisiais buvo reformuotas 2007 m.[702] Ditlevo Tammo teigimu, iki 2007 m. dalyvaujant prisiekusiesiems įvyko tik vienas teismo posėdis.[703] Ši reforma nulėmė, kad prisiekusiųjų institutas buvo įtvirtintas ne tik apylinkės, bet ir apygardos teismuose, be to, įtrauktas reikalavimas nurodyti motyvus kaltei pagrįsti.[704] D. Tammo nuomone, tokia reforma implikuoja prisiekusiųjų instituto

697 Suja A. Thomas ir Collin Stich, „Why (Jury-Less) Juvenile Courts Are Unconstitutional", *Emory Law Journal* 69, 2 (2019): 319.

698 Orman W. Ketcham, „McKeiver v. Pennsylvania: The Last Word on Juvenile Adjudications?", *Cornell Law Review* 57 (1971–1972): 565.

699 John Hostettler, *Criminal Jury Old and New: Jury Power from Early Times to the Present Day* (Winchester: Waterside Press, 2004), 9.

700 „Case of Gasperini v. Center for Humanities, Inc. (1996, 518 U.S. 415)"; Stephan Landsman, „Appellate Courts and Civil Juries", *University of Cincinnati Law Review* 70 (2002): 893–895; Joan E. Schaffner, „The Seventh Amendment Right to Civil Jury Trial: The Supreme Court Giveth and the Supreme Court Taketh Away", *Baltimore Law Review* 31 (2002): 270–271.

701 Gadson, *supra note*, 91: 1036–1047.

702 Ditlev Tamm, „Lay Judges and Professionals in Danish Courts", iš *Fair Reflection of Society in Judicial Systems – A Comparative Study*, sud. Sophie Turenne (Cham: Springer, 2015), 153.

703 Domsdatabasen, žiūrėta 2023 m. kovo 11 d., https://domsdatabasen.dk/.

704 Tamm, *op. cit.*, 153.

panaikinimą, tačiau tam trukdo konstitucinis reguliavimas. Jo manymu, vertinimas, kad prisiekusiųjų egzistavimas sumažina biurokratinį požiūrį ir nulemia teismų sistemos atvirumą, o teisinę kalbą padaro suprantamesnę, tam tikru metu galėjo būti tikslus. Tačiau tokioje egalitarinėje visuomenėje kaip Danija nėra realaus skirtumo tarp kvalifikuotų teisėjų ir kitų asmenų mąstysenos ir vertybių, susijusių su teisės ir teisingumo samprata. Priešingai nei, pvz., 1950 m., kai prisiekusieji nenorėjo bausti moterų, kurioms buvo atliktas abortas, ir tai nulėmė reikšmingą skirtumą tarp teisėjų ir prisiekusiųjų turimos teisingumo sampratos. Todėl, D. Tammo manymu, prisiekusieji neatlieka savarankiškos visuomenės atspindėjimo funkcijos, t. y. tokios, kurios negalėtų atlikti tarėjų institutas. Todėl tik laiko klausimas, kada baudžiamosiose bylose visiškai neliks prisiekusiųjų.[705]

Be to, D. Tammas pabrėžia, kad priežastys, dėl kurių 1936 m. buvo apribotas prisiekusiųjų dalyvavimas, o 2007 m. sumažintas prisiekusiųjų skaičius ir nustatytas bendras jų ir teisėjų balsavimas, rodo tam tikrą skepticizmą dėl šio instituto ir, palyginti su tarėjais, jis laikomas ne tokiu svarbiu. Prisiekusieji buvo įtraukti tik į sudėtingas baudžiamąsias bylas. Reikšmingas skirtumas, palyginti su šiuo metu galiojančiu reguliavimu, tas, kad anksčiau jie patys spręsdavo kaltės klausimą. Nuo 2007 m. nustatytas bendras prisiekusiųjų ir teisėjų balsavimas. Pasikeitęs teisinis reguliavimas sudaro pagrindą daryti išvadą, kad prisiekusieji negeba savarankiškai priimti kokybiškų sprendimų kaltės klausimu sudėtingo pobūdžio bylose.[706] Nepaisant to, kad yra manančių, jog 2007 m. teisinio reguliavimo pokyčiai vertintini kaip žingsnis į prisiekusiųjų instituto išnykimą, jis dar nepanaikintas.

Danijoje visuomenės atstovų teismo procese (dan. *lægmænd*) institutas tapo naujosios konstitucinės sistemos reformos dalimi, kai buvo įtvirtintas 1849 m. Konstitucijoje[707] teismų sistemą papildžius nauja forma – prisiekusiaisiais (dan. *nævninger*)[708]. Prisiekusiųjų dalyvavimą baudžiamosiose bylose nulėmė unikalus reiškinys, kuris žemyninėje Europoje nežinomas ir taikomas tik Anglijoje bei JAV.[709] Šiuo metu Danijoje galioja 1953 m. Konstitucija[710], kurioje įtvirtintas prisiekusiųjų institutas, tačiau vyrauja tarėjų institutas.

Prisiekusiųjų institutas buvo sukurtas siekiant užtikrinti teisingumą sudėtingesnėse baudžiamosiose bylose, skirtingai nei tarėjų sistema. Šiose bylose kaltinamajam

---

705 Tamm, *supra note*, 702: 154.

706 *Ibid*., 153, 155.

707 *Ibid*., 152–153; Danijos 1849 m. Konstitucija: „Junigrundloven, Danmarks Riges Grundlov Af 5. Juni 1849“ (Nykjøbing Mors: Kjøbenhavn Hos C. A. Topp), žiūrėta 2023 m. kovo 13 d., https://www.kb.dk/e-mat/dod/113418010795.pdf.

708 Danijos 1849 m. Konstitucijos 79 straipsnis: „Junigrundloven, Danmarks Riges Grundlov Af 5. Juni 1849“, *op. cit*.

709 „Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen“ (1849), Det Kgl. Bibliotek, 2481, https://grundlov.dab.dk/, https://grundlov.dab.dk/books/grundlov/pdf/Grundlov_full.pdf.

710 Danijos Karalystės Konstitucija: „Junigrundloven, Danmarks Riges Grundlov Af 5. Juni 1849“, *op. cit*.

gali būti skirta ilgesnė nei 4 metų laisvės atėmimo bausmė, taip pat jos apima bylas, susijusias su politiniais nusikaltimais (Danijos teisingumo vykdymo įstatymo (toliau – TVĮ) 686 straipsnio 4 dalies 1, 3 punktai). Tokie asmenys turėtų dalyvauti labai sunkių nusikaltimų bylose (pvz., nužudymo, korupcijos bylose).

TVĮ 12 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta, kad pirmosios instancijos (apylinkės) teismo sudėtį sudaro 3 teisėjai ir 6 prisiekusieji. Apeliacinė instancija tokioms byloms – du Aukštieji (apygardos) teismai, į kurių sudėtį įeina tiek pat teisėjų kaip ir pirmosios instancijos teisme, tačiau prisiekusiųjų daugėja iki 9 (TVĮ 7 straipsnio 3 dalis). Kaltinamasis turi teisę pasirinkti, ar bylą nagrinės vien teisėjai, ar teisėjai kartu su prisiekusiaisiais (TVĮ 687 straipsnis). Tačiau tarėjų atveju kaltinamasis tokios alternatyvos neturi. Taigi, sunkesnio pobūdžio baudžiamosiose bylose (t. y. tose, kuriose skiriama ilgesnė nei 4 metų laisvės atėmimo bausmė) visuomenės atstovai yra pasirenkami, o lengvesnio pobūdžio – privalomi. Be abejo, tai gali reikšti, kad visuomenė labiau pasitiki teisinį išsilavinimą turinčiais teisėjais.[711]

Akcentuotina, kad prisiekusieji teismo posėdžių salėje, priešingai nei tarėjai, sėdi atskirai nuo teisėjų. Prisiekusiesiems įėjus į teismo posėdžių salę, pateikiamas kaltinamasis aktas ir kiti su byla susiję dokumentai.[712] Prieš balsuodami prisiekusieji šiuos dokumentus atiduoda, jų negali perduoti kitiems asmenims ar kalbėtis apie bylą ne teismo posėdžių salėje iki pat nuosprendžio paskelbimo (TVĮ 889 straipsnis). Prisiekusieji, kaip ir minėti tarėjai, balsuoja išimtinai dėl kaltės ir bausmės[713], t. y. fakto, klausimais (TVĮ 86 a) straipsnis, 218 straipsnio 2 dalis, 891 straipsnis). Tą jie daro kartu su teisėjais[714], priešingai nei bendrosios teisės prisiekusiųjų sistemose, kai tik prisiekusieji sprendžia kaltės klausimą. Priėmus teigiamą sprendimą kaltės klausimu, balsuojama dėl bausmės (TVĮ 894 straipsnis). Tam, kad kaltinamasis būtų pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos apylinkės teisme, už kaltinamojo kaltę turi balsuoti mažiausiai 4 prisiekusieji ir 2 teisėjai. Aukštajame (apygardos) teisme mažiausiai 6 prisiekusieji ir 2 teisėjai turi balsuoti „už“ (TVĮ 931 straipsnio 2 dalis, 3 dalis). Tokia balsavimo sistema suteikia kaltinamajam dvigubą garantiją: jis laikomas kaltu ne tik iš profesinės teisinės, bet ir iš grynai žmogiškos perspektyvos. Reikalaujama, kad abi teismo

711 Simona Dementavičienė, „Skandinavijos valstybių visuomeninių teisėjų (teismų tarėjų) ir (arba) prisiekusiųjų modeliai: privalumai ir trūkumai“, *Jurisprudencija* 29, 1 (2022): 85, https://doi.org/10.13165/JUR-22-29-1-04.

712 Danijos teismai: „Regler ved nævningesager“, Danmarks Domstole, žiūrėta 2022 m. gegužės 30 d., https://www.domstol.dk/alle-emner/straffesag/naevningesager/.

713 Pažymėtina, kad bausmės griežtumas, dydžio nustatymas yra fakto, o ne teisės taikymo klausimas, jeigu tai nėra susiję su aiškiai netinkamo įstatymo taikymu.

714 „Sådan afgøres skyldsspørgsmålet“, Danmarks Domstole, žiūrėta 2022 m. gegužės 30 d., https://www.domstol.dk/alle-emner/straffesag/naevningesager/; „Om anke fra byret til landsret“, Danmarks Domstole, žiūrėta 2022 m. gegužės 30 d., https://www.domstol.dk/alle-emner/straffesag/naevningesager/.

sudedamosios dalys – tiek visuomenė, tiek teisė – iš esmės susitartų dėl (ne)kaltumo.[715]

Jeigu kaltinamasis pripažįstamas kaltu, kitas žingsnis – balsuoti dėl bausmės pobūdžio ir dydžio. Šiuo atveju prisiekusieji turi po 1 balsą, nes jų 6, o teisėjai – po 2 balsus, nes jų yra iš viso 3. Ta aplinkybė, kad prisiekusieji, kaip ir tarėjai, balsuoja tik dėl kaltės ir bausmės, nulemia, kad teisėjai nusprendžia teisės taikymo klausimais, t. y. dėl teisinių santykių kvalifikavimo. Tačiau, jei apeliacinis skundas yra susijęs tik su bausmės dydžiu arba proceso teisės normos taikymo klaida, jį nagrinėja išimtinai teisėjai Aukštajame (apygardos) teisme.[716] Bylą išnagrinėjus apylinkės teisme ir apeliacine tvarka apygardos teisme, ji paprastai nebegali būti nagrinėjama iš naujo. Aukštojo (apygardos) teismo sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas. Aukščiausiasis Teismas negali spręsti, ar kaltinamasis kaltas – teismas išimtinai sprendžia tik dėl bausmės dydžio (pobūdžio ir trukmės). Aukščiausiajame Teisme bylas nagrinėja išimtinai teisėjai (TVĮ 903 straipsnio 4 dalis). Toks teisinis reguliavimas patvirtina, kad sudėtinguose teismo procesuose, kuriuose reikia išsamesnio teisės išmanymo, teisingumą vykdo išskirtinai teisėjai.

Švedijoje, nors ir įtvirtinti abu visuomenės atstovų teismo procese institutai, iš esmės veikia tik tarėjai. Prisiekusiųjų teismas, kaip ir Danijoje, teisingumą vykdo su labai retomis išimtimis. Prisiekusiųjų dalyvavimas teismo procese yra labiau išimtis, nes bylos dėl spaudos ir saviraiškos laisvės pažeidimų, kuriose jie dalyvauja[717], labai retos. Šias bylas pirmojoje instancijoje nagrinėja apylinkės teismai, o jeigu sprendimas apskundžiamas, aukštesnės instancijos teismas negali nukrypti nuo prisiekusiųjų vertinimo labiau nei apylinkės teismas.[718]

Švedijos Spaudos laisvės akte (toliau – ir SLA)[719] įtvirtintas prisiekusiųjų[720] institutas ir jo teisinis reguliavimas. Žodžio laisvės akte[721] nurodoma, kad tie, kurie buvo paskirti prisiekusiaisiais spaudos laisvės bylose, taip pat yra prisiekusieji žodžio (saviraiškos) laisvės bylose. Žodžio laisvės akte, t. y. konstituciniame akte, įtvirtintas teisinis prisiekusiųjų statusas.

Pagal SLA 12 skyriaus 10 straipsnį, prisiekusieji turi būti pilnamečiai piliečiai, gyvenantys atitinkamoje apygardoje, ir pasižymėti patikimumu, nepriklausomumu

---

715 Dviguba garantija (dan. *en dobbelt Garanti*). Hans Munch-Petersen, *Nævninger, en almenfattelig Oversigt* (København: G. E. C. Gads Forlag, 1919), 40–41, https://jura.ku.dk/jurabog/pdf/juridiske-monografier/munch-petersen_naevninger_1919.pdf.

716 „Om anke fra byret til landsret", *supra note*, 714.

717 Spaudos laisvės aktas: „Tryckfrihetsförordning (1949: 105)", Sveriges Riksdag, žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 14 d., https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/tryckfrihetsforordning-1949105_sfs-1949-105/.

718 Spaudos laisvės akto 12 straipsnio 2, 6 dalys, *ibid.*

719 *Ibid.*

720 Šved. *Juryledamöter*.

721 Žodžio laisvės akto 10 skyriaus 1 straipsnis: „Yttrandefrihetsgrundlag (1991: 1469)", Sveriges Riksdag, žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 14 d., https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/yttrandefrihetsgrundlag-19911469_sfs-1991-1469/.

ir sąžiningumu. Be to, svarbu, kad tarp prisiekusiųjų būtų įvairių socialinių grupių ir nuomonių visuomenės atstovų iš įvairių apskrities dalių. Pagal aptariamo skyriaus 11 straipsnį, prisiekusysis, kuriam suėjo 60 metų, turi teisę atsistatydinti. Tačiau, jeigu prisiekusysis nori atsistatydinti kitais atvejais, teismas sprendžia, ar yra aplinkybių, kurios jam trukdo eiti pareigas. Jei prisiekusysis nebeturi teisės būti prisiekusiuoju, jo įgaliojimai pasibaigia. Šiais atvejais rinkimų institucija likusiam rinkimų laikotarpiui paskiria pakaitinį prisiekusįjį 9 straipsnyje nustatyta tvarka. Rinkimai vykdomi toje prisiekusiųjų grupėje, kuriai priklausė prisiekusysis. Rinkimus gali vykdyti ne taryba, o regioninio lygmens savivaldybės valdyba. Tačiau tokie rinkimai galioja tik iki kito tarybos posėdžio (12 straipsnis).

Pagal SLA[722] 12 skyriaus 7 straipsnį, prisiekusieji skiriami kiekvienai apskričiai ir yra suskirstyti į 2 grupes: pirmoje grupėje 16 narių (Stokholmo apskrityje pirma grupė sudaryta iš 24 narių), o antroje – 8 nariai (atitinkamai 12 narių). Antros grupės nariai turi būti (ar būti buvę) tarėjais bendrosios kompetencijos ar administraciniame teisme. Remiantis aptariamo skyriaus 8 straipsniu, prisiekusieji skiriami 4 metų kadencijai, o pagal 9 straipsnį, prisiekusiuosius renka apskrities savivaldybės taryba regioniniu lygmeniu.

Jeigu kyla abejonių dėl prisiekusiųjų paskyrimo teisėtumo, skundas gali būti pateikiamas apylinkės teismui, tačiau tai nedaro pačių rinkimų negaliojančių, nebent teismas nusprendžia kitaip. Apylinkės teismo sprendimas gali būti skundžiamas apygardos teismui, kurio sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas (13 straipsnis). Paskirti prisiekusieji įrašomi į sąrašus, kuriuose kiekviena grupė nurodoma atskirai (14 straipsnis).[723]

Byloje, kurioje turi dalyvauti prisiekusieji, teismas pateikia prisiekusiųjų sąrašą ir apsvarsto klausimą, ar nėra interesų konflikto su kuriuo nors sąraše esančiu asmeniu.[724] Prisiekusiesiems taikomi tokie patys nušalinimo pagrindai kaip ir teisėjams.[725] Prisiekusiųjų kolegijos sudaromos iš asmenų, kurie yra nenušalinti. Kiekviena šalis turi teisę pašalinti 3 prisiekusiuosius iš pirmos grupės ir 1 iš antros. Tada iš likusių prisiekusiųjų teismas burtų keliu išrenka tiek pakaitinių narių, kad pirmoje grupėje liktų 6 prisiekusieji, o antroje – 3. Stokholmo apygardoje kiekviena šalis gali pašalinti 5 prisiekusiuosius iš pirmos grupės ir 2 iš antros. Jei tik vienas iš kelių bendraieškovių pageidauja pašalinti prisiekusiuosius, tas pašalinimas taikomas ir kitiems. Jeigu jie nesusitaria, kuriuos prisiekusiuosius pašalinti, teismas pašalinimą įvykdo traukdamas burtus.[726] Jeigu dėl prisiekusiųjų nusišalinimo kolegijoje nepakanka narių, pirmosios instancijos teismas už kiekvieną trūkstamą narį skiria 3 prisiekusiuosius. Kiekviena šalis gali pašalinti vieną iš jų. Negalima skirti prisiekusiojo, kuris anksčiau buvo

722 Spaudos laisvės aktas: „Tryckfrihetsförordning (1949: 105)“, *supra note*, 717.

723 *Ibid.*

724 Spaudos laisvės akto 15 straipsnis: *ibid.*

725 Spaudos laisvės akto 16 straipsnis: *ibid.*

726 *Ibid*.

pašalintas iš tos pačios bylos.[727]

Jei prisiekusieji turi nagrinėti kelias bylas, pirmosios instancijos teismas gali nuspręsti, kad bylas nagrinės tie patys prisiekusieji. Jeigu kelioms byloms turi būti paskirta bendra prisiekusiųjų kolegija, taikomos SLA 17 straipsnio nuostatos dėl prisiekusiųjų kolegijos nario pašalinimo bylose, kuriose vienoje pusėje yra kelios šalys.[728]

SLA 12 skyriaus 3 straipsnyje įtvirtinti reikalavimai teismo procesui. Bylas nagrinėja 9 prisiekusiųjų kolegija tik tuo atveju, jeigu šalys dėl to susitaria. Prisiekusieji konstatuoja, kad nusikalstama veika buvo padaryta, jeigu tam pritaria bent 6 nariai. Jei teismas yra kitokios nuomonės nei prisiekusieji, jis gali išteisinti kaltinamąjį arba skirti švelnesnę bausmę. Jei prisiekusieji nusprendžia, kad nusikalstama veika nebuvo padaryta, kaltinamasis išteisinamas.

Jei vyksta karas arba gresia karo pavojus, arba yra tokių ypatingų aplinkybių, kurias sukėlė karas arba karo pavojus, įstatymu gali būti nustatytos taisyklės dėl prisiekusiųjų atrankos atidėjimo ir prisiekusiųjų teisės atsistatydinti išimčių.[729]

Remiantis SLA 12 skyriaus 22 straipsniu, išsamios nuostatos dėl bylų nagrinėjimo gali būti priimamos įstatymu, tačiau šiuo metu joks teisės aktas to nereguliuoja.

Apibendrinant darytina išvada, kad Danijoje ir Švedijoje prisiekusiųjų institutas *de jure* įtvirtintas, tačiau šių valstybių modelis praktikoje iš esmės neveikia, o jo panaikinimą riboja konstitucinis reguliavimas. Anglijoje / Velse ir JAV veikiančių prisiekusiųjų instituto modelių apibendrinimas pateiktas šio skyriaus pabaigoje greta Vokietijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje, Danijoje, Švedijoje ir Suomijoje veikiančių tarėjų instituto modelių apibendrinimo.

2.3. Tarėjų instituto modelis

Antras disertaciniame tyrime identifikuotas teismo proceso modelis, kuriame dalyvauja visuomenės atstovai, – tarėjai. Analizuojamas tarėjų instituto modelis Vokietijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje ir Skandinavijos valstybėse: Danijoje, Švedijoje ir Suomijoje.

2.3.1. Tarėjai (*schöffen*) Vokietijoje

XIX a. pirmoje pusėje judėjimas, priešindamasis autoritariniam valdymui, reikalavo prisiekusiųjų teismo, ypač bylose dėl spaudos nusikaltimų, kuriose buvo sprendžiami žodžio laisvės klausimai. Po 1848–1849 m. revoliucijos kartu su tarėjų institutu pradėjo veikti prisiekusiųjų institutas. Vokietijai ekonomiškai sunkiu laikotarpiu 1924 m. nepaprastosios padėties dekretu prisiekusiųjų institutas buvo panaikinti, nes jie buvo

727 „Tryckfrihetsförordning (1949: 105)“, *supra note*, 717.

728 Spaudos laisvės akto 19 straipsnis: *ibid.*

729 Spaudos laisvės akto 23 straipsnis: *ibid.*

per brangūs.[730] Tarėjų institutas išliko, nors buvo raginimų jį panaikinti.[731] Tarėjai kartu su teisėjais nagrinėja bylas, kuriose baudžiamoji atsakomybė kaltinamajam gresia už ne tokias pavojingas nusikalstamas veikas.[732]

Šiuo metu Vokietijos Federacinėje Respublikoje galiojanti Konstitucija – 1949 m. gegužės 23 d. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas (toliau – Pagrindinis Įstatymas)[733]. Jame tarėjų institutas nėra įtvirtintas. Jis įtvirtintas Teismų įstatyme (toliau – TĮ)[734] ir Baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK)[735].

Vokietijos tarėjų teisinis statusas

Tarėjų institutas įtvirtintas TĮ IV–V skyriuose.[736] Remiantis TĮ 31 straipsniu, teisę būti tarėjais turi tik piliečiai, šios pareigos yra savanoriškos. Numatyti ribojimai tapti tarėju, pvz., jeigu piliečio atžvilgiu priimtas apkaltinamasis nuosprendis ir dėl to jis negali eiti valstybinių pareigų ir pan. (TĮ 32 straipsnio 1–2 dalys).

Įstatymu reguliuojamas amžiaus cenzas, kokio amžiaus piliečiai gali tapti tarėjais. Tokie piliečiai turi gyventi apygardos teismo veiklos teritorijoje, apimančioje atitinkamą apylinkės teismą, būti tinkamos sveikatos, mokėti vokiečių kalbą ir nebūti bankrutavę (TĮ 33 straipsnio 1–6 punktai).

Įstatymu įtvirtintos pareigybės, kurias vykdantys asmenys negali eiti tarėjų pareigų,

730 Kern, *supra note*, 233: 5.

731 Ivković ir kt., *supra note*, 7: 154.

732 Sweta Mandal, „Comparative Study of Criminal Laws in U.S.A., UK and Germany“, *International Journal of Law Management & Humanities* 3 (2020): 547; Ivković ir kt., *supra note*, 7: 307.

733 Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas: „Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland“, Bundesministerium der Justiz fűr Verbraucherschutz, https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html.

734 Vokietijos TĮ: „Gerichtsverfassungsgesetz (GVG)“, Bundesministerium der Justiz fűr Verbraucherschutz, žiūrėta 2024 m. lapkričio 25 d., https://www.gesetze-im-internet.de/gvg/BJNR005130950.html. TĮ 105 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas garbės teisėjų (vok. *ehrenamtlichen Richtern*) institutas komercinėse bylose, tačiau disertaciniame tyrime analizuojamas tik tarėjų (vok. *schöffen*), o ne kiti neprofesionalių teisėjų institutai (pvz., *Ehrenrichter*, *ehrenamtlichen Richtern*). Jų visų vaidmuo – padėti teisėjams priimti sprendimus, o teisės ir pareigos, atranka ir pan. skiriasi.

735 Vokietijos BPK: „Strafprozeßordnung“, Bundesministerium der Justiz fűr Verbraucherschutz, https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/. Civilinio proceso kodekse („Zivilprozessordnung“, Bundesministerium der Justiz fűr Verbraucherschutz, žiūrėta 2025 m. spalio 28 d., https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/) ir Administracinių procedūrų įstatyme (toliau – APĮ) („Verwaltungsgerichtsordnung“, Bundesministerium der Justiz fűr Verbraucherschutz, žiūrėta 2025 m. spalio 28 d., https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/) tarėjų (*schöffen*) institutas neįtvirtintas. APĮ 5 straipsnyje įtvirtintas garbės teisėjų (vok. *ehrenamtlichen Richtern*) institutas, tačiau šiame disertaciniame tyrime analizuojamas tik tarėjų (vok. *schöffen*) institutas, veikiantis baudžiamajame procese (plačiau žr. 734 išnašą).

736 Johannes Kaspar ir Susanne Stübner, „A German Perspective“, iš *Safeguarding the Quality of Forensic Assessment in Sentencing*, sud. Michiel Van der Wolf (New York: Routledge, 2022), 146, https://www.taylorfrancis.com/chapters/oa-edit/10.4324/9781351266482-7/german-perspective-johannes-kaspar-susanne-st%C3%BCbner.

pvz., aukščiausieji valdžios pareigūnai (prezidentas ir pan.), teisėsaugos institucijų atstovai (teisėjai, prokurorai, notarai ir advokatai ir pan.), laikinai nušalinti nuo pareigų arba išeinantys į pensiją valstybės tarnautojai, policijos ir bausmių vykdymo sistemos atstovai ir religinių įstaigų tarnautojai; tam tikrais atvejais galimi kiti pareigybių ribojimai (TĮ 34 straipsnio 1 dalies 1–6 punktai, 2 dalis). Asmenys, einantys tam tikras pareigas, pavyzdžiui, parlamento nariai, medicinos sektoriaus darbuotojai, taip pat tie, kurie, pasiekę tam tikrą amžių, dėl šeimyninių aplinkybių negali eiti pareigų arba kurių pareigų vykdymas galėtų sukelti sunkias materialines pasekmes jiems arba tretiesiems asmenims, gali atsisakyti tarėjo pareigų (TĮ 35 straipsnio 1–7 punktai).

Tarėjas už šiurkštų pareigų pažeidimą gali būti atleistas iš pareigų. Atleidimo procedūrą inicijuoja apylinkės teismo teisėjas nutartimi, o sprendimą priima apygardos teismo teisėjų kolegija, išklausiusi prokurorą ir tarėją; sprendimas neskundžiamas (TĮ 51 straipsnio 1–3 dalys). Įstatymu reguliuojami ir kiti atleidimo atvejai, pvz., jeigu tarėjas per metus dalyvavo daugiau nei 24 teismo posėdžiuose (dienas), išvyksta gyventi į kitą apygardos teismo veiklos teritoriją ir kt. (TĮ 33 straipsnio 3 dalis, 52 straipsnio 1 dalies 1–2 punktai, 2 dalis). Teisėjas gali atleisti tarėją nuo pareigų tam tikram terminui (TĮ 54 straipsnio 1 dalis). Sprendimai atleisti tarėją neskundžiami (TĮ 52 straipsnio 3–4 dalys).

Tarėjai gauna kompensaciją pagal Teisėjų atlyginimų ir kompensacijų įstatymą (TĮ 55 straipsnis). Jie turi teisę į negautas pajamas tol, kol eina šias pareigas, už kurias atlygina teismas. Mokesčius ir socialinio draudimo įmokas moka darbdavys, tačiau pasibaigus kadencijai jos grąžinamos iš teismo lėšų (Socialinės apsaugos kodeksas – SGB VI 163 straipsnio 3 dalis[737]). Tarėjai yra apdrausti nuo nelaimingų įvykių pakeliui į teismą ir iš jo, taip pat tiesioginių pareigų atlikimo metu (SGB VII 2 straipsnio 1 dalies 10 punktas).[738] Darbdavys privalo išlaikyti darbuotoją darbo vietoje tarėjo pareigų vykdymo laikotarpiu ir negali nutraukti darbo santykių dėl šių pareigų vykdymo.[739]

Teismai, kuriuose tarėjai vykdo teisingumą, rengia trumpus įvadinius mokymus.[740] Be to, visuomenė šviečiama apie šias pareigas ir supažindinama su jomis per įvairius informacinius šaltinius.[741]

---

737 Socialinės apsaugos kodeksas: „Sozialgesetzbuch Sechstes Buch (SGB)“, Bundesministerium der Justiz fűr Verbraucherschutz, https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_6/__163.html.

738 „Entschädigung, Steuern, Sozialabgaben, Unfallversicherung“, Schoeffenwahl 2023, https://www.schoeffenwahl.de/arbeitgeber/entsch%C3%A4digung.html.

739 „Schutz am Arbeitsplatz“, Schoeffenwahl 2023, https://www.schoeffenwahl.de/arbeitgeber/schutzrechte.html.

740 Ivković ir kt., *supra note*, 7: 162.

741 Lankstinukuose yra aprašomas tarėjų vaidmuo, leidžiamos įvadinės knygos, įsteigta tarėjų asociacija (https://schoeffen.de/), leidžiamas žurnalas *Teisėjas be mantijos*: „Richter ohne Robe“, DVS, https://schoeffen.de/publikationen.html.

Vokietijos tarėjų atranka

Kiekvieno apylinkės žemės teismo administracija[742] nustato datą, iki kurios turi būti sudarytas kandidatų sąrašas, paskirta komisija ir tarėjai (TĮ 57 straipsnis).

Kandidatų sąrašas 5 metų laikotarpiui sudaromas savivaldybės tarybos narių balsavimu. Sudarant sąrašą turi būti atsižvelgta į visas gyventojų grupes pagal lytį, amžių, profesiją ir socialinę padėtį. Kad tarėjai galėtų eiti pareigas nepilnamečių teisme, jie turi būti įgiję edukacinės patirties, pvz., būti mokytojai, su jaunimu dirbantys asmenys arba jaunimo labdaros organizacijos savanoriai.[743] Į apylinkės teismo kandidatų sąrašus turi būti įtraukta ne mažiau kaip dvigubai daugiau pagrindinių ir pakaitinių tarėjų, negu nustatyta, kad reikia TĮ 43 straipsnyje (TĮ 36 straipsnio 1–4 dalys).

Savivaldybei sudarius kandidatų sąrašą, jis išsiunčiamas apylinkės teismui (TĮ 38 straipsnio 1–2 dalys). Iš kandidatų sąrašo tarėjus išrenka teisme sudaryta komisija, kuri renkasi kas 5 metus. Komisiją sudaro komisijos pirmininkas – apylinkės teismo teisėjas, savivaldybės administracijos pareigūnas ir 7 patarėjai. Patarėjai renkami iš atitinkamo teismo apylinkės (apygardos) gyventojų (TĮ 40 straipsnio 1–4 dalys). Jeigu kartu su kandidatų sąrašu pateikta prieštaravimų dėl tarėjo kandidatūros, komisija balsų dauguma nusprendžia dėl jo tinkamumo. Balsams pasiskirsčius po lygiai, lemiamas yra komisijos pirmininko balsas. Sprendimas įrašomas į protokolą, kuris neskundžiamas (TĮ 41 straipsnis). Iš galutinio kandidatų sąrašo komisija balsų dauguma išrenka tarėjus ir pakaitinius asmenis 5 metams (TĮ 42 straipsnio 1–2 dalys).

Tarėjų ir pakaitinių asmenų skaičių nustato apylinkės teismo pirmininkas. Jų skaičius nustatomas taip, kad kiekvienas tarėjas nebūtų kviečiamas dalyvauti daugiau nei 12-oje teismo posėdžių per metus (dienų) (TĮ 43 straipsnio 1–2 dalys). Tarėjų ir pakaitinių asmenų pavardės įrašomos į atskirus sąrašus (TĮ 44 straipsnis).

Kadangi tarėjų pareigos yra savanoriškos, ypač didžiuosiuose miestuose jaučiamas jų trūkumas. Dėl to taikomi švelnesni atrankos kriterijai, kurie gali neigiamai paveikti teisingumo vykdymo kokybę.[744]

Vokietijos tarėjų teisės ir pareigos teismo procese

Apylinkių teismuose tarėjai kartu su teisėjais nagrinėja baudžiamąsias bylas, jeigu jos nepriskirtos išimtinei teisėjų kompetencijai (TĮ 28 straipsnis). Tarėjai nagrinėja bylas, kuriose baudžiamoji atsakomybė kaltinamajam gresia už ne tokias pavojingas nusikalstamas veikas (TĮ 74 straipsnio 1 dalis).

BPK[745] įtvirtintas apribojimų sąrašas, kada tarėjas negali dalyvauti nagrinėjant

742 Vok. *Landesjustizverwaltung.*

743 Ivković ir kt., *supra note*, 7: 160.

744 Bayerische Staatszeitung, žiūrėta 2023 m. spalio 6 d., https://www.bayerische-staatszeitung.de/staatszeitung/landtag/detailansicht-landtag/artikel/justizbeeinflussung-durch-rechtsextreme-schoeffen.html#topPosition.

745 „Strafprozeßordnung“, *supra note*, 735.

baudžiamąją bylą, pvz., jei jis pats buvo nuteistas, yra arba buvo kaltinamojo ar nukentėjusiojo sutuoktinis ar giminaitis, jei byloje veikė kaip prokuratūros, policijos pareigūnas, advokatas, liudytojas ar ekspertas (BPK 22 straipsnio 1–5 punktai).

Tarėjai turi tokias pačias teises bei pareigas kaip ir teisėjai (TĮ 29 straipsnio 2 dalis). Jie, kaip ir teisėjai, vykdo savo pareigas tokiomis pačiomis balsavimo teisėmis, taip pat sprendžia teisiamajame posėdyje iškylančius tarpinius klausimus (pvz., dėl kardomosios priemonės – suėmimo pratęsimo), kurie gali būti priimami ir rašytinio proceso tvarka (TĮ 30 straipsnio 1–2 dalys). Sprendimus, kuriuos reikia priimti ne teisiamojo posėdžio metu, priima pirmininkaujantis teisėjas (TĮ 30 straipsnio 1–2 dalys). Taigi, teisinis reguliavimas aiškiai nustato, kad tarėjai, būdami teisiškai lygiaverčiai teisėjams, sprendžia tiek fakto, tiek teisės taikymo klausimus. Parengiamajame teismo posėdyje, kuriame kiti proceso dalyviai nedalyvauja, teisėjas tarėjams pateikia nurodymų dėl teisės taikymo.[746]

Kolegiją sudaro teisėjas, kuris yra jos pirmininkas, ir 2 tarėjai (TĮ 29 straipsnio 1 dalis). Teisėjas pirmaisiais metais po paskyrimo, bandomuoju laikotarpiu, negali eiti pirmininko pareigų. Pradėjus nagrinėti baudžiamąją bylą ir įvertinus bylos apimtį, gali būti nuspręsta sudaryti išplėstinę kolegiją įtraukiant antrą teisėją (TĮ 29 straipsnio 2 dalis). Tarėjas pareigas konkrečioje byloje eina tol, kol ji pabaigiama nagrinėti (TĮ 50 straipsnis). BPK 24–30 straipsniuose įtvirtinta teisė nušalinti tarėją ir nušalinimo procedūra.

Pradėjus nagrinėti bylą, tiek pagrindinių, tiek pakaitinių tarėjų dalyvavimas teismo posėdžiuose nustatomas burtų keliu viešame teismo posėdyje (TĮ 45 straipsnio 1 ir 3 dalys). Tarėjų teismo posėdžių grafikas sudaromas iš anksto visiems metams. Eilės tvarka, pagal kurią tarėjai dalyvaus nagrinėjant konkrečias bylas, taip pat nustatoma traukiant burtus viešame teismo posėdyje.

Tuo atveju, kai teisme veikia kelios teisėjų kolegijos, į kurias įtraukiami tarėjai, burtai traukiami taip, kad kiekvienas pagrindinis ar pakaitinis tarėjas būtų paskirtas tik vienai kolegijai. Be to, traukiant burtus siekiama, jei tik įmanoma, kad kiekvienas pagrindinis tarėjas per metus dalyvautų ne daugiau kaip 12-oje teismo posėdžių (dienų) (TĮ 45 straipsnio 2 dalis).

Burtus traukia teisėjas, po to jis apie rezultatus informuoja tarėjus. Procedūra fiksuojama burtų traukimo protokole. Tarėjų sąrašus teisme administruoja paskirtas teismo raštinės darbuotojas – jis organizuoja burtų traukimo procedūrą, informuoja tarėjus ir pakaitinius tarėjus apie teismo posėdžių datas bei supažindina juos su neatvykimo pasekmėmis (TĮ 45 straipsnio 4 dalis).

Jeigu per vienus metus iškyla poreikis sudaryti kolegiją su tarėjais bylai išnagrinėti, jie burtų keliu išrenkami iš pakaitinių tarėjų sąrašo tokia pačia tvarka kaip ir pagrindiniai tarėjai, o atrinktieji iš pakaitinių asmenų sąrašo išbraukiami (TĮ 46 straipsnis). Jeigu reikia surengti papildomus teismo posėdžius ir kviesti kitus tarėjus nei tuos, kurie buvo paskirti iš pradžių, arba papildomus tarėjus, jie kviečiami iš pakaitinių asmenų sąrašo (TĮ 47 straipsnis, 48 straipsnio 1–2 dalys, 192 straipsnio 2–3 dalys). Jeigu tarėjas

746 Ivković ir kt., *supra note*, 7: 160.

išbraukiamas iš sąrašo, jo vietą užima kitas artimiausias pakaitinis tarėjas pagal eilę pakaitinių sąraše (TĮ 49 straipsnio 2 dalis).

Tarėjai yra nepriklausomi, privalo laikytis konfidencialumo principo ir prieš eidami savo pareigas pirmame teismo posėdyje turi prisiekti (TĮ 45 straipsnio 3 dalis)[747], o prisaikdinimas galioja visą kadenciją; jei tarėjas paskiriamas pakartotinai – galioja ir kitą kadenciją (TĮ 45 straipsnis).

Tarėjams, kurie be pateisinamos priežasties laiku neatvyksta į teismo posėdžius arba kitaip vengia atlikti savo pareigas, skiriama bauda, taip pat priteisiamos patirtos išlaidos. Sprendimą priima prokurorą išklausęs teisėjas. Skundo pagrindu bauda gali būti panaikinta arba sumažinta (TĮ 56 straipsnio 1–2 dalys).

Jeigu apygardos teismas yra pirmoji instancija, tai bylą nagrinėja 3 teisėjai ir 2 tarėjai (didžioji kolegija). Šioje kolegijoje teisėjai, priešingai nei pirmosios instancijos teisme, sudaro daugumą, todėl tarėjai negali nusverti teisėjų balsavimo. Jeigu pirmosios instancijos teismo kolegijos nuosprendis apskundžiamas apygardos teismui, tokią kolegiją sudaro teisėjas ir 2 tarėjai (mažoji kolegija), kaip ir pirmojoje instancijoje (TĮ 76 straipsnio 1 dalis). Tarėjai išrenkami apygardos teismo administracijos (TĮ 58 straipsnio 1–2 dalys, 77 straipsnio 2–4 dalys) ir konkrečiai bylai paskiriami įstatyme numatyta tvarka (TĮ 76 straipsnio 2–5 dalys). Tarėjas, dalyvavęs priimant apskųstą nuosprendį, negali dalyvauti priimant nuosprendį apeliacinės instancijos teisme (BPK 22 straipsnio 1 dalis). Jeigu jis dalyvavo priimant nuosprendį, negali dalyvauti ir priimant sprendimą dėl proceso atnaujinimo bei atnaujinus bylos nagrinėjimą (BPK 22 straipsnio 1–2 dalys).

Sprendimai apeliacinės instancijos teisme priimami absoliučia balsų dauguma. Jeigu kaltės klausimu susidaro daugiau nei dvi nuomonės, iš kurių nė viena neturi absoliučios daugumos, toliau balsai atiduodami santykinei daugumai, kol gaunama daugiausiai balsų už atitinkamą nuomonę. Jeigu susidaro daugiau nei dvi nuomonės, išskyrus kaltės klausimo atvejį, iš kurių nė viena neturi reikiamos daugumos, kaltinamajam nepalankiausi balsai pridedami prie ne tokių nepalankių balsų, kol bus gauta reikiama dauguma. Jeigu bausmės klausimu susidaro dvi nuomonės, tačiau nė viena iš jų neturi reikiamos daugumos, vyrauja ne tokia palanki nuomonė. Jeigu teisme, kurį sudaro 2 teisėjai ir 2 tarėjai, paprastąja balsų dauguma spręstinu klausimu yra lygybė, lemiamą balsą turi pirmininkas (TĮ 196 straipsnio 1–4 dalys).

Vokietijoje teisėjai balsuoja pagal darbo stažą, o esant vienodam darbo stažui – pagal amžių. Tarėjai balsuoja pagal amžių – jaunesnysis balsuoja anksčiau už vyresnįjį. Tarėjai balsuoja anksčiau nei teisėjai. Jeigu vienas iš teisėjų paskirtas pranešėju, jis balsuoja pirmasis iš teisėjų. Pirmininkaujantis teisėjas balsuoja paskutinis (TĮ 197 straipsnis).[748] Tokia balsavimo tvarka pasirinktina ne atsitiktinai, o siekiant kuo labiau išvengti nepageidaujamo poveikio sprendimams.

---

747 „Deutsches Richtergesetz (DRiG). § 45 Unabhängigkeit und besondere Pflichten des ehrenamtlichen Richters“, Bundesministerium der Justiz fűr Verbraucherschutz, https://www.gesetze-im-internet.de/drig/__45.html.

748 „Gerichtsverfassungsgesetz (GVG)“, *supra note*, 734.

Moksliniai tyrimai rodo, kad dėl įvairių veiksnių, pavyzdžiui, didesnės patirties ir teisinių žinių, teisėjas gali būti paveikesnis. Daugeliui tarėjų teisėjas yra autoritetas, nes studijavo teisę, be to, reguliariai nagrinėja bylas.[749] Nepaisant formalios balsavimo tvarkos, Vokietijos teismų kultūroje ypač vertinamas kolegialumas ir sprendimų priėmimas konsensusu. Teisėjas, kaltinimo ir gynybos šalys bendradarbiauja siekdami byloje nustatyti objektyvią tiesą[750] – tai yra priešinga angloamerikietiškam teismo procesui, kuriame šalys teisėjui pateikia dvi skirtingas bylos versijas[751]. Tokia kultūra būdinga teisėjų ir tarėjų pasitarimams – mišrios kolegijos nariai yra linkę vengti konfrontacijos balsavimo metu. Jie tariasi tol, kol pasiekia abiem pusėms priimtiną rezultatą. Dažnai oficialus balsavimas nevyksta, nes teisėjai ir tarėjai supranta, kad turi pasiekti kompromisą.[752]

Ch. Rennigo[753] tyrime tarėjai 15 proc. pasitarimų išreiškė kitokią nuomonę nei teisėjas. S. Machura tyrimo metu taip pat nustatė, kad tarėjai kartais manydavo kitaip nei teisėjas. Tie, kurie jautėsi priimami teisėjų, buvo labiau linkę pareikšti kitokią nuomonę.[754] G. Caspero ir H. Zeiselio[755] nuomone, tarėjai kolegijoje turi sudaryti daugumą, kad tarėjų institutas būtų efektyvus. Jeigu teisėjas nesutinka su tarėjų daugumos sprendimu, jis gali surašyti tokius nuosprendžio motyvus, kurie sudarytų pagrindą sprendimo patikrai apeliacinės instancijos teisme.[756] Teisėjų praktika formuluoti nuosprendžius taip, kad juos būtų galima sėkmingai apskųsti, galėtų būti sušvelninta, jei tarėjai turėtų galimybę peržiūrėti galutinį nuosprendžio variantą ir jį pasirašyti.[757]

Savo ankstyvajame empiriniame tyrime Ekkehardas Klausa[758] išreiškė susirūpinimą, kad autoritariškai nusiteikę teisėjai gali slopinti tarėjų nuomonę. Taip gali nutikti ir jaunesniems teisėjams, kurių karjera iš dalies priklauso nuo pirmininkaujančio

749 Linda Dickens ir kt., *Dismissed: A Study of Unfair Dismissal and the Industrial Tribunal System* (Oxford: Blackwell Pub, 1985), 3; Corby ir kt., *supra note*, 55: 10.

750 Wolfgang Pfister, „Die Verfahrensabsprache im Strafprozess: Welche Rolle haben die Schöffen?", *Richter ohne Robe* 22, 2 (2010): 97.

751 Michael Asimow, „Popular Culture and the Adversary System", *Loyola of Los Angeles Law Review* 40, 2 (2007): 653–685.

752 Machura, *supra note*, 42: 228, 332; Ivković ir kt., *supra note*, 7: 159.

753 Rennig, *supra note*, 51: 481–494.

754 Machura, *op. cit.*, 228, 332.

755 Gerhard Casper ir Hans Zeisel, „Der Laienrichter im Strafprozess. Vier Empirische Studien zur Rechtsvergleichung. Der Laienrichter im Strafprozess. Vier Empirische Studien zur Rechtsvergleichung", *The American Journal of Comparative Law* 30, 1 (1982): 21–86; Rennig, *op. cit.,* 481–494.

756 Rennig, *op. cit.*, 481–494.

757 Thomas Hillenkamp, „Zur Teilhabe des Laienrichters", iš *Internationale Perspektiven in Kriminologie und Strafrecht: Festschrift für Günther Kaiser zum 70 Geburtstag*, sud. Hans-Jörg Albrecht ir kt. (Berlin: Duncker & Humblot, 1998), 70; Bernhard Villmow, „Kurze Freiheitsstrafe, Ersatzfreiheitsstrafe und gemeinnützige Arbeit", iš *Internationale Perspektiven in Kriminologie und Strafrecht. Festschrift für Günther Kaiser zum 70 Geburtstag*, Bd. 2, sud. Hans-Jörg Albrecht ir kt. (Berlin: Duncker & Humbold Verlag, 1999), 1437–1459.

758 Klausa, *supra note*, 54: 67.

teisėjo.[759] Kartais teisėjai tarėjams neteisingai pristato balsavimo taisykles, dėl to kaltinamieji nuteisiami, nors abu tarėjai tam prieštaravo.[760]

G. Caspero ir H. Zeiselio nuomone, teisėjai ir tarėjai vertinimai panašūs, nes bylos paprastai nėra labai sudėtingos, o dviprasmiškos bylos išnagrinėjamos per ilgai trunkantį teismo procesą, kurio metu pasiekiamas bendras sutarimas.[761]

Ch. Rennigo atliktame tyrime nustatyta, kad 38 proc. didelės imties (1 092 respondentai) tarėjų bent kartą buvo susidarę įspūdį, jog teisėjo pateiktas kaip privalomas nuosprendis buvo neteisingas. Ne mažiau kaip 20 proc. manė, kad nuosprendis buvo per griežtas, ne mažiau kaip 10 proc. – kad per švelnus, o ne mažiau kaip 7 proc. neteisingą nuosprendį siejo su prasta kaltinamojo turtine padėtimi.[762] Tarėjų pasirengimas pratęsti tarnybos laikotarpį buvo didesnis tais atvejais, kai jie manė, kad su kaltinamaisiais teismo procese elgtasi sąžiningai.[763]

Hermano Lieberio ir Hermanno Burchardto[764] tyrimo duomenimis, 18 proc. tarėjų laikėsi nuomonės, kad aukštesnio socialinio statuso, išsilavinę ir protingi kaltinamieji vertinami kitaip nei žemesnės socialinės grupės atstovai.

Pasitaiko atvejų, kai teismo procese tarėjai užmiega – tai laikoma pagrindu atnaujinti bylos nagrinėjimą arba panaikinti nuosprendį ir grąžinti bylą nagrinėti iš naujo. Jei tarėjas užmiega prokurorui skaitant kaltinamąjį aktą, ši proceso dalis turi būti pakartota – visa arba bent ta dalis, kurią skaitant nustatyta, kad tarėjas užmigo. Tais atvejais, kai užmigimas lieka nepastebėtas ir kaltinamojo akto dalis nebūna perskaityta iš naujo, susidaro pagrindas absoliučiam nuosprendžio negaliojimui, nes byla būna išnagrinėta neteisėtos sudėties teismo (BPK 338 straipsnio 1 dalis). Kaltinamojo akto skaitymas neretai pasirodo nuobodus bylose, kuriose kaltinamieji kaltinami mokesčių vengimu. Tokios procesinio pobūdžio klaidos nėra vienkartinės, nors kaltinamojo akto perskaitymas yra esminė teisiamojo posėdžio dalis.[765]

S. Machura tyrė tarėjų ir teisėjų sąveiką Vokietijos baudžiamuosiuose teismuose. Nustatyta, jog tarėjai teismo procese daugiausia tylėjo dėl to, kad neturėjo pakankamai informacijos apie bylą. Nors tarėjai ir teisėjai laikomi procesiškai lygiaverčiais, baudžiamojo proceso taisyklės faktiškai suteikia dominuojančią padėtį teisėjui. Tarėjai

---

759 Rüdiger Lautmann, „Rechtsfindung als Karriereberuf“, iš *Festschrift für Rudolf Wassermann zum sechzigsten Geburtstag*, sud. Christian Broda (Neuwied: Luchterhand, 1985), 109–121; Theo Rasehorn, „Die Kompetenz des Schöffen in der Praxis“, *Richter ohne Robe* 2 (1990), 47–49.

760 Hillenkamp, *supra note*, 757: 1437–1459; Hasso Lieber, *Handbuch für Schöffinnen und Schöffen* (Erfurt: Deutscher Kommunal-Verlag, 1996).

761 Casper ir Zeisel, *supra note*, 755: 21–86.

762 Rennig, *supra note*, 51: 481–494.

763 Machura, *supra note*, 42: 286–287, 311.

764 Lieber ir Burchardt, *supra note*, 52: 19.

765 Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas: Bundesgerichtshof, 2020 m. spalio 14 d. nutartis byloje Nr. 1 StR 616/19, Beck On-line Die Datenbank, https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Freddok%2Fbecklink%2F2018163.htm&pos=20&hlwords=on; https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&Datum=2020&Seite=23&nr=112299&pos=694&anz=3286.

aktyviau įsitraukdavo į pasitarimus tais atvejais, kai teisėjas su jais elgdavosi kaip su lygiaverčiais partneriais ir buvo laikomas sąžiningu.[766] H.-H. Kühne'ės tyrimo duomenimis, tarėjai teigė, kad teisėjai buvo sąžiningi ir jiems draugiški.[767]

M. Fujita ir S. Hotta pabrėžė, kad tarėjams priimti procesinius sprendimus gali trukdyti jų nepalanki padėtis neturint teisės susipažinti su bylos medžiaga. Toks ribojimas grindžiamas nekaltumo prezumpcijos pažeidimu.[768]

Remiantis ilgamete Vokietijos Federalinio Teisingumo Teismo (toliau – Vokietijos FTT) pozicija, tarėjai neturėjo teisės susipažinti su bylos medžiaga, nebent duomenys būdavo paviešinami byloje, nagrinėtoje žodinio proceso tvarka viešame teismo posėdyje. Tačiau Vokietijos FTT 1997 m. priėmė sprendimą, kad teisėjai gali tarėjams pateikti dalį bylos medžiagos, t. y. tą, kurią sudaro kaltinamųjų pokalbiai telefonu, stenogramos, garso įrašai ir pan.[769] Tais pačiais metais Vokietijos FTT konstatavo, kad tarėjų žinios apie tam tikrą bylos medžiagos dalį nepavertė jų šališkais ir nepažeidė pagrindinių baudžiamojo proceso principų.[770]

Ch. Rennigo teigimu, svarbesnis yra betarpiškumo principas, todėl tarėjai apie bylas turėtų išgirsti tiesiogiai ir tik teismo posėdyje. Vokietijos tarėjų asociacija siūlo kompromisą, kad tarėjai turėtų galimybę susipažinti tik su pagrindinėmis bylos dalimis, kurios nepaskatintų susidaryti išankstinę nuomonę.[771]

Kad tarėjų dalyvavimas būtų veiksmingas, visų pirma jie patys savo indėlį turi vertinti kaip svarbų teisingumo vykdymo kokybei. Tarėjai turi gebėti kritiškai mąstyti – neturi manyti, kad teisėjas visada yra absoliučiai teisus, o jų pačių vaidmuo nereikšmingas. Taip pat neturėtų būti išankstinės nuostatos teismų atžvilgiu, tarsi piliečiai be tarėjų nepripažintų teisėjų sprendimų.[772]

Vadovaujantis statuso charakteristikų teorija, tarėjų statusas priklauso nuo jų su užduotimi susijusio indėlio arba nuo to, kaip teisėjas ir tarėjas suvokia vienas kito indėlį. Mišrioje kolegijoje teisėjas yra autoritetas, kai sprendžiami klausimai, susiję su materialinių ir procesinių teisių taikymu. Tokiu atveju tarėjų statusas priklauso nuo jų indėlio kitais būdais, pvz., nuo to, kaip jie supranta teisme pateiktus įrodymus, arba nuo jų indėlio nustatant tinkamą bausmę konkrečiam kaltinamajam. Tai paaiškina, kodėl nepilnamečių teismuose tarėjai atrenkami pagal atitinkamą jų išsilavinimą ir patirtį, nes teisėjai vertina jų atitinkamas savybes.[773] Tačiau tarėjai, dirbdami kolegijose su profesionaliais teisėjais, atsiduria sudėtingoje padėtyje – jiems dažnai stinga teisinių

766 Machura, *supra note*, 42: 451–477.

767 Kühne, *supra note*, 53: 175–183.

768 Fujita ir Hotta, *supra note*, 55: 216–235; Corby ir kt., *supra note*, 55: 10.

769 Federalinis Teisingumo Teismas: Bundesgerichtshof (BGH), byla Nr. BGH 3 StR 42/96, https://www.bundesgerichtshof.de/EN/Home/homeBGH_node.html.

770 *Ibid.*

771 Rennig, *supra note*, 51: 586.

772 Ivković ir kt., *supra note*, 7: 156.

773 Oliver Lennartz, „Erziehung durch Jugendschöffen?“, *Richter ohne Robe* 17, 1 (2017): 3–5.

žinių, kurių turi tik teisėjai, todėl spręsdami teisės klausimus jie neretai yra priversti pritarti teisėjo pozicijai.[774]

Remiantis Tomo R. Tylerio ir E. Allano Lindo išplėtotu santykiniu autoriteto grupėse modeliu, grupės vadovas turi teisingai elgtis su grupės nariais, kad jie patirtų gerų įspūdžių grupėje. Kai ši teorija taikoma mišrioms teisėjų kolegijoms, tai reiškia, kad pirmininkaujantis teisėjas turi būti nešališkas, gerbti kitų grupės narių teises, suteikti jiems galimybę išreikšti savo nuomonę ir elgtis su jais sąžiningai – tai yra svarbiausias komponentas. Kadangi teisingumas yra plačiai pripažįstama visuomeninė vertybė, tarėjams svarbu ne tik tai, kaip su jais elgiasi pirmininkaujantis teisėjas, bet ir tai, kaip teisėjas elgiasi su teismo proceso šalimis. Jei teisėjai nepateisins šių visuomenės lūkesčių, gali kilti pasitikėjimo teismais krizė, kuri paskatins tarėjų nepasitenkinimą ir pasipriešinimą.[775] Dažniausiai pasitikima teismais[776], nes pasitikėjimas ne tik teismais, bet ir teisininkais yra Vokietijos teisinės kultūros bruožas[777].

Vokietijos empiriniai tyrimai rodo, kad būtent pasitarimų stadijoje tarėjai turi daugiausiai procesinių galimybių prisidėti prie teisingumo vykdymo. Prieš teismo posėdį jie gali susipažinti tik su dalimi bylos medžiagos, o likusi informacija jiems pateikiama tik per pirmininkaujančio teisėjo trumpą įžangą prieš nagrinėjant bylą iš esmės. Dėl to kai kuriems tarėjams teismo posėdyje gali būti sudėtinga užduoti klausimų. Be to, jie nėra skatinami tai daryti savarankiškai – įprasta, kad klausimai užduodami per teisėją. Tik retais atvejais, jei teisėjas mano, kad klausimai yra naudingi, jie užduodami proceso šalims. Dėl tokios praktikos tampa sunku nustatyti, ar tarėjai apskritai kelia klausimų, ar jų tiesiog nepateikia.[778] Be to, dėl tokios tarėjų procesinės padėties gali būti neišsiaiškintos svarbios faktinės aplinkybės, galbūt galėjusios nulemti kitokį sprendimą.

Nepaisant iš esmės teigiamai Vokietijoje vertinamo aptariamo instituto, svarstomos galimybės jį reformuoti ir siūlomi įvairūs jo tobulinimo variantai. Viena iš sričių, kurią reikia tobulinti, yra tarėjų įdarbinimas. Pagal dabartinę tvarką, piliečiai negali žinoti, ar jiems bus patogu būti tarėjais. Siūloma, kad, siekiant išspręsti šią problemą, tarėjai iš pradžių galėtų tik stebėti mišraus teismo darbą, o jeigu manytų, kad yra netinkami, galėtų pasitraukti.[779]

Ch. Rennigo teigimu, tik apie 8 proc. tarėjų būtų atsisakę eiti šias pareigas, jei būtų

774 Ivković ir kt., *supra note*, 7: 161–162.

775 Tyler ir Lind, *supra note*, 56: 115–191.

776 Renate Köcher, „Großes Vertrauen in die deutsche Justiz", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2014 m. rugpjūčio 20 d., https://www.ifd-allensbach.de/fileadmin/kurzberichte_dokumentationen/FAZ_August_Justiz.pdf; „Professorinnen und Professoren genießen hohes Ansehen", *Forschung und Lehre* 27, 2 (2020): 7; Thomas Petersen, „Die Stunde der Wissenschaft", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2020 m. birželio 18 d., Nr. 139.

777 Stefan Machura, „Media Influence on the Perception of the Legal System", iš *Understanding Law in Society*, vol. 7, sud. Knut Papendorf, Stefan Machura ir Kristian Andenaes (Műnster: LIT Verlag, 2011), 239–283.

778 Ivković ir kt., *op. cit.*, 162.

779 Rennig, *supra note*, 51: 481–494.

turėję galimybę visų pirma įvertinti darbo pobūdį ir specifiką. Be to, stebėjimo laikotarpis galėtų pagerinti tarėjų kokybę. Taip pat tarėjai per tą laiką būtų geriau mokomi. Vienas iš būdų – surengti įvadinį mokymą, o vėliau kitų mokymų, kai tarėjai jau būtų įgiję patirties. Tarėjams būtų tikslinga rengti mokymus ne tik apie teisėjų darbą, darbą su bylomis, bet ir apie nusikaltimų tyrimo procesą, taip pat policijos, prokuratūros ir advokatų darbą. Kai mokymai vedami gyvai, advokatams ir prokurorams juose būtų naudinga apibūdinti savo vaidmenis, nes kai kurie tarėjai jų darbą vertina įtariai. Tai padėtų tarėjams geriau suprasti pasiruošimo nagrinėti bylą veiksmus ir pan.[780]

Anot teisės mokslininkų S. Machuros ir Ch. Rennigo, mišrūs teismai yra teisinės kultūros dalis. Be tarėjų dalyvavimo teismai būtų atskirti nuo visuomenės, nes būtent tarėjai į mišrius teismus atneša įvairialypės patirties ir įvairių požiūrių. Jie veikia kaip atsvara profesionaliems teisėjams ir savo dalyvavimu prisideda prie teismų sprendimų teisėtumo, ypač baudžiamosiose bylose, kuriose nagrinėjami nesudėtingi nusikaltimai. Tokiais atvejais būtent tarėjai atlieka teisingumo vykdymo funkciją. Dėl to jie vertinami kaip atliekantys svarbų vaidmenį Vokietijos teisinėje sistemoje.[781]

Iš tarėjų, kurie nagrinėja baudžiamąsias bylas, nereikalaujama tam tikros kompetencijos ar specialių žinių. Dėl siauresnio bylų pobūdžio tarėjams šios bylos yra suprantamesnės nei civilinės ar administracinės. Civilinėse ir administracinėse bylose vartojamos abstraktesnės teisinės sąvokos, neretai teisiniai santykiai ir kilę konfliktai būna labai sudėtingi. Dėl to tarėjų prestižas yra didesnis, o jų indėlis į kokybišką teisingumo vykdymą, ypač baudžiamosiose bylose, lengviau įgyvendinamas. Tokiose bylose svarbų vaidmenį atlieka sveikas protas ir moralinis nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių vertinimas, o lemiamą reikšmę turi teisėjo sąžiningumas, kuris atveria svarbią erdvę tikram piliečių dalyvavimui. Būtent tokioms situacijoms taikytina minėta santykinio autoriteto grupėse modelio teorija. Žmonės vertina gerus santykius su savo grupės autoritetu – šiuo atveju teisėju, todėl jų elgesys priklauso nuo šio autoriteto teisingumo. Viena vertus, jau pirmieji mišrių teismų tyrimai atskleidė, kad teisėjo elgesys su tarėjais yra labai svarbus. Kita vertus, nepilnamečių baudžiamosiose bylose tarėjai būtent dėl turimos kvalifikacijos yra įgiję didesnį autoritetą nei jų kolegos suaugusiųjų baudžiamosiose bylose, nes tai nulemia didesnį indėlį. Jie atrenkami pagal atitinkamą išsilavinimą, jais dažnai būna socialiniai darbuotojai ar mokytojai.[782]

2.3.2. Tarėjai (*jurés*) Prancūzijoje

Prisiekusiųjų teismas (pranc. *La cour d'assises*) Prancūzijoje yra viena iš jos revoliucijos pasekmių, tam tikra reakcija į to meto teisėjus, kurie priešinosi bet kokioms reformoms.[783] Šis teismas simboliškai atspindėjo demokratinį valdymą. Entuziazmas

780 Rennig, *supra note*, 51: 481–494.

781 Ivković ir kt., *supra note*, 7: 166.

782 Tyler ir Lind, *supra note*, 56: 115–191.

783 Ivković ir kt., *op. cit.*, 219; „Projet de loi sur la participation des citoyens au fonctionnement de la justice pénale et le jugement des mineurs: Etude d'Impact", Sénat, 2011 m. balandžio 11 d., www.senat.fr/leg/etudes-impact/pjl10-438-ei/pjl10-438-ei.pdf.

dėl prisiekusiųjų sumažėjo, kai laikui bėgant jie parodė, kad tam tikrais atvejais jaučia nepagrįstą toleranciją kaltinamiesiems. Jų negebėjimas tinkamai įvertinti byloje surinktų įrodymų buvo neigiamas veiksnys, dėl kurio padaugėjo nepagrįstų išteisinamųjų nuosprendžių.

1941 m. lapkričio 25 d. įstatymo[784] pagrindu prisiekusiųjų teismas tapo mišriu teismu, t. y. juos pakeitė tarėjai, kurie bylas nagrinėja kartu su teisėju kolegijoje ir sprendimus priima vienodo sprendžiamojo balso teise iš esmės visais klausimais[785]. Tačiau Prancūzijoje tarėjai ir toliau vadinami prisiekusiųjų (pranc. *jurés*) vardu[786], nors jų teisinis statusas prilygsta tarėjams, nes teismo procese jie yra lygiaverčiai teisėjams ir nuosprendžių klausimais turi tokią pat sprendžiamojo balso teisę kaip ir teisėjai.

Prancūzijos Konstitucija apibūdinama kaip sudėtinė kodifikuota konstitucija, t. y. kaip konstitucija, kurią, be pagrindinio teisės akto, 1958 m. spalio 4 d. Konstitucijos[787], sudaro ir jos dalys, įvardytos preambulėje: 1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija[788], 1946 m. spalio 27 d. Konstitucijos preambulė[789] ir 2004 m. Aplinkos apsaugos chartija[790]. Prancūzijos Konstitucijos 64 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad teisminės valdžios pareigūnų statusas nustatomas įstatymais.

Prancūzijoje tarėjų institutas nėra įtvirtintas konstitucijoje, jis reguliuojamas tik ordinariniu lygmeniu – BPK[791]. Toks reguliavimas laikomas privalumu, nes, pvz., Prancūzijos valstybėje kaimynėje Belgijoje prisiekusiųjų institutas įtvirtintas Konstitucijoje, todėl jų atsisakymas yra sudėtingas dėl būtinybės pirmiausia pakeisti Konstituciją.[792]

---

784 „Loi du 25 novembre 1941 sur le jury“, Légifrance, https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000498673.

785 Hans ir Germain, *supra note*, 44.

786 Ivković ir kt., *supra note*, 7: 13. Tačiau doktrinoje Prancūzijoje veikiantis institutas identifikuojamas tinkamai, pvz., *Cour d'assises* apibūdinamas tinkamu angliškų terminu *mixed criminal tribunal*. Dimitrios Giannoulopoulos, „Strasbourg Jurisprudence, Law Reform and Comparative Law: A Tale of the Right to Custodial Legal Assistance in Five Countries“, *Human Rights Law Review* 16, 1 (2016): 110.

787 Prancūzijos 1958 m. spalio 4 d. Konstitucija (pranc. *Constitution du 4 octobre 1958*): „Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur“, Conseil constitutionnel, https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur.

788 Egidijus Jarašiūnas, „Prancūzijos Respublikos konstitucinė sistema“, iš *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos: mokslo studija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012), 681–745; *Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija: „Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen du 1789“*, Conseil constitutionnel, https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789.

789 1946 m. spalio 27 d. Konstitucijos preambulė: „Préambule de la Constitution du 27 octobre 1946“, Conseil constitutionnel, https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/preambule-de-la-constitution-du-27-octobre-1946.

790 *Pasaulio valstybių konstitucijos*, *supra note*, 428: 92.

791 Prancūzijos BPK: „Code de procédure pénale“, Droit.org, https://codes.droit.org/PDF/Code%20de%20proc%C3%A9dure%20p%C3%A9nale.pdf.

792 Ivković ir kt., *op. cit.,* 230.

Taigi, išimtinai Prancūzijos BPK reguliuoja tarėjų institutą. Remiantis jame įtvirtintu reguliavimu, tarėjai baudžiamąsias bylas nagrinėja reguliariai, bet ne nuolat veikiančiuose *d'assises* teismuose[793] tiek pirmojoje, tiek antrojoje instancijoje (BPK 380-16 straipsnis). *D'assises* apeliacinės instancijos teismai įsteigti 2001 m., siekiant laikytis EŽTT formuojamo Europos teisingo bylos nagrinėjimo standarto. Vyraveęs požiūris, kad pakanka vienos instancijos teismo, kai bylos nagrinėjamos kartu su visuomenės atstovais, buvo pakeistas, kai EŽTT konstatavo, kad jis prieštarauja Europos žmogaus teisių konvencijos 7 protokolo 2 straipsniui, kuriame įtvirtinta asmens teisė apskųsti nuosprendžius baudžiamosiose bylose.[794] Nors Prancūzija, ratifikuodama Europos žmogaus teisių konvenciją, išsakė nuomonę, kad aukštesnės instancijos teismo atliekama peržiūra gali apsiriboti tik teisės taikymo aspektu, kaip yra kasacijos atveju[795], vis dėlto pasirinko neribotos (visiškos) apeliacijos modelį, kai byla nagrinėjama iš naujo, o ne nuosprendis peržiūrimas apeliaciniame skunde nurodomų argumentų pagrindu, t. y. išimtinai skundžiamais aspektais.

Prancūzijoje vykdyti teisingumą patikėta teisėjams. Tačiau jei už nusikaltimo padarymą galima didesnė nei 10 metų laisvės atėmimo bausmė, byla nagrinėjama *d'assises* teisme, sudarytame iš teisėjų ir didesnio skaičiaus tarėjų.[796] Šiame teisme teisiami asmenys, kaltinami labai sunkiais nusikaltimais, pvz., nužudymu, iššaginimu, ginkluotu apiplėšimu ir pan. Tačiau tam tikri nusikaltimai nagrinėjami be tarėjų, pvz., susiję su teroro aktais arba narkotinių medžiagų platinimu.[797]

Prancūzijos tarėjų teisinis statusas

Tarėjų institutui skirta BPK II knyga. Šios knygos II skyriuje įtvirtintos techninio pobūdžio funkcijos: *d'assises* teismo buveinės vietos, jų parinkimo pagal teismingumą kriterijai, teismo posėdžių datų nustatymo principai ir pan.

Šios knygos III skyriuje reglamentuojama *d'assises* sudėtis, kurią sudaro teisėjas, asesoriai (pranc. *assesseur*) ir tarėjai (BPK 240, 243, 249 straipsniai). Teisėjas vadovauja teismo procesui, o nuosprendžio priėmimo atsakomybe dalijasi su kitais minėtais teisingumą vykdančiais asmenimis.[798] Tarėjais gali būti tik vyresni nei 23 metų

793 Les Cours d'Assises de France, https://www.courdassises.fr/; Ivković ir kt., *supra note*, 7: 219.

794 „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 1984 m. lapkričio 22 d. protokolas Nr. 7, iš dalies pakeistas protokolu Nr. 11. 2 straipsnis „Teisė apskųsti baudžiamosiose bylose", LRS, https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.415355.

795 Jean Pradel, „L'appel contre les arrêts d'assises: un apport heureux de la loi du 15 juin 2000", *Dalloz* 25 (2001): 1964–1972; M. Redon, *Cour d'assises: Un répertoire de droit pe´nal et procédure pénale* (Paris: Dalloz, 2013).

796 Alyssa Nicole Rispoli, „A Comparative Analysis of Wrongful Conviction Compensation Statutes in the United States, France, and the Netherlands: Adopting More Uniform Compensation Laws", *ILSA Journal of International and Comparative Law* 29, 2 (2023): 308; Ivković ir kt., *op. cit.,* 219.

797 Tampubolon, *supra note*, 59: 401.

798 Carrier, *supra note*, 57: 222.

amžiaus raštingi, teisnūs ir veiksnūs piliečiai (BPK 255 straipsnis). Vyresni nei 70 metų amžiaus asmenys arba asmenys, kurių pagrindinė gyvenamoji vieta yra teismo apygardoje, komisijai pateikto prašymo pagrindu gali būti atleisti nuo šių pareigų (BPK 258, 262 straipsniai). Be to, piliečiai gali būti atleidžiami nuo tokių pareigų ir kitu atveju, jeigu komisija priežastį pripažįsta objektyvia ir svarbia.[799]

BPK 256 straipsnyje įtvirtinta, kokie piliečiai negali būti tarėjais. Jais negali būti asmenys, kurie yra teisti už nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus, kuriems pareikšti įtarimai ar kaltinimai, valstybės tarnautojai, teisėsaugos institucijų bei savivaldybių darbuotojai, kurie buvo atleisti iš pareigų, taip pat ministerijų pareigūnai ir profesinių sąjungų nariai, kuriems teismo sprendimu galutinai uždrausta vykdyti profesinę veiklą, bei asmenys, paskelbti bankrutavusiais, ir kt. Be to, BPK 257 straipsnyje reglamentuota, kokios piliečio pareigos nesuderinamos su tarėjo pareigomis: vyriausybės, parlamento, įvairių teisminių institucijų tarybų narių, teisėjų, policijos arba kalėjimų administracijos pareigūnų, karinių struktūrų narių ir kt. Be to, iš tarėjų ir pakaitinių asmenų sąrašų išbraukiami asmenys, kurie šias pareigas ėjo tam tikrą laiką, pvz., sąraše nurodomi tik tie asmenys, kurie per 5 einamuosius metus nėra buvę tarėjais ir kurie nebuvo įtraukti į tarėjų sąrašą praėjusiais metais (BPK 258-2 straipsnis). Moraliniai ar religinio pobūdžio įsitikinimai negali būti pagrindas išbraukti iš asmenį sąrašo. Komisijos sprendimu asmuo gali būti pašalintas iš tarėjų, jeigu dėl tam tikros kitos priežasties yra nepajėgus atlikti šių pareigų (BPK 258-1, 262 straipsniai).

Patyrę transporto išlaidų, tarėjai turi teisę gauti išmoką, apskaičiuojamą pagal valstybės tarnautojų kelionėms nustatytas sąlygas (BPK R. 141 straipsnis). Tarėjui gali būti išmokėtas avansas, jeigu jis prašo finansų kelionės išlaidoms, kad atvyktų vykdyti pareigų (R. 329 straipsnis). Jeigu pareigas vykdo ne savo gyvenamojoje vietoje, tarėjas turi teisę į dienpinigius (R. 142 straipsnis), kurie mokami už kiekvieną dieną, kol dalyvaujama teismo posėdžiuose (R. 144 straipsnis). Dienpinigiai nustatomi pagal formulę[800] (BPK R. 140 straipsnis).

Kai tarėjas šaukiamas atlikti šių pareigų, darbdavys turi jį atleisti nuo profesinių įsipareigojimų. Dirbant privačiame sektoriuje, darbo sutartis sustabdoma. Jeigu tarėjas yra valstybės tarnautojas, jam suteikiama atostogų. Darbdavys laikinai nemoka darbo užmokesčio, o darbuotojas laikinai nevykdo darbo funkcijų, taip pat nesinaudoja teise streikuoti, taip pat tokiomis garantijomis kaip kompensacija dėl ligos ar nelaimingo atsitikimo darbe, motinystės, tėvystės, įvaikinimo, vaiko priežiūros ar kūrybinės atostogos, be to, negali būti atleisti iš darbo. DK[801] straipsnyje L. 1132-3-1 taip pat įtvirtinta, kad nė vienas darbuotojas dėl tarėjo pareigų vykdymo negali būti baudžiamas,

---

799 „Juré d'assises", Service-Public.fr, žiūrėta 2025 m. vasario 7 d., https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1540.

800 I = 6 + (S x 8), kurioje I – vienkartinės išmokos suma eurais, S – minimalus tarpprofesinis augantis darbo užmokestis, nustatytas einamųjų metų sausio 1 d. Tarėjai, kurie gali įrodyti, kad neteko dalies pajamų iš profesinės veiklos, taip pat turi teisę į papildomą kompensaciją, apskaičiuojamą pagal šią formulę: I = S x D, kurioje S – minimalus darbo užmokestis, nustatytas, kaip nurodyta pirmiau, D – teismo posėdžio trukmė per valandą, kuri negali viršyti 8 valandų per darbo dieną.

801 Prancūzijos DK: „Code du travail", Droit.org, https://codes.droit.org/PDF/Code%20du%20travail.pdf.

atleidžiamas iš darbo ar jam negali būti taikomos diskriminacinės priemonės[802]. Be to, darbdavys turi pateikti dokumentą, kuriame būtų nurodytas darbo užmokesčio dydis, taip pat dokumentą, patvirtinantį pajamų iš darbo santykių praradimą, kad būtų išmokama kompensacinė išmoka einant tarėjo pareigas.

Prancūzijos tarėjų atranka

Kiekvienoje savivaldybėje meras sudaro preliminarų metinį sąrašą iš savivaldybės rinkėjų sąrašo, atsitiktiniu būdu viešai ištraukdamas 3 kartus daugiau asmenų, nei reikia kiekvienai savivaldybei. Sudarant šį preliminarų sąrašą, į jį neįtraukiami asmenys, kuriems kitais kalendoriniais metais dar nebus 23 metų. Iš sąrašo atrinkti asmenys yra informuojami mero, kad iki rugsėjo 1 d. privalo kreiptis į komisijos pirmininką, jei turi kliūčių eiti tarėjo pareigas, apie kurias turi būti informuotas teismas. Sudarytą preliminarų sąrašą meras iki balandžio 15 d. išsiunčia teismui, apie tai informuojami potencialūs kandidatai ir iki gegužės 15 d. jie turi užpildyti tam tikrą formą arba pateikti prašymą atleisti iš šių pareigų. Komisija renkasi birželio mėnesį sudaryti metinio sąrašo. Preliminarus sąrašas teismams išsiunčiamas iki kiekvienų metų liepos 15 d. (BPK 261, 261-1, 263 straipsniai).

Metinį sąrašą kiekviename tiek pirmosios, tiek antrosios instancijos teisme sudaro komisija, kuriai pirmininkauja teismo pirmininkas arba jo deleguotas asmuo. Komisiją, be pirmininko, sudaro 3 teisėjai, vyriausiasis prokuroras arba jo deleguotas asmuo, advokatų asociacijos pirmininkas arba jo deleguotas asmuo, 5 Baudžiamųjų bylų skyriaus tarybos nariai (BPK 262 straipsnis). Pirmininko sušaukta Komisija atitinkamame teisme renkasi rugsėjo mėnesį. Ji sprendžia visus klausimus, susijusius su tarėjais. Komisijos sprendimai priimami balsų dauguma, o jei balsai pasiskirsto po lygiai, lemiamas yra pirmininko balsas. Komisija teisme sudaro metinį tarėjų sąrašą iš tinkamų asmenų. Sąrašas galutinai sudaromas atsitiktine tvarka, pasirašomas vietoje ir pateikiamas teismo sekretoriatui (BPK 263, 264-1 straipsniai).[803] Teisingumo ministro įsakymu gali būti nustatytas didesnis tarėjų skaičius, jeigu, įvertinus bylų skaičių, tai būtina (BPK 259, 260 straipsniai).

Komisija, be metinio prisiekusiųjų sąrašo, kiekvienais metais tokiomis pačiomis sąlygomis sudaro ir pakaitinių tarėjų sąrašą. Pakaitiniai prisiekusieji turi gyventi mieste, kuriame yra teismas. Tokia nuostata įtvirtinta siekiant užtikrinti operatyvų dalyvavimą teismo posėdžiuose, jeigu tarėjas dėl tam tikrų priežasčių to daryti negalės. Šiame sąraše esančių tarėjų skaičius negali būti mažesnis nei 50 ir didesnis nei 700; konkretų skaičių kiekvienam teismui nustato teisingumo ministras (BPK 264 straipsnis).

Metinį sąrašą ir pakaitinių asmenų sąrašą komisijos pirmininkas išsiunčia kiekvienos savivaldybės merui. Meras privalo informuoti teismų pirmininkus apie asmenų, esančių sąrašuose, mirtį, neveiksnumą ir pan., ir teismo pirmininkai (jų įgalioti asmenys) išbraukia šiuos asmenis iš sąrašų (BPK 265 straipsnis).

---

802 „Juré d'assises", *supra note*, 799.

803 *Ibid.*

Prancūzijos tarėjų teisės ir pareigos teismo procese

Prancūzijos BPK VI skyriaus II skirsnyje įtvirtinta teisėjų kolegijos sudarymo tvarka. Šis teismas paprastai vyksta kas 3 mėnesius 2 savaites. Viename teismo posėdyje nagrinėjamos kelios bylos. Dėl kiekvienos bylos nurodytą dieną teismas renkasi į teismo posėdį, kuriame pristatomas kaltinimas ir sudaroma kolegijos sudėtis. Teismo posėdžių sekretorius paskelbia tarėjus ir į balsadėžę įdeda korteles su jų vardais / pavardėmis (BPK 294–295 straipsniai). Ne vėliau kaip prieš 30 dienų iki teismo posėdžio teismo, kuriame posėdžiauja tarėjai, pirmininkas arba jo įgaliotas asmuo viešame teismo posėdyje iš balsadėžės ištraukia 35 metiniame sąraše įrašytų tarėjų vardus. Šie tarėjai dalyvaus artėjančiuose teismo posėdžiuose. Iš pakaitinių asmenų sąrašo ištraukiama 10 vardų asmenų, kurie dalyvaus teismo posėdžiuose, negalėdami pareikšti savo nuomonės. Tuo atveju, jei vienas ar daugiau tarėjų negali toliau dalyvauti nagrinėjant bylą ar pasitarimuose iki teismo nuosprendžio priėmimo, jų vietą užima pakaitiniai tarėjai, paskirti iš anksto. Pakaitiniai tarėjai atrenkami ta tvarka, kuria buvo pašaukti atsitiktiniu atrankos būdu (BPK 296 straipsnis). Jei tarp ištrauktų asmenų yra mirusių, neatitinkančių teisinių reikalavimų, negalinčių eiti tarėjo pareigų dėl sveikatos, profesinių įsipareigojimų ar kitų svarbių priežasčių, taip pat jei jie ėjo tarėjo pareigas per pastaruosius 5 metus, tokie asmenys nedelsiant pakeičiami kitais tiek metiniame, tiek atsarginiame sąraše (BPK 266–267 straipsniai). Iš sąrašo išbraukiami tarėjai, kurie, kaip paaiškėja, yra teismo darbuotojų sutuoktiniai, tėvai arba giminaičiai iki dėdės, tetos, sūnėno ar dukterėčios laipsnio imtinai (BPK 289 straipsnis).

Kiekvieną kartą traukiant burtus kaltinamasis (arba jo advokatas), po to prokuroras turi galimybę pareikšti nušalinimą ištrauktam tarėjui. Kaltinamasis, jo advokatas ir prokuroras neteikia nusišalinimo motyvų. Kai byla nagrinėjama pirmosios instancijos teisme, kaltinamasis negali pareikšti daugiau nei 4 tarėjų nušalinimo, o prokuroras – daugiau nei 3-jų. Apeliaciniame procese kaltinamasis negali pareikšti daugiau nei 5 tarėjų nušalinimo, o prokuroras – 4-rių (BPK 298 straipsnis). Jei kaltinamųjų yra keli, jie gali kartu pasitarti, kad galėtų nušalinti tarėjus, ir turi teisę tai padaryti atskirai. Bet kuriuo atveju jie negali viršyti vienam kaltinamajam nustatyto nušalinimų skaičiaus (BPK 299 straipsnis). Pirmosios instancijos teisme pirmieji 6 tarėjai, kuriems nebuvo

pareikštas nušalinimas, po priesaikos[804] sudaro teismo sudėtį, o apeliacinės instancijos teisme – pirmieji 9[805].

Tarėjai paeiliui pagal atsitiktine tvarka nustatytą eilę susodinami teismo, kurį sudaro pirmininkaujantis teisėjas ir 2 asesoriai, šone, jei tai leidžia teismo salės išplanavimas. Kitais atvejais jie sodinami atskirai nuo visuomenės, bylos šalių ir liudytojų, priešais kaltinamojo vietą (BPK 303 straipsnis).

Likus ne mažiau nei 15 dienų iki teismo posėdžio pradžios, teismo sekretorius kiekvienam tarėjui ir pakaitiniam asmeniui išsiunčia šaukimus. Juose būna nurodyta teismo posėdžio vieta, data ir laikas, numatyta trukmė, primenama, kad visi piliečiai turi privalomai atsiliepti į šaukimą, o to nepadarius, gali būti skirta 3 750 Eur bauda (BPK 288 straipsnis). Pasirašyta šaukimo šaknelė turi būti grąžinta teismo raštinei arba pateiktas prašymas būti atleistam. Prireikus teismas šaukimą gali įteikti padedant policijai (BPK 267 straipsnis).[806]

BPK VI skyriuje įtvirtintas pasirengimas nagrinėti bylą. Šio skyriaus I skirsnyje įtvirtinti privalomieji pasirengimo veiksmai. Prieš prasidedant teismo posėdžiui tarėjai dalyvauja parengiamajame teismo posėdyje, kuriame jiems suteikiama bendro pobūdžio informacija apie teismo posėdžio eigą, išaiškinamos jų teisės ir pareigos. Pvz., tarėjai turi teisę gauti kaltinamojo akto kopiją, per pirmininkaujantį teisėją užduoti kaltinamajam ir liudytojams klausimų, teismo posėdyje ranka vesti užrašus, gauti 40,10 Eur kompensaciją už dieną, kai posėdžiauja arba dalyvauja kituose procesiniuose veiksmuose. Tarėjo pareiga – atidžiai dalyvauti teismo procese, nes jeigu pareigos atliekamos aplaidžiai, jis teismo iniciatyva arba šalies prašymu gali būti pakeičiamas. Tarėjai privalo elgtis atsakingai: neatskleisti savo nuomonės dėl kaltinamojo kaltės, liudytojų patikimumo ar įrodymų įrodomosios vertės; išlikti nepriklausomi, nešališki, neutralūs ir objektyvūs, nesileisti paveikiami pašalinių asmenų. Be pateisinamos priežasties pasitraukus iš pareigų nesibaigus kadencijai, gali būti skiriama 3 750 Eur bauda. Tarėjai taip pat privalo saugoti pasitarimų slaptumą net ir pasibaigus jų kadencijai – už šio principo pažeidimą gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė: iki 1 metų laisvės

804 Pirmininkaujantis teisėjas kreipėsi į atsistojusius tarėjus: „Jūs prisiekiate ir pasižadate kruopščiai išnagrinėti kaltinimus, kurie bus pateikti kaltinamajam. Neišduoti nei kaltinamojo, nei kaltinimus pareiškusio, nei nukentėjusiojo interesų; su niekuo nebendrauti iki tol, kol nepaskelbsite nuosprendžio; nereaguoti į neapykantą ir kitas neigiamas emocijas, nebūti užvaldomi baimės; nepamiršti, kad kaltinamasis laikomas nekaltu ir kad visos abejonės yra vertinamos jo naudai; nuosprendį priimti pagal savo sąžinę ir vidinį įsitikinimą, vadovaudamiesi nešališkumu ir tvirtumu, kaip dera sąžiningam ir laisvam žmogui; išsaugoti pasitarimų slaptumą net ir nustojus eiti pareigas.“ Kiekvienas iš tarėjų, kuriuos atskirai pakviečia pirmininkas, atsako pakeldamas ranką: „Prisiekiu“ (BPK 304 straipsnis). Jei apeliacinį skundą nagrinėjantis teismas turi priimti sprendimą tik dėl bausmės, BPK 304 straipsnyje numatytas kreipimasis į teismą iš dalies keičiamas taip: žodžiai „kaltinimai, kurie bus pateikti kaltinamajam“ pakeičiami žodžiais „įrodymai prieš kaltinamąjį, kuriais remiantis jis buvo nuteistas“; žodžiai „priminti, kad kaltinamasis laikomas nekaltu ir kad abejonės turi būti jam naudingos; priimti nuosprendį remiantis kaltinimais ir gynybos priemonėmis“ pakeičiami žodžiais „priimti sprendimą dėl bausmės remiantis kaltinimais ir gynybos priemonėmis“ (BPK 304-1 straipsnis).

805 „Juré d'assises“, *supra note*, 799.

806 *Ibid.*

atėmimo bausmė ir 15 000 Eur bauda.[807] Tarėjas per 10 dienų nuo sprendimo skirti 3 750 Eur baudą įteikimo dienos gali pateikti skundą (BPK 288 straipsnis). Be to, jeigu tarėjas pažįsta kaltinamąjį arba nukentėjusįjį, privalo nedelsdamas, prieš prasidedant teisminiam procesui, apie tai pranešti teismo pirmininkui ir teismo posėdžių sekretoriui.[808]

Tarėjų sąrašas įteikiamas kiekvienam kaltinamajam ne vėliau nei dieną prieš parengiamąjį teismo posėdį. Šiame sąraše turi būti pakankamai informacijos, kad būtų galima nustatyti tarėjų tapatybes, išskyrus informaciją apie jų nuolatinę ar gyvenamąją vietą (BPK 282 straipsnis). Pirmininkaujantis teisėjas paskelbia, kad kolegija yra galutinai sudaryta (BPK 305 straipsnis).

Pirmininkaujantis teisėjas yra atsakingas už teismo posėdžio eigą ir vadovavimą jam (BPK 309 straipsnis). Siekdamas užtikrinti, kad teismo procesas būtų suprantamas tarėjams, teisėjas apibendrina bylos faktines aplinkybes, kaltinimo esmę bei kaltinimo ir gynybos šalių pozicijas. Tarėjai negali susipažinti su bylos medžiaga, gali remtis tik liudytojų parodymais. Jie gali užduoti klausimų kaltinamiesiems ir liudytojams, prieš tai gavę pirmininkaujančio teisėjo leidimą. Toks modelis nulemia, kad mišrioje kolegijoje vyrauja teisėjas.[809] Tarėjai privalo neatskleisti savo nuomonės (BPK 311 straipsnis). Baigus nagrinėti bylą ir išklausius baigiamąsias kalbas, pirmininkaujantis teisėjas perskaito klausimus, į kuriuos turi atsakyti teisėjai – teisėjas, asesoriai ir tarėjai. Pagrindinis klausimas – ar kaltinamasis yra kaltas dėl nusikalstamos veikos? Kiti klausimai formuluojami pagal kiekvieną faktą, nurodytą kaltinamojo akto rezoliucinėje dalyje. Dėl kiekvienos sunkinančios aplinkybės pateikiamas atskiras klausimas, taip pat dėl kiekvieno teisinio pagrindo atleisti nuo bausmės ar ją sumažinti, jeigu juo remiamasi. Tačiau tai neprivaloma, jeigu kaltinamasis arba jo gynėjas atsisako (BPK 348–349 straipsniai).

Kai viena iš baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių nurodoma kaip gynybos priemonė (pvz., būtinoji gintis, profesinių pareigų vykdymas, teisėsaugos institucijų užduoties vykdymas ir kt.), kiekvienas kaltinamojo akto rezoliucinėje dalyje nurodytas faktas vertinamas pagal du klausimus: ar kaltinamasis padarė tokią nusikalstamą veiką ir ar egzistuoja baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės? Tačiau proceso dalyvių susitarimu pirmininkaujantis teisėjas gali užduoti vieną bendrą klausimą dėl baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių visų nusikalstamų veikų atvejais (BPK 349-1 straipsnis).

Jei nagrinėjant bylą paaiškėja viena ar daugiau sunkinančių aplinkybių, teismas gali užduoti vieną ar daugiau specialių klausimų (BPK 350 straipsnis). Jei iš diskusijų stadijos paaiškėja, kad faktas yra susijęs su kitu teisiniu kvalifikavimu, nei nurodyta kaltinamajame akte, pirmininkaujantis teisėjas užduoda vieną ar kelis papildomus klausimus. Jeigu pilnametis kaltinamasis kaltinamas iššaginimu, o viena iš sunkinančių aplinkybių yra tai, kad nukentėjusysis yra jaunesnis nei 15 metų, pirmininkaujantis

807 „Juré d'assises", *supra note*, 799.

808 Tampubolon, *supra note*, 59: 401–402.

809 Rispoli, *supra note*, 796: 308–309.

teisėjas užduoda papildomą klausimą: ar nusikalstama veika turėtų būti kvalifikuojama kaip jaunesnio nei 15 metų asmens seksualinis prievartavimas, jei nagrinėjant bylą buvo ginčijamas smurto, prievartos, grasinimo ar netikėtumo faktas (BPK 351 straipsnis). Vieną ar daugiau šių klausimų pirmininkas gali užduoti tik tuo atveju, jei apie tai iš anksto informavo šalis per posėdį ir ne vėliau nei prieš baigiamąsias kalbas, kad kaltinamasis ir jo advokatas galėtų pateikti pastabų gynybai (BPK 351-1 straipsnis).

Prieš teismui išeinant į pasitarimų kambarį priimti nuosprendžio, pirmininkas perskaito nurodymą, kuris, parašytas didelėmis raidėmis, pakabinamas matomiausioje posėdžių salės vietoje: „Atsižvelgiant į reikalavimą motyvuoti nuosprendį, įstatymas nereikalauja, kad kiekvienas iš teisėjų ir tarėjų, sudarančių *d'assises* teismą, paaiškintų, kokiomis priemonėmis jie įsitikino savo teisumu; įstatymas nenustato jokių taisyklių, nuo kurių turėtų priklausyti įrodymų išsamumas ir pakankamumas; jis reikalauja, kad jie tylėdami ir apmąstydami klausinėtų savęs ir nuoširdžiai pagal savo sąžinę ieškotų, kokį įspūdį jų protui padarė įrodymai prieš kaltinamąjį ir jo gynybos priemones. Įstatymas reikalauja, kad jie užduotų tik šį vienintelį klausimą, kuriame glūdi visa jų pareigų apimtis: nuosprendį priimti remiantis vidiniu įsitikinimu." (BPK 353 straipsnis).

Pirmininkaujantis teisėjas nurodo išvesti kaltinamąjį iš teismo posėdžių salės. Jei kaltinamasis yra laisvas, jam nurodoma neišeiti iš teismo pastato visą pasitarimų laiką, prireikus nurodyti patalpą (-as), kuriose jis turi likti, ir pakviečiama apsauga, kad užtikrintų šio nurodymo laikymąsi. Jei to reikia dėl numatomos pasitarimų trukmės, pirmininkaujantis teisėjas gali nurodyti bet kurią vietą už teismo pastato ribų kaip patalpą, kurioje turi likti kaltinamasis. Apsaugos darbuotojams jis nurodo saugoti pasitarimų salės, į kurią be pirmininkaujančio teisėjo leidimo niekas negali įeiti dėl jokios priežasties, išėjimus (BPK 354 straipsnis).

BPK VII skyriuje reguliuojama nuosprendžių priėmimo tvarka. Šio skyriaus I skirsnyje įtvirtinta pasitarimų tvarka. Teisėjai ir tarėjai išeina į pasitarimų kambarį priimti nuosprendžio. Iš jo neišeinama tol, kol nepriimamas nuosprendis. Jei dėl pasitarimų trukmės to reikia, pirmininkaujantis teisėjas gali paskirti kaip pasitarimų kambarį bet kurią vietą už teismo pastato ribų (BPK 355 straipsnis).

Teisėjai ir tarėjai pasitaria, po to balsuoja raštu ir atskirai bei paeiliui: pirmiausia dėl pagrindinio fakto – kaltės, o prireikus – dėl baudžiamosios atsakomybės nebuvimo, dėl kiekvienos sunkinančios aplinkybės, dėl papildomų klausimų ir dėl kiekvieno fakto, sudarančio teisinį pagrindą atleisti nuo bausmės arba ją sumažinti. Taigi, balsavimo slaptumo užtikrinimo atveju kiekvienas teisėjas ir tarėjas gauna atvirą balsavimo biuletenį, kuriame yra šie žodžiai: „Mano garbe ir sąžine, mano pareiškimas yra..." Po juo jis parašo žodį „taip" arba žodį „ne", kad niekas negalėtų matyti balsavimo biuletenyje užrašyto balso. Parašytą ir sulankstytą balsavimo biuletenį jis įteikia pirmininkaujančiam teisėjui, o šis jį įdeda į specialią balsadėžę (BPK 357 straipsnis).

Pirmininkaujantis teisėjas, dalyvaujant teisėjams ir tarėjams, suskaičiuoja visus balsavimo biuletenius, kuriuos jie gali patikrinti. Balsavimo rezultatai pažymimi paraštėje arba po išspręstu klausimu. Tušti biuleteniai arba biuleteniai, kuriuos dauguma pripažįsta negaliojančiais, laikomi palankiais kaltinamajam. Suskaičiuoti balsavimo biuleteniai iš karto sunaikinami (BPK 358 straipsnis).

Bet kokiam apkaltinamajam nuosprendžiui priimti reikia ne mažiau nei 7 balsų daugumos, kai nuosprendis priimamas pirmosios instancijos teisme, ir ne mažiau nei 8 balsų daugumos, kai nuosprendis priimamas apeliacine tvarka (BPK 359 straipsnis).[810]

Be pertraukos pasitariama dėl bausmės ir balsuojama slaptu balsavimu, atskirai dėl kiekvieno kaltinamojo. Nuosprendis dėl bausmės priimamas absoliučia balsavusiųjų balsų dauguma. Tačiau straipsnio sankcijoje numatytą maksimalią laisvės atėmimo bausmę galima paskirti tik surinkus ne mažesnę nei 7 balsų daugumą, kai nuosprendis priimamas pirmosios instancijos teisme, ir ne mažesnę nei 8 balsų daugumą, kai nuosprendis priimamas apeliacine tvarka.[811] Jei ši dauguma nepritaria didžiausios bausmės skyrimui, negalima skirti didesnės nei 30 metų laisvės atėmimo bausmės, kai bausmė yra laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Jei po dviejų balsavimo etapų nė viena bausmė nesurenka balsų daugumos, rengiamas trečiasis balsavimo etapas, kuriame atmetama griežčiausia ankstesniame etape pasiūlyta bausmė. Jei šiame, trečiame, etape nė viena bausmė vis dar nesurenka absoliučios balsų daugumos, rengiamas ketvirtas ir t. t., toliau atmetant didžiausią bausmę, kol bus paskirta galutinė. Kai nusprendžiama dėl bausmės, balsų dauguma galima atidėti bausmės vykdymą. Galimi kiti su bausme susijusių klausimų sprendimai (BPK 362 straipsnis).

Priimti sprendimai nurodomi klausimų lape, kurį vietoje pasirašo pirmininkaujantis teisėjas ir atsitiktiniu būdu išrinktas pirmasis tarėjas, o jeigu jis negali pasirašyti, tada daugumos išrinktas tarėjas. Pirmininkaujantis teisėjas arba vienas iš asesorių surašo sprendimo motyvus (BPK 365 straipsnis).

Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo bylą, kurioje buvo sprendžiamas klausimas, ar *d'assises* teismo nuosprendžiai, priimami dėl sunkių nusikaltimų, kurių motyvuojamoje dalyje nėra nurodomi visi 132-1 straipsnyje įtvirtinti kriterijai, pvz., kaltinamojo materialinė, šeimyninė ir socialinė padėtis, pažeidžia konstitucinį bausmių individualizavimo principą.[812] Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas 2019 m. kovo 27 d. nutartimi nuteistojo apeliacinio skundo netenkino. Jis nusprendė, kad *d'assises* teismas, skirdamas nuteistajam 17 metų laisvės atėmimo bausmę, atsižvelgė tiek į nusikalstamų veikų ypatingą sunkumą, tiek į psichozinę asmenybės būklę, todėl turėjo pagrįstai argumentuoti tinkamą bausmės parinkimą. Tai nulėmė, kad *d'assises* teismas pagrindė taikytą bausmę laikydamasis Konstitucinės Tarybos 2018 m. kovo 2 d. sprendime Nr. 2017-694 QPC nustatytų reikalavimų.[813] Ši kasacinio teismo nutartis

---

810 Ivković ir kt., *supra note*, 7: 13, 219.

811 Keitėsi įstatyminis reguliavimas, nuosprendis dėl bausmės buvo priimamas ne mažesne nei 5 balsų dauguma, tačiau didžiausia įstatyme numatyta bausmė galėjo būti paskirta tik 6 balsų dauguma. „Déroulement d'un procés devant la cour d'assises", Direction de l'information légale et administrative (Premier ministre), Ministére chargé de la justice, 2018, žiūrėta 2025 m. vasario 7 d., https://www.dila.premier-ministre.gouv.fr/; „Juré d'assises", *supra note*, 799.

812 Saoirse Flattery, „L'obligation de motiver la peine criminelle: vers un faible controle de cette nouvelle exigence dans la cour d'assises?", *Trinity College Law Review* 24 (2021): 167–168.

813 „Cour de cassation, criminelle, Chambre criminelle, 27 mars 2019, 18-82.351, Publié au bulletin", Légifrance, https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000038373183?init=true&page=1&query=18-82.351&searchField=ALL&tab_selection=all.

yra pirmoji, kurioje buvo iš naujo apsvarstyti reikalavimai, keliami nuosprendžiui motyvuoti *d'assises* teisme. Pareiga motyvuoti nuosprendį yra nauja Prancūzijos teisėje, nes tradiciškai kasacinis teismas laikėsi nuomonės, kad, išskyrus įstatyme aiškiai numatytus atvejus, *d'assises* teismas neprivalo konkrečiai motyvuoti bausmės, kurią jis taiko neperžengdamas įstatymo nustatytų ribų, pasirinkimo.[814]

Be to, kasacinis teismas 2017 m. buvo įtvirtinęs pareigą motyvuoti nuosprendžius skiriant bausmes. Jis išaiškino, kad bet kokia bausmė turi būti pagrįsta įvertinant padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį, kaltininko asmenybę ir padarytos nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus, t. y. visi šie bausmės skyrimo pagrindai turi būti paminėti siekiant teisiškai pagrįsti bausmės parinkimą.[815] Vadovaujantis kasacinio teismo suformuluota bausmių skyrimo taisykle, buvo pakeistas teisinis reguliavimas, nustatantis, kad *d'assises* teismo paskirta bausmė privalo būti individualizuota, atsižvelgiant ir į kaltinamojo asmenybę, turtinę, šeimyninę ir socialinę padėtį.[816]

Tačiau kasacinis teismas 2019 m. spalio 16 d. sprendime[817] išaiškino, kad *d'assises* teismas, individualizuodamas bausmę, neprivalo nurodyti motyvų dėl kaltinamojo turtinės, šeiminės ir socialinės padėties, jeigu tai nebuvo vienas iš pagrindinių bausmės skyrimo pagrindų, kuriuo remtasi skiriant bausmę.

Darytina išvada, kad *d'assises* teismas, skirdamas bausmę, turi aiškiai nurodyti tik esminius bausmės skyrimo pagrindus.[818] Laikomasi nuomonės, kad būtų neracionalu, jeigu *d'assises* teismas turėtų sutelkti dėmesį į kiekvieną iš pagrindų, nors vienas iš jų nėra svarbus, – taip būtų nepagrįstai apsunkintas baudžiamasis procesas.[819] Tačiau egzistuoja ir priešinga pozicija, kad kaltinamojo turtinė, šeimyninė ir socialinė padėtis svarbi tuo, jog suteikia informacijos apie jo asmeninę situaciją ir vietą visuomenėje.[820] Individualus kiekvieno pažeidėjo vertinimas suponuoja humaniškesnį požiūrį ir pagarbą asmens teisėms.[821] Kaltinamojo asmeninės aplinkybės visada turėtų būti vienas iš svarbiausių pagrindų parenkant bausmę. Toks požiūris siejamas su resocializacija ir pažiūromis, kad nusikalstamumą nulemia ekonominės ir socialinės tendencijos,

---

814 „Cour de cassation, criminelle, Chambre criminelle, 25 juin 2014, 13-83.072, Publié au bulletin", Légifrance, https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000029152355?init=true&page=1&query=13-83.072&searchField=ALL&tab_selection=all.

815 „Cour de cassation, criminelle, Chambre criminelle, 1 février 2017, 15-85.199, Publié au bulletin", Légifrance, https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000033996233?init=true&page=1&query=15-84.511+&searchField=ALL&tab_selection=all.

816 Flattery, *supra note*, 812: 169.

817 „Cour de cassation, criminelle, Chambre criminelle, 16 octobre 2019, 19-81.084, Publié au bulletin", Legifrance, žiūrėta 2025 m. liepos 28 d., https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000039285263/.

818 Flattery, *supra note*, 812: 172.

819 *Ibid*., 173.

820 Gerard Cornu, sud., *Vocabulaire juridique*, 8 ed. (Paris: PUF, 2007).

821 Jozef Čentéš, Michal Mrva ir Michal Krajčovič, „The Process of Individualisation of Punishment in Insolvency Crimes", *Entrepreneurship and Sustainability Issues* 6, 2 (2018): 605, https://doi.org/10.9770/jesi.2018.6.2(10).

skurdas, prievarta ir institucinė diskriminacija, nelygybė, kad nusikaltėliai yra tie, kuriuos visuomenė pažemino.[822] Remiantis šia teorija, resocializaciją skatinanti bausmė yra veiksmingesnė už ilgas laisvės atėmimo bausmes.[823]

Christopherio Danielio Carriero nuomone, tarėjų atsakymai į konkrečius klausimus apie bylos aplinkybes gali būti paveikti nepagrįstų samprotavimų. Tačiau Prancūzijos *d'assises* teisme tokia rizika mažesnė, nes pasitarimų kambaryje dalyvauja 3 teisėjai. Nuosprendžiai, kuriuos priima tarėjai, nebendradarbiaudami su teisėjais ar kitais teisiniais patarėjais, rizikingesni, o tokia praktika taikoma, pvz., Ispanijoje, kurioje veikia prisiekusiųjų teismas.[824]

Tarėjai dėl daugelio praktinių priežasčių tiesiogiai neprisideda prie nuosprendžio motyvuojamosios dalies rengimo. Vis dėlto jame turi kuo tiksliau atsispindėti per pasitarimus paaiškėję kaltės elementai. Todėl teisėjai teigia, kad stengiasi kuo labiau įtraukti tarėjus į šių motyvų formulavimą, bent jau gaudami jų pritarimą ar net prašydami jų nuomonės dėl galimų patobulinimų. Pavyzdžiui, kartais teisėjai nuosprendžio motyvų projektus tarėjams pateikia pasitarimo pabaigoje ir tik tada juos galutinai surašo.[825]

Manotaras Tampubolonas įžvelgė *d'assises* privalumų: tokioje teisingumo vykdymo sistemoje pirmenybė teikiama visuomenės, kaip suverenaus socialinio elemento, dalyvavimui, o teisėjų ir prokurorų valdžia bei priklausomumas valstybei ribojami. Šis tarėjų modelis palaiko lygybę ir teisingumą visuomenėje, taip pat padeda išlaikyti teisėjų autoritetą nagrinėjant bylą. Visuomenės vaidmuo baudžiamosios justicijos sistemoje padeda užkirsti kelią teisėjo savivalei, nes tarėjai atlieka esminį vaidmenį sprendžiant, ar kaltinamasis yra kaltas. Priimdami apkaltinamąjį arba išteisinamąjį nuosprendį, jie vadovaujasi ne tik įstatymu, bet ir savo sąžine, kuri laikoma suvereniu socialiniu elementu. Todėl tarėjų dalyvavimas baudžiamosiose bylose padeda teisėjams kurti moralinį teisingumą arba nuosprendžius, pagrįstus vertybėmis, būdingomis visuomenei, materializuojančiai jos gerovę ir laimę. Tai ypač svarbu valstybėms, kurias sudaro įvairių etninių grupių ir religijų atstovai.[826]

Vis dėlto įžvelgtina ir neigiamų aspektų, susijusių su aptariamu institutu, kai tarėjai tampa įrankiu politinėje plotmėje, pvz., kai Prancūzijos prezidento Nicolas Sarkozy valdymo laikotarpiu buvo išplėsta tarėjų instituto apimtis vertinant, kad teisėjai pernelyg atlaidūs. Toks prezidento sprendimas visuomenėje buvo populiarus, tačiau skeptiškai įvertintas teisininkų, o teisėjai jį vertino kaip jų vaidmens vykdant teisingumą susiaurinimą ir nepasitikėjimo įrodymą. Tačiau 2012 m. pasikeitus politinei valdžiai tarėjų instituto plėtros atsisakyta motyvuojant pernelyg didelėmis išlaidomis ir našta

---

822 Muhammad Khalid Anser ir kt., „Dynamic Linkages between Poverty, Inequality, Crime, and Social Expenditures in a Panel of 16 Countries: Two-Step GMM Estimates", *Journal of Economic Structures* 9 (2020): 43.

823 Thom Brooks, „Punitive Restoration: Rehabilitating Restorative Justice", *Raisons politiques* 59, 3 (2015): 73–89.

824 Carrier, *supra note*, 57: 32.

825 Zerouki-Cottin, *supra note*, 58: 391.

826 Tampubolon, *supra note*, 59: 403–404.

valstybei. Be abejo, teisėjų nepasitikėjimas piliečiais, kurie buvo vertinami kaip besikišantys į teismų veiklą, buvo svarbus veiksnys, sumažinęs aptariamą plėtrą.

Galiausiai daugybė reformų, kurias paskatino susirūpinimas dėl tarėjų gebėjimo nustatyti faktus, šališkumo ir motyvuotų nuosprendžių trūkumo, išplėtė teisėjų vaidmenį Prancūzijoje. Siekdami teismo procesą padaryti suprantamesnį tarėjams, teisėjai šiomis dienomis apibendrina kaltinamąjį aktą, bylos faktus ir kiekvienos šalies argumentus.

Paveiktas EŽTT praktikos, *d'assises* teismas profesionalizavo savo procedūras siekdamas, kad teismo procesas būtų suprantamesnis, skaidresnis ir atitiktų tarptautinius teisingo teismo ir suprantamo proceso standartus.[827] Tačiau baudžiamasis procesas, įvertinus europinius protingo laiko standartus, nuolat kaltinamas nepakankamu operatyvumu ir veiksmingumu.[828] Dėl tarėjų dalyvavimo ir principo, kad pagrindiniai bylos dalyviai – tyrėjai, ekspertai, liudytojai – turi pateikti žodinius paaiškinimus, teismo procesas trunka mažiausiai 2 dienas, vidutiniškai 3 dienas, o jei byloje dalyvauja keli kaltinamieji ar nukentėjusieji – ir ilgiau.[829]

Tarėjams rekomenduojama mažiau remtis vien žodine apklausa, pažymint, kad pirmenybė žodiniam nagrinėjimui susiformavo istoriškai – laikais, kai dauguma piliečių buvo neraštingi, tačiau šiuo metu tokia situacija nebeaktuali. Manoma, kad prieiga prie bylos medžiagos leistų jiems lengviau ir objektyviau priimti nuosprendį. Šiuo metu jie dirba be galimybės susipažinti su byla (pranc. *dossier d'instruction*). Su ja gali susipažinti tik pirmininkaujantis teisėjas; asesoriai irgi negali jos peržiūrėti. Teisėjai taip pat rekomenduoja taikyti greitesnį procesą, jeigu tam pritaria abi kaltinimo ir gynybos šalys. Pavyzdžiui, atsisakius liudytojų ir ekspertų parodymų, kai kurios bylos būtų išnagrinėjamos per vieną teismo posėdį, nes dėl šių apklausų žodžiu teismo posėdžiai nesudėtingose bylose trunka mažiausiai 2 dienas.[830]

2.3.3. Tarėjai (*ławnicy*) Lenkijoje[831]

Po Pirmojo pasaulinio karo nepriklausomybę atgavusiai Lenkijai reikėjo sukurti

827 „Decision No. 2011-625 DC du 10 mars 2011", Conseil Constitutionnel, https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2011/2011625DC.htm; „Decision No. 2017-694 QPC du 2 mars 2018", Conseil Constitutionnel, https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2018/2017694QPC.htm.

828 Rémi Rouméas, „The Forced Passage of Law. Victims of Correctionalized Crimes Facing Professional Management of Judicial Delays", *Droit et société* 111 (2022): 270.

829 Rouméas, *supra note*, 828: 272.

830 Delphine Durançon, „La Cour d'assises: une juridiction séculaire et atypique en perpétuelle quête de renovation" (nepublikuota daktaro disertacija, Université Paris-Saclay (ComUE), 2015), https://theses.fr/2015SACLS140.

831 Lenkijos Konstitucijų analizė remiasi autorės atliktu tyrimu. Žr. Simona Dementavičienė, „The Impact of the Norm of the Polish Constitution Establishing the Lay Participation in the Administration of Justice on the Rule of Law in Poland", *Przegląd Prawa Konstytucyjnego* 2, 66 (2022): 133–145, https://doi.org/10.15804/ppk.2022.02.11. Informacija atnaujinta ir papildyta.

bendrą teisinę sistemą.[832] Nors Lenkijos 1921 m. Konstitucijoje[833] įtvirtintas tarėjų institutas, jis buvo reguliuojamas ir įstatymų lygmeniu[834], tačiau neveikė. 1935 m. Konstitucijoje[835] tarėjų institutas nebuvo įtvirtintas[836]. Įtraukti tarėjus nesėkmingai bandyta ir po Antrojo pasaulinio karo[837], nes jiems priešinosi valdžia. Mokslinėje sesijoje 1953 m. išsakyta mintis, kad tarėjai yra buržuazinės pasaulėžiūros išraiška, todėl negali atstovauti demokratinės valstybės interesams.[838] Tačiau 1952 m. Konstitucijoje[839] ir šiuo metu galiojančioje 1997 m. Konstitucijoje[840] tarėjai įtraukti[841], tad visų pirma analizuojamos 49 ir 182 straipsnių nuostatos.

Lenkijos 1952 m. ir 1997 m. Konstitucijų nuostatų analizė[842]

Prieš pradedant analizuoti Lenkijos tarėjų instituto modelį svarbu atskleisti galiojančios 1997 m. Konstitucijos[843] ir prieš ją galiojusios 1952 m.[844] Konstitucijos nuostatų santykį, t. y. tai, kaip jos suformuluotos, nes jų lyginamoji analizė atskleidžia teigiamus ir neigiamus formuluočių aspektus.

---

832 Robert Jastrzębski, „Udział obywateli w wymiarze sprawiedliwości II rzeczypospolitej", iš *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, sud. Ryszard Piotrowski (Warszawa: Wolters Kluwer, 2021), 25, https://static.profinfo.pl/file/core_products/2021/1/25/5927c8fbb33dcf6c7251722a9b3f3773/Udzial%20obywateli%20-%20profinfo.pdf?view.

833 Lenkijos 1921 m. Konstitucija: „Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej", ISAP, žiūrėta 2025 m. sausio 11 d., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19210440267/O/D19210267.pdf.

834 Lenkijos bendrųjų teismų sistemos 1928 m. įstatymas: „Rosporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej", ISAP, žiūrėta 2025 m. sausio 11 d., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19280120093/O/D19280093.pdf.

835 Lenkijos 1935 m. Konstitucija: „Ustawa Konstytucyjna", ISAP, žiūrėta 2025 m. sausio 11 d., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19350300227/O/D19350227.pdf.

836 Jastrzębski, *supra note*, 832: 43.

837 „Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 15 sierpnia 1944 r. o wprowadzeniu Sądów Przysięgłych" (Dz.U. Nr. 2, poz. 7), ISAP, https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19440020007/O/D19440007.pdf; „Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 października 1944 r. o powołaniu i ukonstytuowaniu ławy przysięgłych" (Dz.U. Nr. 9, poz. 47), ISAP, https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19440090047/O/D19440047.pdf; Szerzej Anna Machnikowska, *Wymiar sprawiedliwości w Polsce w latach 1944–1950* (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersyetetu Gdańskiego, 2008), 230; Jastrzębski, *op. cit.*, 43–44.

838 *Zagadnienia prawne Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej:* m*ateriały Sesji Naukowej PAN 4 lipca 1953 r.*, t. 3 (Warszawa, 1954), 354; Jastrzębski, *op. cit.*, 44.

839 Lenkijos 1952 m. Konstitucija: „Konstytucyja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej", ISAP, žiūrėta 2025 m. sausio 11 d., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19520330232/O/D19520232.pdf.

840 Lenkijos 1997 m. Konstitucija: „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.", ISAP, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 14 d., https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm.

841 Jastrzębski, *op. cit.*, 44.

842 Dementavičienė, *supra note*, 831.

843 „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.", *op. cit*.

844 „Konstytucyja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej", *op. cit*.

Lenkijos konstitucinių 1952 ir 1997 m. nuostatų analizė reikšminga Lietuvai, nes Seime užregistruotas Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo 2019 m. kovo 12 d. projektas Nr. XIIIP-3273, kuriuo siekiama įtvirtinti tarėjų institutą.[845]

Lietuvos Respublikos Seime užregistruotame Konstitucijos pataisos projekte siūloma tokia 109 straipsnio 5 dalies formuluotė: „Įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka kartu su teisėjais bylas nagrinėja ir sprendimus priima ir piliečiai, davę *tarėjo* priesaiką." Pabrėžtina, kad panaši nuostata įtvirtinta 1952 m. galiojusios Lenkijos Konstitucijos 49 straipsnyje: „Bylos teismuose nagrinėjamos ir sprendžiamos dalyvaujant *tarėjams*, išskyrus įstatyme nurodytus atvejus." Tačiau šiuo metu galiojančios 1997 m. Lenkijos Konstitucijos 182 straipsnyje įtvirtinta bendra nuostata: „*Piliečių* dalyvavimas vykdant teisingumą yra įtvirtintas įstatymu."

Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. sprendime išaiškinta, kad Lenkijos 1997 m. Konstitucijos 182 straipsnio nuostata pakeitė ankstesnėje 1952 m. konstitucinėje nuostatoje įtvirtintą reguliavimą, kai tik išimtiniais įstatyme numatytais atvejais tarėjai galėjo nedalyvauti vykdant teisingumą. Naujoji Lenkijos Konstitucijos nuostata nebesuteikia pagrindo įstatymų leidėjui nustatyti tokio įstatyminio reguliavimo, kad tarėjų dalyvavimas teismo procese būtų universalus ar pirmenybinis.[846] Kitaip tariant, naujoji konstitucinė nuostata įpareigoja įstatymų leidėją piliečius, vykdančius teisingumą, numatyti bent minimaliu mastu ir kokia nors forma.[847]

Taigi, prieš tai galiojusioje Lenkijos 1952 m. Konstitucijos 49 straipsnio nuostatoje buvo numatytos tik tam tikros tarėjų instituto neveikimo išimtys. Be to, įtvirtintas konkretus visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutas – tarėjai, kaip tai numatyta Lietuvos Respublikos Seime užregistruotose konstitucinėse nuostatose. Viena vertus, tokiu atveju, siekiant įtvirtinti kitą visuomenės atstovų teismo procese institutą, būtina keisti Konstituciją. Įstatymų leidėjas be intervencijos į Konstituciją negalėtų įtvirtinti, pvz., prisiekusiųjų instituto. Kita vertus, 1997 m. Lenkijos Konstitucijoje skirtingai sudėlioti akcentai suteikė daugiau laisvių įstatymų leidėjui.[848] Galiojanti konstitucinė nuostata įpareigoja, kad piliečiai dalyvautų teismo procese, tačiau įstatyminiu reguliavimu įstatymų leidėjui paliekama nuspręsti dėl konkretaus visuomenės atstovų teismo procese instituto ir jo veikimo apimties.[849] Taigi, įstatymų

---

845 Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo 2019 m. kovo 12 d. projektas Nr. XIIIP-3273, *supra note*, 26.

846 Trybunał Konstytucyjny, „Wyrok z dnia 29 listopada 2005 r." (119/10/A/2005, Sygn. Akt P 16/04), ISAP, https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20052412037/T/D20052037TK.pdf.

847 Chojniak ir Wiśniewski, *supra note*, 113: 63–64.

848 *Ibid.*, 58–59.

849 Sąvoka „apimtis" (lenk. *zakres*) vartojama tada, kai kalbama apie piliečių dalyvavimo vykdant teisingumą apimtį, t. y. kurių kategorijų bylose (baudžiamosiose, civilinėse, taip pat darbo, administracinėse) ir (arba) kurių instancijų (pirmosios, apeliacinės, kasacinės) teismuose jie veikia. Ši sąvoka vartojama Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. lapkričio 29 d. sprendimo byloje Nr. P16/04 2.1 punkte, *supra note*, 846. Ši sąvoka taip pat minima Lenkijos mokslinėje doktrinoje, pvz., Chojniak ir Wiśniewski, *op. cit.*, 63. Be to, aptariama sąvoka (angl. *extent*) vartojama ir kitoje užsienio mokslinėje doktrinoje, pvz., Stefan Machura, „Civil Justice: Lay Judges in the EU Countries", *Oñati International Inst for the Sociology of Law* 6, 2 (2016): 243.

leidėjas, nekeisdamas Konstitucijos, gali įtvirtinti kitą visuomenės atstovų teismo procese institutą arba išplėsti jo veikimo apimtį.

Lenkijos atvejis atskleidė, kad bendro pobūdžio konstitucinė nuostata ir palankios aplinkybės gali sudaryti sąlygas valdžiai per tarėjų institutą stiprinti savo įtaką teismų veiklai. Pavyzdžiui, tarėjai buvo įtraukti į teisėjų drausmės procedūras[850], kuriose drausminė byla galėjo būti iškelta bet kuriam teisėjui[851], o griežčiausia sankcija – atleidimas iš pareigų. Tokia praktika kėlė akivaizdžią grėsmę teisinės valstybės principui[852], nes drausmės bylas nagrinėjantys teismai ėmė veikti politiškai[853]. Vienas pagrindinių ginčų tarp Lenkijos ir ES institucijų, įtraukusių EK ir ESTT, kilo dėl Lenkijos Aukščiausiojo Teismo drausmės bylų kolegijos sudarymo tvarkos ir įgaliojimų.[854]

Michało Laskowskio nuomone, visuomenės atstovai neturėtų dalyvauti sudėtingiausiuose teisiniuose procesuose.[855] Tačiau reikia pasakyti, kad teismų nepriklausomumo menkėjimą Lenkijoje nulėmė ne tik politinis diskursas, bet ir instituciniai sprendimai, sudarę prielaidas politinei valdžiai kištis į teisminę sistemą. Małgorzatos Gersdorf ir Mateuszo Pilicho manymu, problemos esmė ta, kad tam pritarė visuomenė[856] ir tokie veiksmai buvo legitimuoti.

Be to, bendro pobūdžio konstitucinės nuostatos atveju įstatymų leidėjas gali įtvirtinti, pvz., taikos teisėjų institutą[857], kuriam būdinga, kad teisinio išsilavinimo

---

850 Simona Dementavičienė, „Visuomeninių teisėjų (teismų tarėjų) dalyvavimas taikant drausmines nuobaudas teisėjams: Lenkijos atvejis“, *Jurisprudencija* 28, 2 (2021), https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/7002.

851 Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 8 d. įstatymo 3 straipsnio 5 punktas, 27 straipsnio 1 dalies 1 punkto a ir b punktai, įtvirtinę teisę tarėjams dalyvauti teisėjų drausmės bylų nagrinėjime panaikintos. „Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym“, ISAP, žiūrėta 2025 m. sausio 11 d., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000005/U/D20180005Lj.pdf.

852 Lenkijos Aukščiausiajame Teisme 2018 m. įsteigta Lenkijos Aukščiausiojo Teismo Drausmės kolegija (lenk. *Izba Dyscyplinarna Sąd Najwyższy*), kuriai suteikti specialūs įgaliojimai. Apie šią kolegiją, į kurios sudėtį buvo įtraukti ir tarėjai, plačiau žr. Dementavičienė, *op. cit.*

853 *Ibid*.

854 *Ibid*., 343. Šiame straipsnyje apžvelgiamas tarptautinis pasipriešinimas nedemokratiniams procesams, susijusiems su drausminės atsakomybės teisėjams taikymu, taip pat analizuojama drausmės bylų kolegijos, į kurios sudėtį buvo įtraukti parlamento išrinkti tarėjai, praktinė veikla.

855 Michało Laskowski, „Granice udziału obywateli w wymiarze sprawiedliwości“, iš *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, sud. Ryszard Piotrowski (Warszawa: Wolters Kluwer, 2021), 88.

856 Małgorzata Gersdorf ir Mateusz Pilich, „Judges and Representatives of the People: A Polish Perspective“, *European Constitutional Law Review* 16, 3 (2020): 377, https://www.cambridge.org/core/journals/european-constitutional-law-review/article/judges-and-representatives-of-the-people-a-polish-perspective/DC41582500DCAB70C884C24249EE661F.

857 Lenk. *sędzia pokoju*. Lenkijos Seimo nariai ir Lenkijos Respublikos Prezidentas 2021 m. lapkričio 4 d. inicijavo įstatymų projektus: „Wniesione projekty ustaw którym nie został nadany nr druku“, Sejm, žiūrėta 2024 m. lapkričio 12 d., https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/agent.xsp?symbol=PROJNOWEUST&NrKadencji=9&Kol=D&Typ=UST; „Projekt ustawy o sądach pokoju skierowany do Sejmu [PL/EN]“, Prezydent.pl, 2021 m. lapkričio 4 d., žiūrėta 2024 m. lapkričio 12 d., https://www.prezydent.pl/prawo/ustawy/zgloszone/art,45,prezydencki-projekt-skierowal-do-sejmu-projekt-ustawy-o-sadach-pokoju-.html.

neturintys asmenys bylas nagrinėtų vieni, t. y. nedalyvaujant teisėjams, kitaip nei tarėjų, kurie bylas nagrinėja kolegijoje kartu su teisėju, atveju. Tačiau toks teisingumo vykdymo turinys, kaip jau buvo išaiškinęs Lenkijos Konstitucinis Tribunolas, pažeistų Konstitucijos 182 straipsnio nuostatą. Konstitucija leidžiama piliečiams vykdyti teisingumą, tačiau tik kartu su teisėjais.[858] Ši Lenkijos konstitucinė doktrina toliau plėtojama mokslinėje doktrinoje, ypač po to, kai ESTT teisėjai Marekas Safjanas ir Leszekas Bosekas išaiškino aptariamos konstitucinės nuostatos santykį su Konstitucijos 45 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens teise į teisingą bylos nagrinėjimą.[859]

Apibendrinant darytina išvada, kad įprastai Konstitucijoje vengiama detalizuoti dalykus, kurių teisinis reguliavimas gali būti lankstus. Tačiau Lenkijos atvejis parodė, kad Konstitucijoje nekonkretizuotas visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutas ir jo veikimo apimtis, tam tikrais atvejais sulaukiant pačios visuomenės pritarimo įstatymų leidžiamosios valdžios veiksmams, gali nulemti teismų nepriklausomumo pažeidimus ir sykiu kelti grėsmę konstituciniam teisinės valstybės principui.

Lenkijos tarėjų teisinis statusas

Bendrosios kompetencijos apylinkės ir apygardos teismų tarėjų teisinis statusas ir pan. reguliuojamas Lenkijos bendrųjų teismų sistemos įstatymu (toliau – BTSĮ)[860] ir Civilinio proceso kodeksu (toliau – CPK)[861] bei BPK[862], o tarėjų, kurie nagrinėja kasacines bylas, – Lenkijos Aukščiausiojo Teismo įstatymu (toliau – ATĮ)[863].

Teismų įstatymo (toliau – TĮ) 7 skyrius, o ATĮ 6 skyrius skirti tarėjų teisiniam statusui, jiems keliamiems reikalavimams, jų teisėms, pareigoms ir pan. reguliuoti.

TĮ 158 straipsnio 1 dalyje ir Aukščiausiojo Teismo 59 straipsnio 3 dalyje įtvirtinti reikalavimai tarėjams. Jiems keliami pilietybės, nepriekaištingos reputacijos, atitinkamos sveikatos būklės, tam tikro amžiaus ir bent vidurinio arba vidurinio profesinio išsilavinimo reikalavimai. Pilietis, kuris kandidatuoja į apylinkės ir apygardos tarėjo pareigas, bent 1 metus turi būti dirbantis, vystantis verslą ar gyvenantis toje teritorijoje, kurios jurisdikcijoje yra teismas. Be to, TĮ 158 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad

858 Trybunał Konstytucyjny, *supra note*, 846; Chojniak ir Wiśniewski, *supra note*, 113: 63–64.

859 Pawel Wiliński ir Piotr Karlik, „Czynnik społeczny w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości", Art. 182, iš *Konstytucja RP*, t. II, *Komentarz do art. 87–243*, sud. M. Safjan ir L. Bosek (Warsaw: Legalis, 2016).

860 Lenkijos BTSĮ 2001 m. liepos 27 d.: „Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych", ISAP, žiūrėta 2025 m. sausio 11 d., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20010981070/U/D20011070Lj.pdf.

861 Lenkijos 1964 m. lapkričio 17 d. CPK: „Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego", ISAP, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 23 d., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640430296/U/D19640296Lj.pdf.

862 Lenkijos 1997 m. birželio 6 d. BPK: „Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny", ISAP, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 23 d., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf.

863 Lenkijos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 8 d. įstatymas, 59, 70 straipsniai: „Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym", *supra note*, 851.

tarėjas gali priimti sprendimus darbo bylose tik jeigu turi specialių, su darbo santykiais susijusių žinių.

TĮ 159 straipsnyje ir Aukščiausiojo Teismo 60 straipsnyje numatytas baigtinis subjektų, kuriems draudžiama būti tarėjais, sąrašas. Jais negali būti asmenys, dirbantys bendrosios kompetencijos (kasacinio teismo tarėjų atveju – Aukščiausiajame Teisme) ir kituose teismuose bei prokuratūroje, asmenys, kurie yra institucijų, kurių nutarimus gali prireikti perduoti nagrinėti teisme, darbuotojai, policijos pareigūnai ir kiti asmenys, einantys pareigas, susijusias su baudžiamuoju persekiojimu už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus, advokatai ir advokatų padėjėjai, teisines konsultacijas teikiantys teisininkai, dvasininkai, karinę tarnybą atliekantys kariai, kalėjimų pareigūnai, savivaldybių, apygardų ir provincijų tarybų nariai. Aukščiausiojo Teismo tarėjais taip pat negali būti ir politinės partijos nariai, Seimo ar Europos Parlamento nariai. Tarėjais negali būti asmenys, dirbantys tarnyboje, aptarnaujančioje centrines valstybės institucijas, – jie negali verstis profesine veikla, dėl kurios gali kilti drausminė atsakomybė (drausmines bylas nagrinėja Aukščiausiasis Teismas), taip pat asmenys, tarnavę, dirbę ar bendradarbiavę su valstybės saugumo organais, ir pan. (Aukščiausiojo Teismo 64 straipsnio 1 dalis, 65 straipsnis). Be to, TĮ 159 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad vienu metu negalima būti tarėju daugiau nei viename teisme.

Remiantis TĮ 170 straipsnio 3 dalimi, skiriant tarėją dalyvauti teismo procese tuo pačiu metu pranešama ir jo darbdaviui. Darbdavys privalo atleisti tarėją nuo darbo jo veiklos teisme laikotarpiu (TĮ 172 straipsnio 1–4a dalys). Atleidimo nuo darbo laikotarpiu tarėjas išlaiko teisę į išmokas, kylančias iš darbo santykių, išskyrus teisę į darbo užmokestį. Vietoje jo tarėjas gauna piniginę kompensaciją už dalyvavimą teismo procese ir svarstyme priimant galutinį procesinį dokumentą arba tarėjų tarybos posėdyje. Tarėjas, dalyvaujantis teismo procese bendrosios kompetencijos teismuose, už vieną pareigų atlikimo dieną gauna 2,64 proc. teisėjo bazinio atlyginimo kompensaciją, taip pat turi teisę į vienkartinę išmoką kelionei į teismą, kurią sudaro 0,25 proc. teisėjo bazinio atlyginimo (tai nurodyta šio įstatymo 91 straipsnio 1 c dalyje).[864] Be to, tarėjai, kurie teismo teritorijoje neturi gyvenamosios vietos (buveinės), gauna dienpinigių, jiems kompensuojamos kelionės ir apgyvendinimo išlaidos pagal teisėjams šiuo atveju nustatytas taisykles (TĮ 173 straipsnis). Nurodytų išmokų mokėjimo išlaidas padengia valstybė (172 straipsnio 1–4a dalys), o jas skiria atitinkamo teismo pirmininkas (174 straipsnio 1 dalis). Toks apylinkės teismo pirmininko sprendimas gali būti apskųstas apygardos teismo pirmininkui, o kai sprendimą pirmosios instancijos teisme priima apygardos teismo pirmininkas arba apeliacinio teismo pirmininkas, – teisingumo ministrui (174 straipsnio 2 dalis).

Panašus teisinis reguliavimas dėl Aukščiausiojo Teismo tarėjų kompensacijos už einamas pareigas ir pan. įtvirtintas ATĮ 68–69 straipsniuose.

---

864 Pagrindas teisėjo baziniam atlyginimui konkrečiais metais nustatyti yra praėjusių metų antrojo ketvirčio vidutinis atlyginimas, kurį, remdamasis 1998 m. gruodžio 17 d. Įstatymo dėl pensijų iš Socialinio draudimo fondo 20 straipsnio 2 punktu, Lenkijos Respublikos oficialiame leidinyje *Monitor Polski* paskelbė Centrinės statistikos tarnybos pirmininkas (Bendrųjų teismų sistemos įstatymo 91 straipsnio 1c dalis). „Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r.“, *supra note*, 860.

Lenkijos tarėjų atranka

Aukščiausiojo Teismo tarėjus renka Senatas atviru balsavimu (ATĮ 61 straipsnio 2 dalis), o detalesnė atrankos procedūra numatyta ATĮ 62–63 straipsniuose. Kadangi tarėjai kasacijoje – itin retas reiškinys, valstybės šioje instancijoje tarėjų instituto netaiko, atrankos procedūra plačiau nenurodoma, kaip ir glaustai kitame skyrelyje aptariamos jų teisės ir pareigos Aukščiausiojo Teismo procese.

Apylinkių ir apygardų tarėjų rinkimų tvarka reguliuojama TĮ 160–164 straipsniais. Šio įstatymo 160 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad apylinkės ir apygardos teismų tarėjus renka savivaldybių, kurių teritorijai priklauso šių teismų jurisdikcija, tarybos slaptu balsavimu. Remiantis šio įstatymo 2 dalimi, rinkimus taip pat rengia savivaldybės Vyriausybės pavedimu. Teisingumo ministras, pasikonsultavęs su Nacionaline teismų taryba (TĮ 162 straipsnio 11 dalis), nustato, kaip turi būti tvarkomi savivaldybių taryboms teikiami duomenys apie kandidatus į tarėjus užtikrinant, kad kandidatai atitiktų įstatyme nustatytus reikalavimus, būtų atrinkti aukščiausiomis etinėmis ir intelektinėmis savybėmis pasižymintys asmenys, būtų galima patikimai patikrinti paraiškas ir užtikrinti veiklos, susijusios su kandidatų į prisiekusiuosius pateikimu, skaidrumą, taip pat palengvinti paraiškų nagrinėjimą, ir pan. Autorė pažymi, kad tokia rinkimų sistema negali būti suderinama su teismų nepriklausomumu, kai teisingumą vykdantys subjektai yra renkami politiniame procese, o vykdomoji valdžia taip pat turi tam tikrų įgaliojimų teisminės valdžios atžvilgiu.

TĮ 161 straipsnio 1–2 dalyse įtvirtintas tarėjų skaičius, kurį nustato patys teismai. Reikiamą skaičių savivaldybėms jie turi pateikti ne vėliau nei likus 30 dienų iki galutinio termino kandidatūroms pateikti. Remiantis TĮ 162 straipsnio 1 dalimi, kandidatus į tarėjus savivaldybių taryboms gali siūlyti kompetentingų teismų pirmininkai, asociacijų, kitų visuomeninių ir profesinių organizacijų, įregistruotų pagal įstatymus, išskyrus politines partijas, atstovai. Kandidatus siūlyti turi ne mažiau nei 50 piliečių, kurie gali balsuoti rinkimuose ir turi nuolat gyventi renkamos savivaldybės teritorijoje. Galutinis terminas kandidatūroms pareikšti nustatytas šioje teisės normoje ir gali būti taikomas paskutiniaisiais kadencijos metais.

Remiantis TĮ 162 straipsnio 2 dalimi, kandidatas į tarėjus turi pateikti prašymą ir pridėti šioje dalyje nurodytus dokumentus: informaciją iš Nacionalinio nusikalstamų veikų registro; pareiškimą, kad jo atžvilgiu nevyksta ikiteisminis tyrimas ar teismo procesas dėl nusikalstamos veikos ar baudžiamojo nusižengimo padarymo; deklaraciją, kad jam nėra arba nebuvo atimta ar kitaip apribota tėvų valdžia; gydytojo išduotą medicininę pažymą apie sveikatą – joje turi būti nurodyta, kad nėra kontraindikacijų eiti tokias pareigas ir kt.

Vadovaudamasi Teismų įstatymo 164 straipsnio 1 dalimi, savivaldybės taryba, atsižvelgdama į nustatytą terminą, pateikia atitinkamų teismų pirmininkams išrinktų tarėjų sąrašą ir šioje teisės normoje numatytus dokumentus.

Lenkijos tarėjų teisės ir pareigos teismo procese

Lenkijos savivaldybių taryboms išrinkus konkrečius tarėjus ir sąrašus perdavus teismams, teismui įteikus tarėjams pranešimus apie išrinkimą, nustatyta eile priimama jų priesaika (TĮ 164 straipsnio 2 dalis). Teismo pirmininkas, priėmęs priesaikas, įrašo tarėjus į sąrašą, kad jie gali būti paskirti vykdyti teisingumą, ir kiekvienam išduoda kortelę (TĮ 164 straipsnio 3 dalis).

TĮ[865] 4 straipsnio 1–2 dalyse ir 160 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad tarėjai nagrinėja pirmosios instancijos teismo bylas tiek apylinkės, tiek apygardos teismuose lygiomis teisėmis su teisėjais. Teisėjas yra kolegijos pirmininkas (TĮ 46 straipsnio 1 dalis, 69 straipsnio 2 dalis). Tarėjų kompetencija kasaciniame teisme įtvirtinta 59 straipsnio 1 dalyje, ir įprastai bylos nagrinėjamos 2 teisėjų ir 1 tarėjo kolegijoje (Aukščiausiojo Teismo 59 straipsnio 2 dalis, 61 straipsnio 1 dalis).

TĮ 165 straipsnio 1–2 dalyse įtvirtinta, kad apylinkės ir apygardos teismų tarėjų kadencija trunka 4 metus. Jeigu asmuo, vadovaujantis šio įstatymo 168 straipsnyje nustatyta tvarka, buvo išrinktas esant poreikiui, papildomai, kai sumažėjo išrinktų tarėjų skaičius, jo kadencija vis tiek baigiasi pasibaigus visų tarėjų kadencijai, tačiau byla turi būti baigta nagrinėti. Aukščiausiojo Teismo tarėjai taip pat renkami 4 metų kadencijai ir turi pabaigti nagrinėti bylą (Aukščiausiojo Teismo 61 straipsnio 3–5 dalys). Vadovaudamasis TĮ 171 straipsnio 1 dalimi, teismo pirmininkas gali priimti nutartį skirti bylai nagrinėti ne daugiau kaip 2 pakaitinius tarėjus, jeigu tikėtina, kad bylos nagrinėjimas truks ilgiau, o pakaitinis tarėjas įsitraukia į bylos nagrinėjimą, kai vienas iš tarėjų negali toliau eiti savo pareigų.

Remiantis TĮ 166 straipsnio 1 dalimi, tarėjo įgaliojimai baigiasi, kai priimamas ir įsiteisėja apkaltinamasis nuosprendis. Apie tai savivaldybė informuoja kompetentingo teismo pirmininką. Šio įstatymo 166 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad savivaldybės taryba, išrinkusi tarėją, kompetentingo teismo pirmininko prašymu gali jį atleisti, jeigu panaikinami jo įgaliojimai, jei asmuo nevykdo tarėjo pareigų, nustatomas teismų sistemos autoritetą žeminantis elgesys ar dėl kitų objektyvių priežasčių jis negali eiti tarėjo pareigų.

Įstatyminiu reguliavimu užtikrintas tarėjų nepriklausomumas TĮ 166 straipsnio 1 dalyje įtvirtinus, kad „teisminio nagrinėjimo metu tarėjai yra nepriklausomi ir pavaldūs tik Konstitucijai bei įstatymams“. Tai įtvirtinta ir Aukščiausiojo Teismo 67 straipsnio 1 dalyje. Tačiau, autorės nuomone, tarėjo teisinis statusas turėtų būti lygiavertis teisėjo teisiniam statusui, todėl Konstitucijoje turėtų būti įtvirtintas ir jo nepriklausomumas.

Be to, TĮ 166 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad tarėjams *mutatis mutandis* taikoma šio įstatymo 85 straipsnio 4 dalies norma. Remiantis šia norma, tarėjo, kaip ir teisėjo, patikimumo patikrinimo procedūra, vadovaujantis Įslaptintos informacijos apsaugos

865 2001 m. BTSĮ: „Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r.“, *supra note*, 860; „Prawo o ustroju sądów powszechnych“, LexLege, 2024 m. sausio 4 d., https://lexlege.pl/prawo-o-ustroju-sadow-powszechnych/dzial-i-sady-powszechne/2502/.

2010 m. rugpjūčio 5 d. įstatymo 34 straipsnio 10 dalies 15 punktu[866], neatliekama. Prieš pradėdamas eiti pareigas tarėjas, kaip ir teisėjas, susipažįsta su Įslaptintos informacijos apsaugos įstatymu ir pateikia deklaraciją, kad su šiomis nuostatomis susipažino. Įslaptinta informacija teisėjui, taip pat tarėjui gali būti teikiama tik tokia apimtimi, kuri būtina jų pareigoms, pavestai veiklai vykdyti ar funkcijoms atlikti.

Vadovaujantis TĮ 170 straipsnio 1 dalimi, tarėjas gali būti paskirtas dalyvauti teismo procesuose iki 12 dienų per metus. Šių dienų skaičių gali padidinti teismo pirmininkas tik dėl svarbių priežasčių, taip pat jei būtina užbaigti bylą.

Kiekvieno teismo tarėjai turi išsirinkti savivaldos instituciją – tarybą, jos pirmininką ir pavaduotojus (TĮ 175 straipsnio 1 dalis). Taryba, siekdama jai pavestų tikslų, atstovauja tarėjams, kelia jų darbo našumo lygį, skatina į juos nukreiptą šviečiamąją veiklą visuomenėje (TĮ 2 straipsnio 2 dalis). Teisingumo ministras nustato atrankos į tarybą ir jos veiklos būdus, sudėtį ir organizacinę struktūrą, išsamias užduotis. Tai atlikdamas jis turi įvertinti konkretaus teismo pobūdį, bendradarbiavimo su teismo pirmininku apimtį, būtinybę į tarybą įtraukti pirmininką, pavaduotojus ir nustatytinas užduotis (TĮ 175 straipsnio 3 dalis). Panašus reguliavimas Aukščiausiojo Teismo tarėjų atžvilgiu įtvirtintas ATĮ 70 straipsnyje.

Tarėjų teisės ir pareigos *civiliniame procese* nustatytos išimtinai CPK[867]. Šio kodekso 47 straipsnio 2 dalyje nurodytas sąrašas bylų, kurias pirmosios instancijos teisme nagrinėja 1 teisėjo ir 2 tarėjų kolegijos: darbo bylas, pvz., dėl darbo sutarties nutraukimo pripažinimo negaliojančiu dėl neteisėto darbo santykių nutraukimo, dėl kompensacijos ar žalos atlyginimo dėl mobingo ir kt., taip pat šeimos bylas dėl santuokos nutraukimo, separacijos, tėvystės nuginčijimo ir įvaikinimo panaikinimo. CPK 509 straipsnyje papildoma, kad tarėjai nagrinėja ne tik įvaikinimo panaikinimo bylas, bet ir visas bylas, kuriose kyla ginčas dėl įvaikinimo. Taigi, tarėjai įtraukti nagrinėti socialiai jautrias civilines bylas, kurios susijusios su darbuotojo, vaiko ir pan. interesais. Teisėjas civiliniame procese turi pirmininkaujančio teisėjo teises ir pareigas (CPK 47 straipsnio 3^2 dalis).

CPK 324 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta pasitarimo ir balsavimo tvarka kolegijoje. Teismas priima sprendimą po uždaro kolegijos pasitarimo. Pasitarimą ir balsavimą sudaro diskusija, balsavimas dėl priimamo sprendimo, pagrindinių motyvų, kuriais jis grindžiamas, ir sprendimo rezoliucinės dalies surašymas. Teisėjai kolegijoje po uždaro pasitarimo balsuoja pagal savo darbo stažą, o tarėjai – amžių, atitinkamai pradėdami nuo jauniausio, kolegijos pirmininkas balsuoja paskutinis. Jeigu kolegijoje teisėjų yra daugiau nei vienas ir buvo paskirtas pranešėjas, jis balsuoja pirmas. Sprendimas priimamas balsų dauguma. CPK 330 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad pareiga surašyti teismo sprendimo motyvus tenka išimtinai teisėjui. Pagal CPK 330 straipsnio 3 dalį, sprendimo rezoliucinę dalį pasirašo visa teismo sudėtis. Be to, CPK 324 straipsnio

---

866 Įslaptintos informacijos apsaugos 2010 m. rugpjūčio 5 d. įstatymas: „Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych“, ISAP, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 23 d., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20101821228/U/D20101228Lj.pdf.

867 „Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego“, *supra note*, 861.

2 dalyje įtvirtinta išimtinė teisėjo teisė pareikšti atskirąją nuomonę, vadinasi, tarėjai tokios teisės neturi.

Baudžiamąsias bylas nagrinėjantis tarėjas prilyginamas valstybės tarnautojui (Baudžiamojo kodekso (toliau – BK)[868] 115 straipsnio 13 dalies 3 punktas). Tai – vienintelė BK nuostata, susijusi su tarėjais. Jų teises ir pareigas baudžiamajame procese reguliuoja BPK[869].

Baudžiamąsias bylas nagrinėja ir nuosprendžius priima kolegija, susidedanti iš 1 teisėjo ir 2 tarėjų, o teisėjas turi pirmininkaujančio teisėjo teises ir pareigas (BPK 28 straipsnio 1–2 dalys). Tačiau bylas, kuriose už nusikaltimo padarymą įstatyme numatytas laisvės atėmimas iki gyvos galvos, nagrinėja ir nuosprendžius priima 2 teisėjų ir 3 prisiekusiųjų kolegija (BPK 28 straipsnio 4 dalis).

BPK 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta pasitarimo ir balsavimo priimant nuosprendį tvarka. Po pasitarimo balsuojama pradedant nuo jauniausio pagal amžių tarėjo, o teisėjų atveju – pagal darbo stažą, o pirmininkas balsuoja paskutinis. Pranešėjas, jeigu buvo paskirtas, balsuoja pirmas. BPK 115 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad nuosprendžio motyvus rašo tik teisėjas (-ai), išskyrus atvejus, kai buvo pareikšta atskiroji nuomonė. Tarėjas, priešingai nei teisėjas, neturi pareigos motyvuoti atskirosios nuomonės (BPK 114 straipsnio 4 dalis). Tai reiškia, kad, kai pasirašomas nuosprendis, o tarėjas yra pareiškęs atskirąją nuomonę, jis nuosprendyje nurodo, kurioje dalyje ir kokiu aspektu nesutinka su nuosprendžiu, tačiau išsamių motyvų jam, priešingai nei teisėjui, surašyti nebūtina (BPK 114 straipsnis). Nuosprendį pasirašo visos teismo kolegijos nariai (BPK 115 straipsnio 3 dalis).

Išanalizavus teisinį reguliavimą, susijusį su tarėjais, jų teisėmis ir pareigomis teismo procese, tikslinga išskirti Lenkijos modelio privalumus ir trūkumus, aptariant Lenkijos teisininkų arba teisės mokslininkų įžvalgas.

Lenkijos baudžiamajame procese tiek teisėjas, tiek tarėjas turi tą pačią kompetenciją nagrinėdami baudžiamąsias bylas, t. y. šie teisingumo vykdymo subjektai kartu sprendžia dėl kaltės ir bausmės. Arturo Kozako manymu, „kai nuosprendis yra priimamas tik teisėjo, kaip ir pozityvioji teisė, piliečiui jis gali atrodyti svetimas, <...> o tai gali lemti nenorą pripažinti nuosprendį ir atitinkamai jį vykdyti.“[870] Toks požiūris atskleidžia teigiamą tarėjų pusę vertinant, kad nuteistasis labiau pasitiki teismais, kai byla nagrinėjama kartu su visuomenės atstovais.

Lenkijos teisininkai arba teisės mokslininkai įžvelgia ne vieną tarėjų instituto privalumą. Pawełas Mazuras nurodo privalumus, kuriuos išskyrė kiti teisės mokslininkai: atsvara teisėjų rutinai, visuomenės ir teismų tarpusavio pasitikėjimo stiprinimas arba

868 Lenkijos 1997 m. birželio 6 d. baudžiamasis kodeksas: „Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny“, *supra note*, 862.

869 *Ibid.*

870 Artur Kozak, „Kryzys podstawności prawa“, iš *System prawny a porządek prawny*, sud. O. Bogucki ir S. Czepita (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2008), 41.

teisės taikymo praturtinimas piliečių patirtimi ir žiniomis[871], ypač tose srityse, kurių teisėjas dažnai neišmano[872]. Be to, teismų veiklos stiprinimas bylas nagrinėjant kartu su kitais piliečiais padeda dar labiau sustiprinti teismų sistemos socialinį teisėtumą.[873] Katarzyna Maria Girdwoyń ir Andrzejus Murzynowskis išskyrė ir teismų kontrolės funkciją, kai teisėjai veikiami per tarėjų institutą, kad geriau pasirengtų bylai.[874]

Piotro Jaroszyńskio teigimu, „įkvėpti antikinės tradicijos, teisėjai, priimdami sprendimus kartu su piliečiais, kurie kartais turi daug daugiau gyvenimo patirties, turėtų vadovautis *docilitas* [paklusnumo] dorybe. Šią dorybę sudaro gebėjimas išklausyti labiau patyrusius žmones. Ją reikia praktikuoti todėl, kad niekas negali sukaupti tiek patirties, jog galėtų viską tiksliai įvertinti. Išklausyti kieno nors nuomonę neįpareigoja jos klausyti. Vis dėlto vertinant asmens reikalus pravartu rimtai atsižvelgti į tai, ką sako apdairesnis žmogus."[875] Tokioms įžvalgoms pritariama ir todėl, kad „žmonės paprastai mato tai, ką nori matyti, ir girdi tai, ką nori girdėti, – kitaip tariant, jie akli tam, kas netikėta, neįprasta, neišsitenka rėmuose"[876].

Aptariamo instituto šalininkas A. Murzynowskis pabrėžė, kad „tarėjų dalyvavimas yra baudžiamųjų teismų struktūros demokratizavimo elementas ir visuomenės nuomonės poveikis nuosprendžio priėmimo procesui"[877].

P. Mazuras akcentuoja vieną iš svarbių veiksnių, nulemiančių bausmės skyrimą, t. y. moralinius sprendimus, kuriuos priima tarėjai vykdydami teisingumą. Jo nuomone, priimti moralinius sprendimus būtina teismui nustatant, ar nusižengta teisės normai ir kokia bausmė turėtų būti paskirta pagal tos teisės normos sankcijoje nurodytą

---

871 Stanisław Waltoś ir Piotr Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2018), 218; Jarosław Zagrodnik, *Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania sądowego w procesie karnym* (Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o. o., 2013), 489; Jacek Kosonoga, „Skład sądu na rozprawie głównej", *Ius Novum* 4 (2016): 84; Paweł Mazur, „Uwagi o wydawaniu sądów moralnych przez sędziów społecznych w polskim procesie karnym", *Archiwum filozofii prawa i filozofii społecznej* 4 (2022): 86.

872 Pawel Wiliński ir Stanisław Zabłocki, „Sądy społeczne i sędziowie społeczni w procesie karnym", iš *Istota i zasady procesu karnego 25 lat później. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Murzynowskiego*, sud. Hanna Gajewska-Kraczkowska ir Maria Rogacka-Rzewnicka (Warszawa: Wolters Kluwer, 2020), 519; Mazur, *op. cit.*, 86.

873 Piotr W. Juchacz, „Trzy tezy o sędziach społecznych i ich udziale w wymiarze sprawiedliwości w Polsce", *Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna* 1 (2016), 162–163; Mazur, *op. cit.*, 86.

874 Katarzyna Girdwoyń, *Udział sędziów niezawodowych w rozstrzyganiu spraw karnych. Perspektywa prawnoporównawcza* (Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o. o., 2021), 13, taip pat ten nurodyta literatūra; Wiliński ir Zabłocki, *supra note*, 872: 223–224; Mazur, *op. cit.*, 86.

875 Piotr Jaroszyński, „Etyka – dramat życia moralnego", iš *Wprowadzenie do filozofii*, sud. Mieczysław A. Krąpiec ir kt. (Lublin: Oficyna Wydawnicza MOST, 1999), 549–550; Mazur, *op. cit.*, 86.

876 Mauro F. Guillen, *2030: How Today's Biggest Trends Will Collide and Reshape the Future of Everything* (New York: St. Martin's Press, 2020), 20.

877 Barbara Janusz-Pohl, „Zasada udziału czynnika społecznego", iš *System prawa karnego procesowego*, t. 3, cz. 2, *Zasady procesu karnego*, sud. P. Wiliński (Warszawa: Wolters Kluwer, 2014), 1428; Mazur, *op. cit.*, 86.

valstybės poveikio priemonę, taikomą tos normos pažeidėjui.[878]

Grzegorzas Maroñas išskiria tokias „nusikalstamas veikas kaip įžeidimas ar pornografinio turinio platinimas, už kurių padarymą, vertinant kaltinamojo kaltę ir bausmę, būtina atsižvelgti į moralinius aspektus, tokiu būdu kartu įvertinant socialinio žalingumo laipsnį“[879]. Zygmuntas Ziembińskis jam pritaria: „Akivaizdu, kad moraliniai vertinimai turėtų būti neatsiejama asmens poelgių vertinimo sudedamoji dalis, nulemianti teisingos bausmė parinkimą.“[880] Be to, asmens elgesio vertinimas turėtų apimti ir subjektyvius veiksnius, tokius kaip ketinimas ir motyvacija.[881] Moraliniai vertinimai taip pat būtini teisingos bausmės rūšies parinkimo ir bausmės dydžio formavimo etape.[882]

Be teigiamo tarėjų poveikio teisingumo vykdymui, išskiriami ir neigiami arba tobulintini atvejai. A. Kozako teigimu, tiek teisėjai, tiek tarėjai turi pareigą priimti sprendimą, tačiau jų neveikimo ar delsimo tą padaryti pasekmės skiriasi. Teisėjai gali būti patraukti drausminėn atsakomybėn už bylų nagrinėjimo vilkinimą, jei jų nagrinėjimo trukmė užtruko nepateisinamai ilgai, tačiau nėra mechanizmo, kuris leistų tarėjams veiksmingai taikyti atsakomybę už bylos vilkinimą.[883] Matyti, kad lenkų teisės mokslininkai taip pat įžvelgia nevienodo teisėjų ir tarėjų teisinio statuso problemą.

Be kita ko, Lenkijoje buvo atliktas didelis tyrimas, susijęs su tarėjais, – jo metu buvo stebimi teismų posėdžiai.[884] Padaryta išvada, kad faktinis tarėjų poveikis sprendimų priėmimui priklauso nuo konkrečių santykių kolegijoje. Tai, kad labai svarbus teisėjo požiūris į tarėją, nurodo ir Maria Borucka-Arctowa.[885] Tarėjų poveikis buvo reikšmingesnis, kai teisėjai su jais elgėsi kaip su lygiaverčiais partneriais.[886]

Lenkija, kaip ir daugelis valstybių, iki šių dienų vis dar ieško optimalaus visuomenės atstovų teismo procese instituto modelio.[887]

---

878 Mazur, *supra note*, 871: 89.

879 Grzegorz Maroń, „Sędziowie, jako „arbitrzy moralni” i „moraliści” na przykładzie wybranych orzeczeń sądów karnych“, *Prokuratura i Prawo* 10–11 (2020): 16, https://sip.lex.pl/komentarze-i-publikacje/czasopisma/sedziowie-jako-arbitrzy-moralni-i-moralisci-na-przykladzie-151383487.

880 Zygmunt Ziembiński, *Etyczne problemy prawoznawstwa* (Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum, 1972), 187–188.

881 Łukasz Pohl, *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym* (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2007), 116.

882 Ziembiński, *op. cit.,* 187–188; Mazur, *op. cit.*, 89.

883 Kozak, *supra note*, 870: 41.

884 *Udzial lawnikow w postepowaniu karnym*, sud. Leszek Kubicki ir Sylwester Zawadzki (Warsaw: Wydawnictwo Prawnisze, 1970).

885 Maria Borucka-Arctowa, „Citizen Participation in the Administration of Justice: Research and Policy in Poland“, iš *Zur Soziologie des Gerichtsverfahrens: Jahrbuch für Rechtssoziologie und Rechtstheorie*, vol. 4, sud. Lawrence M. Friedman ir Manfred Rehbinder (Opladen: Westdeutscher Verlag, 1976), 286–299.

886 Pomorski, *supra note*, 46: 204, 206.

887 Kroliczek, *supra note*, 570: 87.

2.3.4. Tarėjai Skandinavijos valstybėse[888]

Tiriamas Skandinavijos valstybių[889] (Danijos, Švedijos ir Suomijos) teisingumo vykdymo turinys, kai ginčai dėl teisės sprendžiami dalyvaujant tarėjams. Jų dalyvavimas nagrinėjant bylas yra šių valstybių teisinė tradicija.[890] Tarėjai nagrinėjant bylas dalyvauja ilgiau nei daugumoje kitų Europos valstybių.[891]

Skandinavijos valstybių teismų sistemos šaknys siekia viduramžius, iš pradžių teisingumą vykdė išimtinai tarėjai. XVIII a. susiformavo teisininko profesija, o šio amžiaus pabaigoje jau visi teisėjai turėjo teisinį išsilavinimą.[892] Priežastimi, kuri nulėmė profesionalų poreikį teismo procese, laikytinas rašytinio proceso vyravimas prieš ankstesnį žodinį bylos nagrinėjimą. Teismo sprendimo (nuosprendžio) priėmimas tapo išskirtinai bylai priskirto teisėjo užduotimi, o tarėjai išnyko.[893] Taigi teisminės valdžios kaip atskiros šakos idėja Skandinavijos valstybėse pasiūlyta būtent XVIII a.[894] Tačiau XIX a. pradėta diskutuoti dėl tarėjų instituto atgaivinimo, o tokius teismų sistemos pokyčius paskatino Prancūzijos baudžiamasis procesas ir A. de Tocqueville'io leidinys apie JAV teisinę sistemą.[895] Diskusijos įsibėgėjo, ir aptariamos Skandinavijos valstybės įgyvendino vienokius ar kitokius tarėjų modelius.

Tarėjai pasirinkti kaip priemonė siekti dialogo tarp įstatymų leidžiamosios valdžios ir teisminės valdžios.[896] Šiose valstybėse prioritetas teikiamas žodiniam teismo procesui, kuriame dalyvauja išimtinai tarėjai.[897] Byloje dalyvaujančių asmenų parodymų išklausymas ir įrodymų ištyrimas žodiniame teismo procese laikomas veiksmingesne priemone faktiniams duomenims nustatyti nei vien byloje esančių duomenų ištyrimas ir vertinimas rašytinio proceso tvarka. Pirmosios ir apeliacinės instancijos

---

888 Skyrelis parašytas remiantis autorės atliktu tyrimu. Žr. Dementavičienė, *supra note*, 711. Informacija atnaujinta ir papildyta.

889 Suomijos Respublika (toliau – Suomija) šiame straipsnyje priskiriama prie Skandinavijos valstybių, nors nėra laikoma tikrąja Skandinavijos valstybe ir priskiriama Šiaurės valstybėms. Prie skandinavų kalbomis kalbančių valstybių priskiriamos ir Norvegija bei Islandija, tačiau jos nėra ES valstybės narės, o šiuo atveju pasirinkta tokia imtis, be to, Islandija neturi visuomenės atstovų, todėl šios šalys nėra analizuojamos.

890 Letto-Vanamo, *supra note*, 70: 29.

891 Jaakko Husa, „The Historical Features of Nordic Law – The Mythical Reality", iš *Nordic Law – Between Tradition and Dynamism*, sud. Jaakko Husa, Kimmo Nuotio ir Heikki Pihlajamäki (Antwerp-Oxford: Intersentia, 2007), 15–17.

892 Tamm, *supra note*, 702: 147.

893 *Ibid.*, 148.

894 *Ibid.*

895 De Tocqueville, *supra note*, 538. 1831 m. Alexis de Tocqueville'is (1805–1959) atvyko į Ameriką pamatyti, kokia yra didžioji respublika. Labiausiai jį nustebino šalies sąlygų lygybė, demokratija. Grįžęs į Prancūziją jis parašė knygą *Demokratija Amerikoje*, kuri laikoma geriausia kada nors parašyta knyga apie demokratiją ir Ameriką.

896 Sunde, *supra note*, 69: 59.

897 Hjort, *supra note*, 72: 71, 74.

teismų prerogatyva yra nustatyti faktus (faktines aplinkybes) byloje, todėl rašytinis teismo procesas vyrauja kasacinės instancijos teisme. Šio teismo kompetencija – taikyti ir aiškinti teisę, jame bylos faktai nenustatinėjami iš naujo (t. y. trečią kartą). Todėl tarėjai kasaciniame teismo procese niekada nedalyvavo.[898]

Danijos, Švedijos ir Suomijos tarėjų instituto modeliai toliau aptariami atskiruose skyreliuose.

2.3.4.1. Tarėjai (*domsmænd*) Danijoje

1953 m. Konstitucijoje[899] tarėjų institutas neįtvirtintas (Konstitucijos 65 straipsnio 2 dalis)[900]. Tarėjų instituto teisinis reguliavimas patikėtas įstatymų leidėjui.

Tarėjai teisingumą kartu su teisėjais pradėjo vykdyti 1919 m. įsigaliojus TVĮ. Buvo įgyvendintas angliškasis principas, kad vykdyti teisingumą turi bendraminčiai (angl. *Jury by peers*).[901] Be to, taip siekta išvengti, kad kaltės ir bausmės klausimus spręstų siaura teisėjų grupė, neturinti jokių ryšių su likusia visuomenės dalimi.[902] Tarėjai buvo įtraukti į nesudėtingo pobūdžio baudžiamąsias bylas (1919 m. TVĮ 690 straipsnio 1 dalis)[903] ir dalyvavo bylose, kuriose galėjo būti skiriama su laisvės atėmimu nesusijusi bausmė (pvz., bauda)[904]. Šiais laikais su tarėjais nagrinėjamų bylų ratas susiaurėjo, ir jie išliko tik kaltinamajam ypatingą reikšmę turinčiose bylose, kai bausmė yra susijusi su laisvės suvaržymu ir pan.

Danijos tarėjų teisinis statusas

Tarėjais gali būti rinkimų teisę turintys piliečiai, išskyrus tuos atvejus, kai iki pagrindinio sąrašo galiojimo laikotarpio pabaigos sukanka 80 metų. Pilietis turi gerai

898 Švedijos Vyriausybės įstatymo projektas dėl apylinkių teismų sudėties patikslinimo Nr. RP 85/2008 rd, 3 sk., Finlex, žiūrėta 2022 m. vasario 26 d., https://www.edilex.fi/he/sv20080085.pdf.

899 Danijos Karalystės Konstitucija: „Junigrundloven, Danmarks Riges Grundlov Af 5. Juni 1849“, *supra note*, 707.

900 Danijos Konstitucijos 65 straipsnio 2 dalies nuostata įtvirtina, kad „baudžiamajame procese turi dalyvauti visuomenės atstovai (dan. *lægmænd*), o atvejus ir tokio dalyvavimo formą, taip pat tai, kokiais atvejais turi dalyvauti prisiekusieji (dan. *nævninger*), nustato įstatymas“.

901 Angl. *Jury by peers*: prisiekusieji turi apimti platų gyventojų spektrą, ypač rasės, tautybės ir lyties aspektais. Prisiekusiųjų atranka negali apimti jokio proceso, kurio metu būtų atmetami tam tikros rasės asmenys arba sąmoningai siaurinamas galimų prisiekusiųjų spektras. „Jury of One's Peers“, Law.com, žiūrėta 2023 m. kovo 12 d., https://dictionary.law.com/Default.aspx?selected=1079.

902 Sven Johannesen, „Dømt af eliten“, Djøfbladet, 2015 m. gegužės 19 d., žiūrėta 2023 m. kovo 12 d., https://www.djoefbladet.dk/artikler/2015/05/doemt-af-eliten.

903 1919 metų redakcija.

904 Tamm, *supra note*, 702: 153, 155.

mokėti valstybinę kalbą, jo sveikata turi būti tinkama.[905] Tarėjų pareigos siejamos su teisnumu, o nepriekaištingos reputacijos kriterijus neįtrauktas. Siekiant išvengti nešališkumo principo pažeidimo, valdžios ir teisėsaugos institucijose dirbantys asmenys negali eiti tokių pareigų (TVĮ 70 straipsnis). Taip pat tarėjais negali būti tam tikras pareigas einantys piliečiai, pvz., karininkai, ugniagesiai, gydytojai, kunigai ir pan., jie gali būti atleisti nuo tarėjų pareigų (TVĮ 71 straipsnis).

Tarėjų atlyginimų ir kelionių išlaidų apmokėjimo tvarką nustato Nacionalinė teismų administracija[906] (TVĮ 87 straipsnis).

Danijos tarėjų atranka

Danijoje tarėjų atrankos taisykles nustato teisingumo ministras (TVĮ 72 straipsnis). Tarėjai skiriami savivaldybėje, savivaldybės tarybos paskirtos atrankos komisijos 4 metų kadencijai (TVĮ 68, 72 straipsniai).

Savivaldybės nustato kriterijus, kurių pagrindu atsirenka potencialius tarėjus. Remiantis Įstatymu, pagrindinį sąrašą turi sudaryti įvairūs gyventojai, atstovaujantys įvairioms amžiaus grupėms, vyrams, moterims ir etninėms mažumoms, atitinkančioms jų gyventojų dalį savivaldybėje.[907] Tie patys asmenys tampa tiek prisiekusiaisiais (kaip minėta, šis institutas iš esmės neveikia), tiek tarėjais, jeigu atitinkamos savivaldybės tame pačiame pagrindiniame sąraše esančias jų kandidatūras pateikia dviem Aukštiesiems (apygardos) teismams. Teismų pirmininkai, atsižvelgdami į nusikaltimo sudėtingumą, priskiria juos kaip tarėjus arba kaip prisiekusiuosius, taip pat apylinkės teismuose.[908] Maždaug pusė į pagrindinį sąrašą įtrauktų asmenų tampa visuomenės atstovais, kuriuos išrenka teismai per kompiuterinę sistemą ir rotacijos būdu, t. y. skiriami tie, kurie yra sąrašo viršuje ir kurie anksčiau nėjo tokių pareigų.[909] Tačiau taip neužtikrinamas reikalavimas, kad visuomenės atstovai kuo labiau atitiktų visuomenės įvairovę pagal pirmiau nurodytus kriterijus – lytį, amžių, etninę grupę ir pan.

Anksčiau Danijoje, kaip ir Švedijoje, kandidatai privalėjo būti politinių partijų nariai. Šis reikalavimas nepasiteisino, nes tarėjai dažnai būdavo pensinio amžiaus. Eliminavus šį reikalavimą savivaldybėje neretai kandidatai vis tiek parenkami iš politinių partijų narių. Tokia situacija vertintina kritiškai dėl grėsmės teismų nepriklausomumui. Tačiau Danijoje argumentuojama, kad politinių partijų nariai aktyviai dalyvauja

905 Danijos TVĮ Nr. 1655 (2022 m. gruodžio 25 d.) 69 straipsnis: „Bekendtgørelse af lov om rettens pleje", LBK nr 938 af 10/09/2019, Retsinformation, žiūrėta 2023 m. kovo 12 d., https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2019/938/?fbclid=IwAR27qwqL06geNJ2ynu8kjJevH5k163TbVdQM5qgZS01XL9MiW89GHSbQB98.

906 Nacionalinė teismų administracija: „Domstolsstyrelsen", Domstol, žiūrėta 2022 m. gegužės 28 d., https://domstol.dk/om-os/domstolsstyrelsen/.

907 Johannesen, *supra note*, 902.

908 Tarėjas – dan. *domsmænd*, o prisiekusysis – dan. *Nævninger*, jų bendras terminas – dan. *lægdommere* / *lægmænd*.

909 Tamm, *supra note*, 702: 154.

visuomenės gyvenime. D. Tammas pripažįsta, kad dėl tokio teisminės valdžios politizavimo tam tikrais atvejais gali susidaryti situacija, kai politinės pažiūros gali nulemti nuosprendžių rezultatus. Jo teigimu, siekiant sumažinti tokią riziką, buvo būtina pakeisti balsavimo tvarką, kad, pvz., kartu balsuotų teisėjai ir tarėjai, o ne tarėjai prieš teisėjus.[910] Jeigu įžvelgiamas neleistinas tarėjų elgesys, jiems taikomos baudos arba jie pašalinami iš pagrindinio sąrašo visam laikui – tai Danijoje negarbinga, nes galimybė būti teisingumo vykdymo dalimi vertinama teigiamai.

Danijos tarėjų teisės ir pareigos teismo procese

„Visuomenės atstovai neturėtų būti savo srities profesionalai,
turėti teisinio išsilavinimo ar būti protingi tradicine prasme.
Jie turėtų atstovauti gyventojams.
Todėl jei norime, kad visuomenės atstovų idėja
turėtų kokią nors prasmę, jie taip pat turi būti iš tų socialinių grupių,
kurios sėdi teisiamųjų suole.“
Clausas Bonnezas[911]

Danijoje visos baudžiamosios bylos pradedamos nagrinėti apylinkės teisme.[912] Teismingos tik tokios baudžiamosios bylos, kuriose kaltinamasis kaltės nepripažįsta, o prokuroras palaiko kaltinimą ir prašo skirti laisvės atėmimo bausmę arba atimti teisę užsiimti tam tikra veikla. Visais atvejais nagrinėjant baudžiamąsias bylas dalyvauja tarėjai, kurie, prieš pradedami eiti pareigas kiekvienos kadencijos metu, pirmininkaujančiam teisėjui pateikus priesaikos tekstą, prisiekia (TVĮ 91 straipsnio 1 dalis)[913].

Tarėjai dalyvauja išimtinai baudžiamosiose bylose, kurios pradedamos nagrinėti pirmojoje instancijoje apylinkės teisme ir kuriose už padarytą (-us) nusikaltimą (-us) kaltinamajam gresia laisvės atėmimo bausmė arba kurios turi ypatingą reikšmę kaltinamajam (pvz., gresia teisės užsiimti tam tikra veikla atėmimas), arba viešąjį interesą (TVĮ 686 straipsnio 2 dalis). Tokio pobūdžio bylose teisingumą vykdo 1 teisėjas ir 2 tarėjai. Vadovaujantis TVĮ 12 straipsnio 8 dalimi, ekonominių nusikaltimų bylose gali dalyvauti 2 teisėjai ir 3 tarėjai.

Tarėjai yra lygiaverčiai teisėjui, t. y. jiems suteikti tokie pat įgaliojimai priimant nuosprendžius (TVĮ 91 straipsnio 2 dalis). Kolegijoje balsuojama dėl kaltinamojo kaltės ir bausmės (TVĮ 881 straipsnis). Tačiau, kai tarėjų kolegijoje yra daugiau, jų balsų

910 Tamm, *supra note*, 702: 154.

911 Johannesen, *supra note*, 902.

912 Danijos prokuratūra: Anklage myndigheden, žiūrėta 2022 m. vasario 16 d., https://anklagemyndigheden.dk/da/dommerne.

913 Tamm, *op. cit.,* 147, 154; „Bekendtgørelse af lov om rettens pleje“, LBK nr 1655 af 25/12/2022, Retsinformation, žiūrėta 2023 m. kovo 11 d., https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2022/1655.

dauguma gali nulemti bylos rezultatą.[914] Todėl pirmininkaujantis teisėjas gali gauti pareigą surašyti nuosprendį prieš savo vidinį įsitikinimą. Akivaizdu, kad tokia situacija, kai teisėjui tenka pareiga surašyti nuosprendį prieš savo vidinį įsitikinimą, negali atitikti teisingumo vykdymo sampratos. Tačiau Danijoje teisėjo ir tarėjų nuomonės paprastai sutampa, nes įrodymus ir liudytojų parodymus tarėjai paprastai vertina vienodai.

Aukštajame (apygardos) teisme, kurių Danijoje yra 2, apeliacine tvarka skundus, kurie apima išimtinai kaltės klausimą (ar kaltinamasis kaltas dėl jam pareikšto kaltinimo) ir (arba) bausmės (kokia bausmė kaltinamajam turi būti skiriama), t. y. fakto klausimus, nagrinėja 3 teisėjai ir tiek pat tarėjų. Todėl nagrinėjant bylą apeliacine tvarka minėta paradoksali situacija, kai nuosprendį teisėjui gali tekti surašyti prieš savo vidinį įsitikinimą, be to, nulemta išimtinai asmenų, kurie neturi teisinio išsilavinimo, balsų daugumos, nesusiklosto. Taip įvyksta todėl, kad, bylą nagrinėjant apeliacine tvarka, dėl galutinio rezultato balsuoja vienodas tiek teisėjų, tiek tarėjų skaičius. Taip vien tarėjų balsų dauguma negali nulemti sprendimo rezultato. Balsams pasiskirsčius po lygiai, priimamas kaltinamajam palankesnis nuosprendis (TVĮ 216 straipsnis).[915]

Operatyvesnį ir ekonomiškesnį teismo procesą padeda užtikrinti pakaitiniai tarėjai (TVĮ 7 straipsnio 4 dalis, 12 straipsnio 7 dalis). Jie pasitelkiami tada, kai manoma, kad teismo procesas dėl tam tikrų aplinkybių (pvz., didesnio proceso dalyvių skaičiaus, nagrinėtinų teisinių santykių sudėtingumo ir pan.) gali trukti ilgiau, ir byla nebus išnagrinėta per vieną teismo posėdį. Jeigu byloje nepaskirtas pakaitinis tarėjas, tačiau tarėjas suserga ar dėl kitų objektyvių aplinkybių (pvz., bylos šalis yra kaimynas, ir dėl to tarėjas gali būti šališkas) negali atvykti į bylą ar joje dalyvauti, teismas turi sąrašą tarėjų, kurie gyvena šalia teismo ar nedirba, todėl gali operatyviai atvykti, kad užtikrintų sklandų teismo procesą.

Aukštojo (apygardos) teismo pirmininkas sprendžia dėl tokių asmenų atleidimo (TVĮ 74, 76–78 straipsniai). Asmenims, vengiantiems vykdyti tarėjų pareigas, skiriamos baudos (TVĮ 85 straipsnis).

Danijoje tarėjų institutas laikomas svarbiu, nes žodinis bylos nagrinėjimas jiems dalyvaujant užtikrina skaidrų bylos procesą ir įpareigoja advokatus bei prokurorus bylos duomenis pateikti taip, kad būtų suprantami asmenims be teisinio išsilavinimo. D. Tammas priduria, kad vis dėlto ši teisinė sistema, Danijoje egzistuojanti daugiau nei šimtmetį (t. y. nuo 1919 m.), atsirado kaip svetimas rezultatas per politinę ideologiją ir nėra itin įsišaknijusi danų teisinėje sąmonėje.[916] Nors, remiantis kitais šaltiniais, tokia įžvalga išsiskiria, nes paprastai tarėjai laikomi labai svarbia ir sena tradicija.[917]

---

914 Visi kolegijos nariai turi po 1 balsą, tarėjai balsuoja pirmieji ir tokia tvarka, kokia buvo išrinkti (TVĮ 891 straipsnio 3 dalis). Toliau balsuoja teisėjai, mažiausią teisėjo darbo stažą turintis teisėjas balsuoja pirmas, o paskutinis, nesvarbu, koks jo turimas teisėjo darbo stažas, – kolegijos pirmininkas, ir balsai surašomi į balsavimo knygelę (TVĮ 214 straipsnis). „Bekendtgørelse af lov om rettens pleje", *supra note*, 913.

915 Dementavičienė, *supra note*, 888.

916 Tamm, *supra note*, 702: 155.

917 Letto-Vanamo, *supra note*, 70: 29; Husa, *supra note*, 891: 15–17; Tamm, *supra note*, 721: 147.

D. Tammas tokią išvadą galimai daro todėl, kad, kaip minėta, Skandinavijos valstybėse teisininko profesija susiformavo XVIII a., o šio amžiaus pabaigoje jau visi teisėjai turėjo teisinį išsilavinimą.[918] Teismo sprendimo (nuosprendžio) priėmimas tapo išskirtinai bylai priskirto teisėjo užduotimi, o tarėjai išnyko.[919] Tačiau, kaip jau minėta, XIX a. diskusijas dėl tarėjų instituto atgaivinimo paskatino Prancūzijos baudžiamasis procesas ir A. de Tocqueville'io leidinys apie JAV teisinę sistemą[920], taigi visuomenės instituto idėja įgavo realią išraišką, ir šis institutas buvo atgaivintas.

Danijoje tarėjų institutui reiškiami priekaištai. Daugiau galimybių tapti tarėjais turi asmenys iš aukštesnių socialinių ir ekonominių grupių nei kaltinamieji, kuriems jie turėtų atstovauti. Teisingumo ministerijos mokslinių tyrimų biuras 2023 m. atliko tyrimą[921] ir patvirtino, kad tarėjai yra labiau išsilavinę, vyresni ir labiau susiję su darbo rinka, joje einamomis aukštesnėmis pareigomis nei kiti gyventojai. Lindos Kjaer Minke nuomone, „kai valstybė nusprendžia nubausti pilietį, tai yra labai rimta intervencija į nuteistojo gyvenimą. Tarėjai turi užtikrinti, kad būtų atstovaujama plačiajai visuomenei ir kad ji pritartų tokiai intervencijai. Todėl teisinio tikrumo požiūriu yra problema, kai žmones nuteisia žmonės, kurie neatstovauja gyventojams [pvz., daug vyresni ir aukštesnio išsilavinimo]"[922]. Dėl tokiais veiksmais sukuriamo teisinio netikrumo gali būti pažeidžiamas konstitucinis teisinės valstybės principas – tai suponuoja grėsmę teisinei valstybei. Pažymėtina, kad ši su tarėjais susijusi problema nėra nauja – ją dar 2015 m. akcentavo Bjørnas Elmquistas.[923]

B. Elmquistas įžvelgė problemišką situaciją, kai tarp tarėjų esama labiau išsilavinusių asmenų nei kaltinamieji. Jis įvertino, kad tarėjų profesija neturėtų nulemti bylos rezultato, nes nuosprendis turi būti priimtas remiantis objektyviais kriterijais ir idealiame pasaulyje jis turėtų būti vienodas, nepaisant teisėjų kolegijos sudėties. Be to, reikia įvertinti, kad „teisingumas turi būti ne tik vykdomas – jo vykdymas turi būti pastebimas". Šis EŽTT išaiškinimas, kaip ir kitose demokratinėse valstybėse, išplito Danijos teisėje. Todėl labai svarbu, kad ir atrodytų, jog teisingumas buvo visiškai įvykdytas. B. Elmquisto nuomone, teisme dirba teisininkai, kurie dar yra ir akademikai, priklauso aukštesnes pajamas gaunančiai gyventojų grupei, todėl neatrodo, kad teisingumas vykdomas, nes tokiu atveju „turtingieji teisia vargšus"[924]. Be to, B. Elmquisto manymu, šiuolaikinėje visuomenėje, kurioje skirtingos socialinės grupės vis mažiau supranta viena kitą ir silpnėja tarpusavio solidarumas, poreikis užtikrinti tarėjų socialinę įvairovę tik didėja.[925]

---

918 Tamm, *supra note,* 702: 147.

919 *Ibid*., 148.

920 De Tocqueville, *supra note*, 538.

921 „Justitsministeriets Forskningsenhed", Justitsministeriet, žiūrėta 2023 m. kovo 12 d., https://www.justitsministeriet.dk/forskning/.

922 Johannesen, *supra note*, 902.

923 *Ibid*., 31.

924 *Ibid*.

925 *Ibid*.

Kita priežastis, kodėl tarėjai turėtų būti iš visų visuomenės sluoksnių, yra ta, kad tokiu atveju lengviau suprasti skirtingas aplinkas, iš kurių išsivysto ginčo situacijos, nagrinėjamos teismo procesuose. L. K. Minke nuomone, tai ypač svarbu, kai byloje nėra tvirtų įrodymų, nes įvairiose gyvenimo srityse galioja skirtingos elgesio taisyklės ir teisėjas privalo suprasti, kas vyksta toje visuomenėje.[926] Svarbu suvokti tai, kad tiek išsilavinę, tiek neišsilavinę asmenys ar socialiai pažeidžiamos visuomenės grupės yra gyventojų moralinės atramos prieš valstybės taikomą baudžiamąją atsakomybę.[927]

Tačiau minėtas tyrimas Danijoje atskleidė ne tik tarėjų instituto trūkumą, bet ir teigiamą aspektą. Pagal etninės kilmės kriterijų nustatyta, kad tarėjų pasiskirstymas atitinka bendrą gyventojų demografinę struktūrą.[928] Kitaip tariant, pagal etninės kilmės kriterijų tarėjų proporcija sutampa su gyventojų skaičiaus pasiskirstymu pagal tautybę.

Henningas Bangas Fuglsangas Sørensenas įžvelgė dar vieną su tarėjais susijusią problemą, t. y. nepakankamus mokymus – tai gali neigiamai atsiliepti itin sudėtingose, pvz., baltųjų apykaklių nusikaltimų (korupcijos), bylose. Be kita ko, H. B. F. Sørenseno teigimu, tam, kad „baudžiamasis procesas būtų teisėtas, jis ne tik turi būti tvarkingas (laikomasi procedūrų, teisingai pateikiami įrodymai ir pan.), tačiau kaltinamasis turi neabejoti, kad procesas yra sąžiningas, jog jis buvo išklausytas ir suprastas pagal jo sąlygas“[929].

Taigi, Danijos patirtis atskleidžia, kad, siekiant tinkamo tarėjų instituto veikimo, labai svarbu užtikrinti, jog tarėjai išsilavinimu, amžiumi, lytimi ir etnine priklausomybe atspindėtų teisiamą asmenį. Įgyvendinant šį Danijoje taikomą pamatinį kriterijų svarbų vaidmenį atlieka atrankos institucijos – tiek savivaldybės, sudarančios pagrindinius tarėjų sąrašus, tiek teismai, paskiriantys tarėjus konkrečioms byloms. Siekiant užtikrinti piliečių teisinį tikrumą, būtina, kad tarp tarėjų dominuotų atstovai iš tų socialinių grupių, kurios dažniausiai susiduria su teisine sistema. Danijos atveju tai – asmenys, nedalyvaujantys darbo rinkoje, turintys negalią ar tam tikrų psichikos sutrikimų (pvz., autizmo spektro ar šizofrenijos), jei jie yra pakaltinami ir veiksnūs.[930]

2.3.4.2. Tarėjai (*nämndemän*) Švedijoje

Švedijos išskirtinumas konstitucinio reguliavimo srityje tas, kad ji neturi vientisos (kodifikuotos) Konstitucijos. Aukščiausią teisinę galią turinčios nuostatos įtvirtintos

926 Johannesen, *supra note*, 902: 32. Paminėtina Clauso Bonnezo įžvalga iš praktikos, kad visuomenės atstovai iš aukštesnių socialinių grupių kai kurias bylas vertina labai rimtai. Jie susitapatina su valstybės tarnautoju, nes patys dirba vidurinės socialinės grupės darbą. Tačiau jeigu visuomenės atstovas būtų iš žemesnės socialinės grupės, kurioje kaltinamojo bejėgiškumas tam tikrais atvejais suprantamas labiau, galėtų būti priimamas išteisinamasis nuosprendis.

927 *Ibid.*, 34.

928 *Ibid.*, 32.

929 *Ibid.*

930 *Ibid.*, 33.

konstituciniuose teisės aktuose.[931] Valdymo formos akte[932], kuriame įtvirtintos nuostatos, susijusios su teisingumo vykdymu, tarėjų[933] institutas neįtvirtintas, jis reguliuojamas ordinariniu lygmeniu[934].

Švedijos tarėjų teisinis statusas

Švedijoje tarėjų teisinis statusas įtvirtintas įstatymų lygmeniu – Teismo proceso kodekse (toliau – TPK)[935]. TPK 4 skyriaus 6 straipsnyje nurodyti reikalavimai, kuriuos turi atitikti tarėjas, kaip įprasta valstybėse: pilietybė, tam tikras amžius, valdžios ir teisėsaugos institucijų, advokato pareigybių ribojimas ir pan. Toks ribojimas numatytas siekiant pašalinti šališkumo regimybę, nes kaltinamasis gali manyti, kad tarėjas atstovauja priešingam nei jo interesui, ir suabejoti jo objektyvumu vykdant teisingumą. Jeigu tarėjas bankrutuoja, jis negali būti šaukiamas atlikti šios pareigos iki tol, kol galios leidimas bankrutuoti. Vadinasi, tarėjas negali būti nemokus ir tuo pat metu eiti šias pareigas, tačiau išnykus šiai aplinkybei pareigas eiti gali.[936] Aptariamo instituto esmė, kaip ir Danijoje, ta, kad tarėjai turi būti renkami tik iš tos visuomenės dalies, kuri neturi teisinio išsilavinimo ir kuriai pakanka tik gyvenimo patirties. Švedijoje, kaip ir Danijoje, socialinė branda nesiejama su tam tikru amžiaus cenzu – tarėjui užtenka būti 18 metų, t. y. pilnamečiu.

Jeigu tarėjas padaro nusikaltimą, jis nebetinka teisės eiti šias pareigas ir nuo jų atleidžiamas.[937] Tarėjų nušalinimas nuo pareigų reglamentuotas įstatymų lygmeniu: pvz., paaiškėja aplinkybės, kurios sudaro pagrindą atleisti iš pareigų; pradėtas ikiteisminis tyrimas; tarėjas elgiasi taip, kad gali pakenkti visuomenės pasitikėjimui teisingumo vykdymu.[938]

---

931 *Pasaulio valstybių konstitucijos*, *supra note*, 428: 702; Vytautas Sinkevičius ir kt., *Lietuvos konstitucinė teisė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022), 20.

932 „Kungörelse (1974: 152) om beslutad ny regeringsform“, Sveriges Riksdag, žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 14 d., https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/kungorelse-1974152-om-beslutad-ny-regeringsform_sfs-1974-152.

933 Šved. *Nämndemän*.

934 „Rättegångsbalk (1942: 740)“, Sveriges Riksdag, žiūrėta 2022 m. vasario 16 d., https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/rattegangsbalk-1942740_sfs-1942-740; „Äktenskapsbalk (1987: 230)“, Sveriges Riksdag, žiūrėta 2022 m. kovo 4 d., https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/aktenskapsbalk-1987230_sfs-1987-230; „Föräldrabalk (1949:381)“, Sveriges Riksdag, žiūrėta 2022 m. kovo 4 d., https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/foraldrabalk-1949381_sfs-1949-381; „Lag (1971: 289) om allmänna förvaltningsdomstolar“, Sveriges Riksdag, žiūrėta 2022 m. kovo 4 d., https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1971289-om-allmanna-forvaltningsdomstolar_sfs-1971-289.

935 „Rättegångsbalk (1942: 740)“, *op. cit.*

936 „Hur utses nämndemän“, Sveriges Domstolar, žiūrėta 2022 m. gegužės 27 d., https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman----ett-fortroendeuppdrag/roll-uppgift-och-skyldigheter/.

937 „Rättegångsbalk (1942: 740)“, *op. cit.*; „Lag (1971: 289) om allmänna förvaltningsdomstolar“, 20 straipsnis, *op. cit.*

938 TPK 4 dalies 8a straipsnis.

Atrinkti tarėjai turi atitikti tinkamumo reikalavimus, susijusius su ankstesniais pasiekimais, t. y. išsilavinimu, įgūdžiais ar gebėjimais, kurių reikia darbui atlikti, darbo patirtimi ir pan. Be to, jie turi atitikti tinkamumo reikalavimus, susijusius su elgesio klausimais, tokiais kaip polinkiai, pageidavimai, nuostatos ir elgesio kompetencijos, būtinos norint gerai atlikti pareigas. Jie turi baigti privalomus mokymus apie viešumą ir konfidencialumą, nušalinimą, etiką ir nepolitinį užduoties pobūdį.[939]

Tarėjai turi teisę gauti laisvą darbo dieną, kad galėtų dalyvauti teismo posėdyje.[940] Jiems mokamas darbo užmokestis ir kompensacija. Kompensacija atstovui skiriama už faktiškai negautas pajamas, kurias jis patyrė dėl tarnybos teisme. Kiekvienu atveju tarėjas turi įrodyti negautų pajamų dydį.[941] Jeigu tarėjas dėl dalyvavimo teismo posėdyje praranda vieną ar daugiau kasmetinių atostogų dienų, jam tai gali būti kompensuojama kaip negautos pajamos. Tarėjai turi teisę gauti kompensaciją už kelionę iš namų į teismo posėdį, o jeigu reikia nakvynės, jiems mokami dienpinigiai.[942]

Be pagrindinio atlyginimo, tarėjai gali gauti atlyginimą už pasiruošimą teismo posėdžiui; atlyginimo dydį nustato teismas.[943] Tarėjai taip pat yra apdrausti dviem atvejais, t. y. Nacionalinei teismų administracijai sudarius vyriausybinių komandiruočių draudimą ir nuo nelaimingų atsitikimų darbe.[944]

Mokesčiai ir išmokos už prarastas pajamas apmokestinami. Jos laikomos antrinėmis pajamomis, ir joms taikomas 30 proc. mokesčių atskaitymas. Tačiau komandiruotpinigiai neapmokestinami. Mokesčiai ir kompensacijos už prarastas pajamas priklauso valstybinei pensijai, o ne profesinei pensijai. Būsimas profesinės pensijos sumažinimas nelaikomas prarastomis pajamomis.[945]

---

939 European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: 2023 Rule of Law Report: Commission Staff Working Document* (Brussels, 2023-07-05, Nr. SWD(2023) 827 final), EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023SC0827.

940 „Närvaroplikt", Sveriges Domstolar, https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman----ett-fortroendeuppdrag/roll-uppgift-och-skyldigheter/.

941 „Andra arvoden och ersättningar", Sveriges Domstolar, https://www.domstol.se/om--sveriges-domstolar/namndeman----ett-fortroendeuppdrag/Ersattningar-och-rattigheter/#:~:text=N%C3%A4mndem%C3%A4n%20har%20r%C3%A4tt%20att%20vara,N%C3%A4mndem%C3%A4n%20omfattas%20%C3%A4ven%20av%20f%C3%B6rs%C3%A4kringsskydd; „Ersättningsnivåer regleras i förordning (1982: 814), Ersättning till nämndemän", Sveriges Domstolar, https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman----ett-fortroendeuppdrag/Ersattningar-och-rattigheter/.

942 „Ersättningar och rättigheter", Sveriges Domstolar, https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman----ett-fortroendeuppdrag/Ersattningar-och-rattigheter/#:~:text=N%C3%A4mndem%C3%A4n%20har%20r%C3%A4tt%20att%20vara,N%C3%A4mndem%C3%A4n%20omfattas%20%C3%A4ven%20av%20f%C3%B6rs%C3%A4kringsskydd; „Ersättningsnivåer regleras i förordning (1982: 814)", *op. cit.*

943 „Andra arvoden och ersättningar", *op. cit.*; „Ersättningsnivåer regleras i förordning (1982: 814)", *op. cit*.

944 „Ersättningar och rättigheter", *op. cit.*; „Ersättningsnivåer regleras i förordning (1982: 814)", *op. cit*.

945 „Andra arvoden och ersättningar", *op. cit.*; „Ersättningsnivåer regleras i förordning (1982: 814)", *op. cit*.

Švedijos tarėjų atranka

Švedijoje tarėjų veikla yra savanoriška. Tokia veikla yra ne vienkartinio pobūdžio, o trunkanti 4 metų kadenciją. Šių pareigų pagrindu vykdomas teisingumas, todėl manoma, kad priverstinis jų pobūdis nėra tinkamas ir neduoda teigiamo rezultato.[946]

Atsisakyta atsitiktinės atrankos iš rinkėjų sąrašo padarius išvadą, kad toks atrankos būdas neužtikrina, jog bus atrinkti tinkamiausi asmenys. Asmenys, norintys būti tarėjais, turi kreiptis į politinę partiją toje savivaldybėje (apygardoje), kurioje yra deklaravę faktinę gyvenamąją vietą. Asmuo, pretenduojantis tapti pirmosios instancijos teismo tarėju, turi būti įtrauktas į gyventojų registrą toje savivaldybėje (jos dalyje), kuri priklauso tokiam teismui. Apeliacinės instancijos (apygardos) tarėjas turi būti užregistruotas atitinkamai tokiam teismui priklausančioje apygardoje (jos dalyje).[947]

Kandidatui kreipusis į politinę partiją, būtent ji siūlo tokio asmens kandidatūrą savivaldybių ar regionų (apygardų) taryboms, kurios paskiria eiti pareigas.[948] Taigi Švedijoje tarėjus skiria tik politinės partijos, t. y. vienintelis būdas iškelti kandidatūrą – per politinę partiją. Be to, partijoms suteikta prerogatyva nuspręsti, ar jos reikalauja asmens narystės partijoje norėdamos jį skirti tarėju, t. y. kiekviena gali nurodyti tam tikrus reikalavimus, kuriuos turi atitikti jos kandidatas. Nėra konkrečių nuostatų, pagal kurias asmuo, norėdamas tapti tarėju, privalėtų būti politinės partijos nariu. Politinės partijos pačios sprendžia, ar nori reikalauti narystės, kad galėtų paskirti asmenį eiti tokias pareigas.

Konstitucijoje nustatyta, kad jokia institucija negali nuspręsti, kokį sprendimą priimti ar kokį įstatymą turi taikyti teismas.[949] Joje įtvirtintas nepriklausomumas ir teisinis saugumas yra demokratijos pagrindas. Nei vyriausybė, nei parlamentas, nei kitos valdžios institucijos negali nuspręsti, kaip teismas turėtų spręsti konkrečias bylas. Teisinio saugumo tikslas – apsaugoti visus Švedijos gyventojus nuo piktnaudžiavimo, todėl negali būti priimami sprendimai be teisinio pagrindo, o visi piliečiai turi būti teisiami vienodai.[950]

Ordinariniu lygmeniu taip pat yra įtvirtinta, kad tarėjas teisme turi atsiriboti nuo savo politinių pažiūrų, būti atsparus bet kokiam poveikiui ir, kaip teisėjai, visada laikytis galiojančių teisės aktų, būti objektyvus ir nepriklausomas.[951] Be to, siekiant, kad

---

946 Interneto svetainėje *https://lagen.nu/sou/2002:61* skelbiami Švedijos įstatymai, taip pat teisės aktų projektai, paaiškinama, kokie vyko parengiamieji darbai iki priimant teisės aktą, be to, dedamos ir teisinių bylų santraukos, kuriose paaiškinama, kaip įstatymas buvo pritaikytas praktikoje, paaiškinamos teisinės sąvokos ir kt.

947 „Rättegångsbalk (1942: 740)“, 4 dalies 5 straipsnis, *supra note*, 934.

948 Interneto puslapyje *https://www.domstol.se/hitta-domstol/* pagal pašto kodą galima rasti teismą, kuris priklauso asmeniui pagal gyvenamąją vietą, ir kitos informacijos, kaip tapti tarėju, taip pat reikiamus kontaktus. Įsteigta tarėjų asociacija (šved. *Nämndemännens Riksförbund*): https://www.nmrf.se/.

949 „Kungörelse (1974: 152)“, *supra note*, 932.

950 Jansson, *supra note*, 107: 33.

951 „Rättegångsbalk (1942: 740)“, 4 dalies 6 straipsnis, *op. cit.*

tarėjų atranka būtų atribota nuo politinių procesų, jų skyrimas vyksta kitais metais po savivaldos rinkimų.[952]

Švedijoje vien įstatyminiu reguliavimu įtvirtinta, kad tarėjai, vykdydami šią veiklą, atsiribotų nuo politinių procesų, būtų nepriklausomi ir nešališki. Atlikdami savo pareigas, jie negali teisme vadovautis politinėmis pažiūromis ir būti veikiami asmeninių vertybių. Vis dėlto tokie saugikliai turėtų būti vertinami kritiškai, nes jie nėra pakankami siekiant visiškai eliminuoti pavojų, kad bus pažeistas teismų ir teisėjų nepriklausomumo principas. Ypač problematiška tai, kad dalis teismo kolegijos narių – tarėjai – atrenkami politinio proceso metu, o jų paskyrimas priklauso nuo savivaldybių ar regionų (apygardų) tarybų sprendimų. Šios tarybos formuojamos per politinius rinkimus, kurių metu į vietos valdžią patenka politinių partijų atstovai, todėl išlieka rizika, kad tarėjų skyrimas bus veikiamas politinių interesų, o tai gali kelti grėsmę teismo nešališkumui ir nepriklausomumui. Tuo labiau kad kandidatus į savivaldybės tarybos narius gali kelti ir politinės partijos.[953] Atsižvelgdamos į santykinį politinių partijų atstovavimo savivaldybių ir regionų (apygardų) tarybose dydį, partijos gali siūlyti skirtingą skaičių tarėjų.[954]

Akivaizdu, kad konkrečiais atvejais kandidatūrų teikimas per politines partijas kelia nerimą.[955] S. Jansson, atlikusi tyrimą aptariamu aspektu, teigė, kad nesutarimai dėl tarėjų politinės priklausomybės egzistuoja ir tai problemiška, nes dėl jos gali vykti nesąžiningi ir šališki teismo procesai, priklausomai nuo to, kurios partijos atstovai dalyvauja teisme, o tai prieštarauja Švedijos teismų pamatinėms vertybėms.[956]

Kitas politinės priklausomybės aspektas tas, kad kai kurių partijų tarėjai už šias pareigas į partijos fondą moka 15 proc. nuo gaunamo atlyginimo. Tai kelia pavojų nešališkumui, nes mokestį moka tik lojalūs partijos nariai, o tai veikia tarėjų nepriklausomumą ir nešališkumą. Tarėjų priartinimas prie jų partinių-politinių ryšių vertintinas kaip būdas partijai garantuoti, kad tarėjais bus skiriami tik lojalūs partijos nariai.[957]

Kita problema – tai, kad kai kurie tarėjai šias pareigas laiko viena iš politinių misijų, nors šis darbas turėtų būti nepolitinis.[958] Beveik visi S. Jansson tyrime apklausti tarėjai patyrė politizavimą, kuriam būdingos teisme išsakytos partinės-politinės idėjos.[959] Akivaizdu, kad tokia tarėjų paskyrimo procedūra, kai reikia kreiptis į politinę partiją, o ne į nepolitinio pobūdžio instituciją, kelia pavojų teismų ir teisėjų

---

952 Pasitaiko, kad tarėjai šias pareigas nustoja eiti anksčiau laiko, tada reikia surengti papildomus rinkimus per einamąją kadenciją. Sveriges Domstolar, žiūrėta 2022 m. kovo 2 d., https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman----ett-fortroendeuppdrag/roll-uppgift-och-skyldigheter/; „Lag (1971: 289) om allmänna förvaltningsdomstolar“, 21 straipsnis, *supra note*, 934.

953 Dementavičienė, *supra note*, 888: 91–92.

954 European Commission, *supra note*, 939.

955 *Ibid.*

956 Jansson, *supra note*, 107: 34.

957 *Ibid*., 34–35.

958 *Ibid*., 35.

959 *Ibid.*

nepriklausomumui. Tai kelia problemų, susijusių su teisiniu tikrumu, nešališkumu, sąžiningu teismo procesu ir teisingais sprendimais teismuose.

Švedijos nacionalinė teismų administracija 2019 m. pavasarį atliko eksperimentą. Ji tikrino, kiek politinės simpatijos partijai yra svarbios įdarbinant eiti šias apolitiškas pareigas. Buvo nustatytas nedidelis šališkumas e. pašto adresatų, turinčių arabiškai skambančius vardus, atžvilgiu, be to, teikta pirmenybė 30–40 metų kandidatams.[960]

Politinių partijų siūlomi kandidatai turi atspindėti gyventojų sudėtį pagal lytį, amžių, etninę kilmę ir profesiją.[961] Šie kriterijai laikomi ypač svarbiais ir Danijoje, nes netolygus jų laikymasis, kitaip tariant, demografinio proporcingumo stoka gali nulemti konstitucinio teisinės valstybės principo pažeidimą. Pirmumas skiriamas tiems asmenims, kurie anksčiau nebuvo tarėjais arba tas pareigas ėjo trumpiau.[962] Tačiau, Christiano Dieseno teigimu, tarėjai yra ne tik gerokai vyresni[963], bet ir turtingesni bei labiau išsilavinę nei vidutinis švedas[964]. M. Rundberg manymu, šie tyrimai rodo, kad toks neatitikimas susijęs su politinių partijų dalyvavimu skiriant tarėjus. Abiejuose tyrimuose padaryta išvada, kad tarėjų skyrimas neturėtų būti grindžiamas jų priklausymu politinei partijai ne tik dėl to, jog tai prieštarauja teisinės valstybės principui ar kelia grėsmę teismų sistemos nepriklausomumui, bet ir dėl to, jog toks atrankos kriterijus riboja tarėjų įvairovę.[965]

Įstatyme numatyta, kad turi būti užtikrinamas proporcingo politinių partijų atstovavimo principas, t. y. kad nevyrautų vienos partijos (-ų) pasiūlyti bei savivaldybių ir regionų (apygardų) tarybos atrinkti tarėjai.[966] Problemišku istoriniu atveju Švedijoje laikomas 1974 m. *Timråfallet*, kai visus tarėjus paskyrė socialdemokratai, užuot proporcingai padaliję postus įvairioms politinėms partijoms. Šiuo atveju šios pareigybės politizavimas buvo akivaizdus, ypač dėl parlamento nario pareiškimo, kad socialdemokratas yra tinkamesnis.[967] Būtent dėl šio įvykio buvo priimtas įstatymas, užtikrinantis

960 Lina M. Eriksson ir Kåre Vernby, „Let Me Be the Judge: Ideology, Identity, and Judicial Selection", *Journal of Experimental Political Science* 1, 10 (2022): 2.

961 „Framtidens nämndemän (SOU 2002: 61)", Lagen.nu, https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2002/01/sou-200261/; „Rättegångsbalk (1942: 740)", 4 dalies 7 straipsnis, *supra note*, 934; „Lag (1971: 289) om allmänna förvaltningsdomstolar", 19 straipsnis, *supra note*, 934.

962 „Rättegångsbalk (1942: 740)", 4 dalies 7 straipsnis, *op. cit.;* „Lag (1971: 289) om allmänna förvaltningsdomstolar", 19 straipsnis, *op. cit*.

963 Kristina Ridal Ceder, „Långsiktigt nämndemannauppdrag 2016–2019, Slutrapport (Ju2015/3889/DOM)", Sveriges Domstolar, 2020 m. kovo 10 d., https://www.domstol.se/globalassets/filer/gemensamt-innehall/rapporter/slutrapport-langsiktigt-namndemannauppdrag-2016-2019.pdf.

964 Christian Diesen, „Lay Judges in Sweden: A Short Introduction", *International Review of Penal Law* 72, 1 (2001): 314, https://doi.org/10.3917/ridp.721.0313.

965 Rundberg, *supra note*, 106: 17.

966 „Rättegångsbalk (1942: 740)", 4 dalies 7a straipsnis, *op. cit.;* „Lag (1971: 289) om allmänna förvaltningsdomstolar", *op. cit*.

967 Madeleine Dahlgren, „Nämndemannaposten – det (o)politiska ämbetet?" (daktaro disertacija, Stockholms Universitet, 2010), 17.

proporcingą atranką.[968] Jeigu taip nėra išlaikoma aptariamų kriterijų pusiausvyra kaltinamojo atžvilgiu, tai vėl koreliuoja su galimybe pažeisti minėtą konstitucinį principą, nepaisant to, kad taip siekiama, jog tarėjų pareigos išpopuliarėtų visuomenėje.

Švedijoje 2023 m. vyko visuomenės diskusija dėl tarėjų skyrimo sistemos, kai ji vykdoma per politines partijas ir dėl to kyla grėsmė teismų nepriklausomumo užtikrinimui.[969] Diskusija kilo po to, kai politinė partija, paskyrusi 2 jai priklausiusius tarėjus, juos pakvietė į instruktavimo procedūrą, po kurios abu atsistatydino.[970]

Teisėjų asociacija taip pat paminėjo panašų atvejį 2018 m., kai politinė partija inicijavo procedūrą siekdama pašalinti iš savo narių 2 tarėjus, kuriuos pati buvo paskyrusi ir laikė atstovaujančiais partijos interesams. Buvo nurodyta priežastis, kad teismo sprendimo, kuriame dalyvavo 2 šios partijos paskirti tarėjai, formuluotė neatitiko partijos vertybių.[971] Teisėjų asociacijos ir Advokatų asociacijos manymu, tarėjai turėtų būti skiriami nedalyvaujant politinėms partijoms.[972] Advokatų asociacijos teigimu, tarėjų sistema turėtų būti reformuota taip, kad sumažėtų jos poveikis teismo procesui, jie turėtų būti apolitiški, neskiriami politinių institucijų ir nedalyvauti priimant apeliacinių teismų sprendimus.[973] Švedijos tarėjų asociacija nepritaria dabartinės sistemos keitimui, nors ir nurodo, kad ji turi trūkumų. Be kita ko, ji norėtų, kad būtų daugiau

---

968 Jansson, *supra note*, 107: 1.

969 „Efter snippa-domen – partierna ser problem med nämndemannasystemet“, SVT, 2023 m. balandžio 3 d., žiūrėta 2024 m. spalio 2 d., https://www.svt.se/nyheter/inrikes/efter-snippa-domen-partierna-ser-problem-med-namndemannasystemet; „Lagförslaget är djupt problematiskt“, Svenska Dagbladet, 2023 m. gegužės 2 d., žiūrėta 2024 m. spalio 2 d., https://www.svd.se/a/O8eVM3/lagforslaget-om-deltagande-i-terrororganisation-ar-djupt-problematiskt-skriver-debattorer; „Nämndemän bör inte nomineras av partierna“, Svenska Dagbladet, 2023 m. kovo 16 d., žiūrėta 2024 m. spalio 2 d., https://www.svd.se/a/695Rp0/sveriges-domareforbund-namndeman-bor-inte-nomineras-av-partierna; „Nämndemännen: “Eniga med Domstolverkets generaldirektör”“, Dagens Juridik, 2023 m. kovo 17 d., žiūrėta 2024 m. spalio 2 d., https://www.dagensjuridik.se/debatt/namndemannen-eniga-med-domstolverkets-generaldirektor/.

970 „’Snippa’ Court Case and the Independence of Swedish Lay Judges“, Parliamentary Question, 2023 m. kovo 22 d., Nr. E-000979/2023, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2023-000979_EN.html#ref1; „Efter snippa-fallet: Två nämndemän lämnar hovrätten för västra Sverige“, SVT, atnaujinta 2023 m. kovo 3 d., https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/efter-snippa-fallet-tva-namndeman-lamnar-hovratten; „Shekarabi: Fel av S-distrikt att kontakta nämndemän i snippa-domen“, SVT, 2023 m. kovo 16 d., https://www.svt.se/nyheter/inrikes/shekarabi-1. „The Judges Association also referred to a similar incident, in 2018, when a political party initiated a procedure to exclude from its membership two lay judges it had nominated and considered to be representing the party. The stated reason being that the wording of a judgment, in which the two lay judges nominated by that party had participated, did not correspond to the party’s values. Written contribution and information received from the Judges Association in the context of the country visit. Centre Party webpage (2018) Solna judgment: exclusion case.“ European Commission, *supra note*, 939: 30 išnaša dokumente.

971 European Commission, *op. cit.,* 30 išnaša dokumente.

972 *Ibid*., 32 išnaša dokumente.

973 The Swedish Bar Association, „Advokatsamfundets Rättsstatliga Program“ [The Bar Association’s Rule of Law Programme], Sveriges advokatsamfund, 2021 m. birželio 10 d., 16, https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/advokatsamfundet/rattsstatligt-program-2021.pdf.

tarėjų, nepriklausančių jokiai partijai, ir kad jais taptų daugiau jaunesnių žmonių.[974] Pasiūlymų dėl tarėjų skyrimo sistemos pakeitimo pateikta dar 2002 ir 2013 m.[975] Peterio Söderströmo manymu, viena iš nenoro reformuoti šią sistemą priežasčių yra politikų baimė prarasti privilegiją, suteikiančią jiems išimtinę teisę skirti tarėjus ir vykdyti jų funkcijas.[976]

Švedijos tarėjų teisės ir pareigos teismo procese

Tarėjai teisingumą vykdo tiek bendrosios kompetencijos, tiek administraciniuose teismuose. Tarėjas eiti šias pareigas tuo pačiu metu gali tiek bendrosios kompetencijos, tiek administraciniame teisme, tačiau negali skirtis instancijos. Galima pasirinkti ir vienos kompetencijos teismą.[977] Švedijoje tarėjai veikia platesne apimtimi negu Danijoje, kurioje nagrinėja tik baudžiamąsias bylas. Tačiau abiejose valstybėse teismo procesui vadovauja ir galutinį procesinį dokumentą surašo teisėjas.[978] Atrinkti kandidatai, prieš pradėdami eiti šias pareigas, privalo prisiekti pagal įstatyme įtvirtintą priesaikos tekstą.[979] Tarėjas, kuris dėl objektyvių priežasčių negali dalyvauti teismo posėdyje, pakeičiamas kitu arba bylos nagrinėjimas atidedamas.[980] Prieš nagrinėjant bylą kolegijos pirmininkas (teisėjas) pristato ją ir taikytiną teisę.

Paprastai pirmosios instancijos teisme baudžiamojoje byloje dalyvauja 1 teisėjas (kolegijos pirmininkas) ir 3 tarėjai.[981] Apeliacinės instancijos teisme paprastai kolegiją sudaro 3 teisėjai ir 2 tarėjai.[982] Taigi, Danijos atveju buvo išryškintas neigiamas aspektas, susijęs su tarėjų skaičiaus persvara teismo kolegijoje, kai susiklosto ydinga situacija, verčianti profesionalų teisėją priimti nuosprendį prieš savo vidinį įsitikinimą. Tokia rizika galima ir Švedijoje, tačiau tik pirmosios instancijos teismuose. Viena vertus, apeliacinės instancijos teisme kolegijoje teisėjų daugiau, todėl vien tarėjų balsų nuosprendžiui priimti nepakanka. Kita vertus, kaip ir Danijos atveju, tarėjai teisingumą

974 European Commission, *supra note*, 939: 32 išnaša dokumente.

975 Teisėjų asociacija nurodė du vyriausybės pasiūlymus: 2002 m. „SOU 2002: 61“ buvo siūloma, kad 20 proc. tarėjų būtų skiriami be politinės partijos kandidatūros, o 2013 m. „SOU 2013: 49“ buvo siūloma, kad bent pusė jų būtų skiriami be politinės partijos kandidatūros. European Commission, *op. cit.*, 33 išnaša dokumente.

976 Peter Söderström, „Nämndemannasystemet – ett institut i förändring? Reformarbete och modernisering“ (daktaro disertacija, Lund University, 2015), 7.

977 „Roll, uppgift och skyldigheter“, Sveriges Domstolar, žiūrėta 2022 m. sausio 18 d., https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman----ett-fortroendeuppdrag/roll-uppgift-och-skyldigheter/.

978 *Ibid.*

979 „Rättegångsbalk (1942: 740)“, 4 dalies 11 straipsnis, *supra note*, 934.

980 *Ibid.*, 4 dalies 8 straipsnis.

981 Tačiau TPK 3b straipsnyje numatyta teisė bylą nagrinėti dalyvaujant 2 tarėjams, jeigu vienas negali, be to, padidinti kolegijos narių skaičių, jeigu yra poreikis.

982 Pagal TPK 4 straipsnį, apeliacinės instancijos teisme dalyvauja vienu teisėju ar tarėju daugiau, tačiau negali dalyvauti daugiau nei 5 teisėjai.

vykdo baudžiamosiose bylose, kurių baigtis susijusi su asmens laisvės suvaržymu.[983] Todėl pirmosios instancijos teisme baudžiamojoje byloje vien tarėjai, be profesionalaus teisėjo balso, gali paskirti kaltinamajam laisvės atėmimo bausmę.

Švedijoje tarėjai nagrinėja ne tik baudžiamąsias, bet ir civilines bylas, pvz., šeimos, kuriose kartu su teisėjais sprendžia globos, santuokos nutraukimo, taip pat vaiko gyvenamosios vietos ir (arba) išlaikymo ir kitus klausimus. Jeigu byla nesudėtinga, šeimos bylose pirmosios instancijos teisme kolegiją sudaro tarėjas ir teisėjas.[984] Apeliacinės instancijos (apygardos) kolegiją sudaro teisėjas ir 3 tarėjai.[985] Tačiau santuokos nutraukimo bylose, taip pat dėl nepilnamečių vaikų išlaikymo ir pan., kolegiją sudaro toks pats teisėjų ir tarėjų skaičius, t. y. po 2.[986] Tėvystės nustatymo (nuginčijimo) bylas nagrinėja teisėjai, tačiau ypatingais atvejais teisėjas gali nagrinėti su 3 tarėjais.[987]

Administraciniuose teismuose[988] bylos dažniausiai nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka, nebent teismas pripažįsta žodinį bylos nagrinėjimą būtinu. Tokiu atveju pirmosios instancijos teisme, kaip ir bendrosios kompetencijos teisme, kolegiją sudaro teisėjas ir 3 tarėjai, apeliacinės instancijos teisme – 3 teisėjai ir 2 tarėjai.[989] Taigi, kaip ir Danijos atveju, esant tokiai kolegijos sudėčiai, kai teisėjų daugiau, eliminuojama ydinga situacija, kai teisėjui gali tekti pareiga galutinį procesinį dokumentą surašyti prieš savo vidinį įsitikinimą. Be to, galima daryti išvadą, kad sudėtinguose teisiniuose procesuose būtent teisėjai perima sprendimo priėmimo kontrolę. Taip teismai, vykdydami teisingumą, užtikrina konstitucijoje ir kituose teisės aktuose įtvirtintos teisės įgyvendinimą, taip pat garantuoja teisės viršenybę apsaugant asmens teises ir laisves.

Teisėjas yra asmuo, kuris taiko teisę, o tarėjai sprendžia išimtinai fakto klausimus, tiesiogiai dalyvaudami teismo posėdyje ir tirdami bei vertindami įrodymus, taip pat dėl to, kokia turėtų būti paskirta bausmė. Tačiau tarėjams nedraudžiama išsakyti savo poziciją dėl visų bylos aspektų, taip pat teisės klausimu.[990] Jeigu kolegijoje nesutariama dėl bendro sprendimo, tada balsuojama; kiekvienas iš kolegijos narių turi po vieną

---

983 TPK 4 straipsnyje numatytos išimtys, kada tarėjai nedalyvauja vykdant teisingumą, pvz., galima griežčiausia bausmė – bauda arba laisvės atėmimas iki 6 mėn., o tam tikrais atvejais – iki 2 m.

984 Tarėjų dalyvavimą civiliniame procese reglamentuoja Santuokos kodeksas ir TK. „Äktenskapsbalk (1987: 230)“, *supra note*, 934; „Föräldrabalk (1949: 381)“, *supra note*, 934.

985 Santuokos kodekso 14 skyriaus 17 dalis.

986 Santuokos kodekso 14 skyriaus 18 dalis. Maksimali kolegijos sudėtis – ne daugiau nei 4 teisėjai ir 3 tarėjai.

987 Tėvų kodekso 20 skyriaus 1 dalis.

988 „Lag (1971: 289) om allmänna förvaltningsdomstolar“, 12–21 straipsniai, *supra note*, 934. Be to, 12 straipsnyje numatyta, kokios bylos nagrinėjamos: Nekilnojamojo turto apmokestinimo įstatymas – „Fastighetstaxeringslag (1979: 1152)“; Įstatymas (2010: 1882) dėl amžiaus apribojimų filmams, kurie gali būti rodomi viešai – „Lag (2010: 1882) om åldersgränser för film som ska visas offentligt“ ir kt.

989 Administracinių TĮ: „Lag (1971: 289) om allmänna förvaltningsdomstolar“, 12 straipsnis, *supra note*, 934.

990 European Commission, *supra note*, 939.

lygiavertį balsą.[991]

Tais atvejais, kai teisėjai remiasi teisės aktais, pagrindiniai argumentai yra susiję su tuo, kaip taikytina teisė turėtų būti aiškinama konkrečios bylos kontekste. Dažnai teisėjui tenka įrodinėti, kad tarėjai neteisingai suprato, kaip turėtų būti taikoma atitinkama teisės norma. Pvz., išnagrinėjus neteisėto grasinimo (šved. *olaga hot*) bylą, tarėjai sprendė, kad kaltinamasis neturėjo ketinimo įvykdyti grasinimą, todėl turėtų būti išteisintas. Tačiau teisėjas nesutikdamas nurodė, kad „vertinant, ar grasinimas buvo skirtas sukelti didelę baimę tam, kuriam grasinama, nesvarbu, ar tas, kuriam grasinama, išsigando. Tačiau tai, kad asmuo, kuriam grasinama, išsigando, rodo, kad grasinimas buvo tokio pobūdžio, koks įtvirtintas teisės normoje.“[992]

Kitoje byloje buvo sprendžiama dėl vaiko neliečiamybės pažeidimo ir tėvų smurto šeimoje (šved. *barnfridsbrott*). Tarėjai teigė, kad kaltinamasis dėl tėvų smurto šeimoje turėtų būti išteisintas, nes vaikas smurto tarp tėvų tiesiogiai nematė.[993] Tačiau teisėjas teigė, jog įstatyminis reguliavimas aiškinamas taip, kad pakanka, jog vaikas matė arba girdėjo tik dalį nusikalstamos įvykių eigos, nes vaikas gali bandyti apsisaugoti susitelkdamas į kitus dalykus, tačiau tai nešalina jo kaip įvykių liudytojo statuso.[994]

Teisėjai ne tik tinkama linkme nukreipia tarėjus teisės taikymo ir aiškinimo aspektais, bet ir nurodo aktualią teismų praktiką sprendžiant kaltės ir bausmės klausimus, tam tikrais atvejais siekdami nuginčyti tarėjų argumentus. Vienas iš pavyzdžių yra susijęs su seksualinės prievartos byla, kurioje tarėjai teigė, kad nepakako įrodymų apkaltinamajam nuosprendžiui priimti, nes niekas, išskyrus kaltinamąjį ir nukentėjusįjį, įvykio tiesiogiai nematė. Teisėjas išaiškino kasacinio teismo praktiką, kad patikimas nukentėjusiojo pareiškimas ir jį tiesiogiai ar netiesiogiai (liudytojų, kuriems po įvykio nukentėjusysis pasipasakojo, parodymai) patvirtinantys įrodymai, paaiškėję nagrinėjant bylą, yra pakankami apkaltinamajam nuosprendžiui priimti.[995] Šie teisėjo nurodymai paveikė tik vieną iš tarėjų, kiti 2 balsavo už tai, kad apkaltinamasis nuosprendis nebūtų priimtas.[996]

Švedų mokslininkių Anitos Heber ir Tea'os Fredriksson viename iš naujausių tyrimų atskleista, kad tarėjai nukentėjusiojo patikimumą vertina per trijų tarpusavyje susijusių veiksnių – išvaizdos, duodamų parodymų ir reiškiamų emocijų – dermę: nukentėjusieji turi pasipuošti, bet ne per daug, atrodyti nuoseklūs, bet nesurepetavę, proporcingai nusiminę, bet ne manipuliuoti.[997]

M. Rundberg teigimu, tarėjų vaidmuo – būti visuomenės atstovais ir taip daryti

---

991 TPK: „Rättegångsbalk (1942: 740)“, 29 dalies 1 straipsnis, *supra note*, 934. TPK 30 dalies 7 straipsnyje numatyta bylų nagrinėjimo tvarka teismo posėdyje. *Ibid.*

992 Malmės apygardos teismas, bylos Nr. B 12337-20, 6 punktas, https://infotorg.se/; Rundberg, *supra note*, 106: 43.

993 Solnos apylinkės teismas, bylos Nr. B 9182-21, 14 punktas, https://infotorg.se/.

994 *Ibid*., 17 punktas.

995 Atundos apylinkės teismas, bylos Nr. B 268-21, 10 punktas, https://infotorg.se/.

996 Rundberg, *op. cit.,* 45.

997 Heber ir Fredriksson, *supra note*, 73: 1.

socialinį poveikį teisiniam procesui. Teisėjo vaidmuo – būti teisinės sistemos atstovu ir veikti, kad nuosprendžiai neprieštarautų teisei.[998] Pagrindinė mišraus teismo idėja ta, kad tarėjai prisideda prie svarstymų dėl nuosprendžio supratimu apie visuomenės vertybes, o teisėjai prireikus pateikia teisinius argumentus.[999] Tarėjų paskirtis – įsikišti, kai teisė nukrypsta nuo visuomenės vertybių.[1000] Todėl tarėjų ir teisėjų santykis turėtų būti toks, kad tarėjai suteiktų įžvalgų apie visuomenės vertybes ir normas, kurias teisėjas galėtų paneigti tik tais atvejais, kai rezultatai neatitinka teisės normų.

Vis dėlto minėtos bylos rodo, kad tam tikrais atvejais tarėjai peržengia savo kompetencijos ribas, faktiškai perimdami teisėjo vaidmenį ir ignoruodami jo nurodymus dėl taikytinos teisės bei jos aiškinimo konkrečioje byloje. Tokiais atvejais tarėjai veikia ne pagal jiems priskirtą funkciją, nes jų paskirtis – ne interpretuoti teisę, o dalyvauti sprendžiant faktines bylos aplinkybes, neturint nei teisinio išsilavinimo, nei patirties šioje srityje.[1001]

Pasitaiko ir priešingų situacijų, kai tam tikrais atvejais tarėjai remiasi teisiniais precedentais.[1002] Be to, tarėjai vertina įrodymus ir pagal tai, kas jiems atrodo pagrįsta ir atitinka normatyvinį elgesį[1003], t. y. laikosi normalaus elgesio prielaidų[1004]. Su normatyvinio elgesio panaudojimu yra susijusi problema, kad egzistuoja daug konceptualizacijų, kas yra normalu įvairiuose socialiniuose kontekstuose. Ši problema išryškėjo keliose seksualinės prievartos bylose, kuriose tarėjai ir teisėjai skirtingai teigė, kaip vertinti kaltę ir tyčią, remdamiesi tuo, ką kiekvienas kolegijos narys laiko pagrįstu ar įtikinamu dalyku.[1005] 2 skeptiškai nusiteikę tarėjai darė prielaidą, kad iššaginimo auka turėtų elgtis tam tikru būdu. Tai, kad nukentėjusiosios parodymai prieštarauja jų lūkesčiams, mažina jos parodymų patikimumą. Teisėjas atskirąja nuomone prieštaravo šiai prielaidai.[1006]

---

998 Rundberg, *supra note*, 106: 46–54.

999 *Ibid.*, 46–48.

1000 *Ibid.*, 46–54.

1001 Heber ir Fredriksson, *supra note*, 73: 45.

1002 Atundos apylinkės teismas, bylos Nr. B 2867-18, 7 punktas, https://infotorg.se/; Rundberg, *op. cit.*, 46–53; NJA (2006), 467, https://infotorg.se/.

1003 Rundberg, *op. cit.*, 46–54.

1004 Upsalos apygardos teismas, bylos Nr. B 6559-20, 4 punktas, https://infotorg.se/; Solnos apylinkės teismas, bylos Nr. B 61-21, 6 punktas, https://infotorg.se/.

1005 Du tarėjai kritiškai vertino nukentėjusiosios parodymus: „Nukentėjusiosios pateikta informacija apie tariamus priverstinius lytinius santykius atrodo miglota. <...> Apklausos policijoje metu ji teigė, kad po pirmojo priverstinio lytinio akto ji užmigo, o tai labai keistas teiginys. Kadangi prieš ją nebuvo smurtaujama, atrodo nesuprantama, kodėl ji neišėjo iš buto, jei ji buvo priverstinai sučiupta.“ Upsalos apygardos teismas, bylos Nr. B 767-20, 8 punktas, https://infotorg.se/.

1006 „Gali būti laikoma visuotinai žinoma, kad seksualinę prievartą patyręs asmuo dažnai patiria didelę baimę ir „sustingsta“, t. y. tampa visiškai pasyvus, o tokios būsenos sunkiau įsimena įvairias detales. Vertintina, kad tai, ką nurodė nukentėjusioji, patvirtina, jog ji buvo tokios būsenos ir jog ji pateikė informaciją taip, kaip galima tikėtis iš seksualinę prievartą patyrusio asmens.“ Upsalos apygardos teismas, bylos Nr. B 767-20, 10 punktas, https://infotorg.se/.

Be to, vienoje iš paauglio ir jo patėvio smurto šeimoje bylų tarėjai, vertindami bylos duomenis, nuolat rėmėsi numanomomis socialinėmis aplinkybėmis, pagrįstomis dalyvaujančių šalių kilme. Jų nuomone, konkrečios socialinės aplinkybės turėtų atleisti tam tikras grupes nuo įstatymų laikymosi.[1007] Nepaisant teisėjo prieštaravimų, priimtas išteisinamasis nuosprendis, jam panaudoti tiek teisiniai, tiek socialiniai argumentai.[1008] Darytina išvada, kad bandant racionalizuoti ar pateisinti nusikalstamą elgesį galima remtis subjektyviais socialiniais veiksniais, o rezultatas bus teisiškai privalomas nuosprendis bent jau tol, kol nebus panaikintas apeliacinės instancijos teisme.

Teisėjai ir tarėjai dažnai nesutaria vertindami šalių ir liudytojų parodymus, todėl tiek nuosprendžiai, tiek atskirosios nuomonės grindžiamos subjektyviu vertinimu.[1009] Tam tikrais atvejais nuosprendis grindžiamas tik nedidele dalimi teisme pateiktos medžiagos. Į kitus įrodymus neatsižvelgiama, neįvertinama, ar jie anksčiau buvo pripažinti patikimais.[1010] Kolegijos nariai (teisėjai ir tarėjai) tas pačias aplinkybes yra linkę

1007 „Taip pat negalima svarstyti, ką galima laikyti tėvų teisėmis, o ką – paauglio teisėmis, remiantis tik švedų požiūriu. Motina ir patėvis [kaltinamasis] yra kilę iš Ukrainos ir Švedijoje gyveno neilgai, [nukentėjusysis] tą patį laiką gyveno Švedijoje ir išmoko kalbą, o tai reiškia, kad per trumpą laiką jis išmoko savo teises ir taip įgijo nemenką pranašumą prieš tėvus. Kita vertus, nebuvo galima manyti, kad tėvai sužinojo, kaip tokie klausimai turėtų būti sprendžiami Švedijoje, pvz., iš pranešimų apie susirūpinimą socialinėms tarnyboms, kontaktų su mokykla, BUP ir pan. Tai reiškia, kad jie turi gauti tam tikrą laisvę, palyginti su tėvais, užaugusiais Švedijoje.“ Solnos apylinkės teismas, bylos Nr. B 10973-21, 10 punktas, https://infotorg.se/.

1008 Rundberg, *supra note*, 106: 46–52.

1009 Pvz., vienoje neteisėto grasinimo byloje visas nuosprendis buvo grindžiamas tokiu vertinimu: „Kaip minėta, nukentėjusiosios pateikta informacija tvirtai pagrindžia kaltinimą. Tačiau to nepakanka apkaltinamajam nuosprendžiui priimti. Pateiktus įrodymus sudaro [liudytojo] parodymai. Kadangi ji negalėjo nurodyti, kada [nukentėjusysis] grasino [kaltinamasis], prokuroro įrodymų nepakanka.“ Atskiroji nuomonė buvo grindžiama tų pačių teiginių vertinimu, tačiau iš esmės skirtingu rezultatu: „[Nukentėjusiosios] informacija tvirtai patvirtina prokuroro teiginius. Nors [liudytoja] negalėjo tiksliai nurodyti, kada turėjo įvykti grasinimas, ji patvirtino [nukentėjusiosios] teiginį, kad [kaltinamasis] jai paskambino ir pasakė, jog ją nužudys. Atsižvelgiant į tai, prokuroro įrodymų pakanka.“ Solnos apylinkės teismas, bylos Nr. B 6964-20, 6, 8 punktai, https://infotorg.se/.

1010 Seksualinės prievartos byloje, kurioje pateikta įvairių įrodymų: dalyvaujančių šalių ir liudytojų parodymai, medicininių ir psichiatrinių tyrimų įrašai, tekstinės žinutės, jie didžiosios dalies kolegijos buvo pripažinti patikimais ir įvertinti nukentėjusiosios naudai. Tačiau 2 tarėjai išteisino kaltinamąjį pateikę tokį argumentą: „Tiek [kaltinamasis], tiek nukentėjusioji apskritai sudarė patikimumo įspūdį. Pagrindinis aspektas taip pat yra tai, kad [kaltinamojo] įvykio versiją patvirtina tai, ką apie įvykį papasakojo jo patėvis dėl to, ką sūnus perdavė iš įvykio. [...] Net nukentėjusiosios elgesys po lytinio akto – ėjimas kartu su juo į tėvų namus, taip pat siūlymas palydėti jį į stotį – šiek tiek patvirtina [kaltinamojo] versiją, kad lytinis aktas iš tiesų buvo savanoriškas iš jos pusės.“ Solnos apylinkės teismas, bylos Nr. B 9561-21, 15 punktas, https://infotorg.se/.

vertinti prieštaringai.[1011]

2.3.4.3. Tarėjai (*lautamies*) Suomijoje

Suomijos Konstitucijoje[1012] tarėjų institutas neįtvirtintas, jis reguliuojamas tik ordinariniu lygmeniu – Teismų įstatyme[1013].

Suomijos tarėjų teisinis statusas

Tarėjų tinkamumas eiti tokias pareigas, atrankos kriterijai ir pan., be kita ko, ir teisinis statusas reglamentuojami Suomijos apylinkės teismų tarėjų įstatyme (toliau – Tarėjų įstatyme).[1014] Remiantis Tarėjų įstatymo 2 straipsniu, tarėjas turi būti Suomijos pilietis, gyvenantis apylinkės teismo jurisdikcijos teritorijoje (tam tikroje savivaldybėje), nebankrutuojantis, jo veiksnumas neapribotas ir jis turi būti laikomas tinkamu eiti tokias pareigas. Tarėju negali būti renkamas jaunesnis nei 25 metų amžiaus ir vyresnis nei 65 metų amžiaus asmuo. Tarėju negali būti asmuo, einantis pareigas teisme ar laisvės atėmimo vietos įstaigoje, taip pat prokuroro, advokato, policininko, muitininko, antstolio ar eiti kitas teisininko pareigas. Taigi, tarėjų teisinis statusas, kuris apima išimtinai darbinės veiklos apribojimus, t. y. tam tikrų pareigų ėjimo draudimus, prisideda prie nešališkumo principo įgyvendinimo ir užtikrina, kad tarėjai nebus susiję su interesų konflikto rizika. Tarėjai privalo užpildyti deklaraciją[1015], taip pat laikytis konfidencialumo įsipareigojimo[1016] ir, prieš pradėdami eiti pareigas, prisiekti[1017].

Asmuo, kuriam suėjo 60 metų, tarėjo pareigų gali atsisakyti ir kadencijos metu. Teisę atsisakyti tokių pareigų taip pat turi asmuo, kuris 4 metus nepertraukiamai ėjo

1011 2 tarėjai teigė, kad reikėtų abejoti nukentėjusiosios teiginiais, jog ji tapo taksi vairuotojo seksualinės prievartos auka: „Kaip nurodyta, teismas turi daryti prielaidą, kad [kaltinamasis] vairavo automobilį įprastu greičiu. Tai paneigia [nukentėjusiosios] pasakojimo pagrįstumą ir taip pat patvirtina [kaltinamojo] įvykių versiją. [Kaltinamajam] vairuojant automobilį normaliu greičiu galėjo būti sunku paliesti [nukentėjusiąją] visos kelionės metu taip, kaip ji pasakojo." Atundos apylinkės teismas, bylos Nr. B 268-21, 8 punktas, https://infotorg.se/. Šiam teiginiui prieštaravo kiti kolegijos nariai, kurie teigė, kad ši aplinkybė neturėtų nulemti bylos baigties. Rundberg, *supra note*, 106: 46–58.

1012 Suomijos Konstitucija: „Suomen perustuslaki", Finlex, žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L3.

1013 Suomijos TĮ: „Tuomioistuinlaki" (25.8.2016/673), Finlex, žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160673.

1014 Apylinkės teismų tarėjų įstatymas: „Laki käräjäoikeuden lautamiehistä" (25.8.2016/657), Finlex, žiūrėta 2022 m. vasario 20 d., https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160675.

1015 „Oikeushallinnon asiointipalvelut", Oikeus.fi, žiūrėta 2022 m. kovo 15 d., https://asiointi2.oikeus.fi/sidonnaisuus-ja-sivutoimirekisteri/ilmoitus/search.

1016 Tarėjai apylinkės teismuose: „Lautamies käräjäoikeudessa" [rengtas Teismų administracijos 2021 m. lapkričio 4 d.], žiūrėta 2022 m. kovo 15 d., https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/tuomioistuinlaitos/tuomioistuimet/yleisettuomioistuimet/karajaoikeudet/lautamiehet.html.

1017 Priesaikos tekstas: „Tuomarinvakuutus", Suomen Maallikkotuomarit ry, žiūrėta 2022 m. gegužės 28 d., https://www.maallikkotuomarit.fi/.

šias pareigas arba turi 8 metų darbo tokiose pareigose stažą. Tarėjų įstatymo 15 straipsnio normoje įtvirtintas pareigų ėjimo negalimumas tarėją įtariant padarius nusikalstamą veiką. Be to, Tarėjų įstatymo 10 straipsnyje numatyta, kad jeigu tarėjas tampa netinkamas toms pareigoms, teismas jį atleidžia iš pareigų ir toks sprendimas gali būti skundžiamas apeliacinės instancijos teismui, tačiau skundas nesustabdo sprendimo vykdymo.

Pabrėžtina, kad už ilgametę (ne mažesnę nei 10 metų) nusipelniusią veiklą tarėjui apylinkės teismo pirmininko teikimu gali būti suteiktas teisėjo garbės vardas (Tarėjų įstatymo 14 straipsnis).[1018] Vadovaujantis Suomijos Konstitucijos 102 straipsniu, „nuolatinius teisėjus (šved. *vakinaiset tuomarit*) skiria Prezidentas, o kitų teisėjų (šved. *muiden tuomarien*) paskyrimą numato įstatymas". Todėl darytina išvada, kad teisėjo vardo suteikimas tarėjui reiškia garbės vardo suteikimą, tačiau ne nuolatinio teisėjo pareigų suteikimą. Tuo labiau kad tarėjas neturi teisinio išsilavinimo, jis gali būti įgijęs tik vidurinį išsilavinimą, be to, jam nekeliami profesijos reikalavimai.

Tarėjai gauna ne tik atlyginimą, bet jiems yra mokama ir kompensacija, pvz., už priverstinės pravaikštos laiką ir pan. Be to, tarėjui sumokamos kelionės išlaidos ir dienpinigiai. Jis apdraudžiamas nuo nelaimingų atsitikimų darbe (pvz., ligos) (Tarėjų įstatymo 12–13 straipsniai).[1019] Taigi, kaip matyti, tarėjams įstatyme numatytos ne tik materialinės, bet ir tam tikros socialinės garantijos. Akcentuotina, kad išsamius tarėjų materialinių (atlygio, dienpinigių ir pan.) ir socialinių (kompensacijos dėl nelaimingo atsitikimo einant pareigas, ligos ir pan.) garantijų kriterijus ir dydį nustato Nacionalinė teismų administracija[1020], kuri yra pavaldi Teisingumo ministerijai[1021]. Toks pavaldumas kelia grėsmę teismų nepriklausomumui, nes institucija, sprendžianti dėl tarėjų materialinių ir socialinių garantijų, yra pavaldi ne teisminei, o vykdomajai valdžiai.

Suomijos tarėjų atranka

Suomijoje tarėjus skiria savivaldybių tarybos. Pripažįstama, kad jie paskiriami politinės valios, akcentuojama, kad jie negali atstovauti konkrečios partijos interesams ir turi būti nešališki.[1022]

Be to, tarėjams taikomi tam tikri etikos reikalavimai: veikla grindžiama atstovavimu

1018 „Lautamies käräjäoikeudessa", *supra note*, 1016.

1019 Kompensacija mokama iš valstybės lėšų pagal tuos pačius kriterijus, kurie numatyti Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų įstatyme (459/2015). Žalos išmoka mokama tiek, kiek nukentėjęs asmuo neturi teisės į kompensaciją pagal šį ir kitus įstatymus. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų įstatymas: „Työtapaturma – ja ammattitautilaki", 459/2015, Finlex, žiūrėta 2022 m. kovo 15 d., https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150459.

1020 Suom. *Tuomioistuinvirasto*.

1021 Teismų administracija: Tuomioistuinvirasto, žiūrėta 2022 m. gegužės 22 d., https://www.tuomioistuinvirasto.fi/fi/index/tuomioistuinvirasto.html.

1022 „Tuoioistuinlaitos Domstolsväsendet", Oikeus.fi, žiūrėta 2022 m. gegužės 22 d., https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/tuomioistuinlaitos/tuomioistuimet/yleisettuomioistuimet/karajaoikeudet/lautamiehet.html.

visuomenei, sąžiningumu, nešališkumu, pagarba žmogui; veikimas pagal įstatymus jų neiškraipant, laikantis tiesos kriterijaus; tokie asmenys nepaperkami ir saistomi profesinės paslapties; nepriklausomi; visada prisimena, kad visi piliečiai lygūs prieš įstatymą, o tarėjai prisideda prie teisingumo vykdymo.[1023] Tačiau vien tokia apsauga negali padėti išvengti kitos įstatymų leidžiamosios valdžios intervencijos į teismų nepriklausomumą, kai ji turi konstitucinę laisvę įtraukti savo atstovus į teismų sistemą, o kita vykdomoji valdžia, be kita ko, turi konstitucinę laisvę nustatyti šiems atstovams materialines ir socialines garantijas.[1024]

Nacionalinė teismų administracija, pavaldi Teisingumo ministerijai, patvirtina tarėjų skaičių[1025], t. y. turi įgaliojimus nustatyti šio instituto apimtį. Jeigu apylinkės teismo jurisdikciją sudaro kelios savivaldybės, Nacionalinė teismų administracija nustato iš kiekvienos savivaldybės teritorijos skiriamą tarėjų skaičių, proporcingą savivaldybėje užregistruotų gyventojų skaičiui. Tačiau iš kiekvienos savivaldybės turi būti paskirtas bent vienas tarėjas.[1026] Šie asmenys turi kuo tolygiau atstovauti savivaldybės gyventojams pagal amžių, lytį, tautybę ir gyvenimo patirtį (profesinę veiklą ir pan.). Saugikliu šiuo atveju laikytina tai, kad tarėjų dalyvavimą konkrečiose bylose organizuoja teismo pirmininkas, turintis teisę paskirti pakaitinį tarėją. Toks mechanizmas padeda užtikrinti bylos nagrinėjimo nepertraukiamumą ir operatyvumą (Tarėjų įstatymo 4, 7–8 straipsniai).

Tarėjų teisės ir pareigos teismo procese

Teismų įstatyme įtvirtinta[1027], kad į apylinkės teismo sudėtį įeina ir tarėjai[1028], kurie dalyvauja nagrinėjant bylas pagal Teismo proceso kodeksą (toliau – TPK)[1029] ir kitus įstatymus. Tarėjai veikia tik apylinkės teismuose, – tai sudaro pagrindą daryti išvadą, kad Suomijoje teisingumą vykdo iš esmės teisėjai ir tarėjų vaidmuo yra ribotas.[1030]

Tarėjai dalyvauja tik baudžiamosiose bylose, kuriose gresia didesnė nei 4 metų

1023 Etikos gairės tarėjams: „Lautamiesten eettiset ohjeet“, Suomen Maallikkotuomarit ry, žiūrėta 2022 m. kovo 15 d., https://www.maallikkotuomarit.fi/.

1024 Dementavičienė, *supra note,* 888: 98.

1025 „Tuomioistuinvirasto“, *supra note*, 1021.

1026 „Courts of Appeal“, Oikeus.fi, žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., https://oikeus.fi/tuomioistuimet/en/index/tuomioistuinlaitos/tuomioistuimet/yleisettuomioistuimet/hovioikeudet.html.

1027 Suomijos TĮ 2 skyriaus 6 straipsnio 1 dalis: „II Osatuomioistuimet. 6 § Käräjäoikeuden jäsenet“, Finlex, žiūrėta 2023 m. kovo 14 d., https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2016/673#part_2__chp_2__sec_5.

1028 Suom. *maallikkojäseniä, lautamiehiä.*

1029 Suomijos TPK: „Oikeudenkäymiskaari“, (1.1.1734/4), Finlex, žiūrėta 2022 m. vasario 20 d., https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Oikeudenk%C3%A4ymiskaari.

1030 Jaakko Husa, *The Constitution of Finland: A Contextual Analysis* (London: Hart Publishing, 2010), 135.

laisvės atėmimo bausmė (pvz., už nužudymą, seksualinius nusikaltimus, narkotinių medžiagų platinimą ir pan.). Kolegiją sudaro teisėjas ir 2 tarėjai, turintys vienodą sprendžiamojo balso teisę.[1031] Išimtiniais atvejais kolegija gali būti papildyta 1 teisėju ir (arba) tarėju.[1032] Jeigu į apylinkės teismo sudėtį įeina tarėjai, tai kolegijos pirmininkas (teisėjas) jiems paaiškina ginčo esmę ir taikomą įstatyminį reglamentavimą. Tarėjai visada balsuoja paskutiniai, pradėdami nuo jauniausio. Balsams pasiskirsčius po lygiai priimamas kaltinamajam palankesnis nuosprendis.[1033]

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Suomijoje tarėjai turi teisę aiškinti įstatymus[1034], t. y. nustatyti, kaip konkreti teisės norma turėtų būti suprantama ir taikoma konkrečioje situacijoje, nors jie nėra teisininkai. Žinoma, kad teismai yra teisės aiškinimo subjektai, o taip priimtas sprendimas turi privalomumo požymį. Tačiau „įvairių neįgaliotų teisės subjektų atliekamas neprivalomas įstatymo aiškinimas atitinka neoficialaus aiškinimo traktavimą“[1035]. Viena vertus, nagrinėjamu atveju teisės normų aiškinimas, kurį atlieka tarėjai, neturintys teisinio išsilavinimo, galėtų būti traktuojamas kaip neprivalomas ir atliekamas neoficialaus aiškintojo. Kita vertus, jie yra teisėjų kolegijos nariai, be kita ko, teisingumą vykdantys vienodo sprendžiamojo balso teise su teisėju (-ais). Taip pat jų balsų dauguma priimtas sprendimas suponuoja teisėjui pareigą surašyti sprendimą prieš jo vidinį įsitikinimą. Visa tai nulemia jų, kaip oficialių teisės aiškinimo subjektų, vaidmenį ir sukuria išaiškintos teisės privalomumą. Akcentuotina, kad nagrinėjamu atveju tarėjai teisę aiškina sudėtingose bylose, kurias nagrinėjant kyla ir sudėtingų teisės aiškinimo klausimų. Tuo labiau kad teisės aktų skaičius nuolat didėja, jų apimtis tampa vis platesnė, taigi jie sudėtingėja. Dėl to teisės normų specifikai suprasti būtinos išsamios ir nuodugnios teisinės žinios. Akivaizdu ir tai, kad „sunkių bylų sprendimas ir su juo susijęs teisės aiškinimas paprastai lemia ir teisės raidą“[1036]. Todėl tokia teismų sistema, kai tarėjams yra suteikti įgaliojimai aiškinti teisę, be kita ko, sudėtingose bylose, negali būti vertinama kaip padedanti siekti teisingumo, kuris yra pamatinio teisinės valstybės principo sudedamoji dalis.[1037]

1031 Teismų sistema: „Tuomioistuinlaitos“, Oikeus.fi, žiūrėta 2022 m. vasario 20 d., https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/tuomioistuinlaitos/tuomioistuimet/yleisettuomioistuimet/karajaoikeudet/lautamiehet.html.

1032 „Lautamies käräjäoikeudessa“, *supra note*, 1016.

1033 TPK 23 skyriaus 2 straipsnio 1–2 dalys: „Tuomioistuinlaitos“, *op. cit*.

1034 „Tuoioistuinlaitos Domstolsväsendet“, *supra note*, 1022: skyrius „Lautamiehen valinta“ (šved. *tulkitsee lakia*).

1035 Jaunius Gumbis, „Įstatymo aiškinimas“, iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (Vilnius: MELC), žiūrėta 2022 m. gegužės 22 d., https://www.vle.lt/straipsnis/istatymo-aiskinimas/; Remigijus Šimašius, „Teisės aiškinimas ir jo privalomumas“, *Teisės problemos* 2, 44 (2004): 8–9, http://simasius.popo.lt/files/2012/04/Teis%C4%97s-ai%C5%A1kinimas-ir-jo-privalomumas-2004.pdf.

1036 Ronald Dworkin, *Rimtas požiūris į teises* (Cambridge: Harward University Press, 1997), 81–82.

1037 Dementavičienė, *supra note*, 888: 97–98.

2.4. Prisiekusiųjų ir tarėjų institutų modelių vertinimas

Apibendrinant disertacinio tyrimo *2 dalį* nurodytina, kad, išanalizavus užsienio valstybių teisinį reguliavimą, nustatyti 2 pagrindiniai visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese – prisiekusiųjų ir tarėjų institutų – modeliai (šie modeliai susisteminti prieduose pateiktoje 1 lentelėje).

Prisiekusiųjų instituto modelis veikia Anglijoje / Velse ir JAV. Prisiekusieji nagrinėja sunkaus pobūdžio baudžiamąsias bylas. Abiejose valstybėse šis institutas įtvirtintas konstituciniu lygmeniu, būti prisiekusiuoju yra pareiga. Anglijoje / Velse, priešingai nei JAV, jais gali būti nebūtinai piliečiai. Abiejose valstybėse teisinis statusas panašus: įtvirtintas tam tikras amžiaus ir pareigų ribojimas (draudimas tokias pareigas eiti valdžios atstovams, teisėsaugos pareigūnams, kunigams ir kitiems). Anglijoje / Velse prisiekusieji, priešingai nei JAV, atlyginimo negauna. Abiejose valstybėse kandidatai renkami iš rinkėjų sąrašo elektroniniu būdu, o Anglijoje / Velse – iš tos administracinės teritorijos, kurioje teismas nagrinėja bylą, gyventojų. Anglijoje / Velse atrenkama 12 prisiekusiųjų, o JAV leidžiama apriboti prisiekusiųjų skaičių iki 6, ir jie tampa teismo kolegijos nariais bei nagrinėja tik vieną bylą. Atrinkti prisiekusieji, kurie nebuvo nušalinti (JAV tai vadinama procedūra *voir dire*), po vieną perskaito priesaikos tekstą ir pradeda vykdyti pareigas. Anglijoje / Velse, priešingai nei JAV, nereikalaujama priimti vienbalsio nuosprendžio kaltės klausimu. Abiejose valstybėse teismo proceso negalima aptarinėti su niekuo tol, kol jis nesibaigs, išskyrus kitus prisiekusiuosius pasitarimų kambaryje. Abiejose valstybėse prisiekusieji, priimdami sprendimą dėl kaltės, nepateikia savo sprendimo motyvų. Siekiant apsaugoti juos nuo išorės poveikio, priimdami sprendimą, jie būna izoliuoti ir pasilieka kartu iki tol, kol priima galutinį nuosprendį. Nors abiejose valstybėse prisiekusiųjų institutas – itin sena, šimtmečius siekianti teisės tradicija, dabartinis modelis nelaikomas tinkamu ir jį svarstoma reformuoti.

Tarėjų instituto modelis išskiriamas Vokietijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje, Danijoje, Švedijoje ir Suomijoje.

Tarėjų instituto modelis Vokietijoje. Tarėjų institutas Konstitucijoje neįtvirtintas, o tokia veikla yra savanoriška, už ją mokama kompensacija. Šia veikla gali užsiimti ne visi piliečiai (pvz., negali aukščiausieji valdžios pareigūnai, teisėsaugos institucijų atstovai ir kiti), nustatytas ir amžiaus ribojimas. Savivaldybei sudarius kandidatų sąrašą, jis išsiunčiamas apylinkės teismui, iš kurio tarėjus ir pakaitinius asmenis išrenka atitinkamame teisme sudaryta komisija. Tiek pagrindinių, tiek pakaitinių tarėjų dalyvavimas teismo posėdžiuose nustatomas burtų keliu viešame teismo posėdyje. Tarėjai nagrinėja bylas, kuriose baudžiamoji atsakomybė kaltinamajam gresia už ne tokias pavojingas nusikalstamas veikas. Tarėjai turi tokias pačias teises bei pareigas kaip ir teisėjai, nuosprendžius priima balsų dauguma. Jeigu nuosprendis apskundžiamas apeliacinės instancijos teismui, apeliacinį skundą teisėjai taip pat nagrinėja su tarėjais. Nepaisant to, kad tarėjų institutas – Vokietijos teisinės kultūros dalis, dėl šio modelio kyla diskusijų, pateikiama pasiūlymų jį tobulinti.

Tarėjų instituto modelis Prancūzijoje. Tarėjų institutas neįtvirtintas Konstitucijoje, reguliuojamas įstatymu ir veikia tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismuose

baudžiamųjų bylų atvejais, kai nagrinėjamos labai sunkaus pobūdžio nusikaltimų bylos. Nustatyta, kokios piliečio pareigos yra nesuderinamos su tarėjo pareigomis, egzistuoja amžiaus ribojimas, tarėjams mokama kompensacija. Kiekvienoje savivaldybėje meras sudaro preliminarų metinį sąrašą, iš savivaldybės rinkėjų sąrašo atsitiktiniu būdu viešai ištraukdamas 3 kartus didesnį skaičių asmenų vardų, nei reikia kiekvienai savivaldybei. Metinį tarėjų ir pakaitinių tarėjų sąrašą kiekviename pirmosios ir antrosios instancijos teisme sudaro speciali komisija atsitiktinės atrankos būdu. Bylos nagrinėjimui pirmininkaujantis teisėjas viešame teismo posėdyje iš balsadėžės ištraukia tam tikrą skaičių tarėjų ir pakaitinių asmenų vardų. Tarėjai ir pakaitiniai asmenys, kurie nebuvo nušalinti, po priesaikos sudaro teismo kolegiją. Tarėjai turi tokias pačias teises ir pareigas kaip ir teisėjai, nuosprendžius priima balsų dauguma. Priimti sprendimai pažymimi klausimų lape, kurį vietoje pasirašo teisėjas ir atsitiktiniu būdu išrinktas tarėjas. Teisėjas arba asesorius surašo sprendimo motyvus. Prancūzijoje šis institutas iš esmės išlieka dėl visuomenės palaikymo, tačiau valstybės valdžios priemonėmis jo taikymo apimtis palaipsniui mažinama, siekiant didinti proceso operatyvumą ir kuo plačiau perduoti teisingumo vykdymą profesionaliems teisėjams.

Tarėjų instituto modelis Lenkijoje. Tarėjų institutas įtvirtintas Konstitucijoje, veikia visų instancijų teismuose tiek baudžiamosiose, tiek civilinėse, tiek darbo bylose. Nustatytas tam tikrų piliečio pareigų nesuderinamumas su tarėjo pareigomis, amžiaus ribojimas, tarėjams mokama kompensacija. Aukščiausiojo Teismo tarėjus renka Senatas atviru balsavimu. Vis dėlto kasacinėje instancijoje tarėjų institutas iš esmės neveikia. Apylinkės ir apygardos teismų tarėjus renka savivaldybių, kurių teritorijai priklauso šių teismų jurisdikcija, tarybos slaptu balsavimu 4 metų kadencijai. Išrinktų tarėjų sąrašą juos išrinkusi savivaldybių taryba siunčia atitinkamų teismų pirmininkams. Teismo pirmininkas, priėmęs priesaikas, tarėjus įtraukia į sąrašą. Tarėjai turi tokias pačias teises bei pareigas kaip ir teisėjai. Tarėjas, prieš pradėdamas eiti pareigas, kaip ir teisėjas, susipažįsta su Įslaptintos informacijos apsaugos įstatymu ir pateikia deklaraciją, kad susipažino su šiame įstatyme įtvirtintomis nuostatomis. Sprendimai priimami balsų dauguma. Tarėjo įgaliojimai baigiasi, kai priimamas ir įsiteisėja apkaltinamasis nuosprendis. Galutinius procesinius dokumentus surašo teisėjas, o tarėjai juos pasirašo. Jeigu tarėjas yra pareiškęs atskirąją nuomonę, jis nuosprendyje nurodo, kurioje dalyje ir kokiu aspektu nesutinka su nuosprendžiu, tačiau išsamių motyvų nereikalaujama. Lenkija taip pat aktyviai ieško optimalaus visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese modelio, siekdama suderinti efektyvų teisingumo vykdymą su pilietinės visuomenės įtraukimu.

Tarėjų instituto modelis Danijoje. Tarėjų institutas Konstitucijoje neįtvirtintas. Tarėjai dalyvauja išimtinai baudžiamosiose bylose tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismuose. Nustatyta, kokios piliečio pareigos nesuderinamos su tarėjo pareigomis, taip pat taikomas amžiaus ribojimas, mokamas atlyginimas. Tarėjai skiriami savivaldybėje 4 metų kadencijai, juos atrenka savivaldybės tarybos paskirta atrankos komisija. Neretai kandidatai yra parenkami iš politinių partijų narių. Nagrinėjant baudžiamąsias bylas apylinkės teisme visais atvejais dalyvauja tarėjai. Prieš pradėdami eiti pareigas kiekvienos kadencijos metu, pirmininkaujančiam teisėjui pateikus priesaikos

tekstą, jie prisiekia. Tarėjai dalyvauja tik tokiose bylose, kuriose kaltinamajam gresia laisvės atėmimo bausmė arba kurios turi ypatingą reikšmę kaltinamajam (pavyzdžiui, kai kyla grėsmė netekti teisės verstis tam tikra veikla), arba kai byla svarbi viešajam interesui. Tarėjai yra lygiaverčiai teisėjui, ir jų nuosprendžiai priimami balsų dauguma. Pakaitiniai tarėjai padeda užtikrinti operatyvesnį ir ekonomiškesnį teismo procesą. Teisėjas surašo galutinius procesinius dokumentus, o tarėjai juos pasirašo. Socialiniu ir ekonominiu aspektu tarėjų sudėtis turėtų atspindėti visuomenės struktūrą, tačiau realybėje to pasiekti nepavyksta, o tokia neatitiktis kelia grėsmę teisinės valstybės principo užtikrinimui.

Tarėjų instituto modelis Švedijoje. Tarėjų institutas neįtvirtintas Konstitucijoje, tarėjai teisingumą vykdo bendrosios kompetencijos teismuose, nagrinėja civilines ir baudžiamąsias bylas ir dirba administraciniuose teismuose. Švedijoje tarėjų pareigos yra savanoriškos. Nustatyta, kokios piliečio pareigos nesuderinamos su tarėjo funkcijomis, taip pat taikomas amžiaus ribojimas, o už atliktas pareigas tarėjams mokamas atlyginimas. Asmenys, norintys būti tarėjais, turi kreiptis į politinę partiją toje savivaldybėje (apygardoje), kurioje yra deklaravę faktinę gyvenamąją vietą. Būtent politinė partija siūlo tokio asmens kandidatūrą savivaldybių ar regionų (apygardų) taryboms, o šios paskiria eiti tarėjo pareigas. Kai kurių partijų tarėjai už šias pareigas moka tam tikrą procentą nuo gaunamo atlyginimo į partijos fondą. Atrinkti kandidatai, prieš pradėdami eiti šias pareigas, privalo duoti priesaiką. Jeigu kolegijoje nesutariama dėl bendro sprendimo, tada balsuojama; kiekvienas kolegijos narys turi po vieną lygiavertį balsą. Galutinį procesinį dokumentą surašo teisėjas.

Tarėjų instituto modelis Suomijoje. Tarėjų institutas reguliuojamas įstatymų lygmeniu, tarėjai dalyvauja tik apylinkės teismuose nagrinėjamose baudžiamosiose bylose, kuriose sprendžiamas atsakomybės už sunkaus pobūdžio nusikaltimus klausimas. Nustatyta, kokios piliečio pareigos nesuderinamos su tarėjo pareigomis, taip pat taikomas amžiaus ribojimas, tarėjams mokamas atlyginimas. Tarėjai privalo laikytis konfidencialumo įsipareigojimo ir, prieš pradėdami eiti pareigas, duoti priesaiką. Suomijoje tarėjus skiria savivaldybių tarybos. Teisėjų kolegijos nariai turi vienodą sprendžiamojo balso teisę. Balsams pasiskirsčius po lygiai, priimamas kaltinamajam palankesnis nuosprendis.

Išanalizavus du pagrindinius – prisiekusiųjų ir tarėjų institutų – modelius, akivaizdu, kad jie iš esmės skiriasi. Prisiekusieji, veikdami atskiroje kolegijoje, sprendžia kaltės klausimą, o teisėjas, vadovaudamasis teisiniu reguliavimu, priima sprendimą dėl bausmės ar kitų teisinės atsakomybės aspektų. Tarėjai, veikdami bendroje kolegijoje su teisėju, sprendžia tiek fakto (pvz., kaltės), tiek teisės taikymo klausimus. Skiriasi ne tik prisiekusiųjų ir tarėjų institutų modeliai, bet ir jų įgyvendinimo formos įvairiose valstybėse. Prisiekusiųjų instituto modeliams bendra tai, kad šis institutas dažnai reguliuojamas konstituciniu lygmeniu, dalyvavimas jame laikomas piliečio pareiga, nustatytas specifinis teisinis statusas, atrankos procedūros ir kiti reglamentuoti aspektai. Prisiekusiųjų instituto modelių skirtumus nulemia įvairūs veiksniai, tokie kaip pilietybės reikalavimas (ar jo nebuvimas), atlygio už dalyvavimą mokėjimas ar nemokėjimas, prisiekusiųjų nagrinėjamų bylų pobūdis ir apimtis, prisiekusiųjų skaičius kolegijoje, jų

balsų reikšmė priimant sprendimą, taip pat kiti organizaciniai aspektai. Tarėjų instituto modeliams bendra tai, kad panašus teisinis tarėjų statusas, jiems mokamas atlyginimas (kompensacija). Tarėjų instituto modelių skirtumus nulemia tai, kad šis institutas gali būti reguliuojamas tik įstatymu, tarėjų veikla gali būti savanoriška ar privaloma, skiriasi atrankos procedūros, nagrinėjamų bylų pobūdis, sprendimų priėmimo tvarka ir kiti organizaciniai aspektai. Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto modeliai priklauso nuo individualaus kiekvienos valstybės pasirinkimo, o pasirinkto modelio pritaikymą nulemia istorinė patirtis, išsivystymo lygis ir kitos ekonominės, socialinės ir teisinės tradicijos.

3. TEISĖS Į TEISINGĄ TEISMĄ UŽTIKRINIMO PROBLEMOS DALYVAUJANT VISUOMENĖS ATSTOVAMS

Šio skyriaus pirmajame ir antrajame poskyriuose siekiama įvertinti, ar, Lietuvoje įsteigus visuomenės atstovų teismo procese institutą, jis būtų (ne)suderinamas su Lietuvos įsipareigojimais pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies reikalavimus. Analizuojamas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (ne)suderinamumas susijęs su prisiekusiųjų ir tarėjų institutais. Priklausomai nuo visuomenės atstovų, tarėjų ar prisiekusiųjų, dalyvavimo nagrinėjant bylą, atsiranda skirtingo pobūdžio šių institutų nesuderinamumas su asmens teise į teisingą teismą. Prisiekusiųjų ir tarėjų institutų atveju skiriasi procesinės garantijos, kurias jie turėtų užtikrinti, kad asmens teisė į teisingą teismą būtų tinkamai įgyvendinama. Todėl kyla poreikis prisiekusiųjų ir tarėjų institutus aptarti atskiruose poskyriuose ir paaiškinti, kuo skiriasi šių institutų procesinės garantijos ir kaip jie nedera su asmens teise į teisingą teismą.

3.1 poskyryje atskleidžiama *prisiekusiųjų* teisinio statuso pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį problematika. Šio instituto veikimas teismo procese nulemia papildomas pareigas teisėjams išaiškinti prisiekusiesiems procesines garantijas, susijusias iš esmės su nešališkumo reikalavimo užtikrinimu. Tokios pareigos netinkamas įgyvendinimas nulemtų asmens teisės į teisingą teismą pažeidimus ir neigiamas pasekmes valstybei. Tokiu atveju kiltų pavojus ir Lietuvai pažeisti asmens teisę į teisingą teismą, jei teisėjai netinkamai išaiškintų procesines garantijas prisiekusiesiems ar jei prisiekusieji nesilaikytų teisėjo nurodymų. Lietuvos teisės sistemoje tokie teisėjo nurodymai būtų naujas reiškinys, nes teisėjas privalėtų aiškinti kitiems teisingumo vykdymo subjektams, kaip vykdyti teisingumą, o tai nesuderinama su teismų nepriklausomumu.

3.2 poskyryje tiriama *tarėjų* teisinio statuso pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį problematika. Šio instituto veikimas teismo procese nulemia papildomas tiesiogines pareigas ne tik teisėjams, bet ir pačiai valstybei. Teisėjui tenka pareiga užtikrinti, kad nebūtų pažeistos asmens procesinės garantijos, susijusios su tuo, jog byla turi būti išnagrinėta nešališko teismo, teisingai ir per trumpiausią laiką, o sprendimas – motyvuotas. Valstybei kyla pareiga užtikrinti, jog nebūtų pažeistos asmens procesinės garantijos, kad bylą išnagrinės nepriklausomas teismas, įsteigtas pagal įstatymą. Tokių pareigų netinkamas įgyvendinimas nulemia asmens teisės į teisingą teismą pažeidimus ir neigiamas pasekmes valstybei. Tokiu atveju kyla pavojus ir Lietuvai pažeisti asmens teisę į teisingą teismą, jei teisėjai ar kitų valstybės valdžių atstovai netinkamai užtikrintų asmens procesines garantijas veikiant tarėjų institutui.

3.3 poskyryje apibendrinami 3.1 ir 3.2 poskyriuose išanalizuoti teisėjo nurodymai prisiekusiesiems, teisėjo ir valstybės pareigos veikiant tarėjų institutui, tiek teisėjams, tiek valstybei siekiant visuomenės atstovų instituto suderinamumo su asmens teise į teisingą teismą.

3.4 poskyryje apžvelgiamos užsienio valstybių patirtys, susijusios su prisiekusiųjų ir tarėjų institutų praktiniu veikimu, kai šių institutų buvo atsisakyta ar jie reformuojami

dėl EŽTT formuojamos praktikos. Įvertinama EŽTT praktikos reali pasekmė užsienio valstybių teismų sistemoms.

Dėl visuomenės atstovų teismo procese instituto, kaip asmens teisės į teisingą teismą garantijos

Prieš pradedant analizuoti prisiekusiųjų ir tarėjų institutų (ne)suderinamumą su asmens teise į teisingą teismą, tikslinga ištirti, ar, remiantis Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi, visuomenės atstovų teismo procese institutas laikomas asmens teisės į teisingą teismą garantija.

Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens teisė į teisingą teismą, kad „bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas". Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio „Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą" formuluotės[1038] tikslas – pabrėžti Europos žmogaus teisių konvenciją ratifikavusių valstybių pozicijų vienybę dėl pačios šios principinės nuostatos įgyvendinimo, o asmens teisę į teisingą teismą (kitaip – teisę į teisingą bylos nagrinėjimą) galima užtikrinti įvairiais nacionaliniais būdais, t. y. pasirinkus vienokį ar kitokį teismo proceso modelį.[1039]

Europos žmogaus teisių konvencijoje nėra įtvirtinta asmens teisė į bylos nagrinėjimą kartu su visuomenės atstovais, – tai suprantama įvertinus skirtingas valstybių narių teisines sistemas. Priešingas požiūris būtų trukdęs Europos žmogaus teisių konvencijos raidai. Teisės į teisingą bylos nagrinėjimą garantija, įtvirtinta Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, yra susieta su konkrečiomis teisminėmis procedūromis, o ne su pagrindinėmis vertybėmis, kurių galima siekti įvairiomis priemonėmis.[1040] Todėl Europos žmogaus teisių konvenciją ratifikavusioms valstybėms paliekama diskrecijos teisė visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto atžvilgiu.

Egidijus Kūris, „papildydamas, kad tokia diskrecija, turėti ar ne visuomenės atstovų institutą, ir jog tai nėra siejama su privalomu reikalavimu teisinei valstybei įgyvendinant asmens į teisingą teismą, pabrėžia kiekvienos valstybės savitą konstitucinį identitetą. Jis teigia, kad ir tose valstybėse, kuriose visuomenės atstovų institutas yra, skiriasi, pvz., prisiekusiųjų sudėties ir atrankos modeliai, jų santykiai su teisėju byloje ir nuosprendžio priėmimo būdai. Kai kuriose kultūrose manoma, kad teisėjo

---

1038 Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalis: „<...> asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai *trumpiausią* laiką *viešumo* sąlygomis teisingai išnagrinėtų *pagal įstatymą* įsteigtas *nepriklausomas* ir *bešališkas* teismas <...>". „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 1984 m. lapkričio 22 d. protokolas Nr. 7", *supra note*, 794.

1039 Schabas, *supra note*, 7: 256. Išsami informacija apie Konvencijos rengimą ir plėtrą: Bates, *The Evolution of the European Convention of Human Rights*, *supra note*, 7; Bates, „The Birth of the European Convention on Human Rights", *supra note*, 7: 17.

1040 Mark Coen, „With Cat-Like Tread': Jury Trial and the European Court of Human Rights", *Human Rights Law Review* 14 (2014): 108, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/hrlr14&div=8&start_page=107&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.

nurodymai turi būti kuo išsamesni. Tai atitinka EŽTT praktiką, kurioje pabrėžiama, kad prisiekusiųjų teismo nuteistas asmuo turi gebėti suprasti nuosprendį. Tačiau kitose kultūrose manoma, kad kuo išsamesni nurodymai prisiekusiesiems, tuo mažesnis jų nepriklausomumas. Tai taip pat atitinka EŽTT praktiką, kurioje pabrėžiamas teismų nepriklausomumas. O kaip dėl šalių, kuriose nėra prisiekusiųjų? Jų sistemos taip pat atitinka EŽTT praktiką, nes jos pagrįstai laikomos mažiau priklausomomis nuo išorinės įtakos, pvz., teismo proceso per žiniasklaidą. Taigi, kuri sistema būtų kokybiškiausia ir palankiausia teisinei valstybei? Nei teisės kokybės doktrina (angl. *doctrine of the quality of the law*), nei EŽTT teisės viršenybės doktrina (angl. *Strasbourg doctrine of the rule of law*) negali atsakyti į tokius klausimus. Būtent nacionaliniu lygmeniu galima pasiūlyti, kas būtų geriausia konkrečiai šaliai, remdamiesi konkrečiu istoriniu, kultūriniu, politiniu ir teisiniu paveldu bei savo konstituciniu identitetu. Tačiau jų įžvalgos ir pasiūlymai nebūtinai gali būti perkeliami į užsienio šalis be neigiamų šalutinių padarinių, kurie viršytų jų privalumus. EŽTT doktrinos, kaip aiškinimo priemonės, taip pat gali suteikti tam tikras bendras gaires, tačiau tik iki ribos, kur prasideda nacionalinis konstitucinis identitetas“[1041], kitaip tariant, nacionalinės konstitucinės tapatybės sritis.

Taigi, Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnyje neįtvirtinus visuomenės atstovų instituto[1042] kaip vieno iš teisingo bylos nagrinėjimo garanto, kitaip – elemento, teisingas teismo procesas gali vykti ir be visuomenės atstovų[1043]. Tai dar savo funkcionavimo laikotarpiu[1044] aiškiai nurodė EŽTK[1045]. Pvz., byloje prieš Airiją nebuvo priimta peticija (skundas), susijusi su baudžiamosios bylos išnagrinėjimu be prisiekusiųjų, konstatuota, kad Europos žmogaus teisių konvencija negarantuoja tokios teisės.[1046] Kitoje byloje *Callaghanas prieš JK* toks išaiškinimas buvo pakartotas pripažinus, kad išimtinai teisėjai gali išnagrinėti bylą apeliacine tvarka, nors tokiame procese pateikiami ir tiriami nauji įrodymai, o pirmosios instancijos teisme byla buvo išnagrinėta

1041 Egidijus Kūris, „On the Rule of Law and the Quality of the Law: Reflections of the Constitutional-Turned-International Judge“, *Teoría y Realidad Constitucional*, 42 (2018): 156–157; „Case of Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium (1981, 7238/75)“, ECHR, žiūrėta 2024 m. balandžio 27 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62080.

1042 Konkrečiai buvo sprendžiama dėl prisiekusiųjų, tačiau galima traktuoti kaip nuomonę, kuri apima ir tarėjus, t. y. visuomenės atstovų institutą, nes EŽTT praktikoje jie nėra išskiriami, tačiau apskritai vertinami kaip institutai, kurie suteikia galimybę vykdant teisingumą tiesiogiai dalyvauti visuomenės atstovams, kuriems nekeliamas reikalavimas turėti teisinį išsilavinimą ir kurie nėra teisės srities profesionalai.

1043 „Jury Trial and Serious Fraud“, Justice, žiūrėta 2024 m. balandžio 27 d., https://justice.org.uk/jury-trial-serious-fraud/.

1044 Kartu su EŽTT ir ET Ministrų komitetu EŽTK, posėdžiavusi Strasbūre nuo 1954 m. liepos mėn. iki 1998 m. lapkričio 1 d., prižiūrėjo, kaip susitariančiosios šalys laikosi savo įsipareigojimų pagal Europos žmogaus teisių konvenciją. EŽTK nustojo egzistuoti, kai 1998 m. lapkričio 1 d. EŽTT tapo nuolat veikiančiu teismu. EŽTK buvo panaikinta, ir asmenys įgijo galimybę tiesiogiai kreiptis į EŽTT be išankstinio filtravimo proceso (išnaudoję visas vidaus teisinės gynybos priemones).

1045 „Case of X. and Y. v. Ireland 1980, 8299/78“, Strada Lex Europe, žiūrėta 2023 m. vasario 20 d., 2024 m. sausio 17 d., https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_8299-78.

1046 „Case of X and Others v. Ireland (2023, 23851/20, 24360/20)“, ECHR, žiūrėta 2024 m. sausio 26 d., https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-225329.

dalyvaujant prisiekusiesiems.[1047]

EŽTK nustojus egzistuoti ir EŽTT tapus nuolat veikiančiu teismu, pozicija dėl galimybės valstybėms pasirinkti įvairius teismo proceso modelius, jeigu jie atitinka Europos žmogaus teisių konvenciją, nekito.[1048] Antai vienose Konvencijos valstybėse narėse veikia teismo proceso modelis be visuomenės atstovų, kitose – su, o toks teismo proceso modelis gali būti tiek su prisiekusiaisiais, tiek su tarėjais.

EŽTT atkreipė dėmesį į prisiekusiųjų instituto taikymo praktikoje įvairovę, įvardydamas skirtumus, susijusius su prisiekusiųjų skaičiumi ir nuosprendžių kaltės klausimu priėmimo tvarka.[1049] Tarėjų atveju nuosprendžių priėmimo tvarka tuo aspektu, kad procesiniai sprendimai priimami kartu su teisėju (-ais), yra vienoda. Tačiau gali skirtis procesinių sprendimų priėmimo procedūra, atsižvelgiant į tai, kokie klausimai tokiame procese sprendžiami. Be to, tarėjų skaičius kolegijoje skiriasi: pvz., paprastai ją sudaro teisėjas ir 2 tarėjai, tačiau tam tikrais atvejais gali dalyvauti daugiau tiek teisėjų, tiek tarėjų. Pažymėtina, kad tarėjai ir teisėjas turi vienodą sprendžiamojo balso teisę, todėl tais atvejais, kai jų kolegijoje yra daugiau nei teisėjų, jie nulemia bylos rezultatą. Tokiu atveju teisėjas, kuris turi pareigą surašyti procesinį sprendimą, jį surašo prieš savo vidinį įsitikinimą. Tokia situacija akivaizdžiai neatitinka teisingumo vykdymo sampratos. Tačiau šis klausimas – tarėjų teisinio statuso poveikis teismo sprendimo kokybei, kai teisėjas negali priimti sprendimo vadovaudamasis savo vidiniu įsitikinimu, – EŽTT nebuvo keliamas.

Pirmiausia analizuojami Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (ne)pažeidimai, susiję su *prisiekusiųjų* instituto taikymu, po to – su *tarėjų*.

3.1. Teismo proceso (ne)suderinamumas su teisės į teisingą teismą reikalavimais dalyvaujant *prisiekusiesiems*[1050]

„Nors prisiekusieji, kalbant apie teisę,
negali įnešti nieko vertingo,
jie gali padaryti begalę klaidų,
nes dvylika vyrų per minutę gali nesuprasti daugiau teisės,
nei teisėjas gali išaiškinti per valandą.“[1051]

Analizuojamas EŽTT požiūris į *prisiekusiųjų* institutą ir tai, kokiais atvejais konstatuojamas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (ne)pažeidimas

1047 „Case of Callaghan and Others v. the United Kingdom (1989, 14739/89)“, ECHR, žiūrėta 2025 m. lapkričio 10 d., https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-82196%22]}.

1048 „Case of Taxquet v. Belgium (2010, 926/05)“, ECHR, žiūrėta 2023 m. vasario 26 d. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-101739%22]}.

1049 ET priklauso 47 valstybės narės.

1050 Žr. 2 lentelę „Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies ir kitų susijusių nuostatų (ne)pažeidimai, susiję su visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto taikymu“ prieduose.

1051 „Case of Skidmore v. Baltimore & OR Co., 167 F.2d 54 (2d Cir. 1948)“, Justia, https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/167/54/1493968/.

dėl teisės į teisingą teismą. Pareiškėjai skundus EŽTT teikė prisiekusiųjų teisme įžvelgę teisės į teisingą teismą pažeidimų, susijusių su teisėjų duodamais nurodymais prisiekusiesiems dėl teisės tylėti ir nešališkumo, kai šališkumas gali būti nulemtas rasistinių pažiūrų, santykio su šalimis ir kitais proceso dalyviais, pasitarimų slaptumo pažeidimo, nemotyvuotų sprendimų, politinių pažiūrų ir žiniasklaidos poveikio.

Minėti kriterijai, kurie gali nulemti teisės į teisingą teismą pažeidimus, taip pat prisiekusiųjų šališkumą, nagrinėjami atskiruose skyreliuose. Prieš tai trumpai paaiškinamas proceso *voir dire* santykis su Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi. Proceso *voir dire*, kuris vyksta prieš pradedant bylą nagrinėti iš esmės, metu būsimiems prisiekusiesiems užduodama klausimų siekiant išsiaiškinti jų nuomonę apie bylą ir žiniasklaidos poveikį jiems, – tai laikoma priemone, padedančia sumažinti prisiekusiųjų šališkumą.[1052] Taip kaltinamieji dalyvauja prisiekusiųjų atrankoje, kai iš jų formuojama konkreti kolegija. Byloje *Mohamedas Zaroualis prieš Belgiją* (1994 m.)[1053] pareiškėjo teiginius, kad buvo pažeista teisė į teisingą teismą, numatyta Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, kai jam nebuvo leista, apklausiant būsimus prisiekusiuosius, sužinoti jų politinių, religinių ir moralinių įsitikinimų, EŽTK pripažino nepagrįstais[1054]. EŽTK konstatavo, kad Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalis nesuteikia kaltinamajam teisės dalyvauti renkant prisiekusiuosius.[1055] EŽTT pabrėžė prisiekusiųjų duotą priesaiką bylą nagrinėti objektyviai – tai yra pakankama priemonė prisiekusiųjų teismo nešališkumui užtikrinti. Tačiau M. Coenas įžvelgė, kad, jeigu būtų nuspręsta, jog Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje reikalaujama procedūros, panašios į *voir dire*, būtų kilęs Anglijos / Velso ir Airijos pasipriešinimas, nes šalys nepritarė tokių priemonių poreikiui.[1056]

3.1.1. Teisėjo pareigos duoti nurodymus prisiekusiajam dėl kaltinamojo teisės tylėti įgyvendinimas

EŽTT pabrėžė, kad teisė tylėti, kaip ir privilegija neduoti parodymų prieš save,

---

1052 JAV balsavimo procesas prisiekusiųjų teisme turi gilias tradicijas ir yra laikomas esmine priemone kaltinamojo atžvilgiu nešališkai prisiekusiųjų kolegijai užtikrinti, kaip tai numatyta JAV Konstitucijos 6 pataisoje. Procedūra *voir dire* įvairiose valstijose labai skiriasi, pvz., pagal tai, kas ją vykdo: advokatai, teisėjas ar abu, ir pagal tai, kokiomis priemonėmis ji atliekama (pvz., apklausa žodžiu ar apklausa raštu). Gregory E. Mize, Paula Hannaford-Agor ir Nicole L. Waters, „The State-of-the-States Survey of Jury Improvement Efforts: A Compendium Report", *Faculty Publications (2007):* 2400, https://scholarship.law.wm.edu/facpubs/2400.

1053 „Case of Mohamed Zarouali v. Belgium (1994, 20664/92)", ECHR, žiūrėta 2024 m. balandžio 27 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2220664/92%22]}.

1054 *Ibid.*, 106.

1055 Coen, *supra note*, 1040: 109; „Case of Kremzow v. Austria (1990, 12350/86)", 11, 12, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2212350/86%22],%22itemid%22:[%22001-725%22]}.

1056 Teismo nuorodą į anglų poziciją žr.: „Case of R v. Cornwall (2009, EWCA Crim 2458 at para [24], per Leveson LJ)". Airijos valdžia: „Case of People (AG) v Lehman (1947, No 2) IR 137"; „Case of People (DPP) v Haugh (2000, 1 IR 184)".

sudaro Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintos „teisingo proceso“ sąvokos esmę. Būtų nesuderinama su teisės į tylėjimą principu, jei apkaltinamasis nuosprendis būtų pagrįstas vien arba daugiausia kaltinamojo tylėjimu ar atsisakymu atsakyti į klausimus arba duoti parodymus. Tačiau, kaip nurodo EŽTT, teisė tylėti nėra absoliuti. Jei yra įrodymų, kuriems reikalingas kaltinamojo paaiškinimas, kurį jis turėtų turėti galimybę pateikti, kaltinamojo atsisakymas tai padaryti gali būti laikomas paaiškinimo nebuvimu ir nulemti išvadą dėl jo kaltės. Ir atvirkščiai – jeigu prokuroro pateikti įrodymai turi tokią menką įrodomąją vertę, kad nereikalauja jokio atsakymo, jo nepateikimas negali pateisinti išvados dėl kaltės.[1057]

Teisėjas prieš bylos nagrinėjimą prisiekusiesiems turi ne tik išaiškinti įrodinėjimą nustatančias rašytines teisės normas ar precedentus, bet ir duoti atitinkamų nurodymų, o vienas iš jų – kaltinamojo teisės tylėti išaiškinimas. Teisėjas savo nurodymu prisiekusiesiems neturi palikti galimybės jiems neigiamai nuspręsti dėl kaltinamojo teisės tylėti ir neduoti prieš save parodymų tiek ikiteisminio tyrimo met, tiek nagrinėjant bylą.[1058]

Byloje *Condronas prieš JK* (2000 m.)[1059] pareiškėjai, nuteisti už narkotikų platinimą ikiteisminio tyrimo metu, priešingai nei nagrinėjant bylą, nenurodė, kad narkotikai buvo skirti jų asmeniniams poreikiams, o tai, ką perdavė kitam kaltinamajam, nebuvo narkotikai. Pareiškėjai teigė, kad ikiteisminio tyrimo metu jie tylėjo patarti advokato. Jų advokatas nacionaliniame teisme paliudijo, kad tokį jo patarimą nulėmė susirūpinimas dėl jų gebėjimo atsakyti į apklausos metu jiems pateiktus klausimus. EŽTT nurodė, kad pareiškėjų advokatas dalyvavo per visą jų apklausą ir galėjo patarti jiems neatsakinėti į pateiktus klausimus. Be to, pareiškėjai paaiškino, kodėl jie per apklausą policijoje nepaminėjo, kad jie ir kitas kaltinamasis apsikeitė tam tikrais daiktais. EŽTT vertinimu, tai, ar pareiškėjai buvo pakankamai sąmoningi, kad suprastų tylėjimo pasekmes, ar bylą nagrinėjantis teisėjas pakankamai atsižvelgė į jų pasitikėjimą advokato patarimu, paaiškinančiu jų tylėjimą, turėjo būti sprendžiama atsižvelgiant į teisėjo prisiekusiesiems duotus nurodymus. EŽTT konstatavo, jog teisėjas atkreipė prisiekusiųjų dėmesį į tai, kad advokatas patvirtino policijoje pataręs pareiškėjams tylėti. Tačiau, EŽTT teigimu, jis tai padarė taip, kad prisiekusieji galėjo suprasti netinkamai, nepaisant to, jog galėjo būti įsitikinę paaiškinimo patikimumu. EŽTT nuomone, prisiekusiesiems privalėjo būti nurodyta, kad jie gali neigiamai spręsti tik įsitikinę, jog pareiškėjų tylėjimą policijos apklausos metu galima pagrįstai paaiškinti tik tuo, kad jie neturėjo atsakymo. Nagrinėjamu atveju teisėjo nurodymai buvo nepakankami, todėl konstatuotas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas.

Kitoje byloje Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo

---

1057 „Case of Murray v. the United Kingdom (1996, 18731/91)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-57980%22]}.

1058 *Ibid.*

1059 „Case of Condron v. the United Kingdom (2000, 35718/97)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58798%22]}.

neįžvelgta. Byloje *Becklesas prieš JK* (2002 / 2003 m.)[1060] už nužudymą nuteistas pareiškėjas teigė, kad jam buvo užkirstas kelias į teisingą bylos nagrinėjimą, nes teisėjas savo nurodymu prisiekusiesiems paliko galimybę padaryti neigiamą išvadą dėl jo teisės tylėti ir neduoti prieš save parodymų ikiteisminio tyrimo metu, kai jis nenurodė, jog buvo įvykio vietoje. EŽTT nustatė, kad teisėjas du kartus, duodamas nurodymus prisiekusiesiems, pabrėžė, jog nėra jokių įrodymų, pagrindžiančių tai, ką advokatas sakė pareiškėjui ikiteisminio tyrimo metu. Teisėjas pirmasis paklausė pareiškėjo, ar jis nori atskleisti savo pokalbių su advokatu turinį. EŽTT sprendė, kad visi šie klausimai yra susiję su pareiškėjo paaiškinimo patikimumu ir, siekiant teisingumo, turėjo būti įtraukti į nurodymus, jog prisiekusieji galėtų visapusiškai apsvarstyti, ar pareiškėjo tylėjimo priežastis buvo nuoširdi, ar, priešingai, jo tylėjimas iš tikrųjų reiškė tik kaltę, o rėmimasis advokato patarimu tylėti buvo tik patogus pasiteisinimas. Teisėjas pateikė prisiekusiesiems pareiškėjo tylėjimo paaiškinimą ir informavo prisiekusiuosius: „Jei manote, kad nurodyta priežastis yra tinkama, tada, žinoma, negalėtumėte jos taikyti prieš [pareiškėją]"; „pareiškėjo neatsakinėjimas į policijos klausimus savaime negali įrodyti kaltės" ir kad prisiekusieji turi „nuspręsti, ar buvo teisinga ir tinkama daryti tokias išvadas", kad „egzistuoja teisė tylėti". EŽTT padarė išvadą, kad prisiekusiesiems buvo primintos visos minėtos svarbios aplinkybės ir nurodyta, jog, jeigu jie įsitikins, kad pareiškėjo tylėjimas policijos apklausos metu negali būti protingai paaiškinamas tuo, jog jis neturėjo atsakymo arba svaraus pareiškimo, neturėtų daryti neigiamos išvados. Todėl, kaip minėta, Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimas nekonstatuotas.

3.1.2. Teisėjo pareigos duoti nurodymus prisiekusiajam dėl nešališkumo įgyvendinimas

Nešališkumo principas yra taikomas ir prisiekusiesiems. Prisiekusiųjų šališkumą gali nulemti santykis su šalimis, kitais teismo proceso dalyviais, kita valdžia, taip pat jų politinės ar rasistinės pažiūros. Todėl, iškilus pagrįstų abejonių dėl prisiekusiųjų nešališkumo, galimi Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimai. Didelė dalis atsakomybės priskiriama nacionaliniam teismui, kuris privalo užtikrinti, kad prisiekusieji būtų nešališki, o dėl to kilus abejonių – imtis atitinkamų priemonių.[1061]

Skyreliuose analizuojami Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (ne)pažeidimai, susiję su prisiekusiųjų (ne)šališkumu dėl jų santykio su bylos šalimi, kitais proceso dalyviais, kita valdžia, jų politinėmis ar rasistinėmis pažiūromis ir žiniasklaidos poveikiu.

1060 „Case of Beckles v. the United Kingdom (2002, 44652/98)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22Beckles%20v.%20United%20Kingdom%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-60672%22]}.

1061 Lijana Štarienė, *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją* (Vilnius: Registrų centras, 2010), 405–406.

3.1.2.1. Dėl rasistinių pažiūrų

Pareiškėjai abejoja teismo nešališkumu, kai prisiekusieji skleidžia rasistinį požiūrį. Tokiais atvejais nacionalinis teismas privalo imtis atitinkamų priemonių ir užtikrinti, kad sprendimą priimtų nešališkas teismas. Tai reiškia, kad teismas turi teisę pašalinti iš prisiekusiųjų bet kurį asmenį arba tinkamai reaguoti į susidariusią situaciją, griežtai primindamas prisiekusiesiems jų pareigą spręsti bylą be jokio išankstinio nusistatymo. Taip siekiama išvengti abejonių tiek dėl prisiekusiųjų, tiek dėl viso teismo nešališkumo.[1062] Tokiais atvejais teisėjai prisiekusiesiems duoda nurodymų apie pareigą spręsti bylą nešališkai.

Byloje *Gregory'is prieš JK* (1997 m.)[1063] neprireikė nušalinti prisiekusiojo, teisėjui pakako duoti nurodymą prisiekusiesiems apie pareigą spręsti bylą nešališkai. EŽTT taip pat įvertino laiku atliktus teisėjo veiksmus siekiant užkardyti neigiamas pasekmes, jo patirtį, taip pat tai, kad prisiekusieji buvo davę priesaiką, jog teisingai išnagrinės bylą ir priims teisingą nuosprendį, atsižvelgdami į įrodymus.[1064] Be to, po teisėjo nurodymo byla buvo nagrinėjama dar ne viename teismo posėdyje. Todėl EŽTT konstatavo, kad teisėjas ėmėsi pakankamų priemonių užtikrinti, jog bylą išnagrinės nešališkas teismas. Taigi, EŽTT vertino, kad nuo rasistinių pareiškimų buvo praėjęs ilgokas laiko tarpas, todėl prisiekusieji galėjo pakeisti savo pažiūras.

Tačiau byloje *Sanderis prieš JK* (2000 m.)[1065] EŽTT nepakako teisėjo nurodymo ir jo patirties – konstatuotas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas, nes prisiekusieji turėjo būti nušalinti. Nagrinėjant bylą prisiekusysis perdavė teisėjui raštelį, kad bent du prisiekusieji išsakė rasistinių komentarų. Teisėjas nurodė prisiekusiesiems pareigą bylą spręsti nešališkai, t. y. priimti nuosprendį, paremtą išimtinai įrodymais ir be išankstinio nusistatymo. Tačiau EŽTT vertino, kad teisėjo nurodymas per trumpą laiką (t. y. vieną naktį) negalėjo pakeisti rasistiškai nusiteikusių prisiekusiųjų nuomonės. Todėl padaryta išvada, kad laikotarpis vertintinas kaip vienas iš esminių veiksnių, lemiančių Europos žmogaus teisių konvencijos (ne)pažeidimo pripažinimą. Jeigu laiko tarpas nuo galimo šališkumo fakto paaiškėjimo iki bylos išnagrinėjimo yra ganėtinai ilgas ir nėra požymių, kad prisiekusysis išliko šališkas, vertinama, kad pažeidimo nebuvo. Vis dėlto dėl šios bylos tiek kai kurie EŽTT teisėjai[1066], tiek kai kurie autoriai[1067] laikosi nuomonės, kad turėjo būti pripažintas ne

---

1062 Štarienė, *supra note*, 1061: 408.

1063 „Gregory v. the UK", *supra note*, 453.

1064 Štarienė, *supra note*, 1061: 408.

1065 Štarienė, *op. cit.*, 409; „Case of Sander v. the United Kingdom (2000, 34129/96)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58835%22]}.

1066 Štarienė, *op. cit.*, 409; „Partly concurring opinion, partly dissenting opinion of Judge Loucaides": „Case of Sander v. the United Kingdom", *op. cit.*

1067 Štarienė, *op. cit.*, 408–409; Stefan Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings* (Oxford: Oxford University Press, 2005), 65.

tik objektyvus, bet ir subjektyvus nešališkumo pažeidimas[1068]. Prisiekusieji bylos nagrinėjimo dieną teisėjui įteikė du laiškus, t. y. vieną bendrą, paneigiantį jų rasistines pažiūras, o kitą pasirašytą vieno iš prisiekusiųjų, kuriame jis pripažino greičiausiai esąs tas asmuo, kuris paskleidė rasistinius juokelius, atsiprašė ir pasižadėjo bylą spręsti be rasistinio požiūrio (šališkumo).[1069]

Po pirmiau nurodytų EŽTT išaiškinimų bylose *Gregory'is prieš JK* ir *Sanderis prieš JK* nacionaliniai teismai nagrinėjo panašaus pobūdžio bylas[1070], pripažindami, kad teisėjo nurodymas prisiekusiesiems apie bylos nagrinėjimą remiantis išimtinai įrodymais yra pakankamas, jog būtų atmestas prašymas nušalinti prisiekusiuosius. Be to, akcentavo, kad neaiškūs ir netikslūs rasistinio pobūdžio komentarai, kurie paaiškėja teismo proceso metu, negali nulemti nuosprendžio ydingumo. Turi būti išsakomos konkrečios rasistinės pastabos kaltinamojo atžvilgiu ar dėl konkretaus bylos aspekto.[1071]

M. Coeno nuomone, šiais EŽTT sprendimais nacionaliniuose teismuose turėtų būti vadovaujamasi ne vien sprendžiant prisiekusiųjų nušalinimo klausimus, paremtus rasiniu šališkumu, tačiau ir pagrįstus homofobiškumu ar kai kaltinamasis galėtų būti nuteistas dėl socialinių ar ekonominių priežasčių, pvz., dėl neaukšto socialinio statuso visuomenėje ar tam tikrų kitų stereotipų.[1072]

Kai byloje pareiškiama įtarimų dėl prisiekusiųjų ar šios kolegijos nario nešališkumo, teisėjas turi imtis tinkamų procesinių priemonių ir išsklaidyti šias abejones. Pvz., jei vienas iš prisiekusiųjų išsakė rasistinių pastabų, teisėjas, išklausęs šalių ir kitų teismo proceso dalyvių paaiškinimus, turi iškviesti prisiekusiuosius ir duoti papildomų nurodymų. Be to, teisėjas gali nušalinti visą prisiekusiųjų teismą, jei vienas iš prisiekusiųjų netiesiogiai pripažino, kad išsakė rasistinių pastabų, arba gali atlikti tyrimą siekdamas išsiaiškinti fakto, kuris gali kelti abejonių dėl prisiekusiųjų nešališkumo, realumą ir nustatyti, kokią reikšmę tas faktas galėjo turėti jų nuomonei, visų pirma, išklausydamas prisiekusiuosius.[1073]

3.1.2.2. Dėl santykio su šalimis ir kitais proceso dalyviais

EŽTT taip pat tyrė prisiekusiųjų (ne)šališkumą vertindamas jų asmenines sąsajas su byla. Tai taip pat gali nulemti teisės į nešališką teismą pagal Europos žmogaus teisių

1068 Štarienė, *supra note*, 1061: 385.

1069 Štarienė, *op. cit.,* 408–409; „Dissenting opinion of Judge Sir Nicolas Bratza joined by Judges Costa and Fuhrmann": „Case of Sander v. the United Kingdom", *supra note*, 1065.

1070 „Case of Regina v. Mirza", *supra note*, 451; „Case of R v. Momodou (2005, EWCA Crim 177, 2005, 2 All ER 571)"; „Case of R v. Heward (2012, EWCA Crim 890); „Case of R v. Budai (2011, EWCA Crim 186 at para 37, per Leveson LJ); Coen, *supra note*, 1040: 6–7.

1071 „Case of R v. Hussain (2005, EWCA Crim 2691)"; Coen, *op. cit.,* 6–7.

1072 Coen, *op. cit.*, 111.

1073 „Case of Tikhonov and Khasis v. Russia (2021, 12074/12, 16442/12)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22jury%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-208276%22]}, žr. joje nurodytą praktiką (43 punktas).

konvencijos 6 straipsnio 1 dalį pažeidimą, jei prisiekusysis yra suinteresuotas bylos baigtimi ar žino bylos detalių, dar neprasidėjus teismo procesui, nes palaiko ryšius su kaltinamuoju, kitomis bylos šalimis ar teismo proceso dalyviais. Faktas, kad prisiekusysis pažįsta byloje dalyvaujantį asmenį, nėra pagrindas abejoti teismo šališkumu, tačiau tokią abejonę gali nulemti tokių asmenų tarpusavio santykio pobūdis.

Byloje *Pullaras prieš JK* (1996 m.)[1074] buvo nagrinėjami prisiekusiojo ir liudytojo asmeniniai ryšiai bei jų pobūdis. Pareiškėjas buvo pripažintas kaltu dėl korupcijos, kai neteisėtais būdais siekė, kad dviem asmenims būtų išduotas statybų leidimas. Abu šie asmenys teisme davė kaltinamajam naudingus parodymus. Vienas iš prisiekusiųjų dirbo vienam iš liudytojų priklausančioje įmonėje. EŽTT vertinimu, kiekvienu konkrečiu atveju turi būti sprendžiama, ar prisiekusiojo ir kito teismo proceso dalyvio ryšio pobūdis ir laipsnis yra toks, kad nulemtų teismo nešališkumą. EŽTT atsižvelgė į tai, kad prisiekusysis buvo jaunesnysis tarnautojas, nedirbo su konkrečiu projektu, dėl kurio iš dalies buvo kaltinamas pareiškėjas, be to, buvo atleistas iš įmonės prieš pat bylos nagrinėjimą. Taip pat EŽTT nurodė, kad šis prisiekusysis buvo atrinktas atsitiktinai, buvo vienas iš penkiolikos[1075], kuriems teisėjas buvo davęs nurodymų įvertinti liudytojų parodymus nešališkai ir kurie dėl to prisiekė[1076]. L. Štarienės teigimu, EŽTT, vertindamas prisiekusiųjų nešališkumo klausimą, turėtų taikyti tokius pačius kriterijus kaip tarėjams. Todėl EŽTT argumentas, kad teismas laikomas nešališku, atsižvelgiant ir į tai, jog buvo abejojama tik vienu prisiekusiuoju iš penkiolikos, neįtikinamas. Galioja bendra nuostata, kad teisė į nešališką teismą nulemia teismo kaip visumos nešališkumo būtinybę, todėl nesvarbu, ar abejojama vieno, ar kelių prisiekusiųjų nešališkumu.[1077] Juolab ir EŽTT visuomenės atstovų atžvilgiu išaiškino, kad jeigu vienas iš kolegijos narių yra šališkas, tokiais laikomi ir kiti kolegijos nariai.[1078]

Byloje *Ekebergas ir kt. prieš Norvegiją* (2007 m.)[1079] prisiekusysis prieš kelerius metus buvo davęs policijai parodymus apie bylą kaip liudytojas. Ši aplinkybė paaiškėjo bylos nagrinėjimo pradžioje, ir gynyba paprašė atleisti prisiekusiuosius bei sudaryti naują prisiekusiųjų kolegiją. Nacionalinis teismas tokio prašymo netenkino. Jis nusprendė, kad pakanka nušalinti atitinkamą prisiekusįjį. EŽTT konstatavo, kad Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalis nebuvo pažeista, nes prisiekusieji 3 savaites po to, kai buvo atleistas prisiekusysis, ne tik nepriėmė nuosprendžio, bet ir

---

1074 „Case of Pullar v. the United Kingdom, 1996, 22399/93)", ECHR, 55, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-1876%22]}.

1075 Teismo procesas vyko Škotijoje, kurioje prisiekusiųjų skaičius yra 15. Peter Duff, „The Scottish Criminal Jury: A Very Peculiar Institution", iš *World Jury Systems*, sud. Neil Vidmar (Oxford: Oxford University Press, 2000), 249.

1076 Štarienė, *supra note*, 1061: 407.

1077 *Ibid*., 409.

1078 „Case of Sander v. the United Kingdom", *supra note*, 1065; Merkevičius, *supra note*, 122: 77.

1079 „Case of Ekeberg and Others v. Norway (2007, 11106/04, 11108/04, 11116/04, 11311/04, 13276/04)", ECHR, žiūrėta 2023 m. vasario 26 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-81994%22]}.

jo nesvarstė. Nacionalinis teismas laikomas nešališku, jeigu prisiekusysis yra nušalinamas bylos nagrinėjimo pradžioje, tuo labiau kai byloje pakanka garantijų tokiam šališkumui pašalinti, t. y. teisėjo nurodymai prisiekusiesiems bylą spręsti nešališkai, prisiekusiojo nušalinimas ankstyvoje bylos stadijoje ir prisiekusiojo kaip liudytojo pareiškimo apie bylos faktines aplinkybes svarbos nebuvimas. Vieno iš prisiekusiųjų trumpas dalyvavimas nagrinėjant bylą negalėjo nulemti teismo šališkumo.[1080] Tačiau, M. Coeno nuomone, EŽTT turėjo konstatuoti asmens teisės į teisingą teismą pažeidimą, nes visi prisiekusieji galėjo būti paveikti ir jų nešališkumas negrįžtamai atimtas. Iš šalies stebint objektyviam stebėtojui, buvo galima pagrįstai manyti, kad atleisto prisiekusiojo poveikis likusiems prisiekusiesiems buvo reikšmingas.[1081]

Byloje *Simsekas prieš JK* (2002 m.)[1082] teismas išliko nuoseklus, laikėsi pirmiau dviejose bylose išdėstytų argumentų. Be kita ko, atsižvelgiant į tai, kad kalėjimo prižiūrėtojas, sužinojęs apie savo artimos giminaitės kaip prisiekusiosios dalyvavimą byloje, kurioje nagrinėjamas asmuo buvo sulaikytas ir laikytas toje pačioje kalėjimo dalyje, kurioje jis dirbo, apie tai pranešė kalėjimo vadovybei paaiškindamas, jog nuo bylos pradžios nekalbėjo su giminaite, o prasidėjus bylai buvo perkeltas dirbti į kitą kalėjimo dalį[1083]. Tokių aplinkybių pakako, kad būtų neįžvelgtas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas.

Byloje *Peteris Armstrongas prieš JK* (2014 m.)[1084] pareiškėjas buvo nuteistas už nužudymą, liudytojai byloje buvo policijos pareigūnai, o prisiekusieji buvo į pensiją išėjęs policijos pareigūnas ir dirbantis policijos pareigūnas. Abu prisiekusieji (pareigūnai) informavo teismą apie šias aplinkybes. Į pensiją išėjęs pareigūnas prisiekusysis paaiškino, kad jau daug metų yra pensininkas ir nepažįsta pareigūnų liudytojų. Dirbantis pareigūnas prisiekusysis nurodė, kad juos atpažino. Gynėjui advokatui buvo suteikta galimybė ištirti ir išsiaiškinti policijos pareigūnų sąsajas su byla, ir advokatas nekvestionavo tolesnio prisiekusiųjų dalyvavimo. EŽTT konstatavo, kad nagrinėjant pareiškėjo bylą taikytos apsaugos priemonės buvo pakankamos, kad būtų užtikrintas prisiekusiųjų nešališkumas, todėl Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas nenustatytas.

Byloje *Kristiansenas prieš Norvegiją* (2015 m.)[1085] pareiškėjas įrodinėjo Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą, nes vienas iš prisiekusiųjų, nagrinėdamas bylą dėl pasikėsinimo iššaginti, buvo šališkas. Nagrinėjant bylą prisiekusysis informavo teisėją, kad pažinojo nukentėjusiąją. EŽTT konstatavo, kad

---

1080 Štarienė, *supra note*, 1061: 408.

1081 Coen, *supra note*, 1040: 6–7.

1082 „Case of Simsek v. the United Kingdom (2002, 43471/98)", ECHR, žiūrėta 2023 m. vasario 26 d., https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-22615%22]}.

1083 Štarienė, *op. cit.*, 407.

1084 „Case of Peter Armstrong v. the United Kingdom (2014, 65282/09)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-10309%22]}.

1085 „Case of Kristiansen v. Norway (2015, 1176/10)", § 47, ECHR, žiūrėta 2024 m. kovo 27 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-159211%22]}.

ankstesni pavieniai nukentėjusiosios ir prisiekusiojo kontaktai savaime negali būti nušalinimo pagrindas, nes jis nepažinojo nukentėjusiosios asmeniškai. Tačiau prisiekusiojo išsakyti teiginiai apie nukentėjusiąją kaip ramią ir tylią asmenybę galėjo perteikti teigiamą aukos portretą, galintį paveikti prisiekusiojo ir (arba) kitų prisiekusiųjų vertinimą kaltinamojo nenaudai. Šią galimybę sustiprino tai, kad prisiekusiojo moralinis įvertinimas buvo išreikštas tuo metu, kai jis galėjo būti suvokiamas kaip komentaras arba reakcija į nukentėjusiosios ką tik duotus žodinius parodymus. Pareiškėjas turėjo teisėtą pagrindą manyti, kad prisiekusysis galėjo iš anksto nusistatyti, kas galėjo paveikti jo sprendimą dėl kaltumo. Be to, pareiškėjo advokatas prašė nušalinti prisiekusįjį dėl šališkumo. Nukentėjusiojo advokato padėjėjas palaikė šį prašymą, o prokuroras paliko spręsti teismui. Nacionalinis teismas nenusišalino, prašymo netenkino ir nepateikė prisiekusiesiems nurodymų remtis tik teisme pateiktais įrodymais ir neleisti kitiems veiksniams daryti poveikio jų nešališkumui. Todėl EŽTT konstatavo Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą.

Kita grupė skundų EŽTT buvo susijusi su *netinkamu prisiekusiųjų bendravimu* su šalimis ar kitais proceso dalyviais nagrinėjant bylą. Tai gali pakenkti jų nešališkumui ir paskatinti pažeisti teisę į nešališką teismą pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį.

Byloje *Hardimanas prieš JK* (1996 m.)[1086] EŽTK nepriėmė skundo, kuris buvo grindžiamas tuo, kad prisiekusioji pakvietė advokatą, atstovaujantį kartu su pareiškėju kaltinamam asmeniui, susitikti. Pareiškėjas vienbalsiai buvo nuteistas už nužudymą, o kartu kaltinamas asmuo – vienbalsiai išteisintas. Pareiškėjas teigė, kad prisiekusioji galėjo paveikti prisiekusiųjų nuosprendį. EŽTK nurodė, kad prisiekusiosios raštelis buvo mandagus, jame nebuvo užsiminta apie bylą ir nebuvo jokių požymių, jog prisiekusiajai buvo sunku susidaryti nuomonę apie įrodymus arba kad ji balsavo ir ragino kitus balsuoti tam tikru būdu. EŽTK ieškojo akivaizdžių ir aiškių subjektyviojo šališkumo įrodymų, tačiau nevertino, kaip prisiekusiosios veiksmai galėjo atrodyti objektyviuoju šališkumo aspektu. Autorės nuomone, situacija turėjo būti įvertinta objektyviuoju šališkumo aspektu. Nagrinėjant bylą prisiekusioji tiesiogiai bendravo su vieno iš kaltinamųjų advokatu. Šio advokato ginamas kaltinamasis buvo išteisintas, o kitas kaltinamasis – nuteistas. Akivaizdu, kad toks teismas stebint situaciją iš šalies galėjo atrodyti šališkas.

EŽTT nagrinėjo prisiekusiųjų šališkumo bylą *Szypuszas prieš JK* (2010–2011 m.)[1087], susijusią su policijos pareigūnu. Pareiškėjas buvo nuteistas už pasikėsinimą nužudyti po muštynių gatvėje. Baudžiamosios bylos baigtis iš esmės priklausė nuo vaizdo stebėjimo kamerų įrašų. Teisminio nagrinėjimo metu šie įrodymai buvo rodomi aparatu,

1086 „Case of Hardiman v. the United Kingdom (1996, 25935/94)“, ECHR, žiūrėta 2023 m. vasario 26 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2225935/94%22],%22itemid%22:[%22001-2756%22]}.

1087 „Case of Szypusz v. the United Kingdom (2010, 8400/07)“, ECHR, žiūrėta 2023 m. vasario 26 d., https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%2243471/98%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-100506%22]}.

kurį valdė policininkas ir kuriuo buvo galima peržiūrėti, sustabdyti įrašą ir pakartoti vaizdo įrašo peržiūrą. Prisiekusieji, išėję į pasitarimų kambarį, nusprendė dar kartą peržiūrėti vaizdo įrašą, todėl jiems sugrįžus į teismo posėdžių salę policijos pareigūnas, kuris valdė atitinkamą aparatą, parodė vaizdo įrašą. Pareiškėjas teigė, kad policininko buvimas šioje situacijoje pakenkė prisiekusiųjų nešališkumui. Šis policininkas dalyvavo ikiteisminiame tyrime, taip pat byloje davė parodymus, kad gavo vaizdo kamerų įrašus ir paėmė kito kaltinamojo burnos tepinėlį. EŽTT sutiko, kad vaizdo įrašų operatoriaus buvimas vienam su prisiekusiaisiais yra objektyvi priežastis suabejoti jo kaip policijos pareigūno statusu ir padaryti išvadas apie galimą poveikį prisiekusiesiems. Prisiekusiesiems buvo duoti konkretūs nurodymai, kaip jie turėjo bendrauti su policininku, t. y. išimtinai nurodyti vaizdo įrašo vietas, kurios jiems turėtų būti atsuktos. Pareigūnui taip pat buvo nurodyta nieko nedaryti ir nesakyti, tik rodyti prisiekusiųjų prašomas vaizdo įrašo dalis. Tačiau EŽTT sutiko, kad procedūrinis pažeidimas buvo padarytas, ir pagrįstai sprendė, kad to nepašalina nei prisiekusiųjų ar policijos pareigūno instruktažas, nei prisiekusiųjų žinojimas, jog jie bylas turi nagrinėti nešališkai ir tik remdamiesi įrodymais. Konstatuotas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas.

Byloje *Tikhonovas ir Khasis prieš Rusiją* (2021 m.)[1088] EŽTT sprendė, jog nacionalinis teismas nesiėmė pakankamų apsaugos priemonių, kad pašalintų bet kokias pagrįstas abejones dėl prisiekusiųjų, priėmusių pareiškėjų apkaltinamąjį nuosprendį, nešališkumo. Todėl šioje byloje nebuvo paisoma pareiškėjų teisės, kad jų bylą nagrinėtų nešališkas teismas. EŽTT nurodė, kad prisiekusieji, vadovaudamiesi vidaus teise, privalėjo susilaikyti nuo savo nuomonės apie bylą išsakymo ne pasitarimo metu, nuo bylos aplinkybių aptarinėjimo su asmenimis, kurie nepriklauso prisiekusiųjų kolegijai, ir nuo informacijos apie bylą ieškojimo ne teisminio nagrinėjimo metu, tačiau prašyti nušalinti prisiekusieji šių pareigų nesilaikė.[1089] Teisėjas, nagrinėdamas prašymą dėl dviejų prisiekusiųjų nušalinimo, išklausė šalių paaiškinimus ir suteikė atitinkamiems prisiekusiesiems galimybę pareikšti savo nuomonę. Vis dėlto teisėjas nebandė nustatyti, ar teiginiai dėl vienos iš prisiekusioios elgesio, ypač dėl tariamo jos pokalbio su teismo raštinės darbuotoju, yra teisingi. Teisėjas turėjo imtis priemonių patikrinti tariamo fakto realumą, pvz., šiuo klausimu išklausyti kitus prisiekusiuosius. Teisėjui nebuvo kliūčių apklausti kitus prisiekusiuosius apie tariamą prisiekusiosios pasikeitimą nuomonėmis su teismo raštinės darbuotoju ir jos išreikštą poziciją dėl bylos.

Kita grupė pareiškėjų skundų EŽTT yra susijusi su prisiekusiųjų profesija ir gali nulemti šališkumą. Įprastai valstybės teisėsaugos srityje dirbantiems asmenims nustatomas ribojimas būti prisiekusiaisiais, nes kaltinamiesiems kyla abejonių dėl tokių asmenų gebėjimo atsiriboti nuo kolegų, kurie pareiškė jiems įtarimus, palaiko kaltinimą ar priima nuosprendį. Tačiau Anglijos / Velso baudžiamosios justicijos 2003 m.

1088 „Case of Tikhonov and Khasis v. Russia“, *supra note*, 1073.

1089 *Ibid.*, žr. sprendimo 14–15 punktus.

įstatyme[1090] numatyta, kad teisėjai, advokatai, policijos ir prokuratūros darbuotojai gali atlikti prisiekusiųjų pareigas. Tokiu atveju kaltinamieji dažnai įrodinėdavo, kad tokie teismo procesai nesąžiningi, nes tokių profesijų atstovai yra šališki, o vienų iš jų kolegos juos ir teisia.[1091]

Byloje *Hanifas ir Khanas prieš JK* (2011 m.)[1092] buvo tiriamas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas, kai policijos pareigūnas dalyvavo prisiekusiųjų teisme nagrinėjant bylą, susijusią su ginčytinais policijos įrodymais. Nacionalinis apeliacinės instancijos teismas paliko nepakeistą apkaltinamąjį nuosprendį pareiškėjų atžvilgiu dėl pasikėsinimo disponuoti narkotinėmis medžiagomis. Vienas iš prisiekusiųjų buvo policijos pareigūnas, kuris prieš porą metų dirbo su policijos pareigūnu, liudijusiu byloje. EŽTT vertinimu, kai byloje yra reikšmingi policijos pareigūno pateikti įrodymai, o prisiekusysis asmeniškai pažįsta tą policijos pareigūną liudytoją, teisėjo nurodymų ar teismo įspėjimų dėl nešališkumo nepakanka norint apsaugoti nuo rizikos, kad prisiekusysis, net nesąmoningai, gali būti palankus policijos pateiktiems įrodymams. EŽTT nustatė Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio pažeidimą.[1093]

3.1.2.3. Dėl nemotyvuotų sprendimų

Kita grupė skundų EŽTT yra susijusi su teise ar pareiga prisiekusiesiems motyvuoti nuosprendžius, t. y. ar jų nemotyvavimas gali nulemti šališkumą. Buvo nemažai bylų, susijusių su šiuo elementu, kuriose keltas klausimas dėl prisiekusiųjų teismo nuosprendžių, priimtų be motyvų, ir buvo nagrinėjamas jų suderinamumas su Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi.[1094]

Byloje *Mohamedas Zaroualis prieš Belgiją* (1994 m.)[1095] pareiškėjas, be kita ko, tei-

---

1090 2003 m. Baudžiamosios teisenos įstatymo 321 straipsnis ir 33 priedas iš dalies pakeitė 1974 m. Prisiekusiųjų įstatymą, panaikinant profesijas, pvz., gydytojus, iš automatinio atleidimo nuo prisiekusiųjų pareigų. Šis pakeitimas įsigaliojo 2004 m. balandžio 5 d. ir buvo skirtas prisiekusiųjų atstovavimui bendruomenei padidinti, išplečiant potencialių prisiekusiųjų ratą. Jis pakeitė ankstesnę sistemą, pagal kurią tam tikros grupės, įskaitant gydytojus, turėjo teisę būti atleistos nuo prisiekusiųjų pareigų. „Criminal Justice Act 2003“, Schedule 33, Legislation.gov.uk, žiūrėta 2025 m. lapkričio 29 d., https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/schedule/33.

1091 Žr. „Case of R v. Burdett (2009, EWCA Crim 543)“; „Case of R v. Yemoh (2009, EWCA Crim 930)“; „Case of R v. Ali (2009, EWCA Crim 1763)“; „Case of R v. L (2011, EWCA Crim 65)“.

1092 „Case of Hanif and Khan v. United Kingdom (22011, 52999/08, 61779/08)“, §§ 138–140, 55, 16 at para 148, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-108168%22]}.

1093 *Ibid.*

1094 Pvz., Louis Blom-Cooper, „Article 6 and Modes of Criminal Trial“, *European Human Rights Law Review* 1 (2001): 1–20. Bylos, kuriose buvo pateikta pozicija šiuo klausimu ir kurias EŽTK paskelbė nepriimtinomis: „Case of R v. Belgium (1992, 72 DR 195)“; „Case of Mohamed Zarouali v. Belgium“, *supra note*, 1053; „Case of Planka v. Austria (1996, 25852/94)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-57753%22]}.

1095 „Case of Mohamed Zarouali v. Belgium“, *op. cit.*, 1053.

gė, kad byla buvo išnagrinėta šališko teismo, nes prisiekusiųjų nuosprendis buvo be motyvų. EŽTK nurodė, kad teisėjas, baigus bylą nagrinėti iš esmės, turi parengti ir pateikti prisiekusiesiems klausimų, susijusių su bylos faktais, kuriuos prisiekusieji turi apsvarstyti, kad nustatytų kaltinamojo kaltę. Teisėjas taip pat turi teisę pateikti prisiekusiesiems klausimų apie visas bylos aplinkybes, galinčias paveikti faktų, kuriais grindžiamas kaltinimas, vertinimą, jei šios aplinkybės buvo aptartos žodinio proceso metu. Be to, dėl kiekvieno kaltinimo, pvz., dėl sunkinančių ar lengvinančių aplinkybių, turi būti pateiktas atskiras klausimas. EŽTK taip pat akcentavo, kad kaltinamasis gali ginčyti pateiktus klausimus ir turi galimybę prašyti teisėjo pateikti prisiekusiesiems vieną ar daugiau papildomų klausimų. EŽTK nustatė, kad, nors prisiekusieji į teisėjo klausimus gali atsakyti tik „taip" arba „ne", šie klausimai sudaro pagrindą, kuriuo grindžiamas teisingas sprendimas. EŽTK vertinimu, šių klausimų tikslumas kompensuoja lakoniškus prisiekusiųjų atsakymus. Šį vertinimą patvirtina tai, kad teismas privalo motyvuoti savo atsisakymą pateikti prisiekusiesiems kaltinimo ar gynybos klausimų. EŽTK nuomone, teismas sprendime nurodė prisiekusiųjų atsakymus į teisėjo klausimus, taip pat aprašė įrodytais pripažintus faktus ir teisinį reguliavimą. EŽTK nustatė, kad pareiškėjas nenurodė, jog egzistavo konkrečios aplinkybės, dėl kurių teismo sprendime reikėjo tinkamai motyvuoti jo kaltę ir bausmę. Atsižvelgdama į šias aplinkybes, EŽTK padarė išvadą, kad Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas nenustatytas.

Byloje *Saricas prieš Daniją* (1999 m.)[1096] toks argumentas buvo įvertintas kaip nepagrįstas konstatavus, kad tai, jog kaltė buvo nustatyta prisiekusiųjų, savaime nelemia Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo.

Byloje *Taxqueťas prieš Belgiją* (2010 m.)[1097] pradėta formuoti nauja praktika, susijusi su būtinumu prisiekusiesiems motyvuoti nuosprendžius. Tačiau EŽTT taip pat nurodė, kad nemotyvuoti (nepagrįsti) prisiekusiųjų nuosprendžiai savaime neprieštarauja Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 daliai. Svarbu, kad būtų laikomasi teisingo bylos nagrinėjimo reikalavimų – kaltinamajam ir visai visuomenei turi būti suteikta galimybė suprasti priimtą nuosprendį, ir tai yra esminė apsauga nuo savavališkumo. Sprendžiant prisiekusiųjų nemotyvuotų nuosprendžių atitiktį Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 daliai, aiškintasi, ar toks nuosprendis buvo priimtas panaudojant procese apsaugos nuo savivalės priemones.

Aptariamoje byloje pareiškėjas buvo nuteistas už aukšto rango valstybės pareigūno nužudymą ir pasikėsinimą nužudyti kitą asmenį. Išklausęs liudytojų parodymus ir prokuroro bei gynybos pareiškimus, teisėjas 12-kai prisiekusiųjų pateikė 4 klausimus, susijusius su pareiškėjo kaltės nustatymu. Prisiekusieji į visus 4 klausimus atsakė teigiamai ir, kaip tuo metu buvo įprasta Belgijoje, neatskleidė tokio atsakymo motyvų. Belgijos valstybė rėmėsi byla *Mohamedas Zaroualis prieš Belgiją*[1098], kurioje

---

1096 „Case of Saric v. Denmark (1999, 31913/96)", ECHR, žiūrėta 2023 m. vasario 26 d., https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-21998%22]}.

1097 „Case of Taxquet v. Belgium", *supra note*, 1048.

1098 „Case of Mohamed Zarouali v. Belgium", *supra note*, 1053.

EŽTT prisiekusiųjų nuosprendžių nemotyvavimo nevertino kaip Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo. EŽTT reikšminga aplinkybe laikė klausimų uždavimą prisiekusiesiems, be to, tie patys klausimai buvo pateikti prisiekusiesiems dėl kiekvieno iš 8 kaltinamųjų. Tačiau EŽTT nustatė, kad buvo pažeista Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalis, nes teisėjo pateiktais klausimais prisiekusiesiems pareiškėjas buvo nepakankamai atskirtas nuo kitų kaltinamųjų. EŽTT nurodė, kad ir ankstesnėse bylose nuspręsta, jog tokių klausimų nepritaikymas kiekvieno asmens atžvilgiu nulemia Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą.[1099] Tuo labiau kad keitėsi tiek EŽTT teisminė praktika, tiek nacionalinių valstybių teisės aktai. EŽTT pažymėjo, kad motyvų[1100] pateikimas yra svarbesnis pirmosios nei apeliacinės instancijos teisme. Tai ypač aktualu baudžiamosiose bylose, nes asmuo, susipažinęs su motyvais, turi turėti galimybę sutikti su nuosprendžiu arba apsvarstyti galimybę jį apskųsti. Aptariamoje byloje EŽTT nustatė ir dar vieną procedūrinį pažeidimą – prisiekusiųjų atsakymai buvo vieno žodžio. Lakoniški atsakymai į neaiškius ir bendro pobūdžio klausimus pareiškėjui galėjo sudaryti neobjektyvaus teisingumo, kuriam trūksta skaidrumo, įspūdį. Kadangi nebuvo pateikta bent santraukos apie pagrindines priežastis, dėl kurių prisiekusieji buvo įsitikinę pareiškėjo kaltumu, pareiškėjas negalėjo suprasti nuosprendžio esmės, o patys prisiekusieji negalėjo jo pagrįstai priimti. EŽTT padarė išvadą, kad pagrįsti nuosprendžiai svarbūs baudžiamajame procese, t. y. tiek pačiam kaltinamajam, tiek apeliacinės instancijos teismui vertinant jo teisėtumą ir pagrįstumą, taip pat visai visuomenei. EŽTT konstatavo, kad motyvų pateikimas ypač svarbus ne tik pačiam kaltinamajam, bet ir pasitikėjimui teisingumo vykdymu. EŽTT išaiškino, kad prisiekusieji nuosprendžius priima visos visuomenės vardu – toks jų tikslas, todėl jie turi aiškiai identifikuoti aplinkybes, kurios juos įtikino kaltinamojo (ne)kaltumu, ir nurodyti tikslias priežastis, dėl kurių į kiekvieną iš klausimų atsakyta teigiamai arba neigiamai. EŽTT konstatavo ir kitas svarbias priežastis, dėl kurių prisiekusiųjų sprendimai turi būti motyvuojami, nes be motyvų apeliacinės instancijos teismas negali atlikti veiksmingos peržiūros, taip pat nustatyti motyvų nepakankamumo ar nenuoseklumo.[1101] Tikroji šio teismo argumentacijos esmė buvo jo normatyviniai teiginiai apie atvirumo, atskaitomybės svarbą ir aiškumą.[1102]

To meto Airijos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas konstatavo, kad toks EŽTT

1099 „Case of Goktepe v. Belgium (2005, 50372/99)“, HeinOnline, https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/hurcd15&div=156&id=&page=; bylos esmė ir teisingas patenkinimas.

1100 Mark Elliott, „Has the Common Law Duty to Give Reasons Come of Age Yet?“, *Public Law* 56 (2011), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2041362.

1101 John L. Murray, „The Influence of the European Convention on Fundamental Rights on Community Law“, *Fordham International Law Journal* 33, 5 (2010): 1388, 1409.

1102 Coen, *supra note*, 1040: 123.

sprendimas gali turėti rimtų pasekmių prisiekusiesiems visoje Europoje.[1103] Belgija pakeitė savo vidaus teisę, pagal kurią teisėjas padeda prisiekusiesiems išdėstyti pagrindinius nuosprendžio motyvus.[1104] Be kita ko, toks sprendimas paskatino reformuoti nacionalinių teismų sistemas – prisiekusiuosius pakeitė tarėjai, t. y. mišrūs teismai, kuriuose piliečiai kolegijoje su teisėju (-ais) lygiomis teisėmis nagrinėja bylas ir priima sprendimus.

Iš bylos *Taxqueťas prieš Belgiją* sprendimo galima daryti išvadą, kad, išnagrinėjus kaltinamąjį aktą kartu su prisiekusiesiems pateiktais klausimais, turėtų būti įmanoma nustatyti, kurie iš teisme aptartų įrodymų ir faktinių aplinkybių paskatino prisiekusiuosius pritarti kaltinimui, jog būtų galima atskirti kartu kaltinamuosius, suprasti, kodėl pateiktas būtent toks, o ne kitoks kaltinimas, išsiaiškinti, kodėl kai kuriems bendrininkams priskirta mažesnė atsakomybė ir paskirtos švelnesnės bausmės, bei įžvelgti, kodėl pripažintos sunkinančios aplinkybės. Kitaip tariant, klausimai turi būti tikslūs ir individualizuoti kiekvienam kaltinamajam.[1105]

Byloje *Lhermitteė prieš Belgiją* (2016 m.)[1106] nebuvo nustatytas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas. Spręstas klausimas, ar pareiškėja galėjo suprasti priežastis, dėl kurių prisiekusieji nustatė, kad ji buvo atsakinga už savo veiksmus nagrinėjamu metu, nepaisant priešingų išvadų, kurias pateikė psichiatrijos ekspertai naujoje išvadoje baigiant nagrinėti bylą. EŽTT dar kartą pabrėžė, kad atitiktis teisingo bylos nagrinėjimo reikalavimams turi būti vertinama atsižvelgiant į visą procesą – svarbu nustatyti, ar, įvertinus visas bylos aplinkybes, taikyta procedūra užtikrino kaltinamojo galimybę suprasti, kodėl jis buvo pripažintas kaltu. Šioje byloje pareiškėjos baudžiamosios atsakomybės klausimas buvo pagrindinis teismo posėdžių akcentas. Konstatuota, kad Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies nuostatos reikalauja suprasti ne tas priežastis, dėl kurių tyrimo institucijos nusprendė perduoti bylą teismui, o tas, kurios po teismo posėdžio įtikino prisiekusiuosius priimti sprendimą kaltės klausimu.

Byloje *Kikabidzeė prieš Gruziją* (2021 / 2022 m.)[1107] EŽTT konstatavo, kad teisėjas nepakankamai išsamiai ir motyvuotai sprendė tam tikrus procesinius klausimus, ypač kad nebuvo ištirti gynybos įrodymai, o tai galėjo neigiamai paveikti prisiekusiųjų sprendimą. Apeliacinės instancijos teismas dėl šių apeliacinio skundo argumentų reikšmingų motyvų nepateikė. Todėl buvo pažeista Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalis, kurioje įtvirtinta pareiga pateikti motyvuotą teismo sprendimą.

1103 Carol Coulter, „Court Ruling Could Lead to End of Jury Trial System“, *The Irish Times*, 2010 m. vasario 6 d., https://www.irishtimes.com/news/court-ruling-could-lead-to-end-of-jury-trial-system-1.618298.

1104 Paul Roberts, „Does Article 6 of the European Convention on Human Rights Require Reasoned Verdicts in Criminal Trials?“, *Human Rights Law Review* 11, 2 (2011): 222.

1105 „Case of Lhermitte v. Belgium (2016, 34238/09)“, 72 punktas, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-169053%22]}.

1106 „Case of Lhermitte v. Belgium“, *supra note*, 1105.

1107 „Case of Kikabidze v. Georgia (2021, 57642/12)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-213232%22]}.

Byloje *Rusishvilis prieš Gruziją* (2022 m.)[1108] EŽTT nekonstatavo Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo, kai prisiekusiųjų teismo nuosprendyje nebuvo motyvų. Pareiškėjas teigė, kad dėl to, jog prisiekusiųjų teismo nuosprendyje nėra jokių motyvų, jis negalėjo suprasti, kodėl pripažintas kaltu. Kaip ir visiems kaltinamiesiems nužudymu Sakartvelo baudžiamosiose bylose, pareiškėjui šioje byloje, prieš pasirenkant prisiekusiųjų teismą, suteikta išsami informacija apie prisiekusiųjų teismo procesą ir jo pasekmes, taip pat nuosprendžio pobūdį ir galimybę pateikti apeliacinį skundą. Šiuo aspektu ši byla skiriasi nuo kitų panašių bylų, kurias EŽTT nagrinėjo prieš tokias valstybes kaip Ispanija, Belgija ar Italija, kuriose būtent kaltinamieji turėjo teisę pasirinkti, ar jų byla bus nagrinėjama prisiekusiųjų teisme. Vis dėlto EŽTT sprendė, kad pareiškėjo sprendimas pasirinkti prisiekusiųjų teismą negali būti traktuojamas kaip jo atsisakymas teisės suprasti, kodėl jis pripažintas kaltu, nes ši teisė yra esminė apsauga nuo savavališkumo. EŽTT yra ne kartą tai minėjęs: kad būtų laikomasi teisingo bylos nagrinėjimo reikalavimų, kaltinamajam ir visai visuomenei turi būti suteikta galimybė suprasti priimtą nuosprendį. EŽTT akcentavo, kad pareiškėjui pareikštus kaltinimus teisėjas perskaitė teismo posėdžio pradžioje. Vėliau visi įrodymai, taip pat liudytojų parodymai buvo ištirti, o juos tiriant dalyvavo gynyba. Pasibaigus žodiniam bylos nagrinėjimui ir neturėdami galimybės susipažinti su bylos medžiaga, prisiekusieji iš karto išėjo į sprendimų priėmimo kambarį. Taigi jų sprendimas galėjo būti grindžiamas tik tais įrodymais, kurie buvo ištirti per teismo posėdį. EŽTT nuomone, teisėjo nurodymų davimas prisiekusiesiems teismo proceso pradžioje leido jiems suprasti teismo procesą. Nurodymai teismo proceso pabaigoje užtikrino, kad prisiekusieji liks susitelkę į savo užduotį ir teisme išklausytus įrodymus. Atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes, EŽTT nusprendė, kad pareiškėjui viso proceso metu suteiktos procesinės garantijos, ypač teisė pasirinkti bylos nagrinėjimą prisiekusiųjų teisme, iš esmės kompensavo motyvų, pagrindžiančių nuosprendį, trūkumą.

Byloje *Gaggl prieš Austriją* (2022 m.)[1109] dėl pareiškėjos skundo, kad nuosprendyje nėra motyvų, kodėl prisiekusieji vadovavosi viena, o ne kita eksperto nuomone, EŽTT pakartojo, kad Europos žmogaus teisių konvencija nereikalauja, jog prisiekusieji motyvuotų savo sprendimus. EŽTT nurodė, kad pagrindinė problema šioje byloje buvo susijusi su BPK netinkamos nuostatos taikymu, o ne su prisiekusiųjų teismo proceso ypatumais. Todėl EŽTT keliamų klausimų, susijusių su prisiekusiųjų pasitarimu ir (ne)tinkamu nurodymų davimu, nenagrinėjo.

Teisė į pagrįstą sprendimą yra dar vienas esminis teisės į teisingą teismą elementas. Motyvuotas sprendimas reiškia, kad byla buvo tinkamai išnagrinėta, ir leidžia šalims

---

1108 „Case of Rusishvili v. Georgia (2022, 15269/13)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-218078%22]}.

1109 „Case of Gaggl v. Austria (2022, 63950/19)“, 66 punktas, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22jury%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-220666%22]}.

pateikti tinkamą ir veiksmingą apeliacinį skundą.[1110] Teismai neprivalo pateikti išsamių atsakymų į kiekvieną argumentą ir pareiga motyvuoti sprendimą skiriasi, atsižvelgiant į sprendimo pobūdį ir bylos aplinkybes.[1111] Baudžiamosiose bylose prisiekusiųjų teisme turi būti pakankamos apsaugos priemonės, leidžiančios kaltinamajam suprasti, kodėl jis pripažintas kaltu. Tai gali apimti teisėjo nurodymus prisiekusiesiems dėl teisinio pateiktų įrodymų vertinimo, taip pat aiškius ir nedviprasmiškus klausimus, pateikiamus prisiekusiesiems prieš priimant nuosprendį, siekiant užtikrinti, kad jis būtų kuo suprantamesnis kaltinamajam.[1112]

3.1.2.4. Dėl politinių pažiūrų

Pasitikėjimą keliantis teismas turi būti nešališkas ir nedemonstruoti savo politinių pažiūrų ar, jomis vadovaudamasis, priimti sprendimą. Be to, teismas turi būti nepriklausomas ir nuo kitų valdžių, įskaitant įstatymų leidžiamąją (parlamentą), ir atitinkamai politinių partijų.

Su nešališkumu yra susijusi byla *Holmas prieš Švediją* (1993 m.)[1113]: apie pareiškėją viešai paskelbta nemažai pareiškimų, kad jis priklausė neonacių grupuotei. Tai buvo parašyta ir knygoje, išleistoje leidėjo, priklausiusio atitinkamų pažiūrų politinei partijai. Pareiškėjas, ekonomistas, dirbęs pramonės federacijoje, inicijavo baudžiamąją bylą, kurioje buvo sprendžiamas klausimas, ar, remiantis spaudos laisvės akto nuostatomis, buvo įvykdyta nusikalstama veika apšmeižiant pareiškėją. Vienas iš kaltinamųjų (leidykla) netiesiogiai priklausė politinei partijai, o kitas buvo įdarbintas ideologiniu politinės partijos patarėju. Iš 9 prisiekusiųjų 5 buvo atitinkamos politinės partijos nariai. Prisiekusieji nusprendė pareiškėjo nenaudai. Pareiškėjas skunde EŽTT nurodė, kad dėl politinio bylos pobūdžio ir ypač dėl to, kad pirmosios instancijos prisiekusiųjų teisme dalyvavo 5 aktyvūs partijos nariai, jo ieškinį dėl šmeižto, pareikštą knygos autoriui ir leidėjui, išnagrinėjo šališkas teismas. EŽTT pareiškėjui pritarė, pabrėždamas politinį ginčo turinį, nes prisiekusieji buvo aktyvūs partijos nariai, o knygos leidėjas priklausė tai pačiai partijai.

1110 „Case of Hadjianastassiou v. Greece (1992, 12945/87)“, § 33, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57779%22]}. Plg. „Case of Jodko against Lithuania (1999, 39350/98)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-4756%22]}. Dėl ES teisės žr. „Case of Trade Agency Ltd v. Seramico Investments Ltd (2012, 619/10)“, § 53, iš European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, European Court of Human Rights ir Council of Europe, *Handbook on European Law Relating to Access to Justice* (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016), https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/handbook_access_justice_eng; Coen, *supra note*, 1040: 6–7.

1111 „Case of García Ruiz v. Spain (1999, 30544/96)“, 26 punktas, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58907%22]}; Coen, *supra note*, 1040: 6–7.

1112 „Case of Taxquet v. Belgium“, *supra note*, 1048; Coen, *op. cit.,* 6–7.

1113 „Case of Holm v. Sweden, 1993, 14191/88)“, ECHR, 54, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57851%22]}; „Independence of the Justice System: Factsheet“, ECHR, 2023 m. rugpjūčio 13 d., https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_independence_justice_eng.

Pabrėžtina, kad po šios bylos, kai buvo nustatyta, jog prisiekusiųjų teismas gali būti šališkas ir pažeisti Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį, Švedijoje kilo poreikis keisti konstituciją. Tačiau toks nesuderinamumas su Europos žmogaus teisių konvencija buvo sprendžiamas skatinant nacionalinius teismus taikyti taisykles, leidžiančias pašalinti prisiekusiuosius, jei kyla abejonių dėl jų nešališkumo.[1114] Pagal EŽTT praktiką, nešališkumo prezumpcija teisėjų atžvilgiu, vertinant jų profesinį pasirengimą ir patirtį, yra tikėtinesnė nei prisiekusiųjų atžvilgiu. Todėl net ir nedidelės abejonės dėl prisiekusiųjų nešališkumo gali būti reikšmingesnės, o pagrįstų abejonių riba jų atveju yra žemesnė nei teisėjų atveju.[1115]

Byloje *Ahmedas prieš JK* (2016 m.)[1116] EŽTT vienbalsiai paskelbė, kad pareiškėjo teiginys, jog bent vienas jo procese dalyvavęs prisiekusysis neteisėtai atskleidė konfidencialią informaciją kraštutinių dešiniųjų pažiūrų žiniasklaidos šaltiniams, buvo nepagrįstas, todėl teisė į teisingą bylos nagrinėjimą nebuvo pažeista. EŽTT nuomone, esminis dalykas buvo tai, kokiu būdu informacija buvo paskleista. Šiuo atveju nebuvo galima nustatyti informacijos nutekėjimo priežasties. EŽTT neturėjo patikimų įrodymų, kad kuris nors prisiekusysis atskleidė informaciją, ir sprendė, kad ji galėjo būti išgirsta už pasitarimų kambario ribų, ją galėjo atskleisti advokatai ar vertėjai. Dėl to nebuvo galima nustatyti prisiekusiųjų šališkumo ir teigta, kad teismo procesas buvo teisingas.

Byloje *Danilovas prieš Rusiją* (2020 m.)[1117] konstatuotas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas, kai pareiškėjo bylą nagrinėjo prisiekusieji, kurie turėjo leidimą dirbti su slapta informacija. Pareiškėjas prisiekusiųjų buvo nuteistas už valstybės išdavystę – valstybės paslapties, susijusios su kosmoso tyrimais, atskleidimą užsienio piliečiams. Pareiškėjas skunde nepateikė argumentų dėl subjektyvaus prisiekusiųjų šališkumo aspekto. Todėl skundas buvo nagrinėjamas remiantis objektyviuoju nešališkumo kriterijumi. Pareiškėjo ir vyriausybės pozicijos vertinant aplinkybę, kad 4 iš 12, t. y. trečdalis, atrinktų prisiekusiųjų, turinčių leidimą dirbti su slapta informacija, galėjo būti atrinkti atsitiktinai, išsiskyrė. EŽTT vertino, kad abejotina, ar tokiai didelei Rusijos gyventojų daliai, kiek ją galėtų atspindėti prisiekusiųjų kolegija, buvo suteiktas leidimas dirbti su slapta informacija, taigi ir galimybė susipažinti su valstybės paslaptimis. Pareiškėjo nuogąstavimai dėl to, kad jį vertins prisiekusieji, turintys leidimą dirbti su slapta informacija, buvo susiję ne su tuo, kad teisės aktuose nėra bendro draudimo tokiems asmenims būti prisiekusiaisiais, o su tokių

1114 *Implementation of the European Convention on Human Rights and of the Judgments of the ECtHR in National Case-Law. A Comparative Analysis*, sud. Janneke Gerards ir Joseph Fleuren (Cambridge, Antwerp, Portland: Intersentia, 2014), https://www.corteidh.or.cr/tablas/29815-1.pdf.

1115 Sietske Dijkstra, „The Freedom of the Judge to Express His Personal Opinions and Convictions under the ECHR", *Utrecht Law Review* 13, 1 (2017): 1–17, https://utrechtlawreview.org/articles/10.18352/ulr.371.

1116 „Case of Ahmed against the United Kingdom (2016, 57645/14)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-167184%22]}.

1117 „Case of Danilov v. Russia (2020, 88/05)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-13030%22]}; https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-206264%22]}.

prisiekusiųjų dalyvavimu jo konkrečioje byloje. Kadangi pareiškėjas buvo kaltinamas valstybės išdavyste dėl to, kad atskleidė valstybės paslaptį, bylą prieš jį tyrė saugumo tarnyba. Asmenys, turintys leidimą dirbti su slapta informacija, turėjo dalyvauti specialioje patikrinimo procedūroje. Be to, saugumo tarnyba ir toliau stebėjo, kaip asmenys, turintys leidimą dirbti su slapta informacija, laikosi įsipareigojimo neatskleisti valstybės paslapčių. Leidimo dirbti su slapta informacija turėjimas automatiškai nereiškė, kad asmuo nėra nešališkas. Atsižvelgiant į tai, kad saugumo tarnyba pareiškėjui buvo pateikusi kaltinimus dėl valstybės paslapties atskleidimo, jo nuogąstavimas, jog prisiekusieji, turintys leidimą dirbti su slapta informacija, gali būti bent iš dalies paveikti šališkumo, buvo ganėtinai pagrįstas. Vis dėlto pareiškėjo prieštaravimai dėl tokių prisiekusiųjų dalyvavimo jo byloje buvo atmesti formaliai, neatsižvelgiant į bylos pobūdį ir esmę, remiantis vien tuo, kad, pagal galiojantį teisinį reguliavimą, leidimas dirbti su slapta informacija nebuvo numatytas kaip pagrindas nušalinti asmenį nuo prisiekusiojo pareigų. Taigi nacionaliniai teismai nesiėmė pakankamų priemonių patikrinti, ar prisiekusiųjų teismas buvo įsteigtas kaip nešališkas teismas, atsižvelgiant į Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį. Teismas nesuteikė pakankamų garantijų kaltinamajam, kad išsklaidytų bet kokias su tuo susijusias abejones. Galima daryti išvadą, kad, įvertinus prisiekusiųjų, turinčių leidimą dirbti su slapta informacija, dalyvavimą ir jų skaičių, taip pat šių abejonių neišsklaidymą jokiomis procesinėmis garantijomis, pareiškėjo abejonės dėl nacionalinio teismo nešališkumo nagrinėjant baudžiamąją bylą buvo įvertintos kaip objektyviai pagrįstos.

3.1.2.5. Dėl žiniasklaidos poveikio

Kita grupė skundų EŽTT yra susijusi su viešumu, neigiamai veikiančiu teismo procesą, taip pat galinčiu nulemti prisiekusiųjų šališkumą. Žiniasklaida gali neigiamai paveikti teisingumo įgyvendinimą konkrečioje byloje, o šis pavojus padidėjęs prisiekusiųjų teismo procesuose.[1118] Tokio pobūdžio bylos EŽTT praktikoje nėra paplitusios ir sprendimai paprastai būna palankūs nacionaliniams teismams.

Byloje *Mustafa (Abu Hamza) prieš JK* (2011 m.)[1119] pareiškėjas, prisiekusiųjų teismo nuteistas už kurstymą žudyti, teroristams naudingo dokumento laikymą ir kitus nusikaltimus, susijusius su rasinės neapykantos kurstymu, teigė, kad buvo delsiama jį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, kai kaltinimai buvo pareikšti per trejų metų laikotarpį, o teismo procesas prasidėjo po šešerių metų po kaltinimų pareiškimo. Ši situacija lėmė viešumą, kuris pakenkė pareiškėjo reputacijai ir sudarė pagrindą konstatuoti Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą. Bylą nagrinėjęs teisėjas laikėsi pozicijos, kad turi būti vadovaujamasi prisiekusiesiems duotu nurodymu nekreipti dėmesio į išankstinę nuomonę, t. y. į tam tikrą viešojoje erdvėje

1118 David Bentley, *English Criminal Justice in the Nineteenth Century* (London: The Hambledon Press, 1998), 44.

1119 „Case of Mustafa (Abu Hamza) v. the United Kingdom (2011, 31411/07)", 39 punktas, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-103112%22]}.

išsakytą poziciją apie kaltinamąjį ir kitas bylos aplinkybes. Bylos nagrinėjimą dėl piktnaudžiavimo procesu būtina stabdyti tik tais atvejais, kai žiniasklaidos spaudimas toks ryškus, kad nebelieka pagrindo tikėtis prisiekusiųjų nešališkumo. Prisiekusieji vykdo teisėjų nurodymus dėl to, kad būtina susitelkti tik į įrodymus ir nekreipti dėmesio į tai, ką jie galėjo išgirsti ar perskaityti ne teismo posėdžių salėje. Teisėjų nurodymai prisiekusiuosius įtikina, kad teismo procesas būtų teisingas. EŽTT padarė išvadą, kad nėra pagrindo teigti, jog prisiekusieji kaltės klausimus išnagrinėjo neobjektyviai ir nešališkai. EŽTT laikėsi pozicijos, kad tikslinga vengti priimti sprendimus, kurie reikštų, kad „kuo didesnis nusikaltimo žinomumas, tuo mažesnė tikimybė, kad jo vykdytojai bus teisiami ir nuteisti“[1120]. Pabrėžta, kad svarbiausia nustatyti, ar laikomasi Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies reikalavimų ir ar taikytos pakankamos apsaugos priemonės, užtikrinančios teisingą bylos nagrinėjimą. Kaip pagrindinė apsaugos priemonė įvertintas teisėjo nurodymas, taip pat jo vaidmuo vadovaujant prisiekusiesiems, kad teismo procesas būtų teisingas. EŽTT pripažino, kad išimtiniais atvejais neigiamas viešumas gali pasiekti tokį mastą, jog būtų būtina sustabdyti bylos nagrinėjimą, tačiau sprendimas dėl tokios priemonės taikymo pirmiausia priklauso nacionalinių teismų vertinimui. Analizuojamu atveju bylą nagrinėjančio teisėjo duoti nurodymai nekreipti dėmesio į žiniasklaidos priemonių teikiamą informaciją buvo pakankamos apsaugos priemonės, kad būtų užtikrinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą.

Vėlesnėje byloje *Beggsas prieš JK* (2012–2013 m.)[1121] EŽTT konstatavo, kad, nors dalis bylos medžiagos buvo prieinama internete, šių duomenų nebuvo galima rasti bendroje paieškos sistemoje įvedus pareiškėjo vardą ir pavardę, teko ieškoti konkrečiuose archyvuose. Autorė daro išvadą, kad lengviau prieinamas interneto turinys gali suponuoti Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimo klausimą.

Byloje *Tikhonovas ir Khasis prieš Rusiją* (2021 m.)[1122] EŽTT sprendė, kad nacionalinis teismas nesiėmė pakankamų apsaugos priemonių bet kokioms pagrįstoms abejonėms dėl prisiekusiųjų, priėmusių pareiškėjų apkaltinamąjį nuosprendį, nešališkumo pašalinti. Todėl šioje byloje nebuvo paisoma pareiškėjų teisės, kad jų bylą nagrinėtų nešališkas teismas. EŽTT nurodė, kad, pagal vidaus teisę, prisiekusieji privalėjo susilaikyti nuo savo nuomonės apie bylą išsakymo ne pasitarimo metu, nuo bylos aplinkybių aptarinėjimo su asmenimis, kurie nepriklauso prisiekusiųjų kolegijai, ir nuo informacijos apie bylą ieškojimo ne teisminio nagrinėjimo metu. Tačiau prašyti nušalinti prisiekusieji šių pareigų nesilaikė.[1123] Teisėjas, nagrinėdamas prašymą nušalinti du prisiekusiuosius, išklausė šalių paaiškinimus ir suteikė atitinkamiems prisiekusiesiems galimybę pareikšti savo nuomonę. Tačiau EŽTT atkreipė dėmesį į tai, jog kitas prisiekusysis pripažino nuolat naršęs įvairiose žiniasklaidos priemonėse internete, kad sužinotų apie bylą, ir gauta informacija dalijosi su kitais prisiekusiaisiais. Taigi, jis

1120 „Case of Mustafa (Abu Hamza) v. the United Kingdom“, *supra note*, 1119.

1121 „Case of Beggs v. the United Kingdom (15499/10, 2012)“, žiūrėta 2023 m. vasario 26 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-114250%22]}.

1122 „Tikhonov and Khasis v. Russia“, *supra note*, 1073.

1123 *Ibid*., žr. sprendimo 14–15 punktus.

patvirtino kai kuriuos teiginius, kuriais buvo grindžiamas pareiškimas dėl nušalinimo. Tačiau teisėjas nesistengė nustatyti, pvz., kuriose žiniasklaidos priemonėse prisiekusysis domėjosi byla, koks buvo tikslus informacijos, kurią jis gavo ir vėliau perdavė kitiems prisiekusiesiems, turinys ar laikotarpis, per kurį šie įvykiai vyko, ar prisiekusiųjų nešališkumui nepakenkė jiems perduota informacija ir kokiu mastu tai galėjo įvykti. EŽTT konstatavo, kad, nesant tokio patikrinimo, leidžiančio įsitikinti prisiekusiojo gebėjimu išlikti objektyviam ir nešališkam, kitų priemonių nepakanka, kad būtų pašalintos bet kokios pagrįstos abejonės šiuo klausimu. Be to, teisėjas neapklausė kitų prisiekusiųjų, ar jie galėjo išlikti nešališki po to, kai buvo supažindinti su vieno iš kolegijos narių pateikta informacija. Iš byloje esančių dokumentų taip pat nebuvo aišku, ar teisėjas bylos nagrinėjimo metu, ypač po prisiekusiojo prisipažinimo, domėjosi byla žiniasklaidoje, priminė prisiekusiesiems tai, kaip svarbu neieškoti informacijos apie bylą žiniasklaidoje, internete.[1124] Teisėjo prisiekusiesiems skirtuose nurodymuose, kuriuos jis davė teismo proceso pabaigoje, nebuvo paminėta, kad prisiekusieji neturi atsižvelgti į žiniasklaidos pranešimus, su kuriais turėjo galimybę susipažinti teismo proceso metu. Apeliacinės instancijos teismas taip pat nesiėmė tinkamų priemonių bet kokioms abejonėms dėl prisiekusiųjų nešališkumo pašalinti.

JK prisiekusieji teisėjo nurodymus nekreipti dėmesio į išankstinę nuomonę laiko pakankama priemone, kuri turėtų padėti išvengti visuomenės poveikio. Tačiau atlikti tyrimai sukėlė abejonių dėl tokių nurodymų veiksmingumo.[1125] Be to, teismai laikosi pozicijos, kad žiniasklaidos poveikis ilgainiui mažėja, todėl prisiekusieji apsaugomi nuo galimo šališkumo.[1126] Pavyzdžiui, byloje *Skillingas prieš JAV*[1127] konstatuota, kad visuomenės priešiškumas kelia pavojų prisiekusiųjų teismų paveikiamumui, kurie privalo būti nešališki.

EŽTT laikosi pozicijos, kad teisėjai dėl savo profesinio išsilavinimo ir patirties, leidžiančios jiems nepaisyti bet kokio išorinio poveikio, turi mažesnę tikimybę nei

---

1124 Pvz., žr. 2015 m. birželio 30 d. sprendimą byloje „Case of Abdulla Ali v. the United Kingdom (2015, 30971/12)“, §§ 40-41, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-155715%22]}, kurioje teisėja viso proceso metu su pertraukomis primindavo prisiekusiesiems, kad jie neturėtų internete ieškoti informacijos, susijusios su nagrinėjama baudžiamąja byla.

1125 Žr. Christina A. Studebaker ir kt., „Assessing Pretrial Publicity Effects: Integrating Content Analytic Results“, *Law and Human Behavior* 24, 3 (2000): 317–336, https://doi.org/10.1023/a:1005536204923; Joel D. Lieberman ir Jamie Arndt, „Understanding the Limits of Limiting Instructions: Social Psychological Explanations for the Failures of Instructions to Disregard Pretrial Publicity and Other Inadmissible Evidence“, *Psychology, Public Policy, and Law* 6, 3 (2000): 677–711; socialiniai-psichologiniai paaiškinimai dėl instrukcijų nepaisyti ikiteisminio viešumo ir kitų neleistinų įrodymų nesėkmių nurodyti p. 684–685. Solomon F. Fulero, „Afterword: The Past, Present, and Future of Applied Pretrial Publicity Research“, *Law and Human Behavior* 26, 1 (2002): 127–128.

1126 Žr., pvz., Kennedy LJ pastabas byloje „Case of R prieš Stone (2001, EWCA Crim 297)“, 62 punktas.

1127 „Case of Skilling v. United States (2010, 561 U.S. 358)“, Justia, https://supreme.justia.com/cases/federal/us/561/358/.

prisiekusieji būti paveikti „spaudos kampanijos“ prieš pareiškėją.[1128] Be to, EŽTT nuomone, teisėjai, kitaip nei prisiekusieji, dėl patirties ir išsilavinimo gali atmesti ir bet kokius kitus pasiūlymus, kilusius ne iš teismo proceso.[1129]

3.1.2.6. Dėl pasitarimų slaptumo (Konvencijos 10 straipsnio 2 dalis)

Analizuojama EŽTT praktika, susijusi su teisėjo nurodymais dėl nešališkumo, siekiant prisiekusiųjų pasitarimų slaptumo. Jie gali nulemti ne Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies, o 10 straipsnio 2 dalies pažeidimus.

Kai teisėjas garsiai perskaito galutinius nurodymus, prisiekusieji išeina iš teismo salės ir įeina į prisiekusiųjų kambarį, kuriame vyksta pasitarimas. Kad priimtų nuosprendį, nustatytiems faktams jie turi taikyti teisėjo jiems pateiktus įstatymus. Tradicinis požiūris į prisiekusiųjų pasitarimus yra toks, kad prisiekusieji patys turi organizuoti savo pasitarimus taip, kaip jiems atrodo tinkama, o teisėjas neturi kištis. Prisiekusieji svarsto atskirai, jų pasitarimą saugo prisiekusiųjų teismo posėdžių salės slaptumas, o tam tikrais atvejais prisiekusieji yra izoliuojami.[1130] Prisiekusieji kartu sėdi teismo procese, tačiau teisėjas jiems nurodo su niekuo, įskaitant kolegas prisiekusiuosius, neaptarinėti bylos. Tačiau, prasidėjus pasitarimui, jie jau gali laisvai aptarti bylą tarpusavyje. Kol prisiekusieji tariasi, jiems neleidžiama aptarinėti to, kas sakoma prisiekusiųjų kambaryje, su niekuo už prisiekusiųjų kambario ribų, įskaitant šeimos narius ar draugus. Tai, kas pasakyta prisiekusiųjų kambaryje, pvz., JAV lieka prisiekusiųjų kambaryje bent jau iki prisiekusiųjų paleidimo, o JK prisiekusieji negali atskleisti pasitarimų net ir pasibaigus teismo procesui. Prisiekusiųjų kambario izoliacija ir prisiekusiųjų pasitarimų slaptumas skirti tam, kad prisiekusieji galėtų laisvai svarstyti ir būtų nepasiekiami pašaliniams asmenims, kurie galėtų siekti paveikti jų nuomonę ar balsavimą.[1131]

Byloje *Gregory'is prieš JK* (1997 m.)[1132] nebuvo ginčijamos aplinkybės dėl prisiekusiųjų pasitarimų slaptumo, tačiau EŽTT pripažino, kad prisiekusiųjų pasitarimų slaptumą reglamentuojanti taisyklė yra esminis ir teisėtas Anglijos proceso teisės bruožas, kuriuo siekiama sustiprinti prisiekusiųjų, kaip galutinio faktų arbitro, vaidmenį ir užtikrinti atvirą ir nuoširdų prisiekusiųjų pasitarimą dėl išklausytų įrodymų. Taigi, nors EŽTT išsprendė bylą remdamasis kitu pagrindu nei slaptumo taisyklės suderinamumas su Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio 1 dalimi, jis pabrėžė taisyklę

1128 „Case of G.C.P. v. Romania (2011, 20899/03)“, 48 punktas, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-108237%22]}; „Case of Paulikas v. Lithuania (2017, 57435/09)“, 62 punktas, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-170450%22]}.

1129 „Case of Craxi c. Italie (2003, 34896/97)“, 104 punktas, ECHR, žiūrėta 2024 m. rugsėjo 16 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-65368%22]}.

1130 Marder, *supra note*, 88: 149–150.

1131 *Ibid.*, 159–160.

1132 „Case of Gregory v. the UK“, *supra note*, 453.

palaikantis.[1133]

Byla *Seckersonas prieš JK* ir *„Times Newspapers Limited“ prieš JK* (2012 m.)[1134] buvo pirmoji, kurioje EŽTT išsamiai išnagrinėjo JK prisiekusiųjų pasitarimų slaptumo taisyklės ir Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio 2 dalies nuostatos suderinamumą. Aptariamoje taisyklėje numatyta, kad prisiekusieji negali atskleisti pasitarimų net ir pasibaigus teismo procesui. Tai yra seniai JK nusistovėjusi bendrosios teisės sistemos taisyklė, įtvirtinta ir teisiniu reguliavimu. Remiantis JK Nepagarbos teismui 1981 m. įstatymo 8 straipsniu, gauti, atskleisti ar prašyti bet kokios informacijos, susijusios su prisiekusiųjų pasitarimu, yra laikoma nusikaltimu.[1135] Šioje byloje laikraštis „Times Newspapers Limited“ (toliau – laikraštis) paskelbė prisiekusiųjų kolegijos pirmininko nuogąstavimus dėl auklės nuteisimo už netyčinę vaiko žmogžudystę. Auklei apkaltinamasis nuosprendis buvo paskelbtas remiantis vien medicinos ekspertų išvadomis apie vaiko sužalojimų pobūdį, tačiau nebuvo apklausti jokie liudytojai. Kaltinamoji buvo nuteista prisiekusiųjų balsų dauguma – 10-ties iš 12-kos. Paskelbus apkaltinamąjį nuosprendį, prisiekusiųjų kolegijos pirmininkas pareiškėjui (laikraščiui) išreiškė susirūpinimą dėl teismo proceso ir apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo. Daliai prisiekusiųjų susirūpinimą kėlė tai, kaip kiti prisiekusieji vertino ekspertizės aktą ir kaip jis paveikė apkaltinamojo nuosprendžio priėmimą. Pareiškėjų teigimu, atskleidžiant pasitarimo informaciją nesiekiama nesutikti ar kitaip pakenkti teisingumui konkrečioje byloje, tačiau diskutuojama dėl ekspertų medicininių duomenų įrodomosios reikšmės baudžiamosiose bylose. EŽTT konstatavo, kad prisiekusiųjų pasitarimų slaptumo taisyklė, kurioje nustatyti konfidencialumo reikalavimai, yra reikšminga išlaikant teismų autoritetą ir nešališkumą. EŽTT toliau plėtojo pasitarimų slaptumo taisyklės, išaiškintos byloje *Gregory'is prieš JK*, svarbą. EŽTT konstatavo, kad atskleidus balsavimą paaiškėjo 10-ties prisiekusiųjų nuomonės. Todėl, EŽTT vertinimu, nustatytos aplinkybės sudarė pagrindą spręsti, kad pareiškėjai parodė nepagarbą teismui, todėl Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio 2 dalies pažeidimo nėra pagrindo konstatuoti.

Be kita ko, tokia EŽTT pozicija reiškia, kad teisėjų ir prisiekusiųjų bendro pobūdžio diskusijos prisiekusiesiems aktualiais klausimais gali būti rengiamos, tačiau jos negali būti pagrįstos įrodymais, gautais iš teismo proceso. EŽTT šį saviraiškos laisvės

---

1133 EŽTT byla „Case of Gregory v. the UK“ (*supra note*, 453) buvo remiamasi byloje „Case of Regina v. Mirza“ (*supra note*, 451) Lordų Rūmų dauguma grindžiant teiginį, kad bendroji teisės į slaptumą taisyklė atitinka Europos žmogaus teisių konvenciją. Lordų Rūmų sprendimas byloje „Case of Regina v. Mirza“ (*ibid.*) atskleidė, kad Anglijos bylą nagrinėjantys teisėjai iš tiesų gali tirti įtarimus dėl neteisėtų veiksmų svarstymo metu, jei tik apie šiuos įtarimus teisėjui pranešama prieš paskelbiant nuosprendį.

1134 „Case of Michael Alexander Seckerson v. United Kingdom and Times Newspapers Limited v. United Kingdom (2012, 32844/10, 33510/10)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-108938%22]}.

1135 „Case of Ellis v. Deheer (1922, 2 KB 113)“, vLex United Kingdom, https://vlex.co.uk/vid/ellis-v-deheer-802548601; „Case of the King v. Armstrong (1922, All ER 153)“, ICLR, https://www.iclr.co.uk/document/1921000584/casereport_77641/html.

apribojimą pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnį pagrindė prisiekusiųjų pasitarimų paslapties išsaugojimu.[1136] Nagrinėjamu atveju EŽTT nesprendė klausimų, susijusių su pasitarimuose gautos informacijos atskleidimu mokslinių tyrimų tikslais arba siekiant ištaisyti teisingumo klaidas. JK teisės komisija nurodė, kad paliekama galimybė ateityje nuspręsti, jog absoliutus draudimas atskleisti prisiekusiųjų pasitarimų informaciją yra Europos žmogaus teisių konvencijos, ypač teisės į teisingą bylos nagrinėjimą, pažeidimas.[1137] Be to, JK teisės komisija atkreipė dėmesį į svarbius su visuomenės atstovais susijusius neigiamus aspektus. Baudžiamojo proceso dalyviai, kurie nėra specialistai, gali nepakankamai tiksliai suprasti ekspertinių įrodymų, ypač mokslinių, ribotumą. Jie gali manyti, kad vien dėl to, jog eksperto įrodymai pateikiami kaip moksliniai, jie gali būti laikomi patikimais. Prisiekusiesiems gali būti sunku suprasti arba tinkamai įvertinti kryžminę apklausą, kuria siekiama atskleisti mokslinės metodologijos trūkumus, ypač tais atvejais, kai pateikti įrodymai yra sudėtingi ar reikalauja specialių žinių.[1138]

JK byloje *Regina prieš Mirzą* (2004 m.)[1139] teisėjų[1140] dauguma buvo nusprendusi, kad po nuosprendžio paskelbimo pateikti įtarimai dėl prisiekusiųjų netinkamo elgesio negali būti tiriami, nes galioja bendroji teisės taisyklė neatskleisti prisiekusiųjų pasitarimo informacijos. Oponuojantis teisėjas lordas Steynas šį daugumos sprendimą apibūdino taip: „Siekiant išlaikyti prisiekusiųjų sistemos veiksmingumą gali būti toleruojama retkarčiais pasitaikančių teisingumo klaidų rizika.“ Tačiau, jo teigimu, prisiekusieji nėra aukščiau įstatymų ir, kaip teismas, turi atitikti Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies reikalavimus. Jeigu būtų kreiptasi į EŽTT dėl byloje *Regina prieš Mirzą* suformuluotos teisės taisyklės prieštaravimo Europos žmogaus teisių konvencijos ir EŽTT su tuo sutiktų, toks JK sprendimas byloje *Regina prieš Mirzą* neprieštarautų sprendimui byloje *Seckersonas prieš Jungtinę Karalystę* ir *„Times Newspapers Limited“ prieš JK* (2012 m.)[1141], nes prisiekusiųjų pasitarimo atskleidimas žiniasklaidai skiriasi nuo pasitarimų atskleidimo atliekant oficialų tyrimą dėl galimai

---

1136 Joseph Jaconelli, „Some Thoughts on Jury Secrecy“, *Legal Studies* 10, 1 (1990): 96–103, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/legstd10&div=12&start_page=91&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.

1137 Teisės komisija (angl. *Law Commission*). *Contempt of Court: A Consultation Paper*, No. 209 (London, 2012), 82.

1138 „Case of Seckerson v. the UK“, *supra note*, 1134: 28 punktas.

1139 „Judgments – Case of Regina v. Connor and another (Appellants) (On Appeal from the Court of Appeal (Criminal Division)), Case of Regina v. Mirza (Appellant) (On Appeal from the Court of Appeal (Criminal Division)) (Conjoined Appeals)“, www.parliament.uk, https://publications.parliament.uk/pa/ld200304/ldjudgmt/jd040122/conn-1.htm.

1140 Iki 2009 m. liepos 30 d. teisės lordai, kaip aukštos kvalifikacijos teisėjai, dirbantys visą darbo dieną, vykdė Lordų Rūmų teisminę veiklą. Nuo 2009 m. spalio 1 d. JK Aukščiausiasis Teismas perėmė jurisdikciją teisės klausimais visose JK civilinėse bylose ir visose baudžiamosiose bylose Anglijoje / Velse ir Šiaurės Airijoje. „Law Lords“, UK Parliament, https://www.parliament.uk/site-information/glossary/law-lords/.

1141 „Case of Seckerson v. the UK“, *op. cit*.

nesąžiningo teismo proceso. Situacija, kai prisiekusieji galėtų laisvai kalbėti su žiniasklaida arba atskleisti pasitarimų informaciją internete, destabilizuotų teisingumo vykdymą, todėl sprendimui byloje *Seckersonas prieš JK* ir *„Times Newspapers Limited" prieš JK* (2012 m.)[1142] neprieštaraujama. Tačiau, lordo Steyno teigimu, išlieka klausimas, ar EŽTT pripažintų, kad absoliuti pasitarimų slaptumo taisyklė, draudžianti tyrimus ir taip apsunkinanti prisiekusiųjų nusižengimų tyrimą, kenkia teisingumui ir prieštarauja teisei į teisingą bylos nagrinėjimą.

Byloje *Bodet prieš Belgiją* (2017 m.)[1143] po apkaltinamojo nuosprendžio paskelbimo prisiekusysis, duodamas interviu leidiniui, išsakė tam tikrus aspektus apie bylą, pvz., tai, kad prisiekusioji įsijautė į nukentėjusiosios motinos poziciją. Ji nurodė, kad labai vertina tyrėjų darbą, kurie padėjo pašalinti daugumos prisiekusiųjų abejones ir paneigė gynybos argumentus. Be to, paminėjo, kad nagrinėjant bylą jai buvo kilęs noras trenkti kaltinamajam per galvą. EŽTT nurodė, kad bylą nagrinėjančio asmens pareiškimai apie bylą ar joje dalyvaujančias šalis, neatsižvelgiant į tai, kuriuo metu jie padaryti, t. y. prieš teismo procesą, jo metu ar po jo, gali nulemti šališkumą. Tai, ar tam tikri pareiškimai yra subjektyviojo, ar objektyviojo nešališkumo aspektas, priklauso nuo išsakytų teiginių konteksto ir turinio. EŽTT konstatavo, kad nagrinėjamu atveju pareiškėjo nuogąstavimai nebuvo pagrįsti. EŽTT dėl subjektyviojo šališkumo aspekto nurodė, kad komentarai buvo išsakyti paskelbus nuosprendį, t. y. tuo metu, kai atitinkamas prisiekusysis nebegalėjo daryti poveikio nuosprendžio rezultatui. Išnagrinėjus bylą teisės normos, užtikrinančios nešališkumą, nustojo galioti ir jas pakeitė teisės normos, draudžiančios pažeisti pasitarimo slaptumą. Nors išsakyti teiginiai iš tiesų atspindėjo neigiamą pareiškėjo bylos vertinimą, iš pokalbio visumos nebuvo galima daryti išvados, kad minėtas prisiekusysis pradėjo procesą turėdamas išankstinę nuomonę apie pareiškėjo kaltę, o veikiau kad šis įsitikinimas susiformavo proceso metu. Be to, spaudoje išspausdintame straipsnyje buvo elementų, iš kurių buvo galima daryti priešingą išvadą: pavyzdžiui, prisiekusysis nurodė, kad jiems labai padėjo tyrėjų darbas. EŽTT dėl objektyviojo šališkumo, t. y. dėl visos prisiekusiųjų sudėties, nurodė, kad iš viso 12 prisiekusiųjų sprendė pareiškėjo kaltės klausimą. 3 teisėjai padėjo suformuluoti sprendimo motyvus ir paskirti bausmę. Pareiškėjas nepateikė konkrečių argumentų, galinčių sukelti abejonių dėl prisiekusiųjų gebėjimo nešališkai priimti nuosprendį.

3.2. Teismo proceso (ne)suderinamumas su teisės į teisingą teismą reikalavimais dalyvaujant *tarėjams*

EŽTT bylose, susijusiose su *tarėjais*, dažniausiai sprendžiami ginčai dėl Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų teisingo bylos nagrinėjimo garantijų, arba kitaip – elementų, kai bylą išnagrinėjęs nacionalinis teismas buvo įsteigtas ne pagal įstatymą ar byla buvo išnagrinėta priklausomo ir šališko teismo ar

1142 „Case of Seckerson v. the UK", *supra note*, 1134.

1143 „Case of Bodet contre la Belgique (2017, 78480/13)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2278480/13%22],%22itemid%22:[%22001-170879%22]}.

ją užvilkinus. Pabrėžtina, kad nepriklausomas ir nešališkas teismas, įsteigtas remiantis įstatymu, kitaip tariant, teisėtai, pasižymi šiomis trimis pagrindinėmis savybėmis, kurių EŽTT reikalauja iš teisminės institucijos, o kai kurios iš jų kartais sutampa.[1144] Toliau nagrinėjamos EŽTT su tarėjų institutu susijusios bylos, kuriose (ne)nustatyta pažeidimų dėl asmens teisės į teisėtą, nepriklausomą ir nešališką teismą, taip pat dėl jų poveikio proceso operatyvumui (efektyvumui).

Kadangi Prancūzijoje visuomenės atstovai vis dar vadinami prisiekusiaisiais (pranc. *jurés*), nors tradicinis prisiekusiųjų institutas buvo pakeistas tarėjų modeliu, ir jų teisinis statusas prilygsta teisėjams – teismo procese jie veikia kaip lygiateisiai su teisėjais ir turi tokią pačią sprendžiamojo balso teisę nuosprendžio priėmimo klausimais, – jų atžvilgiu priimta EŽTT praktika analizuojama šiame poskyryje ir jo skyreliuose.

3.2.1. Tarėjo nešališkumo reikalavimas[1145]

Teisėjų (teismo) nešališkumo principas yra vienas iš Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto teisės į teisingą teismą elementų. Byloje *Piersackas prieš Belgiją*, kuri, be kita ko, nacionaliniame teisme buvo nagrinėjama kartu su tarėjais, EŽTT pirmą kartą suformulavo nešališkumo principo reikšmę – nurodė, kad nešališkumas reiškia išankstinio nusistatymo prieš šalis nebuvimą.[1146] Kitaip tariant, nešališkumas reiškia išankstinės nuomonės apie bylą iki bylos nagrinėjimo (tendencingumo) nebuvimą.[1147]

Teismo nešališkumo reikalavimas keliamas kiekvienam teismui ir visai konkretaus teismo sudėčiai (kolegijai), taip pat tarėjams.[1148] Jei objektyviai pagrįsta abejonė susijusi su vienu iš teismo kolegijos narių, tai šališka laikoma visa teismo kolegija.[1149] Taigi, vieno šališko teisėjo ar visuomenės atstovo buvimas gali nulemti nešališkumo reikalavimo pažeidimą net tuo atveju, jei nėra priežasčių abejoti kitų teisėjų (ar daugumos kitų teisėjų) nešališkumu.[1150]

1144 Pvz., „Case of H. v. Belgium (1987, 8950/80)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22H.%20v%20Belgium%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57501%22]}; „Case of Campbell and Fell v. the United Kingdom (1984, 7819/77, 7878/77)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57456%22]}; „Case of Piersack v. Belgium (1982, 8692/79)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-57557%22]}.

1145 Žr. 2 lentelę „Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies ir kitų susijusių nuostatų (ne)pažeidimai, susiję su visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto taikymu“ prieduose.

1146 „Case of Piersack v. Belgium“, *op. cit.*

1147 Štarienė, *supra note*, 1061: 385.

1148 „Case of Holm v. Sweden“, *supra note*, 1113; „Case of Pullar v. the United Kingdom“, *supra note*, 1074; „Case of Remli v. France, 1996, 16839/90)“, ECHR, žiūrėta 2023 m. vasario 25 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Remli%20v%20France%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-94895%22]}.

1149 Merkevičius, *supra note*, 122: 77.

1150 „Case of Sander v. the United Kingdom“, *supra note*, 1065.

Anksčiau veikusi ir peticijas dėl Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimų nagrinėjusi EŽTK[1151], kurią nuo 1998 m. išimtinai pakeitė EŽTT, kaip minėta, tapęs vienintele teismine institucija, nagrinėjančia su Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimais susijusias asmenų bylas, nuosekliai laikėsi pozicijos, kad, siekiant įgyvendinti Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnį, sprendimą priimantis asmuo turi būti nešališkas tiek subjektyviuoju, tiek objektyviuoju požiūriu.[1152] Tokios pozicijos laikosi ir EŽTT.[1153]

Taigi, teismo nešališkumą sudaro du aspektai: subjektyvusis nešališkumas ir objektyvusis nešališkumas.[1154] Subjektyviojo ir objektyviojo teismo nešališkumo principai taikomi tiek teisėjams, tiek visuomenės atstovams[1155], tiek bylas nagrinėjantiems kitiems teismo subjektams[1156].

EŽTT, plėtodamas praktiką, išaiškino, kad, vertinant nešališkumą *subjektyviuoju* aspektu, reikia atsižvelgti į konkretaus teisėjo asmeninius įsitikinimus ir elgesį, t. y. ar teisėjas konkrečioje byloje asmeniškai yra nusistatęs iš anksto, ar tendencingas.[1157] Kitaip tariant, subjektyvusis nešališkumas reiškia teisėjo išankstinio nusiteikimo ar tendencingumo byloje nebuvimą.[1158] Tokiais atvejais būtina nustatyti, ar yra realių faktų, kurie kelia abejonių dėl teisėjo nešališkumo ar reiškia bylą nagrinėjusio teisėjo asmeninį tendencingumą. EŽTT nuosekliai laikosi nuomonės, kad teisėjo asmeninis nešališkumas yra preziumuojamas tol, kol nėra priešingų įrodymų.[1159] Norint įrodyti subjektyvųjį šališkumą, būtina nustatyti asmeninius konkretaus teisėjo įsitikinimus

---

1151 1998 m. lapkričio 1 d. įsigaliojus Europos žmogaus teisių konvencijos protokolui Nr. 11, EŽTT tapo vienintele nuolat veikiančia tarptautine teismine institucija.

1152 „Case of Hauschildt v. Denmark (1989, 10486/83)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57500%22]}.

1153 Žr., be daugelio kitų institucijų, „Case of Remli v. France“, *supra note*, 1148; „Case of Pullar v. the United Kingdom“, *supra note*, 1148; „Case of Gregory v. the UK“, *supra note*, 453: § 43, „Case of Sander v. the United Kingdom“, *supra note*, 1065: § 22; „Case of Farhi v. France (2007, 17070/05)“, § 23, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-103795%22]}; „Case of Hanif and Khan v. UK“, *supra note*, 1092; „Case of Kristiansen v. Norway“, *supra note*, 1085.

1154 Štarienė, *supra note,* 1061: 385.

1155 Šie principai taikomi tiek teisėjams, tiek visuomenės atstovams (žr. sprendimą bylose „Case of Holm v. Sweden“, *supra note*, 1113: § 30, Series A no. 279-A; „Case of Pullar v. the United Kingdom“, *op. cit.*, § 2), tiek kitiems pareigūnams, vykdantiems teismines funkcijas, pvz., asesoriams (angl. *assessors*) (žr. „Case of Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland (2010, 23614/08)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-101962%22]}; „Case of Bellizzi v. Malta (2011, 46575/09)“, 51 punktas, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-105219%22]}.

1156 Nešališkumo principas taikomas, pvz., angl. *referendaries* (žr. netiesiogiai „Case of Jenny v. Switzerland (1996, 27043/95)“, ECHR; „Case of Huuhtanen v. Finland, 2009, 44946/05“, ECHR; „Case of Bellizzi v. Malta“, *op. cit.*).

1157 „Case of Austria v. Fey (1993, 14396/88)“, §§ 27, 28, 30, Series A no. 255-A, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57808%22]}; „Case of Wettstein v. Switzerland (2000, 33958/96)“, § 42, 2000-XII, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59102%22]}.

1158 Štarienė, *op. cit.*, 386.

1159 „Case of Bellizzi v. Malta“, *op. cit.*; „Case of Wettstein v. Switzerland“, *op. cit*., § 43.

konkrečiu atveju, o tai labai sunku. EŽTT vertinimu, renkant įrodymus dėl teisėjo subjektyvaus šališkumo, reikia išsiaiškinti, ar teisėjas parodė priešiškumą ar blogą valią dėl asmeninių priežasčių.[1160]

Remiantis *objektyviuoju* testu, turi būti nustatoma, ar teismas (jo sudėtis) suteikė pakankamas garantijas, kad būtų pašalintos bet kokios pagrįstos abejonės dėl jo nešališkumo.[1161] Kitaip tariant, objektyvusis nešališkumas – situacija, kai teismas ar teisėjas turi pateikti pakankamas garantijas, pašalinančias bet kokią abejonę dėl jų šališkumo.[1162] EŽTT teigimu, reikia nustatyti, ar, nepaisant teisėjo elgesio, yra nustatomų faktų, kurie gali kelti abejonių dėl jo nešališkumo. Tai reiškia, kad sprendžiant, ar konkrečioje byloje yra teisėtas pagrindas baimintis, jog konkretus teisėjas nėra nešališkas, atitinkamo asmens pozicija yra svarbi, bet ne lemiama. Lemiamą reikšmę turi tai, ar ši baimė gali būti laikoma objektyviai pagrįsta.[1163] Tokie patys kriterijai taikytini ir tarėjams.

Dauguma atvejų, kai buvo teigiama, kad tarėjas yra šališkas, EŽTT remtasi *objektyviuoju* testu, kuriuo nustatoma, ar tarėjas suteikė pakankamas garantijas, kad būtų pašalintos bet kokios pagrįstos abejonės dėl šališkumo. Kaip minėta, subjektyviojo šališkumo atveju, kai būtina nustatyti konkretaus tarėjo asmeninius įsitikinimus konkrečiu atveju, juos nustatyti labai sunku.

Siekiant atskleisti tarėjų teises ir pareigas teismo procese ir jų galimą poveikį tarėjų šališkumui, toliau analizuojamos konkrečios EŽTT bylos.

Byloje *Remli prieš Prancūziją* (1996 m.)[1164] konstatuotas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas. Nacionalinio teismo sprendimu buvo atmestas alžyriečių kilmės prancūzo prašymas oficialiai užfiksuoti rasistinę pastabą, kurią vienas iš tarėjų išsakė ne teismo salėje ir kuri buvo užfiksuota rašytiniame tarėjo pareiškime. Pareiškėjas skunde nurodė, kad jo neišklausė nešališkas teismas. Tačiau EŽTT pabrėžė, kad Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalis įpareigoja kiekvieną nacionalinį teismą įvertinti, ar teismas, būdamas tokios sudėties, kokia yra, gali būti laikomas nešališku, kai iškeltas nušalinimo klausimas, kuris iš pirmo žvilgsnio nėra akivaizdžiai nepagrįstas. Tačiau nacionalinis teismas tokio patikrinimo neatliko, t. y. teisėjas nesureagavo į teiginį, kad vienas iš tarėjų buvo nugirstas sakant, jog jis yra rasistas. Todėl EŽTT padarė išvadą, kad teisėjas nesiėmė priemonių patikrinti, ar iš tiesų buvo išsakyta rasistinė pastaba, kai ši aplinkybė buvo susijusi su laikotarpiu dar prieš pradedant nagrinėti bylą.[1165] Taip pareiškėjas prarado galimybę ištaisyti, jei

---

1160 „Case of Bellizzi v. Malta“, *supra note*, 1155; „Case of De Cubber v. Belgium (1984, 9186/80)“, § 25, Series A no. 86, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57465%22]}.

1161 „Case of Bellizzi v. Malta“, *op. cit.*, 51.

1162 Štarienė, *supra note*, 1061: 386.

1163 „Case of Bellizzi v. Malta“, *op. cit.*; „Case of Wettstein v. Switzerland“, *supra note*, 1157: § 44; „Case of Ferrantelli and Santangelo v. Italy (1996, 19874/92)“, § 58, Reports 1996-III, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57997%22]}.

1164 „Case of Remli v. France“, *supra note*, 1148; „Independence of the Justice System: Factsheet“, *supra note*, 1113.

1165 „Case of Remli v. France“, *op. cit.*; Coen, *supra note*, 1040: 6–7.

paaiškėtų, kad tai būtina, Europos žmogaus teisių konvencijos reikalavimams prieštaraujančią padėtį.[1166] Pritartina L. Štarienės nuomonei, kad šioje byloje galėjo būti pripažintas ir subjektyviojo nešališkumo principo pažeidimas, nes vienas iš tarėjų skleidė rasistines pažiūras[1167] ir parodė priešiškumą dėl asmeninių priežasčių.

Byloje *Farhi prieš Prancūziją* (2007 m.)[1168] EŽTT pabrėžė, kad ypač svarbu tinkamai išnagrinėti argumentus dėl šališkumo, jeigu tarėjas kontaktavo su teismo proceso dalyviu, ir apklausti šališkumu įtariamus proceso dalyvius ir tarėjus. Nagrinėjamu atveju per bylos pertrauką keli tarėjai trumpai kalbėjosi su prokuroru. Nacionalinis teisėjas apklausė šalis ir jų advokatus bei prokurorą. Tačiau EŽTT konstatavo, kad tik išklausius tarėjus būtų buvę galima išsiaiškinti, kokio pobūdžio pastabos buvo išsakytos ir kaip jos galėjo paveikti jų nuomonę. Konstatuota, kad nacionalinis teismas nesiėmė visų reikiamų priemonių, kad nustatytų konkrečius tarėjus ir pokalbio turinį. Sprendimas nebuvo veiksmingas, nes jame nebuvo nurodyta jokių tikslių detalių apie prokuroro pokalbį su tarėjais, tik konstatuota, kad nebuvo pažeista įstatymo nuostata, draudžianti tarėjams bendrauti tol, kol nepasibaigusi byla.[1169] Tokiais atvejais siekiant išsaugoti pasitikėjimą teismu reikia nutraukti teismo procesą ir bylą iš naujo nagrinėti su kitais tarėjais. Susiklosčius tokioms aplinkybėms buvo konstatuotas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas.

Byloje *Elezi prieš Vokietiją* (2008 m.)[1170] EŽTT sprendė, ar, leidus tarėjams susipažinti su byla, šiuo atveju kaltinamojo akto dalimi, pareiškėjo teigimu, nukrypta nuo įprastos praktikos ir dėl to galėjo kaltinamajam sukelti objektyviai pagrįstų abejonių dėl teismo šališkumo. Šioje byloje kaltinamojo akto dalis buvo atskleista tiems patiems tarėjams, nagrinėjusiems pareiškėjo sesers bylą, kuri išskirta nuo pareiškėjo bylos, siekiant pagreitinti bylos nagrinėjimą po sesers prisipažinimo. Kaltinamojo akto dalies atskleidimo priežastis buvo ne siekis pateikti kaltinimą pagrindžiančių įrodymų vertinimą, o suteikti jiems būtiną informaciją apie tikslų prisipažinimo teismo posėdyje turinį. Pareiškėjo sesuo išsakė bendrą pareiškimą, kad prisipažįsta padariusi nusikalstamas veikas, kaip aprašyta kaltinamajame akte, tačiau išsamiau išdėstyti savo prisipažinimo nenorėjo. Todėl teisminio nagrinėjimo metu reikėjo išsiaiškinti visą jos prisipažinimo, kurį ji pateikė tik nurodydama kaltinamojo akto dalį, turinį. Paprastai tai būtų daroma viešame teismo posėdyje, teisėjui pagarsinus reikiamas kaltinamojo akto dalis. Tačiau šiuo atveju jas perskaitė patys tarėjai. EŽTT sprendė, kad pasirinkta ginčo kaltinamojo akto dalies atskleidimo procedūra buvo objektyviai pateisinama šio teismo proceso konkrečiame kontekste. EŽTT atkreipė dėmesį į vidaus teismų išvadas, kad paprastai kaltinamasis aktas neturėtų būti atskleistas tarėjams, nes įrodymai turėtų būti ištiriami jiems dalyvaujant žodinio teismo procese. Tačiau konkrečiu atveju EŽTT

1166 „Independence of the Justice System: Factsheet“, *supra note*, 1113.

1167 Štarienė, *supra note*, 1061: 387.

1168 „Case of Farhi v. France“, *supra note*, 1153.

1169 Štarienė, *op. cit.*, 406–407.

1170 „Case of Elezi v. Germany (2008, 26771/03, 47, 51–54)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-139514%22]}.

vertino, kad po to, kai kaltinamasis aktas buvo pateiktas tarėjams, byloje įvyko dar 20 posėdžių ir pareiškėjas jiems nušalinimo dėl to nepareiškė. Remdamasis tuo, EŽTT nustatė, kad pareiškėjo baimė dėl tarėjų šališkumo negalėjo būti objektyviai pagrįsta, ir Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas nebuvo nustatytas.[1171]

Byloje *Škaroas prieš Kroatiją* (2016 m.)[1172] pareiškėjo skundo esmė ta, kad, nors pirmosios instancijos teisme keitėsi teisėjų kolegijos, taip pat tarėjų, sudėtis, vieno iš svarbiausių liudytojų parodymai, kurie buvo duoti kitai teisėjų kolegijai, naujos sudėties kolegijai buvo tik perskaityti. EŽTT pažymėjo, kad, remiantis betarpiškumo principu, sprendimą baudžiamojoje byloje turėtų priimti teisėjai, kurie dalyvavo visame teismo procese, taip pat renkant įrodymus. Tačiau dėl to negali būti draudžiama nagrinėjant bylą keisti teismo sudėtį. Gali atsirasti labai aiškių administracinių ar procesinių veiksnių, dėl kurių tolesnis teisėjo dalyvavimas byloje tampa neįmanomas. Galima imtis priemonių, kuriomis būtų siekiama užtikrinti, kad teisėjai, taip pat tarėjai, kurie toliau nagrinės bylą, tinkamai supras įrodymus ir argumentus, pvz., suteikiant galimybę jiems susipažinti su stenogramomis, kai atitinkamo liudytojo patikimumas nėra ginčijamas, arba organizuojant svarbių liudytojų pakartotinę apklausą naujos sudėties teisme. EŽTT sprendė, kad iš pareiškėjo kaip kaltinamojo nebuvo atimta teisė užduoti klausimų liudytojui, nes jis galėjo tą padaryti, kai šis davė parodymus teismo posėdžiuose. EŽTT nenustatė Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo.

Kitos EŽTT bylos yra reikšmingos ne tiek dėl to, ar buvo konstatuotas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas, kiek dėl jose aptariamų tam tikrų procesinių teisių aspektų, pvz., Švedijoje egzistuoja galimybė tarėjui pareikšti atskirąją nuomonę.[1173] Be to, svarbios ir dėl tam tikro EŽTT požiūrio, nes visai nesenoje byloje pakartota[1174], kad teisėjas labiau nei tarėjas yra išmokytas, įpratęs ir pasirengęs atsiriboti nuo tam tikros patirties ir išvadų, padarytų ankstesniame procese prieš tą patį asmenį[1175].

1171 „Case of Elezi v. Germany“, *supra note*, 1170; „Case-Law Information Note – June 2008“, ECHR-KS, https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/d/clin_june_2008_eng?p_l_back_url=%2Fweb%2Fechr-ks%2Fsearch%3Fq%3D%2522lay%2Bjudge%2522%26delta%3D60.

1172 „Case Škaro v. Croatia (2016, 6962/13)“, ECHR, žiūrėta 2024 m. balandžio 5 d., https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22lay%20judge%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-169203%22]}.

1173 „Case of M.E. v. Sweden (2015, 71398/12)“, ECHR, žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 12 d., https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-153914%22]}.

1174 „Case of Meng v. Germany (2021, 1128/17)“, ECHR, žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 12 d., https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-208281%22]}.

1175 Žr. „Case of Miminoshvili v. Russia (2011, 20197/03)“, § 113, ECHR, žiūrėta 2024 m. balandžio 5 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-105355%22]}; „Case of Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia (2013, 11082/06, 13772/05)“, §§ 538, 544, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-122697%22]}; „Case of Bezek v. Germany (2015, 4211/12, 5850/12)“, § 32, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-154555%22]}.

3.2.2. Tarėjo teisinio statuso nustatymas įstatymu (teisė į įstatymu įsteigtą teismą)

Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje vartojamos sąvokos „nustatyta įstatymu" tikslas yra užtikrinti, kad teismų organizacija demokratinėje visuomenėje ne priklausytų nuo vykdomosios valdžios diskrecijos, o būtų reglamentuojama leidžiamosios valdžios priimtu įstatymu, kuriuo įsteigiami nacionaliniai teismai, valdoma jų veikla ir pan.[1176] Pvz., susiklosto ydinga situacija, kai teisėjams, taip pat tarėjams, kurių įgaliojimai pasibaigę, leidžiama toliau vykdyti savo funkcijas neapibrėžtą laikotarpį, kol prezidentas išspręs jų paskyrimo klausimą (priims dekretą). Tokioje teisiškai ydingoje situacijoje nebūna priimto teisės akto, reglamentuojančio šį klausimą. Akivaizdu, kad, EŽTT vertinimu, teisėjo (tarėjo), kurio kadencija pasibaigusi, dalyvavimas nagrinėjant bylas neturi teisinio pagrindo.[1177]

EŽTT laikosi nuomonės, jog teisė į pagal įstatymą įsteigtą teismą neturėtų būti aiškinama pernelyg plačiai, kad dėl bet kokio teisėjo paskyrimo procedūros pažeidimo nekiltų pavojus pažeisti šią teisę. Todėl suformuluoti trys kriterijai: narių skyrimo būdas, jų kadencijos trukmė ir garantijų nuo išorinio spaudimo buvimas, skirti nustatyti, ar teisėjų (įskaitant tarėjus) skyrimo procedūros pažeidimai yra tokio sunkumo, kad dėl jų pažeidžiama teisė į įstatymu įsteigtą teismą.[1178] Plačiau šie kriterijai analizuojami tolesniame skyrelyje, tiriant tarėjų instituto suderinamumą su nepriklausomu teismu, nes asmens teisė į įstatymu įsteigtą teismą apima procedūrines garantijas, užtikrinančias teisminės valdžios atskyrimą nuo kitų valdžių.

Teisingumą vykdantys asmenys nebūtinai turi būti teisininkai arba teisėjai.[1179] Viena vertus, teismo jurisdikcija turėtų būti apibrėžta įstatymu, tačiau nebūtina, kad kiekviena teisminės organizacijos detalė būtų reglamentuojama pirminiais teisės aktais.[1180] Teisingumą vykdančio asmens statusas ir funkcijos neturėtų būti reguliuojamos tik paprotinėmis teisės normomis.[1181] EŽTT išimtiniais atvejais nagrinėja „pagal įstatymą įsteigto teismo" sąvoką kaip apimančią teisėjų kolegijos sudėties vidinį teisėtumą. Įrodinėjimo standartas yra labai griežtas, ir pareiškėjas turi įrodyti, kad visiškai nėra įstatyminio reguliavimo apie tarėjo statusą ir funkcijas, o ne tik abejoti teismo

---

1176 „Independence of the Justice System: Factsheet", *supra note*, 1113.

1177 *Ibid.*; „Case of Gurov v. Republic of Moldova (2006, 36455/02)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-76297%22]}.

1178 „Independence of the Justice System: Factsheet", *op. cit.*; „Case of Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina (2013, 2312/08, 34179/08)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-122716%22]}.

1179 „Case of ETTL and Others v. Austria (1985, 9273/81)", §§ 36–41, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57484%22]}; „Independence of the Justice System: Factsheet", *op. cit*.

1180 „Case of Zand v. Austria (1977, 7380/76)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-74962%22]}; „Independence of the Justice System: Factsheet", *op. cit*.

1181 „Case of Pandjikidzé and Others v. Georgia (2009, 30323/02)", §§103–111, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-114028%22]}.

kolegijos nario kompetencija.[1182]

EŽTT ne vienoje byloje prieš Rusiją konstatavo Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimus, susijusius su tarėjų skyrimu nesivadovaujant įstatymu ir įgaliojimo terminų pabaiga. Pažeidimų nustatyta, nes nepateikta įrodymų, kad tarėjai paskirti pagal įstatymą, taip pat nesilaikyta įstatymo reikalavimų dėl burtų traukimo ir maksimalaus darbo stažo per metus. Vadovaujantis įstatymu, tarėjai galėjo būti kviečiami vieną kartą per metus ne ilgesniam kaip 14 dienų laikotarpiui arba tokiam laikotarpiui, kiek trunka konkreti byla. Tačiau tie patys asmenys dalyvavo kituose teismo procesuose. Be to, teismo pirmininkas ar pirmininkaujantis teisėjas nebuvo traukę burtų dėl tarėjų dalyvavimo konkrečioje byloje. Be akivaizdaus įstatymo reikalavimų dėl burtų traukimo ir dviejų savaičių darbo per metus nesilaikymo, EŽTT nustatė, kad institucija, atsakinga už skyrimą, patvirtino neturėjusi tarėjų sąrašo. EŽTT padarė išvadą, kad bylą nagrinėję teismai negalėtų būti laikomi pagal įstatymą įsteigtu teismu – tai nulemia Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą.[1183]

Byloje *Moiseyevas prieš Rusiją* (2008 / 2009 m.)[1184] Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą nulėmė tarėjų skyrimo į teisėjų kolegiją procedūra. Keičiant tarėją turi būti nurodytas teisinis pagrindas.

Byloje *Zakharkinas prieš Rusiją* (2010 m.)[1185] nebuvo pateikti dokumentai, kad vienas iš asmenų paskirtas konkretaus teismo tarėju ir kad apskritai išrinktas vykdyti teisingumą, konstatuojant aptariamą Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimą.

1182 „Case of Lavents and Jurjevs against Latvia (2006, 58442/00, 70923/01)"; „Independence of the Justice System: Factsheet", *supra note*, 1113.

1183 „Case of Posokhov v. Russia (2003, 63486/00)", § 38–44, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60967%22]}; „Case of Moskovets v. Russia (2003, 14370/03)", § 96–101, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-92372%22]}; „Case of Fedotova and Others v. Russia (2006, 40792/10, 30538/14, 43439/14)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-222750%22]}; „Case of Barashkova v. Russia (2008, 26716/03)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22lay%20judge%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-86103%22]}; „Case of Ilatovskiy v. Russia (2009, 6945/04)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22lay%20judge%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-86103%22]}; „Case of Kuptsov and Kuptsova v. Russia (2011, 6110/03)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-103636%22]}; „Case of Sevastyanov v. Russia (2011, 37024/02)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-98327%22]}; „Case of Yegorychev v. Russia (2016, 8026/04)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22lay%20judge%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-162859%22]}.

1184 „Case of Moiseyev v. Russia (2008/2009, 62936/00)", § 175–185, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-88780%22]}.

1185 „Case of Zakharkin v. Russia (2010, 1555/04)", §§ 146-51, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-99226%22]}.

Byloje *Yefimenko'as prieš Rusiją* (2013 m.)[1186] konstatuota, kad nebuvo teisinio reguliavimo, pagal kurį tarėjams būtų suteikti įgaliojimai eiti šias pareigas. Todėl teismai negalėjo būti laikomi pagal įstatymą įsteigtu teismu – tai nulėmė aptariamą Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimą.

Byloje *Sergey'us Denisovas ir kiti prieš Rusiją* (2016 m.)[1187] EŽTT konstatavo, kad trumpas tarėjų įgaliojimų atnaujinimo vėlavimas buvo techninio pobūdžio ir neturėjo esminės įtakos jų statuso teisėtumui. Tarėjai paskirti laikantis galiojančių įstatymų, o jų kadencija pratęsta valdžios institucijų dekretais, kuriais siekta užtikrinti teisinį tęstinumą iki priimant atitinkamą įstatymą. Todėl Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio pažeidimo EŽTT neįžvelgė.

Bylose *Pandjikidzé'ė ir kiti prieš Gruziją (Sakartvelą)*[1188] ir *Gorguiladzé'ė prieš Gruziją (Sakartvelą)*[1189] (2009 / 2010 m.) konstatuotas aptariamas Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimas įvertinus, kad teismas nebuvo įsteigtas pagal įstatymą, kai buvo panaikintas įstatymas dėl tarėjų ir nepriimtas naujas, o jie ir toliau sprendė bylas pagal nusistovėjusią tradiciją[1190].

Byloje *Guðmunduras Andri Ástráðssonas prieš Islandiją* (2020 m.)[1191] taip pat konstatuotas aptariamas Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimas, nes teismas negali būti laikomas įsteigtas pagal įstatymą, kai tarėjų dalyvavimas teismo posėdžiuose neatitiko galiojusio įstatyminio reguliavimo, be to, jie paskirti nesilaikant teisės aktuose nustatytos tvarkos.

3.2.3. Tarėjo nepriklausomumo reikalavimas

Jau aptartas nešališkumas yra individuali sprendimo priėmėjo charakteristika[1192], o analizuojamas nepriklausomumas paprastai yra susijęs su teismo struktūra.

1186 „Case of Yefimenko v. Russia (2013, 152/04)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-116369%22]}; „Case-Law Information Note – February 2013“, ECHR-KS, https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/d/clin_february_2013_eng?p_l_back_url=%2Fweb%2Fechr-ks%2Fsearch%3Fq%3D%2522lay%2Bjudge%2522%26delta%3D60.

1187 „Case of Sergey Denisov and Others v. Russia (2016, 1985/05, 18579/07, 21748/07, 21954/07, 20922/08)“, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-162020%22]}.

1188 „Case of Pandjikidzé and Others v. Georgia“, *supra note*, 1181; „Case-Law Information Note – October 2009“, ECHR-KS, https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/d/clin_october_2009_eng?p_l_back_url=%2Fweb%2Fechr-ks%2Fsearch%3Fq%3D%2522lay%2Bjudge%2522%26delta%3D60.

1189 „Case of Gorguiladzé v. Georgia (2010, 4313/04)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-113873%22]}.

1190 „Case of Pandjikidzé and Others v. Georgia“, *op. cit.*; „Case-Law Information Note – October 2009“, *op. cit*.

1191 „Case of Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland (2020, 26374/18)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-206582%22]}.

1192 „Case of Parlov-Tkalčić v. Croatia (2009, 24810/06)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-96426%22]}.

Nepriklausomumo taisyklėmis reguliuojamas teismo narių *skyrimas*, jų veiklos *trukmė* ir *išorinio spaudimo* nebuvimo garantijos. Vadovaujantis EŽTT praktika, terminas „nepriklausomas“ apima du elementus, t. y. teismų nepriklausomumą nuo šalių, kaip aptarto nešališkumo atveju, ir vykdomosios valdžios.[1193] Struktūriniai įstatyminiai ir instituciniai saugikliai apsaugo nuo kitų valdžios šakų kišimosi į teisminius reikalus.[1194] Pagrindas kalbėti apie teismo priklausomumą yra tik tokia abejonė, kuri yra objektyviai pagrįsta.[1195]

Asmens procesinė garantija, kad bylą išnagrinės nepriklausomas teismas, skiriasi nuo asmens procesinės garantijos, kad byla bus nagrinėjama pagal *įstatymą įsteigtame teisme*. Asmens teisė į įstatymu įsteigtą teismą apima procedūrines garantijas, užtikrinančias teisminės valdžios atskyrimą nuo kitų valdžių, ypač vykdomosios.[1196]

Nepriklausomumas dažnai analizuojamas kartu su *objektyviu nešališkumu*, nedarant aiškaus skirtumo tarp šių dviejų aspektų.[1197] Būtinas struktūrinis teismo kaip institucijos atskyrimas nuo vykdomosios valdžios.[1198] Tačiau faktas, kad bendrosios kompetencijos teismų teisėjus ir tarėjus skiria vykdomosios valdžios institucija (ministras) arba teismai, finansuojami pagal vyriausybės reglamentuotas procedūras, nereiškia, kad teisėjai nebus nepriklausomi.

Tokiu atveju derėtų išsamiau išanalizuoti skyrimo būdą, kadencijos sąlygas (trukmę), įstatymines garantijas nuo išorinio spaudimo[1199] ir tik tada spręsti, ar institucija sudaro nepriklausomumo įspūdį[1200]. Garantija, kad vykdomoji valdžia negalėtų nušalinti teismo narių jų kadencijos metu, yra būtina kaip jų nepriklausomumo pasekmė. Tačiau neatšaukiamumas nebūtinai turi būti pripažintas įstatymu – svarbu, kad jis pripažįstamas faktiškai ir yra kitų būtinų garantijų.[1201] Trejų metų kadencija pripažinta kaip minimali.[1202] Taigi, teismo nariai neprivalo būti paskirti visam gyvenimui. Svarbiausia, kad kadencijos trukmė turi būti stabili ir apsaugota nuo *išorinio* kišimosi. Tribunolo nariai turi būti bent jau apsaugoti nuo pašalinimo iš pareigų per jų

1193 „Case of Zand v. Austria“, *supra note*, 1180. „Independence of the Justice System: Factsheet“, *supra note*, 1113.

1194 „Case of Piersack v. Belgium“, *supra note*, 1144.

1195 „Case of Incal v. Turkey (1998, 22678/93)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-6853%22]}.

1196 „Case of Clarke v. the United Kingdom (2005, 23695/02)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-86524%22]}; „Independence of the Justice System: Factsheet“, *op. cit*.

1197 „Case of Moiseyev v. Russia“, *supra note*, 1184.

1198 „Case of Benthem v. The Netherlands (1985, 8848/80)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57436%22]}.

1199 „Case of Clarke v. the United Kingdom“, *op. cit.*

1200 „Case of Delcourt v. Belgium (1970, 2689/65)“, Series A no. 11, p. 17, 27 punktas, § 31, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57467%22]}.

1201 „Case of Engel and Others v. the Netherlands (1976, 5370/72)“, Series A no. 22, p. 27–28, § 68, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57479%22]}.

1202 Campbell, *supra note*, 1144.

kadenciją.[1203] Taigi, nesant atitinkamų garantijų dėl pašalinimo iš pareigų, pažeidžiamas teismo nepriklausomumas.

EŽTT konstatavo, kad sistema, leidžianti mišrų teismą, kuriame bylas kartu su teisėjais nagrinėja tarėjai, suderinama su nepriklausomumo reikalavimu tik tuo atveju, jei suteikiamos pakankamos tarėjų nepriklausomumo garantijos. Taip pat EŽTT konstatavo, kad, siekiant nustatyti, ar teismas gali būti laikomas, be kita ko, nepriklausomu, reikia atsižvelgti į keturis kriterijus: teismo narių skyrimo būdą, jų kadencijos trukmę, tai, ar egzistuoja garantijos nuo išorinio spaudimo ir ar institucija atrodo nepriklausoma. EŽTT nuomone, svarbu, kad tokie asmenys būtų apsaugoti nuo išorinio spaudimo. Įtraukiama ir apsauga nuo nušalinimo nuo pareigų prieš terminą arba apribojimai spręsti bylas, kuriose dalyvauja šalys, galėjusios turėti poveikį skiriant tarėjus.[1204]

Byloje *Piersackas prieš Belgiją* (1982 m.) nustatyta, kad teisės aktuose numatyta pakankamai garantijų, apsaugančių tarėjus nuo galimo spaudimo, svarbiausia iš jų – griežtos jų skyrimo taisyklės.[1205]

Byloje *Langborgeris prieš Švediją* (1989 m.)[1206] buvo įžvelgtas objektyvus šališkumo požymis, nes teismas nesudarė nepriklausomumo įspūdžio, kai tarėjai buvo paskirti asociacijos ir organizacijos, kurios abi buvo suinteresuotos tolesniu derybų sąlygos egzistavimu, ir palaikė su jomis glaudžius ryšius. Kadangi pareiškėjas siekė, kad ši sąlyga būtų išbraukta iš nuomos sutarties, jis galėjo pagrįstai baimintis, kad tarėjai turi bendrą interesą, priešingą jo interesui, todėl interesų pusiausvyra, būdinga teismo sudėčiai, gali būti pažeista teismui sprendžiant jo ieškinio teisėtumo ir pagrįstumo klausimą. Tai, kad bylą nagrinėjo taip pat 2 teisėjai, kurių nepriklausomumas nekėlė abejonių, šiuo atžvilgiu reikšmės neturėjo. EŽTT konstatavo, kad buvo pažeista Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalis.

Byloje *AB „Kurt Kellermann" prieš Švediją* (2004 / 2005 m.)[1207] taip pat buvo sprendžiamas klausimas, ar teismo sudėties interesų pusiausvyra nebuvo pažeista tiek, kad

---

1203 Campbell, *supra note*, 1144.

1204 „Case of Luka v. Romania (2009, 34197/02)", § 55-61, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-93648%22]}.

1205 „Chapter 8 The Case-law of the ECtHR on the Right to an Independent and Impartial Tribunal", BRILL, https://brill.com/display/book/9789004447493/BP000012.xml?language=en; Piersack, *supra note*, 1144.

1206 „Case of Langborger v. Sweden (1989, 11179/84)", https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22lay%20judge%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57515%22]}; Rafał Mańko, „Council of Europe Standards on Judicial Independence", European Parliament, 2021 m. gegužė, 10, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690623/EPRS_BRI(2021)690623_EN.pdf; „Independence of the Justice System: Factsheet", *supra note*, 1113: 10–11.

1207 „Case of Kellermann v. Sweden (2004, 41579/98)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%2241579/98%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-67220%22]}; „Case-Law Information Note – October 2004", ECHR-KS, https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/d/clin_october_2004_eng?p_l_back_url=%2Fweb%2Fechr-ks%2Fsearch%3Fq%3D%2522lay%2Bjudge%2522%26delta%3D60.

būtų paveiktas teismo nepriklausomumas. 2 tarėjus paskyrusi organizacija neturėjo sąsajų su ginču tarp pareiškėjos ir profesinės sąjungos ar tiesioginio intereso. Tai šią bylą skyrė nuo prieš tai aptartos bylos *Langborgeris prieš Švediją*. EŽTT vertinimu, negalima teigti, kad visais atvejais, kai tarėjai buvo paskirti tam tikros organizacijos, o viena iš ginčo šalių nepriklausė jokiai tokiai organizacijai, visada reikštų, jog teismo sudėtis neatitinka nepriklausomo teismo reikalavimo. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas nenustatytas.

Byloje *Luka prieš Rumuniją* (2009 m.)[1208] EŽTT konstatavo, kad tarėjų teisinis statusas, kaip nustatyta atitinkamo laikotarpio teisės aktuose, darė juos pažeidžiamus dėl išorinio spaudimo, o vidaus teisė nesuteikė pakankamų garantijų dėl jų nepriklausomumo atliekant savo pareigas. Jie nebuvo neatšaukiami ir buvo neapsaugoti nuo nušalinimo nuo pareigų prieš terminą. Teisės aktuose nebuvo išvardyti pagrindai, kuriais remiantis jie galėjo būti nušalinti nuo pareigų. Be to, nebuvo ir tikslių kriterijų dėl jų įgaliojimų apimties, taip pat priemonių, reglamentuojančių jų pareigas ar apsaugą vykdant šias pareigas. Nebuvo nustatyti tarėjų veiklos vertinimo kriterijai, dėl kurių jie galėtų būti atleisti iš pareigų, todėl buvo palikta galimybė savivalei. Be to, teisės aktuose nebuvo nuostatos, draudžiančios vykdyti kitas funkcijas ir įgaliojimus, suteiktus organizacijų, kurių vardu jie buvo išrinkti. EŽTT nuomone, toks teisinis nesureguliavimas nulėmė, kad tarėjai buvo pažeidžiami išorinio spaudimo, tad konstatuotas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas.

Byloje *„Procedo Capital Corporation" prieš Norvegiją* (2009 / 2010 m.)[1209] Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas dėl nepriklausomo teismo nekonstatuotas, nes tarėjas dirbo teisme trumpą laiką. Tačiau netrukus jis nušalintas nuo bylos nagrinėjimo, o galutinis sprendimas priimtas be šio tarėjo.

Byloje *İbrahimas Gürkanas prieš Turkiją* (2012 m.)[1210] EŽTT sprendė, kad tarėjo teisinio išsilavinimo nebuvimas netrukdė jo nepriklausomumui. Vis dėlto įžvelgta problema, kad dėl jo paskyrimo sprendė viršininkas: tarėjas liko tarnauti kariuomenėje ir jam buvo taikoma karinė drausmė, o jis neturėjo tokių pat konstitucinių garantijų kaip 2 karo teisėjai. Todėl EŽTT konstatavo, kad karinis baudžiamasis teismas negalėjo būti laikomas nepriklausomu teismu pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį.

3.2.4. Tarėjo pareiga išnagrinėti bylą teisingai per trumpiausią laiką (Konvencijos 5 straipsnio 3 dalis)

Teismo procesas pripažįstamas teisingu, kai atitinka ir efektyvumo kriterijų – trunka protingą laikotarpį, ir taip įgyvendinamas teismo proceso operatyvumo

---

1208 „Case of Luka v. Romania", *supra note*, 1204.

1209 „Case of Procedo Capital Corporation v. Norway (2009, 3338/05)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-94295%22]}; Vitkauskas ir Dikov, *supra note*, 123: 56.

1210 „Case of Gürkan v. Turkey (2012, 10987/10)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-111840%22]}; Vitkauskas ir Dikov, *op. cit.,* 56.

(efektyvumo) principas. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalis įpareigoja valstybes organizuoti savo teisinę sistemą taip, kad bylos būtų išsprendžiamos per kuo trumpesnį laiką.

Visuomenės atstovų dalyvavimas teismo procese gali kelti riziką sprendimo veiksmingumui ir patikimumui. Baudžiamosiose bylose šis reikalavimas įgyja dar didesnę reikšmę, nes siekiama apsaugoti asmenis nuo pernelyg ilgos nežinomybės dėl jų būsimo likimo.[1211] Be to, šiame skyrelyje nagrinėjami ir Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnio 3 dalies pažeidimai, susiję su asmens teise į bylos nagrinėjimą per trumpiausią laiką, kai asmenys yra sulaikyti.

EŽTT nėra nustatęs termino, per kurį civilinė ar baudžiamoji byla turėtų būti išnagrinėta. Kiekvienoje byloje toks terminas gali būti skirtingas, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes. Tačiau tiek civilinėse, tiek baudžiamosiose bylose visada vertinami šie kriterijai: 1) bylos sudėtingumas (proceso dalyvių byloje skaičius; laikotarpis tarp atliktų veiksmų; bylos pobūdis, kai finansinės bylos laikytinos savaime sudėtingomis; tarptautiškumas; bylų sujungimas ir pan.); 2) kompetentingų institucijų elgesys (pvz., ar pagrįstai pareiškėjui prašant buvo pratęsti terminai, kurie galėjo nulemti pernelyg ilgą bylos nagrinėjimo trukmę); 3) pareiškėjo elgesys (pvz., jis gali tyčia vilkinti bylą argumentuodamas liga, ir dėl to teismo posėdžiai bus atidedami); 4) proceso reikšmė pareiškėjui (pvz., byla turėtų būti nagrinėjama greičiau, kai pareiškėjas turi sveikatos sutrikimų, sprendžiant įvaikinimo klausimus arba kai šalys yra senyvo amžiaus ir pan.).[1212]

Pažymėtina, kad bylose *Ilijkovas prieš Bulgariją* (2001 m.)[1213], *Mihovas prieš Bulgariją* (2002 m.)[1214], *Al Akidis prieš Bulgariją* (2003 m.)[1215] ir *Hristovas prieš Bulgariją* (2003 m.)[1216] EŽTT kaip vieną iš nacionalinio teismo pažeidimų vertino sugaištą laiką, kai procesą reikėjo pradėti iš naujo, nes nebuvo paskirtas pakaitinis tarėjas. Tai buvo viena iš aplinkybių, kuri nulėmė EŽTT išvadą, kad pažeista Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalis, nes nebuvo užtikrinta kaltinamojo teisė, kad byla būtų išnagrinėta per patį trumpiausią laiką.

1211 Štarienė, *supra note*, 1061: 312; „Case of Hokkanen v. Finland (1994, 19823/92)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57911%22]}; „Case of Stögmüller v. Austria (1969, 1602/62)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57582%22]}.

1212 Štarienė, *op. cit.*, 312–313, 316, 319, 323–324.

1213 „Case of Ilijkov v. Bulgaria (2001, 33977/96)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59613%22]}.

1214 „Case of Mihov v. Bulgaria (2002, 35519/97)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-22549%22]}.

1215 Žr. 55 punktą: „Case of Akidi v. Bulgaria (2003, 35825/97)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-61275%22]}.

1216 „Case of Hristov v. Bulgaria (2003, 35436/97)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-61273%22]}.

Byloje *Klameckis prieš Lenkiją* (2002 m.)[1217] vienas iš teismo posėdžių buvo atidėtas neatvykus tarėjui, tačiau Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas nekonstatuotas. EŽTT nustatė, kad teismo posėdžiai buvo skiriami reguliariai, o kai jie buvo atidedami, tai dažniausiai ne dėl su teismu susijusių priežasčių, o dėl to, kad dėl įvairių priežasčių į juos neatvykdavo patys kaltinamieji. Šioje byloje EŽTT konstatavo, jog nebuvo užtikrinta kaltinamojo teisė, kad byla būtų išnagrinėta per trumpiausią laiką pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnio 3 dalį. Tai, kad byla nebuvo išnagrinėta per patį trumpiausią laiką, nulėmė tarėjo liga.

Byloje *Grackis prieš Lenkiją* (2008 m.)[1218] EŽTT konstatavo, kad nebuvo užtikrinta kaltinamojo teisė, jog byla būtų išnagrinėta per trumpiausią laiką Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnio 3 dalies pagrindu. Tai nulėmė tarėjo liga, dėl kurios pasikeitė teismo sudėtis ir reikėjo atnaujinti bylos nagrinėjimą.

Byloje *Hołowczakas prieš Lenkiją* (2008 m.)[1219] EŽTT nusprendė, kad dėl teismo veiksmų pirmasis bylos posėdis įvyko praėjus tik 6 mėnesiams po to, kai apygardos teismui pateiktas kaltinamasis aktas. Teisminio proceso pradžioje procesas buvo spartus, tačiau dėl tarėjo ligos teisminis nagrinėjimas gerokai užsitęsė ir pirmosios instancijos teismo sprendimas priimtas nepagrįstai vėlai. Procesas 3 instancijose užtruko iš viso daugiau nei 4 metus. EŽTT konstatavo Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą.

Byloje *Kasza prieš Lenkiją* (2008 m.)[1220] EŽTT konstatavo, kad bylos sudėtingumas, taip pat problemos, susijusios su transportu ir tinkamos posėdžių salės prieinamumu, negali pateisinti pernelyg ilgo – 9 metus trukusio bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme. Kaltinamieji, sulaikyti iki teismo proceso, turi teisę į ypatingą valdžios institucijų rūpestingumą dėl teismo posėdžių laiko ir darbo organizavimo. Maždaug 16 teismo posėdžių iš 45 atidėjimo priežastis buvo ir tarėjo liga. Teismas konstatavo Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą, nes teismo procesas prieš pareiškėją nebuvo vykdomas per protingą laiką. Konstatuotas ir Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnio 3 dalies pažeidimas, nes pareiškėjas buvo sulaikytas.

1217 „Case of Klamecki v. Poland (2002, 25415/94)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-60394%22]}.

1218 „Case of Gracki v. Poland (2008, 14224/05)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-84724%22]}.

1219 „Case of Hołowczak v. Poland (2008, 25413/04)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-85304%22]}.

1220 „Case of Kasza v. Poland (2009, 45668/06)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-94959%22]}.

Byloje *Hagenas prieš Lenkiją* (2008 / 2009 m.)[1221] EŽTT konstatavo Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnio 3 dalies pažeidimą, nes byla nebuvo išnagrinėta per trumpiausią laiką, ir tai nulėmė nepagrįstai ilgą kaltinamojo suėmimą. Byla ilgiau nagrinėta dėl tarėjų ligos, buvo atidėti 3 teismo posėdžiai.

Byloje *Brožyna prieš Lenkiją* (2010 m.)[1222] EŽTT nurodė, kad proceso trukmės pagrįstumas turi būti vertinamas pagal bylos aplinkybes ir šiuos kriterijus: bylos sudėtingumą, pareiškėjo ir atitinkamų institucijų elgesį ir tai, kokių neigiamų pasekmių galėjo kilti pareiškėjai. EŽTT sutiko, kad pareiškėjos elgesys prisidėjo prie bendros proceso trukmės. Tačiau EŽTT vertino, kad pareiga operatyviai vykdyti teisingumą tenka nacionaliniams teismams. EŽTT akcentavo, kad byla nebuvo labai sudėtinga. Be to, nacionaliniai teismai disponuoja daugybe priemonių, skirtų proceso šalims drausminti. Taip pat būta nepagrįsto delsimo laikotarpių, už kuriuos buvo atsakingas teismas, pvz., vienas iš teismo posėdžių buvo atidėtas dėl tarėjo nedalyvavimo. Be to, pareiškėja buvo paprašiusi nušalinti tarėją. EŽTT padarė išvadą, kad valdžios institucijos nesilaikė pareiškėjos teisės, jog jos byla būtų išnagrinėta per protingą laiką, todėl konstatuoti Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnio 3 dalies ir 6 straipsnio 1 dalies pažeidimai. Be to, EŽTT sprendė, jog apygardos teismas, atmesdamas pareiškėjos skundą dėl to, kad jos bylos nagrinėjimas viršijo protingą terminą, netaikė standartų, kurie atitinka EŽTT praktikoje įtvirtintus principus, pvz., byla *Majewskis prieš Lenkiją* (2005 m.).[1223]

Byloje *Mihovas prieš Bulgariją* (2003 m.)[1224] EŽTT konstatavo, jog nebuvo užtikrinta kaltinamojo teisė į tai, kad byla būtų išnagrinėta per trumpiausią laiką pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnio 3 dalį. Vienas teismo posėdis atidėtas, nes susirgo tarėjas. Po kurio laiko teismo posėdis vėl atidėtas, nes susirgo abu tarėjai. Kadangi jie dėl ligos toliau negalėjo dalyvauti teismo posėdžiuose, teismas bylos nagrinėjimą atnaujino paskyręs 2 naujus tarėjus. Atnaujinus teismo procesą, vieną iš teismo posėdžių taip pat teko atidėti, nes tarėjas susilaužė koją ir negalėjo dalyvauti posėdyje. Pareiškėjo prašymas nelaikyti jo suimto atmestas. Pareiškėjas teigė, kad jo suėmimas tęsėsi 3 metus tik todėl, kad teismas nesugebėjo operatyviai pakeisti susirgusio tarėjo.

Byloje *Karagyozovas prieš Bulgariją* (2007 / 2008 m.)[1225] EŽTT konstatavo Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą, kai bylos nagrinėjimo trukmė neatitiko protingo laiko reikalavimo. Vienas iš veiksnių buvo tarėjo užimtumas

---

1221 „Case of Hagen v. Poland (2009, 7478/03)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-88846%22]}.

1222 „Case of Brožyna v. Poland (2010, 7147/06)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-97062%22]}.

1223 Žr. „Case of Majewski v. Poland (2005, 52690/99)", § 36, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-66578%22]}.

1224 „Case of Mihov v. Bulgaria", *supra note*, 1214.

1225 „Case of Karagyozov v. Bulgaria (2008, 65051/01)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-82946%22]}.

kitais reikalais, jis negalėjo dalyvauti teismo posėdyje, todėl jį reikėjo atidėti.

Byloje *Čevizovićius prieš Vokietiją* (2004 m.)[1226] EŽTT nurodė, kad byla pradėta nagrinėti tik po 4 mėnesių nuo bylos gavimo teisme dienos. Teismo posėdžiai vyko 56 dienas, o kiekvieno vidutinė trukmė – 90 minučių. Susirgus tarėjui ir atitinkamai pakaitiniam asmeniui, bylos nagrinėjimą teko atnaujinti ir iš naujo apklausti visus liudytojus. Per mėnesį vidutiniškai vykdavo mažiau nei 4 posėdžiai, kurių kiekvienas trukdavo vidutiniškai mažiau nei 2,5 valandos. EŽTT konstatavo, kad teismas, rengdamas vidutiniškai mažiau nei 4 teismo posėdžius per mėnesį ir nesistengdamas veiksmingiau iškviesti liudytojų ir ekspertų, nesielgė rūpestingai. Atnaujinus bylos nagrinėjimą pareiškėjas jau buvo suimtas 2 metus, todėl teismas turėjo nustatyti griežtesnį posėdžių grafiką. Paskyrus antrą pakaitinį tarėją nuo pat proceso pradžios būtų išvengta vilkinimo, atsiradusio dėl būtinybės pakartoti dalį sudėtingo ir ilgo proceso. EŽTT padarė išvadą, kad Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalis buvo pažeista, nes procesas prieš pareiškėją nebuvo vykdomas per protingą laiką.

Byloje *Dzelilis prieš Vokietiją* (2005 / 2006 m.)[1227] EŽTT konstatavo, jog nebuvo užtikrinta kaltinamojo teisė, kad byla būtų išnagrinėta per trumpiausią laiką pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnio 3 dalį. Byla nagrinėta 55 dienas, kiekvieno nagrinėjimo vidutinė trukmė buvo 90 min. Susirgus tarėjui ir pakaitiniam asmeniui, bylos nagrinėjimą teko atnaujinti ir iš naujo apklausti visus liudytojus. EŽTT pritarė, kad 2 tarėjų liga teismui nebuvo nuspėjama. Tačiau, nepaisant to, dėl šios priežasties užsitęsusios teismo proceso neigiamos pasekmės negali būti priskirtos pareiškėjui, o atsakomybė tenka teismui, kuris vienintelis galėjo jo išvengti, bylos nagrinėjimo pradžioje paskyręs 2 pakaitinius tarėjus. EŽTT, remdamasis savo išvadomis, padarytomis minėtoje byloje *Čevizovićius prieš Vokietiją* (2004 m.), konstatavo, kad po teismo posėdžio atidėjimo dėl tarėjų ligos teismas nesielgė rūpestingai, kai per mėnesį surengdavo vidutiniškai mažiau nei 4 teismo posėdžius, nesistengdamas veiksmingiau iškviesti liudytojų. Prieš atnaujinant bylą pareiškėjas kalėjo jau beveik 2 metus. EŽTT pažymėjo, kad kompetentingas teismas, siekdamas greičiau išnagrinėti bylą, turėjo nustatyti griežtesnį posėdžių grafiką. Kadangi teismas, nagrinėdamas pareiškėjo bylą, nesielgė rūpestingai, EŽTT padarė tokią pačią išvadą, kad pareiškėjo suėmimo trukmė negali būti laikoma pagrįsta.

Byloje *Moiseyevas prieš Rusiją* (2008 / 2009 m.)[1228] EŽTT konstatavo, kad, paskyrus bylą ir pradėjus ją nagrinėti, įstatymas reikalauja, jog byla liktų tos pačios sudėties teisme iki galutinio sprendimo priėmimo. Šis principas vadinamas teismo sudėties nekintamumo taisykle. Nekintamumo taisyklėje numatyta galimybė pakeisti teisėją,

---

1226 „Case of Čevizović v. Germany (2004, 49746/99)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-61958%22]}.

1227 „Case of Dzelili v. Germany (2005, 65745/01)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-70967%22]}.

1228 „Case of Moiseyev v. Russia", *supra note*, 1184.

kuris nebegali dalyvauti procese, kitu teisėju. Ji buvo taikoma tiek teisėjams, tiek tarėjams, o pastarųjų statusas vykdant teisingumą buvo tapatus. Tačiau EŽTT nustatė, kad nagrinėjant bylą teisėjų kolegijoje buvo 11 teisėjų pavadavimų. Bylą paeiliui nagrinėjo 4 pirmininkaujantys teisėjai. Po kiekvieno pirmininkaujančio teisėjo pakeitimo keisdavosi abu tarėjai. Be to, vieną kartą į bylos nagrinėjimą pakviestas pakaitinis tarėjas, o kitą kartą reikėjo paskirti naują tarėją vietoje nusišalinusiojo nuo bylos nagrinėjimo. Kiekvieną kartą, kai prie teisėjų kolegijos prisijungdavo naujas narys, byla buvo pradedama nagrinėti iš naujo. Šioje byloje taip pat konstatuoti Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnio 3 dalies ir 6 straipsnio 1 dalies pažeidimai, nes nesilaikyta protingo laiko reikalavimo, t. y. bylą išnagrinėti per trumpiausią laiką. Akivaizdu, kad, siekiant sutrumpinti bylos nagrinėjimo laiką, nusišalinusį tarėją buvo galima pakeisti pakaitiniu (tą skunde nurodė ir pats pareiškėjas).

Byloje *Malkovas prieš Estiją* (2010 m.)[1229] EŽTT nustatė, kad teismo posėdžių atidėjimus daugiausia nulėmė, be kita ko, tarėjų ligos. Teismo procesas ir pareiškėjo sulaikymas užsitęsė dėl daugybės teismo posėdžių atidėjimų dėl proceso dalyvių ligos. EŽTT konstatavo Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnio 3 dalies pažeidimą – nurodė nesant pagrindo teigti, kad valdžios institucijos, vykdydamos teismo procesą, parodė ypatingą rūpestingumą.

Teisės mokslo doktrinoje nurodoma, kad, į teisminį procesą įsiliejus papildomiems subjektams, bylų nagrinėjimas pailgės.[1230] Tai yra neigiamas aspektas, lemiantis Europos žmogaus teisių konvencijoje įtvirtintos asmens teisės į teisingą teismą pažeidimą. Byla neišnagrinėjama per trumpiausią laiką.

Tačiau, viena vertus, ne mažiau neigiamas dalykas nei ilga proceso trukmė yra tai, kad teisėjai įgyja papildomų pareigų. Šioms pareigoms įgyvendinti reikalingas papildomas laikas, nes teismo proceso kontrolė ir vadovavimas teismo posėdžiuose yra susiję su dar mažiausiai 2 papildomais proceso dalyviais. Be to, teisėjas tarėjams privalo išaiškinti tam tikrus teisinius niuansus, kad tarėjai galėtų priimti sprendimą, – tai taip pat reikalauja nemažai papildomo laiko ir gebėjimo išaiškinti aiškiai ir teisingai. Neteisingas įstatymo suvokimas nulemtų neteisingą teismo sprendimą. Kitas aspektas yra tai, kad tarėjai nagrinėja bylas teisės taikymo klausimais ir sprendimus priima vienodo sprendžiamojo balso teise. Todėl teisėjas turi itin atsakingai aiškinti teisės normų turinį, kuris iš esmės suprantamas tik profesionaliems teisininkams. Teisėjų pagalba tarėjams neabejotinai pareikalauja nemažų laiko sąnaudų, ir nėra garantijos, kad teigiamai paveiks siekiamą rezultatą – objektyvaus, teisingo ir visapusiško teismo sprendimo byloje priėmimą. EŽTT bylų analizė atskleidžia tarėjų instituto nesuderinamumo su asmens procesinėmis garantijomis aspektus. Be to, šios visos papildomos pareigos sutrumpina laiką, skirtą teisėjo tiesioginėms pareigoms eiti – teisingumui vykdyti.

Kitas aspektas, pareikalaujantis teisėjo papildomo laiko, yra tai, kad tarėjai

---

1229 „Case of Malkov v. Estonia (2010, 31407/07)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-97079%22]}.

1230 Kielin, *supra note*, 114: 13; Chojniak ir Wiśniewski, *supra note*, 113: 61.

prilyginami teisėjui, todėl jų balsų dauguma nulemia bylos rezultatą ir teisėjui tenka pareiga surašyti galutinį procesinį dokumentą prieš savo vidinį įsitikinimą. Tokia situacija neatitinka teisėtumo sampratos, nes teisėjas sprendimus turi surašyti remdamasis savo vidiniu įsitikinimu.[1231] Be to, surašyti sprendimą apie tai, kuo netikima, pareikalauja ženkliai daugiau laiko. Tiesa dažniausiai pasakoma trumpai ir paprastai, o netikriems dalykams išreikšti ar pateisinti prireikia daugiau pastangų. Beje, analizuojamu atveju būtų pažeistas įstatyminis reguliavimas, kad byloje esančius įrodymus teismas įvertina pagal vidinį savo įsitikinimą.

3.2.5. Tarėjo pareiga motyvuoti priimamą sprendimą (teisė į pagrįstą sprendimą)

Teisė į pagrįstą teismo sprendimą yra dar vienas teisingumo elementas (procesinė garantija); tinkamam jo įgyvendinimui įtakos turi ir tarėjai. Teisė į pagrįstą teismo sprendimą visų pirma užtikrina bendresnio pobūdžio garantiją – tinkamą teisingumo įgyvendinimą.[1232] Be šios garantijos, ši teisė atlieka ir kitą svarbią funkciją – užtikrina, kad bylos šalis būtų tinkamai išklausyta ir galėtų veiksmingai pasinaudoti jai suteikta teise kreiptis į aukštesnės instancijos teismą.[1233] Tik žinodamos argumentus dėl priimto sprendimo bylos šalys gali pateikti pagrįstą skundą dėl skundžiamo sprendimo. Tačiau, net jei nėra galimybės apeliacine tvarka apskųsti teismo sprendimo, sprendimas vis tiek turi būti motyvuotas, kad būtų galima spręsti apie jo tinkamumą, t. y. nesavavališkumą.[1234]

Viena vertus, tiek pagrįstam teismo sprendimui, tiek teismo šališkumui reikšmės gali turėti kvalifikacijos stoka ir profesionalumo trūkumas, nesugebėjimas bylų ir tam tikrų klausimų spręsti vadovaujantis ne tik įstatymu, bet ir teise.[1235] Tokių savybių tarėjai stokoja. Kita vertus, EŽTT šio instituto nedraudžia. EŽTK yra pažymėjusi, kad, išskyrus teiginį, jog kolegijos nariai nėra profesionalūs teisėjai, pareiškėjas nepateikia kitų įrodymų, pagrindžiančių jo teisėtus nuogąstavimus dėl teisėjų nepriklausomumo ir nešališkumo stokos.[1236]

EŽTT yra nagrinėjęs bylų dėl Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo, susijusio su teise į pagrįstą teismo sprendimą, priimamą tarėjų ir teisėjo kartu, kurie įvertinti Prancūzijos kontekste.

1231 Pvz., CPK 185 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad byloje esančius įrodymus teismas įvertina vadovaudamasis įstatymais pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku ir objektyviu aplinkybių, kurios buvo įrodinėjamos proceso metu, išnagrinėjimu.

1232 Štarienė, *supra note*, 1061: 304.

1233 „Case of Hirvisaari v. Finland (2001, 49684/99)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59682%22]}; „Case of Tatishvili v. Russia (2007, 1509/02)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-79564%22]}; Štarienė, *op. cit.,* 304.

1234 Štarienė, *op. cit.,* 304.

1235 Merkevičius, *supra note*, 122: 77–78.

1236 „Case of Mohamed Zarouali v. Belgium", *supra note*, 1053.

2013 m. EŽTT 3 bylose prieš Prancūziją nustatė Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą. Byloje *Agneleťas prieš Prancūziją* (2013 m.)[1237] EŽTT nusprendė, jog pareiškėjas neturėjo pakankamų garantijų, kad galėtų suprasti jam nepalankų apeliacinės instancijos teismo nuosprendį, kai pirmosios instancijos teismas jį išteisino. *D'assises* teismui buvo pateikti tik 2 klausimai: ar nukentėjusysis mirė savo noru ir, jeigu atsakymas teigiamas, – ar dėl tyčios. Bylos aplinkybės buvo labai sudėtingos, todėl abu klausimai buvo nepakankamai išsamūs ir lakoniški. Pareiškėjas buvo išteisintas pirmosios instancijos teisme, be to, nukentėjusiojo dingimo priežastys ir būdas, taip pat versija, kad jis buvo nužudytas, buvo grindžiami tik hipotezėmis, nes oficialių įrodymų, pvz., rasto kūno ar daiktinių įrodymų, kuriais būtų oficialiai nustatytos pareiškėjui inkriminuojamo nužudymo vietos, laiko ir būdo aplinkybės, nebuvo. Todėl klausimuose nebuvo jokių nuorodų į konkrečias ir ypatingas aplinkybes, kurios būtų leidusios pareiškėjui suprasti apkaltinamąjį nuosprendį. Naujos sudėties *d'assises* apeliacinės instancijos teismas, iš naujo išnagrinėjęs bylos medžiagą ir įvertinęs faktines ir teisines aplinkybes, priėmė priešingą nuosprendį. Todėl pareiškėjas negalėjo pirmosios instancijos teisme gauti svarbios informacijos apie priežastis, dėl kurių apeliacinės instancijos teisme jį nuteisė kiti tarėjai ir teisėjai, kai jis buvo išteisintas.

Byloje *Fraumens'as prieš Prancūziją* (2013 m.)[1238] EŽTT konstatavo, kad pareiškėjas taip pat neturėjo pakankamų garantijų, kurios leistų jam suprasti apkaltinamąjį nuosprendį. Pareiškėjas pirmosios instancijos teisme buvo išteisintas, o apeliacine tvarka buvo priimtas apkaltinamasis nuosprendis ir skirta 30 metų laisvės atėmimo bausmė. *D'assises* teismui buvo pateikti 4 klausimai, tačiau tik 2 iš jų buvo susiję su pareiškėju. Vienas iš jų buvo susijęs su tyčia, kuri pateikiant kaltinimą *d'assises* teisme dėl proceso pobūdžio nebuvo nagrinėjama. EŽTT teigimu, tai rodo, kad *d'assises* teismo sprendimas nebuvo toks pat kaip kaltinamasis aktas. EŽTT taip pat nurodė, kad šis klausimas, iškilęs nagrinėjant bylą, neišvengiamai leido kaltinamajam suprasti tik dalį *d'assises* teismo argumentų. EŽTT vertinimu, kadangi kaltinamasis pirmosios instancijos teisme buvo išteisintas, o apeliacinės instancijos teisme pripažintas kaltu, be to, jam paskirta labai griežta bausmė, jis turėjo turėti duomenų, leidžiančių jam suprasti apkaltinamąjį nuosprendį, o to negalėjo būti, kai buvo išnagrinėtas tik kaltinamasis aktas ir pateikti 2 klausimai tarėjams skelbiant nuosprendį. Šioje byloje pareiškėjas neturėjo pakankamų garantijų, kurios leistų jam suprasti jo atžvilgiu priimtą apkaltinamąjį nuosprendį, todėl konstatuotas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas.

1237 „Case of Agnelet v. France (2013, 61198/08)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22Agnelet%20v.%20France%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-115847%22]}.

1238 „Case of Fraumens v. France (2013, 30010/10)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-115856%22]}.

Byloje *Oulahcene'as prieš Prancūziją* (2013 m.)[1239] EŽTT nusprendė, jog pareiškėjas neturėjo pakankamų garantijų, kad galėtų suprasti jam nepalankų nuosprendį. *D'assises* teismui pateiktas tik 1 klausimas. Jis nebuvo išsamus ir apsiribojo teisiniu nusikaltimo apibrėžimu, įvykių laiko ir aukos tapatybės pakartojimu. Vieninteliame lakoniškame ir nepakankamai išsamiame klausime nebuvo jokios nuorodos į kokias nors konkrečias ir ypatingas aplinkybes, kurios būtų leidusios pareiškėjui suprasti apkaltinamąjį nuosprendį, kai pirmosios instancijos *d'assises* teismas jį išteisino. EŽTT konstatavo Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą.

EŽTT trijose 2013–2014 m. bylose prieš Prancūziją nenustatė Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo, kai pareiškėjams buvo suteiktos pakankamos garantijos, leidžiančios suprasti jų atžvilgiu priimtą apkaltinamąjį nuosprendį. Tokios bylos visų pirma buvo susijusios su aplinkybėmis, kai pareiškėjams reikėjo suprasti priežastis, dėl kurių apeliacine tvarka jiems paskirta griežtesnė bausmė nei bendrininkui, priešingai nei pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu. Byloje *Voica prieš Prancūziją* (2013 m.)[1240] EŽTT konstatavo, kad, atsižvelgiant į bendrą kaltinamojo akto ir *d'assises* teismui pateiktų klausimų nagrinėjimą, pareiškėja negalėjo nežinoti, dėl kokių priežasčių, remiantis atitinkama kiekvieno iš kaltinamųjų atsakomybe, jai galėjo būti paskirta nuosekliai mažesnė ar didesnė bausmė nei bendrininkams. Byloje *Legillonas prieš Prancūziją* (2013 m.)[1241] pateikta 12 klausimų, kurie tiksliai ir nedviprasmiškai leido suprasti, kuo pareiškėjas buvo kaltinamas. Byloje *Bodeinas prieš Prancūziją* (2014 m.)[1242] pateikti 27 klausimai, susiję su visais nusikaltimais ir su nuorodomis į sunkinančias aplinkybes, susijusias su nukentėjusiųjų amžiumi. Teigiami atsakymai į šiuos klausimus leido pareiškėjui suprasti, kodėl paskirta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, be to, visi tyrimo metu surinkti įrodymai rodė, kad jis neabejotinai įvykdė nusikalstamas veikas ir negalėjo to nesuprasti.

3.3. Teismo proceso (ne)suderinamumo su teisės į teisingą teismą reikalavimais dalyvaujant *visuomenės atstovams* vertinimas

Apibendrinant teisėjo nurodymus prisiekusiesiems *dėl kaltinamojo teisės tylėti* nurodytina, kad su šia teise nesuderinama situacija, kai apkaltinamasis nuosprendis grindžiamas kaltinamojo atsisakymu duoti parodymus. Jei byloje pateikti įrodymai reikalauja kaltinamojo paaiškinimo, atsisakymas duoti parodymus gali nulemti kaltę.

1239 „Case of Oulahcene v. France (2013, 44446/10)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-115857%22]}.

1240 „Case of Voica v. France (2013, 60995/09)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22-:[%22VOICA%20v.%20FRANCE%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-115855%22]}.

1241 „Case of Legillon v. France (2013, 53406/10)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-115986%22]}.

1242 „Case of Bodein v. France (2015, 40014/10)", ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-10336%22]}.

Teisėjo nurodymo nedavimas arba davimas, kai prisiekusieji gali suprasti, kad kaltinamojo tylėjimas yra atsakomybės vengimas, nors tiki pareiškėjo paaiškinimais dėl teisės tylėti pasirinkimo ir dėl to, kad tylėjimas nėra atsakomybės vengimas, gali nulemti Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą.

Apibendrinant teisėjo nurodymus prisiekusiesiems *dėl nešališkumo rasistinių pažiūrų pagrindu* nurodytina, kad pareiga duoti nurodymus prisiekusiesiems bylą nagrinėti nešališkai tenka teisėjui, jis turi spręsti dėl poreikio nagrinėjant bylą duoti papildomų nurodymų. Jų nedavimas, netinkamas davimas ar nesilaikymas gali nulemti asmens teisių į teisingą teismą pažeidimus. Jeigu byloje pareiškiami įtarimai dėl prisiekusiųjų nešališkumo išsakius rasistinių pastabų, teisėjas turi imtis atitinkamų procesinių priemonių ir šias abejones išsklaidyti.

Apibendrinant teisėjo nurodymus dėl nešališkumo, susijusio *su prisiekusiųjų santykiais su šalimis ir kitais proceso dalyviais*, nurodytina, kad teisėjui kyla pareiga duoti nurodymų prisiekusiesiems remtis tik teisme pateiktais įrodymais ir neleisti kitiems veiksniams daryti poveikio jų (ne)šališkumui. Asmens teisės į teisingą teismą pažeidimą gali nulemti prisiekusiojo asmeninis santykis su proceso dalyviu, bendravimas su proceso dalyviais nagrinėjant bylą ar prisiekusiojo profesija. Kaltinamiesiems teisėsaugos institucijose einamos pareigos kelia abejonių dėl prisiekusiojo nešališkumo. Kaltinamųjų manymu, jie palaiko valstybės, o ne kaltinamųjų teises ir teisėtus interesus.

Apibendrinant teisėjo nurodymus dėl nešališkumo *dėl nemotyvuotų sprendimų* nurodytina, kad teisėjui kyla ne tik pareiga duoti prisiekusiesiems nurodymus priimti motyvuotus sprendimus, bet ir papildoma pareiga pateikti prisiekusiesiems klausimų. Jie turi būti susiję su kaltinamojo kaltės nustatymu, į juos prisiekusieji turi motyvuotai atsakyti kiekvieno kaltinamojo atžvilgiu. Kaltinamasis, susipažinęs su motyvais, turi turėti galimybę sutikti su nuosprendžiu arba apsvarstyti galimybę jį apskųsti.

Apibendrinant teisėjo nurodymus, susijusius su nešališkumu *politinių pažiūrų* aspektu, pažymėtina, kad prisiekusiųjų neturi veikti politinės pažiūros, jie jų negali demonstruoti, negali būti paveikti politinės partijos. Teisėjas turi duoti prisiekusiesiems tokius nurodymus.

Apibendrinant teisėjo nurodymus, susijusius su nešališkumu *dėl žiniasklaidos poveikio*, pažymėtina, kad teisėjas turi pareigą duoti nurodymus prisiekusiesiems nekreipti dėmesio į išankstinę viešojoje erdvėje išsakytą nuomonę apie kaltinamąjį ir kitas bylos aplinkybes. Prisiekusieji turi vykdyti teisėjų nurodymus susitelkti tik į nagrinėjant bylą ištirtus įrodymus ir neieškoti informacijos kituose šaltiniuose. Žiniasklaidos poveikis ypač didelis teismo procesuose, kuriuose dalyvauja prisiekusieji.

Apibendrinant teisėjo nurodymus dėl nešališkumo nesilaikant *pasitarimų slaptumo* (Konvencijos 10 straipsnio 2 dalis) pabrėžtina, kad prisiekusieji privalo susilaikyti nuo nuomonės apie bylą išsakymo ne pasitarimo metu, nuo aptarinėjimo su ne prisiekusiųjų kolegijos nariais. Prisiekusieji negali atskleisti pasitarimų priimant sprendimus aplinkybių net ir pasibaigus teismo procesui.

Toliau pateikiami apibendrinimai, susiję su *tarėjų instituto* nesuderinamumu su asmens procesinėmis garantijomis. Tarėjai, priešingai nei prisiekusieji, yra vienos kolegijos su teisėju nariai. Jie turi vienodą sprendžiamojo balso teisę su teisėju. Todėl

šis institutas nulemia ne tik papildomas pareigas teisėjams, bet ir tiesiogines pareigas pačiai valstybei.

Apibendrinant asmens procesinės garantijos, kad bylą išnagrinės *nešališkas teismas*, klausimą, teisėjui kyla pareiga tinkamai išnagrinėti argumentus dėl tarėjo šališkumo. Tokiais atvejais, kai tarėjas pasakė rasistinę pastabą, kontaktavo su teismo proceso dalyviu ir pan., teisėjas turi apklausti tiek šališkumu įtariamus proceso dalyvius, tiek tarėjus. Tam tikrais atvejais, siekdamas išsaugoti pasitikėjimą teismu, teisėjas turi nutraukti bylą ir ją nagrinėti iš naujo su kitais tarėjais. Teisė į teisingą teismą pažeidžiama valstybei neužtikrinus ne tik procesinės garantijos į nešališką teismą, bet ir bylos išnagrinėjimo per trumpiausią laiką. Pasikeitus tarėjams ir dar kartą neišklausius liudytojų parodymų, gali būti pažeidžiamas teismo betarpiškumo principas. Siekiant užtikrinti nekaltumo prezumpciją, tarėjams nėra suteikta teisė susipažinti su bylos medžiaga, o tai gali nulemti neobjektyvius sprendimus.

Apibendrinant asmens procesinės garantijos, kad byla bus išnagrinėta *per trumpiausią laiką*, klausimą, teisėjui kyla pareiga užtikrinti operatyvų teismo procesą, padidėjus teismo proceso dalyvių skaičiui. Teisėjui tenka pareiga užtikrinti tarėjų dalyvavimą nagrinėjant bylą, operatyviai spręsti pakeitimo pakaitiniu tarėju klausimą ir pan. Neužtikrinus, kad bus pakaitinių tarėjų, bylą reikia pradėti nagrinėti iš naujo. Dėl visų šių papildomų teisėjo pareigų sutrumpėja laikas, skirtas tiesioginėms pareigoms įgyvendinti – teisingumui vykdyti.

Apibendrinant asmens procesinės garantijos – *teisės į pagrįstą sprendimą* klausimą, teisėjų ir tarėjų kolegijos sprendimai turi būti motyvuoti. Tokiu atveju teisėjui kyla pareiga užduoti tarėjams klausimų, kurie leistų kaltinamajam suprasti apkaltinamąjį nuosprendį ir pasinaudoti teise į apeliaciją.

Apibendrinant asmens procesinės garantijos, kad bylą išnagrinės *įstatymu įsteigtas teismas*, klausimą, valstybei kyla pareiga užtikrinti, kad tarėjo teisinis statusas būtų nustatytas įstatymu. Turi būti teisinis reguliavimas, pagal kurį tarėjams būtų suteikti įgaliojimai eiti šias pareigas. Tarėjai turi būti paskirti laikantis galiojančių įstatymų. Turi būti laikomasi tarėjų įgaliojimo terminų pabaigos, taip pat įstatymo reikalavimų dėl skyrimo dalyvauti nagrinėjant konkrečią bylą ir maksimalaus tarėjo darbo stažo per metus. Institucijos, atsakingos už skyrimą, turi turėti tarėjų sąrašus, t. y. žinoti, kad konkretus asmuo apskritai buvo išrinktas vykdyti teisingumą.

Apibendrinant asmens procesinės garantijos, kad bylą išnagrinės *nepriklausomas teismas*, klausimą, valstybei kyla pareiga užtikrinti, kad bus griežtai laikomasi galiojančio teisinio reguliavimo, numatančio tarėjų skyrimo būdą, kadencijos trukmę, tai, ar egzistuoja garantijos nuo išorinio spaudimo ir ar institucija atrodo nepriklausoma. Teisės aktuose turi būti išvardyti pagrindai, kuriais remiantis tarėjai gali būti atleisti iš pareigų. Turi būti įtvirtintos garantijos, apsaugančios tarėjus nuo galimos išorinės įtakos. Turi būti įtvirtinti tikslūs kriterijai, kuriais vadovaujantis apibrėžiama tarėjų įgaliojimų apimtis.

3.4. Teisės į teisingą teismą užtikrinimo pokyčiai užsienio valstybėse dalyvaujant visuomenės atstovams

3 dalyje išanalizuota EŽTT praktika, susijusi su Europos žmogaus teisių konvencijos taikymu, *inter alia*, paskatino valstybes peržiūrėti savo teisinį reguliavimą, susijusį su visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto taikymu. Išanalizavusi EŽTT praktiką, autorė prisiekusiųjų atžvilgiu suformulavo kriterijus, kurių netinkamas laikymasis gali nulemti asmens teisės į teisingą teismą pažeidimą: teisėjo nurodymai *prisiekusiesiems* dėl teisės tylėti ir dėl nešališkumo, kuris gali būti nulemtas rasistinių pažiūrų, santykio su šalimis ir kitais proceso dalyviais, pasitarimų slaptumo pažeidimo, nemotyvuotų sprendimų, politinių pažiūrų ir žiniasklaidos poveikio. *Tarėjų* atveju suformuluoti kriterijai, kurių netinkamas įgyvendinimas gali nulemti teisės į teisingą teismą pažeidimą, yra asmens teisės į teisėtą teismą neužtikrinimas, priklausomas ir šališkas teismas, bylos išnagrinėjimas ne per trumpiausią laiką ir nepagrįstas sprendimas. Todėl šiame poskyryje apžvelgiamos užsienio valstybių vykdytos reformos, susijusios su visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto tobulinimu, keitimu ar net panaikinimu.

Šiaurės Airijoje baudžiamajame procese iki šiol veikia prisiekusiųjų institutas. Tačiau, siekiant veiksmingiau kovoti su terorizmu be internavimo, 1973 m. įsteigtas Diplocko teismas, kuriame šias sunkias baudžiamąsias bylas pavesta nagrinėti išimtinai teisėjams.[1243] Teisės mokslininkų Juliano V. Robertso ir Mike'o Hough nuomone, būtent politinio pobūdžio bylose visuomenės balsas prisiekusiųjų forma būtų naudingiausias. Tačiau, jeigu tokios bylos apima su terorizmu susijusius nusikaltimus, visuomenė labiau linkusi atsisakyti teisės į prisiekusiųjų teismą.[1244]

Ispanijoje baudžiamajame procese taip pat veikia prisiekusiųjų teismas.[1245] Vis dėlto jo atsisakyti politinio pobūdžio bylose paskatino 1997 m. Mikelio Mirenos Otegui byla. M. Otegui buvo sekamas dėl antivalstybinių politinių pažiūrų ir šio baudžiamojo persekiojimo metu nužudė 2 policijos pareigūnus, tačiau prisiekusiųjų buvo išteisintas.[1246]

1243 John Jackson ir Sean Doran, „Diplock and the Presumption Against Jury Trial: A Critique", *Criminal Law Review* (1992): 755; John Logan, „Let the Layman Lie: The Case for the Abolition of Jury Trials in Scotland", *Aberdeen Student Law Review* 11 (2022): 26, https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/aberde11&div=7&id=&page=; „Justice and Security (Northern Ireland) Act 2007", legislation.gov.uk, s 1, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/6/contents.

1244 Julian V. Roberts ir Mick Hough, „Custody or Community? Exploring the Boundaries of Public Punitiveness in England and Wales", *Criminology & Criminal Justice* 11, 2 (2011), 181–197; Ivković ir kt., *supra note*, 7: 15.

1245 Informacija gauta elektroniniu paštu iš Ispanijos teisėjo. Taip pat paminėtinas straipsnis „The Jury in Spain", kuriame išsamiai – nuo jurisdikcijos iki nuosprendžio apskundimo – aptariamas bylos nagrinėjimas su prisiekusiųjų teismu. Reikšmingas ir Prisiekusiųjų teismo įstatymas. Ivković ir kt., *op. cit.,* 108.

1246 Tribunal Supremo, „Sentencia" (2013-10-02, 706/2013), https://e00-elmundo.uecdn.es/documentos/2013/10/04/otegi.pdf.

Belgija po 2010 m. bylos *Taxquet'as prieš Belgiją*[1247], EŽTT konstatavus, kad prisiekusieji privalo priimti motyvuotą nuosprendį, prisiekusiųjų atsisakyta seksualinės prievartos bylose, nes jose jie būdavo šališki ir dėl to netinkamai nustatydavo faktines aplinkybes[1248]. Be to, nuo 2016 m. prisiekusieji, įvertinus, kad toks teismas yra brangus, o teisingumo kokybė, kai nuosprendžiai nėra motyvuojami, abejotina, pakeisti tarėjais. Tačiau bylų, kurias jie nagrinėja, skaičius sumažintas, ir dauguma šių bylų perduotos išimtinai teisėjams.[1249]

Norvegijos prisiekusiųjų institutas baudžiamosiose bylose pradėtas taikyti 1887 m., tačiau praėjus šimtmečiui susirūpinta dėl išimtinės tokių asmenų teisės priimti sprendimus kaltės klausimu. Norvegijos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. buvo pripažinęs, kad Norvegijos prisiekusiųjų teismas Europos žmogaus teisių konvencijos nepažeidžia.[1250] Tačiau byloje *Taxquet'as prieš Belgiją* (2010 m.)[1251] EŽTT pradėjo formuoti naują praktiką, susijusią su būtinumu prisiekusiesiems motyvuoti nuosprendžius[1252]. 2018 m. sausį Norvegijoje prisiekusiųjų institutas panaikintas[1253] – pagrindinė priežastis ta, kad jie nepateikdavo savo sprendimo motyvų kaltės klausimu[1254]. Be to, Norvegijoje įžvelgta problema, kad prisiekusieji nuosprendžio nepaskelbdavo rašytine forma. Nesant reikalavimo pateikti motyvus raštu, klaidingas faktų ir teisės supratimas priimant nuosprendį gali nepaaiškėti. Teisėjai pripažino, kad būtent motyvų rašymas yra įrankis, padedantis teisingai interpretuoti faktus ir priimti pagrįstą bei teisėtą sprendimą.

Vienas iš pavyzdžių – Norvegijoje plačiai pagarsėjusi iššaginimo byla, kurioje sprendimą kaltės klausimu turėjo priimti tik prisiekusieji. Ši prisiekusiųjų kolegija apeliacine tvarka išteisino kaltinamuosius, nors pirmosios instancijos teisme teisėjų ir tarėjų kolegija juos nuteisė. Šis prieštaringai vertinamas prisiekusiųjų sprendimas,

---

1247 „Case of Taxquet v. Belgium", *supra note*, 1048.

1248 Ivković ir kt., *supra note*, 7: 13.

1249 *Ibid.*, 13–14.

1250 Norvegijos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 12 d. sprendimas HR-2009-01192-P, byla Nr. 2009/397, baudžiamasis skundas dėl apkaltinamojo nuosprendžio, žiūrėta 2024 m. spalio 22 d., https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/translated-rulings/hr-2009-1193-p-.pdf; informacija 2019 m. gauta e. paštu iš Norvegijos Aukščiausiojo Teismo.

1251 „Case of Taxquet v. Belgium", *op. cit.*

1252 Žr. disertacinio tyrimo 3.1.2.3 skyrelį.

1253 Ivković ir kt., *op. cit.*, 12; informacija 2019 m. gauta e. paštu iš Norvegijos Aukščiausiojo Teismo; „Juryordningens «arvtaker» kan falle etter år med misnøye", Juristen, žiūrėta 2024 m. spalio 24 d., https://juristen.no/nyheter/2024/05/juryordningens-arvtaker-kan-falle-etter-ar-med-misnoye.

1254 Norvegijos teisingumo ministerijos parengiamajame darbe aprašoma Norvegijos prisiekusiųjų sistema, kokia ji buvo iki 2018 m. sausio mėn. (žr. „Prop. 70 L(2016-2017)", Regjeringen.no, žiūrėta 2025 m. vasario 8 d., https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-70-l-20162017/id2546012/#:~:text=Proposisjonen%20omhandler%20endringer%20i%20straffeprosessloven,to%20fagdommere%20og%20fem%20meddommere. Svarbus šio dokumento pagrindas yra Norvegijos Vyriausybės paskirto specialaus komiteto ataskaita (žr. NOU 2011: 13, Regjeringen.no, žiūrėta 2025 m. vasario 8 d., https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-13/id648073/). Šiuose dokumentuose pateikti visi su prisiekusiųjų institutu susiję svarbūs tyrimai ir pan.; informacija 2019 m. gauta e. paštu iš Norvegijos Aukščiausiojo Teismo.

kurį daugelis laikė išankstiniu nusistatymu prieš iššaginimo aukas, nulėmė reikalavimą, kad prisiekusieji būtų pašalinti iš tokio pobūdžio bylų.[1255]

Tarėjų institutas baudžiamosiose bylose tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teisme Norvegijoje vis dar veikia nuo 1981 m.[1256] Vis dėlto teismai išreiškia poziciją, kad turi būti profesionalizuoti bent jau apeliacinės instancijos teismai, nes juose ypač ryškus profesinės kompetencijos poreikis, kad būtų priimami teisingi sprendimai. Teigiama, kad teisėjai plačiau ir atsižvelgdami į niuansus vertina teisinius klausimus, sumažina klaidų riziką. Tarėjai prisideda prie kaltinamųjų ir nukentėjusiųjų teisinių garantijų susilpnėjimo.[1257]

Čekijoje tikimasi, kad ateityje[1258] visas bylas nagrinės tik teisėjai, ir tai lemia priežastys, būdingos iš esmės visoms valstybėms, patyrusioms Sovietų Sąjungos įtaką, nes tarėjų institutas – nedemokratinės teisinės sistemos paveldas. Pirma, nuolatinis menkas suinteresuotumas tarėjo darbu, kuris nėra tinkamai apmokamas, todėl juo domisi iš esmės tik pensininkai ar darbo ieškantys asmenys. Antra, dėl tarėjų požiūrio į savo pareigas, kai teismo procese jie visavertiškai nedalyvauja arba tinkamai nebendradarbiauja, bylos vilkinamos. Trečia, tarėjų dalyvavimas teismo procese dažniausiai būna pasyvus ir formalus, o tai lemia menką jų indėlį į teisingumo vykdymą. Ketvirta, dėl išsilavinimo stokos ir teisinių žinių trūkumo teisėjai tiek iki teismo posėdžio, tiek po jo praleidžia daug svarbaus laiko aiškindami tarėjams įstatymus, teismų praktiką, bylos problemas ir pan. Penkta, visose bylose, kuriose dalyvauja tarėjai, procesinis dokumentas turi būti priimtas kolegijoje (teisėjas ir 2 tarėjai; tai galioja ir tarpiniams procesiniams dokumentams, todėl teismo procesas darosi neekonomiškas). Čekijos mokslininko M. Bobeko nuomone, šis komunistinis modelis yra pasenęs.[1259] Tarėjai be teisinio išsilavinimo šiais laikais nesugeba priimti materialiai teisingo sprendimo, ypač jeigu byla sudėtinga. Sprendimo priėmimą nulemia ne ištirtais įrodymais pagrįsti teisiniai argumentai, o įvairūs šalutiniai veiksniai, pvz., advokato sugebėjimas padaryti psichologinį poveikį.[1260]

Škotijoje prisiekusieji dalyvauja tik nagrinėjant bylas dėl sunkiausių nusikaltimų, todėl galima teigti, kad prisiekusieji dalyvauja tada, kai labiausiai reikia veiksmingai taikyti įstatymą, nors reikiamo teisinio išsilavinimo neturi. Prisiekusiųjų institutas yra plačiai paplitęs, tačiau, be teigiamų reakcijų, jie sulaukia ir kritikos. Škotijos mokslininkai linkę palikti materialųjį teisingumą teisininkams.[1261] Dažniausiai nuogąstaujama dėl to, ar grupė atsitiktinai išrinktų piliečių, kurie neturi teisinio išsilavinimo,

---

1255 Ivković ir kt., *supra note*, 7: 12–13.

1256 *Ibid.*

1257 „Juryordningens «arvtaker» kan falle etter år med misnøye“, *supra note*, 1253.

1258 Bobek, *supra note*, 64: 18.

1259 *Ibid*., 18–19.

1260 Teisingumo ministerijos pasiūlymas, kuris buvo parengtas bendradarbiaujant su regioninių ir apylinkės teismų pirmininkais, 2011 m. kovo mėn. Čekijos vyriausybės įstatymų leidybos taryboje buvo atmestas. *Ibid*., 18.

1261 Irvine, *supra note*, 63: 12.

yra kompetentingi suprasti teisę (įstatymus) ir įrodymus bei jų taikymą nagrinėjamoje byloje. Teigiama, kad prisiekusieji, priimdami išteisinamuosius ar apkaltinamuosius nuosprendžius, būna įsitikinę viena ar kita nuomone, o ne tuo, ar sprendimas pagrįstas įrodymais ir teisės normų supratimu.[1262] Be kita ko, teisėjo nurodymų supratimas siekia tik 50 proc.[1263] Jei prisiekusiesiems sunku suprasti nurodymus, kuriais siekiama užtikrinti, kad jų nuosprendis atitiktų teisės aktus, kyla abejonių, ar apskritai galima pasitikėti, kad jie priims teisiškai pagrįstą nuosprendį.[1264]

Škotijoje prisiekusiųjų pasitarimų slaptumas taip pat kelia problemų, nes konfidencialumas yra pavojingas jų atsakomybės trūkumas, nes niekas ir niekada negali sužinoti, kaip buvo priimtas sprendimas, ar jis buvo teisiškai ir logiškai pagrįstas.[1265] Pasitaiko atvejų, kai sprendimai priimami panaudojus spiritizmo lentą „Ouija"[1266], traukiant burtus ar metant monetą[1267]. Kita problema ta, kad prisiekusieji gali turėti išankstinį nusistatymą prieš įeidami į teismo posėdžių salę.[1268] Išankstinis nusistatymas gali būti susijęs su kaltinamuoju dėl jo rasės[1269], kilti dėl išankstinių socialinių nuostatų (tai yra ypatinga problema seksualinės prievartos bylose) arba dėl teismo proceso viešumo, kurį sukelia žiniasklaida[1270]. Išankstinis nusistatymas yra susijęs su pažeidimo grėsme, kuri nulemtų Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą.[1271] Be išankstinio nusistatymo kaltinamojo atžvilgiu, taip pat gali atsirasti išankstinė nuomonė dėl pačios nusikalstamos veikos arba nukentėjusiojo.[1272]

Škotijoje atlikti tyrimai atskleidė, kad visuomenė, taigi, ir prisiekusieji, tiki, kad iššaginimo aukos gali būti kaltos dėl apsirengimo būdo, dėl to, jog vartojo alkoholį,

---

1262 Logan, *supra note*, 1234: 2–5, 7.

1263 Brian H. Bornstein ir Edie Greene, „Jury Decision Making: Implications for and from Psychology", *Current Directions in Psychological Science* 20, 1 (2011): 63; Marie Comiskey, „Initiating Dialogue about Jury Comprehension of Legal Concepts: Can the 'Stagnant Pool' Be Revitalised?", *Queen's LJ* 35 (2010): 625, 629.

1264 Logan, *op. cit.*, 6.

1265 *Ibid.*, 7.

1266 „Case of R v. Young (Stephen) (1995, 2 W.L.R 430)"; „Juror Misconduct: The Ouija Board Case. Article on Stephen Young Case Where Jury Used a Ouija Board", The FutureLearn, žiūrėta 2024 m. spalio 24 d., https://www.futurelearn.com/info/courses/crime-to-punishment/0/steps/27696; J. R. Spencer, „Seances, and the Secrecy of the Jury-Room", *The Cambridge Law Journal* 54, 3 (1995): 520, https://doi.org/10.1017/S0008197300097282.

1267 „Case of Regina v. Mirza", *supra note*, 451; Logan, *op. cit.*, 8.

1268 Logan, *op. cit.*, 8–9.

1269 Daly ir Pattenden, *supra note*, 450: 678; *Hate Crime in Scotland, 2018–2019* (Edinburgh: COPFS, 2019); Logan, *op. cit.,* 9.

1270 Lorraine Hope, Amina Memon ir Peter McGeorge, „Understanding Pretrial Publicity: Predecisional Distortion of Evidence by Mock Jurors", *Journal of Experimental Psychology: Applied* 10, 2 (2004): 111–119, https://doi.org/10.1037/1076-898X.10.2.111.

1271 Logan, *op. cit.*, 10–11; „Case of Regina v. Mirza", *op. cit.;* „Case of R v. Qureshi (Sajid)", *supra note*, 452; „Case of McCadden v. H.M. Advocate (1985) JC 98".

1272 Logan, *op. cit.*, 11.

flirtavo su kaltinamuoju.[1273] Todėl aktyviai keliamas klausimas dėl prisiekusiųjų instituto panaikinimo iššaginimo bylose. Be to, prisiekusieji gali netikėti, kad veika buvo padaryta, jeigu auka nebandė pasipriešinti užpuolikui, nepatyrė susižalojimų arba iš karto nepranešė apie užpuolimą.[1274] Įrodyta, kad prisiekusiųjų nešališkumą reikšmingai veikia ne tik su iššaginimu susiję mitai ar su rase susijusių bylų nagrinėjimas, bet ir ikiteisminio tyrimo viešinimo poveikis.

Johno Logano teigimu, Škotijoje vyksta kova tarp spaudos laisvės ir kaltinamojo teisės į teisingą teismą. Abi jos saugomos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 ir 10 straipsnius. EŽTT nusprendė, kad žiniasklaidai leidžiama laisvai informuoti visuomenę apie vykstančiam teismo procesui svarbius dalykus, jei tai nekenkia teismo autoritetui ir nešališkumui. Tačiau žiniasklaidos pranešimai nagrinėjant bylą gali paveikti prisiekusiųjų nešališkumą, nors pastarieji privalo remtis tik nagrinėjant bylą pateiktais įrodymais, o tokių pranešimų poveikis gali pažeisti teisę į teisingą teismą.[1275] J. Loganas padarė išvadą, kad Škotijoje yra daug problemų, susijusių su prisiekusiųjų institutu, ir dabartinis modelis neatitinka siekiamo tikslo.[1276] Vis dėlto, nors argumentai apie prisiekusiųjų instituto modelio trūkumus yra svarbūs, negalima pamiršti, kad prisiekusieji yra Škotijos baudžiamosios teisės kertinis akmuo ir tokia praktika išlieka jau šimtmečius.[1277] Todėl prieš jį panaikinant svarstomos reformos galimybės.[1278]

Škotijos vyriausybei užsakius, Jamesas Chalmersas ir Fiona Leverick parengė 2018 m. ataskaitą, kurioje, be kita ko, buvo siekiama nustatyti metodus, kurie padėtų prisiekusiesiems geriau suprasti įrodymus ir teisėjo nurodymus.[1279] Šioje apžvalgoje

---

1273 Logan, *supra note*, 1234: 11–12.

1274 Alexandra Topping, „Scrap Juries in Rape Trials, Labour MP Suggests“, *The Guardian*, 2018 m. lapkričio 21 d., žiūrėta 2024 m. spalio 24 d., https://www.theguardian.com/society/2018/nov/21/scrap-juries-in-rape-trials-labour-mp-ann-coffey; Sandy Brindley ir Michele Burman, „Meeting the Challenge? Responding to Rape in Scotland“, iš *International Approaches to Rape*, sud. Nicole Westmarland ir Geetanjali Gangoli (Bristol: Policy Press, 2012), 51, https://doi.org/10.2307/j.ctt9qgkd6; Stephanie Lanthier, Janice Du Mont ir Robin Mason, „Responding To Delayed Disclosure of Sexual Assault in Health Settings: A Systematic Review“, *Trauma, Violence, & Abuse* 19 (2016): 251; Ellison ir Munro, *supra note*, 101: 202, 208–210.

1275 Logan, *op. cit.*, 14; „Case of Sunday Times v. the United Kingdom (1979, 6538/74)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57584%22]}; „Case of Stuurman v. H. M. Advocate (1980, 20)“, vLex, https://vlex.co.uk/vid/stuurman-v-h-m-802188497; Christine L. Ruva ir Michelle A. LeVasseur, „Behind Closed Doors: The Effect of Pretrial Publicity on Jury Deliberations“, *Psychology, Crime & Law* 18 (2012): 431.

1276 Logan, *op. cit.*, 16–17.

1277 *Ibid*., 17.

1278 Peter Duff ir Mark Findlay, „Jury Reform: Of Myths and Moral Panics“, *International Journal of the Sociology of Law* 25 (1997): 363. Prisiekusiųjų institutas atitinka teisinį aforizmą, kuris, J. Logano teigimu, kilo iš „Case of R v. Sussex Justices, ex parte McCarthy (1924, 1 KB 256, 259)“. Lordo Hewarto CJ teigimu, „ne tik svarbu, bet fundamentaliai svarbu, kad teisingumas būtų ne tik įvykdytas, bet ir akivaizdžiai bei neabejotinai matomas“.

1279 James Chalmers ir Fiona Leverick, „Methods of Conveying Information to Jurors: An Evidence Review“, *Scottish Government*, 2018 m. balandžio 30 d., https://www.gov.scot/publications/methods-conveying-information-jurors-evidence-review-research-findings/.

pateiktos įvairios galimos reformos, kuriomis būtų siekiama pagilinti prisiekusiųjų supratimą, o kartu ir kompetenciją. Paminėtinos kelios reformos, kurių potencialas didžiausias. Pirma – teisinių sąvokų ir teisėjo nurodymų pateikimas garso ir vaizdo priemonėmis, ne vien žodžiu.[1280] Prieš pateikiant įrodymus, prisiekusiesiems reikia duoti nurodymų, kuriuose būtų išsamiai išdėstyti konkretūs nagrinėjami teisiniai klausimai.[1281] Teisėjas 2 kartus turėtų pateikti nurodymus prisiekusiesiems, t. y. pirmą kartą prieš teismo posėdį, kad jie galėtų susipažinti su atitinkamais teisiniais klausimais, o antrą kartą – po teismo posėdžio, kad juos pakartotų ir atsižvelgtų į bet kokius iškilusius klausimus. Antra reforma – prisiekusiųjų pasitarimų kambario slaptumo panaikinimas leidžiant laisvai ištirti prisiekusiųjų pasitarimus.[1282] Toks viešumas būtų naudingas prisiekusiųjų sistemai, nes leistų užtikrinti didesnį nuosprendžių aiškumą ir galutinumą, nes prisiekusiųjų sprendimo motyvai galėtų būti pateikti viešai. Be to, prisiekusiųjų polinkio į neteisminį šališkumą ir žemą supratimo lygį nebegaubtų paslaptis, jis būtų atskleistas, todėl būtų galima ištaisyti netinkamai paveiktus nuosprendžius.[1283] Viena iš galimų reformų, galinčių padidinti prisiekusiųjų nešališkumą, yra procesas *voir dire*, apimantis potencialių prisiekusiųjų patikrinimą prieš teismo procesą.[1284] J. Loganas įžvelgia šių reformų trūkumų, todėl siūlo panaikinti prisiekusiųjų teismą arba bent jau suteikti laisvę kaltinamajam pasirinkti, kas nagrinės jo bylą – išimtinai teisėjas ar teisėjas kartu su prisiekusiaisiais.[1285]

Liuksemburge prisiekusiųjų institutas panaikintas 1814 m., ir nuo tada bylas nagrinėja tik teisėjai.[1286]

Apibendrinant užsienio valstybių reformas, susijusias su visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto tobulinimu ar panaikinimu, galima daryti išvadą, kad išanalizavus EŽTT praktiką autorės išskirti kriterijai, svarbūs asmens teisei į teisingą teismą užtikrinti (tokie kaip prisiekusiųjų šališkumas dėl rasistinių pažiūrų, santykiai su šalimis ir kitais proceso dalyviais, pasitarimų slaptumo pažeidimai, nemotyvuoti sprendimai, politinių pažiūrų ir žiniasklaidos poveikis, o tarėjų atveju – priklausomo, šališko ir neoperatyvaus teismo proceso požymiai), nulėmė atitinkamas reformas arba šio instituto panaikinimą įvairiose valstybėse.

1280 Chalmers ir Leverick, *supra note*, 1279: 77; Neil Brewer, Sophie Harvey ir Carolyn Semmler, „Improving Comprehension of Jury Instructions with Audio-Visual Presentation", *Applied Cognitive Psychology* 18 (2004): 765.

1281 Chalmers ir Leverick, *op. cit.*, 77; Vicki L. Smith, „Impact of Pretrial Instruction on Jurors' Information Processing and Decision Making", *Journal of Applied Psychology* 76 (1991): 220.

1282 Nepagarbos teismui 1981 m. įstatymo (*The Contempt of Court Act 1981*) 8 straipsnio panaikinimas ir prisiekusiųjų pasitarimų įrašymas.

1283 Logan, *op. cit.*, 20–21.

1284 *Ibid.*, 23–24.

1285 *Ibid.*, 25.

1286 Nicolas Henckes, „Luxembourg – Description of the Legal System and Legal Research", GlobaLex, https://www.nyulawglobal.org/globalex/LUXEMBOURG.html.

4. VISUOMENĖS ATSTOVŲ DALYVAVIMO TEISMO PROCESE LIETUVOJE KONSTITUCINGUMO VERTINIMAS

Šio skyriaus poskyriuose ir skyreliuose tiriamos mokslinės problemos, susijusios su visuomenės atstovų instituto trūkumais, išryškėjusiais ištyrus Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo 2019 m. kovo 12 d. projektą Nr. XIIIP-3273. Atskleidžiamos problemos, susijusios su šios Konstitucijos pataisos projekto nesuderinamumu su asmens teise į teisingą teismą. Analizuojamos problemos, susijusios su visuomenės atstovų teisiniu statusu ir jiems keliamais reikalavimais. Konstitucijoje būtina įtvirtinti pilietybės, priesaikos davimo ir teisingumo vykdymo tik pagal įstatymą netaikyti įstatymo, prieštaraujančio Konstitucijai, reikalavimus. Visuomenės atstovų instituto įdiegimas kelia grėsmę, kad teisėjas turės pareigą sprendimą Lietuvos Respublikos vardu surašyti prieš savo vidinį įsitikinimą. Visuomenės atstovų institutas neatitiktų teisinio tikrumo, teisinio saugumo principų, kurie yra neatsiejami konstitucinio teisinės valstybės principo elementai. Keliama problema, kad Konstitucijos pataisos projektu Nr. XIIIP-3273 pažeidžiama Konstitucijos nuostatų darna. Tiriamos problemos, susijusios su būtinumu konstituciniu lygmeniu užtikrinti visuomenės atstovų įgaliojimų neliečiamumą, atleidimo iš pareigų ir socialinio (materialinio) teisėjų aprūpinimo garantijas, politinės veiklos ribojimą, jų teisinį statusą. Tokiems asmenims priskiriama konstitucinė teisėjo teisė vykdyti teisingumą. Todėl konstituciniu lygmeniu privalo būti užtikrintas teisėjų vienodo teisinio statuso principas, nulemiantis teismų nepriklausomumą. Analizuojama tarėjų atrankos problematika, kokia ši atranka turi būti, kad teismų sistema nepatirtų nepageidaujamo, jos nepriklausomumą pažeidžiančio poveikio.

Taigi, Seimo narių grupės iniciatyva Seime registruotas Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo 2019 m. kovo 12 d. projektas Nr. XIIIP-3273[1287], kuriuo siekiama pakeisti Lietuvos teismo proceso modelį be visuomenės atstovų ir įdiegti *tarėjų* institutą. Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitete šio projekto svarstyme nuo 2019 m. lapkričio 20 d. iki šiol padaryta pertrauka [1288]. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo ši Seimo narių iniciatyva reformuoti Lietuvos teismo proceso modelį deprofesionalizuojant teismų sistemą nėra vienintelė. Šiame skyriuje aptariamos įvairios iniciatyvos ir visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto įtvirtinimo nepriklausomoje Lietuvoje problematika, t. y. tiriamos visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese (ne)suderinamumo su teise į teisingą teismą problemos.

Autorė pabrėžia, kad šiame skyriuje atliekamas visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese Lietuvoje konstitucingumo vertinimas, o kitų kompleksinių priemonių parinkimas, susijęs su teismų autoriteto stiprinimu, nėra šio disertacinio tyrimo sritis.

1287 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto 2019 m. kovo 12 d. aiškinamasis raštas Nr. XIIIP-3273, *supra note*, 25.

1288 Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2019 m. lapkričio 20 d. posėdžio protokolas Nr. 102-P-61, *supra note*, 26.

4.1. Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto iniciatyvos Lietuvoje

Disertacinio tyrimo 1.5 poskyryje ir jo skyreliuose atlikta istorinė analizė leidžia konstatuoti, kad Lietuvos teismų tradicijoje prisiekusiųjų ar tarėjų instituto nebuvo. Po Lietuvos 1990 m. kovo 11 d. nepriklausomybės atkūrimo sovietmečio teismų santvarkos elementas – tarėjų institutas[1289] iki 1994 m. veikė todėl, kad reikėjo užbaigti nagrinėti bylas[1290], tačiau, atkūrus valstybingumą, vis kyla diskusijų ir įvairių *iniciatyvų* šiuo klausimu.

Atkūrus nepriklausomybę, tarėjų institutas Lietuvos teismuose veikė 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo, kitaip – Laikinosios Konstitucijos, pagrindu, nes jame buvo paliktas sovietmečiu veikęs tarėjų institutas.[1291] Neigiamai vertintina tai, kad Vyriausybės 1990 m. gegužės 17 d. nutarimu[1292] užtikrinti organizacinį rajonų (miestų) teismų darbą pavesta Teisingumo ministerijai. Vyriausybės 1990 m. birželio 28 d. patvirtintais Teisingumo ministerijos nuostatais[1293] buvo gerokai išplėstos šios ministerijos funkcijos administruojant teismus. Teisingumo ministerijai pavesta rengti ir teikti savivaldybių taryboms pasiūlymus dėl rajonų (miestų) teismų tarėjų rinkimų (7g punktas)[1294] ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiajai Tarybai – teikimus dėl tarėjų skaičiaus nustatymo (9e punktas). Akivaizdu, kad

---

1289 1940 m. rugpjūčio 25 d. LTSR konstitucijos (Pagrindinis įstatymas) 78 straipsnis, *Vyriausybės žinios*, 1940, Nr. 730.

1290 Lietuvos Aukščiausiame Teisme bylos užbaigtos nagrinėti 1993 m. Machovenko ir kt., *supra note*, 252: 140; „Lietuvos Respublikos 1994 m. birželio 15 d. įstatymas Nr. I-498 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo ir Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų įsteigimo, apygardų ir apylinkių teismų veiklos teritorijų nustatymo bei Lietuvos Respublikos prokuratūros reformavimo“ įsigaliojimo“, LRS, žiūrėta 2023 m. birželio 19 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6740B62AEDE2.

1291 „1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo (Laikinosios Konstitucijos) 114 straipsnis“, LRS, žiūrėta 2023 m. gegužės 31 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.45; Gelumbauskienė ir Šapoka, *supra note*, 252: 364; Vytautas Landsbergis, *Konstitucijų dalykai. Lietuvos naujausios istorijos papildai. Pasakojimas dokumentais apie 1988–1992 metų laikotarpį Lietuvoje* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2024), 17, 46, 50.

1292 „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990 m. gegužės 17 d. nutarimas Nr. 154 „Dėl Lietuvos Respublikos ministerijų pagrindinių funkcijų“, Žin., 1990, Nr. 18-476, Infolex, žiūrėta 2023 m. birželio 30 d., https://www.infolex.lt/ta/43080.

1293 „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990 m. birželio 28 d. nutarimas Nr. 228 „Dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatų patvirtinimo“, Žin., 1990, Nr. 20-517, Infolex, žiūrėta 2023 m. birželio 30 d., https://www.infolex.lt/ta/58749.

1294 Vilbikas, *supra note*, 355: 76. Rajonų (miestų) teismų tarėjus rinko vietinės Liaudies deputatų tarybos, o Lietuvos Aukščiausiojo Teismo tarėjus – Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba (1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo (Laikinosios Konstitucijos) 114 straipsnis).

tai nebuvo suderinama su valdžių padalijimo principu, kuris teisinėje valstybėje turi funkcionuoti.

Taigi, iki tol, kol referendumu buvo priimta 1992 m. spalio 25 d. Konstitucija, tarėjai bylas nagrinėjo remdamiesi Lietuvos Respublikos Laikinuoju Pagrindiniu Įstatymu.[1295] Priėmus Konstituciją tokio pagrindo neliko, Konstitucijos nuostatomis teisingumo vykdymą patikėjus išimtinai teisėjams.[1296] Nors Konstitucijoje tarėjų institutas nenumatytas, ją priėmus jis veikė, nes reikėjo išnagrinėti bylas.[1297] Po valstybingumo atkūrimo tarėjų institutas veikė 1990 m. Laikinojo Pagrindinio Įstatymo pagrindu ir su 1992 m. Konstitucija nebuvo suderintas. Tarėjų instituto egzistavimą po Konstitucijos priėmimo nulėmė poreikis ta pačia teismo sudėtimi išnagrinėti bylas, kad nereikėtų jų nagrinėti iš naujo.

1992 m. spalio 29 d. Teismų įstatyme[1298] įtvirtinti vieninteliai subjektai, vykdantys teisingumą, – teisėjai. Nuo 1995 m. sausio 1 d. įsigaliojus 1994 m. gegužės 31 d. Teismų įstatymui[1299], teisinės galios neteko teisės aktai, reglamentavę klausimus, pvz., liaudies teismų sudarymo, liaudies tarėjų skaičiaus, rinkimų, atlyginimo, susijusio su jų pareigų ėjimu teisme, tvarkos ir dydžio, atšaukimo ir atleidimo prieš terminą bei jų

1295 „1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo (Laikinosios Konstitucijos) 114 straipsnis“, LRS, žiūrėta 2025 m. gegužės 18 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.45; Gelumbauskienė ir Šapoka, *supra note*, 252: 364; Landsbergis, *supra note*, 1291: 17, 46, 50.

1296 Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis, *supra note*, 14; Griškevič, *supra note*, 31: 99–105; Ragauskas ir kt., *supra note*, 39: 114; Machovenko ir kt., *supra note*, 252: 140.

1297 „Lietuvos Respublikos 1994 m. birželio 15 d. įstatymo Nr. I-498 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo ir Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų įsteigimo, apygardų ir apylinkių teismų veiklos teritorijų nustatymo bei Lietuvos Respublikos prokuratūros reformavimo“ įsigaliojimo“ 3 straipsnio 2 punktas“, *supra note*, 1290; Machovenko ir kt., *op. cit.*, 140.

1298 „Dėl apygardų teismų, Lietuvos apeliacinio teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo įsteigimo ir Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 15 straipsnio papildymo“, Žin. 1992, Nr. 32-976, Infolex, žiūrėta 2023 m. birželio 30 d., https://www.infolex.lt/ta/63253:ver2.

1299 „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2012, Nr. I-480, https://www.infolex.lt/ta/122442; Vilbikas, *supra note*, 355: 77.

priesaikos[1300]. Taigi, nuo 1995 m. sausio 1 d. tarėjų institutas Lietuvos teismuose nebuvo numatytas ne tik Konstitucijoje, tačiau ir teisiniu reguliavimu.

L. Griškevič nuomone, tarėjų instituto atsisakymą pirmiausia nulėmė tai, kad buvo sunku užtikrinti jų dalyvavimą nagrinėjant bylas. Pasikeitus ekonominiams santykiams, darbdaviams nebuvo naudinga leisti darbuotojams dalyvauti nagrinėjant bylas, todėl dauguma tarėjų būtų buvę pensinio amžiaus asmenys. Be to, sovietiniu laikotarpiu šis institutas buvo sukompromituotas kaip neefektyvus, o tarėjų dalyvavimas

1300 „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1976 m. spalio 21 d. įsakas „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų išrinktinų liaudies tarėjų skaičiaus“, Žin., 1976, Nr. 29-263; „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1979 m. balandžio 25 d. įsakas „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų išrinktinų liaudies tarėjų skaičiaus“, Žin., 1979, Nr. 13-162; „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1979 m. gegužės 18 d. įsakas „Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų liaudies tarėjų rinkimai“, Žin., 1979, Nr. 14-185; „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1982 m. vasario 24 d. įsakas „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų sudarymo, renkamų į rajonų (miestų) liaudies teismus liaudies teisėjų ir liaudies tarėjų skaičiaus“, Žin., 1982, Nr. 6-40; „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1983 m. birželio 22 d. įsakas „Dalinai pakeisti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1982 m. vasario 24 d. įsaką „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų sudarymo, renkamų į rajonų (miestų) liaudies teismus liaudies teisėjų ir liaudies tarėjų skaičiaus“, Žin., 1983, Nr. 18-197; „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1983 m. birželio 29 d. įsakas „Dėl atlyginimo liaudies tarėjams, visuomeninių organizacijų ir darbo kolektyvų atstovams išlaidų, susijusių su jų pareigų ėjimu teisme, tvarkos ir dydžių“, Žin., 1983, Nr. 18-199; „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1984 m. rugsėjo 26 d. įsakas „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų liaudies tarėjų skaičiaus“, Žin., 1984, Nr. 27-308; „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1985 m. sausio 23 d. įsakas „Padaryti pakeitimą Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1982 m. vasario 24 d. įsake „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų sudarymo, renkamų į rajonų (miestų) liaudies teismus liaudies teisėjų ir liaudies tarėjų skaičiaus“, Žin., 1985, Nr. 3-23; „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1986 m. vasario 19 d. įsakas „Dalinai pakeisti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1982 metų vasario 24 dienos įsaką „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų sudarymo, renkamų į rajonų (miestų) liaudies teismus liaudies teisėjų ir liaudies tarėjų skaičiaus“, Žin., 1986, Nr. 5-41; „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1987 m. kovo 26 d. įsakas „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų sudarymo, renkamų į rajonų (miestų) liaudies teismus liaudies teisėjų ir liaudies tarėjų skaičiaus“, Žin., 1987, Nr. 9-86; „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1989 m. gruodžio 4 d. įsakas „Padaryti pakeitimus Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1987 m. kovo 26 d. įsake „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų sudarymo, renkamų į rajonų (miestų) liaudies teismus liaudies teisėjų ir liaudies tarėjų skaičiaus“, Žin., 1989, Nr. 35-500; „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1990 m. vasario 9 d. įsaku patvirtinti Lietuvos Respublikos teismų teisėjų drausminės atsakomybės, teisėjų ir teismo tarėjų atšaukimo ir atleidimo prieš terminą nuostatai“, Žin., 1990, Nr. 7-152; „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1990 m. vasario 9 d. įsakas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų ir tarėjų priesaikos“, Žin., 1990, Nr. 7-153; „Lietuvos Respublikos 1990 m. rugsėjo 27 d. įstatymas „Dėl rajonų (miestų) teismų teisėjų ir tarėjų skaičiaus“, Žin., 1990, Nr. 29-696; „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. spalio 31 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo tarėjų laikinos rinkimų tvarkos“, Žin., 1990, Nr. 32-773; „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. lapkričio 7 d. nutarimas „Dėl rajonų (miestų) teismų teisėjų ir tarėjų skaičiaus“, Žin., 1991, Nr. 32-875.

teismų veikloje tapo tik demokratijos imitavimu. Jų atsisakyti taip pat skatino neigiamos šio instituto asociacijos su sovietiniu režimu.[1301]

Nepaisant šių neigiamų su tarėjų institutu siejamų priežasčių, kurios nulėmė jo panaikinimą, buvo ne kartą grįžtama prie jo atgaivinimo, apie tai ne tik diskutuota, bet pasitaikydavo ir konkrečių iniciatyvų[1302], kurios analizuojamos toliau.

Seimas pirmą kartą, praėjus 8 metams po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, t. y. 1998 m. balandžio 25 d., nutarime „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų (nauja redakcija) ir jų įgyvendinimo" nurodė, kad turi būti išanalizuotas poreikis ir galimybės, o prireikus parengtas Prisiekusiųjų teismo įstatymo, kuris reglamentuos šio teismo sudarymo tvarką, veiklos principus, nagrinėjamų baudžiamųjų bylų kategorijas ir priimamų sprendimų rūšis, projektas.[1303].

Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas, 1993 m. kovo 18 d. pradėjęs nagrinėti konstitucinės justicijos bylas[1304], savo praktikoje apie tarėjus neužsiminė, nes tam nebuvo konstitucinio pagrindo, kai 1992 m. Konstitucijoje buvo įtvirtinti tik teisėjai kaip subjektai, vykdantys teisingumą, ir savo išaiškinimus teikė tik apie juos.

Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime konstatavo, kad teisminė valdžia Lietuvoje formuojama *profesiniu* pagrindu.[1305] Visuomenės atstovų teismo procese institutas, kai tokiems asmenims nekeliamas teisinio išsilavinimo reikalavimas, neatitinka šios doktrinos. Be to, Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 109 straipsnį[1306] ir palaikydamas šią poziciją[1307], pabrėžė, kad „teismai, vykdydami

---

1301 Machovenko ir kt., *supra note*, 252: 140.

1302 Ragauskas ir kt., *supra note*, 39: 5.

1303 Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetas, *supra note*, 29: 25.

1304 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 2 d. pranešimas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2025 m. gegužės 18 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta691/content#:~:text=Lietuvos%20Respublikos%20Konstitucinis%20Teismas%20buvo,Respublikos%20Seimas%20paskyr%C4%97%20visus%20teis%C4%97jus.

1305 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų", *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2001 m. liepos 12 d. nutarimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01 „Dėl teisėjų algų mažinimo", *supra note*, 21; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2016 m. gegužės 16 d. sprendimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01, 04/04 „Dėl Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. ir 2004 m. liepos 1 d. nutarimų nuostatų, susijusių su teisėjų teise dirbti kitą darbą ir gauti kitą atlyginimą, išaiškinimo", *supra note*, 19; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2004 m. kovo 31 d. išvada byloje Nr. 14/04 „Dėl Respublikos Prezidento Rolando Pakso apkaltos", *supra note*, 22.

1306 Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis, *supra note*, 14.

1307 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų"; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. gegužės 9 d. nutarimas byloje Nr. 13/04-21/04-43/04 „Dėl teisminės valdžios konstitucinės sistemos ir savivaldos, teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, taip pat dėl teisėjų įgaliojimų pratęsimo"; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas byloje Nr. 34/2009-11/2011-33/2011 „Dėl teismo įgaliojimų sušvelninti ATPK nustatytą sankciją", *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. birželio 6 d. nutarimas byloje Nr. 12/06 „Dėl Konstitucinio Teismo statuso", *supra note*, 15.

teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos *teisės įgyvendinimą*, *garantuoti teisės viršenybę*, *apsaugoti asmens teises ir laisves*“. Tokios sąlygos reiškia, kad, jei teisingumą vykdytų asmenys be teisinio išsilavinimo, gali būti neužtikrintas teisės įgyvendinimas, pažeistas teisės viršenybės principas, todėl gali būti pažeistos asmens teisės bei laisvės.

Viena vertus, visuomenės atstovams nekeliamas reikalavimas turėti teisinį išsilavinimą, todėl jie nėra teisės srities profesionalai, o neįgiję atitinkamo išsilavinimo, negalėtų užtikrinti Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose nustatytos teisės įgyvendinimo. Kita vertus, *tarėjai*, kurie bylas nagrinėja kartu su teisėjais ne tik fakto, bet ir teisės taikymo klausimais, neturėdami tam reikiamo teisinio išsilavinimo, neatitinka ir minėtos konstitucinės teisingumo vykdymo sampratos, nes teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi įstatymų. O teisiniai santykiai vis sudėtingėja, teismai privalo taikyti ne tik nacionalinės, bet ir tarptautinės teisės normas. *Prisiekusieji* kaltės, kartais ir bausmės klausimą sprendžia neišmanydami teisės ir teisinio reguliavimo, teisinius nurodymus jiems duoda teisėjas. Taigi, tokių asmenų teisingumo vykdymas nulemtų teisės viršenybės principo pažeidimą ir asmens teisių bei laisvių pažeidimus.

Be to, teisėjams keliamas ne tik specialių, t. y. teisinių, žinių, tačiau ir aukštos profesinės kvalifikacijos reikalavimas. Visuomenės atstovai teismo procese, neturėdami teisinio išsilavinimo ir teisingumo vykdymo pareigas atlikdami tik periodiškai, šio reikalavimo taip pat negalėtų atitikti.

Be to, Konstitucinis Teismas, šiame 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime suformulavęs teismo nepriklausomumo doktriną[1308], pabrėžė, kad „teismų veikla nėra ir negali būti Teisingumo ministerijai ar kuriai nors kitai vykdomosios valdžios institucijai priskirta valdymo sritis, todėl nėra jokio konstitucinio pagrindo nustatyti teisingumo ministro įgaliojimus kontroliuoti teismų ir teisėjų administracinę veiklą“. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas taip pat nurodė, kad „tik nepriklausoma teismų institucinė sistema gali garantuoti teismų organizacinį savarankiškumą, jog teismų administravimas turi būti organizuojamas nepažeidžiant teisėjų nepriklausomumo, o įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį valstybinės institucijos, užtikrinančios nepriklausomą teismų administravimą, būtų įsteigtos prie teisminės valdžios“. Tokie Konstitucinio Teismo išaiškinimai nulėmė, kad 2002 m. gegužės 1 d. buvo įkurta teismus ir teismų savivaldos institucijas aptarnaujanti įstaiga – Nacionalinė teismų administracija. Darytina išvada, kad visuomenės atstovų darbo užtikrinimas Teisingumo ministerijai ar kuriai nors kitai vykdomosios valdžios institucijai taip pat negalėtų būti pavestas.[1309]

Nors, pagal Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime pateiktą išaiškinimą, teisminė valdžia Lietuvoje formuojama profesiniu pagrindu, 2001 m. rudenį Seime svarstant Teismų įstatymo ir Baudžiamojo bei Civilinio proceso kodeksų

1308 Toma Birmontienė, „Konstitucinis Teismas – savarankiškas ir nepriklausomas teismas“ (III skyrius), iš *Konstituciniai ginčai*: *monografija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019), 138.

1309 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“, *supra note*, 15.

pakeitimus, Seimo Žmogaus teisių komitetas svarstė galimybę įsteigti prisiekusiųjų teismą. Komitetas 2001 m. išleido leidinį *Prisiekusiųjų žiuri, taikos teisėjai ir tarėjai: kaip pasaulio valstybės įgyvendina piliečių teisę dalyvauti teisingumo vykdyme*[1310]. Šiame leidinyje aptarta tuo laikotarpiu pažangių ir pažangos siekiančių valstybių patirtis, susijusi su visuomenės atstovais, norint išsiaiškinti, ar tokie teismai padėtų labiau užtikrinti žmogaus teisių apsaugą Lietuvoje.

Teisės institutas 2004 m. atliko tyrimą, kurio rezultatai dėl tarėjų instituto iš esmės buvo neigiami. Tokio instituto įsteigimas buvo sukritikuotas, be kita ko, dar ir dėl to, kad būtų padidinęs teismų išlaidas.[1311]

Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime konstatavo, kad konstitucinė teisingumo vykdymo samprata suponuoja, jog teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi įstatymuose nustatytų procesinių ir kitų reikalavimų, neperžengdami savo jurisdikcijos ribų, neviršydami kitų įgaliojimų.[1312] Akivaizdu, kad tarėjai, kurie bylas nagrinėja kartu su teisėjais ne tik fakto, bet ir teisės taikymo klausimais, neturėdami tam reikiamo teisinio išsilavinimo, neatitinka konstitucinės teisingumo vykdymo sampratos, nes teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi įstatymų. Prisiekusieji kaltės, kartais ir bausmės klausimą sprendžia neišmanydami teisės ir teisinio reguliavimo, teisinius nurodymus jiems duoda teisėjas. Todėl prisiekusieji taip pat negalėtų spręsti bylų tik griežtai laikydamiesi teisinio reguliavimo.

Konstitucinis Teismas 2007 m. gegužės 15 d. nutarime konstatavo, kad iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies[1313] teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus[1314]. Akivaizdu, kad tokie

---

1310 Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetas, *supra note*, 29.

1311 Andriulis, *supra note*, 36.

1312 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05 „Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskųsti prokuroro nutarimą“, *supra note*, 16; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2007 m. spalio 24 d. nutarimas byloje Nr. 26/07 „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“, *supra note*, 16; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas byloje Nr. 12/2010-3/2013-4/2013-5/2013 „Dėl kaltinimo keitimo teisme“, LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta101/content.

1313 Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis, *supra note*, 14.

1314 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2007 m. gegužės 15 d. nutarimas byloje Nr. 7/04-8/04 „Dėl valstybės ir tarnybos paslapčių“, *supra note*, 18; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas byloje Nr. 71/06-12/07 „Dėl teismo galių sprendžiant dėl licencijų verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais galiojimo panaikinimo“, *supra note*, 18; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2014 m. gegužės 8 d. nutarimas byloje Nr. 20/2011-14/2013-15/2013-16/2013 „Dėl teisėjų atlyginimų koeficientų ir Darbo kodekso“, *supra note*, 18; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2011 m. sausio 31 d. nutarimas byloje Nr. 3/2009-24/2009-37/2009-1/2010-3/2010-4/2010-5/2010-11/2010-17/2010-26/2010-45/2010-57/2010-58/2010-59/2010-60/2010-61/2010 „Dėl statybos, pažeidžiančios teisės aktų reikalavimus, teisinių pasekmių“, *supra note*, 18; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas byloje Nr. 34/2009-11/2011-33/2011 „Dėl teismo įgaliojimų sušvelninti ATPK nustatytą sankciją“, *supra note*, 15.

Konstitucinio Teismo išaiškinimai nėra suderinti su visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutu, kuriam būdinga, kad piliečiai, neturintys teisinio išsilavinimo ir tokios praktikos, nagrinėja bylas.

Nepaisant Konstitucijos ir jos pagrindu nuosekliai po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo formuojamos Konstitucinio Teismo doktrinos, kad teisminė valdžia Lietuvoje formuojama *profesiniu* pagrindu, teismai privalo užtikrinti teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves[1315], bylas spręsti tik griežtai laikydamiesi teisinio reguliavimo[1316], teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus[1317], Seimo narių grupės užregistravo Konstitucijos pataisos projektų, o Seimas ir Vyriausybė patvirtino programų dėl tarėjų instituto įgyvendinimo ir pan.

Seimo nariams pasiūlius, Seime 2007 m. *pirmą kartą* užregistruotas Konstitucijos 109, 110, 112 straipsnių ir 109, 110, 112, 114 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas

---

1315 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“, *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2004 m. kovo 31 d. išvada byloje Nr. 14/04 „Dėl Respublikos Prezidento Rolando Pakso apkaltos“, *supra note*, 22.

1316 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05 „Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskųsti prokuroro nutarimą“, *supra note*, 16; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2007 m. spalio 24 d. nutarimas byloje Nr. 26/07 „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“, *supra note*, 16; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas byloje Nr. 12/2010-3/2013-4/2013-5/2013 „Dėl kaltinimo keitimo teisme“, *supra note*, 1312.

1317 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2007 m. gegužės 15 d. nutarimas byloje Nr. 7/04-8/04 „Dėl valstybės ir tarnybos paslapčių“, *supra note*, 18; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas byloje Nr. 71/06-12/07 „Dėl teismo galių sprendžiant dėl licencijų verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais galiojimo panaikinimo“, *supra note*, 18; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2011 m. sausio 31 d. nutarimas byloje Nr. 3/2009-24/2009-37/2009-1/2010-3/2010-4/2010-5/2010-11/2010-17/2010-26/2010-45/2010-57/2010-58/2010-59/2010-60/2010-61/2010 „Dėl statybos, pažeidžiančios teisės aktų reikalavimus, teisinių pasekmių“, *supra note*, 18; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2014 m. gegužės 8 d. nutarimas byloje Nr. 20/2011-14/2013-15/2013-16/2013 „Dėl teisėjų atlyginimų koeficientų ir Darbo kodekso“, *supra note*, 18; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas byloje Nr. 34/2009-11/2011-33/2011 „Dėl teismo įgaliojimų sušvelninti ATPK nustatytą sankciją“, *supra note*, 15.

Nr. XP-2228 ir Nr. XP-2228(2)[1318], siekiant įdiegti tarėjų institutą. Vyriausybė 2007 m. gruodžio 5 d. Nr. 1276 nutarimu šiam projektui Nr. XP-2228(2) iš esmės pritarė, tačiau pasiūlė Seimui keletą tobulintinų aspektų[1319], pvz., dėl tarėjų teisinio statuso, nepriklausomumo, garantijų ir finansinių galimybių jį steigiant.

1318 „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109, 110 ir 112 straipsnių pakeitimo 2007 m. gegužės 9 d. įstatymo projektas Nr. XP-2228“, LRS, žiūrėta 2025 m. spalio 31 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.296913; „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109, 110, 112 ir 114 straipsnių pakeitimo 2007 m. liepos 4 d. įstatymo projektas Nr. XP-2228(2)“, LRS, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.301282?jfwid=i3h7wiahg. Šiems Konstitucijos pataisos projektams pastabų pateikė Seimo kanceliarijos teisės departamentas 2007 m. birželio 29 d. išvadoje Nr. XP-2228 (LRS, žiūrėta 2025 m. spalio 31 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.298509?jfwid=-1cpgefcl3k) ir 2007 m. rugpjūčio 14 d. išvadoje Nr. XP–2228(2) (LRS, žiūrėta 2025 m. spalio 31 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.303487?jfwid=-1cpgefcl0a). Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas 2007 m. birželio 29 d. išvadoje Nr. XP-2228 (LRS, žiūrėta 2025 m. spalio 31 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.300916?jfwid=-1cpgefcl3k), ir 2010 m. lapkričio 24 d. pagrindinio komiteto išvadoje Nr. XP-2228(2) (žiūrėta 2025 m. spalio 31 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.387030?jfwid=-1cpgefcl0a) pritarė Seimo kanceliarijos teisės departamento pastaboms. Iš Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2010 m. lapkričio 24 d. pagrindinio komiteto išvados Nr. XP-2228(2) matyti, kad Teisės institutas Konstitucijos pataisos projektui Nr. XP-2228(2) nepritarė, nes „[t]arėjų institutas nėra Lietuvos teisinės tradicijos dalis, visuomenės atstovų dalyvavimas nebuvo numatytas nei LDK, nei tarpukario Lietuvoje. Atvirkščiai, šis institutas buvo įvestas sovietmečiu, todėl vertintinas kaip svetimkūnis Lietuvos teismų sistemoje. Tokio instituto įsteigimas Lietuvoje, teisės specialistų nuomone, dėl įvairių priežasčių laikytinas netikslingu. Abejojama, ar toks institutas užtikrintų asmens teisę į teisingą teismą, kad byla būtų išnagrinėta per įmanomai trumpiausią laiką. Galimai tarėjų institutas ne pagerintų, o susilpnintų pasitikėjimą teismais. Korupcijos šis institutas taip pat nesumažintų, nes jeigu egzistuoja galimybė papirkti teisėją, lygiai tokia pati galimybė egzistuoja ir tarėjų atžvilgiu. Neatmestina tikimybė, kad padaugėtų sprendimų „per pažintis“. Toks institutas gali tinkamai funkcionuoti tik tokioje valstybėje, kurioje egzistuoja brandi pilietinė visuomenė. Lietuvoje tokia visuomenė dar tik formuojasi ir piliečių intereso dalyvauti vykdant teisingumą egzistavimas vertintinas skeptiškai. Abejotina, ar statistinis Lietuvos pilietis norėtų aukoti savo laiką dalyvavimui ilguose teismo procesuose, kurių baigtimi jis nėra suinteresuotas. Tokio instituto įvedimas dar daugiau padidintų teismo išlaidas. Abejotina, kad įvedus tarėjų institutą pagarba žmogaus teisėms padidės“. Iš Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2010 m. lapkričio 24 d. pagrindinio komiteto išvados Nr. XP-2228(2) matyti, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) Konstitucijos pakeitimo projektui Nr. XP-2228(2) taip pat nepritarė. LAT nurodė: „Lietuvos Respublikai stojant į ES, Teisėjų asociacijai įsijungiant į atitinkamų tarptautinių organizacijų veiklą, Lietuvai nebuvo pareikšta pastabų, atvirkščiai – buvo pripažinta, jog jos teismų sistema, procesas teismuose atitinka teisinės demokratinės valstybės principus. Taigi Seimo narių grupės sprendimas teikti minėtų Konstitucijos straipsnių pataisas iš esmės yra politinis.“ Europos teisės departamentas prie Teisingumo ministerijos 2007 m. gegužės 9 d. išvadoje Nr. XP-2228 nepritarė Konstitucijos pakeitimo projektui Nr. XP-2228, nes „teisminė valdžia formuojama profesiniu pagrindu, formuojant teisėjų korpusą svarbus specialios teisėjų institucijos dalyvavimas, o Seimo dalyvavimas pažeistų valdžių padalijimo ir teisminės valdžios nepriklausomumo principus“ (žiūrėta 2025 m. spalio 31 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.301063?jfwid=-1cpgefcl3k).

1319 „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr. 1276 „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109, 110, 112 ir 114 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2228(2)“, Žin., 2007, Nr. 128-5220, Infolex, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://www.infolex.lt/teise/Default.aspx?id=7&item=doc&AktoId=34237.

Konstitucinis Teismas 2008 m. vasario 20 d. nutarime konstatavo: „remiantis 1992 m. referendumu priimta Konstitucija negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, jog asmenims, norintiems eiti teisėjo pareigas[1320], [be kita ko, vykdyti teisingumą], būtų keliami mažesni profesiniai reikalavimai, reikalaujama žemesnio išsilavinimo ir (arba) žemesnės kvalifikacijos nei asmenims, norintiems verstis kitomis teisinėmis profesijomis (advokato, prokuroro, notaro ar antstolio). Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos paneigti ne tik išskirtinį teisėjo konstitucinį statusą, bet ir konstitucinę teisingumo vykdymo sampratą“[1321]. Jei visuomenės atstovams nekeliamas teisinio išsilavinimo reikalavimas, visuomenės atstovų teismo procese institutas šios doktrinos neatitiktų. Autorė laikosi pozicijos, kad kol Konstitucija nepakeista, visuomenės atstovų institutas yra antikonstitucinis, nes neatitinka teisingumo vykdymo sampratos. Autorė keisti Konstitucijos nesiūlo (tokia jos pozicija pagrindžiama šiuo tyrimu).

Seimo 2009 m. gegužės 14 d. nutarimo Nr. XI-259 „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo“ pakeitimo“ II skyriaus „Korupcinio pobūdžio teisės pažeidimų tyrimas“ lentelės 51 punkte kaip viena iš priemonių numatyta išnagrinėti tikslingumą ir teisines galimybes įsteigti tarėjų institutą.[1322]

Seimas 2011 m. rugsėjo 20 d. Nr. XI-1590 nutarimu patvirtino Seimo VII (rudens) sesijos darbų programą už 2011 m. rugsėjo 10 d. – 2011 m. gruodžio 23 d. laikotarpį.[1323] Programos 4 skyriaus 3 dalyje nutarta sudaryti galimybę visuomenei dalyvauti vykdant teisingumą ir tai reguliuoti specialiu įstatymu.

Seimas 2012 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XII-51 patvirtino 16-osios Vyriausybės 2012–2016 m. programą, kurios 461 punkte numatyta atkurti žmonių pasitikėjimą teisine sistema, parengti koncepciją ir įstatymų pakeitimų projektų dėl tarėjų instituto.[1324]

Vyriausybė 2013 m. kovo 13 d. nutarimu Nr. 228 patvirtino 2012–2016 m. programos įgyvendinimo prioritetines priemones, 352 punktu pavedė Teisingumo ministerijai 2015 m. IV ketvirtį parengti tarėjų teismuose instituto koncepciją ir pateikti ją

1320 Teisėjo pareigos įtvirtintos TĮ 43 straipsnyje, *supra note*, 20.

1321 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2008 m. vasario 20 d. nutarimas byloje Nr. 19/05 „Dėl teisėjų kvalifikacinių reikalavimų“, LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 8 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta486/content.

1322 „Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. kovo 10 d. nutarimas Nr. XII-1537 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8e499812cbbe11e49bcec506eeda6c5f.

1323 „Lietuvos Respublikos Seimo 2011 m. rugsėjo 20 d. nutarimas Nr. XI-1590 „Dėl Seimo VII (rudens) sesijos darbų programos“, LRS, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.407097/GxsVXHSHcZ?jfwid=-owx42ilvg.

1324 „Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. XII-51 „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės programos“, LRS, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.439761.

visuomenei įvertinti.[1325]

Seimo narių grupei pasiūlius, *antrą kartą* Seime 2015 m. užregistruotas Konstitucijos 109, 110, 112, 113 ir 114 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-3305, susijęs su tarėjų instituto įgyvendinimu.[1326]

Konstitucinis Teismas 2016 m. gegužės 16 d. sprendime išaiškino, kad „teisėjams aukštos profesinės kvalifikacijos ir specialių žinių reikalavimai yra nustatyti siekiant užtikrinti teismo, kaip nepriklausomos ir nešališkos teisminės valdžios, autoritetą ir tinkamą, efektyvų teismo funkcijų vykdymą“[1327]. Tokie Konstitucinio Teismo išaiškinimai taip pat nėra suderinti su visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutu, kuriam būdinga, kad piliečiai, neturintys teisinio išsilavinimo ir tokios praktikos, nagrinėja bylas.

Vyriausybė 2016 m. birželio 29 d. nutarimu Nr. 681 „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109, 110, 112, 113 ir 114 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-3305“ iš esmės pritarė tikslui didinti pasitikėjimą teismais ir įtvirtinti tarėjų institutą. Tačiau ji nepritarė pačiam įstatymo projektui Nr. XIIP-3305, nes įžvelgė poreikį visų pirma parengti teisinio reguliavimo koncepciją. Vyriausybės nuomone, šį institutą reikėtų įdiegti dėl bylų, kuriomis paprastai labiau domisi visuomenė, nes naudingiau, kad byla būtų išnagrinėta teisingai, taip sutaupant valstybės lėšas ir pan.

Seimas, remdamasis minėtos 16-osios Vyriausybės 2012–2016 m. programos 461 punkte įtvirtintu įsipareigojimu, 2016 m. spalio 11 d. nutarimu Nr. XII-2676

1325 „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 228 „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2012–2016 metų programos įgyvendinimo prioritetinių priemonių patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.444678/aSHXOBwDnF.

1326 „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109, 110, 112, 113 ir 114 straipsnių pakeitimo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/274f69a0141611e5af81c7d24921dbde?jfwid=181l7livt1. Seimo kanceliarijos Teisės departamentas 2015 m. liepos 2 d. išvadoje Nr. XIIP-3305 pateikė pastabų dėl Konstitucijos pataisos projekto Nr. XIIP-3305 (LRS, žiūrėta 2025 m. spalio 31 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/98e4d140296011e58a4198cd62929b7a?jfwid=181l7livt1). Europos teisės departamentas prie Teisingumo ministerijos 2007 m. gegužės 9 d. išvadoje Nr. XP-2228 dėl Konstitucijos pataisos projekto Nr. XIIP-3305 atkreipė dėmesį į „pilietybės reikalavimo klausimą, kai teisėjas yra pilietis, o tarėjas galės būti nuolatinis administracinio vieneto gyventojas. Tokiu būdu pagal Konstitucijos pataisos projektą valstybės viešosios valdžios funkcijų vykdyme priimant sprendimus Lietuvos Respublikos vardu galės dalyvauti ne tik ES valstybių narių ar Europos ekonominės erdvės šalių piliečiai, bet ir tokie nuolatiniai administracinio vieneto gyventojai, kurie tuo pačiu metu yra trečiųjų šalių piliečiais. Pilietybės reikalavimą išlaiko ir kitos ES valstybės narės, kai kalbama apie asmenis ar pareigūnus, vykdančius valstybės viešosios valdžios funkcijas“ (LRS, žiūrėta 2025 m. spalio 31 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/d8aeb530255e11e58a4198cd62929b7a?jfwid=181l7livt1).

1327 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2016 m. gegužės 16 d. sprendimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01, 04/04 „Dėl Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. ir 2004 m. liepos 1 d. nutarimų nuostatų, susijusių su teisėjų teise dirbti kitą darbą ir gauti kitą atlyginimą, išaiškinimo“, *supra note*, 19.

patvirtino tarėjų instituto teismuose koncepciją (toliau – koncepcija).[1328] Joje aptarti šio instituto tikslai, numatomas teisinio reguliavimo keitimas, apžvelgti visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto modeliai užsienio valstybėse, finansinis ir ekonominis pagrįstumas.

Seimas 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos" pritarė Vyriausybės programai, kurios 224.4 punkte kaip viena iš priemonių teisinei sistemai pertvarkyti numatyta skatinti visuomenės įsitraukimą į teisingumo vykdymą, įteisinant tarėjų institutą, – teigta, kad jų dalyvavimas nagrinėjant bylas padės didinti teisminės sistemos atvirumą ir skaidrumą.[1329]

Teisėjų taryba 2017 m. sausio 27 d. nutarimu 13P-14-(7.1.2) patvirtino 2017–2020 m. teismų sistemos komunikacijos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių planą.[1330] Jame nurodyta, kad 2017–2020 m. teismų sistemos komunikacijai poveikį turės tam tikri politiniai, ekonominiai, socialiniai ir technologiniai veiksniai, pvz., tarėjų institutas ir diskusijos šia tema.

Atkreiptinas dėmesys į 2018 m. L. Griškevič įžvalgas, kad, tikintis, jog visuomenės dalyvavimas teismų veikloje prisidės prie didesnio pasitikėjimo teismais ir pilietinės visuomenės ugdymo, labai svarbu bet kokią pertvarką vykdyti atsakingai, nekompromituojant aptariamo instituto diegimo iniciatyvos ir paskirties. Pagrįstai įžvelgta, kad pirmasis žingsnis siekiant tinkamai įgyvendinti tarėjų modelį – Konstitucijos keitimas.[1331]

Taigi, po daugiau nei 20 metų vykusios viešos diskusijos ir įvairių iniciatyvų įdiegti tarėjų institutą, Seimo narių grupei pasiūlius, *trečią kartą* Seime 2019 m. kovo 12 d. užregistruotas Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIP-3273.[1332] Priėmus šią Konstitucijos pataisą, teismo proceso modelis, kuriam būdinga, kad teisingumą vykdo teisėjai, būtų pakeistas teismo proceso modeliu, kuriam būdinga tai, kad teisingumą kartu su teisėjais vykdo tarėjai.[1333]

Seimo 2019 m. rugsėjo 19 d. Nr. XIII-2426 nutarimu patvirtinta Seimo VII

1328 „Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. spalio 11 d. nutarimas Nr. XII-2676 „Dėl visuomeninių teisėjų (tarėjų) instituto teismuose koncepcijos patvirtinimo", *supra note*, 24.

1329 „Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės programos", Infolex, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/886c7282c12811e682539852a4b72dd4.

1330 „Teisėjų tarybos 2017 m. sausio 27 d. nutarimas Nr. 13p-14-(7.1.2) „Dėl 2017–2020 m. teismų sistemos komunikacijos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo", Infolex, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://www.infolex.lt/ta/405316.

1331 Machovenko ir kt., *supra note*, 252: 176.

1332 Konstitucijos pakeitimo projektas, *supra note*, 26. Pabrėžtina, kad 2019 m. pabaigoje nutarta daryti projekto svarstymo komitete pertrauką. „Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto posėdžio protokolo išrašas dėl Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto", LRS, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/313649700b9711eaa727fba41f42a7e9?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=13109870-62bd-497a-a63a-83c81a0ee79d.

1333 „Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. spalio 11 d. nutarimas Nr. XII-2676 dėl visuomeninių teisėjų (tarėjų) instituto teismuose koncepcijos patvirtinimo", *supra note*, 24.

(rudens) sesijos darbų programa už laikotarpį nuo 2019 m. rugsėjo 10 d. iki 2019 m. gruodžio 23 d. Programos II skyriaus 2 dalyje numatyta, kad šios programos vienas iš prioritetų – tarėjų instituto įtvirtinimas. Programos IV skyriaus „Lietuvos Respublikos Seimo narių ir Lietuvos Respublikos Seimo frakcijų siūlomi teisės aktų projektai" 10 lentelėje Lietuvos socialdemokratų darbo frakcija pasiūlė Tarėjų įstatymą.[1334] Tarėjų įstatymo projekto 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas esminis visuomenės atstovų instituto prigimčiai ir idėjai prieštaraujantis reikalavimas – turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą, būtent magistro kvalifikacinį laipsnį. Visuomenės atstovams neturėtų būti keliamas toks reikalavimas. Kai kuriose tirtose užsienio valstybėse visuomenės atstovams nekeliamas pilietybės reikalavimas, o teisinis statusas siejamas su teisnumu ir veiksnumu, juo labiau daugumoje analizuotų užsienio valstybių pakankamu laikomas raštingumo reikalavimas ir tos valstybės kalbos mokėjimas. Išimtinai Lenkijoje yra numatytas vidurinio (profesinio) išsilavinimo reikalavimas, tačiau ne aukštojo universitetinio išsilavinimo ir tuo labiau magistro (antrosios pakopos aukštasis išsilavinimas). Visuomenės atstovų vaidmuo yra atstovauti visuomenės nuomonei teisinėje

1334 „Lietuvos Respublikos Seimo 2019 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Nr. XIII-2426 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo VII (rudens) sesijos darbų programos patvirtinimo", LRS, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5029ad41ddf711e9a85be81119c7a8fa/tGgVKWJgkM. „Tarėjų įstatymo 2019 m. rugsėjo 27 d. projektas Nr. XIIIP-3891", LRS, žiūrėta 2025 m. spalio 21 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/a6bc1702e11811e9a85be81119c7a8fa?positionInSearchResults=3&searchModelUUID=aaac8234-592d-424f-8810-c693267addee; „Lietuvos Respublikos Seimo 2019 m. rugsėjo 27 d. aiškinamasis raštas dėl įstatymų projektų Reg. Nr. XIIIP-3891-XIIIP-3895", LRS, žiūrėta 2025 m. spalio 27 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/571b94b0e11c11e9a85be81119c7a8fa?jfwid=-w1o205iad. Seimo kanceliarijos teisės departamentas, įvertinęs Tarėjų įstatymo projekto atitiktį Konstitucijai, įstatymams, teisėkūros principams ir teisės technikos taisyklėms, pateikė 20 pastabų („Seimo kanceliarijos teisės departamento 2019 m. spalio 7 d. išvada Nr. XIIIP-3891 „Dėl Lietuvos Respublikos tarėjų įstatymo projekto", LRS, žiūrėta 2025 m. spalio 27 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/697a2900ec1611e99ab7ff5a9ea34fcc?jfwid=-w1o205iad). Specialiųjų tyrimų tarnyba, atlikusi antikorupcinį vertinimą, nustatė tam tikrų teisinio reguliavimo neaiškumų, kurie tam tikrais atvejais gali sudaryti sąlygas atsirasti tikimybei pasireikšti korupcijai, todėl, siekdama teisinio reguliavimo aiškumo, objektyvių ir skaidrių sprendimų nagrinėjant bylas ir vykdant teisingumą, pateikė 8 pastabas ir pasiūlymus, kurie būtų aktualūs tobulinant projektus („Specialiųjų tyrimų tarnybos antikorupcinio vertinimo 2019 m. lapkričio 11 d. išvada Nr. 4-01-9509 „Dėl įstatymų projektų, susijusių su tarėjais teismuose", LRS, žiūrėta 2025 m. spalio 27 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/55375263045d11ea95bdc82655013d32?jfwid=-w1o205iad). Seimo žmogaus teisių komitetas, įvertinęs įvairių institucijų pasiūlymus ir pastabas, pasiūlymui tobulinti Tarėjų įstatymo projektą pritarė („Seimo žmogaus teisių komiteto 2020 m. balandžio 22 d. papildomo komiteto išvada Nr. XIIIP-3891 „Dėl Lietuvos Respublikos tarėjų įstatymo projekto", LRS, žiūrėta 2025 m. spalio 27 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/7c1cf860855111eaa51db668f0092944?jfwid=-w1o205iad). Autorė laikosi pozicijos, kad kol Konstitucija nepakeista, Tarėjų institutas prieštarauja konstituciniam teisingumo vykdymo modeliui, kuriuo vadovaujantis teisingumą vykdo tik teisėjai be visuomenės atstovų. Autorė nesiūlo iš esmės keisti Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo vykdymo modelio, nes tai reikštų plačios apimties ir esmines Konstitucijos pataisas. Jeigu politinės valios iniciatyva būtų pakeista Konstitucija ir tarėjų institutas taptų konstitucinis, būtų galima spręsti apie šio instituto įdiegimą laipsniškai ir nustatant pakankamus terminus teisiniam reguliavimui sukurti. Esminės reformos neturėtų būti vykdomos paskubomis, tuo labiau kad visuomenės atstovų instituto Vakarų valstybės siekia atsisakyti.

sistemoje. Kandidatai turi atspindėti gyventojų sudėtį pagal lytį, amžių, etninę kilmę ir profesiją. Šie kriterijai laikomi ypač svarbiais, o dėl jų netolygumo, reprezentatyvaus visuomenės (gyventojų) atstovavimo stokos gali būti pažeistas konstitucinis teisinės valstybės principas. Jis suponuoja asmens teisę į tinkamą teismo procesą. Šią problemą kelia iš esmės visos tirtos užsienio valstybės. Aukštą kvalifikacinį išsilavinimą turintis visuomenės atstovas neatitiktų kriterijaus, kad visuomenės atstovai turėtų būti iš visų visuomenės sluoksnių, nes tokiu atveju lengviau suprasti skirtingas aplinkas, iš kurių išsivysto ginčo situacijos, nagrinėjamos teismo procesuose.

Seimo valdyba 2019 m. spalio 23 d. Nr. SV-S-1428 sprendimu „Dėl įstatymų projektų išvadų“[1335] kreipėsi į Vyriausybę norėdama pateikti Seimui išvadas dėl Tarėjų įstatymo projekto Nr. XIIIP-3891.

Vyriausybė 2019 m. gruodžio 18 d. Nr. 1348 nutarimu iš esmės pritarė Tarėjų įstatymo projektui Nr. XIIIP-3891, CPK 62 straipsnio pakeitimo ir CPK papildymo XIV skyriaus pirmuoju skirsniu įstatymo projektui Nr. XIIIP-3892, BPK 40 straipsnio pakeitimo ir BPK papildymo XVIII skyriumi įstatymo projektui Nr. XIIIP-3893, BK 230 ir 231 straipsnių pakeitimo įstatymo projektui Nr. XIIIP-3894 ir ANK papildymo 2262 straipsniu ir 589 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui Nr. XIIIP-3895, tačiau buvo suformuluoti tam tikri pasiūlymai Seimui.[1336]

Seimas 2020 m. rugsėjo 22 d. nutarimu Nr. XIII-3289 patvirtino Seimo IX (rudens) sesijos darbų programą už laikotarpį nuo 2020 m. rugsėjo 10 d. iki 2020 m. lapkričio mėn. Programos IV skyriaus „Lietuvos Respublikos Seimo narių ir Seimo frakcijų siūlomi teisės aktų projektai“ 9 lentelėje matyti, kad Lietuvos socialdemokratų darbo frakcija pasiūlė tuos pačius Tarėjų įstatymo ir jo lydimųjų teisės aktų projektus.[1337]

Vyriausybė 2020 m. lapkričio 4 d. Nr. 1232 nutarimu patvirtino Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 m. programos įgyvendinimo 2020–2022 m. tarpinstitucinį veiklos planą.[1338] Šio plano II skyriaus lentelės 11.3.6 punkte kaip vieną iš priemonių, kuria siekiama užtikrinti vykdomos antikorupcinės veiklos tęstinumą, ilgalaikį, veiksmingą ir kryptingą korupcijos prevencijos ir kontrolės sistemos veikimą Lietuvos Respublikoje, numatyta įteisinti ir įsteigti tarėjų institutą, o

---

1335 „Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2019 m. spalio 23 d. sprendimas Nr. SV-S-1428 „Dėl įstatymų projektų išvadų“, Infolex, žiūrėta 2023 m. birželio 30 d., https://www.infolex.lt/ta/556212.

1336 „Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. balandžio 21 d. nutarimas Nr. XIII-2849 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo VIII (pavasario) sesijos darbų programos patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a509ca80855811eaa51db668f0092944/MQKKdLyAzu.

1337 „Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. rugsėjo 22 d. nutarimas Nr. XIII-3289 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo IX (rudens) sesijos darbų programos patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7b064c62fe5f11eab72ddb4a109da1b5?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=113a7fab-da19-4fd2-bcb7-ccc2fc8581b4.

1338 „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. lapkričio 4 d. nutarimas Nr. 1232 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos įgyvendinimo 2020–2022 metų tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0ce5f484227f11eb8c97e01ffe050e1c?jfwid=2r1mkfzc.

11.3.6.1 punkte numatyta parengti teisės aktus, kurių reikia šiam institutui teismuose įteisinti ir įsteigti. Įgyvendinimo terminas – 2020 m. gruodžio 31 d.

Teisėjų taryba 2022 m. vasario 25 d. nutarimu Nr. 13P-46-(7.1.2) priėmė Lietuvos teismų sistemos korupcijos prevencijos veiksmų planą „Lietuvos teismų sistemos korupcijos prevencijos veiksmų planas 2022–2025 m.“[1339] Šio plano tikslas – kurti korupcijai ir bet kokio pobūdžio neteisėtam poveikiui atsparią teismų sistemą, šalinti korupcijos rizikos teismų sistemoje grėsmes. Antruoju uždaviniu apsibrėžtas veiklos skaidrumo ir atvirumo užtikrinimas. Pati pirmoji šio uždavinio priemonė – siekti visuomenės atstovų įtraukimo į teisminės valdžios vykdomos veiklos procesus. Įgyvendinimo terminas – 2022 m. gruodžio 31 d. Atsakingi vykdytojai – Teisėjų taryba, jos Teisės aktų projektų rengimo ir vertinimo komitetas, Nacionalinė teismų administracija, Centrinis už korupcijai atsparios aplinkos kūrimą visoje teismų sistemoje atsakingas subjektas. Įgyvendinimo vertinimo kriterijus – bendradarbiauti su teisėkūros iniciatyvos teisę turinčiais subjektais dėl tarėjų įtraukimo į teisminės valdžios vykdomos veiklos procesus.

Seimo 2022 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. XIV-968 patvirtinta Seimo IV (pavasario) sesijos darbų programa už laikotarpį nuo 2022 m. kovo 10 d. iki 2022 m. birželio 30 d. Programos II skirsnyje pateikti demokratų frakcijos „Vardan Lietuvos“ pasiūlyti projektai, o vienas iš jų – Tarėjų įstatymas XIIIP-3891 (žr. II skirsnio 18 punktą).[1340]

Seimo 2022 m. rugsėjo 15 d. nutarimu Nr. XIV-1414 patvirtinta Seimo V (rudens) sesijos darbų programa už laikotarpį nuo 2022 m. rugsėjo 10 d. iki 2022 m. gruodžio 23 d. Programos II skirsnyje pateikti demokratų frakcijos „Vardan Lietuvos“ pasiūlyti projektai, o vienas iš jų – Tarėjų įstatymas ir jo lydimieji teisės aktai (XIIIP-3891, XIIIP-3892, XIIIP-3893, XIIIP-3894, XIIIP-3895) (žr. II skirsnio 4 punktą).[1341]

Kadangi Seimo teisės ir teisėtvarkos komitete, *svarstant Konstitucijos pataisos projektą, 2019 m. padaryta pertrauka*, nes Konstitucijos pakeitimo įstatymo projektas vertintas nevienareikšmiškai, gauta neigiamų pastabų, jis nebuvo įtrauktas į praeitos ir šios kadencijos Seimo sesijų darbų programas.[1342] Seimo nariai Konstitucijos pataisos

---

1339 „Teisėjų tarybos 2022 m. vasario 25 d. nutarimas Nr. 13P-46-(7.1.2) „Dėl šakinio Lietuvos teismų sistemos korupcijos prevencijos veiksmų plano 2022–2025 metams ir jo įgyvendinimo priemonių plano 2022–2023 metams patvirtinimo“, TAR, žiūrėta 2023 m. liepos 6 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/bdc5066098a311ecaf3aba0cb308998c.

1340 „Lietuvos Respublikos Seimo 2022 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. XIV-968 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo IV (pavasario) sesijos darbų programos patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/91ba23d0ac0211ecaf79c2120caf5094?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=7320b7b3-ab66-47d7-8ad0-46fe4242e0ab.

1341 „Lietuvos Respublikos Seimo 2022 m. rugsėjo 15 d. nutarimas Nr. XIV-1414 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo V (rudens) sesijos darbų programos patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/174cecb33d8711edbf47f0036855e731?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=c2499d49-cce8-406b-bf0a-dc33b3e3c1c2.

1342 Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2024 m. gegužės 9 d. atsakymas Nr. S-2024-2006 ir 2025 m. sausio 22 d. atsakymas Nr. S-2025-349. Gauti pagal užklausą el. paštu. Seimo sesijos darbų programos, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActSearch.

projekto nesvarstė ir Konstitucijos pataisa nėra priimta (Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalis).

Taigi, Seimo teisės ir teisėtvarkos komitetas, svarstęs Konstitucijos pataisos projektą, kuris sulaukė neigiamų vertinimų, svarstyme padarė pertrauką.

Tačiau 19-osios Vyriausybės programos, kuriai pritarta Seimo 2024 m. gruodžio 12 d. nutarimu Nr. XV-54, 523 punkte, siekdama užtikrinti efektyvų teisingumą, Vyriausybė yra numačiusi užtikrinti „tarėjų instituto teismuose atsiradimą, pirmiausia bylose, kuriose nagrinėjami sunkūs korupcinio pobūdžio nusikaltimai“[1343].

Nepaisant oficialios Konstitucinio Teismo doktrinos, joje įtvirtinto konstitucinio teisingumo vykdymo modelio, neatsižvelgiant į kritiką Konstitucijos pataisos projektui[1344] ir apskritai visuomenės atstovų teismo procese institutui, Vyriausybė savo programoje yra numačiusi tarėjų institutą, o Seimas ją patvirtinęs.

4.2. Konstitucijos pataisos projekto, kuriame įtvirtinamas tarėjų institutas, analizė[1345]

Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto trūkumai išskiriami analizuojant Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo 2019 m. kovo 12 d. projektą Nr. XIIIP-3273. Šia pataisa siūloma keisti (papildyti) du Konstitucijos – 48 ir 109 – straipsnius. Visų pirma aptariamas Konstitucijos pataisos būtinumas siekiant įdiegti visuomenės atstovų teismo procese institutą, po to pateikiama užregistruotos Konstitucijos pataisos analizė, nagrinėjamas jos ydingumas. Taip atskleidžiama, ar Konstitucijos pataisos projektas (ne)suderinamas su asmens teise į teisingą teismą.

Lietuvos teisės doktrinoje vienareikšmiškai sutariama, kad tam, jog visuomenės atstovų teismo procese institutas Lietuvoje galėtų veikti, būtina jį įtvirtinti Konstitucijoje ir vien įstatyminio reguliavimo nepakanka. Galimas oponuojantis požiūris, kad, remiantis Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalimi, teisingumą vykdo tik teismai, o teismus sudaro tiek teisėjai, tiek tarėjai, konstituciškai nėra pagrįstas.

Apie poreikį keisti Konstituciją rašyta 2014 m. mokslo studijoje *Dėl tarėjų instituto Lietuvos Respublikoje įsteigimo tikslingumo ir galimybių*[1346]. Teigiama, kad tokio teismo nebūtų galima laikyti specializuotu, todėl Konstitucijos keisti nebūtina. Autorė tokiai pozicijai pritaria. Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta: „Administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti pagal įstatymą gali būti įsteigti

1343 „Lietuvos Respublikos Seimo 2024 m. gruodžio 12 d. nutarimas Nr. XV-54 „Dėl Devynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, Infolex, žiūrėta 2025 m. kovo 16 d., https://www.infolex.lt/ta/995960; „Lietuvos Respublikos Seimo 2024 m. gruodžio 12 d. nutarimas Nr. XV-54 „Dėl devynioliktosios Lietuvos Respublikos vyriausybės programos“, LRS, žiūrėta 2025 m. spalio 31 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d4b57910b89711efbb3fe9794b4a33e2?jfwid=-wdjtcrz3j.

1344 Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, *supra note*, 25.

1345 Žr. 3 lentelę „2019 m. Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIP-3273“ ir 4 lentelę „Konstitucijos pataisos projekto, įtvirtinančio tarėjų institutą, vertinimas“ prieduose.

1346 Andriulis ir kt., *supra note*, 30.

specializuoti teismai." Konstitucija įstatymu leidžia steigti specializuotus teismus, kurie yra siejami su tam tikro pobūdžio bylų (pvz., administracinių, darbo, šeimos ir kitų) nagrinėjimu, o ne su jas nagrinėjančių subjektų teisiniu statusu. Todėl Lietuvoje, vadovaujantis Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalimi, įstatymų leidėjo prerogatyva galėtų būti steigiamas atskiras darbo ar šeimos bylas nagrinėjantis teismas. Šiuo metu šias bylas nagrinėja bendrosios kompetencijos teismai (Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalis), sudarantys vieną iš trijų teismų sistemų. Lietuvoje veikia administraciniai teismai, kurie yra kita teismų sistemos dalis (Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalis). Į teismų sistemą įeina ir Konstitucinis Teismas, kuris vykdo konstitucinę teisminę kontrolę (Konstitucijos VIII skirsnis). Remiantis Konstitucija ir Konstitucinio Teismo oficialiąja doktrina, tik teisėjai gali vykdyti teisingumą. Teisingumo vykdymas grindžiamas profesiniu pagrindu. Todėl be Konstitucijos pataisos (-ų), kad teisė nagrinėti bylas suteikiama ir tarėjams, specializuotuose teismuose, kaip ir bendrosios kompetencijos teismuose, bylas galėtų nagrinėti tik teisėjai.

Egidijaus Kūrio teigimu, nesvarbu, ar „visuomenės atstovai būtų modeliuojami kaip tarėjai, ar prisiekusieji šio instituto nebūtų įmanoma įvesti be Konstitucijos pataisų"[1347].

Konstitucijos pataisos būtinybė nurodyta ir monografijoje *Tarėjų instituto perspektyvos Lietuvoje*[1348], nes, remiantis Konstitucija, teisingumą vykdo išimtinai teisėjai. Beje, kai kuriose nuostatose terminas „teisėjas" vartojamas kaip „teismo" sinonimas (palygintinos Konstitucijos 109 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatos, taip pat 109 straipsnio 1 dalies ir 112 straipsnio 6 dalies nuostatos). Teisėjai yra profesionalai ir pajamas gauna už teisėjo darbą, todėl, tarėjo darbą vertinant kaip pareigą, reikėtų keisti atitinkamą Konstitucijos straipsnį, draudžiantį priverčiamąjį darbą.[1349]

Tai, kad, norint įtvirtinti tarėjų institutą, neabejotinai reikėtų keisti Konstituciją, konstatavo ir kiti teisės mokslininkai.[1350] Vertinta, kad pati svarbiausia tarėjų instituto įsteigimo problema sietina su Konstitucija, kurios IX skirsnyje „Teismas", kuriame nustatyta Lietuvos Respublikos teismų sąranga bei veiklos principai, įtvirtinta imperatyvi nuostata, kad teisėjai skiriami (Konstitucijos 112 straipsnis), numatant galimybę steigti tik specializuotus teismus. Apie tarėjų institutą ar steigimo perspektyvas nenurodyta.

Ekspertinę nuomonę pateikęs tyrimo dalyvis (ekspertas) nurodė, kad, norint įsteigti visuomenės atstovų teismo procese institutą Lietuvoje, Konstitucijos pataisa būtina, nes pagal Konstituciją teisminė valdžia Lietuvoje formuojama profesiniu pagrindu. Autorei parengus publikaciją toks požiūris pasitvirtino.[1351] Tai, kad nuo kitų valstybės valdžių teisminė valdžia skiriasi tuo, kad yra formuojama ne politiniu, o profesiniu pagrindu, Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs ne viename savo procesiniame

1347 Kūris, *supra note*, 36: 11.

1348 Ragauskas ir kt., *supra note*, 39: 7.

1349 *Ibid*., 139.

1350 Beinoravičius ir Vainiutė, *supra note*, 35: 31.

1351 Dementavičienė, *supra note*, 36: 28–29.

dokumente.[1352]

Tyrimo dalyvio (eksperto) teigimu, tai, kad tarėjai nuo 1992 m. Konstitucijos priėmimo iki 1994 m. dalyvavo vykdant teisingumą, nors Konstitucijoje nebuvo įtvirtinti, nesudaro pagrindo padaryti priešingą išvadą dėl poreikio keisti Konstituciją. Teisės aktai ar jų dalys laikomi atitinkančiais Konstituciją ir yra teisėti tol, kol nėra pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai. Tai, kad konstitucingumas nebuvo ginčijamas, nulėmė tuo metu atsikuriančioje laisvoje Lietuvoje vyravusi teisinės elgsenos inercija. Konstitucijoje nebuvo pereinamųjų nuostatų, kuria buvo *įtvirtin*ti terminus, per kuriuos turi būti reformuota teismų sistema ir kt., ir tai buvo jos trūkumas.[1353]

4.2.1. Dėl siūlomos Konstitucijos nuostatos, kuria įtvirtinamas tarėjų institutas[1354]

Šiame skyrelyje atskleidžiamos mokslinės problemos, susijusios su visuomenės atstovų teisiniu statusu ir jiems keliamais reikalavimais. Analizuojama visuomenės atstovų instituto neatitiktis teisinio tikrumo, teisinio saugumo principams, kurie yra neatsiejami konstitucinio teisinės valstybės principo elementai.

Seime užregistruotu Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo 2019 m. kovo 12 d. projektu Nr. XIIIP-3273 siūloma papildyti Konstitucijos 109 straipsnį nauja – 5 dalimi „Įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka kartu su teisėjais bylas nagrinėja ir sprendimus priima ir piliečiai, davę *tarėjo* priesaiką."[1355]

Seimo kanceliarijos Teisės departamentas[1356] šiai užregistruotos nuostatos formuluotei pasiūlė alternatyvą, kuriai Seimo Konstitucijos komisija pritarė[1357]: „Visuomenės atstovai dalyvauja vykdant teisingumą įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka."

1352 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų", *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2001 m. liepos 12 d. nutarimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01 „Dėl teisėjų algų mažinimo", *supra note*, 21; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2016 m. gegužės 16 d. sprendimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01, 04/04 „Dėl Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. ir 2004 m. liepos 1 d. nutarimų nuostatų, susijusių su teisėjų teise dirbti kitą darbą ir gauti kitą atlyginimą, išaiškinimo", *supra note*, 19; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2004 m. kovo 31 d. išvada byloje Nr. 14/04 „Dėl Respublikos Prezidento Rolando Pakso apkaltos", *supra note*, 22.

1353 Tyrimo dalyvio (eksperto) 2020 m. vasario mėn. el. paštu pateikti atsakymai į klausimus.

1354 Skyrelis parašytas remiantis autorės atliktu tyrimu. Žr. straipsnį: Dementavičienė, *supra note*, 36: 28–29, https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/eab35ebf-9c66-4dff-a2ef-f9239bf2e0da. Informacija atnaujinta ir papildyta.

1355 Žr. 1 lentelę prieduose.

1356 „Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto", LRS, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c4e317a04a1011e98bc2ba0c0453c004?positionInSearchResults=3&searchModelUU%20ID=778ecd8f-7d07-4e05-ad16-ba883ff8bac4.

1357 *Ibid.*

Alternatyvia formuluote siūloma Konstitucijoje neįtvirtinti konkretaus visuomenės atstovų teismo procese instituto, kaip užregistruotoje pataisoje – tarėjų. Šios alternatyvios konstitucinės nuostatos pagrindu įstatymų leidėjas turėtų teisę įsteigti bet kurį visuomenės atstovų teismo procese institutą. Iškilus poreikiui patobulinti visuomenės atstovų teismo procese instituto modelį, nereikėtų keisti Konstitucijos. Dėl šių priežasčių alternatyvi nuostatos formuluotė, kurioje nekonkretizuojamas visuomenės atstovų teismo procese institutas, yra tinkamesnė nei Seime užregistruota Konstitucijos pataisa, įtvirtinanti konkretų visuomenės atstovų teismo procese institutą – tarėjus.

Nepaisant Seimo kanceliarijos Teisės departamento pasiūlytos alternatyvios nuostatos pranašumo prieš Seime registruotą pataisą, abi kritikuotinos. Alternatyvios nuostatos privalumas tas, kad ji neįpareigoja įgyvendinti konkretaus visuomenės atstovų teismo procese instituto. Seime užregistruotos nuostatos privalumas tas, kad ja įtvirtinami *pilietybės* ir *priesaikos* tarėjams reikalavimai (to nėra alternatyvios nuostatos formuluotėje). Reikalavimas, kad *pilietis* galėtų pradėti eiti tarėjo pareigas tik davęs Konstitucijoje numatytą *priesaiką*[1358], svarbus tiek teisiniu (įsipareigojimas laikytis įstatymų, ginti valstybę), tiek moraliniu (įsipareigojimas būti lojaliam ir sąžiningam, prisiimti atsakomybę) požiūriu. Priesaikos sulaužymas užtrauktų tarnybinę nuobaudą, nulemtų atleidimą iš tarėjo pareigų (pažeminus tarėjo vardą ar sulaužius priesaiką) ar net baudžiamąją atsakomybę. Konstitucinis Teismas, šį reikalavimą aiškindamas valstybės pareigūnų atžvilgiu, yra konstatavęs, kad tai yra apsauga nuo jų savivalės.[1359]

Reikalavimas teisingumą vykdyti *tik pagal įstatymą ir Konstituciją* nėra įtvirtintas nė vienoje siūlomoje konstitucinės nuostatos formuluotėje. Manytina, kad šis reikalavimas paliktas įtvirtinti įstatymų lygmeniu.

Tačiau „teisėjais Lietuvoje gali būti tik Lietuvos Respublikos *piliečiai*“ (Konstitucijos 112 straipsnio 1 dalis) ir „asmuo, paskirtas teisėju, įstatymo nustatyta tvarka *prisiekia* būti ištikimas Lietuvos Respublikai, vykdyti teisingumą *tik pagal įstatymą*“ (Konstitucijos 112 straipsnio 6 dalis). Teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai (Konstitucijos 110 straipsnio 6 dalis). Todėl visi šie teisėjams keliami reikalavimai, t. y. ne tik „pilietybės“ ir „priesaikos“, bet ir „vykdyti teisingumą tik pagal įstatymą, netaikyti įstatymo, prieštaraujančio Konstitucijai“, privalėtų būti įtvirtinti konstitucinėje nuostatoje, reglamentuojančioje visuomenės atstovų teismo procese institutą, nes tai įpareigoja Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis).

Be to, tarėjai bylas su teisėjais nagrinėja vienodo sprendžiamojo balso teise ir yra lygiaverčiai teisėjui. Todėl teisingumo vykdymas pagal įstatymą turėtų būti siejamas

1358 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2004 m. gegužės 25 d. nutarimas byloje Nr. 24/04 „Dėl Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo“, LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 10 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta265/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas byloje Nr. 34/2009-11/2011-33/2011 „Dėl teismo įgaliojimų sušvelninti ATPK nustatytą sankciją“, *supra note*, 15.

1359 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2004 m. liepos 1 d. nutarimas byloje Nr. 04/04 „Dėl Seimo narių kūrybinės veiklos“, LRKT, žiūrėta 2025 m. liepos 29 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta267/content.

ne tik su asmeniu, veikiančiu valstybės vardu, t. y. teisėju, bet ir su tarėju. Kaip minėta, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teisėjai privalo sugebėti spręsti bylas vadovaudamiesi ne tik įstatymu, bet ir teise, ir tai nulemia visuomenės pasitikėjimą teismais.[1360]

Tačiau tokio išaiškinimo tarėjai nesugebėtų įgyvendinti, nes jiems nekeliamas reikalavimas turėti teisinį išsilavinimą. Be to, tarėjai diskusijoje su teisėju dėl galutinio sprendimo dalyvautų ne tik fakto, bet ir teisės taikymo klausimais. Todėl vien tarėjų teisinių žinių neturėjimas arba jų trūkumas nulemtų nelygiavertę diskusiją kolegijoje. Tai kliudytų tiek tinkamai funkcionuoti visuomenės atstovų teismo procese institutui, tiek apskritai įgyvendinti visuomenės pasitikėjimo teismais ir teisine sistema tikslą.[1361]

Tai, kad tarėjai bylas nagrinėtų kartu su teisėju ir sprendimus priimtų vienodo sprendžiamojo balso teise, neigiamai veiktų kokybišką teisingumo vykdymą. Tarėjai, turintys vienodą sprendžiamojo balso teisę su teisėju, teisingumą įgyvendintų ir teisės aspektu, neturėdami pakankamų teisės srities žinių[1362], nors teisės taikymo klausimai teisme reikalauja būtent teisėjo kvalifikacijos.

Be to, tarėjų dauguma kolegijoje nulemtų bylos rezultatą – tai skatintų teisėjo pareigą surašyti sprendimą Lietuvos Respublikos vardu[1363] prieš savo vidinį įsitikinimą, nors įstatyminis reguliavimas teisėją įpareigoja teisingumą vykdyti pagal savo vidinį įsitikinimą (BPK 20 straipsnio 5 dalis, CPK 185 straipsnio 1 dalis).

Teisinės valstybės principas yra konstitucinis principas, iš kurio kyla daug taisyklių ir principų[1364], be kita ko, teisinis tikrumas ir saugumas[1365]. Teisinis tikrumas ir saugumas suponuoja valstybės pareigą apsaugoti asmenų teises, gerbti teisėtus interesus ir lūkesčius, vykdyti prisiimtus įsipareigojimus asmeniui; asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų teisės, įgytos pagal galiojančius įstatymus ar kitus teisės aktus,

---

1360 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“, *supra note*, 15.

1361 „Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. spalio 11 d. nutarimas Nr. XII-2676 dėl visuomeninių teisėjų (tarėjų) instituto teismuose koncepcijos patvirtinimo“, *supra note*, 24.

1362 Rundberg, *supra note*, 106: 2.

1363 „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *supra note*, 1299: 1 straipsnio 2 punktas.

1364 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2020 m. birželio 3 d. nutarimas byloje Nr. 2/2019 „Dėl mokslininkų valstybinių pensijų skyrimo ir mokėjimo“, LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 21 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2156/content.

1365 Egidijus Jarašiūnas, „Quelques aspects de l'interpretation de principe constitutionnel ďetat de droit dans la jurisprudence constitutionnelle Lituanienne“, *Jurisprudencija* 6, 84 (2006): 23; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2002 m. lapkričio 25 d. byloje Nr. 41/2000 „Dėl valstybinių socialinio draudimo pensijų“, LRKT, žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 12 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta312/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2018 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 20/2017 „Dėl leidimo plėtoti elektros energijos gamybos pajėgumus iš atsinaujinančių energijos išteklių galiojimo termino pratęsimo“, LRKT, žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 12 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1887/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2019 m. birželio 25 d. nutarimas byloje Nr. 6/2018 „Dėl konkursų į teatrų ir koncertinių įstaigų vadovų pareigas pripažinimo negaliojančiais“, LRKT, žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 12 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1944/content.

neprieštaraujančius Konstitucijai, galės būti realiai įgyvendintos; neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise.[1366] Būtina užtikrinti teisinės valstybės standartus, nes taip užtikrinama konstitucinė demokratija ir žmogaus teisių apsauga.[1367]

Tačiau visuomenės atstovai, neturėdami teisinio išsilavinimo ir tokios patirties, neišmanydami įstatymų arba juos išmanydami nepakankamai, neturėdami teisminės praktikos, nežinodami EŽTT praktikos, leidžiančios užtikrinti teisės į teisingą teismą standartą, ir pan., akivaizdžiai neatitiktų teisinio tikrumo ir saugumo principų, kurie yra neatsiejami konstitucinio teisinės valstybės principo elementai.

4.2.2. Dėl siūlomos Konstitucijos nuostatos, susijusios su tarėjų veiklos pobūdžiu[1368]

Šiame skyrelyje atskleidžiama mokslinė problema, susijusi su poreikiu pakeisti Konstitucijos 48 straipsnio 4 dalį, analizuojant tarėjų veiklos pobūdį.

Seime užregistruotame Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo 2019 m. kovo 12 d. projekte Nr. XIIIP-3273 siūloma papildyti Konstitucijos 48 straipsnio 4 dalį, kad tarėjo darbas nelaikomas priverčiamuoju: „Priverčiamuoju darbu nelaikoma tarnyba kariuomenėje ar ją pakeičianti alternatyvioji tarnyba, taip pat *piliečių veikla vykdant tarėjų pareigas* ir darbas karo, stichinės nelaimės, epidemijos ar kitais ypatingais atvejais.“[1369]

Šia pataisa siūloma praplėsti Konstitucijos 48 straipsnio 4–5 dalyse įtvirtintą nedidelį priverčiamojo darbo draudimo išimčių ratą: tarnyba kariuomenėje ar ją pakeičianti alternatyvioji tarnyba, piliečių darbas karo, stichinės nelaimės, epidemijos ar kitais ypatingais atvejais ir nuteistųjų darbas. Siūlomas Konstitucijos nuostatos pakeitimo įgyvendinimas sudarytų pagrindą tarėjų pareigas laikyti pilietine pareiga ir jos atlikimas negalėtų būti laikomas priverčiamuoju darbu.[1370]

Mykolo Romerio universitetas pateiktame 2019 m. balandžio 26 d. vertinime nurodė, kad toks Konstitucijos 48 straipsnio 4 dalies nuostatos papildymas neturi prasmės. Nebūtų realių galimybių priversti tarėją nagrinėti bylą. Teisinis reguliavimas,

---

1366 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2013 m. vasario 15 d. nutarimas bylos Nr. 28/2009 „Dėl 2009 metų valstybės biudžeto ir su juo susijusių įstatymų priėmimo“, LRKT, žiūrėta 2025 m. liepos 29 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta76/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2017 m. sausio 25 d. nutarimas byloje Nr. 3/2016 „Dėl tarnybos laiko pareigūnų ir karių valstybinei pensijai skirti“, LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1667/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2020 m. vasario 18 d. nutarimas byloje Nr. 19/2018 „Dėl atliekų deginimo jėgainių“, LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2075/content.

1367 Jarašiūnas, *supra note,* 1365.

1368 Skyrelis parašytas remiantis autorės atliktu tyrimu. Žr. straipsnį: Dementavičienė, *supra note*, 2. Informacija atnaujinta ir papildyta.

1369 Žr. 1 lentelę prieduose.

1370 Aiškinamojo rašto 4 punktas; Ragauskas ir kt., *supra note*, 39: 8.

priverčiantis tarėją nagrinėti bylą, kurios nagrinėti jis nenori arba negali nenorėdamas prarasti nuolatinio darbo, yra sunkiai įsivaizduojamas.[1371]

Autorė tokiai pozicijai pritaria. Vokietijoje ir Švedijoje tarėjo veikla yra savanoriška. Švedijoje laikomasi pozicijos, kad ji nėra vienkartinio pobūdžio, paprastai trunka 4 metų kadenciją, o jos metu vykdomas teisingumas, todėl manoma, kad priverstinis veiklos pobūdis nėra tinkamas ir neduoda teigiamo rezultato.[1372]

Vertinant analizuojamos konstitucinės nuostatos turinį, įžvelgtina, kad siekiamas konstitucinis reguliavimas, jog „tarėjų darbas nepriverstinis", neatsako į klausimą, ar jis savanoriškas, ar ne. Nepakanka įtvirtinti Konstitucijoje, kad tarėjų darbas nelaikomas priverčiamuoju, nes trūksta aiškumo, kokiu pagrindu jis būtų vykdomas: ar tai būtų piliečių teisė, ar pareiga. Aiškiam įstatyminiam reguliavimui būtinas konstitucinės nuostatos konkretumas. Įstatymas toliau reglamentuotų, kaip ši teisė (veikla) ar pareiga (darbas) būtų organizuojama: nuolatinio darbo suderinamumas su tarėjo darbu, ekonominių klausimų išsprendimas, apibrėžimas, ar darbas neatlygintinis, ar mokamas atlyginimas, ar kompensacija, kuri institucija būtų įpareigota šią funkciją įgyvendinti.

Valstybėje ketinama įdiegti naują institutą, piliečiams sukelsiantį tiesiogines pasekmes įtraukiant juos į teisingumo vykdymą, patikint jiems vieną iš trijų valstybės valdžių, kurią įgyvendinant užtikrinamas teisės viršenybės principo laikymasis ir garantuojamos asmens teisės. Tarėjų veikla nėra vienkartinio pobūdžio, paprastai trunka 4 metų kadenciją, o jos metu vykdomas teisingumas, todėl priverstinis veiklos pobūdis kritikuotinas.

Tarėjo veikla savanoriškais pagrindais turi pranašumą prieš tokios veiklos priverstinumą. Viena vertus, tokia veikla atliekama pačių piliečių noru, ne visiems teisingumo vykdymas yra patrauklus darbas, tuo labiau tada, kai reikia dėl jo atsisakyti mėgstamo darbo, atostogų ar kitų veiklų. Kita vertus, veiklos pobūdžio savanoriškumu išvengiama kitų su tarėjų veikla susijusių problemų (darbo užmokesčio mokėjimo, darbdaviams sukeliamų sunkumų ir pan.).

4.2.3. Dėl Konstitucijos pataisos projekto apimties[1373]

Šiame skyrelyje keliama problema, kad Konstitucijos pataisos projektu pažeidžiama jos nuostatų darna. Konstitucijos pakeitimo įstatymo projektu turi būti paisoma

---

1371 „Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos komisijos išvada dėl Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto", *supra note*, 26.

1372 „Framtidens nämndemän (SOU 2002: 61)", *supra note*, 961. Šioje interneto svetainėje skelbiami Švedijos įstatymai, taip pat teisės aktų projektai, paaiškinama, kokie vyko parengiamieji darbai iki priimant teisės aktą, be to, dedamos ir teisinių bylų santraukos, kuriose nurodoma, kaip įstatymas buvo pritaikytas praktikoje, apibrėžiamos teisinės sąvokos ir kt.

1373 Skyrelis parašytas remiantis autorės atliktu tyrimu. Žr. straipsnį: Dementavičienė, *supra note*, 36: 28–29. Informacija atnaujinta ir papildyta.

reikalavimų Konstitucijos pataisomis nepažeisti jos nuostatų darnos.[1374] Tačiau Seime užregistruotame Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo 2019 m. kovo 12 d. projekte Nr. XIIIP-3273 neįžvelgiama kitų Konstitucijos nuostatų, nepaisoma jų darnos.

Dėl tarėjų teisinio statuso

Šiame skyrelyje nagrinėjamos problemos, susijusios su visuomenės atstovų įgaliojimų neliečiamumu (skyrimu ir atleidimu iš pareigų), garantijomis, teisiniu statusu.

Vienas iš svarbių Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo aspektų yra tai, kad visi teisėjai, vykdydami teisingumą, turi vienodą teisinį statusą.[1375] Teismų ir teisėjų nepriklausomumo principas Konstitucijoje buvo įtvirtintas kartu su jį užtikrinančių garantijų sistema. Lietuvos konstitucinės teisės doktrinoje teismų ir teisėjų nepriklausomumas apibrėžiamas kaip „valstybėje įtvirtinta garantijų sistema, užtikrinanti savarankišką institucinį teismo funkcionavimą, sudarantį sąlygas teisėjams profesionaliai ir nevaržomai vykdyti teisingumą, apsauganti teismą ir teisėją nuo politinio, ekonominio bei kitokio išorinio ar vidinio poveikio“[1376]. Teisėjo ir teismo konstitucinės ir kitokios įstatyminės nepriklausomumo garantijos yra pagrindas tam, kad žmonės tikėtų teismo kaip teisinių ginčų arbitro nešališkumu ir objektyvumu.[1377]

Vidinis teisėjų nepriklausomumas reiškia subjektyvų teisėjo gebėjimą ir pasirengimą neatsižvelgiant į savo asmeninį požiūrį ar išankstines nuostatas nagrinėti bylas vadovaujantis tik įstatymu ir teise.[1378]

Išorinis teisėjų nepriklausomumas priklauso nuo įstatymų leidėjo suteikiamų teisinių nepriklausomumo garantijų ir reiškia draudimą bet kokiu būdu pašaliniams asmenims kištis į teisėjo veiklą vykdant teisingumą ir teisėjo pareigą nagrinėjant bylą vadovautis tik įstatymu. Išorinis teisėjų nepriklausomumas Lietuvos konstitucinės teisės doktrinoje dar skirstomas į *asmeninį* ir *dalykinį* (profesinį) nepriklausomumą.[1379] Galimas *asmeninio* nepriklausomumo skirstymas į a) teisėjo *įgaliojimų trukmės*

1374 Vytautas Sinkevičius ir kt., *supra note*, 931: 175; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2014 m. sausio 24 d. nutarimas byloje Nr. 22/2013 „Dėl Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymo“, LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta15/content., ir kt.

1375 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2011 m. vasario 14 d. nutarimas byloje Nr. 27/2009-29/2009-30/2009-31/2010-53/2010-55/2010 „Dėl teisėjų atlyginimų“, LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta145/content.

1376 Virgilijus Valančius, „Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas“ (daktaro disertacija, Lietuvos teisės universitetas, 2000), 25.

1377 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas byloje Nr. 3/95 „Dėl Vyriausybės nutarimo teisėsaugos darbuotojų darbo apmokėjimo klausimais“, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 101-2264, LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 5 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta436/content.

1378 Haroldas Šinkūnas, „Teisėjų nepriklausomumo įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2004), 28.

1379 Valančius, *op. cit.,* 26.

neliečiamumą, b) teisėjo *asmens* neliečiamumo garantijas, c) teisėjo *socialinio* (ekonominio, materialinio) pobūdžio garantijas.[1380]

Pagrindinės *asmeninio* teisėjų nepriklausomumo garantijos yra teisėjų korpuso formavimo tvarka, teisėjų įgaliojimų trukmės neliečiamumo, teisėjų profesinės karjeros, teisėjo asmens neliečiamumo ir teisėjo socialinio (materialinio) aprūpinimo garantijos. Šiuolaikinėje Lietuvos konstitucinėje doktrinoje teisėjų *įgaliojimų neliečiamumas* reiškia, kad teisėjo įgaliojimų trukmė negali priklausyti nuo jį paskyrusių būsimų valdžios institucijų sprendimų, grindžiamų laisva nuožiūra.[1381] Įgaliojimų trukmės neliečiamumo garantija svarbi tuo, kad teisėjas, nepaisant to, kokios politinės jėgos yra valdžioje, išlieka nepriklausomas, neturi taikytis prie galimos politinių jėgų kaitos valdžioje.[1382] Įstatymų leidėjas, turėdamas diskreciją įstatymais nustatyti teisėjų atleidimo iš pareigų tvarką, reguliuoti kitus santykius, susijusius su teisėjų atleidimu iš pareigų, yra saistomas Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo ir negali jo pažeisti.[1383] Vadinasi, teisėjų ir teismų nepriklausomumo principas suponuoja tik tokį teisėjų įgaliojimų trukmės reguliavimą įstatymu, kad skiriant teisėją jam būtų iš anksto žinoma, kokia yra jo įgaliojimų trukmė.[1384]

Todėl *visuomenės atstovų*, kaip ir teisėjų, įgaliojimų neliečiamumas turėtų būti įtvirtintas konstituciniu reguliavimu, o įgaliojimų trukmė jiems turėtų būti žinoma aiškiai sureguliuotu įstatymų lygmeniu. Tirtose užsienio valstybėse yra numatytas visuomenės atstovų kadencijos trukmės terminas, galiojimų neliečiamumas nėra įtvirtintas konstituciniu reguliavimu.

Teisėjų nepriklausomumą garantuoja ne tik jų įgaliojimų pastovumas, bet ir imunitetas bei draudimas daryti poveikį. Konstitucijoje nustatyta, kad teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Prezidento sutikimo, išskyrus atvejus, kai teisėjas užtinkamas darantis nusikalstamą veiką (*in flagranti*) (Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalis).[1385]

Šios teisėjo *asmens neliečiamumo* garantijos tikslas – apsaugoti teisėją nuo išorinio poveikio, kurį būtų galima daryti nepagrįstai apkaltinus baudžiamojo nusikaltimo

---

1380 Valančius, *supra note*, 1376: 26.

1381 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. gegužės 9 d. nutarimas byloje Nr. 13/04-21/04-43/04 „Dėl teisminės valdžios konstitucinės sistemos ir savivaldos, teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, taip pat dėl teisėjų įgaliojimų pratęsimo“, *supra note*, 15.

1382 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“, *supra note*, 15.

1383 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas byloje „Nr. 10/04-12/04-18/04 A „Dėl teisėjų teisės kreiptis į teismą“, LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 10 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta226/content.

1384 Vytautas Sinkevičius, „Teisėjo atleidimas iš pareigų: konstitucinės doktrinos teoriniai ir praktiniai aspektai“, *Jurisprudencija* 2, 120 (2010): 96.

1385 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“, *supra note*, 15; „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *supra note*, 1299.

padarymu. Teisėjo ir teismo nepriklausomumo garantijų turinį pirmiausia nulemia jų nepriklausomumas nuo byloje dalyvaujančių šalių bet kokio kišimosi ir nuo valstybės valdžios, valdymo, taip pat visuomenės institucijų, korporacinių, neteisėtų asmeninių ar kitokių interesų poveikio (Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalis). Be to, teisėjas, atsižvelgiant į atliekamas pareigas, negali būti priskirtas prie valstybės valdininkų ir iš jo negali būti reikalaujama dalyvauti vykdant kurią nors politikos kryptį.[1386]

Tokiu atveju draudimo kištis į *visuomenės atstovų* veiklą ir teisinio imuniteto nuo baudžiamojo persekiojimo garantijų, t. y. asmens neliečiamumo garantijų, įtvirtinimas konstituciniu lygmeniu būtų būtinas ir visuomenės atstovų atžvilgiu (jis būtų detalizuojamas įstatyminiu reguliavimu). Visuomenės atstovai negalėtų būti suinteresuoti bylos baigtimi, susiję su bylos šalimis giminystės ar kitokiais ryšiais.[1387] Jie turėtų būti nepriklausomi nuo kitų valdžių, pvz., įstatymų leidžiamosios, kai grėsmę galėtų kelti atrankos procedūros, jeigu jie būtų renkami ar skiriami politizuoto proceso metu. Vykdomoji valdžia galėtų veikti teismų nepriklausomumą, jeigu teisingumo ministrui būtų suteikti kokie nors įgaliojimai teismų atžvilgiu, pvz., skyrimo teisė. Kitų valdžių atstovų paskirti visuomenės atstovai galėtų dalyvauti ir visuomenės atstovų teismo procese atrankoje (pretendentų į visuomenės atstovus atrankos komisijoje), kaip būna ir teisėjų atveju, tačiau negalėtų būti paskirti eiti visuomenės atstovų teismo procese pareigas (vykdyti tokias funkcijas) be specialios įstatyme numatytos teisėjų institucijos (Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalis). 4.2.3 skyrelyje autorė šią savo poziciją pagrindžia plačiau.

Be to, siekiant įgyvendinti teisėjo *asmens* neliečiamumo garantiją, Konstitucijos 115 straipsnyje įtvirtinta, kad „Lietuvos Respublikos teismų teisėjai atleidžiami iš pareigų įstatymo nustatyta tvarka šiais atvejais: 1) savo noru; 2) pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukę įstatyme nustatyto pensinio amžiaus; 3) dėl sveikatos būklės; 4) išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą; 5) kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą; 6) kai įsiteisėja juos apkaltinę teismų nuosprendžiai." Jeigu visuomenės atstovo atleidimo iš pareigų pagrindai nebūtų detaliai įtvirtinti Konstitucijoje, joje nurodant, kad atleidimo iš pareigų garantijos nustatomos įstatymu, jie turėtų būti užfiksuoti įstatyminiu reguliavimu.

Socialinio (materialinio) teisėjų aprūpinimo garantijos reiškia valstybės pareigą užtikrinti teisėjui socialinį (materialinį) aprūpinimą, kuris atitiktų teisėjo statusą jam einant pareigas, taip pat pasibaigus teisėjo kadencijai. Bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas yra traktuojami kaip kėsinimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą. Pažeidus kurią nors iš teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui ir kiltų pavojus, kad nebus

---

1386 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas byloje Nr. 3/95 „Dėl Vyriausybės nutarimo teisėsaugos darbuotojų darbo apmokėjimo klausimais", *supra note*, 1377.

1387 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2001 m. vasario 12 d. nutarimas byloje Nr. 15/99-34/99-42/2000 „Dėl apribojimų advokatui atstovauti arba gintis teisme", LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 10 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta316/content.

užtikrinamos asmens teisės ir laisvės.[1388]

Todėl, jeigu teisingumo vykdymas *visuomenės atstovams* būtų pareiga, būtų būtina sureguliuoti pastovų ir adekvatų atlyginimą ir visuomenės atstovams, siekiant užtikrinti teisėjų vienodo teisinio statuso principą. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra nedalomas. Vienas iš svarbių Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo aspektų yra tai, kad visi teisėjai, vykdydami teisingumą, turi *vienodą teisinį statusą*. Negali būti nustatomos nevienodos teisėjo nepriklausomumo vykdant teisingumą (sprendžiant bylas), savarankiškumo garantijos. Joks teisėjas, vykdydamas teisingumą, nėra ir negali būti pavaldus kitam teisėjui. Tokie pat reikalavimai turėtų galioti ir visuomenės atstovams, nes jiems būtų pavedama teisingumo vykdymo funkcija.

Tačiau šis principas nereiškia, kad jų socialinės (materialinės) garantijos negali būti diferencijuojamos pagal aiškius, iš anksto žinomus kriterijus, nesusijusius su teisingumo vykdymu sprendžiant bylas (pvz., pagal asmens darbo teisėju / visuomenės atstovu trukmę).[1389]

Pasitelkus asmeninį nepriklausomumą sudaromos palankios sąlygos užtikrinti

---

1388 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas byloje Nr. 3/95 „Dėl Vyriausybės nutarimo teisėsaugos darbuotojų darbo apmokėjimo klausimais“, *supra note*, 1377; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas byloje Nr. 3/96 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos“, LRKT, žiūrėta 2021 m. vasario 5 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta419/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. vasario 5 d. nutarimas byloje Nr. 5/98 „Dėl parengtinio tyrimo, įrodymų rinkimo būdo ir teisės į gynybą“, LRKT, žiūrėta 2023 m. sausio 1 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta351/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. kovo 28 d. nutarimas byloje Nr. 33/03 „Dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“, LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 10 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta202/content.

1389 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. gegužės 9 d. nutarimas byloje Nr. 13/04-21/04-43/04 „Dėl teisminės valdžios konstitucinės sistemos ir savivaldos, teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, taip pat dėl teisėjų įgaliojimų pratęsimo“, *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2010 m. balandžio 20 d. sprendimas byloje Nr. 41/2000, 47/2001-08/2003-20/2003-32/2003-38/2003, 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05, 35/04-37/04-72/06, 38/04-39/04, 06/05-08/05, 09/06-30/06-01/07-30/08, 15/98, 33/03 „Dėl Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2006 m. sausio 16 d., 2007 m. rugsėjo 26 d., 2007 m. spalio 22 d., 2007 m. lapkričio 22 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimų ir 2009 m. sausio 15 d. sprendimo nuostatų, susijusių su pensijų ir atlyginimų mažinimu per ekonomikos krizę, išaiškinimo“, LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta172/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2010 m. birželio 29 d. nutarimas byloje Nr. 06/2008-18/2008-24/2010 „Dėl teisėjų valstybinių pensijų“, LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta177/content.

dalykinį (profesinį) teisėjo nepriklausomumą.[1390] *Dalykinis* teisėjo nepriklausomumas reiškia, kad, vykdydami savo pareigas, teisėjai yra niekam nepavaldūs ir laikosi tik Konstitucijos ir įstatymo (profesinis nepriklausomumas). Kitaip tariant, dalykinis (profesinis) teisėjo nepriklausomumas reiškia, kad teisėjui būtina sudaryti tokias darbo sąlygas, kurios užtikrintų, jog sprendžiant bylas jam nebus daromas draudžiamas poveikis, o bylos bus nagrinėjamos vadovaujantis tik teise.[1391]

Tačiau visiškai įgyvendinti *visuomenės atstovų* asmeninio nepriklausomumo garantiją būtų neįmanoma, nes nebūtų galima užtikrinti dalykinio (profesinio) visuomenės atstovo nepriklausomumo. Visuomenės atstovams neturint teisinio išsilavinimo ir tokios praktikos, realiai nebūtų įmanoma užtikrinti, kad jie laikytųsi tik Konstitucijos bei įstatymo ir bylas nagrinėtų vadovaudamiesi tik teise.

Teisėjų nepriklausomumą garantuoja ir darbinės bei politinės veiklos apribojimai. Konstitucijos 113 straipsnyje įtvirtinta: „Teisėjas negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse. Jis taip pat negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Teisėjas negali dalyvauti politinių partijų ir kitų politinių organizacijų veikloje.“ Vakarietiškomis teisinėmis vertybėmis paremta dabarties Lietuvos Respublikos konstitucinės teisės doktrina nepripažįsta teisėjų dalyvavimo politinių organizacijų veikloje, nes taip tiesiogiai pažeidžiamas teisėjų nepriklausomumas.[1392]

Tokiu atveju, siekiant užtikrinti vienodą teisėjų ir *visuomenės atstovų* teisinį statusą, kartu apsaugant teismus nuo išorinio poveikio jų nepriklausomumui, tikslinga būtų numatyti ir jų politinės veiklos ribojimą bei tai detaliau įtvirtinti įstatyminiu reguliavimu. Tačiau riboti darbinę veiklą netikslinga, nes visuomenės atstovų užduotis nėra perimti teisėjo funkcijas, bet užtikrinti visuomenės interesų atstovavimą vykdant teisingumą. Visuomenės atstovų funkcijos jiems būtų ne pagrindinės, t. y. ne jų profesinė veikla, o papildomos. Todėl sudaryti kliūtis dirbti tiesioginius darbus nėra tikslinga. Tačiau į tai galėtų būti atsižvelgta vertinant tarėjų socialinių (materialinių) garantijų, t. y. tarėjų atlyginimo ar kompensacijos dydžio, klausimą. Siekiant užtikrinti

---

1390 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos įstatymui „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų“, *Valstybės žinios*, 1995 m. gruodžio 13 d. Nr. 101-2264; Valančius, *supra note*, 1282: 26.

1391 Valančius, *op. cit.,* 25.

1392 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2001 m. liepos 12 d. nutarimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01 „Dėl teisėjų algų mažinimo“, *supra note*, 21.

teisėjų ir tarėjų vienodą teisinį statusą socialinių (materialinių) garantijų atveju, būtų nebūtina jų atlygį priartinti prie teisėjų atlyginimo dydžio, nes, priešingai nei teisėjai, tarėjai galėtų papildomai dirbti ir užsidirbti. Teisėjams, jeigu jie negauna pajamų iš kūrybinės ir (ar) pedagoginės veiklos (Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalis), teisėjo atlyginimas yra vienintelis pragyvenimo šaltinis.

Teisėjų nepriklausomumą garantuoja ir drausminė atsakomybė. Demokratinėse valstybėse, siekiant užtikrinti, kad teismų veiklai nebūtų daromas joks išorinis poveikis, teisėjų drausminės atsakomybės taikymas yra sutelktas teisėjų savivaldos rankose.[1393] Todėl visuomenės atstovų drausminės atsakomybės klausimai turėtų būti patikėti tai pačiai institucijai ir detalizuoti įstatyminiu reguliavimu.

Konstitucijos papildymas visuomenės atstovų institutu suponuoja išvadą, kad jų teisinis statusas – teisės ir pareigos – turėtų būti įtvirtintas konstituciniu lygmeniu, kaip ir teisėjų. Jei šios nuostatos būtų reglamentuojamos tik įstatymu, nebūtų užtikrintas jų statuso lygiateisiškumas su teisėjais, nes įstatymu būtų galima nustatyti skirtingas teises ir pareigas. Tokiu atveju būtų pažeistas Konstitucinio Teismo suformuluotas teisėjų vienodo teisinio statuso principas.[1394] Kitaip tariant, Konstitucijoje turėtų būti įtvirtinti pagrindiniai visuomenės atstovų korpuso formavimo, jų veiklos principai ir pan. Tarėjai yra lygiaverčiai teisėjui, sprendimus priima vienoda sprendžiamojo balso teise, todėl toks jų teisinis statusas nulemia atitinkamą Konstitucijos pataisą.

Pavyzdžiui, tyrimo dalyvio (eksperto) nuomone, siekiant suvienodinti tarėjų ir teisėjų teisinį statusą, pakaktų Konstitucijos 111 straipsnį papildyti nauja – 5 dalimi: „piliečių, vykdančių teisingumą, skyrimą ir atleidimą, teisinį statusą ir nepriklausomumo garantijas nustato įstatymas“, t. y. panašiai kaip dėl Lietuvos banko valdybos pirmininko (Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalis).[1395]

V. Sinkevičiaus nuomone, išsakyta, kai buvo mokslinis vadovas, visuomenės atstovų teisinį statusą turi nustatyti ne tik Konstitucija, nes Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad „[t]eismų sudarymą ir kompetenciją nustato Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“. Vadinasi, atitinkamomis nuostatomis turėtų būti papildytas ir Teismų įstatymas.

Teisėjų tarybos nuomone, tarėjas pagal savo konstitucinį statusą turėtų būti kuo labiau priartintas prie teisėjo. Tokiai pozicijai visiškai pritartina, nes vienas iš svarbių

1393 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“, *supra note*, 15.

1394 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. gegužės 9 d. nutarimas byloje Nr. 13/04-21/04-43/04 „Dėl teisminės valdžios konstitucinės sistemos ir savivaldos, teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, taip pat dėl teisėjų įgaliojimų pratęsimo“, *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2007 m. spalio 22 d. nutarimas byloje Nr. 38/04-39/04 „Dėl teisėjų valstybinių pensijų“, LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 8 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta565/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2011 m. vasario 14 d. nutarimas byloje Nr. 27/2009-29/2009-30/2009-31/2010-53/2010-55/2010 „Dėl teisėjų atlyginimų“, *supra note*, 1375.

1395 Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad Lietuvos banko organizavimo ir veiklos tvarką, taip pat įgaliojimus ir Lietuvos banko valdybos pirmininko teisinį statusą bei jo atleidimo pagrindus nustato įstatymas, *supra note*, 1353.

Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo aspektų yra tai, kad visi teisėjai, vykdydami teisingumą, turi vienodą teisinį statusą.[1396]

Dėl Konstitucijos pataisos, susijusios su tarėjų atranka

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta: „Dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta *teisėjų institucija*."

Vienas esminių reikalavimų siekiant užtikrinti teismų nepriklausomumą yra teisėjų skyrimo tvarka.[1397] Visuomenės atstovų atrankos elementas, t. y. tai, kam jų skyrimas ir atleidimas turėtų būti patikėtas, yra svarbus teismų nepriklausomumo aspektu. Teisėjų skyrimo procedūros, užtikrinančios teismų nepriklausomumą, svarba pabrėžiama ir teisės doktrinoje.[1398] Siekiant apsaugoti visuomenės atstovus nuo bet kokio išorinio poveikio, toks pat nepriklausomumas ir veiklos depolitizavimas turėtų būti taikomas ir jiems. Turi būti užtikrinta, kad jų paskyrimu nebus naudojamasi siekiant padaryti poveikį jų sprendimams.

Vadovaujantis Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimu[1399], tokia tvarka, pagal kurią teisingumo ministrui būtų suteikta teisė paskirti visuomenės atstovus, neatitiktų tiek Konstitucijos, tiek Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnyje esančios „nepriklausomo teismo" sąvokos. EŽTT praktikoje, nors valdžių padalijimo principas Europos žmogaus teisių konvencijoje neminimas, taip pat pabrėžiama šio principo reikšmė dėl teismų nepriklausomumo.[1400] Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimu buvo pripažinta situacija, kai paskirtas teisėjas buvo pavaldus *vis-à-vis* jį paskyrusiam ministrui.[1401] Vertinant, kad teisėjai ir tarėjai vienodo sprendžiamojo balso teise priima sprendimus ir teismo procese yra lygiaverčiai, manytina, kad tarėjų skyrimo funkcijos patikėjimas teisingumo ministrui būtų nesuderinamas nei su Konstitucija, nei su Europos žmogaus teisių konvencija.

Be to, teismai, kuriuose bylas nagrinėja visuomenės atstovai, priklausantys politinėms partijoms, gali tapti politine institucija, kurios sprendimus gali nulemti ne tik vykdomoji, bet ir *įstatymų leidžiamoji* valdžia. Pvz., Suomijos teisingumo ministerija patvirtina bendrą apylinkių teismuose dirbančių tarėjų skaičių. Savivaldybių tarybos

---

1396 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2011 m. vasario 14 d. nutarimas byloje Nr. 27/2009-29/2009-30/2009-31/2010-53/2010-55/2010 „Dėl teisėjų atlyginimų", *supra note*, 1375.

1397 „Case of Ramos Nunes De Carvalho E Sá v. Portugal (2018, 55391/13, 57728/13, 74041/13, § 153-156)", 2018-XI, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-187507%22]}.

1398 Schabas, *supra note*, 7.

1399 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų", *supra note*, 15.

1400 „Case of Kleyn and Others v. the Netherlands (2003, 39343/98, 39651/98, 43147/98, 46664/99", § 193, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-61077%22]}.

1401 „Case of Brudnicka and Others v. Poland (2005-III, 4723/00)", § 41, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-78989%22]}.

skiria tarėjus 4 metų kadencijai. Tačiau teismai, naudodami savo teismines galias, privalo būti nepriklausomi. Todėl Suomijos parlamentinis ombudsmenas (angl. *Parliamentary Ombudsman of Finland*)[1402] ir ET kovos su korupcija grupė (angl. *The Council of Europe's Anti-corruption Group*)[1403] ne kartą pabrėžė, kad savivaldybių tarybų, kurios yra politinės institucijos, vykdomas tarėjų skyrimas yra problemiškas. Teismai, priimdami sprendimus, turėtų ne tik būti, bet ir atrodyti nepriklausomi bei nešališki, tačiau kai dalį teismų narių skiria politinė institucija, taip gali neatrodyti. Tarėjų institutas Suomijoje kritikuojamas dėl atrankos procedūrų, nes kai kurie kandidatai yra politinės partijos nariai, o tai nesuderinama su tarėjo nepriklausomumo reikalavimu.[1404] Tokia pati situacija susiklosčiusi ir Švedijoje. Švedija dėl to yra sulaukusi EK kritikos. Šiais aspektais plačiau pasisakoma disertacinio tyrimo 2 dalyje, analizuojant šių valstybių tarėjų instituto modelius.

Taigi, visuomenės atstovų atrankos procedūros patikėjimas savivaldybių taryboms ar teisingumo ministrui nulemtų šios konstitucinės nuostatos nepaisymą. Akivaizdu, kad dėl tokia tvarka atrinktų visuomenės atstovų nepriklausomumo ir nešališkumo galėtų kilti abejonių, ypač tokiais atvejais, kai visuomenės atstovai nagrinėtų bylas, susijusias su savivaldybių administravimo subjektų priimtų aktų ir veiksmų teisėtumu, taip pat dėl atlyginimo už valdžios institucijų neteisėtais veiksmais padarytą žalą, kai valstybei tokiu atveju atstovauja Teisingumo ministerija.

Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. lapkričio 29 d. sprendime Nr. 119/10/A/2005[1405] buvo sprendžiama dėl būtinybės Nacionalinei teismų tarybai (lenk. *Krajowa Rada Sądownictwa*) ginti teismų nepriklausomumą, formuojant ne tik teisėjų sudėtį, bet ir dalyvaujant tarėjų atrankoje. Buvo keliamas klausimas, ar įstatymų leidėjas turėtų formuoti tokių asmenų atrankos tvarką, analogišką teisėjų skyrimo tvarkai. Lenkijos Konstitucinis Tribunolas minėto nutarimo 5.4 punkte nurodė, kad dabartinė procedūra tiek teoriškai, tiek praktiškai yra geresnė nei ta, kuri būtų panaši į teisėjų atrankos procedūrą. Konstitucinio Tribunolo teigimu, veikiant tarėjų institutui į teisminę valdžią įtraukiamos įvairios piliečių grupės, kurių paskirtis – teismų atvirumas. Tarėjai turi užtikrinti teismų ryšį su visuomene ir būti atsvara teisėjams. Nacionalinė Teisėjų taryba yra teisėjų bendruomenės atstovybė. Jos dalyvavimas atrenkant ir tarėjus galėtų pašalinti šių dviejų subjektų (tarėjų ir teisėjų) skirstymą į atitinkamai socialinį ir profesinį veiksnius. Kadangi Lenkijos Konstitucinio Tribunolo teigimu, tarėjai yra socialinis veiksnys, juos turėtų atrinkti visuomenės atstovai (savivaldybių tarybos), o ne teismų atstovai. Priešingu atveju tarėjai prarastų savo kaip socialinio veiksnio poziciją. Akivaizdu, kad tai apribotų piliečių galimybes dalyvauti vykdant teisingumą.

Be to, Lenkijos Konstitucinio Tribunolo vertinimu, Teisėjų tarybai atrankos procedūrą būtų sudėtinga įgyvendinti dėl didelio tarėjų skaičiaus (praktiškai 10 000 vienu

1402 Parliamentary Ombudsman of Finland, https://www.oikeusasiamies.fi/en/web/guest.

1403 Group of States against Corruption, https://www.coe.int/en/web/greco.

1404 Jansson, *supra note*, 107: 35.

1405 Trybunał Konstytucyjny, *supra note*, 846.

metu).[1406] Tarėjų atrankos mechanizmas neturi būti tapatus teisėjų atrankai ir tokia institucija, skiriant tarėjus, nebūtina, svarbiausia, kad būtų užtikrintas tarėjų, taip pat teismų nepriklausomumas. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo vertinimu, įstatyme yra įtvirtintos galimybės teismų pirmininkams inicijuoti tokias procedūras, kad būtų atmesta galimybė dalyvauti įstatymų nustatytų kriterijų neatitinkantiems tarėjams. Tokie saugikliai kaip draudimas dalyvauti teismų sistemoje, t. y. atleisti asmenį iš pareigų ar nušalinti nuo pareigų vykdymo, pripažintini kaip funkcionalesni.

Tačiau, autorės nuomone, su tokiu Lenkijos Konstitucinio Tribunolo požiūriu sutikti negalima. Europos teisėjų konsultacinė taryba (angl. *the Consultative Council of European Judges* (*CCJE*) priėmė Didžiąją teisėjų chartiją (angl. *the Grand Charter of Judges*), kurioje išdėstyti pagrindiniai su teisėjais ir teismų sistema susiję principai. Chartijos 4 punkte įtvirtinta, kad „teisėjų nepriklausomumas užtikrinamas vykdant teismų veiklą, ypač priimant į darbą, skiriant į pareigas iki pensinio amžiaus, paaukštinant pareigas, suteikiant neatšaukiamumą, mokymą, teisėjų imunitetą, drausmę, darbo užmokestį ir teismų finansavimą“. Teisėjų paskyrimą Lietuvoje reglamentuojančios normos vertinamos palankiai, nes speciali įstatymu numatyta *teisėjų institucija* (Teisėjų taryba) pataria Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų (Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalis). Teismų įstatyme ši institucija įtvirtinta kaip Teisėjų taryba, o pagal šio įstatymo 119 straipsnį apibrėžiama kaip „vykdomoji teismų savivaldos institucija, užtikrinanti teismų ir teisėjų nepriklausomumą“. Todėl tokia speciali teisėjų institucija visuomenės atstovų atrankoje taip pat turėtų dalyvauti.

Konstitucinis Teismas dar savo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime yra konstatavęs, kad, atsižvelgiant į Konstitucijoje nustatytą teismų formavimo tvarką, taip pat į Prezidento ir Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymu numatytos teisėjų institucijos santykių konstitucinį reguliavimą, Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos patarimas turi teisinių pasekmių: jei nėra šios specialios teisėjų institucijos patarimo, Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų.[1407] V. Sinkevičius viename iš savo straipsnių yra aptaręs, kad sąvokos „siūlymas“ ir „teikimas“ nėra sinonimai. Sąvoka „siūlymas“ nesaisto, t. y. nesukelia jokių teisinių pasekmių, o „teikimas“ – priešingai: be jo Prezidentas negali įgyvendinti jam Konstitucijoje numatytos teisės skirti ir atleisti teisėjų.[1408] Aptariamu atveju pritarimas yra tokios teisinės galios, kad Prezidentas, negavęs šios institucijos pritarimo, negali paskirti asmens teisėju ir

1406 Trybunal Konstytucyjny, *supra note*, 846.

1407 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“, *supra note*, 15.

1408 Vytautas Sinkevičius, „Generalinio prokuroro skyrimo ir atleidimo tvarka: retrospektyva ir perspektyva“, *Jurisprudencija* 23, 1 (2016): 29.

atitinkamai paaukštinti, perkelti ar atleisti.[1409]

Taigi, ši doktrininė nuostata reiškia, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos „patarimas" negali būti interpretuojamas kaip Prezidentui privaloma rekomendacija paskirti ar nepaskirti asmens teisėju, paaukštinti ar nepaaukštinti teisėjo, perkelti jį ar neperkelti, atleisti jį iš pareigų ar neatleisti. Anaiptol, jeigu minėtas patarimas būtų laikomas tik rekomendacija, Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta specialioji teisėjų institucija netektų svarbios atsvaros funkcijos vykdomosios valdžios atžvilgiu. Tokiu atveju formuojant teisėjų korpusą vykdomoji valdžia įgytų dominuojančią padėtį teisminės valdžios atžvilgiu, o tai sudarytų prielaidas pažeisti teisėjų ir teismų nepriklausomumo principą.[1410] Tai reiškia, kad Teisėjų taryba šiuo atveju yra atsvara Prezidento savivalei ir turi visas reikiamas galias užkirsti jai kelią.

Lietuvos Teisėjų taryba savo poziciją dėl tarėjų atrankos yra išdėsčiusi Teisėjų tarybos Vyriausybei pateiktose pastabose dėl „Tarėjų įstatymo" projekto.[1411] Teisėjų taryba siūlo formuojant tarėjų korpusą reikšmingas funkcijas pavesti jai pačiai. Pavyzdžiui, suteikti teisę spręsti įrašyti asmenį į tarėjų sąrašą ir – atitinkamai – iš jo išbraukti. Priešingu atveju gali kilti grėsmė dėl Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio pažeidimo. Teisėjų taryba turi turėti galimybę ne tik įvertinti kiekvieną asmenį, siekiantį kartu su teisėjais vykdyti teisingumą, bet ir turėti kompetenciją tvirtinti tarėjų sąrašo sudarymo ir tvarkymo nuostatus, skirti narius į Asmenų, kurie pretenduoja būti tarėjais, atrankos komisiją ir patvirtinti jos darbo tvarką. Į šiuos Teisėjų tarybos pasiūlymus Vyriausybė skatina atsižvelgti[1412]; Seimas nėra pateikęs savo pozicijos.

Teisėjų taryba tarėjų instituto įsteigimo atveju siekia taikyti atrankos į kandidatuojamas vietas metodą, t. y. paskyrimą pagal parinkimą, o ne atsitiktinį parinkimą.[1413] Pasirinkus tokį metodą, pirmajame etape asmenis paskirtų tam tikri subjektai, pvz., Teisėjų taryba. Tačiau tarėjų kandidatūros nebūtų skiriamos teisingumo ministro,

---

1409 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų", *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. gegužės 9 d. nutarimas byloje Nr. 13/04-21/04-43/04 „Dėl teisminės valdžios konstitucinės sistemos ir savivaldos, teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, taip pat dėl teisėjų įgaliojimų pratęsimo", *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2007 m. gruodžio 20 d. nutarimas byloje Nr. 13/06 „Dėl apylinkės teismo teisėjos atleidimo", LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 8 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta577/content.

1410 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų", *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. gegužės 9 d. nutarimas byloje Nr. 13/04-21/04-43/04 „Dėl teisminės valdžios konstitucinės sistemos ir savivaldos, teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, taip pat dėl teisėjų įgaliojimų pratęsimo", *op. cit.*

1411 „Teisėjų tarybos 2019 m. lapkričio 18 d. raštas Nr. 36P-159-(7.1.10) „Dėl įstatymų projektų, susijusių su tarėjų instituto įtvirtinimu Lietuvoje, derinimo", LRS, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/9387e5f009e111eaa6fdea593a68dd73?positionInSearchResults=5&searchModelUUID=6cfb759f-0e62-42ca-b962-089061e4fbe9.

1412 *Ibid.*

1413 Jackson ir Kovalev, *supra note*, 112: 99–100.

savivaldybių tarybų ar pačių tarėjų iniciatyva. Antrasis šio metodo etapas – kandidatų sąrašo patvirtinimas, – tai taip pat atliktų Teisėjų taryba.[1414]

Dėl Konstitucijos nuostatos, sudarančios tiesioginę kliūtį tarėjų institutui

Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta: „Valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ar *piliečių* kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas ir užtraukia įstatymo numatytą atsakomybę."

Šios konstitucinės nuostatos turinys, kai *piliečių* kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas ir užtraukia įstatymu numatytą atsakomybę, sudaro tiesioginę kliūtį įdiegti visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutą į Lietuvos teismų sistemą. Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalyje piliečiams ne tik draudžiama daryti įtaką teisėjui ir teismams – jiems taip pat tenka pareiga užtikrinti teisėjo ir teismų nepriklausomumą.[1415]

Todėl šią nuostatą koreguoti būtina numatant, kad toks draudimas neapima visuomenės atstovų veiklos. Tačiau šiuo metu visuomenės atstovų teismo procese institutas akivaizdžiai nedera su galiojančiu konstituciniu reguliavimu, nes Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtintas draudimas piliečiams kištis į teisėjo ar teismo veiklą. Šios nuostatos nepaisymas gali turėti piliečiams neigiamų pasekmių, taip pat jiems gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė.[1416]

4.3. Visuomenės atstovų instituto iniciatyvų Lietuvoje ir Konstitucijos pataisos projekto vertinimas

Šiame poskyryje autorė, siekdama akcentuoti ir išryškinti esminius visuomenės atstovų instituto probleminius aspektus, susijusius su Konstitucijos pataisos projektu, apibendrina šį disertacinį tyrimą.

Apibendrinant *iniciatyvas dėl tarėjų instituto įdiegimo* nurodytina, kad 1992 m. referendumu priimta Konstitucija teisę vykdyti teisingumą suteikė išimtinai teisėjams. Konstitucinio Teismo praktika plėtojosi pabrėžiant teisminės valdžios formavimąsi profesiniu pagrindu. Siūlomu Konstitucijos pataisos projektu būtų keičiama Konstitucijoje įtvirtinta teisėjo samprata ir teisingumo vykdymo esmė. Vis dėlto Konstitucijos pataisos projekto iniciatorių siekis dviejų Konstitucijos nuostatų pakeitimu įtvirtinti tarėjų institutą yra aiškiai nepakankamas.

Remiantis Konstitucija gali būti steigiami specializuoti teismai, bet jie siejami su

---

1414 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2011 m. vasario 14 d. nutarimas byloje Nr. 27/2009-29/2009-30/2009-31/2010-53/2010-55/2010 „Dėl teisėjų atlyginimų", *supra note*, 1375.

1415 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76-719/2022", iš Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *Teismų praktika* 57 (2022): 789–867.

1416 Pvz., Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. vasario 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-28-579/2023.

tam tikro pobūdžio bylų nagrinėjimu, o ne su galimybe įsteigti visuomenės atstovų institutą. Teisminė valdžia Lietuvoje formuojama profesiniu pagrindu. Teisėjai yra profesionalai ir pajamas gauna už teisėjo darbą. Todėl siekis, kad visuomenės atstovai vykdytų teisingumą, neabejotinai nulemia būtinybę įgyvendinti Konstitucijos pataisą (-as).

Seimo narių grupės ir Seimo kanceliarijos Teisės departamento pasiūlytos Konstitucijos nuostatos nėra tinkamos. Seime užregistruota siūloma nuostata įtvirtinamas konkretus visuomenės atstovų teismo procese institutas, t. y. *tarėjų*, o alternatyvia – neįtvirtinami pilietybės ir priesaikos reikalavimai. Abiejomis nuostatomis nėra įtvirtinamas reikalavimas piliečiams, jeigu jie dalyvautų vykdant teisingumą, tai daryti tik pagal įstatymą, netaikyti įstatymo, prieštaraujančio Konstitucijai. Šie reikalavimai teisėjams keliami, todėl tokių reikalavimų visuomenės atstovams neįtvirtinimas neatitiktų Konstitucijos vientisumo principo. Be to, visuomenės atstovams neturint teisinio išsilavinimo ir tokios praktikos, realiai nebūtų įmanoma užtikrinti, kad jie laikytųsi tik Konstitucijos bei įstatymo ir bylas nagrinėtų vadovaudamiesi tik teise. Tarėjai negalėtų taikyti teisės ir jos aiškinti, nes neturi tokios kompetencijos. Negana to, tarėjams balsų dauguma nulėmus teismo sprendimo rezultatą, teisėjams tektų pareiga surašyti teismo sprendimą Lietuvos Respublikos vardu prieš savo vidinį įsitikinimą. Tai akivaizdžiai neatitinka teisingumo vykdymo sampratos.

Apibendrinant Seimo narių grupės pasiūlymą papildyti Konstitucijos nuostatą tuo, kad „tarėjo darbas nelaikomas priverčiamuoju“, nurodytina, kad toks papildymas neatsako į esminį klausimą, kaip tai bus daroma: savanoriškai ar vykdant pareigą. Konstitucinė nuostata turėtų konkrečiai atskleisti tokio darbo (veiklos) turinį (t. y. ar tai – pareiga, ar teisė), kuris nulemtų aiškius tolesnius iš to kylančius įstatyminio reguliavimo klausimus.

Siekiant, kad visuomenės atstovai kartu su teisėjais nagrinėtų bylas, būtina konstituciniu lygmeniu užtikrinti visuomenės atstovų teisinį statusą, nepriklausomumo garantijas, skyrimą ir atleidimą. Negali būti nustatomos nevienodos visuomenės atstovo nepriklausomumo vykdant teisingumą (sprendžiant bylas) savarankiškumo garantijos, nes teismų nepriklausomumas yra nedalomas, o jį saugo teisėjų, vykdančių teisingumą, vienodas teisinis statusas. Šiems svarbiems elementams neatsispindint Konstitucijoje, tokie klausimai lieka neaiškūs, ir tai nesuderinama su konstituciniu teisėjų vienodo statuso principu. Visuomenės atstovai, būdami teismų sistemos dalis, kaip ir teisėjai, privalo būti apsaugoti nuo išorinio poveikio ir turėti atitinkamas garantijas. Priešingu atveju kyla grėsmė teismų nepriklausomumui.

Be to, svarbu, kad visuomenės atstovai nedalyvautų teismo procese be specialios įstatyme numatytos teisėjų institucijos sprendimo ar pritarimo (Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalis). Piliečio nebūtų galima paskirti visuomenės atstovu, jeigu Teisėjų taryba nepritartų jo kandidatūrai, kitaip būtų pažeistas teismų nepriklausomumo principas.

Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo 2019 m. kovo 12 d. projekto apimtis nepakankama ir todėl, kad Konstitucijoje nėra aiškiai atskiriama piliečių dalyvavimo nagrinėjant bylas funkcija nuo galimo kišimosi į teismo ir teisėjo veiklą

(Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalis).

Viena vertus, autorė nesiūlo keisti Konstitucijos, nes visuomenės atstovų institutas Lietuvai nėra tinkamas. Kita vertus, siekiant pakeisti Konstitucijoje įtvirtintą teisingumo vykdymo modelį, reikėtų iš esmės keisti Konstituciją, todėl būtų išbalansuota Konstitucijos nuostatų darna.

4.4. Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto praktinis konstitucingumo vertinimas

Identifikuojami visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto privalumai ir trūkumai analizuojant 5 pagrindinius principus, kurių tinkamas įgyvendinimas užtikrina asmens teisę į teisingą teismą: teismo nepriklausomumą ir nešališkumą, teismo proceso viešumą, teismo proceso operatyvumą (efektyvumą), teismo kompetenciją ir teisingą teismo sprendimą. Šiame poskyryje ir jo skyreliuose atskleidžiamas visuomenės atstovų instituto veikimo suderinamumas su Konstitucijoje įtvirtintais principais. Identifikuoti visuomenės atstovų instituto privalumai ir trūkumai pagal kiekvieno principo (ne)pažeidimą sistemiškai pateikti prieduose esančioje 5 lentelėje „Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto privalumai ir trūkumai".

4.4.1. Teismo nepriklausomumas ir nešališkumas

Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą". Nuo pat pirmųjų Konstitucinio Teismo dokumentų ši nuostata, aiškinama ir kaip garantuojanti asmens teisę turėti nepriklausomą ir nešališką ginčo arbitrą, laikoma svarbia doktrinine nuostata, ne kartą pakartota Konstitucinio Teismo praktikoje.[1417]

Teismo nepriklausomumo ir nešališkumo principas tiesiogiai įtvirtintas Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalies nuostatoje, kad „asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą,

---

1417 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų", *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2001 m. liepos 12 d. nutarimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01 „Dėl teisėjų algų mažinimo", *supra note*, 21; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2016 m. gegužės 16 d. sprendimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01, 04/04 „Dėl Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. ir 2004 m. liepos 1 d. nutarimų nuostatų, susijusių su teisėjų teise dirbti kitą darbą ir gauti kitą atlyginimą, išaiškinimo", *supra note*, 19; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. gegužės 9 d. nutarimas byloje Nr. 13/04-21/04-43/04 „Dėl teisminės valdžios konstitucinės sistemos ir savivaldos, teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, taip pat dėl teisėjų įgaliojimų pratęsimo", *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2007 m. spalio 22 d. nutarimas byloje Nr. 38/04-39/04 „Dėl teisėjų valstybinių pensijų", *supra note*, 1394; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2015 m. sausio 14 d. nutarimas byloje Nr. 06/2008-18/2008-24/2010 „Dėl Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo nuostatų, susijusių su teisėjų valstybinėmis pensijomis, išaiškinimo", LRKT, žiūrėta 2025 m. gegužės 19 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta9/content; Birmontienė, *supra note*, 4: 125.

turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas“. Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalies nuostatoje įtvirtinta, kad „teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi“.

Tarptautiniai šiuolaikiniai teismo ir teisėjo nepriklausomumo standartai yra aptarti ET Ministrų komiteto 2010 m. lapkričio 17 d. rekomendacijose Nr. CM/Rec(2010)12 valstybėms narėms dėl teisėjų – tai nepriklausomumas, veiksmingumas ir atsakomybė. Preambulėje pabrėžiama, kad teismo nepriklausomumas skatintinas siekiant užtikrinti teisinę valstybę ir teisingą teisinę sistemą. Rekomendacijose nurodoma, kad teismų nepriklausomumas užtikrina kiekvieno asmens teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, todėl yra ne teisėjų privilegija, o pagarbos asmens teisėms ir pagrindinėms laisvėms garantija, leidžianti kiekvienam asmeniui pasitikėti teisingumo sistema.[1418] Nepriklausomumas visuotinai suprantamas ne kaip teisėjų privilegija, o kaip būtinybė, veiksnys, užtikrinantis, kad byla būtų nagrinėjama nepriklausomo ir nešališko teisėjo.[1419] Nešališkumas, kaip ir nepriklausomumas, turi būti laikomas ne privilegija, o viena iš svarbiausių teismo pareigų.[1420]

Vidinis teisėjų nepriklausomumas nulemia jų pareigą bylas nagrinėti remiantis tik įstatymu ir teise. Tačiau vidinio tarėjų nepriklausomumo prieštaringumas tas, kad jie, „priešingai nei teisėjai, neturi įsitraukti į techninius teisinės sistemos dalykus. Vietoje to iš jų tikimasi, kad jie suteiks visuomenei įžvalgų apie teisinę sistemą ir apie teisę praktikoje.“[1421] M. Rundberg teigimu, „pagrindinė tarėjų paskirtis – suteikti žmonėms galimybę susipažinti su teisine sistema ir daryti poveikį sprendimams tais atvejais, kai teisės aktai yra nepakankami arba netaikytini. Kitais atvejais jie turi laikytis teisėjo teisinių gairių, kad apsaugotų teisinę sistemą nuo teismų procesų politizavimo ir kitokio neigiamo poveikio. Ši sistema sukurta taip, kad į ją būtų galima įtraukti visuomenę nedarant neigiamo poveikio teisinei valstybei, bet stiprinant galiojančios teisės teisėtumą praktikoje.“[1422] Vadinasi, vidinis tarėjų nepriklausomumas sunkiai įgyvendinamas, kai bylas jie turi nagrinėti remdamiesi tik įstatymu ir teise, tačiau teisinio išsilavinimo ir tokios patirties neturi, nėra neįgiję tam būtinos kvalifikacijos. Todėl jau pačioje tarėjų instituto sampratoje užfiksuota prieštara vidiniam teisėjų nepriklausomumui, nes jie, nebūdami specialiai parengti, būtų labiau pažeidžiami nei teisėjai. Be to, jų užduotis nėra bylas nagrinėti vadovaujantis tik įstatymu ir teise, nes jie jos neišmano ar išmano nepakankamai. M. Rundberg nuomone, priešingai, jų užduotis – daryti poveikį sprendimams tais atvejais, kai teisės aktai yra nepakankami arba netaikytini.

Vlado Mačio teigimu, teisėjas yra žmogus ir kartais bijo netekti vietos, jei jo veiksmai nepatiktų kuriam nors teisminės valdžios atstovui.[1423] Todėl, Virgilijaus Valančiaus

---

1418 *Judges: Independence, Efficiency and Responsibilities* (Recommendation CM/Rec(2010)12 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 November 2010, Council of Europe Publishing), https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805afb78.

1419 Štarienė, *supra note*, 1061: 375.

1420 Merkevičius, *supra note*, 122: 77–78.

1421 Rundberg, *supra note*, 106: 12–13.

1422 *Ibid.,* 60–61.

1423 Vladas Mačys, *Civilinio proceso paskaitos* (Kaunas: Teisių fakultetas, 1924), 52.

teigimu, reikia apsaugoti teisėjus ir nuo tokio pavojaus, reikia suteikti teisėjui drąsos atremti visus neteisėtus prašinėjimus, kad ir kas prašytų, bausti kaltinamuosius, kad ir kokias aukštas pareigas jie eitų, ir remtis tik įstatymais ir savo sąžine.[1424] Visuomenės atstovai, kurie nėra gerai susipažinę su teise (įstatymais), nes jiems nekeliamas teisinio išsilavinimo reikalavimas, yra lengviau paveikiami išorinės įtakos nei teisėjai, kuriems teismo (teisėjo) nepriklausomumas ir nešališkumas, kaip viena iš asmens konstitucinių teisių[1425], yra diegiamas per jų studijų ir praktikos metus[1426]. Atskleidus teisėjų priklausomą ir šališkumą, jie rizikuoja prarasti savo profesinę reputaciją, net gali nutrūkti karjera. Kitaip yra visuomenės atstovams, kurių profesinei veiklai netinkami veiksmai teismo procese neturėtų reikšmės. Tai nereiškia, kad teisėjai tikrai bus nešališki ir nepriklausomi, tačiau rizika, kad netinkami veiksmai galės paveikti jų sprendimus, atrodo daug mažesnė nei kylanti visuomenės atstovams.[1427]

Pagrindinis teismų tikslas – nešališkai spręsti visuomenėje kylančius asmenų ir valstybės institucijų konfliktus. Demokratinės valstybės, siekdamos išlaikyti teismų sistemos objektyvumą, atskiria teismus nuo išorinio poveikio – nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios, nuo privačių interesų, kuriais siekiama daryti ekonominį, socialinį, regioninį ar kitokį poveikį teisėjams. Teisėjų nepriklausomumas yra labai svarbus teismų patikimumui politinėje sistemoje, kuri yra susijusi su teismų personalo parinkimu, paaukštinimu, atlyginimu nesikišant politiniams veikėjams. Dėl visų šių grėsmių Konstitucijoje įtvirtintas principas, kad teisėjai laikosi tik Konstitucijos ir įstatymo. Bylų nagrinėjimas remiantis išimtinai įstatymu, pvz., kodeksu ar kita rašytine teise, mažina politinio ir kitokio poveikio galimybę.[1428] Be to, paties sprendimo rašymas gali padėti išvengti šališko sprendimo priėmimo; to visuomenės atstovai nedaro, todėl neteisingo sprendimo tikimybė yra didesnė nei teisėjų atveju.

Viena iš priežasčių, kodėl visuomenės atstovai gali būti objektyvesni teismų sistemos atžvilgiu nei teisėjai, yra ta, kad jie nėra šios sistemos dalis ir nepriklauso teismų hierarchijai, jų objektyvumui nedaro įtakos karjeros motyvai.[1429] Tiek visuomenės atstovų, tiek teisėjų požiūris į teismų bei jų pačių nepriklausomumą yra labai panašus. Visuomenės atstovai palankiausiai vertina savo nepriklausomumą, kai jie dalyvauja teisėjų kolegijose kartu su teisėjais ir kai juos teisėjai rimtai vertina. Tokios patirties įgijęs pilietis daug geriau vertina teismų nepriklausomumą nei pilietis su aukštuoju išsilavinimu, bet neturintis tokios patirties. Tai rodo, kad visuomenės požiūris į teismų

1424 Valančius, *supra note*, 1282: 26.

1425 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2001 m. vasario 12 d. nutarimas byloje Nr. 15/99-34/99-42/2000 „Dėl apribojimų advokatui atstovauti arba gintis teisme“, *supra note*, 1387.

1426 Hans-Peter Marutschke, *Laienrichter in Japan, Deutschland und Europa: Japanisch-Deutsches Symposium* (Berlin: Berliner Wissenschafts, 2006), 23.

1427 Logan, *supra note*, 1234: 30.

1428 Andriulis, *supra note*, 36: 56.

1429 Frans van Dijk, Frank van Tulder ir Bart Diephuis, „Perceptions of Lay Judges About Independence of the Judiciary“, iš *Perceptions of the Independence of Judges in Europe: Congruence of Society and Judiciary*, sud. Frans van Dijk (Switzerland: Springer Nature, 2021), 54.

nepriklausomumą yra pernelyg neigiamas.[1430]

Darytina išvada, kad tiesioginis stebėjimas ir dalyvavimas bylose padeda geriau vertinti teisėjų darbą. Tai leidžia manyti, kad piliečių nuomonė apie teismų nepriklausomumą dar iki tampant tarėjais buvo artima aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų vertinimams. Tačiau tokia patirtis atskleidžia, kad visuomenė nėra pakankamai susipažinusi su teismų veikla – teismo procese dalyvavę piliečiai savo nuomonę dažnai pakeičia iš esmės.[1431] Reikia pabrėžti, kad tarėjų nepriklausomumas nėra visiškai toks pat kaip teisėjų. Bylas nagrinėdami vienoje kolegijoje su teisėjais, tarėjai gali nuo jų priklausyti. Todėl, vertinant tarėjų ir teisėjų nepriklausomumą, reikia atsižvelgti į tai, kad kolegijoje vyrauja teisėjai.[1432] Stefanas Voigtas nustatė, kad tarėjų dalyvavimo poveikis teismų sistemai yra gana kuklus. Todėl tokios išvados kelia klausimą, kokiais atvejais teisėjai stiprina, o kokiais – mažina tarėjų nepriklausomumą.[1433]

Atlikta tarėjų apklausa parodė, kad jie jaučia didžiausią nepriklausomumą nagrinėdami bylas kolegijoje kartu su teisėjais, kai nepatiria netinkamo jų poveikio, o jų indėlis ir nuomonė yra rimtai vertinami bei daro įtaką sprendimams.[1434] Tačiau mokslininkai teigia, kad tarėjų sprendimai dažnai yra paremti emocijomis ir šališkumu.[1435] Tais atvejais, kai tarėjai pateikia atskirąją nuomonę, tai galima paaiškinti jų šališkumu arba nepakankamu teisės supratimu.[1436]

Apibendrinant teisėjų (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principo (ne)įgyvendinimą reikėtų atkreipti dėmesį, kad visuomenės atstovų dalyvavimas teismo procese gali neigiamai paveikti teismų sistemą dėl didesnio subjektų, kurie gali būti paveikti kitų valdžių ar privačių interesų, skaičiaus. Be to, tarėjų sprendimai dažnai būna paremti emocijomis ir šališkumu.

4.4.2. Teismo proceso viešumas

Teismo proceso viešumas yra vienas iš teisinės valstybės principų, kuris paprastai įtvirtinamas ne tik valstybių procesiniais įstatymais[1437], bet ir konstitucijomis,

---

1430 van Dijk, van Tulder ir Diephuis, *supra note*, 1429: 53.

1431 *Ibid.,* 58.

1432 *Ibid*., 59.

1433 Voigt, *supra note*, 27: 327.

1434 van Dijk, *supra note*, 1429: 61.

1435 John Bell, „Lay Judges“, iš *The Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, sud. John Bell, Alan Dashwood, John Spencer ir Angela Ward (London: Hart Publishing, 2004), 293–310, https://www.bloomsburycollections.com/monograph-detail?docid=b-9781472562975&tocid=b-9781472562975-chapter14.

1436 Christian Diesen, *Lekmän som domare* (Stockholm: Nordstedts Juridik AB, 1996); Shamena Anwar, Patrick Bayer ir Randi Hjalmarsson, „Politics in the Courtroom: Political Ideology and Jury Decision Making“, *Journal of the European Economic Association* 17, 3 (2018): 834–875, https://academic.oup.com/jeea/article/17/3/834/4981454.

1437 CPK 9 straipsnis; BPK 9–9[1] straipsniai; Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 5, 7 ir 34 straipsniai.

atsižvelgiant į siekiamą tikslą[1438]. Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje[1439] įtvirtintas teismo proceso viešumo principas baudžiamosiose bylose. Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalyje[1440] nurodyta, kad visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai, išskyrus tam tikras išimtis.

EŽTT dar XX a. 9 dešimtmetyje pabrėžė šio principo svarbą teigdamas, kad teismo proceso viešumas bylą nagrinėjant teisme visų pirma apsaugo bylos šalis, nes teisingumo vykdymą gali vertinti visuomenė. Šis principas taip pat skirtas visuomenės pasitikėjimui teisine valdžia padidinti. Be to, viešas teisingumo vykdymas padeda pasiekti Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies tikslą – užtikrinti asmens teisę į teisingą teismą. Ši teisė yra viena iš pagrindinių bet kurios demokratinės visuomenės teisių Europos žmogaus teisių konvencijos prasme[1441], nors pasitaiko ir tam oponuojančių nuomonių[1442]. Be bylos šalių interesų, bylos nagrinėjimo viešumas užtikrina ir visuomenės teisę dalyvauti procese, gauti ir skelbti informaciją apie bylos nagrinėjimą, didinti visuomenės pasitikėjimą teismais.[1443] Bylos nagrinėjimo viešumo principas leidžia visuomenei kontroliuoti teismus, atgraso bylos šalis nuo nesąžiningų poelgių ir aiškiai nepagrįstų ieškinių teikimo, prisideda prie visuomenės teisinio švietimo ir leidžia plėtotis teisės doktrinai.[1444]

Akivaizdu, kad visuomenės atstovai, tiesiogiai vykdydami teisingumą, susipažįsta su teismais ir jų darbu. Asmenims sudarius sąlygas stebėti teismo procesą, teismai tampa dar atviresni visuomenei nei bylą nagrinėjant viešame teismo posėdyje. Visuomenės teisinis išprusimas gali prisidėti prie pozityvaus požiūrio į valstybę ir teisę formavimo, pasitikėjimo valdžia ir teisminėmis institucijomis kėlimo. Piliečiai, įgiję teisinių žinių, turi daugiau galimybių tinkamai naudotis teisinės sistemos teikiamomis galimybėmis, labiau paklūsta galiojančiai teisei, geriau išmano įstatymus, jų taikymo aspektus ir pan. Taip užtikrinamas visuomenės švietimas.

Tačiau reikia pabrėžti, kad teismai veikia geriau, nei visuomenė apie tai žino, todėl svarbu sukurti grįžtamojo ryšio mechanizmą – tai reikšmingas pasitikėjimo elementas[1445], kuris nebūtinai reikalauja tiesioginio visuomenės dalyvavimo vykdant teisingumą. Grįžtamojo ryšio sukūrimą galėtų teigiamai paveikti kuo paprastesnė teisinė

1438 Štarienė, *supra note*, 1061: 345.

1439 Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalis: „Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas."

1440 Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalis: „Visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai. Teismo posėdis gali būti uždaras – žmogaus asmeninio ar šeimyninio gyvenimo slaptumui apsaugoti, taip pat jeigu viešai nagrinėjama byla gali atskleisti valstybinę, profesinę ar komercinę paslaptį."

1441 „Case of Martinie v. France (2006, 58675/00)", § 39, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-73196%22]}; „Case of Malhous v. the Czech Republic (2001, 33071/96)", § 55, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59590%22]}; Štarienė, *op. cit.,* 345.

1442 Trechsel, *supra note*, 1067: 120–121; Štarienė, *op. cit.,* 345.

1443 Štarienė, *op. cit.*, 345.

1444 Egidijus Laužikas ir kt., *Civilinio proceso teisė*, t. I (Vilnius: Justitia, 2003), 166; Štarienė, *op. cit.*, 345.

1445 van Dijk, *supra note*, 1429: 49.

kalba, vartojama teisiniuose dokumentuose. Ypač ji turi būti suprantama plačiajai visuomenei, o ne išimtinai teisininkams. Teisinėje kalboje neturi būti ypatingos terminologijos, ji turi būti konkreti ir artima visuomenei. Taigi teisinė kalba turėtų būti artima kasdienei kalbai.

Vienas iš motyvų, kodėl reikia visuomenės atstovų, būtų susijęs su visuomenės nuomone (lot. *vox populi*). Tai susiję ir su teisės sampratos spraga tarp išsilavinusių teisininkų ir visuomenės.[1446] Šią spragą galėtų mažinti teisės pradmenų diegimas vidurinėje mokykloje.

Viešumo principo įgyvendinimą tikslinga įvertinti ir iš ginčo šalių perspektyvos. Šalys sutinka, kad ginčą viešai nagrinėtų valstybės atstovas (teisėjas), o ne pašalinis asmuo (visuomenės atstovas) ir viešas nagrinėjimas saugo nuo teismo neteisėtų veiksmų. Todėl šalis galėtų ir nesutikti su tuo, kad pašalinis asmuo būtų teismo procese. Kai kuriose tirtose valstybėse kaltinamasis turi galimybę pasirinkti, ar jo byla bus nagrinėjama kartu su prisiekusiaisiais. Valstybėse, kuriose veikia tarėjų institutas, tokios parinkties nėra. Bylos šalių laisvės pasirinkti bylą nagrinėti kartu su visuomenės atstovais ar ne ribojimas gali nulemti šalies interesų pažeidimus.

Apibendrinant teismo proceso viešumo principo (ne)įgyvendinimą darytina išvada, kad, siekiant viešumo principo įgyvendinimo, visuomenės atstovai gali teigiamai veikti teismų sistemą, teismai tampa atviresni visuomenei, tačiau teismų atvirumas ir teisinis visuomenės švietimas gali būti užtikrinami ir kitomis priemonėmis. Be to, bylos šalių laisvės ribojimas pasirinkti, kad bylą nagrinėtų išimtinai teisėjas, gali nulemti šalies teisių ir teisėtų interesų pažeidimą.

4.4.3. Teismo proceso operatyvumas (efektyvumas)

Tam, kad teismo procesą būtų galima pripažinti teisingu, jis privalo atitikti ir operatyvumo (efektyvumo) kriterijų[1447], t. y. bylos turi būti išnagrinėtos per protingą terminą. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje reikalaujama, jog valstybės organizuotų savo teisines sistemas taip, kad teismo sprendimai būtų priimami per trumpiausią laiką. Tai ypač svarbu baudžiamosiose bylose, kuriose papildomai siekiama apsaugoti asmenis nuo ilgai trunkančios nežinomybės dėl jų ateities.[1448] Teismų įstatyme taip pat įtvirtinta, kad teismas visa savo veikla turi užtikrinti, jog bylos būtų išnagrinėtos per trumpiausią laiką.[1449]

Visuomenės atstovų teismo procese institutas šį principą paveiktų priešingai ir

---

1446 Tamm, *supra note*, 702: 153.

1447 Mykolo Romerio universiteto tyrėjai, *Teismo proceso vedimo studija* (parengta įgyvendinant projektą „Kokybės, paslaugų ir infrastruktūros tobulinimas Lietuvos teismuose“ Nr. LT06-1-NTA-TF-001, 2022), 8, 23, 135, https://grants.teismas.lt/wp-content/uploads/2022/11/Teismo-proceso-vedimo-studija.pdf.

1448 Štarienė, *supra note*, 1061: 310–326; „Case of Hokkanen v. Finland“, *supra note*, 1211; „Case of Stögmüller v. Austria“, *supra note*, 1211.

1449 „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *supra note*, 1299: 5 straipsnio 2 dalis.

nepadėtų kiekvienam asmeniui užtikrinti spartesnio teismo proceso, įgyvendinti efektyvesnės teisės į teisingumą. Akivaizdu, kad, veikiant visuomenės atstovų institutui ir padaugėjus proceso dalyvių, pailgėtų ir bylų nagrinėjimo terminai, tad teismo proceso operatyvumo (efektyvumo) principas nebūtų užtikrintas. Be to, būtų sudaromos papildomos sąlygos vilkinti bylas, nebūtinai sąžiningai naudojantis tokios objektyviomis priežastimis kaip liga, tam tikras užimtumas ir pan. Be to, padaugėtų subjektų, kurių atžvilgiu galima pasinaudoti nušalinimo institutu, o tai priešingai veiktų teismo proceso operatyvumo (efektyvumo) principo įgyvendinimą. Pareiškus apie nušalinimą, teismo posėdis atidedamas tol, kol išsprendžiamas nušalinimo klausimas.[1450]

Pvz., Estijos Teismų įstatyme[1451] įtvirtinta, kad tarėjas negali atsisakyti dalyvauti teismo procese. Tačiau, dėl svarbių priežasčių tarėjui negalint dalyvauti posėdyje, jis pakeičiamas kitu tarėju, o teismo posėdis pradedamas iš naujo. Pakaitinio visuomenės atstovo institutas būtų būtinas, tačiau itin sudėtingose ir didelės apimties bylose šie atstovai turėtų dalyvauti viso teismo proceso metu. Iškilus poreikiui, jie pakeistų susirgusį ar dėl kitų svarbių priežasčių iš teismo sudėties pasitraukusį visuomenės atstovą. Tokiu atveju, į bylos nagrinėjimą įsiliejus naujam teisingumo vykdymo subjektui, nereikėtų iš naujo pradėti nagrinėti bylos. Galima išeitis – reikalauti šalių sutikimo ir pradėti bylą nagrinėti nuo baigto procesinio veiksmo, nors pakaitinis tarėjas nagrinėjant bylą nedalyvavo.

EŽTT praktikos analizė atskleidė, kad visuomenės atstovai tampa dažnu skundų argumentu, kai dėl jų ligos ar kitų nedalyvavimo teismo posėdžiuose priežasčių teismo posėdžius tenka atidėti ir taip pailgėja bylų nagrinėjimas, – tai neretai tampa Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimų priežastimi. Akivaizdu, kad neoperatyvus teismo procesas nulemia ir didesnius ekonominius kaštus.

Be to, siekiant užtikrinti tinkamą visuomenės atstovų funkcijų vykdymą, svarbus finansinis aspektas. Neužtikrinus lėšų šiam institutui įsteigti ir veikti, nebus įmanoma ne tik tinkamai jo įgyvendinti, bet ir bus pažeista Konstitucija.[1452]

Apibendrinant teismo proceso operatyvumo (efektyvumo) principą galima teigti, kad visuomenės atstovų dalyvavimas teismo procese galėtų neigiamai paveikti šio principo įgyvendinimą. Išaugus proceso dalyvių skaičiui, padidėtų rizika bylos nagrinėjimą atidėti, o net ir paskyrus pakaitinius tarėjus, šių trukdžių visiškai išvengti nepavyktų, todėl išaugtų teismo proceso kaštai.

1450 Mykolo Romerio universiteto tyrėjai, *supra note*, 1447: 55.

1451 „Courts Act" (passed 19.06.2002, RT I 2002, 64, 390, Entry into force 29.07.2002), Riigi Teataja, https://www.riigiteataja.ee/en/eli/527032019003/consolide.

1452 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime yra pažymėjęs, kad įstatymų leidėjas prieš išleisdamas naują teisės aktą privalo užtikrinti jam įgyvendinti būtinas lėšas, t. y. pagal Konstituciją įstatymų leidėjas negali sukurti tokios teisinės situacijos, kai išleidžiamas įstatymas arba kitas teisės aktas, kuriam įgyvendinti reikia lėšų, bet tokių lėšų neskiriama arba jų skiriama nepakankamai. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas byloje Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03 „Dėl valstybės tarnybos", LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 10 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta275/content.

4.4.4. Teismo kompetencija

Teismo kompetencija (angl. *a tribunal competent*), užtikrinanti ir asmens teisę į veiksmingą teismą, remiantis EŽTT, yra tai, kad teismas privalo būti kompetentingas spręsti tiek fakto, tiek teisės klausimus, kai jie yra neatskiriami.[1453]

Teisėjo kvalifikacijos stoka, profesionalumo trūkumas, nesugebėjimas bylas ir atskirus klausimus spręsti vadovaujantis ne tik įstatymu, bet ir teise, tinkamo teisinio proceso neužtikrinimas, nepagarba procese dalyvaujantiems asmenims, neracionalus procesinių sprendimų argumentavimas (nemotyvavimas) ir kita gali paveikti teismo nešališkumą.[1454] Šie įvairūs veiksniai nulemia visuomenės (ne)pasitikėjimą teismais.[1455]

Teisėjų etikos taisyklės jiems kelia tiek aukštus moralinius ir etinius (sąžiningumo, taktiškumo, atidumo, orumo), tiek profesinius (kompetencijos, objektyvumo), tiek kitokius reikalavimus, kurių neatitinkantys asmenys negali eiti šių pareigų. Teisėjo ir teismo konstitucinės ir įstatyminės nepriklausomumo garantijos, taip pat teisėjų etikos taisyklės sudaro prielaidas visuomenės pasitikėjimui teismu kaip nešališku ir objektyviu teisinių ginčų arbitru.[1456] Be to, reikalavimas atitikti šiuos standartus siejamas su itin svarbia Konstitucijos jiems patikėta funkcija – teisingumo vykdymu, kurią teisėjai atlieka valstybės vardu.

Teismų įstatyme įtvirtinti teisėjams keliami aukšti kvalifikacijos reikalavimai. Asmenys, siekiantys eiti teisėjo pareigas, turi būti įgiję atitinkamą išsilavinimą (teisės bakalauro ir magistro kvalifikacinius laipsnius arba teisininko profesinį kvalifikacinį laipsnį (vienpakopį teisinį universitetinį išsilavinimą), taip pat atitikti reikalavimus, keliamus asmenims, siekiantiems turėti asmens patikimumo pažymėjimą arba leidimą dirbti ir susipažinti su įslaptinta informacija, būti geros sveikatos (tai patvirtinama sveikatos pažymoje), būti sukaupę ne trumpesnį nei 5 metų teisinio darbo stažą ir išlaikyti pretendentų į teisėjus egzaminą.[1457] Karjeros siekiantiems teisėjams taikomi aukštesni reikalavimai, darbo stažo kartelė proporcingai kyla, norint tapti aukštesnės instancijos teismo teisėju, ir (arba) reikia teisinio pedagoginio darbo stažo, kuris atitinkamai nulemia geresnį teisinį profesinį pasirengimą.

1453 „Case of Le Compte, Van Leuven, De Meyere v. Belgium“, *supra note*, 1041; Štarienė, *supra note*, 1061: 234.

1454 Merkevičius, *supra note*, 122: 77–78.

1455 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas byloje Nr. 10/04-12/04-18/04 A „Dėl teisėjų teisės kreiptis į teismą“, *supra note*, 1383.

1456 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime nurodyta, kad visuotinai pripažintos teisėjų etikos taisyklės jiems kelia didelius etinius (sąžiningumo, taktiškumo, atidumo, orumo), profesinius (kompetencijos, objektyvumo) ir kitokius reikalavimus. Taigi tiek teisėjo ir teismo konstitucinės bei kitokios įstatyminės nepriklausomumo garantijos, tiek teisėjų etikos taisyklės yra pagrindas tam, kad žmonės tikėtų teismo kaip teisinių ginčų arbitro nešališkumu ir objektyvumu.

1457 Nuo pretendentų į teisėjus egzamino atleidžiamas teisės krypties socialinių mokslų daktaras ir habilituotas daktaras, asmuo, turintis ne mažesnį nei 5 metų teisėjo darbo stažą, jeigu nuo darbo teisėju pabaigos praėjo ne daugiau nei 5 metai. Teismų įstatymo 51 straipsnio 1 dalis, Infolex, https://www.infolex.lt/ta/122442.

Akivaizdu, kad asmenys, dirbantys visuomenės atstovais, privalėtų atitikti visus nurodytus reikalavimus. Visuomenės atstovų atitiktis moraliniams ir etiniams standartams įmanoma. Tačiau, kadangi jiems nekeliami teisinio išsilavinimo ir tokios darbo patirties reikalavimai, atitiktis profesiniams reikalavimams neįmanoma, todėl jie kaip teisingumą vykdantys subjektai stokoja kvalifikacijos, pritrūksta profesionalumo, nesugeba bylų ir tam tikrų klausimų spręsti vadovaudamiesi ne tik įstatymu[1458], bet ir teise. Garantija, kad teisėjai tinkamai vykdys teisingumą, yra būtent jų kvalifikacija: teisėjais turi būti skiriami tik asmenys, turintys aukštą teisinę kvalifikaciją ir įgiję gyvenimo patirties.[1459] Visuomenės atstovai bylas nagrinėja ir sprendimus priima remdamiesi savo gyvenimo patirtimi ir bendru suvokimu.[1460] Tačiau nuo kitų valstybės valdžių teisminė valdžia skiriasi, be kita ko, tuo, kad yra formuojama profesiniu pagrindu.[1461] Tam, kad byla būtų teisingai išspręsta, nepakanka, kad teisinį išsilavinimą turintis teisėjas bendradarbiautų su visuomenės atstovais.[1462] Nepakanka, kad teisėjas išaiškintų teisinį reguliavimą ir duotų nurodymų (instrukcijų), prieš pradėdamas nagrinėti bylą ar išėjęs priimti galutinį procesinį dokumentą, jei visuomenės atstovai yra ne teisininkai; tarėjai bylą spręstų dar ir teisės taikymo aspektu. Neabejotina, kad išsilavinimo, socialinės padėties ir požiūrių nesutapimai gali trukdyti visuomenės atstovams tinkamai atlikti jiems patikėtas funkcijas.

Bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis – sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti tiek faktines (t. y. teisiškai reikšmingų aplinkybių nustatymo ir vertinimo), tiek teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl įvairių priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas. Taip siekiama užtikrinti, kad nė vienoje – civilinėje, baudžiamojoje ar kitoje – byloje nebūtų įvykdytas neteisingumas.[1463] Daugelyje demokratinių teisinių valstybių yra susiklosčiusi ir nekvestionuojama tokia bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos tradicija, kad

---

1458 Konstitucijos 109 straipsnio 3 dalis: „Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo."

1459 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų", *supra note*, 15.

1460 Šiuo aspektu vėl labai svarbu užtikrinti visuomenės atstovų moralės ir etikos standartus.

1461 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų", *op. cit.*; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2001 m. liepos 12 d. nutarimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01 „Dėl teisėjų algų mažinimo", *supra note*, 21; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2016 m. gegužės 16 d. sprendimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01, 04/04 „Dėl Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. ir 2004 m. liepos 1 d. nutarimų nuostatų, susijusių su teisėjų teise dirbti kitą darbą ir gauti kitą atlyginimą, išaiškinimo", *supra note*, 19; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2004 m. kovo 31 d. išvada byloje Nr. 14/04 „Dėl Respublikos Prezidento Rolando Pakso apkaltos", *supra note*, 22.

1462 Bendradarbiavimo principas kaip svarbus elementas palaikomas ir Vengrijoje, kurioje buvo ketinimų, kaip ir Čekijoje, panaikinti aptariamą institutą. Badó ir kt., *supra note*, 65.

1463 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98„Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų", *op. cit.*

šie teismai sudaro trijų pakopų instancinę sistemą: toje sistemoje yra skiriamas bylų nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme, apeliacinės instancijos teisme (kai iš naujo tiriami ir vertinami bylos išsprendimui reikšmės turintys faktai) ir kasacinės instancijos teisme (kai jokie bylos išsprendimui reikšmės turintys faktai iš naujo nenustatomi, nes tai jau padarė apeliacinės instancijos teismas, bet iš naujo sprendžiami teisės taikymo klausimai).[1464]

Tokie Konstitucinio Teismo išaiškinimai nulemia, kad tarėjai, kurie taikytų teisę neturėdami tam būtino išsilavinimo, negalėtų užtikrinti, jog bet kurios instancijos teismuose, ypač kasacijoje, kurioje sprendžiami vien teisės taikymo klausimai ir formuojama bendroji teisminė praktika, nebūtų įvykdytas neteisingumas. Todėl, viena vertus, paprastai valstybėse jie teisingumą vykdo tik pirmosios ir (arba) apeliacinės instancijos teismuose, o kasacijoje nedalyvauja. Kita vertus, apeliacinės instancijos teismo užduotis – patikrinti pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą, taip pat ištaisyti pirmosios instancijos teismo padarytas klaidas. Kadangi tokia funkcija priskirtina profesionaliems teisininkams – teisėjams, visuomenės atstovai apeliaciniame procese neturėtų dalyvauti. EŽTT, nors laikosi kitos pozicijos, yra išaiškinęs, kad jei valstybė narė pasirenka teisingumą vykdyti dalyvaujant visuomenės atstovams, jų dalyvavimo tik pirmosios instancijos teisme nepakanka – sprendimas turi būti peržiūrėtas ir apeliacinės instancijos teisme, taip pat dalyvaujant visuomenės atstovams.[1465]

Teisėjas, prieš pradėdamas vykdyti teisingumą, vadovaudamasis Konstitucijos 112 straipsnio 6 dalimi, prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, vykdyti teisingumą tik pagal įstatymus, ginti asmens teises, laisves ir teisėtus interesus, visada būti sąžiningas, humaniškas ir savo elgesiu nepakenkti teisėjo vardui. Visuomenės atstovai, prieš eidami savo pareigas, taip pat turėtų prisiekti, tačiau kyla klausimas, kaip jie galėtų vykdyti teisingumą pagal įstatymus, jei jų neišmano arba išmano nepakankamai. Teisingumo vykdymas ne pagal įstatymus yra neįmanomas ir žalingas teisinei valstybei ir demokratijai apskritai.

Atliktas tyrimas dėl teisėjų ir visuomenės atstovų sąlygų vienodumo bei jų įtakos teismo sprendimui parodė, kad visuomenės atstovai, neturintys galimybės susipažinti su bylos medžiaga, atsiduria nepalankioje padėtyje: jie stokoja ne tik būtinų teisinių žinių, bet ir svarbios informacijos, kurios reikia sprendimui priimti.[1466] Atliekami moksliniai tyrimai, vyksta diskusijos dėl to, kaip optimizuoti teismo ekspertizės įrodymų pateikimą visuomenės atstovams.[1467] Pavyzdžiui, Ashikagos byloje DNR įrodymai nulėmė klaidingą apkaltinamąjį nuosprendį, o vėliau buvo įrodytas kaltinamojo nekaltumas. Teisėjai pasikliauja moksliniais įrodymais ir teismo medicinos ekspertų žiniomis,

---

1464 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“, *supra note*, 15.

1465 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 1984 m. lapkričio 22 d. protokolas Nr. 7, *supra note*, 794.

1466 Fujita ir Hotta, *supra note*, 55: 216–235.

1467 Bali ir Martire, *supra note*, 103: 8.

tačiau, remdamiesi savo gebėjimais, geba juos kritiškai ir teisingai įvertinti visų bylos aplinkybių kontekste. Visuomenės atstovams tokių gebėjimų trūksta.[1468] Be to, visuomenės atstovai neturi galimybės ekspertizės akto išvadų įvertinti visų bylos aplinkybių kontekste, nes jie paprastai remiasi tik žodinio proceso metu ištirtais įrodymais.

Visuomenės atstovų užduotis yra išnagrinėti bylą tik žodiniuose teismo posėdžiuose išgirstos informacijos pagrindu. Todėl teisėjai turi informacinį pranašumą prieš visuomenės atstovus. Tokį informacinį pranašumą teisėjai turi ir todėl, kad visuomenės atstovai neturi teisės užduoti klausimų proceso dalyviams arba tą gali padaryti tik per teismo posėdžiams pirmininkaujantį teisėją. Teisingumą vykdančių asmenų nelygiateisiškumas ir atotrūkis tarp šių dviejų teisingumą vykdančių subjektų, atsirandantis, kai visuomenės atstovai atsiduria nelygiavertėje procesinėje padėtyje su teisėju, neigiamai veikia kokybišką teisingumo vykdymą.

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai proceso dalyviai viešai reiškia nepasitikėjimą visuomenės atstovais dėl jų nekompetencijos ar ir kitų su tuo susijusių veiksnių. Byloje *Barfodas prieš Daniją* (1989 m.)[1469] buvo keliamas Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnyje įtvirtintos saviraiškos laisvės pažeidimo klausimas, bet pažeidimas nenustatytas. Pareiškėjas buvo nuteistas už dviejų tarėjų garbės ir orumo įžeidimą, kai spaudoje paskelbė suabejojęs jų gebėjimu nešališkai priimti sprendimą byloje, iškeltoje prieš vietos valdžią, kurioje jie dirbo. Kišimasis į pareiškėjo teisės į saviraiškos laisvės įgyvendinimą buvo laikomas būtinu demokratinėje visuomenėje. EŽTT konstatavo, kad tarėjai vykdė teismines funkcijas. Pareiškėjo ginčo teiginys spaudoje buvo ne sprendimo motyvų kritika, o, kaip nuosprendyje konstatavo teismas, šmeižikiškas kaltinimas asmeniškai tarėjams, kuris galėjo pabloginti jų reputaciją visuomenėje ir buvo pateiktas be patvirtinančių įrodymų.

Jeigu visuomenės atstovas turėtų specialių neteisinių žinių, kurias byloje reikėtų pritaikyti, tokia byla būtų išnagrinėta profesionaliau. Be to, kaip vienas pagrindinių teigiamų visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą aspektų mokslinėje doktrinoje buvo nurodomas gyvenimo patirties turėjimas ir socialinių santykių išmanymas, nes tai gali būti reikšminga priimant teismo sprendimą.[1470] Nepaisant to, pastaruoju metu mokslininkai kritiškai vertina tokių visuomenės atstovų dalyvavimą vykdant teisingumą. Tokia teisinė praktika apibūdindama kaip nelicencijuota. Ji ne tik draudžiama, bet ir nusikalstama. Stebimasi, kad piliečiai, kurie neturi teisinio išsilavinimo ir kasdien užsiima kita (ne teisine) veikla, baigę tam tikrus trumpalaikius mokymus arba jų visai neišklausę, laikomi įgijusiais reikiamų materialinės ir procesinės

1468 Herber, *supra note*, 68: 5 skyrius; Noboru Yanase, „A Novel Perspective on the Contributions of Legal Outsiders in Japanese Criminal Justice: A Book Review (Won an Honorary Mention by the 2020 ALSA Distinguished Book Award Committee)“, *Asian Journal of Law and Society* 9, 2 (2021): 337, https://doi.org/10.1017/als.2022.12.

1469 „Case of Barfod v. Denmark (1989, 11508/85)“, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-57430%22]}.

1470 Kielin, *supra note*, 114: 5.

teisės žinių teisminiame procese.[1471] Akivaizdu, kad toks asmuo negalėtų būti visaverčiu proceso dalyviu, gebančiu suprasti ir tinkamai taikyti teisminio proceso taisykles ir turėti reikiamą teisininko kompetenciją.

Tikėtina, kad tokių visuomenės atstovų dalyvavimas vykdant teisingumą galėjo būti pateisinamas praktine būtinybe anksčiau, kai nebuvo ar nepakako kvalifikuotų teisininkų.[1472] Tačiau dėl vis sudėtingesnių teisinių santykių įvairiose srityse ir dažnėjančių ginčų, kuriems spręsti reikalingas nuodugnus teisinis įvertinimas, grindžiamas specialiomis žiniomis ir praktiniais įgūdžiais, visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutas vis dažniau laikomas nebeatitinkančiu šiuolaikinių teisės sistemos poreikių.[1473]

Nepakanka, kad teisėjas būtų tik teisingas ir nešališkas. Svarbu, kad jis tinkamai išmanytų teisės normų turinį ir, teisingai taikydamas įstatymus, galėtų ne formaliai (nominaliai), o realiai užtikrinti (reikiamais atvejais ir apriboti) žmogaus teises ir laisves.[1474] Teisės išmanymas yra labai svarbus aspektas, nes asmens teisės nebėra saugomos vien nacionalinės teisės, asmens teisių apsauga užtikrinama ir tarptautiniais dokumentais. Pabrėžtina ir tai, kad visuomenės atstovai, kurie nėra gerai susipažinę su teise (įstatymais), lengviau paveikiami išorinio poveikio nei teisėjai, kuriems per jų studijų ir praktikos metus[1475] teismo (teisėjo) nepriklausomumas ir nešališkumas diegiami kaip viena iš asmens konstitucinių teisių[1476].

Švedijoje nustatyta, kad tarėjų sprendimai dažnai stokoja nuoseklumo, o tai rodo, kad nėra veiksmingų apsaugos priemonių nuo galimo nekompetentingumo. Nors daugelis jų gali būti gabūs, dėl teisinės patirties stokos jie neretai negali tinkamai įvertinti sudėtingų teisinių aplinkybių. Nėra objektyvių ir įtikinamų įrodymų, kad tarėjai tiesiogiai padėtų geriau laikytis teisinės valstybės principo.[1477] Jų patirtis kaupiama *ad hoc* ir tik epizodiškai, trūksta sistemingo mokymosi.[1478] Visuomenę vis labiau veikia kiti moraliniai autoritetai, t. y. teisės normų ir vertybių globalizacija, o ne vidaus įstatymai ir nacionalinės teisės normos. Atlikta daug tyrimų, kuriuose aptartas ir paaiškintas neatitikimas tarp teisės taikymo praktikoje ir visuomenės supratimo apie teisinę sistemą. Tai siejama ir su nepakankamomis visuomenės internalizuotomis žiniomis apie teisinę

1471 Victor D. López ir Eugene T. Maccarrone, „Non-Lawyer Judges Presiding Over Criminal Trials: A Constitutionally Permissible Injustice?“, *The Wake Forest Journal of Law & Policy* 10, 1 (2019): 19, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/wfjlapo10&div=4&start_page=1&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.

1472 *Ibid.*, 24.

1473 Markus Dubber ir Heikki Pihlajamilki, „Lay Participation in Modern Law: A Comparative Historical Analysis“, *Comparative Legal History* 3, 2 (2015): 224.

1474 López ir Maccarrone, *supra note*, 1471: 24.

1475 Marutschke, *supra note*, 1426: 23.

1476 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2001 m. vasario 12 d. nutarimas byloje Nr. 15/99-34/99-42/2000 „Dėl apribojimų advokatui atstovauti arba gintis teisme“, *supra note*, 1387.

1477 Rundberg, *supra note*, 106: 3.

1478 *Ibid.*, 14.

sistemą, ir su žiniasklaidos teikiama plintančia dezinformacija bei jos paaštrinimu. Kai visuomenė apskritai klaidingai supranta, kaip teisė veikia praktikoje, visi teisinėje sistemoje dalyvaujantys neprofesionalai rizikuoja, remdamiesi tokiomis prielaidomis, sąmoningai daryti poveikį tam tikroms byloms. Jei visuomenės atstovas veikia kaip visuomenės atstovas, kai nei jis pats, nei žmonės, kuriems jis atstovauja, neturi tikslaus supratimo apie tai, kas vyksta šioje srityje, tai gali duoti priešingą rezultatą. Todėl, baudžiamąją politiką palikus visuomenės nuomonei, „gali būti pasiekta akivaizdžiai nepriimtinų rezultatų“[1479]. Baudžiamoji teisė yra ypač priklausoma nuo stiprių emocijų, kurios nepadeda susiformuoti objektyviai nuomonei.[1480]

Apibendrinant teismo kompetencijos principo (ne)įgyvendinimą darytina išvada, kad visuomenės atstovų dalyvavimo teisme procese institutas nesuderinamas su kompetentingo teismo reikalavimu, nes šie teisingumą vykdantys asmenys neturi būtinos kvalifikacijos ir profesinių gebėjimų. Jie dažnai nepajėgia spręsti bylų ir teisinių klausimų vadovaudamiesi ne tik įstatymo raide, bet ir teisės principais, be to, jiems trūksta sistemingos praktinės patirties.

4.4.5. Teisingas teismo sprendimas

Vadovaujantis EŽTT praktika, pagrįstu teismo sprendimu laikomas motyvuotas sprendimas, kuris apima esminius faktinius, teisės ir procesinius klausimus. Nepakanka tik pakartoti teisės normą, reglamentuojančią, pvz., atsakomybės klausimą, kai teismo sprendimas suteikia asmeniui teisę į kompensaciją. Teismas privalo pateikti aiškų atsakymą[1481] ir tokiais, ir fakto klausimais[1482].

Remiantis Konstitucinio Teismo doktrina, konstitucinė vertybė yra teisingo teismo sprendimo priėmimas[1483], o tai atitinka ir šiuolaikinę teisės sampratą, kuriai teisė yra

---

1479 Jesper Ryberg, „Introduction: Exploring the Normative Significance of Public Opinion for State Punishment“, iš *Popular Punishment: On the Normative Significance of Public Opinion*, sud. Jesper Ryberg ir Julian V. Roberts (New York: Oxford University Press, 2014), 1–13.

1480 Mirko Bagaric, „Proportionality in Sentencing: The Need to Factor in Community Experience, Not Public Opinion“, iš *ibid*., 76–99.

1481 „Case of Georgiadis v. Greece (1997, 21522/93)“, 43 punktas, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58037%22]}; „Case of Sajtos against Greece (2021, 53478/99)“, 23 punktas, ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-5757%22]}; Štarienė, *supra note*, 1061: 308.

1482 „Case of Múčková v. Slovakia (2006, 21302/02)“, 69 punktas; Štarienė, *op. cit.*, 308.

1483 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06 „Dėl teismo motyvų surašymo ir paskelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos“, LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 8 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta218/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas byloje Nr. 34/2009-11/2011-33/2011 „Dėl teismo įgaliojimų sušvelninti ATPK nustatytą sankciją“, *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje Nr. 43/2009 „Dėl bylos nutraukimo“, LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta141/content.

fundamentalesnė nei įstatymas[1484]. Aiškindamas Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies turinį, Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti asmens teises ir laisves.[1485] Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, kad konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, o būtent teisingo teismo sprendimo priėmimas. Konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet, svarbiausia, tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi. Vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija.[1486]

Konstitucinė vertybė yra teisingo teismo sprendimo priėmimas, ir teisė laikoma fundamentalesniu dalyku negu įstatymas, todėl visuomenės atstovai, kurie ne tik neišmano (ar išmano nepakankamai) įstatymų, bet ir neturi teisinio išsilavinimo, negalėtų prisidėti prie teisingo teismo sprendimo. Be to, neigiamai vertintina situacija, kai, kaip minėta, tarėjas būtų prilyginamas teisėjui. Jų balsų dauguma galėtų nulemti bylos rezultatą, o tai suformuotų ydingą situaciją – teisėjui tektų pareiga surašyti galutinį procesinį dokumentą prieš savo vidinį įsitikinimą.

Prisiekusiųjų atveju tokia paradoksali situacija nesusiklostytų, nes teisėjas, prisiekusiesiems konstatavus išimtinai tik asmens kaltę, pats turėtų nuspręsti dėl teisinių

1484 Jeigu teisė tapatinama su įstatymu, tai teisės praktikos požiūriu pirmenybė būtų teikiama ne teisingumui, o teisėtumui. Formalus įstatymų taikymas nulemtų teisėtą sprendimą, kuris ne visada gali būti teisingas. Taigi turi būti pripažįstamas ne bet koks teisėtumas, o tik teisingumo teisėtumas. Tuo atveju, kai pagal faktines bylos aplinkybes ir visuotinai pripažintus teisės principus akivaizdu, kad sprendimas dėl konkretaus socialinio konflikto būtų formalus, bet neteisingas, būtina pirmumą teikti bendrajai teisės sampratai, nes ne viskas gali būti reglamentuota įstatymų ir ne viską gali apimti tam tikros teisės normos (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. liepos 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A17-773/2007; 2011 m. balandžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A143-46/2011).

1485 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“, *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2007 m. spalio 24 d. nutarimas byloje Nr. 26/07 „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“, *supra note*, 16; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2009 m. balandžio 10 d. nutarimas byloje Nr. 27/08-29/08-33/08 „Dėl priverstinai nuvežtos transporto priemonės negrąžinimo“, LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 8 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta517/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas byloje Nr. 34/2009-11/2011-33/2011 „Dėl teismo įgaliojimų sušvelninti ATPK nustatytą sankciją“, LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 15 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta127/content.

1486 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06 „Dėl teismo motyvų surašymo ir paskelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos“, *supra note*, 1483; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas byloje Nr. 34/2009-11/2011-33/2011 „Dėl teismo įgaliojimų sušvelninti ATPK nustatytą sankciją“, *supra note*, 15; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje Nr. 43/2009 „Dėl bylos nutraukimo“, *supra note*, 1483.

santykių kvalifikavimo ir bausmės bei surašyti šiais teisės taikymo klausimais motyvuotą ir pagrįstą galutinį procesinį dokumentą pagal savo vidinį įsitikinimą (žinoma, jeigu pritartų kaltės klausimu). Be to, Konstitucijos reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja tai, kad teismas turi teisingai nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes, teisingai pritaikyti įstatymus[1487], o tai tarėjams sunkiai įmanoma, nes įstatymų jie nežino arba žino juos nepakankamai, kad priimtų ir teisingą sprendimą. Teisėjavimas yra teisinė disciplina, todėl teisėjų dėmesio centre yra įstatymai ir jų aiškinimas – būtent remiantis šiuo pagrindu priimami sprendimai.[1488] Teisminės bylos nagrinėjimas yra visiškai kitokia sprendimų priėmimo rūšis nei kasdienis sprendimų priėmimas.[1489]

Jerzy'io Wróblewskio teigimu, teisėjui suteikta teisingumo vykdymo funkcija taikyti teisę susideda iš keturių etapų: 1) taikytinos teisės normos nustatymo, kuria remiantis priimamas nuosprendis; 2) fakto pripažinimo įrodytu, remiantis konkrečia bylos medžiaga; 3) fakto pripažinimo įrodymu pagal subsumpciją; 4) privalomo įrodyto fakto teisinių pasekmių nustatymo.[1490]

Tarėjai, taikydami teisę šiais keturiais etapais, nebūtų pajėgūs vykdyti teisingumo. Neturėdami teisinio išsilavinimo ir patirties, jie negalėtų identifikuoti taikytinos teisės normos. Ją privalėtų nurodyti teisėjas. Neturėdami galimybės susipažinti su bylos medžiaga, jie galėtų tik ribotai nustatyti faktus kaip įrodytus, nes apie juos spręstų be rašytinių įrodymų, tik remdamiesi teismo posėdžiuose gauta informacija, pvz., iš šalių paaiškinimų, liudytojų parodymų. Tarėjai būtų nepajėgūs pripažinti fakto, kad jis įrodytas remiantis teisine subsumpcija, nes, norint teisiškai priskirti (kvalifikuoti) įvykį, veiką, reiškinį, būtina nustatyti atitinkamą kvalifikuojamo dalyko ir normos santykį. Pvz., jei normoje minimi nužudymo kaip veikos požymiai, tada sankcija kyla tik tada, jei įgyvendinami visi nužudymo kaip nusikaltimo sudėties požymiai. Tarėjams nepavyktų įvykdyti ir ketvirto etapo – nustatyti teisinių pasekmių, susiejant jas su konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis. Be to, skirtingais teisės taikymo etapais gali kilti poreikis atlikti moralinį vertinimą, kai tenka aiškinti normas, kuriose yra neaiškių

1487 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05 „Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskųsti prokuroro nutarimą", *supra note*, 16; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2009 m. birželio 8 d. nutarimas byloje Nr. 34/2008-36/2008-40/2008-1/2009-4/2009-5/2009-6/2009-7/2009-9/2009-12/2009-13/2009-14/2009-17/2009-18/2009-19/2009-20/2009-22/2009 „Dėl kai kurių Baudžiamojo kodekso nuostatų, reglamentuojančių juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę", LRKT, žiūrėta 2019 m. birželio 21 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta523/content; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „2017 m. kovo 15 d. nutarimas byloje Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016 „Dėl baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą praturtėjimą", LRKT, žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d., https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1679/content.

1488 Brian M. Barry, *How Judges Judge: Empirical Insights into Judicial Decision-Making* (Informa Law from Routledge, 2020), 11 (įvadas).

1489 *Ibid*., 11.

1490 Jerzy Wróblewski, „Stosowanie prawa (model teoretyczny)", iš Jerzy Wróblewski, *Pisma wybrane*, Marek Zirk-Sadowski (wybór i wstęp) (Warszawa: Wolters Kluwer, 2016), 316.

formuluočių.[1491] Tokia užduotis nekvalifikuotiems tarėjams būtų sunkiai įveikiama. Be to, moralinis vertinimas būtinas nustatant privalomas pasekmes, pvz., bausmės dydį.[1492] Tarėjų moralinės nuostatos gali reikšmingai skirtis nuo teisėjų, o pastarieji atitinka aukščiausius etinius ir pan. standartus.

Pawełas Mazuras, kalbėdamas apie moralinę kompetenciją, kuri būtina siekiant priimti teisingus sprendimus, viena vertus, kelia diskusinį klausimą, ar moralinio vertinimo remiantis visuotinai pripažintomis vertybėmis nereikėtų palikti išimtinai teisėjams, nes tai nulemtų grėsmę, kad bus panaikintas tarėjų institutas.[1493] Kita vertus, P. Mazuro nuomone, nėra pagrindo manyti, kad teisėjai išsiskiria aukštesne moraline kompetencija nei piliečiai. Profesionalus teisingumo vykdymas nebūtinai nulemia moralinę brandą ar reikšmingą moralinės kompetencijos ugdymą. Moralinių sprendimų priėmimas nėra būdingas išimtinai išrinktajam elitui.[1494]

Moraliniu teisėju, Johno Rawlso teigimu, gali būti bet kuris vidutinio intelekto žmogus, turintis žinių apie jį supantį pasaulį, galintis pareikšti savo nuomonę. Moralinis teisėjas turėtų apsvarstyti privalumus ir trūkumus, būti atviras kitoms nuomonėms, be to, pasirengęs iš naujo apsvarstyti savo poziciją. Jis taip pat žino savo moralinius prioritetus ir stengiasi jais vadovautis. Be to, jis supranta šališkumo poveikį priimant sprendimus.[1495]

P. Mazuras pritaria teiginiui, kad šias J. Rawlso iškeltas sąlygas gali įvykdyti ne tik teisėjai.[1496] Neatrodo, kad teisėjų profesinės socializacijos laikotarpis, kuriuo susitelkta į profesinės praktikos mokymąsi, padeda ugdyti gebėjimą priimti moralinį sprendimą. Juk socializacija reiškia elgesio modelių, įsitikinimų ir požiūrių į moralės normas perėmimą iš aplinkos bei autoritetingų asmenų. Todėl ji suponuoja prisitaikymą ir konformizmą, o ne savarankišką moralinės orientacijos vystymąsi, neatsižvelgiant į socialinį spaudimą.[1497]

Sutiktina, kad nors ne visi teisėjai būtinai atitinka aukštus moralinius standartus, pats valstybės patikėtos funkcijos – vykdyti teisingumą – pasirinkimas, susijęs su

---

1491 Leszek Leszczyński, *Klauzule generalne w stosowaniu prawa* (Lublin: Pro Scientia Yuridica, 1986), 119.

1492 Mazur, *supra note*, 871: 90.

1493 *Ibid.*

1494 Teresa Chirkowska-Smolak ir Marek Smolak, „Oceny moralne w rozumowaniu sędziowskim", *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2 (2017): 33, https://pressto.amu.edu.pl/index.php/rpeis/article/view/9198/8939. Teresos Smolak tyrimai, atlikti taikant MCT testą, rodo, kad daugiau nei pusė teisėjų geba spręsti bent jau aukštu lygiu; 18,1 proc. apklaustų teisėjų surinko aukštą, 19,1 proc. – labai aukštą, o 16 proc. – itin aukštą balą. Palyginant 17,7 proc. ne teisėjų surinko aukštą, 11,2 proc. – labai aukštą, o 24,4 proc. – itin aukštą. Marek Smolak, Teresa Chirkowska-Smolak ir Wojciech Sadurski, *Rozum publiczny – uzasadnianie sądowe – umysł sędziego* (Poznan: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2020), 357.

1495 John Rawls, „Outline of a Decision Procedure on Ethics", *The Philosophical Review* 2 (1951), 178–179.

1496 Mazur, *supra note*, 871: 91.

1497 Ewa Nowak ir Georg Lind, „Dyskursywna wolność a sąd moralny. O destruktywnym wpływie stanu wojennego na edukację demokratyczną", iš *Edukacja demokratyczna*, sud. Karolina M. Cern, Piotr W. Juchacz ir Ewa Nowak (Poznań: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM, 2009), 141.

nepriekaištingos reputacijos reikalavimu, leidžia pagrįstai manyti, kad teisėjams būdinga aukštesnė moralinė kompetencija nei tarėjams. Tuo labiau kad teisėjais skiriami tik aukščiausius etinius standartus atitinkantys piliečiai.

J. Wróblewskio teigimu, vykdant teisingumą, idealas neturėtų būti absoliutus nonkonformizmas. Tiek teisėjai, tiek tarėjai turėtų atsižvelgti į aukštesnių teismų formuojamą praktiką ar nusistovėjusius vertinimo standartus teisės aiškinimo aspektais, nes tai svarbu užtikrinant teismų praktikos vienodumą. Šį teisinį saugumą J. Wróblewskis akcentuoja kaip vertybę, kuriai būdingas teismo sprendimo turinio nuspėjamumas.[1498] Tačiau abejotina, kad tarėjai, kurių išsilavinimas ir profesinė veikla skiriasi, būtų suinteresuoti domėtis teismų praktika ir ją taikyti faktinėmis aplinkybėmis identiškoje arba labai panašioje byloje. Patiems teisėjams dėl teismų praktikos gausos ne visada pavyksta ja domėtis ir tinkamai ją pritaikyti.

Teisingo teismo sprendimo priėmimas, Piotro W. Juchaczo nuomone, reikalauja bent trijų elementų visumos: 1) elementarios dalyvio kompetencijos, atsirandančios susipažinus su medžiaga svarstomu klausimu; 2) savo pozicijos suformulavimo apmąsčius problemą; 3) diskusijos, kurioje visi pasiūlymai turi būti argumentuoti ir aptarti.[1499]

Teisėjams ir tarėjams kolegialiai priimant galutinį teismo sprendimą, pirmo elemento nepavyktų įgyvendinti, nes, kaip minėta, tarėjai neturi teisės susipažinti su visa bylos medžiaga, o nuomonę apie bylos baigtį susidaro tik teismo posėdžių metu. Neįgijus teisingam teismo sprendimui priimti būtinos kompetencijos, kuri susiformuoja įsigilinus į visą bylos medžiagą, neįmanoma tinkamai išgryninti problemos ir, apie ją mąstant, susiformuoti atitinkamą poziciją teismo sprendimo rezultato atžvilgiu. Tarėjai, akivaizdu, nėra visaverčiai diskusijos apie bylos rezultatą dalyviai, todėl jų teikiami pasiūlymai gali būti netikslūs. Be to, kolegialus sprendimų priėmimas, palyginti su vieno nario sprendimo priėmimu, savaime negarantuoja, kad bus priimtas geresnis sprendimas.[1500]

Georgo Lindo manymu, daugumai žmonių sunku įsiklausyti į oponento argumentaciją, o papildomas jų argumentų vertinimas jiems atrodo neįmanomas. Autorius, remdamasis autoritetingais psichologinių tyrimų rezultatais, nurodė, kad dauguma

---

1498 Jerzy Wróblewski, *Wartości a decyzja sądowa* (Wrocław: Ossolineum, 1973), 103.

1499 Piotr W. Juchacz, *Demokracja Deliberacja Partycypacja* (Poznan: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2006), 17. Perfrazuojant B. Chyrowicz žodžius galima sakyti, kad laikas turi teisėjų, o ne teisėjai turi laiko. Barbara Chyrowicz Dorobek, „Moralne uwarunkowania ludzkiej kondycji", *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 1, 97 (2016): 107, https://www.pf.uw.edu.pl/images/NUMERY_PDF/097/1-168_Chyrowicz.pdf. Net atrodo, kad teisminis procesas, kuris turėtų realizuoti vertybes kaip tikrumą dėl teisminio sprendimo priėmimo, nėra palankus moraliniam mąstymui, kuris, Hannah Arendt nuomone, reikalauja nutraukti vykstančią gyvenimo veiklą ir net vienatvę. Ewa Wyrębska-Đermanović, „Hannah Arendt, prawo do posiadania praw i wyzwania współczesności", *Internetowy Magazyn Filozoficzny Hybris* 48, 1 (2020): 1–12, https://doi.org/10.18778/1689-4286.48.01. Svarstymo ribotumą nulemia dabartinių pareigų našta, tenkanti teisėjams.

1500 Wieslaw Łukaszewski, *Mądrość i różne niemądrości* (Sopot: Smak Słowa, 2018), 72–75.

žmonių stengiasi suprasti argumentus, atitinkančius jų pačių poziciją.[1501] Be to, moraliniai sprendimai turėtų būti grindžiami nuolat augančia teisėjo profesine kompetencija, o ne emocijomis, intuicija, išankstinėmis nuostatomis ar vadinamuoju sveiku protu, kuris dažniau atspindi visuomenės atstovų, o ne profesionalių teisėjų požiūrį. Teisingumui vykdyti (tam pasitarnauja moralinių sprendimų priėmimas) reikia praktikos, kuri ir leidžia įgyti reikiamų įgūdžių.

Vokietijoje atliktas tyrimas atskleidė, kad tarėjai bylos rezultatą lemia itin mažai, tad kyla klausimas, kokia jų darbo prasmė. Tačiau pažymima, kad nėra žinoma, „ar tarėjai, atlikdami savo pareigas, jaučiasi skatinami ar suvaržyti teisėjų“[1502]. Panašią nuomonę apie ribotą tarėjų poveikį mišriose kolegijose yra išreiškęs Švedijos tyrėjas.[1503] Tokią pačią išvadą apie tarėjų poveikį sprendimams (jų kokybei) ir aktyvų dalyvavimą priimant sprendimus pasitarimų kambaryje padarė ir S. K. Ivković, kuri tyrimus atliko ne vienoje valstybėje.[1504] Ši mokslininkė pabrėžė naudingus socialinius aspektus, dėl kurių teigiamai vertinama mišrios sudėties kolegija.[1505] Tarėjams žinant bylos faktus ir patiems sprendžiant dėl bausmės skyrimo, išnyksta pirminė nuomonė, kad paskirtos bausmės buvo per švelnios, ir tokių piliečių bei teisėjų sprendimai sutampa.[1506]

Neretai tarėjai nevertina savarankiškai ir tiesiog pritaria teisėjo nuomonei. Pabrėžiama, kokie pasyvūs ir paveikūs praktikoje gali būti tarėjai. Paaiškinama, kad tai galima laikyti socialinės hierarchijos tarp teisėjų ir tarėjų pasekme, – pastarieji suvokia, kad teisėjas dėl savo profesinio statuso turi didesnį autoritetą ir būna tikslesnis, todėl tarėjai yra lengvai paveikiami savo srities profesionalo teisėjo.[1507]

Tarėjams tenka gana prieštaringas vaidmuo. Viena vertus, pagrindinis jų tikslas teisme – daryti poveikį praktiškai taikomai teisei, kad ji kuo labiau atitiktų visuomenės vertybes. Kita vertus, kai įstatymas akivaizdžiai prieštarauja, jų manymu, visuomenės vertybėms, iš tarėjų vis tiek tikimasi, kad jie balsuos atsižvelgdami į teisėjo nuomonę. Nėra aiškių ribų, apibrėžiančių, kada teisėjas gali vadovautis rašytine teise, kad ja atitinkamai vadovautųsi tarėjai, nes visi kolegijos nariai turi vienodus įgaliojimus ir teises.[1508]

Teisinių žinių neturintys tarėjai dažnai remiasi asmenine nuomone ir savitu teisinių šaltinių interpretavimu. Be to, priimdami sprendimus, jie nebūtinai vadovaujasi

---

1501 Georg Lind, „Jak uczyć studentów wypowiadania się i słuchania innych? Wzmacnianie kompetencji moralno-demokratycznych“, iš *Edukacja demokratyczna*, sud. Karolina M. Cern, Piotr W. Juchacz ir Ewa Nowak (Poznań: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM, 2009), 27.

1502 Casper ir Zeisel, *supra note*, 50: 189.

1503 Christian Diesen, „The Advantages and Disadvantages of Lay Judges from a Swedish Perspective“, *Revue internationale de droit penal* 72 (2001): 355–363, https://droit.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2001-1-page-355?lang=en.

1504 Sanja Kutnjak Ivković, „An Inside View: Professional Judges' and Lay Judges' Support for Mixed Tribunals“, *Law & Policy* 25 (2003): 93–122; Ivković, *supra note*, 110: 429–453.

1505 van Dijk, *supra note*, 1541: 59.

1506 *Ibid.*, 58.

1507 Bell, *supra note*, 1548: 293–310.

1508 Rundberg, *supra note*, 106: 32.

visuomenės normomis ir vertybėmis – vietoje to remiasi asmeninėmis prielaidomis apie tai, kas, jų manymu, yra normatyvu.[1509] Visuomenės atstovai, palyginti su teisėjais, iš vienos pusės, yra linkę skirti gerokai mažiau laisvės atėmimo bausmių ir labiau taikyti alternatyvias sankcijas, nesusijusias su laisvės atėmimu. Iš kitos pusės, jie yra linkę skirti gerokai didesnes baudas ir daugiau valandų viešųjų darbų.[1510]

Nesutarimų kyla ne tik tarp teisėjų ir tarėjų, bet ir tarp pačių tarėjų. Tarėjų institutas turi tam tikrų struktūrinių trūkumų, dėl kurių teismo procese gali atsirasti subjektyvumo ir nenuoseklių sprendimų, o teisinis pliuralizmas į teisinę sistemą įtraukiamas be priežiūros, kontrolės ar metodų ir gali paveikti taikomos teisės skaidrumą ir nuoseklumą, be to, pakenkti visuomenės įžvalgoms apie teisinį procesą, jos suvokimui apie teisinę sistemą.[1511] Jei visuomenė teisės ir teisingumo klausimais yra susiskaldžiusi, ypač prieštaringais, politiniais klausimais, tarėjų autoritetas gali tapti grėsme teisinei valstybei.[1512]

Skirtingai nei visuomenės atstovai, teisėjai bylas nagrinėja kasdien, jiems svarbu nuolat abejoti ir iš naujo įvertinti savo objektyvumą.[1513] Eksperimentiniai tyrimai parodė, kad visuomenės atstovai teismo procese yra linkę būti šališki – jų sprendimams daro įtaką teismo proceso dalyvių lytis. Nustatyta, kad lyties veiksnys paveikė sprendimus diskriminacijos, darbo ginčų bylose, taip pat bylose dėl kompensacijos už prarastas pajamas ir žūtį darbe.[1514] Nustatyti su amžiumi susiję bausmių skyrimo skirtumai – vyresnio amžiaus kaltinamieji vertinami švelniau nei jaunesni. Be to, heteroseksualumas vertinamas labiau nei homoseksualumas.[1515] Advokatų rasė gali būti rizikos veiksnys vertinant jų klientų kaltę – prisiekusieji dažniau pripažindavo kaltais juodaodžių advokatų atstovaujamus kaltinamuosius.[1516] Meredith Rossner ir jos kolegos įrodė, kad prisiekusieji iš tiesų buvo dažniau linkę nuteisti kaltinamuosius tais atvejais, kai šie sėdėjo uždaroje erdvėje, o ne tada, kai buvo šalia advokatų.[1517] Prisiekusiųjų, kurie matė kaltinamąjį atviroje arba stiklinėje erdvėje, kaltės nustatymo lygis buvo 14 proc. aukštesnis nei tų, kurie jį matė prie advokatų stalo. Kaltinamojo vietos pakeitimas gali itin paveikti teismo rezultatus.[1518] Visuomenės atstovams priimant sprendimus poveikį daro ir išankstinis viešumas.[1519]

1509 Rundberg, *supra note*, 106: 42, 49.

1510 Mott ir Solomon, *supra note*, 100: 326.

1511 Rundberg, *op. cit.*, 62.

1512 *Ibid.*, 66.

1513 Jerry Kang ir kt., „Implicit Bias in the Courtroom", *UCLA Law Review* 59, 5 (2011): 1124, 1172–1173, https://ssrn.com/abstract=2026540; Barry, *supra note*, 1488, 29.

1514 Barry, *op. cit.*, 168–169.

1515 *Ibid.*, 180.

1516 *Ibid.*, 193.

1517 *Ibid.*, 222; Meredith Rossner ir kt., „The Dock on Trial: Courtroom Design and the Presumption of Innocence", *Journal of Law and Society* 44, 3 (2017): 1, https://doi.org/10.1111/jols.12033.

1518 Barry, *op. cit.*, 222.

1519 *Ibid.*

Apibendrinant teisingo teismo sprendimo principo (ne)įgyvendinimą, darytina išvada, kad konstitucinė vertybė yra ne tik sprendimo priėmimas vadovaujantis įstatymu, bet pirmiausia – teisingumo siekis, kuriam teisė, kaip aukštesnė vertybinė kategorija nei įstatymas, yra esminė. Todėl visuomenės atstovai, neturintys teisinio išsilavinimo ir pakankamų teisinių žinių, negali tinkamai padėti priimti teisingą teismo sprendimą. Be to, neigiamai vertintina situacija, kai tarėjas būtų prilyginamas teisėjui, nes tarėjų balsų dauguma galėtų nulemti bylos rezultatą, o tai suformuotų situaciją, kad teisėjui tektų pareiga surašyti galutinį procesinį dokumentą prieš savo vidinį įsitikinimą.

REZULTATAI

Visų pirma aptariami gauti rezultatai, susiję su Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo 2019 m. kovo 12 d. projektu Nr. XIIIP-3273, jis susistemintas priedų 3, 4 lentelėse.

Nepriklausomoje Lietuvoje, išskyrus trumpą laikotarpį po nepriklausomybės atkūrimo, vykdyti teisingumą patikėta išimtinai teisėjams. Tačiau šiuo metu Seime yra užregistruotas Konstitucijos pataisos projektas, kuriuo siūloma papildyti a) Konstitucijos 48 straipsnio 4 dalį tuo, kad „tarėjo darbas nelaikomas priverčiamuoju“, ir b) Konstitucijos 109 straipsnį nauja 5 dalimi: „Įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka kartu su teisėjais bylas nagrinėja ir sprendimus priima ir piliečiai, davę *tarėjo* priesaiką“. Šios Konstitucijos pataisos projekto formuluotės turi trūkumų.

Konstitucijos 48 straipsnio 4 dalies nuostatos keitimas nėra aiškus – ar tarėjų darbas būtų teisė, ar pareiga, todėl tokia nuostata nėra pakankama.

Konstitucijos 109 straipsnio papildymas nauja – 5 dalimi nėra tikslus, nes neįtvirtinti visi kriterijai, būtini Konstitucijos vientisumo principui užtikrinti. Užregistruota konstitucine pataisa siekiama įtvirtinti konkretų visuomenės atstovų teismo procese institutą, tačiau tai netikslinga, nes, norint įtraukti kitą institutą, vėl reikėtų keisti Konstituciją. Be to, siekis, kad visuomenės atstovai kartu su teisėjais nagrinėtų bylas nulemia poreikį konstituciniu lygmeniu užtikrinti visuomenės atstovų teisinį statusą, nepriklausomumo garantijas, skyrimą ir atleidimą. Negali būti nustatomos nevienodos visuomenės atstovo nepriklausomumo vykdant teisingumą (sprendžiant bylas) savarankiškumo garantijos, nes teismų nepriklausomumas yra nedalomas. O jį saugo teisėjų, vykdančių teisingumą, vienodas teisinis statusas. Visuomenės atstovai, būdami teismų sistemos dalimi, kaip ir teisėjai, privalo būti apsaugoti nuo išorinio poveikio ir turėti atitinkamas garantijas. Priešingu atveju kyla grėsmė teismų nepriklausomumui. Be to, kad piliečių dalyvavimas teismo procese nebūtų suprantamas kaip kišimasis į teismo ir teisėjo veiklą, lemia dar vienos konstitucinės nuostatos koregavimą. Iniciatorių siekis pakeisi Konstituciją, tam kad įvesti visuomenės atstovų institutą, aiškiai nėra pakankamas. Konstitucijos pataisos projektu nepaisoma reikalavimų Konstitucijos nuostatų pataisomis nepažeisti jos nuostatų darnos.

Kiti gauti rezultatai yra susiję su EŽTT praktika, kuri susisteminta prieduose esančioje 2 lentelėje „Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies ir kitų susijusių nuostatų (ne)pažeidimai, susiję su visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto taikymu“. EŽTT bylose, susijusiose su *tarėjais*, dažniausiai sprendžiami ginčai dėl Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų teisingo bylos nagrinėjimo garantijų (ne)pažeidimų, kai bylą išnagrinėjęs nacionalinis teismas buvo įsteigtas ne pagal įstatymą ar byla buvo išnagrinėta priklausomo ir šališko teismo arba ją užvilkinus. EŽTT bylose, susijusiose su *prisiekusiaisiais*, dažniausiai sprendžiami ginčai dėl Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies ir kitų susijusių nuostatų (ne)pažeidimų, kuriuos nulemia teisėjo nepakankami nurodymai dėl kaltinamojo teisės tylėti ir dėl prisiekusiųjų nešališkumo dėl rasistinių pažiūrų, dėl santykio su šalimis ir kitais proceso dalyviais, dėl jų pasitarimų slaptumo, nemotyvuotų

sprendimų, politinių pažiūrų ar žiniasklaidos poveikio.

Pažymėtina, kad tarėjai turi vienodą sprendžiamojo balso teisę, todėl tais atvejais, kai jų kolegijoje yra daugiau nei teisėjų, tarėjai nulemia bylos rezultatą. Tokiu atveju teisėjas, kuris turi pareigą parengti procesinį sprendimą, jį turi surašyti prieš savo vidinį įsitikinimą. Tokia situacija akivaizdžiai neatitinka teisingumo vykdymo sampratos. Tačiau šis klausimas EŽTT dar nebuvo keliamas. Prisiekusiųjų atveju tokia paradoksali situacija nesusiklosto, nes teisėjas, prisiekusiesiems konstatavus išimtinai tik asmens kaltę, pats nusprendžia dėl teisinių santykių kvalifikavimo bei bausmės ir šiais teisės taikymo klausimais, remdamasis savo vidiniu įsitikinimu, surašo motyvuotą ir pagrįstą galutinį procesinį dokumentą. Žinoma, jeigu teisėjas kaltės klausimui pritaria, priešingu atveju taip pat tenka surašyti nuosprendį prieš savo vidinį įsitikinimą.

Disertacinio tyrimo rezultatai, susiję su visuomenės atstovų poveikiu tinkamam penkių teisės principų įgyvendinimui, susisteminti prieduose pateiktoje 5 lentelėje „Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto privalumai ir trūkumai“. Teismo nepriklausomumo ir nešališkumo principo tinkamo įgyvendinimo atveju nustatyta daugiau trūkumų (4) nei privalumų (3). Teismo proceso viešumo principo atveju – 4 privalumai ir 2 trūkumai, o teismo proceso operatyvumo (efektyvumo) principo atveju, priešingai, – išimtinai 3 trūkumai. Teismo kompetencijos atveju – 2 privalumai ir 10 trūkumų, o teisingo teismo sprendimo atveju – taip pat tik 2 privalumai ir net 13 trūkumų. Iš viso nustatyta 11 privalumų ir 32 trūkumai, todėl visuomenės atstovų instituto nenaudingumas siekia beveik 75 proc.

IŠVADOS

Ištyrus visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto kilmę ir raidą, modelius teismo procesų, kuriuose dalyvauja prisiekusieji arba tarėjai, jų teisinio statuso ypatumus ir šio instituto konstitucingumą Lietuvoje, darytina išvada, kad tyrimo tikslas pasiektas ir ginamieji teiginiai yra pagrįsti atlikto tyrimo rezultatais.

1. Išvados, susijusios su visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto kilme ir raida

Apibendrinant visuomenės atstovų instituto kilmę ir raidą, darytina išvada, kad visuomenės atstovų instituto pradžia – Antikos laikotarpis. Paskui šis institutas išplito senovės Romoje. Viduramžių Anglijoje pradėjo formuotis prisiekusiųjų, o viduramžių Vokietijoje – tarėjų institutas. Šiose valstybėse susiformavo du vyraujantys visuomenės atstovų instituto modeliai – prisiekusiųjų ir tarėjų ir išplito kitose valstybėse.

Atliktas daugiau nei 500 metų apimties Lietuvos istorinių teisinių dokumentų vertinimas leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos teisės tradicijai visuomenės atstovų dalyvavimas vykdant teisingumą nebūdingas. Teisingumo vykdymo samprata Lietuvoje siejama būtent su profesionaliu teisėju. Tai rodo, kad teisingumo vykdymo teisinės sąmonės raida Lietuvoje yra siejama išimtinai su profesionalaus valstybės įgalioto asmens (teisėjo) atliekama teisingumo vykdymo funkcija. Tai leidžia tvirtinti, kad tik teisėjo atliekama teisingumo vykdymo funkcija yra vienas pamatinių Lietuvos konstitucinės teisingumo vykdymo sampratos elementų.

2. Išvados, susijusios su visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto modeliais

Apibendrinus užsienio valstybių teisinį reguliavimą, išskirtini du pagrindiniai teismo proceso, kuriame bylas kartu su teisėjais nagrinėja visuomenės atstovai, modeliai. Vienas jų – *prisiekusiųjų* instituto modelis. Jam būdinga tai, kad piliečiai, kuriems nekeliamas reikalavimas turėti teisinį išsilavinimą, atskiroje kolegijoje be teisėjo, kuris konkrečių faktinių aplinkybių kontekste išaiškina jiems teisę, nusprendžia dėl asmens (ne)kaltumo, o teisėjas, kaltumo atveju pritaikęs teisinį reguliavimą, nusprendžia dėl bausmės. Kitam – *tarėjų* instituto modeliui būdinga tai, kad piliečiai, kuriems nekeliamas reikalavimas turėti teisinį išsilavinimą, kartu su teisėjais kolegijoje nagrinėja bylas ir vienodo sprendžiamojo balso teise nusprendžia dėl teismo sprendimo rezultato fakto ir teisės taikymo klausimais.

Teisinio reguliavimo analizė parodė, kad prisiekusiųjų pareiga dalyvauti teismo procese yra imperatyvi, jie atsitiktine tvarka atrenkami iš rinkėjų sąrašų. Tarėjų dalyvavimas teismo procese savo ruožtu ne visose valstybėse yra privalomas, kai kuriose šalyse ši veikla grindžiama savanoriškumu. Taip pat skiriasi tarėjų atrankos procedūros. Nepaisant skirtumų, prisiekusiesiems ir tarėjams dažnai priskiriamas panašus teisinis statusas. Vis dėlto skiriasi jų vaidmuo teismo ir sprendimų priėmimo procesuose.

3. Išvados, susijusios su teisės į teisingą teismą užtikrinimo problemomis dalyvaujant visuomenės atstovams

EŽTT praktikos analizė atskleidė, kad, Lietuvoje įtraukus visuomenės atstovų teismo procese institutą, jis būtų nesuderinamas su asmens teise į teisingą teismą.

Esminės problemos, kurių kyla dėl teisės į teisingą teismą nesuderinamumo dalyvaujant *prisiekusiesiems*, susijusios su teisėjo pareiga duoti jiems įvairius nurodymus, susijusius su reikalavimais teismo procese. Jeigu teisėjas neduoda nurodymų, duoda juos netinkamai arba prisiekusieji nurodymus netinkamai įgyvendina, tai nulemia asmens teisės į teisingą teismą pažeidimą, nes neužtikrinta asmens procesinė garantija į nešališką teismą. Be to, Lietuvos teisingumo vykdymo sistemoje yra neįprasta teisėjo pareiga duoti nurodymų, kaip vykdyti teisingumą. Tai vertinama kaip teismo nepriklausomumo principo pažeidimas.

Esminės problemos, kurių kyla dėl teisės į teisingą teismą nesuderinamumo dalyvaujant *tarėjams*, susijusios su papildomomis pareigomis teisėjui ir valstybei. Asmens procesinės garantijos pažeidžiamos, tarėjui esant šališkam, teisėjui neužtikrinus operatyvaus bylų nagrinėjimo ar sprendimų pagrįstumo. Valstybei savo ruožtu kyla pareiga užtikrinti tarėjo statuso teisėtumą, apsaugoti nuo išorinio spaudimo, kad nekiltų grėsmė teismų nepriklausomumui.

Remiantis EŽTT konstatuotais prisiekusiųjų ir tarėjų institutų praktinio pritaikymo trūkumais, šie institutai užsienio valstybėse kritikuojami, svarstomas jų panaikinimas arba fundamentalus reformavimas.

4. Išvados, susijusios su visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese Lietuvoje konstitucingumo vertinimu

Apibendrinant visuomenės atstovų instituto konstitucingumą, konstatuotina, kad, atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, teisingumo vykdymo funkcija patikėta išimtinai teisėjams. Tačiau Seime užregistruoto Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo 2019 m. kovo 12 d. projekto Nr. XIIIP-3273 įgyvendinimo atveju teisingumo vykdymo fukcija būtų patikėta ir visuomenės atstovams. Jeigu Konstitucijos pataisa būtų priimta, reikėtų iš esmės keisti Lietuvos teisės tradicija grindžiamą teismo proceso, kuriame dalyvauja išimtinai teisėjai, modelį. Būtų keičiama Konstitucijoje įtvirtinta teisėjo samprata ir teisingumo vykdymo esmė. Be to, tokio masto konstitucinė reforma reikalautų didesnės apimties konstitucinių nuostatų pakeitimo.

Atliktas tyrimas leidžia teigti, kad visuomenės atstovų institutas gali neigiamai paveikti asmens teisę į teisingą teismą užtikrinančių principų: nepriklausomumo ir nešališkumo, teismo proceso operatyvumo (efektyvumo), teismo kompetencijos ir teisingo teismo sprendimo, tinkamą įgyvendinimą. Pirma, bylų nagrinėjimas teisme dalyvaujant visuomenės atstovams taptų ilgesnis, o tai būtų nesuderinama su operatyvaus bylos išnagrinėjimo reikalavimu. Antra, visuomenės atstovams neturint teisinio išsilavinimo ir tokio darbo patirties, atitiktis profesiniams reikalavimams neįmanoma, o tai nulemia jų kaip teisingumą vykdančių subjektų kvalifikacijos stoką, profesionalumo

trūkumą, nesugebėjimą bylas spręsti vadovaujantis ne tik įstatymu, bet ir teise. Trečia, iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą reiškia, kad teismas turi tinkamai nustatyti faktines bylos aplinkybes ir taikyti atitinkamas teisės normas. Dalyvaujant visuomenės atstovams tai sunkiai įgyvendinama, nes jie dažnai neturi pakankamų teisinių žinių, būtinų teisėtam ir teisingam sprendimui priimti.

PASIŪLYMAI

Disertacinio tyrimo autorė argumentuotai išdėstė, kad visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutas Lietuvos teismuose nėra tikslingas, todėl siūlytina Seime užregistruoto Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo 2019 m. kovo 12 d. projekto Nr. XIIIP-3273 nepriimti ir Konstitucijos nekeisti. Tokią išvadą nulėmė toliau išvardijami argumentai.

Pirma, visuomenės atstovų teismo procese institutas nėra grindžiamas Lietuvos teisės istorija ir tradicija.

Antra, ištyrus įvairių valstybių patirtį paaiškėjo, kad prisiekusiųjų ir tarėjų institutų modeliai valstybėse reformuojami siekiant juos tobulinti, nes galimybes juos panaikinti apsunkina sudėtingas konstitucinio teisinio reguliavimo pakeitimo procesas.

Trečia, visuomenės atstovų institutas nėra suderinamas su asmens teise į teisingą teismą, kyla skirtingas šių institutų nesuderinamumas.

Ketvirta, visuomenės atstovų teismo procese institutas neatitinka Lietuvos konstitucinės teisingumo vykdymo sampratos. Visuomenės atstovams, vykdantiems teisingumą, keliami žemesni profesiniai reikalavimai nei kitų teisinių profesijų atstovams. Todėl, Lietuvoje įdiegiant visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutą, būtų paneigiamas išskirtinis teisėjo konstitucinis statusas ir konstitucinė teisingumo vykdymo samprata.

Teismo proceso, kuriame nedalyvauja visuomenės atstovai, modelis Lietuvai yra tinkamesnis. Viena vertus, visuomenės atstovų teismo procese institutas turi ženkliai daugiau neigiamų negu teigiamų aspektų, kurie koncentruotai išdėstyti disertacinio tyrimo priedų 5 lentelėje ir išanalizuoti 4.3 poskyryje. Kita vertus, nesiūlyti visuomenės atstovų instituto ir konkretaus jo modelio Lietuvoje skatina užsienio valstybių patirtis, išsamiai aptarta disertacinio tyrimo 2–3 skyriuose ir susisteminta 2 lentelėje.

LITERATŪRA

Konstitucinės reikšmės dokumentai, Konstitucinio Teismo aktai

1. „1940 m. rugpjūčio 25 d. LTSR konstitucija (Pagrindinis įstatymas)“. *Vyriausybės žinios*, 1940. Nr. 730.
2. *Antrasis Lietuvos Statutas*. 1566.
3. „Laikinoji Lietuvos valstybės 1918 m. Konstitucija“. ePaveldas. Žiūrėta 2023 m. birželio 1 d. https://www.epaveldas.lt/preview?id=LIMIS-843641206.
4. „Lietuvos Respublikos 1938 m. Konstitucija“. LRS. Žiūrėta 2023 m. balandžio 13 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/18e16d8067b011e5b316b7e07d98304b?jfwid=-1l7zmc15g.
5. „Lietuvos Respublikos 1990 m. Laikinas Pagrindinis Įstatymas (Laikinoji Konstitucija)“. LRS. Žiūrėta 2023 m. gegužės 31 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.45.
6. „Lietuvos Respublikos 1992 m. spalio 25 d. Konstitucija“. LRKT. Žiūrėta 2023 m. birželio 1 d. https://lrkt.lt/lt/apie-teisma/teisine-informacija/konstitucija__/125.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas byloje Nr. 3/95 „Dėl Vyriausybės nutarimo teisėsaugos darbuotojų darbo apmokėjimo klausimais“. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 101-2264. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 5 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta436/content.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas byloje Nr. 3/96 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos“. LRKT. Žiūrėta 2021 m. vasario 5 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta419/content.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „1999 m. vasario 5 d. nutarimas byloje Nr. 5/98 „Dėl parengtinio tyrimo, įrodymų rinkimo būdo ir teisės į gynybą“. LRKT. Žiūrėta 2023 m. sausio 1 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta351/content.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 16/98 „Dėl teisėjų paskyrimo procedūros ir kitų Teismų įstatymo normų“. LRKT. Žiūrėta 2020 m. kovo 10 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta368/content.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2001 m. vasario 12 d. nutarimas byloje Nr. 15/99-34/99-42/2000 „Dėl apribojimų advokatui atstovauti arba gintis teisme“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 10 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta316/content.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2001 m. liepos 12 d. nutarimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01 „Dėl teisėjų algų mažinimo“. Žiūrėta 2019 m. liepos 1 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta327/content.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas

byloje Nr. 41/2000 „Dėl valstybinių socialinio draudimo pensijų“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 10 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta312/content.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2004 m. kovo 31 d. išvada byloje Nr. 14/04 „Dėl Respublikos Prezidento Rolando Pakso apkaltos“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. liepos 10 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta259/content.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2004 m. gegužės 25 d. nutarimas byloje Nr. 24/04 „Dėl Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 10 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta265/content.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2004 m. liepos 1 d. nutarimas byloje Nr. 04/04 „Dėl Seimo narių kūrybinės veiklos“. LRKT. Žiūrėta 2025 m. liepos 29 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta267/content.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas byloje Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03 „Dėl valstybės tarnybos“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 10 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta275/content.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05 „Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskųsti prokuroro nutarimą“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 10 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta193/content.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2006 m. kovo 28 d. nutarimas byloje Nr. 33/03 „Dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 10 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta202/content.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2006 m. gegužės 9 d. nutarimas byloje Nr. 13/04-21/04-43/04 „Dėl teisminės valdžios konstitucinės sistemos ir savivaldos, teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, taip pat dėl teisėjų įgaliojimų pratęsimo“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 11 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta214/content.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2006 m. birželio 6 d. nutarimas byloje Nr. 12/06 „Dėl Konstitucinio Teismo statuso“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 10 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta214/content.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06 „Dėl teismo motyvų surašymo ir paskelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 8 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta218/content.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas byloje „Nr. 10/04-12/04-18/04 A „Dėl teisėjų teisės kreiptis į teismą“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 10 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta226/content.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2007 m. gegužės 15 d. nutarimas byloje Nr. 7/04-8/04 „Dėl valstybės ir tarnybos paslapčių“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 8 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta550/content.

25. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2007 m. spalio 22 d. nutarimas byloje Nr. 38/04-39/04 „Dėl teisėjų valstybinių pensijų“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 8 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta565/content.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2007 m. spalio 24 d. nutarimas byloje Nr. 26/07 „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 17 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta568/content.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2007 m. gruodžio 20 d. nutarimas byloje Nr. 13/06 „Dėl apylinkės teismo teisėjos atleidimo“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 8 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta577/content.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2008 m. vasario 20 d. nutarimas byloje Nr. 19/05 „Dėl teisėjų kvalifikacinių reikalavimų“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 8 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta486/content.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas byloje Nr. 71/06-12/07 „Dėl teismo galių sprendžiant dėl licencijų verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais galiojimo panaikinimo“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 21 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta499/content.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2009 m. balandžio 10 d. nutarimas byloje Nr. 27/08-29/08-33/08 „Dėl priverstinai nuvežtos transporto priemonės negrąžinimo“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 8 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta517/content.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2009 m. birželio 8 d. nutarimas byloje Nr. 34/2008-36/2008-40/2008-1/2009-4/2009-5/2009-6/2009-7/2009-9/2009-12/2009-13/2009-14/2009-17/2009-18/2009-19/2009-20/2009-22/2009 „Dėl kai kurių Baudžiamojo kodekso nuostatų, reglamentuojančių juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 21 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta523/content.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2010 m. balandžio 20 d. sprendimas byloje Nr. 41/2000, 47/2001-08/2003-20/2003-32/2003-38/2003, 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05, 35/04-37/04-72/06, 38/04-39/04, 06/05-08/05, 09/06-30/06-01/07-30/08, 15/98, 33/03 „Dėl Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2006 m. sausio 16 d., 2007 m. rugsėjo 26 d., 2007 m. spalio 22 d., 2007 m. lapkričio 22 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimų ir 2009 m. sausio 15 d. sprendimo nuostatų, susijusių su pensijų ir atlyginimų mažinimu per ekonomikos krizę, išaiškinimo“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta172/content.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2010 m. birželio 29 d. nutarimas byloje Nr. 06/2008-18/2008-24/2010 „Dėl teisėjų valstybinių pensijų“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta177/content.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2011 m. sausio 31 d. nutarimas byloje Nr. 3/2009-24/2009-37/2009-1/2010-3/2010-4/2010-5/2010-11/2010-17/2010-26/2010-45/2010-57/2010-58/2010-59/2010-60/2010-61/2010 „Dėl

statybos, pažeidžiančios teisės aktų reikalavimus, teisinių pasekmių“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 21 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta144/content.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2011 m. vasario 14 d. nutarimas byloje Nr. 27/2009-29/2009-30/2009-31/2010-53/2010-55/2010 „Dėl teisėjų atlyginimų“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta145/content.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas byloje Nr. 34/2009-11/2011-33/2011 „Dėl teismo įgaliojimų sušvelninti ATPK nustatytą sankciją“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 15 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta127/content.
37. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas byloje Nr. 33/2009 „Dėl civilinio rašytinio proceso“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 15 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta135/content.
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje Nr. 43/2009 „Dėl bylos nutraukimo“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta141/content.
39. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2013 m. vasario 15 d. nutarimas byloje Nr. 28/2009 „Dėl 2009 metų valstybės biudžeto ir su juo susijusių įstatymų priėmimo“. LRKT. Žiūrėta 2025 m. liepos 29 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta76/content.
40. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas byloje Nr. 12/2010-3/2013-4/2013-5/2013 „Dėl kaltinimo keitimo teisme“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta101/content.
41. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2014 m. sausio 24 d. nutarimas byloje Nr. 22/2013 „Dėl Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymo“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta15/content.
42. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2014 m. gegužės 8 d. nutarimas byloje Nr. 20/2011-14/2013-15/2013-16/2013 „Dėl teisėjų atlyginimų koeficientų ir Darbo kodekso“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 21 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta20/content.
43. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2015 m. sausio 14 d. nutarimas byloje Nr. 06/2008-18/2008-24/2010 „Dėl Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo nuostatų, susijusių su teisėjų valstybinėmis pensijomis, išaiškinimo“. LRKT. Žiūrėta 2025 m. gegužės 19 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta9/content.
44. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2016 m. gegužės 16 d. sprendimas byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01, 04/04 „Dėl Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. ir 2004 m. liepos 1 d. nutarimų nuostatų, susijusių su teisėjų teise dirbti

kitą darbą ir gauti kitą atlyginimą, išaiškinimo“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 21 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1608/content.
45. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2017 m. sausio 25 d. nutarimas byloje Nr. 3/2016 „Dėl tarnybos laiko pareigūnų ir karių valstybinei pensijai skirti“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1667/content.
46. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2017 m. kovo 15 d. nutarimas byloje Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016 „Dėl baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą praturtėjimą“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1679/content.
47. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2018 m. gruodžio 21 d. nutarimas byloje Nr. 20/2017 „Dėl leidimo plėtoti elektros energijos gamybos pajėgumus iš atsinaujinančių energijos išteklių galiojimo termino pratęsimo“. LRKT. Žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 12 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1887/content.
48. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2019 m. birželio 25 d. nutarimas byloje Nr. 6/2018 „Dėl konkursų į teatrų ir koncertinių įstaigų vadovų pareigas pripažinimo negaliojančiais“. LRKT. Žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 12 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1944/content.
49. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2020 m. vasario 18 d. nutarimas byloje Nr. 19/2018 „Dėl atliekų deginimo jėgainių“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. gegužės 20 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2075/content.
50. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2020 m. birželio 3 d. nutarimas byloje Nr. 2/2019 „Dėl mokslininkų valstybinių pensijų skyrimo ir mokėjimo“. LRKT. Žiūrėta 2019 m. birželio 21 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2156/content.
51. „Lietuvos valstybės 1928 m. Konstitucija“. LRS. Žiūrėta 2023 m. balandžio 13 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6309c2605b0b11e58de4e93684f3437f?jfwid=-3xe81fb9q.
52. „Lietuvos Valstybės Konstitucija“. *Vyriausybės žinios*, 1922 m. rugpjūčio 6 d. Nr. 100-799. Žiūrėta 2023 m. birželio 1 d. https://istorineprezidentura.lt/konstitucija-apie-prezidenta/1922-m-lietuvos-valstybes-konstitucija/.
53. „Lietuvos valstybės laikinoji 1919 m. Konstitucija“. *Šaltiniai.info.* Žiūrėta 2023 m. rugsėjo 5 d. http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/istorija/IH00/1919_04_04__Lietuvos_valstyb%C4%97s_Laikinosios_Konstitucijos_Pamatiniai_d%C4%97sniai.IH0607.pdf.
54. „Lietuvos valstybės laikinoji 1920 m. Konstitucija“. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 1 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8227d5f067d211e5b316b7e07d98304b?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=7f87d2be-f754-468d-907f-ac9070c8d300/.
55. „Pirmasis Lietuvos Statutas“. 1529. Scribd. Žiūrėta 2023 m. birželio 1 d. https://www.scribd.com/document/531874364/I-Lietuvos-Statutas.
56. *Trečiasis Lietuvos Statutas*. 1588.

57. *Vyriausybės žinios*, 1933. Nr. 419/2900.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Rusijos imperijos, Pirmosios Lietuvos Respublikos (tarpukario), Klaipėdos krašto, Sovietų Sąjungos ir Antrosios Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. 1866 m. balandžio 13 d. įsakas.
2. 1918 m. Laikinosios Lietuvos valstybės konstitucija.
3. 1918–1933 m. galiojęs Teismų santvarkos įstatymas.
4. „1938 m. birželio 25 d. įstatymas apie krašto Administratyvinio Teismo sutvarkymą“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1938. Nr. 63. https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.
5. „Aukščiausiojo Lietuvos Vyriausybės įgaliotinio Klaipėdos Kraštui Budrio ir Krašto direktorijos Gailiaus ir Borcherto 1924 m. vasario 29 d. paliepimas liečiąs teismų kompetenciją“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1924. Nr. 22. https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.
6. „Aukščiausiojo Lietuvos Vyriausybės įgaliotinio Klaipėdos Kraštui Budrio ir Krašto direktorijos Gailiaus ir Borcherto 1924 m. kovo 13 d. paliepimas“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1924. Nr. 23. https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.
7. *Didžiojo magistro priimti nuostatai*. 1310.
8. „Europos teisės departamento prie Teisingumo ministerijos 2007 m. gegužės 9 d. išvada Nr. XP-2228“. LRS. Žiūrėta 2025 m. spalio 31 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.301063?jfwid=-1cpgefcl3k.
9. „Generolo Santarvės valstybių atstovo Odry 1921 m. vasario 11 d. paliepimas Nr. A212 dėl Jūrų įstaigos įsteigimo ir Jūrų nuopuolių tardymo“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1921. Nr. 19. https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.
10. „Klaipėdos krašto Administracinio teismo pirmininko dr. Treichler 1938 m. rugsėjo 3 d. skelbimas apie Krašto Administratyvinio teismo sąstatą“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1938. Nr. 88. https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.
11. „Klaipėdos krašto direktorijos 1934 m. gegužės 23 d. paskelbimas dėl Jūros įstaigų narių“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1934. Nr. 56. https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.
12. „Klaipėdos krašto direktorijos 1936 m. sausio 30 d. skelbimas“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1936. Nr. 14. https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.
13. „Klaipėdos krašto direktorijos 1936 m. gruodžio 23 d. skelbimas“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1936. Nr. 143. https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.
14. „Klaipėdos krašto direktorijos 1938 m. sausio 7 d. skelbimas“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1938. Nr. 3. https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.
15. „Klaipėdos miesto pirklių teismas, numatytas Administracinio teismo Klaipėdoje patvirtintame Klaipėdos miesto vietos statuto apie pirklių teismą Klaipėdoje

paragrafuose. Pirklių teismas buvo įsteigtas 1904 m., remiantis vokiečių įstatymu dėl prekybininkų teismų bei pagal Klaipėdos miesto vietos statutą, 1929 m. lapkričio 28 d. Klaipėdos miesto vietos statutas apie pirklių teismą Klaipėdoje“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1930. Nr. 48. https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.

16. „Klaipėdos miesto pramonės teismas, numatytas Administracinio teismo Klaipėdoje patvirtintame Klaipėdos miesto vietos statuto apie pramonės teismą Klaipėdoje paragrafuose. Klaipėdos miesto pramonės teismas įsteigtas vokiečių pramonės teismų įstatymu, toliau veikiantis pagal Klaipėdos miesto vietos statutą apie pramonės teismą Klaipėdoje, 1929 m. lapkričio 28 d. Klaipėdos miesto vietos statutas apie pirklių teismą Klaipėdoje“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1930. Nr. 45. https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.
17. „Krašto direktorijos 1924 m. balandžio 8 d. paliepimas dėl bylų eigos palengvinimo baudžiamajame procese“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1924. Nr. 33. https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.
18. *Kulmo privilegija*. 1233.
19. „Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymas“. *Laikinosios vyriausybės žinios*, 1919. Nr. 2–3/27.
20. „Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo 1918 m. lapkričio 28 d. įstatymas“. Iš *Civilinio proceso įstatymas su pridedamaisiais įstatymais, vyr. tribunolo išaiškinimais ir dalykine rodykle-žodynėliu*, 523–536.. Kaunas: „Literatūros“ knygynas, 1931.
21. „Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas“. *Valstybės žinios*, 1924. Nr. 151-1078.
22. *Laikinosios vyriausybės žinios*, 1919. Nr. 2–3, 6.
23. „Lietuvos ir Britų imperijos, Francūzijos, Italijos ir Japonijos Konvencija dėl Klaipėdos teritorijos“. *Vyriausybės žinios*, 1924. Nr. 169-1186.
24. „Lietuvos Respublikos 1990 m. rugsėjo 27 d. įstatymas „Dėl rajonų (miestų) teismų teisėjų ir tarėjų skaičiaus“. Žin., 1990. Nr. 29-696.
25. „Lietuvos Respublikos 1992 m. spalio 29 d. įstatymas „Dėl apygardų teismų, Lietuvos apeliacinio teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo įsteigimo ir Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 15 straipsnio papildymo“. Žin., 1992. Nr. 32-976. Infolex. Žiūrėta 2023 m. birželio 30 d. https://www.infolex.lt/ta/63253:ver2.
26. „Lietuvos Respublikos 1994 m. birželio 15 d. įstatymas Nr. I-498 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo ir Lietuvos Respublikos įstatymo „dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų įsteigimo, apygardų ir apylinkių teismų veiklos teritorijų nustatymo bei Lietuvos Respublikos prokuratūros reformavimo“ įsigaliojimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 19 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6740B62AEDE2.
27. „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1976 m. spalio 21 d. įsakas „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų išrinktinų liaudies tarėjų skaičiaus“. Žin., 1976. Nr. 29-263.
28. „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1979 m.

balandžio 25 d. įsakas „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų išrinktinų liaudies tarėjų skaičiaus“. Žin., 1979. Nr. 13-162.
29. „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1979 m. gegužės 18 d. įsakas „Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų liaudies tarėjų rinkimai“. Žin., 1979. Nr. 14-185.
30. „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1982 m. vasario 24 d. įsakas „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų sudarymo, renkamų į rajonų (miestų) liaudies teismus liaudies teisėjų ir liaudies tarėjų skaičiaus“. Žin., 1982. Nr. 6-40.
31. „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1983 m. birželio 22 d. įsakas „Dalinai pakeisti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1982 m. vasario 24 d. įsaką „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų sudarymo, renkamų į rajonų (miestų) liaudies teismus liaudies teisėjų ir liaudies tarėjų skaičiaus“. Žin., 1983. Nr. 18-197.
32. „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1984 m. rugsėjo 26 d. įsakas „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų liaudies tarėjų skaičiaus“. Žin., 1984. Nr. 27-308.
33. „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1985 m. sausio 23 d. įsakas „Padaryti pakeitimą Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1982 m. vasario 24 d. įsake „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų sudarymo, renkamų į rajonų (miestų) liaudies teismus liaudies teisėjų ir liaudies tarėjų skaičiaus“. Žin., 1985. Nr. 3-23.
34. „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1986 m. vasario 19 d. įsakas „Dalinai pakeisti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1982 m. vasario 24 d. įsaką „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų sudarymo, renkamų į rajonų (miestų) liaudies teismus liaudies teisėjų ir liaudies tarėjų skaičiaus“. Žin., 1986. Nr. 5-41.
35. „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1987 m. kovo 26 d. įsakas „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų sudarymo, renkamų į rajonų (miestų) liaudies teismus liaudies teisėjų ir liaudies tarėjų skaičiaus“. Žin., 1987. Nr. 9-86.
36. „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1989 m. gruodžio 4 d. įsakas „Padaryti pakeitimus Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1987 m. kovo 26 d. įsake „Dėl Lietuvos Respublikos rajonų (miestų) liaudies teismų sudarymo, renkamų į rajonų (miestų) liaudies teismus liaudies teisėjų ir liaudies tarėjų skaičiaus“. Žin., 1989. Nr. 35-500.
37. „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1990 m. vasario 9 d. įsakas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų ir tarėjų priesaikos“. Žin., 1990. Nr. 7-153.
38. „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. spalio 31 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo tarėjų laikinos rinkimų tvarkos“. Žin., 1990. Nr. 32-773.

39. „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. lapkričio 7 d. nutarimas „Dėl rajonų (miestų) teismų teisėjų ir tarėjų skaičiaus“. Žin., 1991. Nr. 32-875.
40. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“. Žin., 2002. Nr. 37-1341, 46-0. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 2 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr.
41. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“. Žin., 2002, Nr. 36-1340, 42-0. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 2 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr.
42. „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto 2019 m. kovo 12 d. aiškinamasis raštas Nr. XIIIP-3273“. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/2cef619044d111e98bc2ba0c0453c004?jfwid=-dutpxl9xe.
43. „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas (2019 m. kovo 12 d.)“. LRS. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/0c2fbea044d111e98bc2ba0c0453c004?positionInSearchResults=5&searchModelUUID=c36f6978-6f2a-436f-9c29-ca74b45e0e4b.
44. „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109, 110 ir 112 straipsnių pakeitimo 2007 m. gegužės 9 d. įstatymo projektas Nr. XP-2228“. LRS. Žiūrėta 2025 m. spalio 31 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.296913.
45. „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109, 110, 112, 113 ir 114 straipsnių pakeitimo 2015 m. birželio 16 d. įstatymo projektas Nr. XIIP-3305“. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/274f69a0141611e5af81c7d24921dbde?jfwid=181l7livt1.
46. „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109, 110, 112 ir 114 straipsnių pakeitimo 2007 m. liepos 4 d. įstatymo projektas Nr. XP-2228(2)“. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.301282?jfwid=i3h7wiahg.
47. „Lietuvos Respublikos Seimo 2011 m. rugsėjo 20 d. nutarimas Nr. XI-1590 „Dėl Seimo VII (rudens) sesijos darbų programos“. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.407097/GxsVXHSHcZ?jfwid=-owx42ilvg.
48. „Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. XII-51 „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės programos“. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.439761.
49. „Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. kovo 10 d. nutarimas Nr. XII-1537 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8e499812cbbe11e49bcec506eeda6c5f.
50. „Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. spalio 11 d. nutarimas Nr. XII-2676 „Dėl visuomeninių teisėjų (tarėjų) instituto teismuose koncepcijos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2025 m. sausio 11 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/48f22ce3912f11e68adcda1bb2f432d1.
51. „Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. XIII-82

„Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės programos“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/886c7282c12811e-682539852a4b72dd4.
52. „Lietuvos Respublikos Seimo 2019 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Nr. XIII-2426 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo VII (rudens) sesijos darbų programos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5029ad41ddf711e9a85be81119c7a8fa/tGgVKWJgkM.
53. „Lietuvos Respublikos Seimo 2019 m. rugsėjo 27 d. aiškinamasis raštas dėl įstatymų projektų Reg. Nr. XIIIP-3891-XIIIP-3895“. LRS. Žiūrėta 2025 m. spalio 27 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/571b94b0e11c11e9a85be-81119c7a8fa?jfwid=-w1o205iad.
54. „Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. balandžio 21 d. nutarimas Nr. XIII-2849 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo VIII (pavasario) sesijos darbų programos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a509ca80855811eaa51db668f0092944/MQKKdLyAzu.
55. „Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. rugsėjo 22 d. nutarimas Nr. XIII-3289 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo IX (rudens) sesijos darbų programos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7b064c62fe5f11eab72ddb4a109da1b5?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=113a7fab-da19-4fd2-bcb7-ccc2fc8581b4.
56. „Lietuvos Respublikos Seimo 2022 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. XIV-968 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo IV (pavasario) sesijos darbų programos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/91ba23d0ac0211ecaf79c2120caf5094?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=7320b7b3-ab66-47d7-8ad0-46fe4242e0ab.
57. „Lietuvos Respublikos Seimo 2022 m. rugsėjo 15 d. nutarimas Nr. XIV-1414 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo V (rudens) sesijos darbų programos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/174cecb33d8711edbf47f0036855e731?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=c2499d49-cce8-406b-bf0a-dc33b3e3c1c2.
58. „Lietuvos Respublikos Seimo 2024 m. gruodžio 12 d. nutarimas Nr. XV-54 „Dėl Devynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. Infolex. Žiūrėta 2025 m. kovo 16 d. https://www.infolex.lt/ta/995960.
59. Lietuvos Respublikos Seimo 2024 m. gruodžio 12 d. nutarimas Nr. XV-54 „Dėl devynioliktosios Lietuvos Respublikos vyriausybės programos“. LRS. Žiūrėta 2025 m. spalio 31 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d4b-57910b89711efbb3fe9794b4a33e2?jfwid=-wdjtcrz3j.
60. „Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2019 m. kovo 18 d. išvada XIIIP-3273 „Dėl Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“. LRS. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c4e317a04a1011e98bc2ba0c0453c004?jfwid=-dutpxl9xe.
61. „Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos komisijos 2019 m. birželio 12 d. papildoma komisijos išvada Nr. 294-P-2 „Dėl Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių

pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-3273“. LRS. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/030404a08ddb11e98a8298567570d639?jfwid=-dutpxl9xe.
62. „Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto posėdžio 2019 m. lapkričio 20 d. protokolas Nr. 102-P-61 „Dėl Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-3273“. LRS. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/313649700b9711eaa727fba41f42a7e9?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=13109870-62bd-497a-a63a-83c81a0ee79d.
63. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2024 m. gegužės 9 d. atsakymas Nr. S-2024-2006 ir 2025 m. sausio 22 d. atsakymas Nr. S-2025-349.
64. „Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2019 m. spalio 23 d. sprendimas Nr. SV-S-1428 „Dėl įstatymų projektų išvadų“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. birželio 30 d. https://www.infolex.lt/ta/556212.
65. Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetas. *Prisiekusiųjų žiuri, taikos teisėjai ir tarėjai: kaip pasaulio valstybės įgyvendina piliečių teisę dalyvauti teisingumo vykdyme*. Vilnius: Valstybės žinios, 2001.
66. „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“. *Valstybės žinios*, 2012. Nr. I-480. https://www.infolex.lt/ta/122442; *Lietuvos aidas*. Nr. 39; 1992, Nr. 8-208. Infolex. Žiūrėta 2023 m. birželio 30 d. https://www.infolex.lt/ta/63253:ver2.
67. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990 m. gegužės 17 d. nutarimas Nr. 154 „Dėl Lietuvos Respublikos ministerijų pagrindinių funkcijų“. Žin., 1990. Nr. 18-476. Infolex. Žiūrėta 2023 m. birželio 30 d. https://www.infolex.lt/ta/43080.
68. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990 m. birželio 28 d. nutarimas Nr. 228 „Dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatų patvirtinimo“. Žin., 1990. Nr. 20-517. Infolex. Žiūrėta 2023 m. birželio 30 d. https://www.infolex.lt/ta/58749.
69. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr. 1276 „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109, 110, 112 ir 114 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2228(2)“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 128-5220. Infolex. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://www.infolex.lt/teise/Default.aspx?id=7&item=doc&AktoId=34237.
70. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 228 „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2012–2016 metų programos įgyvendinimo prioritetinių priemonių patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.444678/aSHXOBwDnF.
71. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. gruodžio 18 d. nutarimas Nr. 1348 „Dėl Lietuvos Respublikos Tarėjų įstatymo projekto Nr. XIIIP-3891, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 62 straipsnio pakeitimo ir kodekso papildymo XIV skyriaus pirmuoju[1] skirsniu įstatymo projekto Nr. XIIIP-3892, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 40 straipsnio pakeitimo ir kodekso papildymo XVIII[1] skyriumi įstatymo projekto Nr. XIIIP-3893, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 230 ir 231 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-3894 ir Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso papildymo 2262 straipsniu ir 589 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto

Nr. XIIIP-3895“. LRS. Žiūrėta 2023 m. liepos 6 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/00e677612d3211ea8f0dfdc2b5879561?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=6cfb759f-0e62-42ca-b962-089061e4fbe9.
72. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. lapkričio 4 d. nutarimas Nr. 1232 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos įgyvendinimo 2020–2022 metų tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0ce5f484227f11eb8c97e01ffe050e1c?jfwid=2r1mkfzc.
73. Lietuvos teisingumo ministro Petro Leono 1918 m. gruodžio 14 d. įsakas. Iš „Laikinosios vyriausybės įsakymai“. *Lietuvos aidas*, 206, 158 (1918): 1.
74. „Lietuvos Valstybės Konstitucija. (Negalutinis projektas). – 1928“. ePaveldas. Žiūrėta 2023 m. balandžio 13 d. https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1R0000123054.
75. „Paaiškinimas įstatymui „Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymas“. *Laikinosios vyriausybės žinios*, 1919. Nr. 2–3, 7.
76. „Pasiuntinių konferencijos nutarimas apie Klaipėdos kraštą“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1923. Nr. 22. https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.
77. „Santarvės valstybių atstovo G. Petisne 1922 m. gruodžio 16 d. paliepimas Nr. A625 apie posėdininkų, prisaikintų ir patikimųjų asmenų atlyginimais“. *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1922. Nr. 147. https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000210092.
78. „Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2019 m. spalio 7 d. išvada Nr. XIIIP-3891 „Dėl Lietuvos Respublikos tarėjų įstatymo projekto“. LRS. Žiūrėta 2025 m. spalio 27 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/697a2900ec1611e99ab7ff5a9ea34fcc?jfwid=-w1o205iad.
79. „Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2007 m. birželio 29 d. išvada Nr. XP-2228“. LRS. Žiūrėta 2025 m. spalio 31 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.298509?jfwid=-1cpgefcl3k.
80. „Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2007 m. rugpjūčio 14 d. išvada Nr. XP–2228(2)“. LRS. Žiūrėta 2025 m. spalio 31 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.303487?jfwid=-1cpgefcl0a.
81. „Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2015 m. liepos 2 d. išvada Nr. XIIP-3305 dėl Įstatymo projekto XIIP-3305“. LRS. Žiūrėta 2025 m. spalio 31 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/98e4d140296011e58a4198cd62929b7a?jfwid=181l7livt1.
82. Seimo sesijos darbų programos. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActSearch.
83. „Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2007 m. birželio 29 d. išvada Nr. XP-2228“. LRS. Žiūrėta 2025 m. spalio 31 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.300916?jfwid=-1cpgefcl3k.
84. „Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2010 m. lapkričio 24 d. pagrindinio komiteto išvada Nr. XP-2228(2)“. Žiūrėta 2025 m. spalio 31 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.387030?jfwid=-1cpgefcl0a.

85. „Seimo žmogaus teisių komiteto papildomo komiteto 2020 m. balandžio 22 d. išvada Nr. XIIIP-3891 „Dėl Lietuvos Respublikos tarėjų įstatymo projekto“. LRS. Žiūrėta 2025 m. spalio 27 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/7c1cf860855111eaa51db668f0092944?jfwid=-w1o205iad.
86. „Specialiųjų tyrimų tarnybos antikorupcinio vertinimo 2019 m. lapkričio 11 d. išvada Nr. 4-01-9509 „Dėl įstatymų projektų, susijusių su tarėjais teismuose“. LRS. Žiūrėta 2025 m. spalio 27 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/55375263045d11ea95bdc82655013d32?jfwid=-w1o205iad.
87. Steigiamojo seimo darbai, 1922 m. kovo 28 d. 188 posėdis, 33–36 (Seimo stenogramos, antrasis seimas, 9 psl. 1923 birželio 30 d.), 5.
88. „Tarėjų įstatymo 2019 m. rugsėjo 27 d. projektas Nr. XIIIP-3891“. LRS. Žiūrėta 2025 m. spalio 21 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/a6bc1702e11811e9a85be81119c7a8fa?positionInSearchResults=3&searchModelUUID=aaac8234-592d-424f-8810-c693267addee.
89. Teisėjų tarybos 2016 m. birželio mėn. atsakymas į Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2016 m. birželio 3 d. raštą Nr. S-2016-4015 „Dėl visuomeninių teisėjų (tarėjų) instituto teismuose koncepcijos projekto“.
90. „Teisėjų tarybos 2017 m. sausio 27 d. nutarimas Nr. 13p-14-(7.1.2) „Dėl 2017–2020 m. teismų sistemos komunikacijos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. birželio 22 d. https://www.infolex.lt/ta/405316.
91. „Teisėjų tarybos 2019 m. lapkričio 18 d. raštas Nr. 36P-159-(7.1.10) „Dėl įstatymų projektų, susijusių su tarėjų instituto įtvirtinimu Lietuvoje, derinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. liepos 6 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/9387e5f009e111eaa6fdea593a68dd73?positionInSearchResults=5&searchModelUUID=6cfb759f-0e62-42ca-b962-089061e4fbe9.
92. „Teisėjų tarybos 2022 m. vasario 25 d. nutarimas Nr. 13P-46-(7.1.2.) „Dėl šakinio Lietuvos teismų sistemos korupcijos prevencijos veiksmų plano 2022–2025 metams ir jo įgyvendinimo priemonių plano 2022–2023 metams patvirtinimo“. TAR. Žiūrėta 2023 m. liepos 6 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/bdc5066098a311ecaf3aba0cb308998c.
93. *Vagysčių baudimo įstatymas*. 1286.

Lietuvos teismų praktika

1. Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. vasario 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-28-579/2023.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76-719/2022. Iš Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Teismų praktika* 57 (2022): 789–867.
3. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. liepos 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A17-773/2007.

4. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. balandžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A143-46/2011.

Europos žmogaus teisių konvencija ir praktika, Europos Komisijos dokumentai

1. „Case of Abdulla Ali v. the United Kingdom (2015, 30971/12)“. §§ 40–41. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-155715%22]}.
2. „Case of Agnelet v. France (2013, 61198/08)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22Agnelet%20v.%20France%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-115847%22]}.
3. „Case of Ahmed against the United Kingdom (2016, 57645/14)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-167184%22]}.
4. „Case of Akidi v. Bulgaria (2003, 35825/97)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-61275%22]}.
5. „Case of Armstrong v. the United Kingdom (2014, 65282/09)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-10309%22]}.
6. „Case of Austria v. Fey (1993, 14396/88)“. §§ 27, 28, 30, Series A no. 255-A. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57808%22]}.
7. „Case of Barashkova v. Russia (2008, 26716/03)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22lay%20judge%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-86103%22]}.
8. „Case of Barfod v. Denmark (1989, 11508/85)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-57430%22]}.
9. „Case of Beckles v. the United Kingdom (2002, 44652/98)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22Beckles%20v.%20United%20Kingdom%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-60672%22]}.
10. „Case of Beggs v. the United Kingdom (15499/10, 2012)“. ECHR. Žiūrėta 2023 m. vasario 26 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-114250%22]}.
11. „Case of Bellizzi v. Malta (2011, 46575/09)“. ECHR. Žiūrėta 2024 m. kovo 27 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-105219%22]}.
12. „Case of Benthem v. the Netherlands (1985, 8848/80)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57436%22]}.
13. „Case of Bezek v. Germany (2015, 4211/12, 5850/12)“. § 32. ECHR. Žiūrėta 2024 m. balandžio 5 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-154555%22]}.
14. „Case of Bodein c. France (2015, 40014/10)“. ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-10336%22]}.

15. „Case of Bodet contre la Belgique (2017, 78480/13)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2278480/13%22],%22itemid%22:[%22001-170879%22]}.
16. „Case of Brożyna v. Poland (2010, 7147/06)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-97062%22]}.
17. „Case of Brudnicka and Others v. Poland (2005-III, 4723/00)“. § 41. ECHR. Žiūrėta 2024 m. balandžio 6 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-78989%22]}.
18. „Case of Callaghan and Others v. the United Kingdom (1989, 14739/89)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-82196%22]}.
19. „Case of Campbell and Fell v. the United Kingdom (1984, 7819/77, 7878/77)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57456%22]}.
20. „Case of Christov v. Bulgaria (2003, 35436/97)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],-%22itemid%22:[%22001-61273%22]}.
21. „Case of Clarke v. the United Kingdom (2005, 23695/02)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-86524%22]}.
22. „Case of Condron v. the United Kingdom (2000, 35718/97)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58798%22]}.
23. „Case of Craxi c. Italie (2003, 34896/97, 104)“. ECHR. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 16 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-65368%22]}.
24. „Case of Čevizović v. Germany (2004, 49746/99)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],-%22itemid%22:[%22001-61958%22]}.
25. „Case of Danilov v. Russia (2020, 88/05)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-13030%22]}.
26. „Case of De Cubber v. Belgium (1984, 9186/80)“. § 25, Series A no. 86. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57465%22]}.
27. „Case of Delcourt v. Belgium (1970, 2689/65)“. Series A no. 11, p. 17, 27, § 31. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57467%22]}.
28. „Case of Dzelili v. Germany (2005, 65745/01)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],-%22itemid%22:[%22001-70967%22]}.
29. „Case of Ekeberg and Others v. Norway (2007, 11106/04, 11108/04, 11116/04, 11311/04, 13276/04)“. ECHR. Žiūrėta 2023 m. vasario 26 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-81994%22]}.
30. „Case of Elezi v. Germany (2008, 26771/03)“. 47, 51–54. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22lay%20judge%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-86943%22]}.

31. „Case of Engel and Others v. the Netherlands (1976, 5370/72)“. Series A no. 22, 27–28, § 68. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57479%22]}.
32. „Case of ETTL and Others v. Austria (1985, 9273/81)“. §§ 36–41. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57484%22]}.
33. „Case of Farhi v. France (2007, 17070/05)“. § 23. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-103795%22]}.
34. „Case of Fedotova and Others v. Russia (2006, 40792/10, 30538/14, 43439/14)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-222750%22]}.
35. „Case of Ferrantelli and Santangelo v. Italy (1996, 19874/92)“. § 58, Reports 1996-III. ECHR. Žiūrėta 2024 m. balandžio 5 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57997%22]}.
36. „Case of Fraumens c. France (2013, 30010/10)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-115856%22]}.
37. „Case of G. C. P. v. Romania (2011, 20899/03, 48)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-108237%22]}.
38. „Case of Gaggl v. Austria (2022, 63950/19, 66)“. ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22jury%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-220666%22]}.
39. „Case of García Ruiz v. Spain (1999, 30544/96, 26)“. ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58907%22]}.
40. „Case of Georgiadis v. Greece (1997, 21522/93, 43)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58037%22]}.
41. „Case of Gorguiladzé v. Georgia (2010, 4313/04)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-113873%22]}.
42. „Case of Gracki v. Poland (2008, 14224/05)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-84724%22]}.
43. „Case of Gregory v. the United Kingdom (1997, 22299/93)“. ECHR. Žiūrėta 2024 m. balandžio 27 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58018.
44. „Case of Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland (2020, 26374/18)“. ECHR. Žiūrėta 2024 m. kovo 27 d. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22\%22lay%20judge\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22],%22violation%22:[%226-1%22],%22itemid%22:[%22001-206582%22]}.
45. „Case of Gurov v. Republic of Moldova (2006, 36455/02)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-76297%22]}.
46. „Case of Gürkan v. Turkey (2012, 10987/10)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-111840%22]}.
47. „Case of H. v. Belgium (1987, 8950/80)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22H.%20v%20Belgium%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57501%22]}.
48. „Case of Hadjianastassiou v. Greece (1992, 12945/87)“. § 33. ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57779%22]}.

49. „Case of Hagen v. Poland (2009, 7478/03)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-88846%22]}.
50. „Case of Hanif and Khan v. United Kingdom (22011, 52999/08, 61779/08)“. §§ 138–140. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-108168%22]}.
51. „Case of Hardiman v. the United Kingdom (1996, 25935/94)“. ECHR. Žiūrėta 2023 m. vasario 26 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%22259 35/94%22],%22itemid%22:[%22001-2756%22]}.
52. „Case of Hauschildt v. Denmark (1989, 10486/83)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57500%22]}.
53. „Case of Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland (2010, 23614/08)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-101962%22]}.
54. „Case of Hirvisaari v. Finland (2001, 49684/99)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59682%22]}.
55. „Case of Hokkanen v. Finland (1994, 19823/92)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57911%22]}.
56. „Case of Holm v. Sweden, 1993, 14191/88)“. 54. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57851%22]}.
57. „Case of Hołowczak v. Poland (2008, 25413/04)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-85304%22]}.
58. Case of Huuhtanen v. Finland (2009, 44946/05).
59. „Case of Ilatovskiy v. Russia (2009, 6945/04)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22lay%20judge%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-86103%22]}.
60. „Case of Ilijkov v. Bulgaria (2001, 33977/96)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59613%22]}.
61. „Case of Incal v. Turkey (1998, 22678/93)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-6853%22]}.
62. „Case of Yefimenko v. Russia (2013, 152/04)“. .ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-116369%22]}.
63. „Case of Yegorychev v. Russia (2016, 8026/04)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22lay%20judge%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-162859%22]}.
64. „Case of Jodko against Lithuania (1999, 39350/98)“. ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-4756%22]}.
65. „Case of Karagyozov v. Bulgaria (2008, 65051/01)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentco

llectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-82946%22]}.
66. „Case of Kasza v. Poland (2009, 45668/06)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-94959%22]}.
67. „Case of Kellermann v. Sweden (2004, 41579/98)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%2241579/98%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-67220%22]}.
68. „Case of Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia (2013, 11082/06, 13772/05)“. §§ 538, 544. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-122697%22]}.
69. „Case of Kikabidze v. Georgia (2021, 57642/12)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-213232%22]}.
70. „Case of Klamecki v. Poland (2002, 25415/94)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-60394%22]}.
71. „Case of Kleyn and Others v. the Netherlands (2003, 39343/98, 39651/98, 43147/98, 46664/99)“. § 193. ECHR. Žiūrėta 2024 m. balandžio 6 d. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-61077%22]}.
72. „Case of Kremzow v. Austria (1990, 12350/86)“. 11, 12. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2212350/86%22],%22itemid%22:[%22001-725%22]}.
73. „Case of Kristiansen v. Norway (2015, 1176/10)“. § 47. ECHR. Žiūrėta 2024 m. kovo 27 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-159211%22]}.
74. „Case of Kuptsov and Kuptsova v. Russia (2011, 6110/03)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-103636%22]}.
75. „Case of Langborger v. Sweden (1989, 11179/84)“. ECHR. Žiūrėta 2024 m. balandžio 8 d. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22lay%20judge%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57515%22]}.
76. „Case of Lavents and Jurjevs against Latvia (2006, 58442/00, 70923/01)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-96973%22]}.
77. „Case of Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium (1981, 7238/75)“. ECHR. Žiūrėta 2024 m. balandžio 27 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62080.
78. „Case of Legillon c. France (2013, 53406/10)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-115986%22]}.
79. „Case of Lhermitte v. Belgium (2016, 34238/09)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-169053%22]}.

80. „Case of Luka v. Romania (2009, 34197/02)“. § 55–61. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-93648%22]}.
81. „Case of M. E. v. Sweden (2015, 71398/12)“. ECHR. Žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 12 d. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-153914%22]}.
82. „Case of Majewski v. Poland (2005, 52690/99)“. § 36. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-66578%22]}.
83. „Case of Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina (2013, 2312/08, 34179/08)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-122716%22]}.
84. „Case of Malhous v. the Czech Republic (2001, 33071/96)“. § 55. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59590%22]}.
85. „Case of Malkov v. Estonia (2010, 31407/07)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-97079%22]}.
86. „Case of Martinie v. France (2006, 58675/00)“. § 39. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-73196%22]}.
87. „Case of Meng v. Germany (2021, 1128/17)“. ECHR. Žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 12 d. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-208281%22]}.
88. „Case of Michael Alexander Seckerson v. United Kingdom and Times Newspapers Limited v. United Kingdom (2012, 32844/10, 33510/10)“. ECHR. Žiūrėta 2024 m. kovo 27 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-108938%22]}.
89. „Case of Mihov v. Bulgaria (2002, 35519/97)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-22549%22]}.
90. „Case of Miminoshvili v. Russia (2011, 20197/03). § 113. ECHR. Žiūrėta 2024 m. balandžio 5 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-105355%22]}.
91. „Case of Mohamed Zarouali v. Belgium (1994, 20664/92)“. ECHR. Žiūrėta 2024 m. balandžio 27 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2220664/92%22]}.
92. „Case of Moiseyev v. Russia (2008/2009, 62936/00)“. § 175–185. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-88780%22]}.
93. „Case of Moskovets v. Russia (2003, 14370/03)“. § 96–101. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-92372%22]}.
94. „Case of Murray v. the United Kingdom (1996, 18731/91)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-57980%22]}.
95. „Case of Mustafa (Abu Hamza) v. the United Kingdom (2011, 31411/07)“. 39. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-103112%22]}.

96. „Case of Oulahcene c. France (2013, 44446/10)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-115857%22]}.
97. „Case of Pandjikidzé and Others v. Georgia (2009, 30323/02)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-114028%22]}.
98. „Case of Parlov-Tkalčić v. Croatia (2009, 24810/06)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-96426%22]}.
99. „Case of Paulikas v. Lithuania (2017, 57435/09)“. 62. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-170450%22]}.
100. „Case of Piersack v. Belgium (1982, 8692/79)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-57557%22]}.
101. „Case of Planka v. Austria (1996, 25852/94)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-57753%22]}.
102. „Case of Posokhov v. Russia (2003, 63486/00)“. § 38–44. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60967%22]}.
103. „Case of Procedo Capital Corporation v. Norway (2009, 3338/05)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-94295%22]}.
104. „Case of Pullar v. the United Kingdom, 1996, 22399/93)“. 55. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-1876%22]}.
105. „Case of Ramos Nunes De Carvalho E Sá v. Portugal (2018, 55391/13, 57728/13, 74041/13)“. § 153–156, 2018-XI. ECHR. Žiūrėta 2024 m. kovo 27 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-187507%22]}.
106. „Case of Remli v. France (1996, 16839/90)“. ECHR. Žiūrėta 2023 m. vasario 25 d. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Remli%20v%20France%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-94895%22]}.
107. „Case of Rusishvili v. Georgia (2022, 15269/13)“. ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-218078%22]}.
108. „Case of Sajtos against Greece (2021, 53478/99, 23)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-5757%22]}.
109. „Case of Sander v. the United Kingdom (2000, 34129/96)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58835%22]}.
110. „Case of Saric v. Denmark (1999, 31913/96)“. ECHR. Žiūrėta 2023 m. vasario 26 d. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-21998%22]}.
111. „Case of Sergey Denisov and Others v. Russia (2016, 1985/05, 18579/07, 21748/07, 21954/07, 20922/08)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22(\%22lay%20judge\%22)%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-162020%22]}.
112. „Case of Sevastyanov v. Russia (2011, 37024/02)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-98327%22]}.
113. „Case of Stögmüller v. Austria (1969, 1602/62)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57582%22]}.
114. „Case of Sunday Times v. the United Kingdom (1979, 6538/74)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57584%22]}.

115. „Case of Szypusz v. the United Kingdom (2010, 8400/07)“. ECHR. Žiūrėta 2023 m. vasario 26 d. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%2243471/98%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-100506%22]}.
116. „Case Škaro v. Croatia (2016, 6962/13)“. ECHR. Žiūrėta 2024 m. balandžio 5 d. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22lay%20judge%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-169203%22]}.
117. „Case of Tatishvili v. Russia (2007, 1509/02)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-79564%22]}.
118. „Case of Taxquet v. Belgium (2010, 926/05)“. ECHR. Žiūrėta 2023 m. vasario 26 d. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-101739%22]}.
119. „Case of Tikhonov and Khasis v. Russia (2021, 12074/12, 16442/12)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22jury%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-208276%22]}.
120. „Case of Trade Agency Ltd v. Seramico Investments Ltd (2012, 619/10)“. § 53. Iš European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, European Court of Human Rights ir Council of Europe, *Handbook on European Law Relating to Access to Justice*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/handbook_access_justice_eng.
121. „Case of Vo v. France (2004, 53924/00)“. ECHR, https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-61887%22]}.
122. „Case of Voica v. France (2013, 60995/09)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22VOICA%20v.%20FRANCE%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-115855%22]}.
123. „Case of Wettstein v. Switzerland (2000, 33958/96)“. § 42, 2000-XII. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59102%22]}.
124. „Case of X and Others v. Ireland (2023, 23851/20, 24360/20)“. ECHR. Žiūrėta 2024 m. sausio 26 d. https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-225329.
125. „Case of X. and Y. v. Ireland (1980, 8299/78)“. Strada Lex Europe. Žiūrėta 2023 m. vasario 20 d., 2024 m. sausio 17 d. https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_8299-78.
126. „Case of Zakharkin v. Russia (2010, 1555/04)“. §§ 146–51. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-99226%22]}.
127. „Case of Zand v. Austria (1977, 7380/76)“. ECHR. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-74962%22]}.
128. „Case-Law Information Note – October 2004“. ECHR-KS. https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/d/clin_october_2004_eng?p_l_back_url=%2Fweb%2Fechr-ks%2Fsearch%3Fq%3D%2522lay%2Bjudge%2522%26delta%3D60.
129. „Case-Law Information Note – June 2008“. ECHR-KS. https://ks.echr.coe.int/

web/echr-ks/d/clin_june_2008_eng?p_l_back_url=%2Fweb%2Fechr-ks%2Fsearch%3Fq%3D%2522lay%2Bjudge%2522%26delta%3D60.
130. „Case-Law Information Note – October 2009“. ECHR-KS. https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/d/clin_october_2009_eng?p_l_back_url=%2Fweb%2Fechr-ks%2Fsearch%3Fq%3D%2522lay%2Bjudge%2522%26delta%3D60.
131. „Case-Law Information Note – February 2013“. ECHR-KS. https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/d/clin_february_2013_eng?p_l_back_url=%2Fweb%2Fechr-ks%2Fsearch%3Fq%3D%2522lay%2Bjudge%2522%26delta%3D60.
132. „Chapter 8 The Case-Law of the ECtHR on the Right to an Independent and Impartial Tribunal“. BRILL. https://brill.com/display/book/9789004447493/BP000012.xml?language=en.
133. European Commission. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: 2023 Rule of Law Report: Commission Staff Working Document.* Brussels, 2023-07-05. Nr. SWD(2023) 827 final. EUR-Lex. Žiūrėta 2024 m. kovo 24 d. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023SC0827.
134. *Europos Žmogaus teisių konvencija: iš dalies pakeista protokolais Nr. 11, 14 ir 15 su pirmuoju protokolu ir papildomais protokolais Nr. 4, 6, 7, 12, 13 ir 16.* Strasbourgh: European Court of Human Rights, Council of Europe, 2013. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 4 d. https://www.echr.coe.int/documents/convention_lit.pdf.
135. *Implementation of the European Convention on Human Rights and of the Judgments of the ECtHR in National Case-Law. A Comparative Analysis*. Sud. Janneke Gerards ir Joseph Fleuren. Cambridge, Antwerp, Portland: Intersentia, 2014. https://www.corteidh.or.cr/tablas/29815-1.pdf.
136. „Right to a Fair Trial“. Iš *European Convention on Human Rights: As Amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15, Supplemented by Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12, 13 and 16.* Strasbourgh: European Court of Human Rights, Council of Europe, 2013. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 4 d. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG.
137. „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7“. LRS. Žiūrėta 2024 m. kovo 17 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.114048.
138. „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 1984 m. lapkričio 22 d. protokolas Nr. 7, iš dalies pakeistas protokolu Nr. 11“. LRS. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.415355.

Užsienio valstybių Konstitucijos, Konstitucinių Teismų aktai

1. „Arkansas Constitution“. Justia. https://law.justia.com/constitution/arkansas/article-2/section-7/.
2. „Bill of Rights [1688]“. Legislatio.gov.uk. Žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 2 d. https://www.legislation.gov.uk/aep/WillandMarSess2/1/2/introduction.

3. „Constitution of the United States“. United States Senate. https://www.senate.gov/about/origins-foundations/senate-and-constitution/constitution.htm#a3.
4. „The Constitutional Court of the Republic of Latvia. 1 April 2004 ruling“. Likumi. https://likumi.lv/ta/id/96115-par-likuma-partiesu-varu-75-panta-ietvertas-normas-vardu-vai-tiesas-piesedetajam-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-84-.
5. „Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland“. Bundesministerium der Justiz der Justiz fűr Verbraucherschutz. https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html.
6. „Yttrandefrihetsgrundlag (1991: 1469)“. Sveriges Riksdag. Žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 14 d. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/yttrandefrihetsgrundlag-19911469_sfs-1991-1469/.
7. „Junigrundloven, Danmarks Riges Grundlov Af 5. Juni 1849“. Nykjøbing Mors: Kjøbenhavn Hos C. A. Topp. Žiūrėta 2023 m. kovo 13 d. https://www.kb.dk/e-mat/dod/113418010795.pdf.
8. „Justice and Security (Northern Ireland) Act 2007“. Legislation.gov.uk. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/6/contents.
9. „Konstytucyja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej“. 1952. ISAP. Žiūrėta 2025 m. sausio 11 d. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19520330232/O/D19520232.pdf.
10. „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.“ ISAP. Žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 14 d. https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm.
11. „Kungörelse (1974: 152) om beslutad ny regeringsform“. Sveriges Riksdag. Žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 14 d. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/kungorelse-1974152-om-beslutad-ny-regeringsform_sfs-1974-152.
12. Lerner, Renée Lettow, ir Suja A. Thomas. „The Seventh Amendment. Common Interpretation“. National Constitution Center. Žiūrėta 2021 m. spalio 24 d. https://constitutioncenter.org/interactive-constitution/interpretation/amendment-vii/interps/125.
13. „Magna Carta (1297)“. Legislation.gov.uk. 1215. Žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 2 d. https://www.legislation.gov.uk/aep/Edw1cc1929/25/9?view=plain.
14. „Penktoji Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijos pataisa“. AlegsaOnlinecom. https://lt.alegsaonline.com/art/34247.
15. „Préambule de la Constitution du 27 octobre 1946“. Conseil constitutionnel. https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/preambule-de-la-constitution-du-27-octobre-1946.
16. „Projekt ustawy o sądach pokoju skierowany do Sejmu [PL/EN]“. Prezydent.pl, 2021 m. lapkričio 4 d. Žiūrėta 2024 m. lapkričio 12 d. https://www.prezydent.pl/prawo/ustawy/zgloszone/art,45,prezydencki-projekt-skierowal-do-sejmu-projekt-ustawy-o-sadach-pokoju-.html.
17. „Strafprozeßordnung“. Bundesministerium der Justiz fűr Verbraucherschutz. https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/.

18. „Suomen perustuslaki“. Finlex. Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L3.
19. „Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur“. Conseil constitutionnel. https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur.
20. Trybunał Konstytucyjny. „Wyrok z dnia 29 listopada 2005 r.“ (119/10/A/2005. Sygn. Akt P 16/04). ISAP. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20052412037/T/D20052037TK.pdf.
21. „Tryckfrihetsförordning (1949: 105)“. Sveriges Riksdag. Žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 14 d. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/tryckfrihetsforordning-1949105_sfs-1949-105/.
22. „United States of America 1789 (rev. 1992)“ [Constitution Project]. Constitute. https://www.constituteproject.org/constitution/United_States_of_America_1992.
23. „U.S. Constitution. Sixth Amendment“. Legal Information Institute. https://www.law.cornell.edu/constitution/sixth_amendment.
24. „Ustawa Konstytucyjna“. 1935. ISAP. Žiūrėta 2025 m. sausio 11 d. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19350300227/O/D19350227.pdf.
25. „Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej“. ISAP. Žiūrėta 2025 m. sausio 11 d. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19210440267/O/D19210267.pdf.
26. „Verwaltungsgerichtsordnung“. Bundesministerium der Justiz fűr Verbraucherschutz. https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/.
27. „Wyoming Constitution Art. 1, § 9. Trial by Jury Inviolate“. FindLaw. Atnaujinta 2024 m. sausio 1 d. https://codes.findlaw.com/wy/wyoming-constitution/wy-const-art-1-sect-9.html/.
28. „Wniesione projekty ustaw którym nie został nadany nr druku“. Sejm. Žiūrėta 2024 m. lapkričio 12 d. https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/agent.xsp?symbol=PROJNOWEUST&NrKadencji=9&Kol=D&Typ=UST.
29. „Zivilprozessordnung“. Bundesministerium der Justiz fűr Verbraucherschutz. https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/.

Tarptautiniai teisės aktai

1. „II Osatuomioistuimet. 6 § Käräjäoikeuden jäsenet“. Finlex. Žiūrėta 2023 m. kovo 14 d. https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2016/673#part_2__chp_2__sec_5.
2. „Äktenskapsbalk (1987: 230)“. Sveriges Riksdag. Žiūrėta 2022 m. kovo 4 d. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/aktenskapsbalk-1987230_sfs-1987-230.
3. „Bekendtgørelse af lov om rettens pleje“. LBK nr 938 af 10/09/2019. Retsinformation. Žiūrėta 2023 m. kovo 12 d. https://www.retsinformation.dk/eli/

lta/2019/938/?fbclid=IwAR27qwqL06geNJ2ynu8kjJevH5k163TbVdQM5qg-ZS01XL9MiW89GHSbQB98.
4. „Bekendtgørelse af lov om rettens pleje“. LBK nr 1655 af 25/12/2022. Retsinformation. Žiūrėta 2023 m. kovo 11 d. https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2022/1655.
5. „Civil Rights Act (1964)“. National Archives. https://www.archives.gov/milestone-documents/civil-rights-act.
6. „Code de procédure pénale“. Droit.org. https://codes.droit.org/PDF/Code%20de%20proc%C3%A9dure%20p%C3%A9nale.pdf.
7. „Code du travail“. Droit.org. https://codes.droit.org/PDF/Code%20du%20travail.pdf.
8. „Commercial and Procedural Code of Ukraine“. 1992. Verkhovna Rada of Ukraine. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12?lang=en#Text.
9. „The Contempt of Court Act 1981“. Legislation.gov.uk. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 27 d. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/49.
10. „Cour de cassation, criminelle, Chambre criminelle, 16 octobre 2019, 19-81.084. Publié au bulletin.“ Legifrance. Žiūrėta 2025 m. liepos 28 d. https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000039285263/.
11. „Courts Act“. (Passed 19.06.2002, RT I 2002, 64, 390, Entry into force 29.07.2002). Riigi Teataja. https://www.riigiteataja.ee/en/eli/527032019003/consolide.
12. „Criminal Justice and Courts Act 2015“. Legislation.gov.uk. Žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 8 d. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/2/part/3/crossheading/juries-and-members-of-the-court-martial.
13. „Dekrety Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia: 15.08.1944 r. o wprowadzeniu Sądów Przysięgłych (Dz.U. Nr. 2, poz. 7)“. ISAP. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19440020007/O/D19440007.pdf.
14. „Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego 23.10.1944 r. o powołaniu i ukonstytuowaniu ławy przysięgłych“. ISAP. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19440090047/O/D19440047.pdf.
15. „Deutsches Richtergesetz (DRiG). § 45 Unabhängigkeit und besondere Pflichten des ehrenamtlichen Richters“. Bundesministerium der Justiz fűr Verbraucherschutz. https://www.gesetze-im-internet.de/drig/__45.html.
16. „Ersättningsnivåer regleras i förordning (1982:814). Ersättning till nämndemän“. Sveriges Domstolar. https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman----ett-fortroendeuppdrag/Ersattningar-och-rattigheter/.
17. „Fastighetstaxeringslag (1979: 1152)“. Sveriges Riksdag. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/fastighetstaxeringslag-19791152_sfs-1979-1152/.
18. *Federal Rules of Criminal Procedure*. Washington, D.C.: U.S. Government Publishing Office, 2021. https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_criminal_procedure_-_december_2020_0.pdf.
19. *Federal Rules of Civil Procedure*. Washington, D.C.: U.S. Government Publishing

Office, 2023. https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_civil_procedure_december_1_2022_0.pdf.
20. „Föräldrabalk (1949: 381)“. Sveriges Riksdag. Žiūrėta 2022 m. kovo 4 d. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/foraldrabalk-1949381_sfs-1949-381.
21. „Gerichtsverfassungsgesetz (GVG) für das Deutsche Reich“. Bundesministerium der Justiz fűr Verbraucherschutz. Žiūrėta 2024 m. lapkričio 25 d. https://www.gesetze-im-internet.de/gvg/BJNR005130950.html.
22. „Hur utses nämndemän“. Sveriges Domstolar. Žiūrėta 2022 m. gegužės 27 d. https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman----ett-fortroendeuppdrag/roll-uppgift-och-skyldigheter/.
23. „Lag (1971: 289) om allmänna förvaltningsdomstolar“. Sveriges Riksdag. Žiūrėta 2022 m. kovo 4 d. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1971289-om-allmanna-forvaltningsdomstolar_sfs-1971-289.
24. „Lag (2010: 1882) om åldersgränser för film som ska visas offentligt ir kt.“. Sveriges Riksdag. Žiūrėta 2022 m. kovo 4 d. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1971289-om-allmanna-forvaltningsdomstolar_sfs-1971-289.
25. „Laki käräjäoikeuden lautamiehistä (25.8.2016/657)“. Finlex. Žiūrėta 2022 m. vasario 20 d. https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160675.
26. „Lautamies käräjäoikeudessa [rengtas Teismų administracijos 2021 m. lapkričio 4 d.]“. Oikeus.fi. Žiūrėta 2022 m. kovo 15 d. https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/tuomioistuinlaitos/tuomioistuimet/yleisettuomioistuimet/karajaoikeudet/lautamiehet.html.
27. „Lautamiesten eettiset ohjeet“. Suomen Maallikkotuomarit ry. Žiūrėta 2022 m. kovo 15 d. https://www.maallikkotuomarit.fi/.
28. „Loi du 25 novembre 1941 sur le jury“. Légifrance. https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000498673.
29. „Oikeudenkäymiskaari“. 1.1.1734/4. Finlex. Žiūrėta 2022 m. vasario 20 d. https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Oikeudenk%C3%A4ymiskaari.
30. „Oikeushallinnon asiointipalvelut“. Oikeusministeriö. Žiūrėta 2022 m. kovo 15 d. https://asiointi2.oikeus.fi/sidonnaisuus-ja-sivutoimirekisteri/ilmoitus/search.
31. „On the Judiciary and the Status of Judges“. Verkhovna Rada of Ukraine. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1402-19#Text.
32. „Prawo o ustroju sądów powszechnych“. LexLege. Žiūrėta 2024 m. sausio 4 d. https://lexlege.pl/prawo-o-ustroju-sadow-powszechnych/dzial-i-sady-powszechne/2502/.
33. *Preußischen Ausführungsgesetzes vom* [Prūsijos vykdymo 1878 m. balandžio 24 d. įstatymas].
34. „Rättegångsbalk (1942: 740)“. Sveriges Riksdag. Žiūrėta 2022 m. vasario 16 d.

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/rattegangsbalk-1942740_sfs-1942-740.
35. „Rosporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej“. ISAP. Žiūrėta 2025 m. sausio 11 d. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19280120093/O/D19280093.pdf.
36. „Sozialgesetzbuch Sechstes Buch (SGB)“. Bundesministerium der Justiz fűr Verbraucherschutz. https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_6/__163.html.
37. Die Strafprozessordnung für das Deutsche Reich vom (1. Februar 1877). Bundesministerium der Justiz fűr Verbraucherschutz. https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/.
38. Švedijos Vyriausybės įstatymo projektas dėl apylinkių teismų sudėties patikslinimo Nr. RP 85/2008 rd, 3 sk. Finlex. Žiūrėta 2022 m. vasario 26 d. https://www.edilex.fi/he/sv20080085.pdf.
39. „Työtapaturma – ja ammattitautilaki“. 459/2015. Finlex. Žiūrėta 2022 m. kovo 15 d. https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150459.
40. „Tuoioistuinlaitos Domstolsväsendet“. Oikeus.fi. Žiūrėta 2022 m. gegužės 22 d. https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/tuomioistuinlaitos/tuomioistuimet/yleisettuomioistuimet/karajaoikeudet/lautamiehet.html.
41. „Tuomarinvakuutus“. Suomen Maallikkotuomarit ry. Žiūrėta 2022 m. gegužės 28 d. https://www.maallikkotuomarit.fi/.
42. „Tuomioistuinlaki (25.8.2016/673)“. Finlex. Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160673.
43. „U.S. Code“. Cornell Law School. https://www.law.cornell.edu/uscode/text.
44. „Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego“. ISAP. Žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 23 d. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640430296/U/D19640296Lj.pdf.
45. „Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych“. ISAP. Žiūrėta 2025 m. sausio 11 d. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20010981070/U/D20011070Lj.pdf.
46. „Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych“. ISAP. Žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 23 d. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20101821228/U/D20101228Lj.pdf.
47. „Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny“. ISAP. Žiūrėta 2023 m. rupjūčio 23 d. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf.
48. „Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym“. ISAP. Žiūrėta 2025 m. sausio 11 d. https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000005/U/D20180005Lj.pdf.
49. Vokietijos teismų santvarkos 1877 m. sausio 27 d. ir 1910 m. balandžio 1 d. įstatymai (*Gerichtsverfassungsgesetz für das Deutsche Reich*).
50. Die Zivilprozeßordnung für das Deutsche Reich vom (30. Januar 1877).

Tarptautinių teismų sprendimai

1. Bundesgerichtshof (BGH). Nr. BGH 3 StR 42/96. https://www.bundesgerichtshof.de/EN/Home/homeBGH_node.html.
2. Bundesgerichtshof. 2020 m. spalio 14 d. nutartis byloje Nr. 1 StR 616/19. Beck On-line Die Datenbank. https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Freddok%2Fbecklink%2F2018163.htm&pos=20&hlwords=on; https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&Datum=2020&Seite=23&nr=112299&pos=694&anz=3286.
3. „Case of American Publishing Co. v. Fisher (1897, 166 U.S. 464)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/166/464/.
4. „Case of Apadoca v. Oregon (1972, 406 U.S. 404)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/406/404/.
5. „Case of Apprendi v. New Jersey (2000, 530 U.S. 466)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/530/466/.
6. „Case of Baldwin v. New York (1970, 399 U.S. 66)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/399/66/.
7. „Case of Ballew v. Georgia (1978, 435 U.S. 223)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/435/223/.
8. „Case of Baltimore & Carolina Line Inc. v. Redman (1935, 295 U.S. 654, 657)“. Justia. https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/295/654.
9. „Case of Batson v. Kentucky (1986, 476 U.S. 79)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/476/79/.
10. „Case of Blakely v. Washington (2004, 542 U.S. 296)“. Justia. https://www.law.cornell.edu/supct/html/02-1632.ZS.html.
11. „Case of Burch v. Louisiana (1979, 441 U.S. 130)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/441/130/.
12. „Case of Carter v. Jury Commission of Green County (1970, 396 U.S. 320)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/396/320/.
13. „Case of Castaneda v. Partida (1977, 430 U.S. 482)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/430/482/.
14. „Case of Costello v. United States (1956, 350 U.S. 359)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/350/359/.
15. „Case of Duncan v. Louisiana (1968, 391 U.S. 145, 156)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/391/145/.
16. „Case of Ellis v. Deheer (1922, 2 KB 113)“. vLex. https://vlex.co.uk/vid/ellis-v-deheer-802548601.
17. Case of Frank v. Davenport, Iowa (1898, 75 N.W. 480, 481).
18. Case of Freeman v. Dempsey (1891, 41 111, 554, 556).
19. „Case of Gasperini v. Center for Humanities, Inc. (1996, 518 U.S. 415)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/518/415/.
20. „Case of Goktepe v. Belgium (2005, 50372/99)“. HeinOnline. https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/hurcd15&div=156&id=&page=.

21. „Case of Hurtado v. California (1884, 110 U.S. 516)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/110/516/.
22. „Case of Lockhart v. McCree (1986, 476 U.S. 162, 173–174)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/476/162/.
23. Case of McCadden v. H. M. Advocate (1985) JC 98.
24. „Case of McKeiver v. Pennsylvania (1971, 403 U.S. 528)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/403/528/.
25. Case of Minneapolis & St. Louis R. Co. v. Bombolis (1916, 241 U.S. 211, 221-23).
26. „Case of Neder v. United States (1999, 527 U.S. 1)“ (Scalia, J., dissenting). Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/527/1/.
27. „Case of Patton v. United States (1930, 281 U.S. 276)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/281/276/.
28. Case of People (AG) v. Lehman (1947, No 2, IR 137).
29. Case of People (DPP) v. Haugh (2000, 1 IR 184).
30. Case of the People of the State of California v. Scott Lee Peterson (2020, S132449).
31. „Case of Powers v. Ohio (1991, 499 U.S. 400, 407)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/499/400/.
32. Case of R v. Ali (2009, EWCA Crim 1763).
33. Case of R v. Burdett (2009, EWCA Crim 543).
34. Case of R v. Budai (2011, EWCA Crim 186 at para 37, per Leveson LJ).
35. Case of R v. Cornwall (2009, EWCA Crim 2458 at para [24], per Leveson LJ).
36. Case of R v. Heward (2012, EWCA Crim 890).
37. Case of R v. Hussain (2005, EWCA Crim 2691).
38. Case of R v. Yemoh (2009, EWCA Crim 930).
39. „Case of R v. Young (Stephen) (1995, 2 W.L.R 430)“. The FutureLearn. Žiūrėta 2024 m. spalio 24 d. https://www.futurelearn.com/info/courses/crime-to-punishment/0/steps/27696.
40. Case of R v. L (2011, EWCA Crim 65).
41. Case of R v. Momodou (2005, EWCA Crim 177, 2005, 2 All ER 571).
42. Case of R v. Qureshi (2001, EWCA Crim 1807).
43. Case of R v. Smith (2003, EWCA Crim 283).
44. Case of R v. Stone (2001, EWCA Crim 297).
45. Case of R v. Sussex Justices, ex parte McCarthy (1924, 1 KB 256, 259).
46. „Case of Regina v. Mirza (2004, UKHL 2; 2004, 1 AC 1118 at 1161“. https://publications.parliament.uk/pa/ld200304/ldjudgmt/jd040122/conn-2.htm.
47. „Case of Skidmore v. Baltimore & OR Co. (167 F.2d 54, 2d Cir. 1948)“. Justia. https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/167/54/1493968/.
48. „Case of Skilling v. United States (2010, 561 U.S. 358)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/561/358/.
49. „Case of Stuurman v. H. M. Advocate (1980, 20)“. vLex. https://vlex.co.uk/vid/stuurman-v-h-m-802188497.
50. „Case of Taylor v. Louisiana (1975, 419 U.S. 522, 530)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/419/522/.

51. „Case of the King v. Armstrong (1922, All ER 153)“. ICLR. https://www.iclr.co.uk/document/1921000584/casereport_77641/html.
52. „Case of Trump v. Vance (2020, 591 U.S 140 S. Ct. 2412, 2427)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/591/19-635/.
53. „Case of Turner v. Fouche (1970, 396 U.S. 346)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/396/346/.
54. „Case of United States v. Calandra (1974, 414 U.S. 338)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/414/338/.
55. „Case of Williams v. Florida (1970, 399 U.S. 78)“. Justia. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/399/78/.
56. Case of Witherspoon v. Illinois (1968, 391 U.S. 510, 519–520 n. 15).
57. „Cour de cassation, criminelle, Chambre criminelle, 25 juin 2014, 13-83.072, Publié au bulletin“. Légifrance. https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000029152355?init=true&page=1&query=13-83.072&searchField=ALL&tab_selection=all.
58. „Cour de cassation, criminelle, Chambre criminelle, 1 février 2017, 15-85.199, Publié au bulletin“. Légifrance. https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000033996233?init=true&page=1&query=15-84.511+&searchField=ALL&tab_selection=all.
59. „Cour de cassation, criminelle, Chambre criminelle, 27 mars 2019, 18-82.351, Publié au bulletin“. Légifrance. https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000038373183?init=true&page=1&query=18-82.351&searchField=ALL&tab_selection=all.
60. „Criminal Justice Act 2003“. Legislation.gov.uk. Žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 8 d. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/section/43.
61. „Criminal Justice Act 2003“. Schedule 33. Legislation.gov.uk. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 29 d. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/schedule/33.
62. „Criminal Justice and Courts Act 2015“. Legislation.gov.uk. Žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 8 d. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/2/part/3/crossheading/juries-and-members-of-the-court-martial.
63. „Criminal Practise Directions (2015, VI Trial 26Q.3, 83)“. Judiciary.uk. https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2015/09/crim-pd-2015.pdf.
64. *Curia Regis Rolls*. Vol. III. London: Public Record Office, 1926.
65. *Curia Regis Rolls: 8-10 John*. London: Public Record Office, 1931.
66. *Curia Regis Rolls of the Reign of Henry III*. Vol. XI. No. 2644. London: Her Majesty's Stationery Office, 1955.
67. „Decision No. 2011-625 DC du 10 mars 2011“. Conseil Constitutionnel. https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2011/2011625DC.htm.
68. „Decision No. 2017-694 QPC du 2 mars 2018“. Conseil Constitutionnel. https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2018/2017694QPC.htm.
69. „Judgments – Case of Regina v. Connor and Another (Appellants) (On Appeal from the Court of Appeal (Criminal Division)), Case of Regina v. Mirza (Appellant) (On Appeal from the Court of Appeal (Criminal Division)) (Conjoined

Appeals)“. Parliament.uk. https://publications.parliament.uk/pa/ld200304/ld-judgmt/jd040122/conn-1.htm.
70. „Juries Act 1974“. Legislation.gov.uk. Žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 8 d. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/23/section/3.
71. „Juryordningens «arvtaker» kan falle etter år med misnøye“. Juristen. Žiūrėta 2024 m. spalio 24 d. https://juristen.no/nyheter/2024/05/juryordningens-arvtaker-kan-falle-etter-ar-med-misnoye.
72. Maitland, F. W., red. *Select Pleas of the Crown.* Vol. I. Selden Society, no. 192. London: Bernard Quaritch, 1887.
73. Norvegijos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 12 d. sprendimas HR-2009-01192-P. Byla Nr. 2009/397. Baudžiamasis skundas dėl apkaltinamojo nuosprendžio. Žiūrėta 2024 m. spalio 22 d. https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/translated-rulings/hr-2009-1193-p-.pdf.
74. *Select Cases in the Court of King's Bench Under Edward III*. Vol. VI. Selden Society. London: Bernard Quaritch, 1965.
75. „Sex Disqualification (Removal) Act 1919“. Legislation.gov.uk. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 17 d. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/9-10/71/section/1/enacted.
76. „Sex Disqualification (Removal) Act 1919“. Parliamentary Archives. HL/PO/PU/1/1919/9&10G5c71. https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/tradeindustry/industrycommunity/collections/sex-disqualification-removal-act/sex-disqualification-removal-act/.
77. Švedijos Atundos apylinkės teismas. Bylos Nr. B 268-21, 8, 10. D&B InfoTorg. https://infotorg.se/.
78. Švedijos Atundos apylinkės teismas. Bylos Nr. B 2867-18, 7. D&B InfoTorg. https://infotorg.se/.
79. Švedijos Malmės apygardos teismas. Bylos Nr. B 12337-20, 6. D&B InfoTorg. https://infotorg.se/.
80. Švedijos Solnos apylinkės teismas. Bylos Nr. B 61-21, 6. D&B InfoTorg. https://infotorg.se/.
81. Švedijos Solnos apylinkės teismas. Bylos Nr. B 6964-20, 6, 8. D&B InfoTorg. https://infotorg.se/.
82. Švedijos Solnos apylinkės teismas. Bylos Nr. B 9182-21, 14. D&B InfoTorg. https://infotorg.se/.
83. Švedijos Solnos apylinkės teismas. Bylos Nr. B 9561-21, 15. D&B InfoTorg. https://infotorg.se/.
84. Švedijos Solnos apylinkės teismas. Bylos Nr. B 10973-21, 10. D&B InfoTorg. https://infotorg.se/.
85. Švedijos Upsalos apygardos teismas. Bylos Nr. B 767-20, 8, 10. D&B InfoTorg. https://infotorg.se/.
86. Švedijos Upsalos apygardos teismas. Bylos Nr. B 6559-20, 4. D&B InfoTorg. https://infotorg.se/.

87. Tribunal Supremo. „Sentencia“ (2013-10-02, 706/2013). https://e00-elmundo.uecdn.es/documentos/2013/10/04/otegi.pdf.

Archyvinė medžiaga

1. Baniusevič, Aleksandr. „Kauno magdeburginis teismas“. Fondas Nr. 165 (SA). Apyrašas Nr. 1 (LVIA, 2017), 2. https://lvia.archyvai.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2023/12/TiRVyTHTT9I.pdf.
2. Baniusevič, Aleksandr. „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dvaro asesorių teismas“. Fondas Nr. 17 (SA). Apyrašas Nr. 1 (LVIA, 2001), 2. https://lvia.archyvai.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2023/12/ifUyMovVGCA.pdf.
3. Baniusevič, Aleksandr. „Vilniaus magdeburginis teismas“. Fondas Nr. 22 (SA). Apyrašas Nr. 1 (LVIA, 2000), 2. https://lvia.archyvai.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2023/12/oBzdDJXwTLw.pdf.

Specialioji literatūra

1. *1927–1939 metų Teisininkų kalendoriai*. Kaunas: Lietuvos teisininkų draugija.
2. Abramson, Jeffrey B. *We, the Jury: The Jury System and the Ideal of Democracy, with a New Preface*. Cambridge: Harvard University Press, 2000.
3. Acosta, Matthew C., sud. *Model Jury Instructions: Patent Litigation*. 2nd ed. American Bar Association Book Publishing, 2024.
4. Amar, Akhil Reed. *The Constitution and Criminal Procedure: First Principles*. New Haven: Yale University Press, 1997.
5. „An Analysis of Alternative Constructions of the Requirement That Federal Jurors Be Competent Under State Law“. *Yale Law Journal* 64 (1954–1955): 1059–1069. https://openyls.law.yale.edu/bitstream/handle/20.500.13051/14175/73_64YaleLJ1059_1954_1955_.pdf?sequence=2&isAllowed=y.
6. Anderson, April J. „Peremptory Challenges at the Turn of the Nineteenth Century: Development of Modern Jury Selection Strategies as Seen in Practitioners' Trial Manuals“. *Stanford Journal of Civil Rights & Civil Liberties* 16, 1 (2020): 8–61.
7. Andriulis, Vytautas, Albertas Čaplinskas, Aurelijus Gutauskas, J. Sinkevičius, Ingrida Mačernytė-Panomariovienė, Vita Valeckaitė, Alfonsas Čepas, Andrejus Piliavecas, ir Petras Ragauskas. *Studija dėl tarėjų instituto Lietuvos Respublikoje įsteigimo tikslingumo ir galimybių*. Vilnius: Teisės institutas, 2004.
8. Andriulis, Vytautas, Mindaugas Maksimaitis, Vytautas Pakalniškis, Justinas Sigitas Pečkaitis, ir Antanas Šenavičius. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
9. Andriulis, Vytautas, Vytautas Raudeliūnas, ir Stasys Vansevičius. *Teisės bruožai Lietuvoje XV–XIX a*. Vilnius: Mintis, 1980.
10. Andriulis, Vytautas. „Dėl prisiekusiųjų teismo Lietuvoje poreikio“. *Justitia* 2 (1999): 2–3.
11. Anser, Muhammad Khalid, Zahid Yousaf, Abdelmohsen A. Nassani, Saad M. Alotaibi, Ahmad Kabbani, ir Khalid Zaman. „Dynamic Linkages between

Poverty, Inequality, Crime, and Social Expenditures in a Panel of 16 Countries: Two-Step GMM Estimates". *Journal of Economic Structures* 9 (2020): 1–25. https://journalofeconomicstructures.springeropen.com/articles/10.1186/s40008-020-00220-6.
12. Anwar, Shamena, Patrick Bayer, ir Randi Hjalmarsson. „The Impact of Jury Race in Criminal Trials". *The Quarterly Journal of Economics* 127, 2 (2012): 1017–1055.
13. Anwar, Shamena, Patrick Bayer, ir Randi Hjalmarsson. „Politics in the Courtroom: Political Ideology and Jury Decision Making". *Journal of the European Economic Association* 17, 3 (2018): 834–875. https://academic.oup.com/jeea/article/17/3/834/4981454.
14. Appleman, Laura I. „The Plea Jury". *Indiana Law Journal* 85, 3 (2010): 731–776. https://core.ac.uk/download/pdf/232667189.pdf.
15. Aristotelis. *Politikos*. Iš senosios graikų kalbos vertė Mindaugas Strockis. Vilnius: Pradai, 1997.
16. Asch, Solomon. „Effects of Group Pressure upon the Modification and Distortion of Judgement". Iš *Groups, Leadership and Men: Research in Human Relations*. Sud. Harold Guetzkow, 177–190. Pittsburgh: Carnegie Press, 1951.
17. Asch, Solomon. „Group Forces in the Modification and Distortion of Judgements". Iš Solomon Asch, *Social Psychology*, 450–501. Oxford: Oxford University Press, 1952.
18. Asch, Solomon. „Studies of Independence and Conformity: I, A Minority of One Against a Unanimous Majority". *Psychological Monographs: General and Applied* 70, 9 (1956): 1–70.
19. Asimow, Michael. „Popular Culture and the Adversary System". *Loyola of Los Angeles Law Review* 40, 2 (2007): 653–685.
20. Aspinall, Peter J. „BAME (Black, Asian and Minority Ethnic): The "New Normal" in Collective Terminology". *Journal of Epidemiology Community Health* 75, 2 (2021).
21. Avižonis, Konstantinas. „Teisė ir teismai". Iš *Rinktiniai raštai*. T. 4. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
22. Badó, Attila, Gábor Feleky, ir János Lőrinczi. „Empirical Research in Hungary about Lay and Professional Judge Relations in Mixed Tribunals: Fair or Self-Distancing Aristocratism". *HSOA Journal of Forensic, Legal & Investigative Sciences* 5 (2019): 1–12. https://doi.org/10.24966/FLIS-733X/100028.
23. Bairašauskaitė, Tamara. „Lietuvos teismai Rusijos imperijos laikais". Iš *Lietuvos teismų istorija ir dabartis*, 63–83. Vilnius: Smart Art, 2018. https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2018~1541766999273/J.04~2018~1541766999273.pdf.
24. Bairašauskaitė, Tamara. „Nykstantys Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismai Vilniuje: praktika ir kasdienybė. XVIII ir XIX amžių sandūra". Iš *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis*, sud. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 551–552. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012. https://etalpykla.

lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367189585044/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.
25. Bali, S. Agnes ir Kristy A. Martire. „Exploring Mock Juror Evaluations of Forensic Evidence Conclusion Formats within a Complete Expert Report". *Forensic Science International: Synergy* 10 (2025): 1–10. https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2024.100564.
26. Barkow, Rachel E. „Recharging the Jury: The Criminal Jury's Constitutional Role in an Era of Mandatory Sentencing". *University of Pennsylvania Law Review* 152, 1 (2003): 33–127.
27. Barrett, Anna. „Alabama House Approves Bill Exempting Nursing Mothers from Jury Duty". *The Alabama Reflector*, 2025 m. kovo 4 d. https://alabamareflector.com/briefs/alabama-house-approves-bill-exempting-nursing-mothers-from-jury-duty/.
28. Barry, Brian M. *How Judges Judge: Empirical Insights into Judicial Decision-Making*. Abingdon: Informa Law from Routledge, 2020.
29. Bates, Ed. „The Birth of the European Convention on Human Rights – and the European Court of Human Rights". Iš *The European Court of Human Rights: Between Law and Politics*. Sud. Christofferson Madsen ir Rask Madsen. Oxford: Oxford University Press, 2011.
30. Bates, Ed. *The Evolution of the European Convention of Human Rights: From Its Inception to the Creation of a Permanent Court of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
31. Baublys, Linas. „Teisingumą vykdo tik teismas: chrestomatinės tiesos ir nechrestomatinės problemos". Iš *Viešosios teisės raida: de jure ir de facto problematika*: *mokslo studija*, sud. Gediminas Mesonis, 8–15. Vilnius: MES, 2013: 8–15.
32. Beinoravičius, Darius, ir Milda Vainiutė. „Tarėjų instituto Lietuvos Respublikos teismų sistemoje modelio paieškos teoriniai aspektai". *Tiltai* 79, 2 (2018): 23–41.
33. Bell, John. *Judiciaries within Europe: A Comparative Review (Cambridge Studies in International and Comparative Law)*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
34. Bell, John. „Lay Judges". Iš *The Cambridge Yearbook of European Legal Studies*. Sud. John Bell, Alan Dashwood, John Spencer ir Angela Ward, 293–310. London: Hart Publishing, 2004. https://www.bloomsburycollections.com/monograph-detail?docid=b-9781472562975&tocid=b-9781472562975-chapter14.
35. Bentley, David. *English Criminal Justice in the Nineteenth Century*. London: The Hambledon Press, 1998.
36. Berman, Harold J. *Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis.* Vilnius: Pradai, 1999.
37. Berman, William. *Суд присяжных заседателей*. Москва: Алкиной, 1994.
38. Bieliackinas, Simonas. „Prisiekusieji sprendėjai (dėl klausimo apie tautos elemento dalyvavimą teisiant)". *Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto darbai* VI (1932).
39. Birmontienė, Toma. „Konstitucinis Teismas – savarankiškas ir nepriklausomas

teismas“ (III skyrius). Iš *Konstituciniai ginčai: monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019.
40. Blom-Cooper, Louis. „Article 6 and Modes of Criminal Trial“. *European Human Rights Law Review* 1 (2001): 1–20.
41. Bobek, Michal. „Judicial Selection, Lay Participation, and Judicial Culture in the Czech Republic: A Study in a Central European (Non)Transformation“. *Research Papers in Law* 3 (2014): 15–23. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2526112.
42. Boner, Robert J., ir Gertrude Smith. *Administration of Justice from Homer to Aristotle*. Vol. I. Chicago: University of Chicago Press, 1930.
43. Bonnieu, Michel. „The Presumption of Innocence and the cour d'assises: Is France Ready for Adversarial Procedure?“. *Revue internationale de droit pénal* 72 (2001): 559–577. https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2001-1-page-559.htm#.
44. Bornstein, Brian H., ir Edie Greene. „Jury Decision Making: Implications for and from Psychology“. *Current Directions in Psychological Science* 20, 1 (2011): 63–67. https://www.law.nyu.edu/sites/default/files/upload_documents/Jury-Decision-Making.pdf.
45. Borucka-Arctowa, Maria. „Citizen Participation in the Administration of Justice: Research and Policy in Poland“. Iš *Zur Soziologie des Gerichtsverfahrens: Jahrbuch für Rechtssoziologie und Rechtstheorie*. Vol. 4. Sud. Lawrence M. Friedman ir Manfred Rehbinder, 286–299. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1976.
46. Brewer, Neil, Sophie Harvey, ir Carolyn Semmler. „Improving Comprehension of Jury Instructions with Audio-Visual Presentation“. *Applied Cognitive Psychology* 18, 6 (2004): 765–776.
47. Brindley, Sandy, ir Michele Burman. „Meeting the Challenge? Responding to Rape in Scotland“. Iš *International Approaches to Rape*. Sud. Nicole Westmarland ir Geetanjali Gangoli, 147–168. Bristol: Policy Press, 2012. https://doi.org/10.2307/j.ctt9qgkd6.
48. Brooks, Thom. „Punitive Restoration: Rehabilitating Restorative Justice“. *Raisons politiques* 59, 3 (2015): 73–89.
49. Brunner, Heinrich. *Deutsche Rechtsgeschichte*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1906.
50. Burgess, Pete, Susan Corby, ir Paul L. Latreille. „Lay Judges and Labor Courts: A Question of Legitimacy“. *Comparative Labor Law & Policy Journal* 35 (2014): 191–216. https://pdfs.semanticscholar.org/096e/e7cf43c0e359bec268a8c2152ea1ab175fce.pdf.
51. Bury, John Bagnell. *The Cambridge Ancient History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1932.
52. Burnkrant, Robert, ir Alan Cousineau. „Informational and Normative Social Influence in Buyer Behaviour“. *Journal of Consumer Research* 2, 3 (1975): 206–215.
53. Butėnas, Domas. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybinių ir visuomeninių*

institucijų istorijos bruožai XIII–XVIII a. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1997.
54. Calhoun, George M. *Introduction to Greek Legal Science*. Oxford: Clarendon Press, 1944.
55. Callahan, Cornelius. *The Search for Truth: An Introduction to the Jury Trial Process*. America: Sextant Press Inc., 1997.
56. Carrier, Christopher Daniel. „The Possibility of Special Verdicts by Court-Martial Panels". *Montana Law Review* 83 (2022): 2–40. https://scholarworks.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2491&context=mlr.
57. Casper, Gerhard, ir Hans Zeisel. „Der Laienrichter im Strafprozess. Vier Empirische Studien zur Rechtsvergleichung. Der Laienrichter im Strafprozess. Vier Empirische Studien zur Rechtsvergleichung". *The American Journal of Comparative Law* 30, 1 (1982): 21–86.
58. Casper, Gerhard, ir Hans Zeisel. „Lay Judges in the German Criminal Courts". *The Journal of Legal Studies* 1, 1 (1972): 135–191.
59. Chalmers, James, ir Fiona Leverick. „Methods of Conveying Information to Jurors: An Evidence Review". *Scottish Government*, 2018 m. balandžio 30 d. https://www.gov.scot/publications/methods-conveying-information-jurors-evidence-review-research-findings/.
60. Chirkowska-Smolak, Teresa, ir Marek Smolak. „Oceny moralne w rozumowaniu sędziowskim". *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 79, 2 (2017): 31–46. https://pressto.amu.edu.pl/index.php/rpeis/article/view/9198/8939.
61. Chojniak, Łukasz, ir Łukasz Wiśniewski. „Warszawskiego Ławnicy w postępowaniu karnym – ujęcie historyczne i konstytucyjne". *Wrocławskie studia sądowe* 3, 4 (2013): 47–66. https://wroclaw.sa.gov.pl/wss/files/wss_08-09.pdf.
62. Coen, Mark. „With Cat-Like Tread': Jury Trial and the European Court of Human Rights". *Human Rights Law Review* 14 (2014): 107–131. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/hrlr14&div=8&start_page=107&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
63. Coen, Mark, ir Jonathan Doak. „Embedding Explained Jury Verdicts in the English Criminal Trial". *Legal Studies* 37, 4 (2017): 786–806. https://doi.org/10.1111/lest.12174.
64. Coing, Helmut. *Die Rezeption des Römischen Rechts in Frankfurt am Main*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1939.
65. Comiskey, Marie. „Initiating Dialogue about Jury Comprehension of Legal Concepts: Can the 'Stagnant Pool' Be Revitalised?". *Queen's LJ* 35 (2010): 625–679.
66. *Contempt of Court: A Consultation Paper*. No. 209. London, 2012.
67. Corby, Susan, Pete Burgess, Armin Höland, Hélène Michel, ir Laurent Willemez. „Lay and Professional Judges in Europe's Labour Courts: Does the Professional Judge Dominate?". *Industrial Law Journal* 49, 2 (2020): 1–29. https://gala.gre.ac.uk/id/eprint/24597/3/24597%20CORBY_Lay_Professional_Judges_Dominate_%28AAM%29_2019.pdf.

68. Cornu, Gerard, sud. *Vocabulaire juridique*. 8th ed. Paris: PUF, 2007.
69. Coultas, Julie, ir Edwin van Leeuwen. „Conformity: Definitions, Types and Evolutionary Grounding". Iš *Evolutionary Perspectives on Social Psychology*. Sud. Virgil Zeigler-Hill, Lisa Welling ir Todd Shackelford, 189–202. Cham: Springer, 2015. https://doi.org/10.1007/978-3-319-12697-5.
70. Coulter, Carol. „Court Ruling Could Lead to End of Jury Trial System". *The Irish Times*, 2010 m. vasario 6 d. https://www.irishtimes.com/news/court-ruling-could-lead-to-end-of-jury-trial-system-1.618298.
71. Cover, Aliza Plener. „The Constitutional Guarantee of Criminal Justice Transparency". *Alabama Law Review* 74, 1 (2022): 171–217. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4053849.
72. Coxe, Alfred C. „The Trials of Jury Trials". *Columbia Law Review* 1, 5 (1901): 286–297. https://www.jstor.org/stable/1109513?seq=1.
73. Čentéš, Jozef, Michal Mrva, ir Michal Krajčovič. „The Process of Individualisation of Punishment in Insolvency Crimes". *Entrepreneurship and Sustainability Issues* 6, 2 (2018): 603–619. https://doi.org/10.9770/jesi.2018.6.2(10).
74. Čilinskas, Kęstutis. *Visuomenės atstovų (tarėjų) dalyvavimas teisingumo vykdyme: raida, reikšmė, perspektyvos.* Rankraštis, 2005.
75. Daly, Gillian, ir Rosemary Pattenden. „Racial Bias and the English Criminal Trial Jury". *The Cambridge Law Journal* 64, 3 (2005): 678–710.
76. Dawson, John Philip. *A History of Lay Judges*. Cambridge: Harvard University Press, 1960.
77. De Tocqueville, Alexis. *Democracy in America*. Chicago: University of Chicago Press, 2002.
78. „Déclaration des droits de l'homme et du citoyen du 1789". Conseil constitutionnel. https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789.
79. Dementavičienė, Simona. „Lay Participation in Ukrainian Court Proceedings During Russian Aggression: Constitutional Aspects". Iš *Emerging New Legal Order: The Role of War in Ukraine*, Patrick R. Hugg, Mindaugas Verbickas, Rūta Slidžiauskaitė-Maskoliūnė, Asta Benetytė, Simona Dementavičienė, Juozas Valčiukas, Laura Matjošaitytė ir kt., 1–462. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2024.
80. Dementavičienė, Simona. „Should the Constitution be Amended to Introduce Public Participation to Courts: If so, to What Extent?". *Croma* 8, 2 (2020): 6–31. https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2020~1599113632439/datastreams/DS.002.1.01.ARTIC/content.
81. Dementavičienė, Simona. „Skandinavijos valstybių visuomeninių teisėjų (teismų tarėjų) ir (arba) prisiekusiųjų modeliai: privalumai ir trūkumai". *Jurisprudencija* 29, 1 (2022): 81–105. https://doi.org/10.13165/JUR-22-29-1-04.
82. Dementavičienė, Simona. „The Impact of the Norm of the Polish Constitution Establishing the Lay Participation in the Administration of Justice on the Rule of

Law in Poland". *Przegląd Prawa Konstytucyjnego* 2, 66 (2022): 133–145. https://doi.org/10.15804/ppk.2022.02.11.
83. Dementavičienė, Simona. „Visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą institutas Lietuvos Respublikoje ir kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse: konstituciniai aspektai". Iš *Konstitucija ir teisinė sistema: Liber Amicorum prof. dr. Vytautui Sinkevičiui*, 267–293. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2021. https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/134875a1-1d91-4c1b-a050-48e03d66a227/content.
84. Dementavičienė, Simona. „Visuomeninių teisėjų (teismų tarėjų) dalyvavimas taikant drausmines nuobaudas teisėjams: Lenkijos atvejis". *Jurisprudencija* 28, 2 (2021): 343–364. https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/7002.
85. Deviatnikovaitė, Ieva. „Klaipėdos krašto teismai". *Jurisprudencija* 26, 1 (2019): 78–110. https://doi.org/10.13165//JUR-19-26-1-04.
86. Devianikovaitė, Ieva. *Lietuvos teisininkas Mykolas Römeris*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2024.
87. Deviatnikovaitė, Ieva. *Statutinis teismas: monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2023.
88. Diamond, Seidman S., Mary R. Rose, ir Beth Murphy. „Revisiting the Unanimity Requirement: The Behavior of the Non-Unanimous Civil Jury". *Northwestern University Law Review* 100, (2006): 1–43. https://wwws.law.northwestern.edu/faculty/fulltime/diamond/papers/revisitingunanimitypaper.pdf.
89. Dickens, Linda, Michael Jones, Brian Weekes, ir Moira Hart. *Dismissed: A Study of Unfair Dismissal and the Industrial Tribunal System*. Oxford: Blackwell Pub, 1985.
90. Diesen, Christian. „Lay Judges in Sweden: A Short Introduction". *International Review of Penal Law* 72, 1 (2001): 313–315. https://doi.org/10.3917/ridp.721.0313.
91. Diesen, Christian. *Lekmän som domare.* Stockholm: Nordstedts Juridik AB, 1996.
92. Diesen, Christian. „The Advantages and Disadvantages of Lay Judges from a Swedish Perspective". *Revue internationale de droit penal* 72 (2001): 355–363. https://droit.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2001-1-page-355?lang=en.
93. van Dijk, Frans, Frank van Tulder, ir Bart Diephuis. „Perceptions of Lay Judges About Independence of the Judiciary". Iš *Perceptions of the Independence of Judges in Europe: Congruence of Society and Judiciary*, sud. Frans van Dijk, 1–113. Switzerland: Springer Nature, 2021.
94. van Dijk, Frans. *Perceptions of the Independence of Judges in Europe: Congruence of Society and Judiciary*. Switzerland: Springer Nature, 2021.
95. Dijkstra, Sietske. „The Freedom ot the Judge to Express His Personal Opinions and Convictions under the ECHR". *Utrecht Law Review* 13, 1 (2017): 1–17. https://utrechtlawreview.org/articles/10.18352/ulr.371.
96. Dobryninas, Aleksandras, Anna Drakšienė, Vladas Anna, Gaidys, Eglė Vladas, Vileikienė Eglė, ir Laima Žilinskienė. *Pasitikėjimo Lietuvos teisėsauga profiliai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.

97. Döhring, Erich. *Geschichte der deutschen Rechtspflege seit 1500*. Berlin: Duncker & Humblot, 1953.
98. Donovan, Joseph Wesley. *Tact in Court, or, How Lawyers Win: Containing Sketches of Cases Won by Skill, Wit, Art, Tact, Courage and Eloquence, with Trial Rules and Illustrations from Work of Able Counsel*. Charleston: Nabu Press, 2012.
99. Dorobek Chyrowicz, Barbara. „Moralne uwarunkowania ludzkiej kondycji". *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 1, 97 (2016): 101–121. https://www.pf.uw.edu.pl/images/NUMERY_PDF/097/1-168_Chyrowicz.pdf.
100. Downing, Michael. „The Party Respectfully Requests a Jury Trial on All Issues So Triable: What Issues Are Triable to a Jury and What Issues Should Be Triable to a Jury? A Comment on the Right to a Jury Trial, with a Focus on Civil Trials, and When the Right Exists". *Mercer Law Review* 73, 3 (2022): 1011–1041. https://digitalcommons.law.mercer.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2744&context=-jour_mlr.
101. Driukas, Artūras, ir Virgilijus Valančius. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. T. I. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
102. Dubber, Markus, ir Heikki Pihlajamilki. „Lay Participation in Modern Law: A Comparative Historical Analysis". *Comparative Legal History* 3, 2 (2015): 224–230.
103. Duff, Peter. „The Limitations on Trial by Jury". *Revue internationale de droit penal* 72 (2001): 603–609. https://droit.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2001-1-page-603?lang=en.
104. Duff, Peter. „The Scottish Criminal Jury: A Very Peculiar Institution". Iš *World Jury Systems*. Sud. Neil Vidmar, 173–201. Oxford: Oxford University Press, 2000.
105. Duff, Peter, ir Mark Findlay. „Jury Reform: Of Myths and Moral Panics". *International Journal of the Sociology of Law* 25, 4 (1997): 363–384. https://ink.library.smu.edu.sg/cgi/viewcontent.cgi?article=3962&context=sol_research.
106. Durham III, Alexis M. „Public Opinion Regarding Sentences for Crime: Does It Exist?" *Journal of Criminal Justice* 21, 1 (1993): 1–11. https://doi.org/10.1016/0047-2352(93)90002-5.
107. Dworkin, Ronald. *Rimtas požiūris į teises*. Cambridge: Harward University Press, 1997.
108. „Efter snippa-domen – partierna ser problem med nämndemannasystemet". SVT. 2023 m. balandžio 3 d. https://www.svt.se/nyheter/inrikes/efter-snippa-domen-partierna-ser-problem-med-namndemannasystemet.
109. „Efter snippa-fallet: Två nämndemän lämnar hovrätten för västra Sverige". SVT. Atnaujinta 2023 m. kovo 3 d. https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/efter-snippa-fallet-tva-namndeman-lamnar-hovratten.
110. Eidintas, Alfonsas, ir Raimundas Lopata, sud. *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai, 1917–1918*. Vilnius: Mokslas, 1991.
111. Elek, Jennifer, ir Paula Hannaford-Agor. „First, Do No Harm: On Addressing the Problem of Implicit Bias in Juror Decision Making". *The Journal of the American*

Judges Association 49 (2013): 190–198. https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1446&context=ajacourtreview.
112. Elliott, Mark. „Has the Common Law Duty to Give Reasons Come of Age Yet?“. *University of Cambridge Faculty of Law Research Paper* 7 (2012): 56–74. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2041362.
113. Ellison, Louise, ir Vanessa E. Munro. „Reacting to Rape: Exploring Mock Jurors' Assessments of Complainant Credibility“. *British Journal of Criminology* 49, 2 (2008): 202–219. https://doi.org/10.1093/bjc/azn077.
114. Ellsworth, Phoebe C. „Are Twelve Heads Better Than One?“. *Law and Contemporary Problems* 52, 4 (1989): 205–224.
115. Emmelman, Debra S. „The Effect of Social Class on the Adjudication of Criminal Cases: Class-Linked Behaviour Tendencies Common Sense and the Interpretive Procedures of Court-Appointed Defence Attorneys“. *Symbolic Interaction* 17, 1 (1994): 1–20.
116. Endemann, Wilhelm. *Die Entwicklung des Beweisverfahrens im deutschen Civilprocess seit 1495*. Bonn: Verlag von Friedrich Cohen, 1895.
117. Eriksson, Lina M., ir Kåre Vernby. „Let Me Be the Judge: Ideology, Identity, and Judicial Selection“. *Journal of Experimental Political Science* 1, 10 (2022): 221–230. https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-experimental-political-science/article/let-me-be-the-judge-ideology-identity-and-judicial-selection/DF5503A5E5C5A0E6ABCECB51CD15BF92.
118. Fehr, Hans A. *Deutsche Rechtsgeschichte*. Berlin: de Gruyter, 1952.
119. FitzGerald, Chloe, Angela Martin, Delphine Berner, ir Samia Hurst. „Interventions Designed to Reduce Implicit Prejudices and Implicit Stereotypes in Real World Contexts: A Systematic Review“. *BMC Psychology* 7, 29 (2019): 1–12.
120. Flattery, Saoirse. „L'obligation de motiver la peine criminelle: vers un faible controle de cette nouvelle exigence dans la cour d'assises?“. *Trinity College Law Review* 24 (2021): 167–168.
121. Flower, Cyril Thomas. *Introduction to the Curia Regis Rolls*, *1199-1230 A.D.* Selden Society. London: Bernard Quaritch, 1944.
122. Fujita, Masahiro, ir Syugo Hotta. „The Impact of Differential Information Between Lay Participants and Professional Judges on Deliberative Decision-Making“. *International Journal of Law, Crime and Justice* 38 (2010): 216–235.
123. Fulero, Solomon F. „Afterword: The Past, Present, and Future of Applied Pretrial Publicity Research“. *Law and Human Behavior* 26, 1 (2002): 127–133.
124. Gadson, Marcus. „State Constitutions and Summary Judgment“. *UCLA Law Review* 68, 4 (2021): 1011–1021.
125. Gadson, Marcus Alexander. „State Constitutional Provisions Allowing Juries to Interpret the Law Are Not as Crazy as They Sound“. *St. John's Law Review* 93, 1 (2019): 1–41. https://scholarship.law.campbell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1268&context=fac_sw.
126. Gelumbauskienė, Regina, ir Gintaras Šapoka. *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*. Vilnius: Justitia, 2012.

127. George, Mark. „The State We Are In: The Crisis of Criminal Justice and How We Got Here“. *Manchester Review of Law, Crime and Ethics* 11 (2022): 164–202.
128. Gernet, Louis. *Droit et société dans la Grèce ancienne*. Paris: Recueil Sirey, 1955.
129. Gersdorf, Małgorzata, ir Mateuszm Pilich. „Judges and Representatives of the People: A Polish Perspective“. *European Constitutional Law Review* 16, 3 (2020): 345–378. https://www.cambridge.org/core/journals/european-constitutional-law-review/article/judges-and-representatives-of-the-people-a-polish-perspective/DC41582500DCAB70C884C24249EE661F.
130. Giannoulopoulos, Dimitrios. „Strasbourg Jurisprudence, Law Reform and Comparative Law: A Tale of the Right to Custodial Legal Assistance in Five Countries“. *Human Rights Law Review* 16, 1 (2016): 103–129.
131. Girard, Paul Frédéric. *Histoire de l'organisation judiciaire des Romains.* Paris: A. Rousseau, 1901.
132. Girdwoyń, Katarzyna. *Udział sędziów niezawodowych w rozstrzyganiu spraw karnych. Perspektywa prawnoporównawcza*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o. o., 2021.
133. Glemža, Liudas. „Savivaldos darbas Kauno rotušėje“. AUTC. http://kaunosenamiestis.autc.lt/lt/paieska/objektas/1717/savivaldos-darbas-kauno-rotuseje.
134. Goda, Gintaras. „Prisiekusiųjų teismo įsteigimo Lietuvoje galimybės“. *Justitia* 2 (1999): 4–6.
135. Gordon, Robert, ir Paul Jacobs. „Forensic Psychology: Perception of Guilt and Income“. *Perceptual and Motor Skills* 28, 1 (1969): 143–146.
136. Gordon, Sara. „All Together Now: Using Principles of Group Dynamics to Train Better Jurors“. *Scholarly Commons, UNLV Williams S. Boyd School of Law* 896 (2015): 415–459. https://scholars.law.unlv.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1919&context=facpub.
137. Griškevič, Lina. „1990–1992 metų teismų reforma Lietuvoje“. *Teisė* 81 (2011): 91–103.
138. Guillen, Mauro F. *2030: How Today's Biggest Trends Will Collide and Reshape the Future of Everything.* New York: St. Martin's Press, 2020.
139. Hans, Valerie. „What Difference Does a Jury Make?“. *Yonsei Law Journal* 3, 1 (2012): 1–19. https://people.ucsc.edu/~hfukurai/documents/1-Hans.pdf.
140. Hans, Valerie P. „Jury Systems Around the World“. *The Annual Review of Law and Social Science* 4 (2008): 276–292.
141. Hans, Valerie P., ir Claire M. Germain. „The French Jury at a Crossroads“. *Chicago-Kent Law Review* 86 (2011): 737–768.
142. *Hate Crime in Scotland, 2018–2019*. Edinburgh: COPFS 2019.
143. Hattenhauer, Hans. *Europos teisės istorija*. T. I. Vilnius: VĮ „Registrų centras“, 2009.
144. Heber, Anita, ir Tea Fredriksson. „First Impressions Last? Lay-Judges' Assessments of Credible Victimhood“. *The British Journal of Criminology* 65, 4 (2024): 709–725. https://doi.org/10.1093/bjc/azae086.

145. Helm, Rebecca K. *How Juries Work: And How They Could Work Better*. Oxford: Oxford University Press, 2024.
146. Herber, Erik. *Lay and Expert Contributions to Japanese Criminal Justice*. London: Routledge, 2019.
147. Hignett, Charles. *History of the Athenian Constitution.* Oxford: Clarendon Press, 1952.
148. Hillenkamp, Thomas. „Zur Teilhabe des Laienrichters". Iš *Internationale Perspektiven in Kriminologie und Strafrecht: Festschrift für Günther Kaiser zum 70 Geburtstag*. Sud. Hans-Jörg Albrecht ir kt., 1437–1459. Berlin: Duncker & Humblot, 1998.
149. Hirschl, Andrew J. *Trial Tactics.* Farmington Hills: Gale Ecco, 2010.
150. Hirst, William, Alin Coman, ir Charles Stone. „Memory and Jury Deliberation: The Benefits and Costs of Collective Remembering". Iš *Memory and Law*. Sud. Lynn Nadel ir Walter P. Sinnott-Armstrong, 161–184. New York: Oxford University Press, 2012.
151. Hjort, Maria Astrup. „Sources of Inspiration of Nordic Procedural Law: Choices and Objectives of the Legal Reforms". Iš *Rethinking Nordic Courts*. Sud. Laura Ervo, Pia Letto-Vanamo ir Anna Nylund, 1–289. Springer, 2021. https://www.springerprofessional.de/en/sources-of-inspiration-of-nordic-procedural-law-choices-and-obje/19316610.
152. Hoffman, Morris B. „Peremptory Challenges: Lawyers Are From Mars, Judges Are From Venus". *Green Bag* 3, 2 (Winter 2000).
153. Hoyano, Laura. „Opinion: Judge-Alone Trials Can Deliver Justice – But Only If Defendants Choose Them". *Counsel*, 2020 m. gegužės 5 d. https://www.counselmagazine.co.uk/articles/judge-alone-trials-can-deliver-justice-but-only-if-defendants-choose-them.
154. Holdsworth, William Searle. *A History of English Law*. London: Methuen and Co., 1923.
155. Hope, Lorraine, Amina Memon, ir Peter McGeorge. „Understanding Pretrial Publicity: Predecisional Distortion of Evidence by Mock Jurors". *Journal of Experimental Psychology: Applied* 10, 2 (2004): 111–119. https://doi.org/10.1037/1076-898X.10.2.111.
156. Hostettler, John. *Criminal Jury Old and New: Jury Power from Early Times to the Present Day*. Winchester: Waterside Press, 2004.
157. Hreno, Travis. *Jury Nullification: The Jurisprudence of Jurors' Privilege*. London: Ethics International Press, 2024.
158. Husa, Jaakko. *The Constitution of Finland: A Contextual Analysis*. London: Hart Publishing, 2010.
159. Husa, Jaakko. „The Historical Features of Nordic Law – The Mythical Reality". Iš *Nordic Law – Between Tradition and Dynamism*. Sud. Jaakko Husa, Kimmo Nuotio ir Heikki Pihlajamäki, 15–17. Antwerp-Oxford: Intersentia, 2007.
160. „Independence of the Justice System: Factsheet". ECHR. 2023 m. rugpjūčio 13 d. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_independence_justice_eng.

161. Irvine, Charlie. „What Do "Lay" People Know About Justice? An Empirical Enquiry". *International Journal of the Law in Context* 16, 2 (2020): 1–12 [146–164].
162. Ivković, Sanja Kutnjak. „An Inside View: Professional Judges' and Lay Judges' Support for Mixed Tribunals". *Law & Policy* 25 (2003): 93–122.
163. Ivković, Sanja Kutnjak. „Exploring Lay Participation in Legal Decision-Making: Lessons from Mixed Tribunals". *Cornell International Law Journal* 40, 2 (2007): 429–453.
164. Ivković, Sanja Kutnjak, Shari Seidman Diamond, Valerie P. Hans, ir Nancy S. Marder. *Juries, Lay Judges, and Mixed Courts: A Global Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. https://british-association-comparative-law.org/2022/11/04/juries-lay-judges-and-mixed-courts-a-global-perspective-cambridge-university-press-2021-edited-by-sanja-kutnjak-ivkovic-shari-seidman-diamond-valerie-p-hans-and-nancy-s-marder/.
165. Yanase, Noboru. „A Novel Perspective on the Contributions of Legal Outsiders in Japanese Crimninal Justice: A Book Review (Won an Honorary Mention by the 2020 ALSA Distinguished Book Award Committee)". *Asian Journal of Law and Society* 9, 2 (2021): 336–344. https://doi.org/10.1017/als.2022.12.
166. Yin, Robert K. *Case Study Research and Applications: Design and Methods*. Los Angeles: Sage, 2018.
167. Yuchacz, Piotr W. *Demokracja Deliberacja Partycypacja*. Poznan: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2006.
168. Jackson, John D. „The Case for a Hybrid Jury in Europe". Iš *Juries, Lay Judges, and Mixed Courts: A Global Perspective*. Sud. Sanja Kutnjak Ivković, Shari Seidman Diamond, Valerie P. Hans ir Nancy S. Marder, 304–322. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. https://british-association-comparative-law.org/2022/11/04/juries-lay-judges-and-mixed-courts-a-global-perspective-cambridge-university-press-2021-edited-by-sanja-kutnjak-ivkovic-shari-seidman-diamond-valerie-p-hans-and-nancy-s-marder/.
169. Jackson, John D., ir Nikolay P. Kovalev. „Lay Adjudication and Human Rights in Europe". *Columbia Journal of European Law* 13 (2006): 83–123.
170. Jackson, John, ir Sean Doran. „Diplock and the Presumption Against Jury Trial: A Critique". *Criminal Law Review* (1992): 775–778.
171. Jaconelli, Joseph. „Some Thoughts on Jury Secrecy". *Legal Studies* 10, 1 (1990): 96–103. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/legstd10&div=12&start_page=91&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
172. Janusz-Pohl, Barbara. „Zasada udziału czynnika społecznego". Iš *System prawa karnego procesowego*. T. 3, cz. 2, *Zasady procesu karnego*. Sud. P. Wiliński, 1–3615. Warszawa: Wolters Kluwer, 2014.
173. Jarašiūnas, Egidijus. „Prancūzijos Respublikos konstitucinė sistema". Iš *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*: *mokslo studija*, 681–745. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
174. Jarašiūnas, Egidijus. „Quelques aspects de l'interpretation de principe

constitutionnel d'etat de droit dans la jurisprudence constitutionnelle Lituanienne". *Jurisprudencija* 6, 84 (2006): 16–24. https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367155450893/datastreams/DS.002.2.01.ARTIC/content.

175. Jaroszyński, Piotr. „Etyka – dramat życia moralnego". Iš *Wprowadzenie do filozofii*. Sud. Mieczysław A. Krąpiec, Stanisław Kamiński, Andrzej Maryniarczyk ir Zofia J. Zdybicka, 549–550. Lublin: Oficyna Wydawnicza MOST, 1999.
176. Jastrzębski, Robert. „Udział obywateli w wymiarze sprawiedliwości II rzeczypospolitej". Iš *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*. Sud. Ryszard Piotrowski, 25–44. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021. https://static.profinfo.pl/file/core_products/2021/1/25/5927c8fbb33dcf6c7251722a9b3f3773/Udzial%20obywateli%20-%20profinfo.pdf?view.
177. Jefferson, Thomas. *Notes on the State of Virginia*. Boston: Lilly & Wait, 1832. https://tile.loc.gov/storage-services/service/gdc/lhbcb/04902/04902.pdf.
178. Jočienė, Danutė. „Teismų nešališkumo ir nepriklausomumo garantijos Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje. Teisėjų socialinės garantijos tarptautinių dokumentų požiūriu". *Lietuvos Respublikos Seimas. Jungtinių tautų vystymo programa*. Vilnius, 2004. https://www.lituanistika.lt/content/39863.
179. Jolowicz, Herbert Felix. *Historical Introduction to the Study of Roman Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1954. https://archive.org/details/historicalintro14d0000jolo.
180. Jonaitis, Marius. *Romėnų privatinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
181. Jones, John Walter. *Law and Legal Theory of the Greeks.* Oxford: Clarendon Press, 1956.
182. Juchacz, Piotr W. „Trzy tezy o sędziach społecznych i ich udziale w wymiarze sprawiedliwości w Polsce". *Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna* 1 (2016): 162–163.
183. *Judges: Independence, Efficiency and Responsibilities.* Recommendation CM/Rec(2010)12 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 November 2010. Council of Europe Publishing. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805afb78.
184. „Judgment as a Matter of Law". CALI Lawbooks. https://exercisescivpro.lawbooks.cali.org/chapter/exercise-nine-judgment-as-a-matter-of-law/.
185. Jurcys, Paul. „Declaration of Independence (Jungtinių Valstijų Nepriklausomybės deklaracija (vertimas į lietuvių kalbą))". SSRN. 2022 m. gruodžio 8 d. https://ssrn.com/abstract=4297363.
186. „Juror Misconduct: The Ouija Board Case. Article on Stephen Young Case Where Jury Used a Ouija Board". The FutureLearn. https://www.futurelearn.com/info/courses/crime-to-punishment/0/steps/27696.
187. Kalven, Harry, ir Hans Zeisel. „The American Jury". *Washington and Lee Law Review* 24 (1967): 158–175.
188. Kang, Jerry, Judge Mark Bennett, Devon Carbado, Pam Casey, Nilanjana

Dasgupta, David Faigman, Rachel Godsil, Anthony G. Greenwald, Justin Levinson, ir Jennifer Mnookin. „Implicit Bias in the Courtroom“. *UCLA Law Review* 59, 5 (2011). https://ssrn.com/abstract=2026540.
189. Kardelis, Kęstutis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017.
190. Kaser, Max. „Zum Ursprung des geteilten römischen Zivilprozessverfahrens“. Iš *Festschrift für Leopold Wenger*. Bd. I. Sud. Paul Koschaker, 1–284. München: C. H. Beck, 1944.
191. Kaspar, Johannes, ir Susanne Stübner. „A German Perspective“. Iš *Safeguarding the Quality of Forensic Assessment in Sentencing*. Sud. Michiel Van der Wolf, 145–174. New York: Routledge, 2022. https://www.taylorfrancis.com/chapters/oa-edit/10.4324/9781351266482-7/german-perspective-johannes-kaspar-susanne-st%C3%BCbner.
192. Kazlauskas, Raimundas „Jėgos teisė ir teisės jėga formuojantis graikų poliui“. *Logos* 62 (2009): 106. http://www.litlogos.eu/L63/Logos_63_098_109_Kazlauskas.pdf.
193. Kelman, Herbert. „Compliance, Identification and Internalization: Three Processes of Attitude Change“. *The Journal of Conflict Resolution* 2, 1 (1958): 51–60.
194. Kemp, Andrew. „Collaboration v Individualism: What Is Better for the Rising Academic?“. *The Qualitative Report* 18, 50 (2013): 4–6.
195. Kern, Eduard. *Geschichte des Gerichtsverfassungsrechts*. München: C. H. Beck, 1954.
196. Ketcham, Orman W. „McKeiver v. Pennsylvania: The Last Word on Juvenile Adjudications?“. *Cornell Law Review* 57 (1971–1972): 561–570. https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4003&context=clr.
197. Kiaupa, Zigmantas. „Miestai“. Iš *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*. Sud. Mindaugas Paknys, Liudas Jovaiša, Eligijus Raila, Rimvydas Petrauskas ir Vytautas Ališauskas, 351–364. Vilnius: Aidas, 2001.
198. Kiaupa, Zigmantas. *Kauno istorija. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 m.* T. 1. Kaunas: Versus aureus, 2010.
199. Kielin-Maziarz, Joanna. „Konstytucyjna zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości“. Iš *Transformacja systemów wymiaru sprawiedliwości*. T. I, *Pozycja ustrojowa władzy sądowniczej i uwarunkowania transformacji*, sud. Jerzy Andrzej Jaskiernia, 590–606. Warszawa: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2011.
200. Klausa, Ekkehard. *Ehrenamtliche Richter: Ihre Auswahl und Funktion, empirisch untersucht*. Frankfurt am Main: Athenäum-Verlag, 1972.
201. Kleinfeller, Georg. *Die geschichtliche Entwicklung des Tatsacheneides in Deutschland*. Berlin: Carl Heymanns Verlag, 1891. https://books.google.lt/books?id=31sK-1cGW22AC&pg=PR8&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=-false.
202. Köcher, Renate. „Großes Vertrauen in die deutsche Justiz“. *Frankfurter Allgemeine*

Zeitung, 2014 m. rugpjūčio 20 d. https://www.ifd-allensbach.de/fileadmin/kurzberichte_dokumentationen/FAZ_August_Justiz.pdf.
203. Koehler, Jonathan. „Train Our Jurors". *Faculty Working Papers, Northwestern University School of Law* 141 (2006): 303–325. https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/facultyworkingpapers/141/.
204. Kopp, Carol M. „What Is a Deed of Release? Definition, How It Works, and Example". Investopedia, 2022. Žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 6 d. https://www.investopedia.com/terms/d/deed_of_release.asp.
205. Kosonoga, Jacek. „Skład sądu na rozprawie głównej". *Ius Novum* 4 (2016): 83–101.
206. Kozak, Artur. „Kryzys podstawności prawa". Iš *System prawny a porządek prawny*. Sud. O. Bogucki ir S. Czepita, 1–17. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2008.
207. Kroliczek, Pawel. „Juries and Justices of the Peace in the United States of America". *Krytyka Prawa*, *Niezalezne Studia and Prawem* 4 (2020): 87–104.
208. Kühne, Hans-Heiner. „Laienkompetenz gegen Expertenkompetenz im Strafrecht?". Iš *Alternativen zur Strafjustiz und die Garantie individueller Rechte der Betroffenen*. Sud. Heike Jung, 175–183. Bonn: Forum Verlag Godesberg, 1989.
209. Kūris, Egidijus. „Apie (ne)pagarbą teisei". *Notariatas* 13 (2012): 6–18. https://www.lituanistika.lt/content/43029.
210. Kūris, Egidijus. „On the Rule of Law and the Quality of the Law: Reflections of the Constitutional-Turned-International Judge". *Teoría y Realidad Constitucional*, 42 (2018): 156–157.
211. „Lagförslaget är djupt problematiskt". Svenska Dagbladet, 2023 m. gegužės 2 d. https://www.svd.se/a/O8eVM3/lagforslaget-om-deltagande-i-terrororganisation-ar-djupt-problematiskt-skriver-debattorer.
212. Landsbergis, Vytautas. *Konstitucijų dalykai. Lietuvos naujausios istorijos papildai. Pasakojimas dokumentais apie 1988–1992 metų laikotarpį Lietuvoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2024.
213. Landsman, Stephan. „Appellate Courts and Civil Juries". *University of Cincinnati Law Review* 70 (2002): 893–895.
214. Lanthier, Stephanie, Janice Du Mont, ir Robin Mason. „Responding to Delayed Disclosure of Sexual Assault in Health Settings: A Systematic Review". *Trauma, Violence, & Abuse* 19, 3 (2016): 251–265.
215. Laskowski, Michał. „Granice udziału obywateli w wymiarze sprawiedliwości". Iš *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*. Sud. Ryszard Piotrowski. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.
216. Lastauskienė, Giedrė, Rūta Latvelė, Jevgenijus Machovenko, Donatas Murauskas, Arnas Stonys, ir Dovilė Valančienė. *Teisės teorija: vadovėlis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2024.
217. Latvelė, Rūta, ir Mindaugas Lankauskas. „Mokslo išvada dėl tarėjų instituto įdiegimo į Lietuvos Respublikos teisinę sistemą galimybės". *Teisės e-aktualijos* 3, 6 (2014): 4–15. http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/aktualijos-14_3_Nr6.pdf.

218. Lautmann, Rüdiger. „Rechtsfindung als Karriereberuf“. Iš *Festschrift für Rudolf Wassermann zum sechzigsten Geburtstag*. Sud. Christian Broda, 109–121. Neuwied: Luchterhand, 1985.
219. Laužikas, Egidijus, Valentinas Mikelėnas, ir Vytautas Nekrošius. *Civilinio proceso teisė*. T. I. Vilnius: Justitia, 2003.
220. Leipold, Andrew D. „Why Grand Juries Do Not (and Cannot) Protect the Accused“. *Cornell Law Review* 80, 2 (1995): 260–324. https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2544&context=clr.
221. Lengle, Joseph. „Die Auswahl der Richter im römischen Quästionsprozeß“. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung* 53, 276 (1933): 294–295.
222. Lennartz, Oliver. „Erziehung durch Jugendschöffen?“. *Richter ohne Robe* 17, 1 (2017): 3–5.
223. Leonas, Petras. „Aequitas Lietuvos teismuose“. *Teisė* 23 (1933): 176.
224. Lerner, Renée Lettow. *The Jury: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2023.
225. Leszczyński, Leszek. *Klauzule generalne w stosowaniu prawa*. Lublin: Pro Scientia Yuridica, 1986.
226. Letto-Vanamo, Pia. „Courts and Proceedings: Some Nordic Characteristics“. Iš *Rethinking Nordic Courts*. Sud. Laura Ervo, Pia Letto-Vanamo ir Anna Nylund, 21–36. Springer Nature, 2021. https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-030-74851-7_2.pdf.
227. Levy, Ernst. „Statute and Judge in Roman Criminal Law“. *Washington Law Review* 13, 14 (1938): 291–297. https://digitalcommons.law.uw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2446&context=wlr.
228. Lieb, Ethan. „A Comparison of Criminal Jury Decision Rules in Democratic Countries“. *Ohio State Journal of Criminal Law* 5 (2007): 629–644.
229. Lieber, Hasso. *Handbuch für Schöffinnen und Schöffen*. Erfurt: Deutscher Kommunal-Verlag, 1996.
230. Lieber, Hasso, ir Ursula Burchardt. *Laienrichter: Dekoration oder Demokratie am Richtertisch?* Dortmund: Pad-Verlag, 1989.
231. Lieberman, Joel D., ir Jamie Arndt. „Understanding the Limits of Limiting Instructions: Social Psychological Explanations for the Failures of Instructions to Disregard Pretrial Publicity and Other Inadmissible Evidence“. *Psychology, Public Policy, and Law* 6, 3 (2000): 677–711.
232. Lind, Georg. „Jak uczyć studentów wypowiadania się i słuchania innych? Wzmacnianie kompetencji moralno-demokratycznych“. Iš *Edukacja demokratyczna*, sud. Karolina M. Cern, Piotr W. Juchacz ir Ewa Nowak, 1–245. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM, 2009.
233. Lindner, Theodor. *Die Veme*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1896.
234. Lloyd-Bostock, Sally, ir Thomas Cheryl. „The Continuing Decline of the English Jury“. Iš *World Jury Systems*. Sud. Neil Vidmar. Oxford: Oxford University Press, 2000.

235. Loewy, Arnold H. „Religious Neutrality and the Death Penalty“. *William & Mary Bill of Rights Journal* 9, 1 (2000): 191–200. https://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1376&context=wmborj.
236. Logan, John. „Let the Layman Lie: The Case for the Abolition of Jury Trials in Scotland“. *Aberdeen Student Law Review* 11 (2022): 1–32. https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/aberde11&div=7&id=&page=.
237. López, Victor D., ir Eugene T. Maccarrone. „Non-Lawyer Judges Presiding Over Criminal Trials: A Constitutionally Permissible Injustice?“. *The Wake Forest Journal of Law &* Policy 10, 1 (2019): 1–24. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/wfjlapo10&div=4&start_page=1&collection=usjournals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
238. Łukaszewski, Wieslaw. *Mądrość i różne niemądrości*. Sopot: Smak Słowa, 2018.
239. Machnikowska, Anna. *Wymiar sprawiedliwości w Polsce w latach 1944–1950*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersyetetu Gdańskiego, 2008.
240. Machovenko, Jevgenij. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės šaltiniai*. Vilnius: Justitia, 2000.
241. Machovenko, Jevgenij. „Liudytojų ir priesaikos pagalbininkų institutai Lietuvos statutuose“. Iš *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha*. T. 3. Lietuvos istorijos studijos. Specialusis leidinys. Sud. Irena Valikonytė ir Lirija Steponavičienė, 152–162. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005.
242. Machovenko, Jevgenij. *Teisės istorija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019.
243. Machovenko, Jevgenij. *Teisingumo vykdymas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Diskusiniai klausimai*. Vilnius: Justitia, 2007.
244. Machovenko, Jevgenij, Adam Stankevič, Tamara Bairašauskaitė, Mindaugas Maksimaitis, Dovilė Sagatienė, ir Lina Griškevič. *Lietuvos teismų istorija ir dabartis*. Vilnius: Small Art, 2018.
245. Machura, Stefan. „Civil Justice: Lay Judges in the EU Countries“. *Oñati International Inst for the Sociology of Law* 6, 2 (2016): 235–254.
246. Machura, Stefan. *Fairneß und Legitimität.* Baden-Baden: Nomos, 2001.
247. Machura, Stefan. „Interactions between Lay Assessors and Professional Judges in German Mixed Courts“. *International Review of Penal Law* 72 (2001): 451–477.
248. Machura, Stefan. „Media Influence on the Perception of the Legal System“. Iš *Understanding Law in Society*. Vol. 7. Sud. Knut Papendorf, Stefan Machura ir Kristian Andenaes, 239–283. Műnster: LIT Verlag, 2011.
249. Mačys, Vladas. *Civilinio proceso paskaitos*. Kaunas: Teisių fakultetas, 1924.
250. Maican, Ovidiu-Horia. „The English Judicial System“. Iš *Expanding Edges of Today's Administrative Law*. Sud. Jeton Shasivari ir Balázs Hohmann, 1–237. Bucharest: Adjuris, 2021.
251. Maitland, F. W., sud. *Bracton's Note Book*. Selden Society. No. 824. London: C. J. Clay & Sons, 1887. https://ia804605.us.archive.org/6/items/notebook01bracuoft/notebook01bracuoft.pdf.
252. May, Tiggey, Tracey Gyateng, Mike Hough, Bina Bhardwa, Isabella Boyce, ir Juan-Carlos Oyanedel. „Differential Treatment in the Youth Justice System“.

Differential Treatment in the Youth Justice System: Research Report 50. Manchester: Equality and Human Rights Commission, 2010. https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/differential_treatment_in_the_youth_justice_system_final.pdf.
253. Maksimaitis, Mindaugas. „Lietuvos 1933 m. Teismų reformos rengimas". *Jurisprudencija* 24, 2 (2017): 220–237. https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2017~1518446364300/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.
254. Maksimaitis, Mindaugas. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija*. Vilnius: Justitia, 2005.
255. Maksimaitis, Mindaugas. *Užsienio teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
256. Malsch, Marijke. *Democracy in the Courts: Lay Participation in European Criminal Justice System*s. Routledge, 2009. http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/detail/detail?vid=4&sid=13a5bf12-1184-4f5c-910e-181e64e41d06%40sdc-vsessmgr03&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3Qtb-Gl2ZQ%3d%3d#AN=292475&db=e000xww.
257. Malsch, Marijke. „Lay Adjudication around the World". Iš *Oxford Handbook Topics in Criminology and Criminal Justice*. Online ed. Oxford: Oxford Academic, 2014. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935383.013.016.
258. Mandal, Sweta. „Comparative Study of Criminal Laws in U.S.A., UK and Germany". *International Journal of Law Management & Humanities* 3 (2020): 544–548.
259. Marder, Nancy S. „Expanding the Jury: A Provocative Proposal". *Criminal Justice Ethics* 35, 1 (2016): 68–79. https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/crimjeth35&div=7&id=&page=.
260. Marder, Nancy S. „Justice Stevens, the Peremptory Challenge, and the Jury". *Fordham Law Review* 74, 4 (2006): 1683–1729. https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4135&context=flr.
261. Marder, Nancy S. *The Power of the Jury: Transforming Citizens into Jurors*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.
262. Maroń, Grzegorz. „Sędziowie, jako „arbitrzy moralni" i „moraliści" na przykładzie wybranych orzeczeń sądów karnych". *Prokuratura i Prawo* 10–11 (2020). https://sip.lex.pl/komentarze-i-publikacje/czasopisma/sedziowie-jako-arbitrzy-moralni-i-moralisci-na-przykladzie-151383487.
263. Marutschke, Hans-Peter. *Laienrichter in Japan, Deutschland und Europa: Japanisch-Deutsches Symposium*. Berlin: Berliner Wissenschafts, 2006.
264. Mazur, Paweł. „Uwagi o wydawaniu sądów moralnych przez sędziów społecznych w polskim procesie karnym". *Archiwum filozofii prawa i filozofii społecznej* 4 (2022): 86–90.
265. Mazuryk, Marcin, Krzysztof Sadowski, Anna Chmielowiec, ir Małgorzata Polak. *Ławnik – Sędzia Społeczny: Informator*. Warszawa: Ministerstwo Sprawiedliwości – Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 2018. https://www.arch.ms.gov.pl/Data/Files/_public/lawnicy/lawnicy-srodek-i-okladka.pdf.

266. McConville, Michael, ir Wing Hong Chui. *Research Methods for Law*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2024.
267. McLeod, Saul. „Asch Conformity Line Experiment“. *Simply Psychology*, 2018. Žiūrėta 2025 m. sausio 30 d. www.simplypsychology.org/asch-conformity.html.
268. Merkevičius, Remigijus. „Teismo nešališkumo principo samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje“. *Teisė* (2010): 77–78. https://doi.org/10.15388/Teise.2010.0.224.
269. Miller, Arthur. „The Pretrial Rush to Judgment: Are the "Litigation Explosion", "Liability Crisis", and Efficiency Cliches Eroding Our Day in Court and Jury Trial Commitments?“. *NewYork University Law Review* 78, 3 (2003): 982–1134. https://www.nyulawreview.org/wp-content/uploads/2018/08/2.pdf.
270. Miller, Darrell A. H. „Text, History, and Tradition: What the Seventh Amendment Can Teach Us About the Second“. *Yale Law Journal* 122, 4 (2013): 852–938. https://www.yalelawjournal.org/pdf/1128_eqmen6ne.pdf.
271. Miller, Monica, ir Brian Bornstein. „Do Juror Pressures Lead to Unfair Verdicts“. *Monitor of Psychology* 39, 3 (2008): 1–18.
272. Miller, Robert H. „Six of One Is Not a Dozen of the Other: A Reexamination of *Williams v. Florida* and the Size of State Criminal Juries“. *University of Pennsylvania Law Review* 146, (1997–1998): 621–626.
273. Miller, Robert H. *University of Pennsylvania Law Review* 146, 2 (1997–1998): 621–686. https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3434&context=penn_law_review.
274. Mirko, Bagaric. „Proportionality in Sentencing: The Need to Factor in Community Experience, Not Public Opinion“. Iš *Popular Punishment: On the Normative Significance of Public Opinion*, 76–100. New York: Oxford University Press, 2014.
275. Mize, Gregory E., Paula Hannaford-Agor, ir Nicole L. Waters. „State-of-the-States Survey of Jury Improvement Efforts: A Compendium Report“. *Faculty Publications (2007):* 2400. https://scholarship.law.wm.edu/facpubs/2400.
276. Mykolo Romerio universiteto tyrėjai. *Teismo proceso vedimo studija*. Parengta įgyvendinant projektą „Kokybės, paslaugų ir infrastruktūros tobulinimas Lietuvos teismuose“ Nr. LT06-1-NTA-TF-001, 2022. https://grants.teismas.lt/wp-content/uploads/2022/11/Teismo-proceso-vedimo-studija.pdf.
277. Mommsen, Theodor. *Römisches Staatsrecht*. Leipzig: S. Hirzel, 1887.
278. Mommsen, Theodor. *The History of Rome*. Vol. III, *From the Union of Italy to the Subjugation of Carthage and the Greek States*. Transl. William P. Dickson. New York, 1880.
279. Monaghan, Nicola, sud. *Contemporary Challenges in the Jury System. A Comparative Perspective*. Abingdon, New York: Routledge, 2025. https://www.routledge.com/Contemporary-Challenges-in-the-Jury-System-A-Comparative-Perspective/Monaghan/p/book/9781032506531?srsltid=AfmBOoqK7vqrvtnejw7YUIXBemFJPfomjru33wacKrTVFpKFIUnoFFS2.
280. Morrow, Glenn R. „Plato and the Rule of Law“. *Philosophical Review* 50 (1941): 105–126.

281. Mott, Christian, ir Larisa Heiphetz Solomon. „Alternative Punishments: How Laypeople and Judges Impose Alternative Noncarceral Sanctions“. *Psychology, Public Policy, and Law* 30, 3 (2024): 326–347. https://doi.org/10.1037/law0000420.
282. Munch-Petersen, Hans. *Nævninger, en almenfattelig Oversigt*. København: G. E. C. Gads Forlag, 1919. https://jura.ku.dk/jurabog/pdf/juridiske-monografier/munch-petersen_naevninger_1919.pdf.
283. Murray, John L. „The Influence of the European Convention on Fundamental Rights on Community Law“, *Fordham International Law Journal* 33, 5 (2010): 1388–1422. https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2208&context=ilj&httpsredir=1&referer=
284. Murray, Peter L. „The Disappearing Massachusetts Civil Jury Trial“. *Massachusetts Law Review* 89 (2004): 522–572.
285. „Nämndemän bör inte nomineras av partierna“. Svenska Dagbladet, 2023 m. kovo 16 d. https://www.svd.se/a/695Rp0/sveriges-domareforbund-namndeman-bor-inte-nomineras-av-partierna.
286. Nylund, Anna, ir Jørn Øyrehagen Sunde. „Courts and Court Proceedings“. Iš *Nordic Law in European Context*, sud. Pia Letto-Vanamo, Ditlev Tamm, Bent Ole Gram Mortensen, 201–213. Springer Nature, 2021.
287. Novak, Marko. „Sodniki porotniki na tnalum“. *Pravna praksa* 36, 37 (2017): 1–12. https://www.iusinfo.si/literatura/L010Y2017V36-37P34N6/.
288. Nowak, Ewa, ir Georg Lind. „Dyskursywna wolność a sąd moralny. O destruktywnym wpływie stanu wojennego na edukację demokratyczną“. Iš *Edukacja demokratyczna*. Sud. Karolina M. Cern, Piotr W. Juchacz ir Ewa Nowak, 1–245. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM, 2009.
289. O'Leary, Jodie. „Twelve Angry Peers or One Angry Judge“. *Australia Criminal Law Journal* 35, 3 (2011): 154–169.
290. Olivier-Martin, François. *Le tribunal des centumvirs*. Paris, 1904.
291. Orfield, Lester B. „Trial by Jury in Federal Criminal Procedure“. *Duke Law Journal* 29 (1962): 29–84. https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1791&context=dlj.
292. Ormston, Rachel, James Chalmers, Fiona Leverick, Vanessa Munro, ir Lorraine Murray. *Scottish Jury Research: Findings from a Large-Scale Mock Jury Study*. Edinburg: The Scottish Government, 2019. https://core.ac.uk/reader/237022170.
293. „Par likuma „Par tiesu varu“ 75. pantā ietvertās normas vārdu "vai tiesas piesēdētājam“ atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 84. un 92. Pantam“. The Constitutional Court of the Republic of Latvia, 1 April 2004. Likumi. https://likumi.lv/ta/id/96115-par-likuma-partiesu-varu-75-panta-ietvertas-normas-vardu-vai-tiesas-piesedetajam-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-84-.
294. *Pasaulio valstybių konstitucijos*. T. I, II, III. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016. https://archive.org/details/9789955198062_202110, https://repository.mruni.eu/handle/007/16791.
295. *Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft (Pauly-Wissowa)*. Bd. XVII, Halbband 32. Stuttgart: J. B. Metzlersche Buchhandlung, 1935.

296. Pennington, Nancy, ir Reid Hastie. „Explaining the Evidence: Tests of the Story Model for Juror Decision Making“. *Journal of Personality and Social Psychology* 62, 2 (1992): 189–206.
297. Pennington, Nancy, ir Reid Hastie. *Inside the Jury.* Cambridge: Lawbook Exchange, Ltd., 1983.
298. Penrod, Steven, ir Reid Hastie. „A Computer Simulation of Jury Decision Making“. *Psychological Review* 87, 2 (1980): 133–159.
299. Petersen, Thomas. „Die Stunde der Wissenschaft“. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2020 m. birželio 18 d. Nr. 139.
300. Pfister, Wolfgang. „Die Verfahrensabsprache im Strafprozess: Welche Rolle haben die Schöffen?“ *Richter ohne Robe* 22, 2 (2010): 1–175.
301. von Planck, Julius Wilhelm. *Das deutsche Gerichtsverfahren im Mittelalter*. Braunschweig: C. A. Schwetschke und Sohn, 1879.
302. Plucknett, Theodor Frank Thomas. *A Concise History of the Common Law*. Indianapolis: Liberty Fund, 2010. https://oll.libertyfund.org/title/plucknett-a-concise-history-of-the-common-law.
303. Pohl, Łukasz. *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2007.
304. Pollock, Frederic, ir Frederic William Maitland. *The History of English Law before the Time of Edward I*. Vol. I, II. Cambridge: Cambridge University Press, 1898. https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/2313/Pollock_1541-01_LFeBk.pdf; https://oll.libertyfund.org/titles/maitland-the-history-of-english-law-before-the-time-of-edward-i-vol-2.
305. Pomorski, Stanislaw. „Lay Judges in the Polish Criminal Courts: A Legal and Empirical Description“. *Case Western Reserve Journal of International Law* 7, 2 (1975): 198–209. https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2218&context=jil.
306. Pradel, Jean. „L'appel contre les arrêts d'assises: un apport heureux de la loi du 15 juin 2000“. *Dalloz* 25 (2001): 1964–1972.
307. Pratt, Victoria. „Šiuolaikinio teismo vertybė – efektyvi komunikacija ir dėmesys žmogui“. *Teismai.lt* 2, 34 (2019): 17–19. https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2020/12/teismai.lt-birzelis-2019.pdf.
308. Price, Melynda J. *At the Cross: Race, Religion, and Citizenship in the Politics of the Death Penalty*. New York: Oxford University Press, 2015.
309. „Professorinnen und Professoren genießen hohes Ansehen“. *Forschung und Lehre* 27, 2 (2020): 1–12.
310. „Projet de loi sur la participation des citoyens au fonctionnement de la justice pénale et le jugement des mineurs: Etude d'Impact“. Sénat, 2011 m. balandžio 11 d. www.senat.fr/leg/etudes-impact/pjl10-438-ei/pjl10-438-ei.pdf.
311. Purewal, Tony Singh. „Fit for Purpose? A Critique of the Jury System within the English and Welsh Jurisdiction“. *Legal Issues Journal* 9, 1 (2022): 53–68. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.

journals/uklwetrew9&div=8&start_page=53&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
312. Ragauskas, Petras, Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, Mindaugas Lankauskas, Rūta Latvelė, ir Vaidas Kalpokas. *Tarėjų instituto perspektyvos Lietuvoje: monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015. https://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/TAR%C4%96JAI_monografija.pdf.
313. Rasehorn, Theo. „Die Kompetenz des Schöffen in der Praxis". *Richter ohne Robe* 2 (1990): 47–49.
314. Rawls, John. „Outline of a Decision Procedure on Ethics". *The Philosophical Review* 2 (1951): 178–179.
315. Redon, M. *Cour d'assises: Un répertoire de droit pénal et procédure pénale*. Paris: Dalloz, 2013.
316. Reed, John C. *Practical Suggestions for the Management of Law-Suits and Conduct of Litigation Both in and Out of Court*. New York: James Cockcroft & Co, 1875.
317. Reichelt, Jason. „Standing Alone: Conformity, Coercion, and the Protection of the Holdout Juror". *University of Michigan Journal of Law Reform* 40, 3 (2007): 569–622. https://doi.org/10.36646/mjlr.40.3.standing.
318. Remeikis, Vilius. „Teismų santvarka Klaipėdos krašte". *Policija* 19 (1936): 366–377.
319. Rennig, Christoph. „Influence of Lay Assessors and Giving Reasons for the Judgement in German Mixed Courts". *International Review of Penal Law* 72, 1–2 (2001): 481–494.
320. Richardson, Henry Gerald, ir George Osborn Sayles, sud. *Select Cases of Procedure Without Writ Under Henry III*. Selden Society. London: Bernard Quaritch, 1941.
321. Rispoli, Alyssa Nicole. „A Comparative Analysis of Wrongful Conviction Compensation Statutes in the United States, France, and the Netherlands: Adopting More Uniform Compensation Laws". *ILSA Journal of International and Comparative Law* 29, 2 (2023): 308–309.
322. Ryberg, Jesper. „Introduction: Exploring the Normative Significance of Public Opinion for State Punishment". Iš *Popular Punishment: On the Normative Significance of Public Opinion*. Sud. Jesper Ryberg ir Julian V. Roberts, 1–13. New York: Oxford University Press, 2014.
323. Rycak, Artur, Krzysztof Eichstaedt, Gerard Jankowiak, Andrzej Leciak, Barbara Przytuła-Chrostek, Marcin Sosiński, ir Marta Szczoczarz-Krysiak. *Metodyka pracy ławnika*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2011. https://www.kssip.gov.pl/kssip/sites/default/files/4e98efba503938debb323e1ab3b8be91.pdf.
324. Roberts, Julian V., ir Mick Hough. „Custody or Community? Exploring the Boundaries of Public Punitiveness in England and Wales". *Criminology & Criminal Justice* 11, 2 (2011): 181–197.
325. Roberts, Paul. „Does Article 6 of the European Convention on Human Rights Require Reasoned Verdicts in Criminal Trials?". *Human Rights Law Review* 11, 2 (2011): 213–235.

326. Robertson, Geoffrey. „Magna Carta and Jury Trial“. British Library. Paskelbta 2015 m. kovo 13 d. https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-and-jury-trial.
327. Robinzonas, Jokūbas. *Klaipėdos krašto konvencijos komentaras.* T. I. Kaunas: Spaudos fondas, 1934.
328. Römeris, Mykolas. „1921 m. lapkričio 20 d., 1921 m. lapkričio 21 d.“. Iš *Dienoraštis: 1921 m. lapkričio 8-oji – 1922 m. birželio 15-oji.* Vilnius: Versus aureus, 2014.
329. Roots, Roger. „The Rise and Fall of the American Jury“. *Seton Hall Circuit Review* 8, 1 (2011): 1–42. https://scholarship.shu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1059&context=circuit_review.
330. Rossner, Meredith, David Tait, Blake M McKimmie, ir Rick Sarre. „The Dock on Trial: Courtroom Design and the Presumption of Innocence“. *Journal of Law and Society* 44, 3 (2017): 1–35. https://www.researchgate.net/publication/316814515_The_Dock_on_Trial_Courtroom_Design_and_the_Presumption_of_Innocence.
331. Rouméas, Rémi. „The Forced Passage of Law. Victims of Correctionalized Crimes Facing Professional Management of Judicial Delays“. *Droit et société* 111 (2022): 269–288.
332. Ruth, Rudolf. *Zeugen und Eideshelfer in den deutschen Rechtsquellen des Mit-telalters*. Breslau: M. & H. Marcus, 1922.
333. Ruva, Christine L., ir Michelle A. LeVasseur. „Behind Closed Doors: The Effect of Pretrial Publicity on Jury Deliberations“. *Psychology, Crime & Law* 18 (2012): 431–452.
334. Sagatienė, Dovilė. „Sovietinių teismų atkūrimas ir raida Lietuvoje 1944–1956 metais“. *Socialinių mokslų studijos* 5, 1 (2013): 193–213. https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2013~1367189129687/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.
335. Schabas, William. „Ireland, the European Convention on Human Rights, and the Personal Contribution of Seán MacBride“. Iš *Judges, Transition and Human Rights*, sud. John Morison, Kieran McEvoy ir Gordon Anthony, 251–274. Oxford: Oxford University Press, 2007.
336. Schaffner, Joan E. „The Seventh Amendment Right to Civil Jury Trial: The Supreme Court Giveth and the Supreme Court Taketh Away“. *Baltimore Law Review* 31 (2002): 225–271. https://scholarworks.law.ubalt.edu/ublr/vol31/iss2/4/.
337. Schröder, Richard. *Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte*. Berlin, Leipzig: de Gruyter, 1932.
338. von Schulte, Johann Friedrich. *Lehrbuch der deutschen Reichs-und Rechtsgeschichte*. 6th ed. Stuttgart: Verlag von Wilhelm Nitzschke, 1892.
339. Schultz, Marjorie S. „The Jury Redefined: A Review of Burger Court Decisions“. *Law and Contemporary Problems* 43, 4 (1980): 8–23.
340. *Select Pleas in Manorial and Other Seignorial Courts*. Vol. 1. Selden Society. London: Bernard Quaritch, 1889. https://books.google.lt/books?id=_knqwAEACAAJ&pg=PA138-IA1&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false.

341. „Shekarabi: Fel av S-distrikt att kontakta nämndemän i snippa-domen“. SVT. 2023 m. kovo 16 d. https://www.svt.se/nyheter/inrikes/shekarabi-1.
342. Siegel, Stephen A. „The Constitution on Trial: Article III's Jury Trial Provision, Originalism, and the Problem of Motivated Reasoning“. *Santa Clara Law Review* 52 (2012): 405–455. https://digitalcommons.law.scu.edu/lawreview/vol52/iss2/2/.
343. Simson, Gary J., ir Stephen P. Garvey. „Knockin' on Heaven's Door: Rethinking the Role of Religion in Death Penalty Cases“. *Cornell Law Faculty Publications* 292 (2001): 1090–1130. https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1337&context=facpub.
344. Sinkevičius, Vytautas. „Generalinio prokuroro skyrimo ir atleidimo tvarka: retrospektyva ir perspektyva“. *Jurisprudencija*, 23, 1 (2016): 43–57. https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2016~1496398644381/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.
345. Sinkevičius, Vytautas. „Teisėjo atleidimas iš pareigų: konstitucinės doktrinos teoriniai ir praktiniai aspektai“. *Jurisprudencija* 2, 120 (2010): 93–119. https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367171764437/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.
346. Sinkevičius, Vytautas, Jolita Miliuvienė, Egidijus Jarašiūnas, Milda Vainiutė, ir Juozas Žilys, red. *Lietuvos konstitucinė teisė.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022.
347. „Sixth Amendment – Right to a Jury Trial“ (Supreme Court Review). *Journal of Criminal Law and Criminology* 70, 4 (1979): 399–416.
348. Smith, Alisa, ir Michael J. Saks. „The Case of Overturning *Williams v. Florida* and the Six-Person Jury: History, Law, and Empirical Evidence“. *Florida Law Review* 60, 2 (2008): 441–470. https://scholarship.law.ufl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1042&context=flr.
349. Smith, Douglas G. „The Historical and Constitutional Contexts of Jury Reform“. *Hofstra Law Review* 25, 2 (1996): 377–505. https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1958&context=hlr.
350. Smith, Richard Edwin. *The Failure of the Roman Republic*. Cambridge: Cambridge University Press, 1955.
351. Smith, Vicki L. „Impact of Pretrial Instruction on Jurors' Information Processing and Decision Making“. *Journal of Applied Psychology* 76, 2 (1991): 220–228.
352. Smolak, Marek, Teresa Chirkowska-Smolak, ir Wojciech Sadurski. *Rozum publiczny – uzasadnianie sądowe – umysł sędziego*. Poznan: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2020.
353. Spencer, J. R. „Seances, and the Secrecy of the Jury-Room“. *The Cambridge Law Journal* 54, 3 (1995): 519–522. https://doi.org/10.1017/S0008197300097282.
354. Stankevič, Adam. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII amžiaus antroje pusėje.* Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018.
355. Stenton, Doris Mary. „Rolls of the Justices in Eyre. Being Rolls of Pleas and

Assizes for Gloucestershire, Warwickshire and Staffordshire, 1221, 1222“. *Selden Society*. Vol. 59. London: Quaritch, 1940.
356. Stobbe, Otto. *Geschichte der deutschen Rechtsquellen*. Leipzig: Duncker & Humbolt, 1860.
357. Stölzel, Adolf. *Die Entwicklung des gelehrten Richterthums in deutschen Territorien: eine rechtsgeschichtliche Untersuchung mit vorzugsweiser Berücksichtigung der Verhältnisse im Gebiete des ehemaligen Kurfürstenthums Hessen*. Bd. I. Stuttgart: Cotta, 1872. https://doi.org/10.11588/diglit.10463.
358. Strachan-Davidson, James L. *Problems of the Roman Criminal Law*. Oxford: Clarendon Press, 1912. https://archive.org/details/problemsofromanc01strauoft/page/n5/mode/2up.
359. Struić, Gordan. „Pravno uređenje kvalifikacija za participaciju građana laika u suđenju u hrvatskoj od 1848 do 2018“. *Pravni Vjesnik*, 35, 3/4 (2019): 128–127. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=852781.
360. Stubbs, William, ir Henry William Carless Davis, sud. *Select Charters and Other Illustrations of English Constitutional History: From the Earliest Times to the Reign of Edward the First.* Oxford: Clarendon Press, 1921.
361. Studebaker, Christina A., Jennifer K. Robbennolt, Maithilee K. Pathak-Sharma, ir Steven D. Penrod. „Assessing Pretrial Publicity Effects: Integrating Content Analytic Results“. *Law and Human Behavior* 24, 3 (2000): 317–336. https://doi.org/10.1023/a:1005536204923.
362. Su, Anona. „A Proposal to Properly Address Implicit Bias in the Jury“. *Hastings Women's Law Journal* 31, 1 (2020): 79–100. https://repository.uclawsf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1436&context=hwlj.
363. Sunde, Jørn Øyrehagen. „The History of Nordic Legal Culture and Court Culture: The Story of What Should Not Have Been, but Still Came to Be“. Iš *Rethinking Nordic Courts*, sud. Laura Ervo, Pia Letto-Vanamo ir Anna Nylund, 49–67. Springer, 2021.
364. Šimašius, Remigijus. „Teisės aiškinimas ir jo privalomumas“. *Teisės problemos* 2, 44 (2004): 1–20. http://simasius.popo.lt/files/2012/04/Teis%C4%97s-ai%C5%A1kinimas-ir-jo-privalo–mumas-2004.pdf.
365. Štarienė, Lijana. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją*. Vilnius: Registrų centras, 2010.
366. Tamašauskienė, Renata. „Bylų nagrinėjime tarėjai dažnai neaktyvūs“. *Teismai.lt*, 4 (2012): 12–13.
367. Tamm, Ditlev. „Lay Judges and Professionals in Danish Courts“. Iš *Fair Reflection of Society in Judicial Systems – A Comparative Study*. Sud. Sophie Turenne, 147–155. Cham: Springer, 2015.
368. Tampubolon, Manotar. „Jury System in France Cour de Assies: Could It Be Adopted in the Indonesian Criminal Court?“, *Technium Social Sciences Journal* 20 (2021): 401–404.
369. Terrill, Richard J. *World Criminal Justice Systems: A Comparative Survey*.

Routledge, 2010. https://books.google.lt/books?id=hJaEzC1CBe8C&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
370. Thayer, James Bradley. *A Preliminary Treatise on Evidence at the Common Law.* Boston: Little, Beown, and Company, 1898. http://www.minnesotalegalhistoryproject.org/assets/Thayer%20Preliminary%20Treatise%20(1898).pdf.
371. Thomas III, George C. „Remapping the Criminal Procedure Universe". *Virginia Law Review* 83, 8 (1997): 1819–1849.
372. Thomas, Cheryl, ir Nigel Balmer. *Diversity and Fairness in the Jury System*. Ministry of Justice Research Series 2/07. 2007 m. birželis. https://www.ucl.ac.uk/laws/sites/laws/files/diversityfairness.pdf.
373. Thomas, Suja A., ir Collin Stich. „Why (Jury-Less) Juvenile Courts Are Unconstitutional". *Emory Law Journal* 69, 2 (2019): 273–319. https://scholarlycommons.law.emory.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=elj.
374. Tidikis, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija.* Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003.
375. Tyler, Tom R., ir E. Allan Lind. „A Relational Model of Authority in Groups". Iš *Advances in Experimental Social Psychology*, vol. 25, sud. M. P. Zanna (New York: Academic Press, 1992): 115–191.
376. Trechsel, Stefan. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
377. Tubelevičiūtė, Gabija. „Savivaldžių miestų valdininkijos darbolaikis LDK XVI–XVIII a.: Merkinės atvejis". *Vilnius University Open Series* (2022): 51–67. https://www.zurnalai.vu.lt/open-series/article/view/34604/32988.
378. *Udzial lawnikow w postepowaniu karnym*, sud. Leszek Kubicki ir Sylwester Zawadzki. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1970.
379. Vabalaitė, Danutė. „Jungtinės Amerikos Valstijos". Iš *Prisiekusiųjų žiuri, taikos teisėjai ir tarėjai: kaip pasaulio valstybės įgyvendina piliečių teisę dalyvauti teisingumo vykdyme*, 5–10. Vilnius: Valstybės žinios, 2001.
380. Vaičaitis, Vaidotas A. „Lietuvos statutai kaip Lietuvos konstitucionalizmo šaltinis". *Teisė* 89 (2013): 55–68. https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2013~1396876427814/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.
381. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.
382. Vaišvila, Alfonsas. *Teisinė valstybės koncepcija Lietuvoje*. Vilnius: Litimo, 2000.
383. Valikonytė, Irena. *Rex iustissimus. Valdovo teismas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XV a. pabaigoje – XVI a.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023.
384. Valikonytė, Irena, Stanislovas Lazutka, ir Edvardas Gudavičius. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529).* Vilnius: Vaga, 2001.
385. Vansevičius, Stasys. *Feodalinės Lietuvos valstybingumas po Liublino unijos.* Vilnius: Šviesa, 1988.
386. Vansevičius, Stasys. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniai-teisiniai institutai.* Vilnius: Mintis, 1981.
387. Varga, Vladimír. „Prísediaci – ozajstná porota, alebo zbytočná prekážka plynulosti trestného konania pred okresným súdom?". *Ulpianus*, 2016 m. spalio 5 d.

https://www.ulpianus.sk/blog/prisediaci-ozajstna-porota-alebo-zbytocna-prekazka-plynulosti-trestneho-konania-pred-okresnym-sudom/.
388. Varsackytė, Rasa. „Kauno miesto valdžios žmonės XVII–XVIII a. sandūroje“. *Kauno istorijos metraštis* 5 (2004): 7–81. https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367186179397/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content.
389. Vėgėlė, Ignas, ir Laura Kazakevičiūtė. „Teismo precedentas Lietuvos teisės sistemoje: 11 metų patirtis ir siūlomo tarėjų instituto iššūkiai“. *Jurisprudencija* 24, 2 (2017): 256–270.
390. Vilbikas, Alfredas. *Teismai ir teisėjai Lietuvoje (1918–2008)*. Šiauliai: Lietuvos Respublikos teisėjų asociacija ir Nacionalinė teismų administracija, 2009.
391. Villmow, Bernhard., „Kurze Freiheitsstrafe, Ersatzfreiheitsstrafe und gemeinnützige Arbeit“. Iš *Internationale Perspektiven in Kriminologie und Strafrecht. Festschrift für Günther Kaiser zum 70 Geburtstag*. Bd. 2. Sud. Hans-Jörg Albrecht ir kt., 1437–1459. Berlin: Duncker & Humbold Verlag, 1999.
392. Vitkauskas, Dovydas, ir Grigoriy Dikov. *Protecting the Right to a Fair Trial under the European Convention on Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe, 2012. https://rm.coe.int/16806f15fa; https://rm.coe.int/protecting-the-right-to-a-fair-trial-under-the-european-convention-on-/168075a4dd.
393. Voigt, Stefan. „The Effects of Lay Participation in Courts: A Cross-Country Analysis“. *European Journal of Political Economy* 25, 3 (2009): 327–339. https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2009.02.005.
394. Waltoś, Stanisław, ir Piotr Hofmański. *Proces karny. Zarys systemu*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2018.
395. Weiss, Egon. *Studi in onore di Siro Solazzi*. Naples, 1948.
396. Wellman, Francis Lewis. *Day in Court or The Subtle Arts of Great Advocates*. Whitefish: Kessinger Publishing, 2005.
397. Wenger, Leopold. *Praetor und Formel*. Muenchen: Verl. der Bayerischen Akad. der Wiss. u. a., 1926.
398. Weninger, Robert A. „Jury Sentencing in Noncapital Cases: A Case Study of El Paso County, Texas“. *The Yale Law Journal* 108, 7 (2013): 3–40. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2264432.
399. Wiliński, Pawel, ir Piotr Karlik. „Czynnik społeczny w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości“, Art. 182. Iš *Konstytucja RP*. T. II, *Komentarz do art. 87–243*. Sud. M. Safjan ir L. Bosek, 1–1500. Warsaw: Legalis, 2016.
400. Wiliński, Pawel, ir Stanisław Zabłocki. „Sądy społeczne i sędziowie społeczni w procesie karnym“. Iš *Istota i zasady procesu karnego 25 lat później. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Murzynowskiego*, sud. Hanna Gajewska-Kraczkowska ir Maria Rogacka-Rzewnicka, 1–600. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020.
401. „William Penn, Criminal Justice, and the Penn-Mead Trial“. The Quakers in the World. Žiūrėta 2023 m. liepos 30 d. https://www.quakersintheworld.org/quakers-in-action/96/William-Penn-Criminal-Justice-and-the-Penn-Mead-Trial.

402. Winkler, Christopher. „Grand Jury under Fire: The Debate over Reputational Rights and Pennsylvania's Investigating Grand Jury Reports". *Duquesne Law Review* 58, 2 (2020): 301–323. https://dsc.duq.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3866&context=dlr.
403. Wyrębska-Đermanović, Ewa. „Hannah Arendt, prawo do posiadania praw i wyzwania współczesności". *Internetowy Magazyn Filozoficzny Hybris* 48, 1 (2020): 1–12. https://doi.org/10.18778/1689-4286.48.01.
404. Wlassak, Moriz. *Der Judikationsbefehl der römischen Prozess*. Wien: In Kommission bei A. Hölder, 1921.
405. Wróblewski, Jerzy. „Stosowanie prawa (model teoretyczny)". Iš Jerzy Wróblewski. *Pisma wybrane*, Marek Zirk-Sadowski (wybór i wstęp). Warszawa: Wolters Kluwer, 2016.
406. Wróblewski, Jerzy. *Wartości a decyzja sądowa*. Wrocław: Ossolineum, 1973.
407. *Zagadnienia prawne Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej: materiały Sesji Naukowej PAN 4 lipca 1953 r.* T. 3. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1954.
408. Zagrodnik, Jarosław. *Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania sądowego w procesie karnym*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o. o., 2013.
409. Zander, Michael. *A Matter of Justice: The Legal System in Ferment*. Oxford: Oxford University Press, 1989.
410. Zerouki-Cottin, Djoheur, Vanessa Perrocheau, ir Philip Milburn. „The Requirement to Provide Grounds for Criminal Decisions in France: From the Law to Practices. Empirical Analysis of the Ground for French Criminal Trial Court (Cour d'Assises) Decisions". *Revue Juridique Themis* 54, 1 (2020): 75–87.
411. Ziembiński, Zygmunt. *Etyczne problemy prawoznawstwa*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum, 1972.
412. Ziółkowska, Krystyna. „Rola ławnika sądowego w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości". *Media Media – Kultura Kultura – Komunikacja Społeczna* 10, 4 (2014): 69–78. https://docplayer.pl/5719080-Rola-lawnika-sadowego-w-polskim-systemie-wymiaru-sprawiedliwosci.html.
413. Zweigert, Konrad, ir Kotz Hein. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
414. Žalimas, Dainius. „Ekonominės krizės iššūkiai teisėjo ir teismų nepriklausomumui". *Teisė* 94 (2015): 77–98. https://www.researchgate.net/publication/291186325_EKONOMINES_KRIZES_ISSUKIAI_TEISEJO_IR_TEISMU_NEPRIKLAUSOMUMUI.
415. Žydžiūnaitė, Vilma, ir Stanislav Sabaliauskas. *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vilnius: Vaga, 2017.
416. Коваль, Дмитро, Титич, Віталій, Закревська, Євгенія, Савва, Михайло, ir Олександр Банчук. „Чому Україні потрібен суд присяжних Суд". Центр громадянських свобод. 2018 m. gruodžio 12 d. https://ccl.org.ua/reports/chomu-ukrajini-potriben-sud-prysyazhnyh/.

Daktaro disertacijos, kiti mokslo darbai

1. Bowser, Ashley S. „To Conform or Not to Conform: An Examination of the Effects of Mock Jury Deliberation on Individual Jurors“. Disertacija, East Tennessee State University, 2013. https://dc.etsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2320&context=etd.
2. Dahlgren, Madeleine. „Nämndemannaposten – det (o)politiska ämbetetet?“. Daktaro disertacija, Stockholms Universitet, 2010, 1–64.
3. Durançon, Delphine. „La Cour d'assises: une juridiction séculaire et atypique en perpétuelle quête de renovation“. Nepublikuota daktaro disertacija, Université Paris-Saclay (ComUE), 2015. https://theses.fr/2015SACLS140.
4. Griškevič, Lina. „Autentiškos teismų sistemos sukūrimas Lietuvoje“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2013. http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1977472/datastreams/MAIN/content.
5. Jansson, Sandra. „The (Un)Political Lay Judge System in Sweden – An Interview Study of Lay Judges' Views on Their Roles and The Lay Judge System, from a Perspective of Politicization“. Magistro darbas, Lund University, 2022. https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=9033753&fileOId=9033759%20.
6. Noelmans, Ward. „Old Habits Die Hard. Lay Participation in the Criminal Justice Systems of the Netherlands and Belgium“. Disertacija, Ghent University, 2010. https://lib.ugent.be/nl/catalog/rug01:002049144.
7. Rundberg, Madeleine. „Lay Judges and the Swedish Rule of Law: A Qualitative Analysis of Mixed Panels' Argument Construction in Criminal Court Cases“. Magistro darbas, Lund University, 2022. https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=9085089&fileOId=9085093.
8. Sagatienė, Dovilė. „Sovietiniai bendrosios kompetencijos teismai Lietuvoje 1940–1941 ir 1944–1953 metais“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2013. https://vb.mruni.eu/primo-explore/fulldisplay?docid=ELABAETD2183119&context=L&vid=MRU&lang=lt_LT&search_scope=MRU&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=default_tab&query=any,contains,RSFSR%20baud%C5%BEiamasis%20kodeksas&offset=0.
9. Söderström, Peter. „Nämndemannasystemet – ett institut i förändring? Reformarbete och modernisering“. Daktaro disertacija, Lund University, 2015.
10. Šinkūnas, Haroldas. „Teisėjų nepriklausomumo įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2004.
11. Valančius, Tadas. ,,Bendrosios kompetencijos teismų sprendimų instancinė kontrolės sistema Lietuvoje 1918–2003 m.“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2022. https://www.mruni.eu/wp-content/uploads/2022/05/Tadas-Valancius_disertacija_MRUweb.pdf.
12. Valančius, Virgilijus. „Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas“. Daktaro disertacija, Lietuvos teisės universitetas, 2000.

Kiti šaltiniai

1. „28 U.S. Code Chapter 121 Part V - Juries; Trial by Jury“. Legal Information Institute. https://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/part-V/chapter-121.
2. American Bar Association. *Principles for Juries and Jury Trials*. 2023. https://www.ncsc-jurystudies.org/__data/assets/pdf_file/0035/99971/Principles_2024_FINAL.pdf.
3. American Psychological Association. „Stealth Juror“. APA Dictionary of Psychology. Žiūrėta 2025 m. sausio 30 d. https://dictionary.apa.org/stealth-juror.
4. „Andra arvoden och ersättningar“. Sveriges Domstolar. https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman----ett-fortroendeuppdrag/Ersattningar-och-rattigheter/#:~:text=N%C3%A4mndem%C3%A4n%20har%20r%C3%A4tt%20att%20vara,N%C3%A4mndem%C3%A4n%20omfattas%20%C3%A4ven%20av%20f%C3%B6rs%C3%A4kringsskydd.
5. Andriulis, Vytautas. „Miestų teismai“. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: MELC. https://www.vle.lt/straipsnis/miestu-teismai/.
6. Anklage myndigheden. Žiūrėta 2022 m. vasario 16 d. https://anklaemyndigheden.dk/da/dommerne.
7. „Apie teismą“. Lietuvos teismai. Panevėžio apylinkės teismas. Žiūrėta 2023 m. birželio 15 d. https://panevezio.teismai.lt/veikla/apie-teisma/39.
8. „Are Juries Too Stupid for Justice?“. Full Fact. Paskelbta 2013 m. vasario 22 d. Žiūrėta 2025 m. sausio 30 d. https://fullfact.org/crime/are-juries-too-stupid-justice/.
9. Aristotle. „Politics“. Perseus Digital Library, 1275a. https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0058%3Abook%3D3%3Asection%3D1275a.
10. Aristotle. „Politics“. Perseus Digital Library, 1286a. https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0058%3Abook%3D6%3Asection%3D1317b.
11. Aristotle. „Politics“. Perseus Digital Library, 1317b. https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0058%3Abook%3D6%3Asection%3D1317b.
12. Bayerische-staatszeitung. Žiūrėta 2023 m. spalio 6 d. https://www.bayerische-staatszeitung.de/staatszeitung/landtag/detailansicht-landtag/artikel/justizbeeinflussung-durch-rechtsextreme-schoeffen.html#topPosition.
13. „Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen“ (1849). Det Kgl. Bibliotek, 2481. https://grundlov.dab.dk/, https://grundlov.dab.dk/books/grundlov/pdf/Grundlov_full.pdf.
14. Ceder, Kristina Ridal. „Långsiktigt nämndemannauppdrag 2016–2019. Slutrapport (2020, Ju2015/3889/DOM)“. Sveriges Domstolar. 2020 m. kovo 10 d. https://www.domstol.se/globalassets/filer/gemensamt-innehall/rapporter/slutrapport-langsiktigt-namndemannauppdrag-2016-2019.pdf.

15. Civinskas, Remigijus, ir Agnius Urbanavičius. „Miestiečiai“. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: MELC. https://www.vle.lt/straipsnis/miestieciai/.
16. Constitutio criminalis Carolina. https://archive.org/details/bub_gb_TTs_AAAAYAAJ/page/n49/mode/2up?view=theater.
17. „Contradictio in adjecto reikšmė“. *Lietuvių žodynas*. Žiūrėta 2023 m. birželio 26 d. https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Contradictio_in_adjecto.
18. „Courts of appeal“. Oikeus.fi. Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. https://oikeus.fi/tuomioistuimet/en/index/tuomioistuinlaitos/tuomioistuimet/yleisettuomioistuimet/hovioikeudet.html.
19. Defence Barrister. „Crown Court Trial Part 2 – The Jury“ (Defence Barrister, N/D). Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 1 d. https://www.defence-barrister.co.uk/crown-court-trial-jury.
20. „Déroulement d'un procés devant la cour d'assises“. Direction de l'information légale et administrative (Premier ministre). Ministére chargé de la justice, 2018. Žiūrėta 2025 m. vasario 7 d. https://www.dila.premier-ministre.gouv.fr/.
21. Domsdatabasen. Žiūrėta 2023 m. kovo 11 d. https://domsdatabasen.dk/.
22. Domstolsstyrelsen. Domstol. Žiūrėta 2022 m. gegužės 28 d. https://domstol.dk/om-os/domstolsstyrelsen/.
23. „Entschädigung, Steuern, Sozialabgaben, Unfallversicherung“. Schoeffenwahl 2023. https://www.schoeffenwahl.de/arbeitgeber/entsch%C3%A4digung.html.
24. Equality and Diversity UK. „Unconscious Bias Training Course“. Equality and Diversity UK. 2020. Žiūrėta 2025 m. sausio 30 d. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5fd8c859e90e071be5f30531/20-12-14_UBT_BIT_report.pdf.
25. „Ersättningar och rättigheter“. Sveriges Domstolar. https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman----ett-fortroendeuppdrag/Ersattningar-och-rattigheter/#:~:text=N%C3%A4mndem%C3%A4n%20har%20r%C3%A4tt%20att%20vara,N%C3%A4mndem%C3%A4n%20omfattas%20%C3%A4ven%20av%20f%C3%B6rs%C3%A4kringsskydd.
26. *European Day of Lay Judges. Documentary of the Elaboration of the European Charter of Lay Judges*. Berlin, 2012. https://www.parijus.eu/assets/pdf/Europa/documentary-lay-judges-Europe.pdf.
27. Fourth Evaluation Round. Corruption Prevention in Respect of Parliament, Judges and Prosecutors. Evaluation Report Estonia. Council of Europe, 2013. https://rm.coe.int/16806ca048.
28. Greenberg, Daniel. *Jowitt's Dictionary of English Law.* 5th ed. London: Sweet & Maxwell.
29. Group of States against Corruption. https://www.coe.int/en/web/greco.
30. Gudavičius, Edvardas, ir Leonas Mulevičius. „Suolininkas“. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: MELC. https://www.vle.lt/straipsnis/suolininkas/.
31. Gumbis, Jaunius. „Įstatymo aiškinimas“. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: MELC. Žiūrėta 2022 m. gegužės 22 d. https://www.vle.lt/straipsnis/istatymo-aiskinimas/.

32. „Hearsay Evidence“. Collins. https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/hearsay-evidence.
33. „Hēliaia (Athenian Court)“. Britannica. Žiūrėta 2025 m. birželio 25 d. https://www.britannica.com/topic/heliaia.
34. Henckes, Nicolas. „Luxembourg – Description of the Legal System and Legal Research“. GlobaLex. https://www.nyulawglobal.org/globalex/LUXEMBOURG.html.
35. Johannesen, Sven. „Dømt af eliten“. Djøfbladet, 2015 m. gegužės 19 d. Žiūrėta 2023 m. kovo 12 d. https://www.djoefbladet.dk/artikler/2015/05/doemt-af-eliten.
36. Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts. *Handbook for Federal Grand Jurors*. Washington, D.C.: Administrative Office of the United States Courts. Žiūrėta 2025 m. sausio 30 d. https://www.uscourts.gov/sites/default/files/grand-handbook.pdf.
37. Judicial Conference of the United States ir Administrative Office of the United States Courts. *Handbook for Trial Jurors Serving in The United States District Courts*. Washington, D.C.: Administrative Office of the United States Courts, 2003. https://www.uscourts.gov/sites/default/files/trial-handbook.pdf.
38. „Jungtinių Amerikos Valstijų konstitucinė santvarka“. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: MELC. https://www.vle.lt/straipsnis/jungtiniu-amerikos-valstiju-konstitucine-santvarka/.
39. „Juré d'assises“. Service-Public.fr. Žiūrėta 2025 m. vasario 7 d. https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1540.
40. „Jury of One's Peers“. Law.com. Žiūrėta 2023 m. kovo 12 d. https://dictionary.law.com/Default.aspx?selected=1079.
41. „Jury Service“. Gov.uk. Žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 8 d. https://www.gov.uk/jury-service.
42. „Jury Service (What you can claim if you're an employee)“. Gov.uk. https://www.gov.uk/jury-service/whatyou-can-claim-if-youre-an-employee.
43. „Jury Trial and Serious Fraud“. Justice. Žiūrėta 2024 m. balandžio 27 d. https://justice.org.uk/jury-trial-serious-fraud/.
44. „Justitsministeriets Forskningsenhed“. Justitsministeriet. Žiūrėta 2023 m. kovo 12 d. https://www.justitsministeriet.dk/forskning/.
45. Kalven, Harry, ir Hans Zeisel. „Jury“. Britannica. Žiūrėta 2025 m. birželio 25 d. https://www.britannica.com/topic/jury.
46. Kanarskas, Julius. „Kaip kretingiškiai XVII–XVIII a. vykdė teisingumą“. *Pajūrio naujienos*. Paskelbta 2024 m. rugpjūčio 16 d. https://www.pajurionaujienos.com/?act=exp&sid=26929.
47. „Law Lords“. UK Parliament. Žiūrėta 2024 m. kovo 19 d. https://www.parliament.uk/site-information/glossary/law-lords/.
48. „LDK istorija: 1468 metų Kazimiero teisynas“. 15min. 2014 m. birželio 9 d. https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/istorija/ldk-istorija-1468-metu-kazimiero-teisynas-582-432583.
49. Les Cours d'Assises de France. https://www.courdassises.fr/.

50. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 2 d. pranešimas“. Konstitucinis Teismas, 2025 m. gegužės 18 d. https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta691/content#:~:text=Lietuvos%20Respublikos%20Konstitucinis%20Teismas%20buvo,Respublikos%20Seimas%20paskyr%C4%97%20visus%20teis%C4%97jus.
51. „London Declaration of Lay Judges in Europe“. PariJus. Žiūrėta 2024 m. sausio 11 d. https://www.parijus.eu/assets/pdf/ENALJ/D2_London%20Declaration%20of%20Lay%20Judges%20in%20Europe%202011.pdf.
52. Machovenko, Jevgenij. „Magistrato teismas“. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: MELC. https://www.vle.lt/straipsnis/magistrato-teismas/.
53. „Magistratas“. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: MELC. https://www.vle.lt/straipsnis/magistratas/.
54. Mańko, Rafał. „Council of Europe Standards on Judicial Independence“. European Parliament, 2021 m. gegužė. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690623/EPRS_BRI(2021)690623_EN.pdf.
55. Ministry of Justice. „Criminal Court Statistics Quarterly, England and Wales“. Gov.uk. 2016 m. birželio 30 d. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a8053eae5274a2e8ab4f833/criminal-court-statistics-jan-mar-2016.pdf.
56. Ministry of Justice. „Diversity of the Judiciary: 2021 Statistics“. Gov.uk. 2021 m. liepos 15 d. https://www.gov.uk/government/statistics/diversity-of-the-judiciary-2021-statistics.
57. Ministry of Justice. „Law Change Opens Door to Deaf Jurors“. Gov.uk. Paskelbta 2021 m. kovo 9 d. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 17 d. https://www.gov.uk/government/news/law-change-opens-door-to-deaf-jurors.
58. Nämndemännens Riksförbund. https://www.nmrf.se/.
59. „Närvaroplikt“. Sveriges Domstolar. https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman----ett-fortroendeuppdrag/roll-uppgift-och-skyldigheter/.
60. „NOU 2011:13“ [Norvegijos Vyriausybės paskirto specialaus komiteto ataskaita]. Regjeringen.no. Žiūrėta 2025 m. vasario 8 d. https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-13/id648073/.
61. Pacevičienė, Eglė. „Jungtinių Amerikos Valstijų nepriklausomybės karas“. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: MELC. https://www.vle.lt/straipsnis/jungtiniu-amerikos-valstiju-nepriklausomybes-karas/.
62. „Pamedės teisynas“. Visuotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 12 d. https://www.vle.lt/straipsnis/pamede/.
63. Parliamentary Ombudsman of Finland. https://www.oikeusasiamies.fi/en/web/guest.
64. „Petit Jury“. United States Courts. https://www.uscourts.gov/services-forms/jury-service/types-juries.
65. „Population“. Shropshire Council, 2011. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 17 d. https://www.shropshire.gov.uk/information-intelligence-and-insight/facts-and-figures/population/.
66. „Prop. 70 L(2016-2017)“. Regjeringen.no. Žiūrėta 2025 m. vasario 8 d. https://

www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-70-l-20162017/id2546012/#:~:text=Proposisjonen%20omhandler%20endringer%20i%20straffeprosessloven,-to%20fagdommere%20og%20fem%20meddommere.
67. „Regler ved nævningesager“. Danmarks Domstole. Žiūrėta 2022 m. gegužės 30 d. https://www.domstol.dk/alle-emner/straffesag/naevningesager/.
68. „Richter ohne Robe“. DVS. https://schoeffen.de/publikationen.html.
69. „Roll, uppgift och skyldigheter“. Sveriges Domstolar. Žiūrėta 2022 m. sausio 18 d. https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman----ett-fortroendeuppdrag/roll-uppgift-och-skyldigheter/.
70. „Sådan afgøres skyldsspørgsmålet. Om anke fra byret til landsret“. Danmarks Domstole. Žiūrėta 2022 m. gegužės 30 d. https://www.domstol.dk/alle-emner/straffesag/naevningesager/.
71. „Schutz am Arbeitsplatz“. Schoeffenwahl 2023. https://www.schoeffenwahl.de/arbeitgeber/schutzrechte.html.
72. „Suolininkų teismas“. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: MELC. https://www.vle.lt/straipsnis/suolininku-teismas/.
73. Scottish Government. 2018. https://www.gov.scot/publications/methods-conveying-information-jurors-evidence-review-research-findings/.
74. „’Snippa’ Court Case and the Independence of Swedish Lay Judges“. Parliamentary Question, 2023 m. kovo 22 d. Nr. E-000979/2023. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2023-000979_EN.html#ref1.
75. „Solonas“. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: MELC. https://www.vle.lt/straipsnis/solonas/.
76. Spečiūnas, Vytautas. „Didžioji Lietuva“. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: MELC. https://www.vle.lt/straipsnis/didzioji-lietuva/.
77. The Swedish Bar Association. „Advokatsamfundets Rättsstatliga Program“ [The Bar Association’s Rule of Law Programme]. Sveriges advokatsamfund. 2021 m. birželio 10 d. https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/advokatsamfundet/rattsstatligt-program-2021.pdf.
78. „Šefenų teismas“. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: MELC. https://www.vle.lt/straipsnis/sefenu-teismas-1/.
79. Taleb, Nassim Nicholas. „IQ Is a Largely Pseudoscientific Swindle“. Medium. Paskelbta 2019 m. sausio 2 d. Žiūrėta 2025 m. sausio 30 d. https://medium.com/incerto/iq-is-largely-a-pseudoscientific-swindle-f131c101ba39.
80. „Tarėjai, prisiekusieji“. European e-justice. https://e-justice.europa.eu/search_lt?keys=tar%C4%97jai&lang=lt; https://e-justice.europa.eu/search_lt?keys=prisiekusieji&lang=lt.
81. Topping, Alexandra. „Scrap Juries in Rape Trials, Labour MP Suggests“. *The Guardian*, 2018 m. lapkričio 21 d. Žiūrėta 2024 m. spalio 24 d. https://www.theguardian.com/society/2018/nov/21/scrap-juries-in-rape-trials-labour-mp-ann-coffey.
82. „Trial by Jury May Be a Better Choice Than a Bench Trial“. HG.org. Žiūrėta

2021 m. spalio 24 d. https://www.hg.org/legal-articles/trial-by-jury-may-be-a-better-choice-than-a-bench-trial-6613.
83. „Tuomioistuinlaitos“. Oikeus.fi. Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. https://oikeus.fi/tuomioistuimet/en/index/tuomioistuinlaitos/tuomioistuimet/yleisettuomioistuimet/hovioikeudet.html.
84. Tuomioistuinvirasto. Žiūrėta 2022 m. gegužės 22 d. https://www.tuomioistuinvirasto.fi/fi/index/tuomioistuinvirasto.html.

PRIEDAI

1 lentelė. *Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto modeliai*

	Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto modeliai		
Valstybės	Modeliai	Privalumai	Trūkumai
1. *Anglija / Velsas* (**prisiekusiųjų** (*jury*) institutas **baudžiamosiose** bylose Karūnos teisme)	* Įtvirtintas Konstitucijoje. Turi būti prašymas, o teisėjas turi tam neprieštarauti. Teisėjas, atsižvelgdamas į prokuroro kreipimąsi, bylą gali nagrinėti be prisiekusiųjų. * *Teisinis reguliavimas*: Prisiekusiųjų įstatymas, Baudžiamosios justicijos ir teismų įstatymas, Baudžiamasis įstatymas. * *Teisinis statusas*: teisnumas ir veiksnumas, valdžios atstovai negali būti prisiekusiaisiais, nepriekaištinga reputacija, valstybinės kalbos mokėjimas, raštingumas. Atlyginimas nemokamas, prarastos pajamos gali būti kompensuojamos. * *Atrankos procedūros*: kandidatai renkami iš rinkėjų sąrašo elektroniniu būdu iš tos administracinės teritorijos gyventojų, kurioje teismas nagrinėja bylą. * *Teisės ir pareigos teismo procese*: prisiekusieji sprendžia kaltės klausimą, o esant apkaltinamajam nuosprendžiui, skiria bausmę. Nuosprendis priimamas balsų dauguma. Prisiekusiojo pareigos baigiasi, kai baigiama nagrinėti byla. * *Praktinis instituto veikimas*: daugelis bylų nagrinėjamos prisiekusiesiems nedalyvaujant.	* Amžiaus, profesiniu ir lyčių lygybės aspektu užtikrinama, kad priimant nuosprendžius būtų atstovaujama įvairių socialinių grupių interesams. * Rinkėjų registras veikia atsitiktinės atrankos principu, todėl jis yra nešališkas ir sąžiningas. * Prisiekusieji sprendimus priima ne individualiai, o kolektyviai, todėl jiems kyla naujų idėjų ir įžvalgų.	* Nesąmoningas šališkumas dėl lyties, socialinės ir ekonominės padėties. Pvz., iššaginimo bylose, kuriose nukentėjusiajai trūksta fizinių sužalojimų ar emocinių reakcijų, gali nulemti išteisinamąjį nuosprendį. * Rinkėjų registras neužtikrina proporcingo ar lygiaverčio atstovavimo, taip pat nesudaro galimybių įvertinti skirtingą etninių grupių pasiskirstymą tarp prisiekusiųjų. * Prisiekusieji nėra kompetentingi priimti sprendimus sudėtingose bylose. * Prisiekusieji nenori ir (arba) negali skirti daug laiko bylai nagrinėti. * Prisiekusieji sudėtingą teismo procesą gali dar labiau apsunkinti ir (arba) pailginti, o tai nesuderinama su teise į teisingą teismą. * Konformizmas (prisitaikymas prie grupės). * Impulso efektas, kai mažumos nariai pradeda jungtis prie daugumos. * Prisiekusieji savo sprendimo nemotyvuoja. * Teismo proceso neefektyvumas ir dideli šio instituto išlaikymo kaštai. Didėja neišnagrinėtų bylų skaičius. * Vilkinamas teismo procesas. Pvz., kaltinamojo gynėjas nesupažindina prisiekusiųjų su liudytojų sąrašu. Todėl prisiekusįjį, kuris atpažino liudytoją, reikia nušalinti. * Iškilęs poreikis naikinti arba reformuoti prisiekusiųjų institutą.
2. JAV (**prisiekusiųjų** (*jury*) institutas **baudžiamosiose** ir **civilinėse** bylose pirmosios ir antrosios instancijų valstijų teismuose)	Įtvirtintas federalinėje Konstitucijoje ir kai kurių valstijų Konstitucijoje. *Teisinis reguliavimas*: 28 JAV kodeksas, JAV federalinis civilinių teisių kodeksas, JAV federalinės civilinio proceso taisyklės,	* Manoma, kad kai bylas nagrinėja išimtinai teisėjai, jų sprendimai ilgainiui tampa mechaniški ir objektyvumas mažėja.	* Reikalavimas priimti vienbalsį sprendimą. * Teisėjai privalo aiškinti teisę tylėti (teisę neduoti parodymų prieš save). Tačiau kartais vienintelis būdas įtikinti prisiekusiuosius yra šios teisės atsisakyti.

	JAV federalinės baudžiamojo proceso taisyklės. *Teisinis statusas*: teisnumas ir veiksnumas, pilietybė, reikia gyventi atitinkamoje teismo apygardoje, valstybinė kalba, nepriekaištinga reputacija, valdžios atstovai negali būti prisiekusiaisiais. Mokamas atlyginimas, priedai, dienpinigiai ir kitos išmokos. *Atrankos procedūros*: renkami iš rinkėjų sąrašo elektroniniu būdu. Prisiekusiųjų atranka vykdoma ir pačiame teisme, kai sudaromos MPK ir DPK, vyksta kandidatų apklausa (*voir dire*), naudojamas imperatyvaus nušalinimo institutas. *Teisės ir pareigos teismo procese*: sprendžia tik fakto (kaltės) klausimą sunkaus nusikaltimo bylose ir tik jeigu to prašo kaltinamasis, o bausmę skiria, jeigu dydis peržengia įstatyme numatytas ribas. Pareigos baigiasi, kai baigiama nagrinėti byla. Sprendimai priimami vienbalsiai arba balsų dauguma. *Praktinis veikimas*: civilines bylas nagrinėja teisėjai, išskyrus atvejus, kai šalis pateikia prašymą bylą nagrinėti kartu su prisiekusiaisiais. Šis institutas civilinėse bylose iš esmės neveikia. Civilinėje byloje šalys gali prašyti prisiekusiųjų dalyvavimo tam tikriems ginčo klausimams išspręsti. Prisiekusieji gali pateikti savo išvadas dėl faktinių bylos klausimų ir nebūtinai nurodyti, kuri šalis turėtų laimėti. Teisėjas nusprendžia, į kokius klausimus turėtų atsakyti prisiekusieji, ir, remiantis prisiekusiųjų atsakymais, daromos teisinės išvados. Tokio pobūdžio specialusis sprendimas naudingas sudėtingoje byloje, ypač jei sprendimas apskundžiamas. Prisiekusiųjų institutą civilinėse bylose siūloma panaikinti, nes prisiekusieji sprendimus priima mažiau nei 1 proc. bylų.	* Prisiekusiųjų teismas yra viena iš nedaugelio institucijų, kurioje gali dalyvauti nepasiturintys piliečiai. * Prisiekusieji riboja teisėjų savivalę, todėl istoriniu aspektu jie buvo pateisinami. * Prisiekusiaisiais pasitikima todėl, kad jie turi išskirtines galimybes spręsti ginčus dėl faktinių aplinkybių – jų įvairi gyvenimo patirtis ir skirtingi požiūriai leidžia situaciją vertinti iš daugelio perspektyvų. * Jie nekuria teisminių precedentų, todėl sudėtingus sprendimus gali priimti nesukurdami netinkamų precedentų. * Prisiekusiųjų teismo sistema užtikrina nediskriminacinį visuomenės narių įtraukimą į teisingumo vykdymą, taip skatindama gilinti teisines žinias ir plėsti asmens teisių suvokimą.	* Prisiekusieji privalo dirbti savo tiesioginius darbus, o teisingumo vykdymas tiek jiems, tiek valstybei labai brangiai kainuoja. * Teisėjai civilines bylas sprendžia geriau, o teismo procesai yra pigesni, greitesni ir veiksmingesni. * Civiliniame procese dažnai pasiekiamas kompromisas ir sudaromas taikus susitarimas, todėl teismo procesas neįvyksta. * Prisiekusieji dažniausiai nusprendžia ieškovo naudai, nes ribotai supranta įrodinėjimo pareigą – kuri šalis turi įrodyti vienokias ar kitokias aplinkybes. * Prisiekusieji yra linkę priteisti ženkliai daugiau nei teisėjai, ypač kai šalis geba įtikinti subjektyviomis faktinėmis aplinkybėmis. * Sudėtingose ar techninio pobūdžio civilinėse bylose prisiekusieji jų negali veiksmingai nagrinėti dėl patirties, išsimokslinimo ir išsilavinimo stokos. * Prisiekusieji nėra tinkami nepilnamečių asmenų teisėms ir teisėtiems interesams užtikrinti. * Advokatai manipuliuoja prisiekusiųjų atranka teisme, randa būdų strategiškai panaudoti *voir dire*. *Voir dire* kenkia teisingumo ir nešališkumo suvokimui, iškraipomi atsitiktinės atrankos rezultatai. Todėl reikia reformuoti prisiekusiųjų atrankos procedūrą, nušalinimo teisę palikti tik teisėjui. * Plačiai diskutuojama, kaip prisiekusiųjų teismą reikėtų tobulinti. Šiuolaikinis požiūris vis dažniau kelia abejonių dėl prisiekusiųjų instituto tikslingumo net baudžiamosiose bylose – su prisiekusiaisiais išnagrinėjamas 1 proc. bylų.

3. *Vokietija* (**tarėjų** (*schöffen*) institutas **baudžiamosiose** bylose pirmosios ir antrosios instancijų teismuose)	Konstitucijoje neįtvirtintas. *Teisinis reguliavimas*: Teismų įstatymas, BPK. *Teisinis statusas*: teisnumas ir veiksnumas, savanoriškumas, nepriekaištinga reputacija, piliečiai turi gyventi apygardos teismo veiklos teritorijoje, apimančioje atitinkamą apylinkės teismą, mokėti valstybinę kalbą, nebūti bankrutavę, valdžios pareigūnai negali būti tarėjais. Gauna kompensaciją, turi įvairias socialines garantijas, įtvirtinti atleidimo pagrindai. *Atrankos procedūros*: savivaldybių tarybos 5 metams sudaro kandidatų sąrašą. Tarėjus išrenka teisme sudaryta komisija, į kurią įeina ir piliečių. Kiekvienas tarėjas negali dalyvauti daugiau nei 12 teismo posėdžių (dienų) per metus. *Teisės ir pareigos teismo procese*: tarėjai turi tokias pačias teises ir pareigas kaip teisėjai. Teisėjas duoda nurodymų dėl teisės taikymo. Dalyvavimas teismo posėdžiuose nustatomas burtų keliu. Pirmosios instancijos teismo kolegiją sudaro teisėjas ir 2 tarėjai, kaip ir apeliacinės instancijos, tačiau jeigu apygardos teismas yra pirmoji instancija – 3 teisėjai ir 2 tarėjai. Sprendimai priimami balsų dauguma. *Praktinis veikimas*: tarėjai nagrinėja bylas, jeigu jos nepriskirtos išimtinai teisėjams, o nagrinėjamos bylos būna nesudėtingos.	* Teisėjai ir tarėjai bylos rezultatą vertina panašiai, nes bylos nėra sudėtingos. * Paprastai oficialus balsavimas nevyksta, teisėjai ir tarėjai supranta, kad jie turi pasiekti kompromisą. * Tarėjai savo dalyvavimu prisideda prie teismų sprendimų teisėtumo. * Nesudėtingos baudžiamosios bylos tarėjams suprantamesnės nei civilinės ar administracinės. *ivilinėse ir administracinėse bylose vartojamos abstraktesnės teisinės sąvokos, neretai teisiniai santykiai ir kilę ginčai būna labai sudėtingi. * Nepilnamečių bylose tarėjai turi autoritetą, nes privalo turėti mokytojo ar panašią kvalifikaciją.	* Tarėjų pareigos savanoriškos, todėl didžiuosiuose miestuose jų trūksta. Taikomi švelnesni atrankos kriterijai, kurie gali neigiamai paveikti teisingumo vykdymo kokybę. * Teisėjas dėl didesnės patirties ir teisinių žinių gali būti paveikesnis tarėjų atžvilgiu. * Tarėjai, kurie jaučiasi priimami teisėjų, yra linkę pareikšti kitokią nuomonę nei teisėjo. * Pasitaiko, kad tarėjai užmiega, todėl bylą reikia atnaujinti arba nuosprendį panaikinti ir bylą grąžinti nagrinėti iš naujo. * Nors tarėjai ir teisėjai procesiškai yra lygiaverčiai, proceso taisyklės suteikia dominuojančią padėtį teisėjui. Teisėjai tarėjams gali pateikti tik dalį bylos medžiagos (pokalbius telefonu, stenogramas, garso įrašus ir pan.). Toks ribojimas grindžiamas nekaltumo prezumpcija. Tarėjai neturi teisės proceso dalyviams tiesiogiai užduoti klausimų. * Tarėjams trūksta teisinių žinių, todėl sprendžiant teisės klausimus jie priversti pritarti teisėjui. * Svarstomos galimybės tarėjų institutą reformuoti. Pvz., tarėjai galėtų tik stebėti mišraus teismo darbą ir, įvertinę, kad yra netinkami, pasitraukti. Turėtų būti rengiami mokymai ne tik apie teisėjo darbą, bet ir apie nusikaltimų tyrimo procesą, policijos, prokuratūros ir advokatų darbą.

4. Prancūzija (**tarėjų** (*jurés*) institutas **baudžiamosiose** bylose pirmosios ir antrosios instancijų teismuose)	Konstitucijoje neįtvirtintas. *Teisinis reguliavimas*: BPK. *Teisinis statusas*: piliečiai, teisnumas ir veiksnumas, raštingi, nepriekaištinga reputacija, valdžios ir teisėsaugos institucijų atstovai ir bankrutavę asmenys negali būti tarėjais. Atlyginimo negauna, gali gauti dienpinigių, kitų išmokų. *Atrankos procedūros*: savivaldybės meras sudaro metinį sąrašą iš savivaldybės rinkėjų. Sąrašas išsiunčiamas teismui. Teismo komisija, kurioje piliečiai nedalyvauja, sudaro galutinį sąrašą. Teismo posėdyje ištraukiami tarėjų (pakaitinių) vardai. Kaltinamasis (jo advokatas) turi teisę pareikšti nušalinimą. *Teisės ir pareigos teismo procese*: tarėjai su teisėju sprendimus priima vienodo sprendžiamojo balso teise. Teisėjas tarėjams išaiškina teises ir pareigas. Teisėjas perskaito klausimus, į kuriuos kolegija turi atsakyti priimdama nuosprendį. Kolegija pasitaria, ir balsuojama raštu. *Praktinis veikimas*: jeigu už padarytą nusikaltimą gresia didesnė nei 10 metų laisvės atėmimo bausmė, byla nagrinėjama *d'assises* teisme, kuriame veikia tarėjai.	* *D'assises* teismo paskirta bausmė privalo būti individualizuota, atsižvelgiant ir į kaltinamojo asmenybę, turtinę, šeimyninę ir socialinę padėtį. * Tarėjai riboja teisėjo savivalę.	* Tarėjai gali užduoti klausimų kaltinamiesiems ir liudytojams, prieš tai gavę pirmininkaujančio teisėjo leidimą. Todėl kolegijoje vadovauja teisėjas ir jis turi dominuojančią padėtį. * Tarėjai gali tapti įrankiu politinėje plotmėje. Pvz., buvęs prezidentas, vertindamas, kad teisėjai yra pernelyg atlaidūs, buvo padidinęs tarėjų skaičių. Pasikeitus politinei valdžiai, tarėjų plėtros atsisakyta, motyvuojant pernelyg didelėmis išlaidomis ir našta valstybei. * Daugybė reformų, kurias paskatino susirūpinimas dėl tarėjų netinkamo faktų nustatymo, šališkumo ir motyvuotų nuosprendžių trūkumo, išplėtė teisėjų vaidmenį. * Pažeidžiamas teismo operatyvumo principas. * Tarėjai negali susipažinti su byla. Manoma, kad tokia prieiga leistų objektyviau priimti nuosprendį.
5. Lenkija (**tarėjų** (*ławnicy*) institutas **baudžiamosiose ir civilinėse** (šeimos, darbo) bylose visų instancijų teismuose)	Konstitucijoje neįtvirtintas. *Teisinis reguliavimas*: Bendrųjų teismų sistemos įstatymas, Teismų įstatymas, Aukščiausiojo Teismo įstatymas, CPK, BK, BPK. *Teisinis statusas*: teisnumas ir veiksnumas, pilietybė, nepriekaištinga reputacija, vidurinis (profesinis) išsilavinimas, turi gyventi teismo jurisdikcijos teritorijoje, valdžios ir teisėsaugos institucijų atstovai negali būti tarėjais. Mokama kompensacija.	* Atsvara teisėjų rutinai, visuomenės ir teismų tarpusavio pasitikėjimo stiprinimas arba teisės taikymo praturtinimas piliečių patirtimi ir žiniomis, ypač tose srityse, kurių teisėjas neišmano.	* Nėra mechanizmo, kuris leistų tarėjams veiksmingai taikyti atsakomybę už bylos vilkinimą. Įžvelgiama nevienodo teisėjų ir tarėjų teisinio statuso problema. * Tarėjų įtaka sprendimų priėmimui priklauso nuo konkrečių santykių kolegijoje. Labai svarbus teisėjo požiūris į tarėją. Tarėjų poveikis reikšmingesnis, jeigu teisėjai su jais elgiasi kaip su lygiaverčiais partneriais. * Ieškomas optimalus modelis.

	Atrankos procedūros: Aukščiausiojo Teismo tarėjus renka Senatas atviru balsavimu. Apylinkės ir apygardos teismų tarėjus renka savivaldybių tarybos slaptu balsavimu ir teismui pateikia tarėjų (pakaitinių) sąrašus 4 metams. *Teisės ir pareigos teismo procese*: gali dalyvauti iki 12 teismo posėdžių (dienų) per metus. Įgaliojimai baigiasi, kai įsiteisėja apkaltinamasis nuosprendis. Pasitarimą ir balsavimą sudaro diskusija, balsavimas dėl priimamo sprendimo, pagrindinių motyvų ir sprendimo rezoliucinės dalies surašymas. Bylas nagrinėja teisėjas ir 2 tarėjai, o kasacinėje instancijoje – atvirkščiai. *Praktinis veikimas*: kasacinėje instancijoje tarėjai iš esmės nedalyvauja.	* Teismų veiklos stiprinimas. Bylų nagrinėjimas kartu su piliečiais padeda dar labiau sustiprinti teismų sistemos socialinį teisėtumą. * Išskiriama ir teismų kontrolės funkcija, kai teisėjai būna veikiami per tarėjų institutą, kad geriau pasirengtų bylai. * Tarėjų dalyvavimas yra baudžiamųjų teismų struktūros demokratizavimo elementas ir visuomenės nuomonės poveikis nuosprendžio priėmimo procesui. * Tarėjai nagrinėja socialiai jautrias šeimos bylas, pvz., susijusias su vaiko interesais. Darbo bylose jie turi turėti specialių, su darbo santykiais susijusių žinių.	
6. *Danija* (**tarėjų** (*domsmænd*) institutas **baudžiamosiose** bylose pirmosios ir antrosios instancijų teismuose)	Konstitucijoje neįtvirtintas. *Teisinis reguliavimas*: Teisingumo vykdymo įstatymas. *Teisinis statusas*: teisnumas ir veiksnumas, pilietybė, valstybinė kalba, valdžios ir teisėsaugos institucijose dirbantys asmenys negali eiti tokių pareigų. Gauna atlyginimą. *Atrankos procedūros*: tarėjus skiria savivaldybės tarybos paskirta atrankos komisija 4 metų kadencijai. *Teisės ir pareigos teismo procese*: tarėjams suteikti tokie pat įgaliojimai kaip ir teisėjui, priimant nuosprendžius kaltės ir bausmės klausimais. Pirmosios instancijos teismuose bylas nagrinėja teisėjas ir 2 tarėjai, o apeliacinės instancijos – 3 teisėjai ir tarėjai. *Praktinis veikimas*: tarėjai dalyvauja tik jeigu už nusikaltimą gresia laisvės atėmimo bausmė.	* Užtikrinamas skaidrumas, advokatai ir prokurorai įpareigojami duomenis pateikti taip, kad suprastų asmenys, neturintys teisinio išsilavinimo.	* Daugiau galimybių tapti tarėjais turi asmenys iš aukštesnių socialinių ir ekonominių sluoksinių nei kaltinamieji. Kyla grėsmė, kad bus pažeistas konstitucinis teisinės valstybės principas. * Mokymai nėra pakankami, ir tai gali neigiamai paveikti labai sudėtingas (korupcijos) bylas.

7. *Švedija* (**tarėjų** (*nämndemän*) institutas **bendrosios** kompetencijos ir **administraciniuose** teismuose)	Konstitucijoje neįtvirtintas. *Teisinis reguliavimas*: Teismo proceso kodeksas. *Teisinis statusas*: teisnumas ir veiksnumas, savanoriškumas, valdžios ir teisėsaugos institucijų atstovai ar bankrutuojantys asmenys negali tapti tarėjais, nepriekaištinga reputacija. Gauna darbo užmokestį ir mokama kompensacija už faktiškai negautas pajamas, dienpinigiai. *Atrankos procedūros*: kandidatui kreipusis į politinę partiją, ji siūlo kandidatūrą savivaldybių ar regionų (apygardų) tarybоms, kurios paskiria tarėjus. *Teisės ir pareigos teismo procese*: teisėjas pristato bylą ir taikytiną teisę. Baudžiamojoje byloje pirmosios instancijos teismuose kolegiją sudaro 1 teisėjas ir 3 tarėjai, o apeliacinės instancijos – 3 teisėjai ir 2 tarėjai. Šeimos bylas pirmosios instancijos teismuose nagrinėja tarėjas ir teisėjas, apeliacinės instancijos – teisėjas ir 3 tarėjai. Administraciniuose teismuose, jeigu byla nagrinėjama žodinio proceso tvarka, pirmosios instancijos teismuose kolegiją sudaro teisėjas ir 3 tarėjai, o apeliacinės instancijos – 3 teisėjai ir 2 tarėjai. Teisėjas taiko teisę, o tarėjai sprendžia fakto klausimus. Jeigu kolegijoje nesutariama dėl bendro sprendimo, balsuojama, kiekvienas turi po 1 lygiavertį balsą. *Praktinis veikimas*: tarėjai renkami iš visuomenės dalies, kuri neturi teisinio išsilavinimo, pakanka tik gyvenimo patirties.	* Tarėjų vaidmuo – būti visuomenės atstovais ir taip daryti socialinį poveikį teisiniam procesui. * Tarėjų užduotis – įsikišti, kai teisė nukrypsta nuo visuomenės vertybių.	* Tarėjai yra gerokai vyresni, turtingesni ir labiau išsilavinę nei vidutinis švedas. Gyventojų amžiaus, ekonominio ir socialinio atstovavimo nebuvimas gali nulemti konstitucinio teisinės valstybės principo pažeidimą. Toks neatitikimas susijęs su politinių partijų dalyvavimu skiriant tarėjus. * Tarėjai šias pareigas laiko viena iš politinių misijų, nors šis darbas turėtų būti nepolitinis. * Pirmosios instancijos teismuose baudžiamosiose bylose vien tarėjai, be profesionalaus teisėjo balso, gali paskirti kaltinamajam laisvės atėmimo bausmę. * Teisėjui dažnai tenka įrodinėti, kad tarėjai neteisingai suprato, kaip turėtų būti taikoma atitinkama teisės norma. * Tarėjai peržengia savo kompetencijos ribas, faktiškai perimdami teisėjo vaidmenį ir ignoruodami jo nurodymus dėl taikytinos teisės bei jos aiškinimo konkrečioje byloje. * Skirtingi kolegijos nariai tas pačias aplinkybes linkę vertinti prieštaringai. * Kyla pavojus teismų nepriklausomumui.

8. *Suomija* (**tarėjų** (*lautamies*) institutas **baudžiamosiose** bylose pirmosios instancijos teismuose)	Konstitucijoje neįtvirtintas. *Teisinis reguliavimas*: Teismų įstatymas. *Teisinis statusas*: teisnumas ir veiksnumas, pilietybė, gyvenantis teismo jurisdikcijos teritorijoje, vidurinis išsilavinimas, negali bankrutuoti ar eiti pareigas valdžios ar teisėsaugos institucijose. Mokamas atlyginimas, kompensacija, kelionės išlaidos ir dienpinigiai. *Atrankos procedūros*: tarėjus skiria savivaldybių tarybos. *Teisės ir pareigos teismo procese*: kolegiją sudaro teisėjas ir 2 tarėjai, turintys vienodą sprendžiamojo balso teisę. *Praktinis veikimas*: tarėjai dalyvauja tik baudžiamosiose bylose, kuriose gresia didesnė nei 4 metų laisvės atėmimo bausmė.		* Tarėjams suteikta teisė aiškinti teisę negali būti vertinama kaip padedanti siekti teisingumo, kuris yra pamatinio teisinės valstybės principo sudedamoji dalis.

2 lentelė. *Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies ir kitų susijusių nuostatų (ne)pažeidimai, susiję su visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto taikymu*

	Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies ir kitų susijusių nuostatų (ne)pažeidimai, susiję su visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto taikymu	
Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (ne)pažeidimai, susiję su **tarėjų** instituto taikymu	**Konstatuoti pažeidimai** (32 atvejų)	**Nekonstatuoti pažeidimai** (8 atvejų)
Nešališkumo principas	1. *Remli prieš Prancūziją* (1996 m.). 2. *Farhi prieš Prancūziją* (2007 m.).	1. *Elezi prieš Vokietiją* (2008 m.). 2. *Škaro prieš Kroatiją* (2016 m.).
Įstatymu įsteigtas teismas	1. *Moiseyevas prieš Rusiją* (2008 / 2009 m.). 2. *Zakharkinas prieš Rusiją* (2010 m.). 3. *Yefimenko prieš Rusiją* (2013 m.). 4. *Pandjikidzé ir kiti prieš Gruziją (Sakartvelą)* (2009 m.). 5. *Gorguiladzé prieš Gruziją (Sakartvelą)* (2009 m.). 6. *Guðmunduras Andri Ástráðssonas prieš Islandiją* (2020 m.).	1. *Sergey'us Denisovas ir kiti prieš Rusiją* (2016 m.).
Nepriklausomumo principas	1. *Piersackas prieš Belgiją* (1982 m.). 2. *Langborger prieš Švediją* (1989 m.). 3. *Luka prieš Rumuniją* (2009 m.). 4. *Procedo Capital Corporation prieš Norvegiją* (2009 m. / 2010 m.). 5. *İbrahim Gürkan prieš Turkiją* (2012 m.).	1. *AB „Kurt Kellermann" prieš Švediją* (2004 / 2005 m.).

Bylos išnagrinėjimas per kuo trumpiausią laiką	*1. Ilijkovas prieš Bulgariją* (2001 m.). *2. Mihovas prieš Bulgariją* (2002 m.). *3. Al Akidis prieš Bulgariją* (2003 m.). *4. Hristovas prieš Bulgariją* (2003 m.). *5. Kaszczyniec prieš Lenkiją* (2007 m.). *6. Grackis prieš Lenkiją* (2008 m.). *7. Hołowczakas prieš Lenkiją* (2008 m.). *8. Kasza prieš Lenkiją* (2008 m.). *9. Hagenas prieš Lenkiją* (2008 / 2009 m.). *10. Brożyna prieš Lenkiją* (2010 m.). *11. Mihovas prieš Bulgariją* (2003 m.). *12. Karagyozovas prieš Bulgariją* (2007 m. / 2008 m.). *13. Čevizovićius prieš Vokietiją* (2004 m.). *14. Dzelilis prieš Vokietiją* (2005 m. / 2006 m.). *15. Moiseyevas prieš Rusiją* (2008 m. / 2009 m.). *16. Malkovas prieš Estiją* (2010 m.).	1. *Klameckis prieš Lenkiją* (2002 m.).
Pagrįstas sprendimas	1. *Agneleťas prieš Prancūziją* (2013 m.). 2. *Fraumensťas prieš Prancūziją* (2013 m.). 3. *Oulahceneťas prieš Prancūziją* (2013 m.).	1. *Voica prieš Prancūziją* (2013 m.). 2. *Legillonas prieš Prancūziją* (2013 m.). 3. *Bodeinas prieš Prancūziją* (2014 m.).
Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (ne)pažeidimai, susiję su **prisiekusiųjų** instituto taikymu	**Konstatuoti pažeidimai** (11 atvejų)	**Nekonstatuoti pažeidimai** (17 atvejų)
Teisėjo nurodymai dėl kaltinamojo *teisės tylėti*	1. *Condronas prieš JK* (2000 m.).	1. *Beckles prieš JK* (2002 m. / 2003 m.).
Teisėjo nurodymai dėl nešališkumo dėl *rasistinių pažiūrų*	1. *Sanderis prieš JK* (2000 m.).	1. *Gregory'is prieš JK* (1997 m.).
Teisėjo nurodymai dėl nešališkumo dėl santykio *su šalimis ir kitais proceso dalyviais*	1. *Kristiansenas prieš Norvegiją* (2015 m.). 2. *Szypuszas prieš JK* (2010–2011 m.). 3. *Tikhonovas ir Khasis prieš Rusiją* (2021 m.). 4. *Hanifas ir Khanas prieš JK* (2011 m.).	*1. Pullaras prieš JK* (1996 m.). *2. Ekebergas ir kt. prieš Norvegiją* (2007 m.). *3. Simsekas prieš JK* (2002 m.). *4. Peteris Armstrongas prieš JK* (2014 m.). *5. Hardimanas prieš JK* (1996 m.).
Teisėjo nurodymai dėl nešališkumo dėl *pasitarimų slaptumo*		*1. Seckersonas prieš JK* ir *„Times Newspapers Limited" prieš JK* (2012 m.). *2. Bodet prieš Belgiją* (2017 m.).
Teisėjo nurodymai dėl nešališkumo dėl *nemotyvuotų sprendimų*	1. *Kikabidzeė prieš Gruziją* (2021 / 2022 m.).	*1. Mohamedas Zaroualis prieš Belgiją* (1994 m.). 2. *Saricas prieš Daniją* (1999 m.). 3. *Taxqueťas prieš Belgiją* (2010 m.). 4. *Lhermitteė prieš Belgiją* (2016 m.). 5. *Rusishvilis prieš Gruziją* (2022 m.). 6. *Gaggl prieš Austrią* byloje (2022 m.).
Teisėjo nurodymai dėl nešališkumo dėl *politinių pažiūrų*	1. *Holmas prieš Švediją* (1993 m.). 2. *Ahmedas prieš JK* (2016 m.). 3. *Danilovas prieš Rusiją* (2020 m.).	
Teisėjo nurodymai dėl nešališkumo dėl *žiniasklaidos poveikio*	1. *Tikhonovas ir Khasis prieš Rusiją* (2021 m.).	*1. Mustafa (Abu Hamza) prieš JK* (2011 m.). *2. Beggsas prieš JK* (2012–2013 m.).
	Tiek prisiekusiųjų, tiek tarėjų atžvilgiu konstatuoti iš viso 43 pažeidimai.	Tiek prisiekusiųjų, tiek tarėjų atžvilgiu iš viso 25 atvejais pažeidimų nekonstatuota.

3 lentelė. *2019 m. Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIP-3273* (https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/0c2fbea044d111e98bc2ba0c0453c004?jfwid=m8v0wbezp)

Projekto
lyginamasis variantas

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KONSTITUCIJOS 48 IR 109 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO
ĮSTATYMAS

2019 m. d. Nr.
Vilnius

1 straipsnis. 48 straipsnio pakeitimas
Pakeisti 48 straipsnio 4 dalį ir ją išdėstyti taip:
„Priverčiamuoju darbu nelaikoma tarnyba kariuomenėje ar ją pakeičianti alternatyvioji tarnyba, taip pat piliečių *veikla vykdant tarėjų pareigas ir* darbas karo, stichinės nelaimės, epidemijos ar kitais ypatingais atvejais.“

2 straipsnis. 109 straipsnio pakeitimas
Papildyti 109 straipsnį 5 dalimi ir ją išdėstyti taip:
„*Įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka kartu su teisėjais bylas nagrinėja ir sprendimus priima ir piliečiai, davę tarėjo priesaiką.*“

3 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas
Šis įstatymas įsigalioja 2021 m. sausio 1 d.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.
Respublikos Prezidentas

4 lentelė. *Konstitucijos pataisos projekto, kuriame įtvirtinamas tarėjų institutas, vertinimas*

Konstitucijos pataisos projekto, kuriame įtvirtinamas tarėjų institutas, vertinimas
Konstitucijos pataisos būtinybė siekiant įsteigti visuomenės atstovų teismo procese institutą nekvestionuojama.

Konstitucijos pataisos, susijusios su visuomenės atstovų teismo procese institutu	*Seimo narių grupė*	*Seimo kanceliarijos Teisės departamentas*	*Disertacinio tyrimo autorė*
Dėl *siūlomos* Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios *tarėjų* institutą	Pasiūlymas papildyti Konstitucijos 109 straipsnį nauja – 5 dalimi: *„Įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka kartu su teisėjais bylas nagrinėja ir sprendimus priima ir piliečiai, davę tarėjo priesaiką.“*	Alternatyvus pasiūlymas papildyti Konstitucijos 109 straipsnį nauja – 5 dalimi: *„Visuomenės atstovai dalyvauja vykdant teisingumą įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka.“*	Abi kritikuotinos: 1. Alternatyvios nuostatos privalumas – neįpareigoja, kad būtų įgyvendintas konkretus visuomenės atstovų teismo procese institutas. 2. Seime užregistruotos nuostatos privalumas tas, kad ja įtvirtinami *pilietybės* ir *priesaikos* tarėjams reikalavimai. 3. Abiejų nuostatų neigiamas aspektas tas, kad neįtvirtinta *„teisingumą vykdyti tik pagal įstatymą ir Konstituciją“*.
Dėl *siūlomos* Konstitucijos nuostatos, susijusios su tarėjų veiklos pobūdžiu	Pasiūlymas papildyti Konstitucijos 48 straipsnio 4 dalį, kad tarėjo darbas nelaikomas priverčiamuoju: „Priverčiamuoju darbu nelaikoma tarnyba kariuomenėje ar ją pakeičianti alternatyvioji tarnyba, taip pat *piliečių veikla vykdant tarėjų pareigas* ir darbas karo, stichinės nelaimės, epidemijos ar kitais ypatingais atvejais.“		Kritikuotina: 1. Nepakanka įtvirtinti Konstitucijoje, kad *tarėjų darbas nelaikomas priverčiamuoju*, nes trūksta aiškumo, kokiu pagrindu jis būtų vykdomas: ar tai būtų piliečių teisė, ar pareiga.
Dėl Konstitucijos pataisos projekto *apimties* vertinimo			Siekiant, kad visuomenės atstovai kartu su teisėjais nagrinėtų bylas, būtų būtina konstituciniu lygmeniu užtikrinti visuomenės atstovų teisinį statusą, nepriklausomumo garantijas, skyrimą ir atleidimą. Detalesnis reguliavimas vykdomas įstatymu. Šiems svarbiems elementams neatsispindint Konstitucijoje, tokie klausimai lieka neaiškūs, ir tai nesuderinama su konstituciniu teisėjų vienodo statuso principu. Kyla grėsmė teismų nepriklausomumui.
			Siekiant užtikrinti teismų nepriklausomumą, speciali teisėjų institucija, kaip ir teisėjų atveju (Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalis), turėtų dalyvauti visuomenės atstovų atrankoje ir tai būtina įtvirtinti konstituciniu reguliavimu.

			Šiuo metu visuomenės atstovų teismo procese institutas nesuderinamas su konstituciniu reguliavimu, nes Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtintas draudimas piliečiams kištis į teisėjo ar teismo veiklą (Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalis). Konstitucijoje būtina aiškiai atskirti piliečių dalyvavimo teismo procese funkciją nuo galimo kišimosi į teismo ir teisėjo veiklą.

5 lentelė. *Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto privalumai ir trūkumai*

	Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto privalumai ir trūkumai	
	Privalumai	Trūkumai
Teismo nepriklausomumo ir nešališkumo principas	1. Visuomenės atstovai gali būti objektyvesni teismų sistemos atžvilgiu, nes nepatenka į teismų hierarchiją dėl savo karjeros. 2. Pilietis, turintis bylų nagrinėjimo patirties, teismų nepriklausomumą vertina palankiau nei aukštąjį išsilavinimą turintis, tačiau tokios patirties neturintis asmuo. 3. Tiesioginis stebėjimas ir dalyvavimas bylų nagrinėjime padeda geriau įvertinti teisėjų darbą, ypač nepriklausomumo požiūriu.	1. Tarėjų nepriklausomumo sampratoje glūdi vidinis prieštaringumas: viena vertus, jie privalo nagrinėti bylas remdamiesi vien įstatymu ir teise, kita vertus, jų paskirtis – daryti įtaką sprendimams tais atvejais, kai teisės normos yra nepakankamos ar netaikytinos. 2. Nagrinėdami bylas kartu su teisėjais toje pačioje kolegijoje, tarėjai gali atsidurti priklausomoje padėtyje, nes teisėjai – dėl savo teisinio išsilavinimo ir profesinės patirties – kolegijoje užima dominuojančią poziciją. 3. Visuomenės atstovų sprendimai dažnai yra paremti emocijomis ir šališkumu. Be to, jie patys nerašo sprendimų, tai nesustabdo jų nuo galimo šališko sprendimo. 4. Grėsmė teismų nepriklausomumui per korupcines apraiškas, kai rizika, kad netinkami veiksniai paveiks teisėjų sprendimus, mažesnė dėl jų išsilavinimo ir patirties.
Teismo proceso viešumo principas	1. Prisideda prie didesnio pasitikėjimo teismais. 2. Visuomenei sudaromos platesnės galimybės dalyvauti įgyvendinant teisingumą. 3. Platesne apimtimi užtikrinama asmens teisė į teisingą teismą. 4. Visuomenės teisinis išprusimas formuoja pozityvų požiūrį į valstybę ir teisę, kelia pasitikėjimą valdžia ir teismo institucijomis.	1. Visuomenės teisinis švietimas gali būti užtikrinamas kitomis priemonėmis. 2. Bylos šalių laisvės ribojimas pasirinkti, kad bylą nagrinėtų išimtinai teisėjas, gali įtakoti šalies teisių ir teisėtų interesų pažeidimą, ypatingai, kai bylos nagrinėjimas uždaras.
Teismo proceso operatyvumo (efektyvumo) principas		1. Padidėjus teismo proceso dalyvių skaičiui, procesas gali užsitęsti, nes atsiranda daugiau galimybių bylą vilkinti. 2. Bylų nagrinėjimo trukmė taptų Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimų priežastimi. 3. Neoperatyvus teismo procesas lemia didesnius ekonominius kaštus.

Teismo kompetencija	1. Jeigu visuomenės atstovas turėtų specialių neteisinių žinių, kurias byloje reikėtų pritaikyti, byla būtų išnagrinėta profesionaliau. 2. Gyvenimiškos patirties turėjimas ir socialinių santykių išmanymas gali reikšmingai paveikti kompetentingą teismo sprendimą.	1. Visuomenės atstovams neturint teisinio išsilavinimo ir tokio darbo patirties atitikimas profesiniams reikalavimams yra neįmanomas, o tai lemia jų, kaip teisingumą vykdančių subjektų, kvalifikacijos stoką, profesionalumo trūkumus, nesugebėjimą bylas spręsti vadovaujantis ne tik įstatymu, bet ir teise. 2. Tarėjai, kurie taikytų teisę neturėdami tam reikiamo išsilavinimo, negalėtų užtikrinti, kad nebūtų įvykdytas neteisingumas ir formuojama bendra teisminė praktika. 3. Visuomenės atstovai negalėtų įgyvendinti priesaikos, nes, neišmanydami įstatymų ar juos išmanydami nepakankamai, teisingumo negalėtų vykdyti tik pagal įstatymą ir Konstituciją. 4. Visuomenės atstovai užtikrintų (apribotų) žmogaus teises ir laisves ne realiai, bet formaliai (nominaliai). 5. Visuomenės atstovai, negalintys susipažinti su bylos medžiaga, atsiduria nepalankioje padėtyje, nes susidaro ne tik reikiamų teisinių žinių, tačiau ir informacijos iš bylos atotrūkis. 6. Visuomenės atstovai neturi teisės užduoti klausimų proceso dalyviams arba tą gali padaryti tik per teismo posėdžiams pirmininkaujantį teisėją. 7. Teisėjų ir visuomenės atstovų procesinis nelygiateisiškumas neigiamai veikia kokybišką teisingumo vykdymą. 8. Proceso dalyvių viešai reiškiamas nepasitikėjimas visuomenės atstovais, grindžiamas jų nekompetencija ar kitais su tuo susijusiais veiksniais. 9. Dėl vis sudėtingėjančių teisinių santykių įvairiose srityse ir juose iškylančių ginčų, dėl kurių reikia atlikti vis sudėtingesnius teisinius vertinimus, pritaikant teisinio reguliavimo žinias ir praktinius įgūdžius, visuomenės atstovų teismo procese institutas neb50,872 mmeatitinka laiko aktualijų. 10. Jeigu visuomenės atstovas – nei pats, nei visuomenė, kuriai jis atstovauja – neturi aiškaus supratimo apie situaciją konkrečioje srityje, tai gali lemti priešingą nei tikėtasi rezultatą.
Teisingas teismo sprendimas	1. Bylos nagrinėjamos objektyviau ir visapusiškiau. 2. Teisėjui palengvinama sprendimo priėmimo našta, pasitarus jaučiamasi emociškai laisviau.	1. Konstitucinė vertybė yra teisingo teismo sprendimo priėmimas, o teisė laikoma fundamentalesniu principu nei įstatymas. Todėl visuomenės atstovai, neišmanantys arba nepakankamai išmanantys teisės aktus ir neturintys teisinio išsilavinimo, kelia abejonių dėl jų gebėjimo prisidėti prie teisingo teismo sprendimo priėmimo. 2. Be teisinio išsilavinimo nebus gebama priimti profesionalaus teismo sprendimo. 3. Tarėjas būtų prilyginamas teisėjui, todėl jų balsų dauguma galėtų nulemti bylos rezultatą, o tai suformuotų ydingą situaciją – teisėjui tektų pareiga surašyti galutinį procesinį dokumentą prieš savo vidinį įsitikinimą.

		4. Konstitucinis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja tai, kad teismas turi teisingai nustatyti faktines bylos aplinkybes ir pritaikyti įstatymus, o tai tarėjams sunkiai įmanoma, nes įstatymų jie nežino arba žino nepakankamai, kad priimtų teisėtą ir teisingą sprendimą. 5. Teisinis saugumas kaip vertybė siejamas su teismo sprendimų nuspėjamumu. Visuomenės atstovai, įgiję skirtingą išsilavinimą ir užsiimantys įvairia veikla, paprastai nėra linkę ar suinteresuoti nuosekliai domėtis teismų praktika ir taikyti ją analogiškose ar labai panašiose faktinėse situacijose. 5. Kolegialus sprendimų priėmimas, priešingai nei sprendimai, priimami vieno asmens, savaime negarantuoja geresnio sprendimo kokybės. 7. Moraliniai sprendimai turėtų būti grindžiami nuolat tobulėjančia teisėjo kompetencija, o ne emocijomis, intuicija, išankstinėmis nuostatomis ar vadinamuoju sveiku protu, kuris dažnai atitinka visuomenės atstovų statusą. 8. Tarėjai mažai nulemia bylos rezultatą, nes be savarankiško vertinimo pritaria teisėjo nuomonei, todėl jų buvimo prasmė neaiški. Tai socialinės hierarchijos tarp teisėjų ir tarėjų pasekmė, kai pastarieji suvokia, kad teisėjas dėl savo profesinio statuso turi didesnį autoritetą ir būna tikslesni. 9. Tarėjų institutas turi struktūrinių trūkumų, kurie teismo procese gali lemti subjektyvumą ir nenuoseklius sprendimus. Dėl to teisinėje sistemoje papildomi šaltiniai, išskyrus teisę, naudojami ne pagal tarėjų instituto nustatytas taisykles, o tai reiškia, kad teisinis pliuralizmas įvedamas be tinkamos priežiūros, kontrolės ir metodų. 10. Jeigu visuomenė teisės ir teisingumo klausimais yra susiskaldžiusi, ypač prieštaringais politiniais klausimais, tarėjų autoritetas gali tapti grėsme teisinei valstybei. 11. Visuomenės atstovams, priešingai nei teisėjams, nėra būdinga nuolat abejoti ir iš naujo vertinti savo objektyvumą. 12. Visuomenės atstovai linkę būti subjektyvūs, tą nulemia kaltinamojo amžius, lytis, fizinis patrauklumas, rasė, lytinė orientacija ir pan. 13. Teisėjai yra labiau pasirengę atremti išankstinės informacijos poveikį nei visuomenės atstovai.

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Simona Dementavičienė

VISUOMENĖS ATSTOVAI TEISMO PROCESE

Mokslo daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Vilnius, 2026

Mokslo daktaro disertacija rengta 2019–2025 m. Mykolo Romerio universitete pagal Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 „Dėl doktorantūros teisės suteikimo“ suteiktą doktorantūros teisę Mykolo Romerio universitetui su Vytauto Didžiojo universitetu.

Moksliniai vadovai:

prof. dr. Vytautas Sinkevičius, 2019–2022 m. (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Ieva Deviatnikovaitė, 2022–2025 m. (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Mokslo daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:

prof. dr. Toma Birmontienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Nariai:

doc. dr. Tomas Berkmanas (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Jānis Pleps (Latvijos universitetas, Latvijos Respublika, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

dr. Gintaras Šapoka (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Haroldas Šinkūnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Mokslo daktaro disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2026 m. vasario 13 d. 10 val. Mykolo Romerio universitete, I-414 auditorijoje.

Adresas: Ateities g. 20, 08303 Vilnius.

SANTRAUKA

Tyrimo aktualumas. Lietuvoje, remiantis kitų valstybių patirtimi, yra išreikšta politinė valia, kad kartu su teisėjais teisingumą vykdytų ir *tarėjai*. Ši idėja realią išraišką įgavo nuo Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo praėjus trims dešimtmečiams, kai Seime 2019 m. buvo užregistruotas Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo 2019 m. kovo 12 d. projektas Nr. XIIIP-3273 (toliau – ir Konstitucijos pataisos projektas arba Konstitucijos keitimo įstatymo projektas). Priėmus šią Konstitucijos pataisą būtų įteisintas *tarėjų institutas*. Ši Seimo narių grupės iniciatyva, numatanti tarėjų instituto įtvirtinimą teismuose, yra vienas iš tyrimo aktualumo pagrindimų ir jos analizei skirtas disertacijos 4 skyrius.

Tyrimo aktualumą atskleidžia ir EŽTT praktikos, kurioje nagrinėtas teismo proceso (ne)suderinamumas su teisės į teisingą teismą reikalavimais dalyvaujant visuomenės atstovams, analizė. Ji susisteminta prieduose pateiktoje 2 lentelėje. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 dalies 1 straipsnio pažeidimai, susiję su asmens teise į teisingą teismą, kai teismo procese dalyvauja visuomenės atstovai, konstatuoti 63,24 proc. atvejų (iš 68 bylų 43 bylose nustatyta pažeidimų). EŽTT formuojama praktika atskleidžia, kad nors visuomenės atstovų dalyvavimas teismo procese ir nėra savaime nesuderinamas su teisės į teisingą teismą reikalavimu, atlikta praktikos analizė rodo, kad tokiu atveju valstybės pareigos užtikrinti teisingą teismo procesą vykdymas yra itin sudėtingas ir kelia praktinių problemų. Šiai analizei skirtas disertacinio tyrimo 3 skyrius. EŽTT formuojama Europos žmogaus teisių konvencijos taikymo praktika privaloma Lietuvai, todėl Lietuvos įstatymų leidėjui, svarstančiam įtraukti tarėjų institutą, būtina įvertinti jo (ne)suderinamumą su prigimtine asmens teise į teisingą teismą. Jis įvertinamas ir šiame darbe, siekiant kritiškai išnagrinėti siūlomus Konstitucijos pakeitimus, susijusius su visuomenės atstovų dalyvavimu teismo procese, ir konstitucine teisingumo vykdymo samprata.

Disertacinis tyrimas sutelktas ne į vienos Konstitucijos nuostatos aiškinimą, o į teisingumo vykdymo sistemos aiškinimą pagal Konstitucijoje numatytą teisingumo vykdymo modelį. Lietuvoje teisingumo vykdymo modelis suprantamas taip, kad Lietuvoje teisingumą vykdo teisėjas, o ne teismų sistemai nepriklausiantis asmuo. Todėl tyrime nagrinėjama konstitucinė teisingumo vykdymo koncepcija ir iš jos kylančių teisės į teisingą teismą reikalavimų (ne)suderinamumas su visuomenės atstovų dalyvavimu teismo procese. Tyrime išskiriami du teismo procesai: vienas, kai bylas nagrinėja išimtinai teisėjai, ir antras, kai bylas kartu su teisėjais nagrinėja visuomenės atstovai. Pastarasis teismo proceso modelis skyla į dvi dalis: vieno modelio teismo procese bylas su teisėjais nagrinėja prisiekusieji, kito – tarėjai. Būtent pastarąjį teismo proceso modelį politinės valios iniciatyva ketinama įgyvendinti Lietuvoje ir jo konstitucingumas vertinamas šiame darbe.

Ketinimas į nacionalinę teismų sistemą įtraukti vieną iš visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese formų – *tarėjus* – suponuoja būtinybę išsamiai analizuoti ir kitą tokį institutą – prisiekusiuosius, taip pat šių institutų kilmę, raidos ypatumus pasaulyje bei jų (ne)funkcionavimą Lietuvoje. Tai taip pat skatina poreikį ištirti prisiekusiųjų

ir tarėjų institutų modelius šiuolaikinėse valstybėse. Analizuojant visuomenės atstovų dalyvavimą šių valstybių teismo procese, išskiriamas konkretus teismo procesas (administracinis, baudžiamasis ar civilinis). Tačiau disertaciniame tyrime vertinamas visuomenės atstovų teismo procese konstitucingumas, jo nesiejant su konkrečiu teismo procesu.

Tyrimo aktualumas remiasi šiuolaikinių užsienio valstybių visuomenės atstovų institutų modelių analize, grindžiama EŽTT praktika, kurioje apibrėžiami visuomenės atstovų teisinio statuso ir atrankos reikalavimai, būtini siekiant užtikrinti asmens teisę į teisingą teismą. Analizuojami teigiami ir neigiami šių institutų aspektai per teismo nepriklausomumo ir nešališkumo, teismo proceso viešumo, teismo proceso operatyvumo (efektyvumo), teismo kompetencijos ir teisingo teismo sprendimo principus. Šie principai veikia daugelio valstybių teisinėse sistemose ir įtvirtina būdus įgyvendinti Europos žmogaus teisių konvencijos saugomą fundamentalią teisę į teisingą teismą. Disertaciniame tyrime įvertinamas Seime užregistruotos Konstitucijos pataisos projekto tinkamumas. Tai taip pat liudija apie disertacinio tyrimo aktualumą.

Tyrimo naujumas ir jo reikšmė. Kol kas Lietuvos teisės moksle nėra įvertintas visuomenės atstovų dalyvavimas teismo procese. Tyrimo, kurio metu vertinama, kaip Lietuvoje formavosi visuomenės teisinė sąmonė teisingumo vykdymo kontekste, chronologinės ribos apima daugiau kaip 500 metų. Tokia istorinė tyrimo apimtis leidžia atskleisti, kaip formuojasi teisingumo vykdymo samprata (teisinė sąmonė) ir kokie reikalavimai kyla iš istorinės teisingumo vykdymo sampratos raidos. Darbe nuosekliai ištyrinėta visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto raida tam tikrais istoriniais Lietuvos laikotarpiais, t. y. LDK teismuose (XIV–XVIII a.), Didžiosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto teismuose (1918–1940 m.), taip pat Lietuvos Respublikoje nuo 1990 m. iki šių laikų. 1340 m. Pamedės (Senojo prūsų) ir 1468 m. Kazimiero teisynų, LDK statutų analizė yra svarbi, nes, pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulę, Statutai yra konstitucinės teisės vertybės. Atliktas Lietuvos istorinių dokumentų tyrimas atskleidė, kad teisminė valdžia Lietuvoje, išskyrus trumpą laikotarpį po nepriklausomybės atkūrimo, buvo formuojama išimtinai profesiniu pagrindu, nors būta ne vieno svarstymo apie jos deprofesionalizavimą (apie jos atsiejimą nuo profesijos).

Lietuvoje tokio pobūdžio tyrimas, kuriame prisiekusiųjų ir tarėjų (visuomenės atstovų) institutų modeliai pirmą kartą sistemingai sugrupuoti pagal teisinį statusą, atrankos procedūras, teises ir pareigas teismo procese, išryškinant jų įvairovę ir išskirtinumą, atliktas pirmą kartą.

Lietuvoje nauja ir tai, kad šiame tyrime išsamiai ir sistemiškai analizuojamas ne tik tarėjų institutas, paprastai veikiantis civilinės (žemyninės) teisės tradicijai priklausančiose valstybėse (šiuo atveju Vokietijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje, Danijoje, Švedijoje ir Suomijoje), bet ir prisiekusiųjų institutas, būdingas bendrosios teisės sistemoms (konkrečiai – Anglijai / Velsui ir JAV).

Lietuvoje ir užsienyje pirmą kartą atlikta EŽTT praktikos analizė visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese kontekste, kuri leido išgryninti kriterijus dėl visuomenės atstovų teisinio statuso ir atrankos, siekiant užtikrinti, kad nebūtų pažeista asmens teisė į teisingą teismą.

Tyrimo naujumą pagrindžia 2019 m. Seime užregistruotos konstitucinės pataisos analizė. Ši analizė ne tik pabrėžia disertacinio tyrimo naujumą, bet ir atskleidžia jo praktinę reikšmę. Šios pataisos perspektyva vertintina kritiškai, nes ją būtina arba keisti, arba visiškai atmesti. Tyrimo rezultatai gali paskatinti atsisakyti idėjos įdiegti šį institutą, ypač atsižvelgiant į tai, kad pataisą svarstė 2016–2020 m. kadencijos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, kuris svarstymo procesą nutraukė be tikslios datos, kada jis bus atnaujintas.

Tyrimo naujumas susijęs ir su tuo, kad prisiekusiųjų ir tarėjų institutų privalumai ir trūkumai vertinami remiantis principais, užtikrinančiais asmens teisės į teisingą teismą įgyvendinimą, tokiais kaip teismo nepriklausomumas ir nešališkumas, teismo proceso viešumas, operatyvumas (efektyvumas), teismo kompetencija ir teisingas teismo sprendimas.

Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto nagrinėjimas konstituciniu ir EŽTT lygmeniu ne tik pabrėžia disertacijos tyrimo naujumą, bet ir atskleidžia jo teorinę reikšmę, akcentuojant tarpdisciplininį pobūdį. Analizuojami ne tik teisės šaltiniai, tokie kaip tarptautinė teisė (pvz., EŽTT praktika) ir užsienio valstybių teisinė praktika, kurioje dalyvauja visuomenės atstovai, konstitucinė teisė bei teisės teorija, bet ir istoriniai šaltiniai. Retrospektyvi visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto raidos analizė gali reikšmingai padėti tobulinti teismų sistemą.

Tyrimo problema. Tyrimas siejamas ne tik su pozityviąja teise (teisės aktų projektų vertinimu), bet ir su iš prigimtinės teisės (valstybės pareigos) kylančiu reikalavimu užtikrinti teisės į teisingą teismą įgyvendinimą sprendžiant ginčus. Disertacijos autorė visuomenės atstovų *dalyvavimu* teismo procese paaiškina pačią visuomenės atstovų sampratą, nustato, kokią įtaką jų dalyvavimas teismo procese turi asmens teisės į teisingą teismą ir teisingumo vykdymo užtikrinimui. Kitos užsienio valstybės turi visuomenės atstovų institutą ir jis potencialiai gali būti, nėra teisei priešingas institutas, bet turi trūkumų ir praktinių problemų, be to, nėra suderinamas su Lietuvos konstitucine teisingumo vykdymo samprata. Šie probleminiai klausimai keliami disertaciniame tyrime.

Mokslinės problemos atskleidžiamos ir analizuojamos kiekviename disertacinio tyrimo skyriuje.

1 skyriuje analizuojama visuomenės atstovų instituto raida, siekiant atsakyti į klausimą, ar Lietuvos teisės tradicijai būdingas visuomenės atstovas, pašalinis asmuo teismo procese.

2 skyriuje visuomenės atstovų instituto problematika atsiskleidžia per patirtį užsienio valstybių (Anglijos / Velso, JAV, Vokietijos, Prancūzijos, Lenkijos, Danijos, Švedijos, Suomijos), kurios savo teismų sistemoje yra įgyvendinusios tarėjų ar prisiekusiųjų institutų modelius. Tyrimas atskleidžia, kad užsienio valstybėse taikomi minėti modeliai turi esminių trūkumų. Be to, jose nuolatos siekiama visuomenės atstovų modelius reformuoti arba jų visai atsisakyti.

3 skyriuje tarėjų ir prisiekusiųjų institutų problemiškumas atsiskleidžia per šių institutų ypatumus. Prisiekusiųjų ir tarėjų dalyvavimas teisminiame nagrinėjime ir skirtingos pareigos, kylančios asmens procesinėms garantijoms užtikrinti, nulemia

valstybės atsakomybę. Valstybės pareigos Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies kontekste skiriasi, priklausomai nuo to, ar teismo procese dalyvauja prisiekusieji, ar tarėjai. Abiejų visuomenės atstovų institutų atveju kyla dviguba atsakomybė – ne tik valstybei, jei prisiekusieji ir tarėjai netinkamai įgyvendina asmens teisės į teisingą teismą reikalavimus, bet ir teisėjams, nes jiems kyla pareiga išaiškinti prisiekusiesiems ir tarėjams teisinį reguliavimą, susijusį su procesinių garantijų tinkamu įgyvendinimu. 3 dalyje taip pat tiriama, ar Lietuvos valstybė įgyvendintų pareigą užtikrinti asmens teisę į teisingą teismą, jeigu turėtume visuomenės atstovų institutą, ir kokių grėsmių kyla dėl tokios pareigos vykdymo. Taigi, darbo 3 skyrius yra skirtas mokslinei problemai atskleisti: ar tarėjų ir prisekusiųjų (jų modelių) įsteigimas ir minėtų asmenų dalyvavimas teismo procese leidžia užtikrinti valstybei pareigą laiduoti asmens teisę į teisingą teismą, ar ne.

4 skyriuje visuomenės atstovų instituto problematika atskleidžiama įvertinant jo konstitucingumą, t. y. nagrinėjant, ar toks institutas būtų (ne)suderinamas su Konstitucijoje nustatytu teisingumo vykdymo modeliu. Tyrime vertinama, ar visuomenės atstovų teismo procese konstitucinis institutas nulemtų esminę konstitucinę reformą. Tyrimas skirtas fundamentaliam valstybės aktui, jo nuostatų keitimui analizuoti, o ne teisėkūros pasiūlytam ordinariniam reguliavimui (Tarėjų įstatymo projektui, Lietuvos Respublikos kodeksams) nagrinėti. Tyrimas yra susijęs su konstituciniu teisingumo vykdymo modelio vertinimu. Disertaciniame tyrime vertinamas Konstitucijos galią turinčio akto, o ne pavienių teisės aktų pakeitimai, kurie būtų neišvengiami, jeigu konstitucinis teisingumo vykdymo modelis būtų pakeistas.

Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto įdiegimo Lietuvos teismų sistemoje klausimas problemiškas, nes Lietuvoje registruotu Konstitucijos pataisos projektu yra keičiamas Lietuvos teismo proceso, kuris yra be visuomenės atstovų, modelis. Ketinama įtvirtinti teismo proceso modelį, įtraukiantį visuomenės atstovus, t. y. įdiegti *tarėjų* institutą. Siekis įtvirtinti tarėjų institutą nulemia jo atitikties Konstitucijai problemos sprendimą. Tuo labiau kad Konstitucijoje įtvirtinus visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutą, jį panaikinti būtų sunku, kaip ir sunku būtų jį sukurti, jeigu jis nėra susiklostęs konstituciškai.

Viena vertus, siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi asmens teisės į teisingą teismą standarto, būtina konstituciniu lygmeniu įtvirtinti visuomenės atstovų teisinį statusą, nepriklausomumo garantijas, jų rinkimo (skyrimo) tvarką. Kita vertus, šiuo metu visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutas akivaizdžiai nedera su galiojančiu konstituciniu reguliavimu, nes Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtintas draudimas piliečiams kištis į teisėjo ar teismo veiklą. Tačiau registruotame Konstitucijos pataisos projekte šie saugikliai neįtvirtinti. Be šių konstitucinių saugiklių visuomenės atstovai gali kelti grėsmę teismų nepriklausomumui ir Lietuvos kaip teisinės valstybės statusui, o konstitucinis draudimas piliečiams kištis į teisėjo darbą paverčia visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutą antikonstituciniu.

Disertacinis tyrimas yra susijęs su **moksline problema** – visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto (ne)suderinamumu su asmens teise į teisingą teismą.

Tyrimo objektas – visuomenės atstovų dalyvavimas vykdant teisingumą.

Į disertacinio tyrimo apimtį ir vertinimo sritį nepatenka kitų priemonių, galinčių

padidinti visuomenės pasitikėjimą teismais, išskyrus visuomenės atstovų institutą, analizė, nes tokia analizė peržengtų šio tyrimo ribas – jai reikalingas atskiras tyrimas.

Tyrimo tikslas – įvertinti visuomenės atstovų dalyvavimo įtaką teisingumo vykdymui ir valstybės pareigos užtikrinti teisę į teisingą teismą įgyvendinimą teismo procese, ginčus sprendžiant visuomenės atstovams.

Tyrimo tikslui įgyvendinti keliami tokie **uždaviniai**:

1. Ištirti visuomenės atstovų teismo procese instituto kilmę ir raidą užsienio valstybėse ir Lietuvoje.
2. Išnagrinėti visuomenės atstovų teismo procese instituto modelius užsienio valstybėse.
3. Išanalizuoti visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese (ne)suderinamumą su teisės į teisingą teismą procesinėmis garantijomis.
4. Įvertinti Konstitucijos keitimo įstatymo projekto ir visuomenės atstovų teismo procese praktinio veikimo konstitucingumą.

Ginamieji teiginiai:

1. Visuomenės atstovų dalyvavimas teismo procese nebūdingas Lietuvos teisės tradicijai.
2. Visuomenės atstovų dalyvavimas teismo procese nesuderinamas su valstybės pareiga užtikrinti asmens teisę į teisingą teismą keliamais reikalavimais.
3. Siūlomas tarėjų instituto įgyvendinimas reikštų esminę konstitucinę reformą, kuri keistų konstitucinės teisės tradicijoje pripažįstamą profesionalią teisingumo vykdymo sistemą.

Šaltinių ir tyrimų apžvalga. Lietuvoje su visuomenės atstovais susijusios temos nepasižymi mokslinių darbų išsamumu ir gausa. Kai kurie mokslininkai 1999 m. analizavo prisiekusiųjų instituto Lietuvoje poreikį. 2001 m. tirta, kaip pasaulio valstybės įgyvendina piliečių teisę dalyvauti vykdant teisingumą.

Vienas didžiausių pirmųjų tyrimų tarėjų tema atliktas 2004 m., kuriame konstatuota, kad liaudies tarėjai buvo asmenys, atstovavę ir įgyvendinę ne visos visuomenės, o diktatūrinius partinius interesus. Liaudies tarėjų instituto, kuris kelerius metus po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje buvo išlikęs kaip sovietmečio paveldas, klausimą nagrinėjo mokslininkai savo disertacijose. Jie teigė, kad atkuriant nepriklausomybę buvo siekiama atsikratyti tokios teisės paveldo dalies, kuri asocijavosi su okupaciniu režimu. Liaudies tarėjai buvo suvokiami kaip sovietinės valdžios įrankis teismų kontrolei vykdyti. Neigiamomis įžvalgomis apie liaudies tarėjų institutą dalijosi tiek to laikotarpio teisėjai, tiek kai kurie kiti mokslininkai, tvirtinę, kad perimti tarėjų institutą nepriklausomoje Lietuvoje netikslinga, nes jis buvo socialistinės teisės tradicijos, veikusios sovietmečiu, dalis.

Tam tikri tarėjų instituto aspektai buvo analizuojami ir kituose tyrimuose, kuriuose nagrinėtos įvairios teisinės problemos. Šiuose darbuose tarėjų klausimu taip pat išsakyta pastabų ar pateikta kitokio pobūdžio įžvalgų. Mokslininkai sutaria, kad visuomenės atstovų teismo procese instituto įtraukimas į teismo procesą Lietuvoje pareikalautų keisti Konstituciją.

2014 m. mokslo išvadoje „Dėl tarėjų instituto įdiegimo į Lietuvos Respublikos

teisinę sistemą galimybės“ mokslininkai aptarė tokią galimybę. Po metų, siekiant padėti apsispręsti dėl tarėjų instituto koncepcijos Lietuvoje, Lietuvos teisės institute atliktas tyrimas, kurio rezultatai pristatyti monografijoje *Tarėjų instituto perspektyvos Lietuvoje*. Konstitucijos pataisos būtinybė nurodyta ir monografijoje. Ji parengta 2015 m., t. y. prieš 2019 m. Konstitucijos pataisą, todėl ši pataisa joje neanalizuota. Monografija parengta prieš 10 metų, todėl tiek teisinis reguliavimas, tiek faktinė situacija valstybėse, kuriose veikia visuomenės atstovų teismo procese institutas, pasikeitę. Minėtame tyrime trumpai aptariami Lietuvos istorijos laikotarpiai kaip argumentai neįtraukti tarėjų instituto. Tarėjų instituto trūkumai ir privalumai analizuojami kitais pjūviais. Todėl disertaciniame tyrime atskleisti ne tik tarėjų, bet ir prisiekusiųjų instituto privalumai ir trūkumai. Šis mokslo veikalas sudaro tvirtą pagrindą mokslinei diskusijai.

Visuomenės atstovų klausimu reikšmingą indėlį yra įnešę šie užsienio mokslininkai: Marijke Malsch atliko kai kurių Europos valstybių lyginamąją analizę; Stefanas Machura tyrė Vokietijos kontekstą; Sanja Kutnjak Ivković nagrinėjo Kroatijos praktiką ir atliko lyginamuosius tyrimus visuomenės atstovų aspektu; Valerie P. Hans, Nancy Pennington ir Reidas Hastie'is tyrinėjo prisiekusiųjų institutą.

Visuomenės atstovų teismo procese instituto tema rašė šie lenkų mokslininkai: Stanislawas Pomorski, Krystyna Ziółkowska, Marcinas Mazurykas, Krzysztofas Sadowskis, Anna Chmielowiec, Małgorzata Polak, Michałas Jankowskis, Andrzejus Siemaszko, Andrzejus Ważny'is, Grażyna Polkowska-Nowak, Arturas Rycakas, Krzysztofas Eichstaedtas, Gerardas Jankowiakas, Andrzejus Leciakas, Barbara Przytuła-Chrostek, Marcinas Sosińskis, Marta Szczoczarz-Krysiak.

Vokietijoje Hansas Zeiselis ir Gerhardas Casperas, Christophas Rennigas, Hermanas Lieberis ir Hermannas Burchardtas, Hansas-Heineris Kühneˇ, Ekkehardas Klausa, Masahiro Fujita ir Syugo Hotta, taip pat Tomas R. Tyleris ir E. Allanas Lindas atliko įvairių empirinių tyrimų, siekdami nustatyti tarėjų tam tikrus bruožus, elgseną, patikimumą ir pan.

Prancūzijoje tarėjų institutą tyrinėjo Christopheris Danielis Carrier, Djoheuras Zeroukis-Cottinas, Manotaras Tampubolonas. Anglijoje / Velse prisiekusiųjų institutą tyrinėjo Cheryl Thomas ir Nigelas Balmeris, Tony'is Singhas Purewalis, Debra Emmelman. Škotijos mokslininko Charlie'io Irvineˇo nuomone, materialųjį teisingumą turi įgyvendinti teisėjai, o ne visuomenės atstovai be teisinio išsilavinimo, kuriems teisingumo vykdymas nėra jų profesija. Čekijoje visuomenės atstovų teismo procese institutą tyrinėjo Michalas Bobekas, o Vengrijoje tarėjų institutą – Attila Badó, Gáboras Feleky'is ir Jánosas Lőrinczy'is. Viename naujesnių Vengrijos mokslininkų parengtų empirinių tyrimų konstatuota, kad šios šalies teismams būdingas vidinis hierarchinis ryšys tarp teisėjo ir tarėjo. Nepaisant įstatymų nuostatų, užtikrinančių lygias tarėjo ir teisėjo teises, toks ryšys atgraso tarėjus nuo didesnio įsitraukimo vykdant teisingumą. Vis dėlto pastaruoju metu tarėjai aktyviau reiškia savo nuomonę. Ukrainos mokslininko Vitalijaus Tytycho manymu, prisiekusiųjų institutas Ukrainai naudingesnis nei šiuo metu veikiantis tarėjų institutas. Japonijos tarėjų institutą analizavo Erikas Herberis.

Skandinavijos šalių autoriai, pvz., Jørnas Øyrehagenas Sundeˇ, Pia Letto-Vanamo, Anna Nylund, Maria Astrup Hjort, tyrinėjo visuomenės atstovų teismo procese

institutą. Švedų mokslininkių Anitos Heber ir Tea Fredriksson viename iš naujausių 2024 m. tyrimų aiškinamasi, kokiais kriterijais remdamiesi tarėjai vertina nukentėjusiųjų patikimumą, kaip šališkumas ir emocijų raiška lemia patikimumo vertinimą.

Visuomenės atstovų teismo procese pradžią išsamiai išanalizavo JAV mokslininkas Johnas Philipas Dawsonas, taip pat tyrinėjo kiti mokslininkai: Glennas R. Morrow, Robertas J. Boneris ir Gertrude Smith, Louis Gerneťas, J. Walteris Jonesas, Theodoras Mommsenas, Jamesas L. Strachanas-Davidsonas, Ernstas Levy'is, Paulas Frédéricas Girarďas, Herbertas Felixas Jolowiczius, Josephas Lengle'as, Maxas Kaseris, Egonas Weissas, Leopoldas Wengeris ir kiti.

JAV prisiekusiųjų institutą tyrinėjo Nancy S. Marder, Tony'is Singhas Purewalas, Christopheris Winkleris, Marcusas Gadsonas, Michaelas Downingas, April J. Anderson, Markas George'as, Tiggey May, Renée Lettow Lerner, Matthew C. Acosta, Travisas Hreno, Rebecca K. Helm, Christianas Mottas ir Larisa Heiphetz Solomon, Louise Ellison ir Vanessa Munro.

Naujausiame 2025 m. mokslo straipsnių rinkinyje *Contemporary Challenges in the Jury System. A Comparative Perspective* užsienio mokslininkai nagrinėja įvairias problemas, su kuriomis susiduria šiuolaikiniai prisiekusiųjų teismai, jungdami novatoriškus tyrimus iš skirtingų disciplinų – teisės, psichologijos ir kriminologijos – bei įvairių jurisdikcijų, tokių kaip Anglija / Velsas, Škotija, Airija, JAV, Japonija ir kitos. Diskusijų kyla dėl realaus susirūpinimo, kad dėl kritikos prisiekusiesiems gali sumažėti visuomenės pasitikėjimas šiuo institutu ir kad jų vaidmuo baudžiamajame procese gali būti dar labiau apribotas. Aptariami klausimai atspindi sparčią technologijų pažangą, kintančią visuomenės dinamiką ir elgseną, taip pat iššūkius, kuriuos paaštrino COVID-19 pandemija.

2025 m. leidinyje *Exploring Mock Juror Evaluations of Forensic Evidence Conclusion Formats Within a Complete Expert Report* Australijos mokslininkės Agnes S. Bali ir Kristy A. Martire tyrinėjo prisiekusiųjų gebėjimą suprasti ir tinkamai įvertinti ekspertų išvadas. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad techninių, moksliškai tikslių išvadų formulavimas ekspertizės aktuose prisiekusiųjų, vertinančių įrodymus, neveikia neigiamai, priešingai nei paprastesnės, bet moksliškai netikslios išvadų formuluotės.

Užsienyje apgintos kelios disertacijos, kuriose nagrinėjamas visuomenės atstovų vaidmuo teismuose. Wardas Noelmansas 2010 m. atliko tyrimą apie visuomenės atstovus baudžiamosiose bylose Nyderlandų ir Belgijos teismuose. Ashley S. Bowser 2013 m. savo darbe apžvelgė prisiekusiųjų sprendimų priėmimo procesą ir įvairius veiksnius, galinčius jį paveikti. Paminėtini du 2022 m. Švedijoje parengti mokslo darbai: Madeleine Rundberg tyrė tarėjų instituto ir Švedijos kaip teisinės valstybės santykį, o Sandra Jansson nagrinėjo tarėjų požiūrį į jų narystę politinėse partijose. Pastarasis faktas gali nulemti šališkumą teismo procesuose, atsižvelgiant į tai, kurių partijų visuomenės atstovai dalyvauja nagrinėjant bylas.

Užsienio valstybių mokslininkų atlikti tyrimai ir parengti moksliniai darbai leidžia spręsti, kad visuomenės atstovų teismo procese institutas vertinamas nevienareikšmiškai ir neretai sulaukia kritikos. Jeigu nesvarstoma, ar šio instituto atsisakyti, tai valstybėse jo modeliai vertinami kaip pasenę ir siekiama juos tobulinti. Vis dėlto daugelį

valstybių nuo šio instituto atsisakymo sulaiko jo konstitucinis reguliavimas, kurį pakeisti sudėtinga. Ypač kritikuojamas sovietmečiu sukurtas modelis ir svarstomas optimalus modelis, atitinkantis šiandienos reikalavimus, kaip įtraukti visuomenės atstovus į teisingumo vykdymo procesą. Valstybėse, kuriose šis institutas palaikomas, jo egzistavimas dažniausiai grindžiamas tvirtu istoriniu pagrindu arba ilgamete tradicija, todėl teisingumo vykdymas be jo dažnai laikomas sunkiai įsivaizduojamu, nepaisant trūkumų. Be to, visuomenės atstovų dalyvavimas teismo procese laikomas demokratijos išraiška ir pasitikėjimo teisingumo sistema stiprinimo priemone. Jis suteikia teismo sprendimams daugiau objektyvumo ir teisingumo, padeda išvengti teismų sistemos biurokratizacijos ir apsaugo teisėjus nuo rutinos sukeltos stagnacijos. Taip pat šis institutas vertinamas kaip svarbus visuomenės švietimo įrankis. Be to, įžvelgiama tam tikrų neefektyvumo požymių. Sprendimus priimantys specialaus teisinio išsilavinimo neturintys visuomenės atstovai dažnai vadovaujasi ne teisės normomis, o emocijomis ir išankstine nuomone. Sprendimų priėmimo procese dominuoja teisėjų pozicija, o visuomenės atstovai dažnai būna pasyvūs – vangiai stebi procesą ir būna linkę pritarti teisėjų nuomonei. Taip pat išryškėja didesnės laiko ir finansinės sąnaudos, susijusios su visuomenės atstovų dalyvavimu ir jų atrankos trūkumais. Pasitaiko nuomonių, kad dėl menkos diskusijos tarp teisėjo ir tarėjų efektyvesnė būtų teismo sistema su prisiekusiaisiais.

Užsienio autorių moksliniuose darbuose apibrėžiami bendrieji visuomenės atstovų teismo procese instituto modeliai, kurie aptariami šio disertacinio tyrimo 2 dalyje. Disertacinio tyrimo tikslas yra ištirti du pagrindinius visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto modelius – prisiekusiųjų ir tarėjų – bei identifikuoti jų santykį su asmens teise į teisingą teismą. Todėl šiame tyrime ypatingas dėmesys skirtas mokslinei literatūrai, kurioje nagrinėjami konstituciniai klausimai, susiję su prisiekusiųjų ir tarėjų institutais. Šiuos klausimus analizavo Lenkijos mokslininkai Łukaszas Chojniakas, Łukaszas Wiśniewskis ir Joanna Kielin, Slovėnijos mokslininkas Marko Novakas, Kroatijos mokslininkas Gordanas Struićius, Slovakijos mokslininkas Vladimíras Varga. Anglijos mokslininko Johno Jacksono ir Kanados mokslininko Nikolai'aus Kovalevo publikacijoje visuomenės atstovų teismo procese institutas aptariamas ne tik įvertinus ET valstybių konstitucijas, bet ir tarptautinius žmogaus teisių dokumentus. Svarbūs ir tie tyrimai, kuriuose paminėta Europos žmogaus teisių konvencija. Šios konvencijos 6 straipsnio 1 dalies formuluotės tikslus ir poveikį valstybėms narėms analizavo Williamas Schabasas ir Edas Batesas. Vienoje iš savo naujesnių publikacijų Johnas D. Jacksonas skiria dėmesio EŽTT bylai ir analizuoja prisiekusiųjų institutą kaip pripažintą tradicinį modelį, kuris skiriasi, pvz., nuo Prancūzijos *d'assises* teismo modelio, nes iš prisiekusiųjų instituto transformavosi į tarėjų institutą. Neįprasta, kad Prancūzijos tarėjų nuosprendžiai priimami slaptu balsavimu. Remigijus Merkevičius analizavo teismo nešališkumo principo sampratą EŽTT praktikoje, taip pat aptarė EŽTT bylas, kuriose išaiškinimai pateikti nacionaliniuose teismuose dalyvavus visuomenės atstovams. Dovydas Vitkauskas ir Grigoriy'us Dikovas parengė mokslinius vadovus, atrinkę kai kurias EŽTT bylas, susijusias su tarėjais.

Tyrimo metodologija. Tyrimas atliktas vadovaujantis kokybinio tyrimo atlikimo

metodologine prieiga, taikant atvejo analizės (angl. *case study*) tyrimo strategiją. Atveju šiame disertaciniame tyrime laikytinos visuomenės atstovų teismo procese instituto perspektyvos Lietuvoje. Disertacinio tyrimo eiga matyti iš uždavinių. Tyrimas buvo vykdomas pagal šią procedūrą:

1) atlikta Lietuvos atvejo analizė, apimanti dokumentų peržiūrą ir ekspertinę apklausą, kurioje dalyvavo konstitucinės teisės specialistas (ekspertas);
2) Skandinavijos šalių (Danijos, Švedijos, Suomijos) ir bendrosios (Anglijos / Velso, JAV) bei žemyninės (Vokietija, Prancūzija, Lenkija) teisės sistemų valstybių atvejai tirti stažuočių metu: autorė stebėjo teismo procesus dalyvaujant visuomenės atstovams, analizavo su tuo susijusius dokumentus ir ėmė interviu iš teisėjų ir visuomenės atstovų;
3) išnagrinėta EŽTT praktika, siekiant ištirti visuomenės atstovų vaidmenį ir jo sąveiką su asmens teise į teisingą teismą.

Remiantis šiuo metodologiniu pagrindu ir atsižvelgiant į tyrimo objektą, iškeltą tikslą ir uždavinius, tyrimo metu taikyti šie metodai: *istorinis*, *duomenų rinkimo*, *lyginamasis*, *turinio analizės*, *loginės analizės* ir *apibendrinimo*.

Istorinis metodas padėjo apsibrėžti šio mokslinio darbo chronologines ribas. Tyrimas apima laikotarpį nuo senovės Graikijos iki šių laikų. Buvo analizuojama visuomenės atstovų teismo procese instituto pradžia senovės Graikijoje ir Romoje, tarėjų instituto vystymasis viduramžių Vokietijoje, prisiekusiųjų – viduramžių Anglijoje, šių institutų modeliai šiuolaikinėse užsienio valstybėse. Tiriant visuomenės atstovų instituto istoriją Lietuvoje, analizuojami 1340 m. Pamedės (Senasis prūsų) ir 1468 m. Kazimiero teisynai, LDK statutai, tarpukariu galioję Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir teisinis reguliavimas.

Autorė *duomenų rinkimo metodu* rinko duomenis, analizuodama dokumentus, imdama ekspertinį interviu, interviu ir vykdydama stebėjimą. Dokumentų analizė apima jau atliktų mokslinių tyrimų pirmiau nurodytose šiuolaikinėse užsienio valstybėse peržiūrą, mokslinių straipsnių ir kitos literatūros, susijusios su tyrimo tema, analizę, taip pat tyrimuose nagrinėjamų valstybių konstitucijų, nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų, EŽTT ir kitos teismų praktikos studijas. Pradedant rengti disertacinį tyrimą, paimtas *ekspertinis interviu*. Jis leido įvertinti Lietuvos kontekstą, susijusį su visuomenės atstovų teismo procese institutu ir jo konstitucingumo vertinimu. Vykdytas *stebėjimas* autorei suteikė galimybę stebėti teismo procesus kitose valstybėse, pvz., Danijoje, Švedijoje ir Lenkijoje, kuriose teismo procese dalyvauja visuomenės atstovai, ir leido įvertinti, kaip šis institutas veikia praktikoje. Paimtas *interviu* leido įvertinti užsienio valstybių teisėjų ir visuomenės atstovų požiūrį į šį institutą, atskleisti jo privalumus, trūkumus ir galimus tobulinimo aspektus.

Lyginamasis metodas pasitelktas siekiant palyginti pirmiau nurodytų įvairių užsienio valstybių konstitucijas, teisės aktus, mokslinę doktriną ir kitą literatūrą. Be to, lyginamasis ir *turinio analizės* metodai leido analizuoti teisinius ir teismų procesinius dokumentus, susijusius su šio instituto teisiniu reguliavimu, identifikuoti aptariamo instituto privalumus ir trūkumus, išryškinti nacionalinės teisės ir konstitucinių reikalavimų atitikties problemą, numatyti Konstitucijos pataisų pakeitimus, kurie būtini

politinei valiai, siekiant į teisingumo vykdymo sistemą įtraukti visuomenės atstovus. *Loginės analizės metodas* taikytas tiriant norminio pobūdžio medžiagą (nacionalinius ir užsienio valstybių teisės aktus, Konstitucinio Teismo nutarimus, EŽTT praktiką ir kita) ir specialiąją literatūrą (vadovėlius, periodinius leidinius, publikacijas, lyginamąsias studijas, mokslo darbus ir kt.). Be to, pateikta teisės mokslininkų samprotavimų apie visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutą, jais remiantis suformuluotos atitinkamos išvados ir apibendrinimai. Šis metodas taip pat pasitelktas siekiant išskirti prisiekusiųjų ir tarėjų institutų modelius, nustatyti galimas visuomenės atstovų teismo procese instituto taikymo ir praktinio funkcionavimo problemas, kritiškai įvertinti pasiūlytą konstitucinio reguliavimo keitimą, taip pat tikrinti atlikto tyrimo rezultatus ir jų loginį ryšį.

Apibendrinimo metodu buvo įvertinti ir apibendrinti kitų mokslininkų atlikti tyrimai bei išvados visuomenės atstovų teismo procese instituto klausimu. Apibendrinta ir visa naudota literatūra, o šis apibendrinimas sudarė pagrindą suformuluoti disertacinio tyrimo ginamuosius teiginius ir išvadas.

Tyrimo struktūra. Tyrimo struktūrą nulėmė tyrimo tikslui pasiekti iškelti uždaviniai. Disertaciją sudaro įvadas, 4 dalys, išvados, priedai, santrauka anglų kalba.

1 dalyje tiriamos visuomenės atstovų teismo procese instituto kūrimosi prielaidos senovės Graikijoje ir Romoje, kai ginčai buvo sprendžiami susirinkimuose. Analizuojamas visuomenės atstovų teismo procese institutas viduramžių Anglijoje ir Vokietijoje. Šios valstybės nulėmė kitų valstybių teisingumo vykdymo sistemas, kuriose buvo įgyvendinti tarėjų ir prisiekusiųjų institutai. Lietuvoje šie institutai tiriami įvairiais valstybės istoriniais etapais.

2 dalyje nagrinėjami egzistuojantys prisiekusiųjų ir tarėjų institutų modeliai, 8-nių užsienio valstybių teismų procesai, kuriuose dalyvauja visuomenės atstovai. Visose valstybėse apžvelgiamos priežastys, nulėmusios instituto įgyvendinimą ir tai, kokie teisės aktai jį reguliuoja. Aptariant teisinį reguliavimą, modeliai analizuojami remiantis trimis kriterijais: visuomenės atstovų teisiniu statusu, atrankos tvarka bei jų teisėmis ir pareigomis teismo procese.

3 dalyje analizuojamas visuomenės atstovų teisinio statuto santykis su asmens teise į teisingą teismą. Tiriama užsienio valstybių reformų patirtis, susijusi su prisiekusiųjų ir tarėjų institutais, kurią, *inter alia*, nulėmė EŽTT praktika.

4 dalyje tyrinėjamos visuomenės atstovų teismo procese instituto perspektyvos šiuolaikinėje Lietuvoje, analizuojant Konstitucijos pataisos projekto ir šio instituto privalumus bei trūkumus iš 5 teisės principų, kurie užtikrina tinkamą asmens teisės į teisingą teismą įgyvendinimą, laikymosi perspektyvos.

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA IR MOKSLINIŲ RENGINIŲ, KURIUOSE PASKELBTI TYRIMO REZULTATAI, SĄRAŠAS

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Tyrimo rezultatai paskelbti šiuose recenzuojamuose mokslo leidiniuose:

1. Simona Dementavičienė, „Should the Constitution be Amended in Order to Introduce Public Participation to Courts: If So, to What Extent?“, *Croma* 8, 2 (2020), https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/d5448462-aa61-454f-9b83-50f3394961e7/content.
2. Simona Dementavičienė, „Visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą institutas Lietuvos Respublikoje ir kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse: konstituciniai aspektai“, *Konstitucija ir teisinė sistema: Liber Amicorum prof. dr. Vytautui Sinkevičiui* (2021), https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/134875a1-1d91-4c1b-a050-48e03d66a227/content.
3. Simona Dementavičienė, „Tarėjų dalyvavimas taikant drausmines nuobaudas teisėjams: Lenkijos atvejis“, *Jurisprudencija* 28, 2 (2021), https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/7002.
4. Simona Dementavičienė, „(Un)necessary Lay Participation in Administration of Justice Nowadays: If So, in What Form and to What Extent?“, *Międzynarodowe Seminarium Kół Naukowych* XLIX, 2 (2021), https://www.researchgate.net/publication/357158152_UNNECESSARY_LAY_PARTICIPATION_IN_ADMINISTRATION_OF_JUSTICE_NOWADAYS_IF_SO_IN_WHAT_FORM_AND_TO_WHAT_EXTENT.
5. Simona Dementavičienė, „The Impact of the Norm of the Polish Constitution Establishing the Lay Participation in the Administration of Justice on the Rule of Law in Poland“, *Przegląd Prawa Konstytucyjnego* 2, 66 (2022), https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_15804_ppk_2022_02_11.
6. Simona Dementavičienė, „Skandinavijos valstybių visuomeninių teisėjų (teismų tarėjų) ir (arba) prisiekusiųjų modeliai: privalumai ir trūkumai“, *Jurisprudencija* 29, 1 (2022), https://doi.org/10.13165/JUR-22-29-1-04.
7. Simona Dementavičienė, „Lay Participation in Ukrainian Court Proceedings During Russian Aggression: Constitutional Aspects“, MRU knygos *The Impact of War and Extraordinary Situations on Law in the Context of Agression Against Ukraine* skyriui „Emerging New Legal Order: the Role of War in Ukraine“ (2024). https://cris.mruni.eu/cris/handle/007/48856

Tyrimo sklaida. Tam tikri tyrimo aspektai buvo aptarti ir perteikti įvairiuose tarptautiniuose teisiniuose renginiuose ir tinklalaidėje:

1. Parengtas stendinis pranešimas „The Ratio Between the Legal Status of Lay Judges and the Individual's Right to a Fair Trial“ konferencijoje *Social Innovation: Inclusiveness and Civic Mindedness (SOCIN'2019)*, Vilnius, 2019 m. spalio 14–15 d.
2. Skaitytas pranešimas „Should the Constitution be Amended in Order to Introduce Public Participation to Courts; if so, to What Extent?“ MRU Doktorantų

draugijos aštuntus metus organizuojamoje tarptautinėje jaunųjų tyrėjų konferencijoje *Socialinės transformacijos šiuolaikinėje visuomenėje 2020* (angl. *Social Transformations in Contemporary Society 2020*), vykusioje 2020 m. birželio 4–5 d.

3. MRU Doktorantų draugijai 2021 m. rugsėjo 16 d. atstovauta MSKN (lenk. *Międzynarodowe Seminarium Kół Naukowych*) Mokslininkų rato seminare (konferencijoje) Lenkijoje, Olštyne, skaitytas pranešimas „(Un)necessary Lay Participation in Administration of Justice Nowadays: If So, in What Form and to What Extent?".
4. Skaitytas pranešimas „The Impact of the Norm of the Polish Constitution Establishing the Lay Participation in the Administration of Justice on the Rule of Law in Poland" Liublino universiteto organizuotoje tarptautinėje konferencijoje *Konstitucijos pataisa* (angl. *Constitutional Amendment*), vykusioje 2022 m. birželio 18 d.
5. Skaitytas pranešimas „Constitutional Aspects of Lay Participation in Lithuania and Other Member States of the European Union" VI Lituanistų kongrese (lenk. *Międzynarodowy Kongres Lituanistów*) organizuotoje tarptautinėje konferencijoje Lenkijoje, Vroclave, vykusioje 2023 m. gegužės 19–20 d.
6. Skaitytas pranešimas „Lay Participation in Ukrainian Court Proceedings During Russian Aggression: Constitutional Aspects" MRU organizuotoje tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje „Teisė ir Rusijos agresija prieš Ukrainą" Lietuvoje, Vilniuje, vykusioje 2024 m. lapkričio 7 d.
7. 2025 m. balandžio 10 d. dalyvauta Teisėjų padėjėjų asociacijos kuriamoje tinklalaidėje ir kalbėta apie visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese institutą, t. y. tarėjus ir prisiekusiuosius, jų skirtumus, užsienio valstybių praktiką, įgyvendinimo perspektyvas Lietuvoje ir pan. (https://www.infolex.lt/.../standa.../2025_05_12_podcast.html).

Tyrimo metu atliktos mokslinės stažuotės:

1. Laimėjus projektą „NAWA and PROM" 2021 m. rugsėjo 19–30 d. stažuotasi Varmijos Mozūrų universitete, Lenkijoje, Olštyne, taip pat Olštyno apylinkės (lenk. *Sąd Rejonowy w Olsztynie*) ir apygardos (lenk. *Sąd Okręgowy w Olsztynie*) teismuose, kuriuose teisingumą vykdo tarėjai (lenk. *Ławnicow*) kartu su teisėjais kolegijose.
2. Laimėjus projektą „NAWA and PROM" 2022 m. rugpjūčio 28 d. – 2022 m. rugsėjo 3 d. stažuotasi Gdansko universitete, Gdanske, Lenkijoje.
3. 2022 m. lapkričio 28 d. – 2023 m. gruodžio 4 d. stažuotasi Stokholmo apylinkės teisme (šved. *Södertörn District Court*), kuriame bylas kartu su teisėjais nagrinėja tarėjai (šved. *nämndemän*), Stokholmo universitete ir Švedijos Parlamento bibliotekoje (šved. *Riksdagsbiblioteket*).
4. 2023 m. kovo 5 d. – 2023 m. kovo 10 d. stažuotasi Danijoje, Orhuso apylinkės teisme (dan. *Retten i Aarhus*), kuriame bylas kartu su teisėjais nagrinėja tarėjai (dan. *Maallikkojäseniä*, *lautamiehiä*), be to, Orhuso universitete.

GYVENIMO, MOKSLINĖS IR KŪRYBINĖS VEIKLOS APRAŠYMAS

Išsilavinimas

2019–2025	Doktorantūros studijos Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykloje
2008	Teisės magistro laipsnis (Mykolo Romerio universitetas)
2008	Teisės magistro laipsnis (Vytauto Didžiojo universitetas, suteiktas Mičigano valstijos universiteto sertifikatas)
2006	Teisės bakalauro laipsnis (Mykolo Romerio universitetas, teisės ir penitencinės veiklos programa)
2006	Teisės bakalauro laipsnis (Mykolo Romerio universitetas, teisės ir valdymo programa)

Darbo patirtis

2023 – iki šiol	teisėja, Kauno apygardos teismas
2022 – iki šiol	lektorė, Mykolo Romerio universitetas
2016–2023	teisėja, Kauno apylinkės teismo Kauno rūmai
2011–2017, 2019	lektorė, VšĮ Kolpingo kolegija
2009–2016	teisėjo padėjėja, Kauno apygardos teismas
2007–2009	teismo posėdžių sekretorė, Kauno apygardos teismas

„LinkedIn“	https://www.linkedin.com/in/sim-dem-166964216/?originalSubdomain=lt
El. paštas	simdem@mruni.eu

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Simona Dementavičienė

LAY PARTICIPATION IN COURT PROCEEDINGS

Summary of the Doctoral Dissertation
Social Sciences, Law (S 001)

Vilnius, 2026

This doctoral dissertation was prepared from 2019 to 2025 at (Mykolas Romeris University) under the right of doctoral studies granted to Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University by the Order No. V-160 of the Minister of Education, Science and Sport of the Republic of Lithuania on 22nd of February 2019.

Scientific Supervisors:

Prof. Dr. Vytautas Sinkevičius, 2019–2022 (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001);

Prof. Dr. Ieva Deviatnikovaitė, 2022–2025 (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001).

The dissertation is defended at the Law Research Council of Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University:

Chairperson:

Prof. Dr. Toma Birmontienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001).

Members:

Assoc. Prof. Dr. Tomas Berkmanas (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law, S 001);

Prof. Dr. Jānis Pleps (University of Latvia, the Republic of Latvia, Social Sciences, Law, S 001);

Dr. Gintaras Šapoka (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001);

Prof. Dr. Haroldas Šinkūnas (Vilnius University, Social Sciences, Law, S 001).

The doctoral dissertation will be defended in the public meeting of the Law Research Council at 10 AM on 13th of February, 2026 in Mykolas Romeris University, Room I-414.

Address: Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania.

SUMMARY

The relevance of the research. In Lithuania, based on the experience of other countries, there is a political will to have *lay judges* administer justice alongside professional judges. This idea took shape three decades after Lithuania regained its independence, when on 12 March 2019, the Seimas registered the draft law No. XIIIP-3273 amending Articles 48 and 109 of the Constitution (hereinafter referred to as the draft amendment to the Constitution or the draft law amending the Constitution). The adoption of this amendment to the Constitution would legalise the institute of *lay judges*. This initiative by a group of Seimas members, proposing the establishment of lay judges, is one of the reasons for the research's relevance, and Chapter 4 of the dissertation is devoted to its analysis.

The relevance of the research is also revealed by an analysis of the practice of the European Court of Human Rights (hereinafter referred to as the ECtHR), which examined the (in)compatibility of court proceedings with lay participation and the requirements of the right to a fair trial. It is systematised in Table 2 in the appendices. Violations of Article 6(1) of the European Convention on Human Rights (hereinafter referred to as the ECHR) relating to lay participation and the right to a fair trial were found in 63,24 % of cases (violations were found in 43 out of 68 cases). The practice developed by the ECtHR reveals that although lay participation is not in itself incompatible with the requirement of the right to a fair trial, the analysis of this practice shows that in such cases, fulfilling the state's obligation to ensure a fair trial is particularly complex and raises practical problems. Chapter 3 of the dissertation is devoted to this analysis. The practice of applying the ECHR developed by the ECtHR is binding in Lithuania; therefore, the Lithuanian legislator, when considering the introduction of the institute of *lay judges*, must assess its (in)compatibility with the inherent right of individuals to a fair trial. The issue of (in)compatibility is also evaluated in this work to critically examine the proposed amendments to the Constitution relating to lay participation and the constitutional concept of the administration of justice.

The dissertation research focuses not only on the interpretation of a single provision of the Constitution, but also on interpreting the system of justice administration in accordance with the model of justice provided for in the Constitution. In Lithuania, the model of justice administration is understood through a judge administering justice, rather than through a person who is not part of the court system. Therefore, the research examines the constitutional concept of justice administration and the (in) compatibility of the resulting requirements for a fair trial with *lay participation in court proceedings* (hereinafter referred to as lay participation). The research distinguishes between two types of court proceedings: one in which cases are heard exclusively by judges, and the other in which cases are heard by judges together with lay participation. The latter model of court proceedings is divided into two parts: in one model, cases are heard by *jurors*, while in the other, they are heard by *lay judges* (hereinafter referred to as lay participation for both institutes). It is precisely the latter model of court proceedings that is intended to be implemented in Lithuania, initiated by

political will, and its constitutionality is assessed in this work.

The intention to include one of the forms of lay participation in the court process – *lay judges* – in the national court system necessitates a detailed analysis of the other such institute – *jurors* – as well as the origins of these institutes, the peculiarities of their development around the world, and their (non)functioning in Lithuania. This also prompts the need to examine the models of jurors and lay judges in modern states. When analysing the lay participation of these states, a specific court proceeding (administrative, criminal, or civil) is distinguished. However, the dissertation assesses the constitutionality of lay participation without linking it to particular court proceedings.

The relevance of the research is based on an analysis of the models of the institute of lay participation in modern foreign states, as outlined in the practice of the ECtHR, which defines the legal status and selection requirements necessary for lay participation to ensure the right to a fair trial. The positive and negative aspects of these institutes are analysed in terms of the principles of judicial independence and impartiality, the publicity of court proceedings, the expediency (efficiency) thereof, the competence of the court, and the principles of fair trial. These principles operate in legal systems of most countries and establish ways of implementing the fundamental right to a fair trial protected by the ECHR. The dissertation assesses the appropriateness of the draft amendment to the Constitution registered in the Seimas. This also testifies to the relevance of the dissertation research.

The novelty and significance of the research. To date, Lithuanian legal science has not assessed lay participation. The research, which evaluates the formation of societal legal consciousness in the context of justice administration in Lithuania, spans over 500 years. The historical scope of this research reveals how the concept of administering justice (legal consciousness) is formed and what requirements arise from the historical development of the idea of justice. The work systematically examines the development of the institute of lay participation during specific historical periods in Lithuania, i.e., in the courts of the Grand Duchy of Lithuania (14th–18th centuries), the courts of Greater Lithuania and the Klaipėda region (1918–1940), as well as in the Republic of Lithuania from 1990 to the present day. The analysis of the 1340 Pamedė (Old Prussian) and 1468 Kazimieras statutes, as well as the statutes of the Grand Duchy of Lithuania, is essential because, according to the preamble to the Constitution of the Republic of Lithuania, these statutes embody constitutional values. The research of Lithuanian historical documents has revealed that, except for a brief period after the restoration of independence, judicial power in Lithuania was formed exclusively on a professional basis. However, there were several discussions about its deprofessionalisation (its separation from the profession).

This is the first research of its kind in Lithuania, in which the models of jurors and lay judges (or lay participation) have been systematically grouped according to their legal status, selection procedures, rights and duties in court proceedings, highlighting their diversity and uniqueness.

Another novelty for Lithuania is that this research provides a detailed and systematic analysis not only of the lay judge institute, which usually operates in countries

belonging to the civil (continental) law tradition (in this case, Germany, France, Poland, Denmark, Sweden, and Finland), but also the institute of jurors, characteristic of common law systems (specifically, England/Wales and the USA).

For the first time in Lithuania and abroad, an analysis of the ECtHR's practice in the context of lay participation was conducted, enabling the refinement of criteria for determining the legal status and selection of lay participation to ensure that the right to a fair trial is not violated.

The novelty of the research is substantiated by an analysis of the constitutional amendments registered in the Seimas in 2019. This analysis not only highlights the novelty of the dissertation research but also reveals its practical significance. The prospects for these amendments should be viewed critically, as they must either be amended or rejected entirely. The results of the research may encourage the rejection of the idea of introducing this institute, especially considering that the amendment was discussed by the Seimas Committee on Legal Affairs and Law Enforcement during the 2016–2020 term, which suspended the discussion process without specifying a date for its resumption.

The novelty of the research also lies in the fact that the advantages and disadvantages of the institutes of jurors and lay judges are assessed based on principles that ensure the implementation of the right to a fair trial, such as the independence and impartiality of the court, the publicity of court proceedings, efficiency (effectiveness), judicial competence, and fair court decisions.

The examination of the institute of lay participation at the constitutional and ECtHR levels not only highlights the novelty of the dissertation research but also reveals its theoretical significance, emphasising its interdisciplinary nature. The analysis encompasses both legal sources, such as international law (e.g., ECHR case law) and the legal practices of foreign countries involving lay participation, as well as constitutional law, legal theory, and historical sources. A retrospective analysis of the lay participation institute's development can significantly contribute to improving the court system.

The problem of the research. The research is related not only to positive law (the evaluation of draft legislation), but also to the requirement arising from natural law (the state's duty to ensure the implementation of the right to a fair trial in dispute resolution). The author of the dissertation explains the concept of lay participants through lay *participation* in court proceedings and determines the impact of their participation in court proceedings on a person's right to a fair trial and the enforcement of justice. Other foreign countries have an institute of lay participation, and it can exist as an institute not contrary to the law; however, it has shortcomings and practical problems, and is not compatible with the Lithuanian constitutional concept of the administration of justice. These problematic issues are raised in the dissertation research.

The scientific problems are revealed and analysed in each chapter of the dissertation.

Chapter 1 analyses the development of the institute of lay participation to answer the question of whether the Lithuanian legal tradition is characterised by lay

participation, i.e., persons who are participants of the judicial system.

Chapter 2 reveals the problems of the institute of lay participation through the experience of foreign countries (England/Wales, the USA, Germany, France, Poland, Denmark, Sweden, and Finland), which have implemented models of lay judges or jurors in their court systems. The research reveals that the models applied in foreign countries have significant shortcomings. Additionally, there are ongoing attempts to reform or completely overhaul the models of the institute of lay participation.

Chapter 3 reveals the problems with the institutes of lay judges and jurors through the specific features of these institutes. The participation of jurors and lay judges in judicial proceedings, along with their distinct responsibilities in ensuring procedural guarantees for individuals, determines the state's responsibility. The state's obligations under Article 6(1) of the Convention differ depending on whether jurors or lay judges participate in the trial. In the case of both institutes of lay participation, there is a double responsibility – not only for a state, if jurors and lay judges fail to properly implement the requirements of a person's right to a fair trial, but also for judges, as they have a duty to explain to jurors and lay judges the legal regulations relating to the proper implementation of procedural guarantees. Chapter 3 also examines whether the Lithuanian state would fulfil its obligation to ensure the right to a fair trial if it had an institute of lay participation, and what threats arise from fulfilling such an obligation. Thus, Chapter 3 is devoted to revealing the scientific problem: whether the establishment of lay judges and jurors (and their models) and the participation of such persons in court proceedings enables the state to fulfil its obligation to guarantee a person's right to a fair trial.

Chapter 4 reveals the problems of the institute of lay participation by assessing its constitutionality, i.e., by examining whether such an institute would be (in)compatible with the model of justice administration established in the Constitution. The research assesses whether the constitutional institute of lay participation would lead to a fundamental constitutional reform. The research aims to analyse the fundamental state act, changes to its provisions, rather than to examine ordinary regulations proposed by the legislature (such as the draft Law on Lay Judges and the codes of the Republic of Lithuania). The research pertains to the evaluation of the constitutional model of administration of justice. The dissertation assesses changes to the Constitution, rather than individual legal acts, which would be inevitable if the constitutional model of justice administration were to be changed.

The issue of introducing the institute of lay participation into the Lithuanian court system is problematic because the draft amendment to the Constitution registered in Lithuania changes the model of Lithuanian court proceedings, which does not include lay participation. The intention is to establish a model of court proceedings that includes lay participation, i.e., to introduce the institute of *lay judges*. The desire to develop the institute of lay judges determines the solution to the problem of its constitutionality. This is all the more so because, once the institute of lay participation has been established in the Constitution, it would be difficult to abolish it, just as it would be challenging to create it if it were not established constitutionally.

On the one hand, to ensure compliance with the standard of the right to a fair trial, it is necessary to establish the legal status of lay participants, guarantee their independence, and outline the procedure for their election (or appointment) at the constitutional level. On the other hand, the institute of lay participation is currently incompatible with the existing constitutional regulation, as the Constitution directly prohibits citizens from interfering in the activities of judges or courts. However, these safeguards are not enshrined in the registered draft amendment to the Constitution. Without these constitutional safeguards, lay participants may pose a threat to the independence of courts and Lithuania's status as a state governed by the rule of law. The constitutional prohibition on citizens interfering in the work of judges renders the institute of lay participation unconstitutional.

The dissertation research is related to **the scientific problem** of the (in)compatibility of the institute of lay participation with the right to a fair trial.

The object of the research is lay participation in the administration of justice.

The scope and assessment of the dissertation research do not include an analysis of other measures that could increase public confidence in the courts, except for the institute of lay participation, as such an analysis would go beyond the scope of this research and would require a separate research.

The research aims to assess the impact of lay participation on the administration of justice and the implementation of the state's obligation to ensure the right to a fair trial in court proceedings when lay participants resolve disputes.

The **objectives** of the research are the following:

1. To investigate the origins and development of the institute of lay participation in court proceedings in foreign countries and Lithuania.
2. To examine models of the institute of lay participation in court proceedings in foreign countries.
3. To analyse the (in)compatibility of lay participation in court proceedings with the procedural guarantees of the right to a fair trial.
4. To assess the constitutionality of the draft law amending the Constitution and the practical functioning of lay participation in court proceedings.

The statements to be defended are the following:

1. The lay participation in court proceedings is not characteristic of the Lithuanian legal tradition.
2. The lay participation in court proceedings is incompatible with the requirements of the state's obligation to ensure the right to a fair trial.
3. The proposed implementation of the lay judge institute would mean a fundamental constitutional reform that would change the professional justice administration system recognised in the constitutional law tradition.

The overview of the sources and research. In Lithuania, scientific research on lay participation is not abundant. In 1999, some researchers analysed the need for a juror's institute in Lithuania. In 2001, research was conducted on how countries worldwide implement the right of citizens to participate in the administration of justice.

One of the most significant early publications on the subject of lay judges,

The Study on the Rationale and Feasibility of the Establishment of an Institute of Lay Judges in the Republic of Lithuania, was carried out in 2004, stating that lay judges were people who represented and implemented dictatorial party interests rather than the interests of the whole society. The issue of the institute of lay judges, which had remained as a Soviet-era legacy in Lithuania for several years after the restoration of independence, has been addressed by scholars in their doctoral theses. They stated that the restoration of independence aimed to eliminate a part of the legal heritage associated with the occupation regime. Lay judges were perceived as a tool of the Soviet authorities to control the judiciary. Negative views on the institute of lay participation were shared by both judges of the period and some scholars who argued that it was inappropriate to adopt the institute of lay judges in independent Lithuania, as it was part of the socialist legal tradition of the Soviet era.

Certain aspects of the institute of lay judges have also been analysed in other studies dealing with various legal problems. These works have also commented on the issue of lay judges or provided different insights on this matter. Scholars agree that introducing the institute of lay participation into the judicial process in Lithuania would require amending the Constitution.

In their 2014 scientific conclusion, *On the Possibility of Introducing the Institute of Public Counsels into the Legal System of the Republic of Lithuania* scholars discussed this possibility. A year later, to inform the concept of the institute of lay judges in Lithuania, the Lithuanian Law Institute conducted research, the results of which are presented in the monograph *The Prospects of the Institute of Lay Judges in Lithuania*. The necessity of a constitutional amendment is also identified in this monograph. As it was drafted in 2015, i.e., before the 2019 amendment to the Constitution, it does not analyse the amendment itself. The monograph was drafted ten years ago, which means that both the legal framework and the factual situation in the countries where the institute of lay participation in the administration of justice operates have changed. The study briefly discusses periods of Lithuanian history as arguments against the introduction of the institute of lay judges. The advantages and disadvantages of the institute of lay judges are analysed from other angles. Therefore, this research reveals the advantages and disadvantages not only of the institute of lay judges but also of the institute of jurors. This work provides a solid basis for a scientific debate.

The following foreign scholars have made significant contributions to the issue of lay participation: Marijke Malsch has carried out a comparative analysis of some European countries; Stefan Machura has studied the German context; Sanja Kutnjak Ivković has analysed the Croatian practice and has carried out a comparative study from the point of view of the lay participation; and Valerie P. Hans, Nancy Pennington, and Reid Hastie have studied the institute of jurors.

A considerable number of Polish scholars have written on the institute of lay participation in the administration of justice: Stanislaw Pomorski, Krystyna Ziółkowska, Marcin Mazuryk, Krzysztof Sadowski, Anna Chmielowiec, Małgorzata Polak, Michał Jankowski, Andrzej Siemaszko, Andrzej Ważny, Grażyna Polkowska-Nowak, Artur Rycak, Krzysztof Eichstaedt, Gerard Jankowiak, Andrzej Leciak, Barbara

Przytuła-Chrostek, Marcin Sosiński, and Marta Szczoczarz-Krysiak.

In Germany, Hans Zeisel and Gerhard Casper, Christoph Rennig, Herman Lieber and Hermann Burchardt, Hans-Heiner, Ekkehard Klausa, Masahiro Fujita and Syugo Hotta, as well as Tom R. Tyler and E. Allan Lind, have conducted various empirical studies to identify the traits of lay judges, their behaviour, their trustworthiness, etc.

In France, the institute of lay judges has been studied by Christopher Daniel Carrier, Djoheur Zerouki-Cottin, and Manotar Tampubolon. In England/Wales, the institute of juries has been examined by Cheryl Thomas, Nigel Balmer, Tony Singh Purewal, and Debra Emmelman. A Scottish scholar Charlie Irvine believes that substantive justice should be administered by judges, not by lay people without legal training, for whom the administration of justice is not their profession. In the Czech Republic, Michal Bobek has studied the institute of lay participation, and in Hungary, Attila Badó, Gábor Feleky and János Lőrinczy have explored the institute of lay judges. A more recent empirical study by Hungarian scholars has revealed that Hungarian courts are characterised by an internal hierarchical relationship between judges and lay judges. Despite legal provisions, this relationship ensures equal rights between lay judges and a judge, but at the same time discourages lay judges from participating more widely in the administration of justice. Recently, however, lay judges have become more vocal. According to the Ukrainian scholar Vitaliy Tytych, an institute of jurors is more beneficial for Ukraine than the current institute of lay judges. Erik Herber has analysed the Japanese institute of lay judges.

Scandinavian authors such as Jørn Øyrehagen Sunde, Pia Letto-Vanamo, Anna Nylund, and Maria Astrup Hjort have explored the institute of lay participation in administration of justice. One of the most recent studies, conducted by Swedish researchers Anita Heber and Tea Fredriksson in 2024, explored the criteria used by lay judges to assess the credibility of victims and how bias and emotional expression influenced credibility assessments.

The origins of the lay participants have been extensively analysed by the US scientist John Philip Dawson, as well as by other scientists such as Glenn R. Morrow, Robert J. Boner and Gertrude Smith, Louis Gernet, J. Walter Jones, Theodor Mommsen, James L. Strachan-Davidson, Ernst Levy, Paul Frédéric Girard, Herbert Felix Jolowicz, Joseph Lengle, Max Kaser, Egon Weiss, and Leopold Wenger, among others.

The US institute of jurors has been researched by Nancy S. Marder, Tony Singh Purewal, Christopher Winkler, Marcus Gadson, Michael Downing, April J. Anderson, Mark George, Tiggey May, Renée Lettow Lerner, Matthew C. Acosta, Travis Hreno, Rebecca K. Helm, Christian Mott, and Larisa Heiphetz Solomon, Louise Ellison, and Vanessa Munro.

In the most recent collection of 2025 research papers, *Contemporary Challenges in the Jury System. A Comparative Perspective*, international scholars explore various challenges facing contemporary jury systems, bringing together ground-breaking research from different disciplines, i.e., law, psychology, and criminology, as well as from different jurisdictions, such as England/Wales, Scotland, Ireland, the USA, Japan, and others. The debate stems from a genuine concern that criticism of the jury could erode

public confidence in the institute and further limit its role in the criminal justice process. The issues under discussion reflect rapid advances in technology, changing societal dynamics and behaviour, and challenges exacerbated by the COVID-19 pandemic.

In *Exploring Mock Juror Evaluations of Forensic Evidence Conclusion Formats Within a Complete Expert Report (2025)*, Australian researchers Agnes S. Bali and Kristy A. Martire investigated the ability of jurors to understand and properly evaluate expert conclusions. The results of the research showed that the formulation of technical, scientifically precise conclusions in expert reports, in contrast to simpler, but scientifically inaccurate, formulations of findings, does not adversely affect jurors evaluating evidence.

Several theses on the role of lay participation in the courts have been defended abroad. Ward Noelmans carried out research in 2010 on lay participation in criminal cases in Dutch and Belgian courts. Ashley S. Bowser's 2013 work looked at the jury decision-making process and various factors that can influence it. In Sweden, the following theses were defended in 2022: Madeleine Rundberg studied the relationship between the institute of lay judges and Sweden as a rule of law, and Sandra Jansson looked at attitudes of lay judges towards their membership in political parties. The latter may lead to bias in court proceedings, depending on which parties' lay participants are involved in cases.

Research and scholarly works carried out by foreign scholars suggest that the institute of lay participation is evaluated ambiguously and is often subject to criticism. If the abolition of the institute is not being considered, national models are seen as outdated, and efforts are made to improve them. However, many countries are deterred from abandoning the institute by its constitutional regulation, which is difficult to change. In particular, the Soviet model has been criticised, and the most optimal model that meets today's requirements for lay participation is being considered.

In countries where this institute is established, its existence is typically rooted in deep historical foundations or a long tradition, making the administration of justice without it often seem difficult to imagine, despite its shortcomings. Moreover, lay participation is viewed as an expression of democracy and a means of fostering confidence in the justice system. It gives greater objectivity and fairness to judgments, avoids the bureaucratisation of the judiciary, and protects judges from the stagnation caused by routine. It is also seen as an essential tool for public education.

There are some indicators of ineffectiveness as well. Decision-making by members of the public without specific legal training is often guided by emotion and prejudice rather than by legal norms. The judges' position dominates decision-making, while lay participants are usually passive, i.e., they are slow to follow the process and tend to agree with the judges' views. Additionally, the increased time and financial costs associated with lay participation, as well as the shortcomings in their selection, are highlighted. Some views suggest that a jury system would be more efficient due to the lack of dialogue between the judge and lay judges.

Foreign authors have developed general models of the institute of lay participation, which are discussed in the second part of this thesis. The thesis aims to examine the

two main models of lay participation, i.e., jurors and lay judges, and to identify their relationship with the individual's right to a fair trial. Therefore, this study pays particular attention to the academic literature dealing with constitutional issues related to the institute of jurors and lay judges.

These issues were analysed by Polish researchers Łukasz Chojniak, Łukasz Wiśniewski, and Joanna Kielin, as well as Slovenian researcher Marko Novak, Croatian researcher Gordan Struić, and Slovak researcher Vladimír Varga. The publications by John Jackson from England and Nikolai Kovalev from Canada discuss the institute of lay participation, not only in the context of the constitutions of the Council of Europe Member States, but also in the context of international human rights instruments. Studies that mention the ECHR are also critical. William Schabas and Ed Bates have analysed the objectives and implications for Member States of the wording of Article 6(1) of the ECHR.

In one of his more recent publications, John D. Jackson focuses on the ECtHR case. He analyses the institute of jurors as a recognised traditional model which differs, for example, from the French model of the court d'assises, as it has been transformed from a jury to lay judges. Unusually, in this model of court, verdicts are delivered by secret ballot. Remigijus Merkevičius has analysed the concept of the court's impartiality principle in the jurisprudence of the ECtHR. He has also discussed the ECtHR cases in which lay people have provided interpretations in national courts. Dovydas Vitkauskas and Grigoriy Dikov have produced research guides with a selection of the ECtHR cases involving lay judges.

The methodology of the research. The research was conducted using a qualitative research approach, employing *a case study* research strategy. The case in this thesis is the perspectives of the institute of lay participation in Lithuania. The course of the dissertation research is evident from its aims. The research was carried out according to the following procedure:

1) A case study of Lithuania was conducted, including a review of documents and an expert survey involving a constitutional law specialist (expert);
2) Cases from Scandinavian countries (Denmark, Sweden, Finland) and common law countries (England/Wales, USA) and civil law countries (Germany, France, Poland) were studied during internships: the author observed court proceedings with lay participation, analysed related documents, and interviewed judges and lay participants;
3) The practice of the ECHR was examined to investigate the role of lay participants and their interaction with the right to a fair trial.

Based on this methodological framework and considering the research's object, aim, and objectives, the following methods were employed in the research: *historical*, *data collection*, *comparative*, *content analysis*, *logical analysis*, and *summarisation*.

The historical method helped to define the chronological boundaries of this scientific work. The research covers the period from ancient Greece to the present day. The study analyses the origins of the institute of lay participation in ancient Greece and Rome, the development of the institute of lay judges in medieval Germany, the

institute of jurors in medieval England, and models of these institutes in modern foreign countries. When investigating the history of the institute of lay participation in Lithuania, the statutes of Pamedė (Old Prussia) of 1340 and Kazimieras of 1468, as well as the statutes of the Grand Duchy of Lithuania, the Constitutions of the Republic of Lithuania, and legal regulations in force during the interwar period were analysed.

The author collected data using *data collection methods*, analysing documents, conducting expert interviews, interviews and observations. The analysis of documents encompasses a review of previous research conducted in the above modern foreign countries, an examination of scientific articles and other relevant literature related to the research topic, as well as an investigation of constitutions, national and international legal acts, the ECHR, and other case law. At the beginning of the dissertation research, *an expert interview* was conducted. It enabled an assessment of the Lithuanian context regarding the institute of lay participation and an evaluation of its constitutionality. *The observation* allowed the author to observe court proceedings in other countries, such as Denmark, Sweden, and Poland, where lay participants participate in court proceedings, and to assess how this institute works in practice. The conducted *interviews* enabled the author to determine the views of judges and lay participants in foreign countries on this institute and to identify its advantages, shortcomings, and potential areas for improvement.

A *comparative* method was employed to examine the constitutions, legislation, scientific doctrines, and other relevant literature of the various foreign countries mentioned above. In addition, comparative and *content analysis* methods were used to analyse legal and court procedural documents related to the legal regulation of this institute, identify the advantages and disadvantages of the institute in question, highlight the problem of compliance with national law and constitutional requirements, and discuss amendments to the Constitution that are necessary for the political will to include lay participation. *The logical analysis method* was applied when examining normative material (national and foreign legislation, Constitutional Court rulings, ECtHR practice, etc.) and specialised literature (textbooks, periodicals, publications, comparative studies, scientific works, etc.). Additionally, the reflections of legal scholars on the institute of lay participation are presented, and relevant conclusions and summaries are formulated based on their insights. This method was also used to distinguish between the models of jurors and lay judges, identify potential problems in the application and practical functioning of the institute of lay participation, critically evaluate the proposed constitutional amendment, and verify the research results and their logical connection.

The *summarisation method* was employed to evaluate and synthesise the research and conclusions of other scholars on the topic of the institute of lay participation. All the literature used was summarised, and this summary formed the basis for formulating the statements to be defended and the conclusions of the dissertation research.

The structure of the research. The structure of the research was determined by its objectives. The dissertation thesis comprises an introduction, four chapters, a conclusion, appendices, and a summary, both in Lithuanian and English.

Chapter 1 examines the preconditions for the creation of the institute of lay participation in ancient Greece and Rome, when disputes were resolved in assemblies. Then it analyses the institute of lay participation in medieval England and Germany. These countries influenced the systems of administration of justice in other countries where institutes of lay judges and jurors were implemented. These institutes in Lithuania have been studied at various periods of their history.

Chapter 2 examines the existing models of juries and lay judges, lay participation in eight foreign courts. In each country, the reasons behind the implementation of the institute and the legislation governing it are reviewed. In discussing the legal framework, the models are analysed based on the following three criteria: the legal status of lay participants, the selection procedure, and their rights and obligations in the proceedings.

Chapter 3 analyses the relationship between the legal status of lay participants and the individual's right to a fair trial. It examines the reform experience of foreign countries concerning the institutes of jurors and lay judges influenced, *inter alia*, by the ECtHR doctrine.

Chapter 4 examines the perspectives of the institute of lay participation in modern Lithuania, analysing the amendment of the Constitution and the advantages and disadvantages of this institute through the five principles of law, which ensure the proper observance of the individual's right to a fair trial.

LIST OF SCIENTIFIC PUBLICATIONS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION AND SCIENTIFIC EVENTS WHERE THE RESULTS OF THE RESEARCH WERE PRESENTED

Approval of research results. The research results were published in the following peer-reviewed scientific publications:

1. Simona Dementavičienė, „Should the Constitution be Amended in Order to Introduce Public Participation to Courts; if so, to What Extent?“, *Croma*, 8, 2 (2020), https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/d5448462-aa61-454f-9b83-50f3394961e7/content.
2. Simona Dementavičienė, „Visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą institutas Lietuvos Respublikoje ir kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse: konstituciniai aspektai“, *Liber Amicorum prof. dr. Vytautui Sinkevičiui* (2021), https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/134875a1-1d91-4c1b-a050-48e03d66a227/content.
3. Simona Dementavičienė, „Tarėjų dalyvavimas taikant drausmines nuobaudas teisėjams: Lenkijos atvejis“, *Jurisprudencija*, 28, 2 (2021), https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/7002.
4. Simona Dementavičienė, „(Un)necessary Lay Participation in Administration of Justice Nowadays: if so, in What Form and to What Extent?“, *Międzynarodowe Seminarium Kół Naukowych*, XLIX, 2 (2021), https://www.researchgate.net/publication/357158152_UNNECESSARY_LAY_PARTICIPATION_IN_ADMINISTRATION_OF_JUSTICE_NOWADAYS_IF_SO_IN_WHAT_FORM_AND_TO_WHAT_EXTENT.
5. Simona Dementavičienė, „The Impact of the Norm of the Polish Constitution Establishing the Lay Participation in the Administration of Justice on the Rule of Law in Poland“, *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, 2, 66 (2022), https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_15804_ppk_2022_02_11.
6. Simona Dementavičienė, „Skandinavijos valstybių tarėjų ir (arba) prisiekusiųjų modeliai: privalumai ir trūkumai“, *Jurisprudencija*, 29, 1 (2022), https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/7155.
7. Simona Dementavičienė, „Lay Participation in Ukrainian Court Proceedings During Russian Aggression: Constitutional Aspects“, MRU knygos *The Impact of War and Extraordinary Situations on Law in the Context of Agression Against Ukraine* skyriui „Emerging New Legal Order: the Role of War in Ukraine“ (2024). https://cris.mruni.eu/cris/handle/007/48856

Dissemination of research. Certain aspects of the research were discussed and presented at various international legal events and on the webcast:

1. Prepared a poster presentation entitled “The Ratio Between the Legal Status of Lay Judges and the Individual’s Right to a Fair Trial” for the conference *Social Innovation: Inclusiveness and Civic Mindedness (SOCIN‘2019)*, Vilnius, October 14–15, 2019.
2. Presentation of the paper “Should the Constitution be Amended in Order to

Introduce Public Participation to Courts; if so, to What Extent?" At the eighth annual international conference for young researchers, *Social Transformations in Contemporary Society 2020*, organised by the MRU Doctoral Student Association, June 4–5, 2020.

3. On September 16, 2021, the MRU Doctoral Student Association was represented at the MSKN (*Międzynarodowe Seminarium Kół Naukowych*) Scientists' Circle seminar (conference) in Olsztyn, Poland, where a presentation was given on "(Un)necessary Lay Participation in Administration of Justice Nowadays: if so, in What Form and to What Extent?"
4. Presentation of the paper "The Impact of the Norm of the Polish Constitution Establishing the Lay Participation in the Administration of Justice on the Rule of Law in Poland" at the international conference *Constitutional Amendment* organised by the University of Lublin on June 18, 2022.
5. Presentation of the paper "Constitutional Aspects of Lay Participation in Lithuania and Other Member States of the European Union" at the 6th International Lithuania Congress (Polish: *Międzynarodowy Kongres Lituanistów*) organised by the International Conference in Poland, Wrocław, held on May 19–20, 2023.
6. Presentation of the paper "Lay Participation in Ukrainian Court Proceedings During Russian Aggression: Constitutional Aspects" at the international scientific-practical conference *Law and Russian Aggression against Ukraine* organised by MRU in Vilnius, Lithuania, on November 7, 2024.
7. On April 10, 2025, I participated in a webinar organised by the Association of Judicial Assistants. I spoke about the institution of public participation in court proceedings, i.e. lay judges and jurors, their differences, practices in foreign countries, prospects for implementation in Lithuania, etc. (https://www.infolex.lt/.../standa.../2025_05_12_podcast.html).

Scientific internships completed during the research:

1. After winning the NAWA and PROM project, an internship was completed at the University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland, from September 19 to 30, 2021, as well as at the District Court in Olsztyn (Polish: S*ąd Rejonowy w Olsztynie*) and the Regional Court in Olsztyn (Polish: *Sąd Okręgowy w Olsztynie*), where justice is administered by lay judges (Polish: *ławnicow*) together with judges in panels.
2. After winning the NAWA and PROM project, an internship was completed at the University of Gdańsk in Gdańsk, Poland, from August 28 to September 3, 2022.
3. From November 28, 2022, to December 4, 2023, an internship was completed at *the Södertörn District Court* in Stockholm, where lay judges (Swedish: *nämndemän*) hear cases together with judges, also at Stockholm University and the Swedish Parliament Library (Swedish: *Riksdagsbiblioteket*).
4. From March 5, 2023, to March 10, 2023, an internship was completed at the Aarhus District Court (Danish: *Retten i Aarhus*) in Denmark, where lay judges (Danish: *maallikkojäseniä, lautamiehiä*) hear cases alongside judges, and at Aarhus University.

DESCRIPTION OF LIFE, SCIENTIFIC AND CREATIVE ACTIVITIES

Education

2019–2025	Doctoral studies at Mykolas Romeris University Law School
2008	Master's degree in law (Mykolas Romeris University)
2008	Master's degree in Law (Vytautas Magnus University, awarded a certificate in transnational law by Michigan State University)
2006	Bachelor of Law (Mykolas Romeris University, Law and Penitentiary Activities Program)
2006	Bachelor of Law (Mykolas Romeris University, Law and Management Program)

Work experience

2023 – present	Judge, Kaunas Regional Court
2022 – present	Lecturer, Mykolas Romeris University
2016–2023	Judge, Kaunas District Court, Kaunas Division
2011–2017, 2019	Lecturer, Kolping College
2009–2016	Assistant judge, Kaunas Regional Court
2007–2009	Court clerk, Kaunas Regional Court

"LinkedIn"	https://www.linkedin.com/in/simona-dementavi%C4%8Dien%C4%97-a985382b0/
E-mail	simdem@mruni.eu

Dementavičienė, Simona
VISUOMENĖS ATSTOVAI TEISMO PROCESE: daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2026. P. 402.

Bibliogr. 290–355 p.

Visuomenės atstovų dalyvavimo teismo procese instituto ištakos glūdi Antikoje. Viduramžių Anglijoje pradėjo formuotis prisiekusiųjų, o Vokietijoje – tarėjų institutas. Visuomenės atstovų institutas Pamedės, Kazimiero teisynuose ir LDK Statutuose įtvirtintas nebuvo. Jo nebuvo ir 1918–1940 m. Lietuvos teisėje.

Prisiekusiųjų instituto modelis įtvirtintas tirtose valstybėse – Anglijoje / Velse ir JAV, o tarėjų – Vokietijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje, Danijoje, Švedijoje ir Suomijoje. Šie du modeliai ne tik pasižymi skirtingais bruožais, bet ir skirtingai įgyvendinami.

EŽTT praktika parodė, kad visuomenės atstovų institutas gali būti nesuderinamas su asmens teise į teisingą teismą. Remiantis EŽTT konstatuotais praktinio pritaikymo trūkumais, šis institutas užsienio valstybėse kritikuojamas, reformuojamas, svarstoma jį panaikinti.

Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, teisingumo vykdymo funkcija patikėta išimtinai teisėjams. Konstitucinė teisingumo vykdymo samprata atskleidė, kad, įdiegus visuomenės atstovų institutą (be esminių Konstitucijos pataisų), Lietuvoje būtų sudarytos prielaidos paneigti išskirtinį teisėjo konstitucinį statusą ir konstitucinę teisingumo vykdymo sampratą. Tyrimas atskleidžia, kad visuomenės atstovų institutas gali neigiamai paveikti asmens teisę į teisingą teismą užtikrinančių principų (nepriklausomumo ir nešališkumo, teismo proceso operatyvumo (efektyvumo), teismo kompetencijos, teisingo teismo sprendimo) tinkamą įgyvendinimą.

The origins of the institute of lay participation in court proceedings lie in Antiquity. In medieval England, the institute of jurors began to take shape, while in medieval Germany, the institute of lay judges emerged. The institute of lay participation was not enshrined in the laws of Pamedė and Kazimieras, or the Statutes of the Grand Duchy of Lithuania. It was also absent from Lithuanian law between 1918 and 1940.

The model of the jurors' institute is established in the countries studied: England/Wales and the USA. The model of lay judges is based in Germany, France, Poland, Denmark, Sweden, and Finland. The models above not only differ in features but are also implemented differently.

The practice of the ECHR has shown that the institute of lay participation may be incompatible with the right to a fair trial. Based on the ECHR's identified shortcomings in practical application, this institute is being criticised, reformed, and considered for abolition in other countries.

After Lithuania's independence was restored, the administration of justice was entrusted exclusively to judges. The constitutional concept of the administration of justice reveals that the introduction of the institute of lay participation (without substantial amendments to the Constitution) would create conditions in Lithuania that would

undermine the exclusive constitutional status of judges and the constitutional concept of the administration of justice. The study reveals that the institute of lay participation may negatively affect proper implementation of the principles that guarantee a person's right to a fair trial (independence and impartiality, expediency (efficiency) of court proceedings, court competence, and fair court decisions).

Simona Dementavičienė

VISUOMENĖS ATSTOVAI TEISMO PROCESE

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas roffice@mruni.eu

Tiražas 40 egz.

Parengė spaudai Martynas Švarcas

Spausdino UAB „Ciklonas“
Žirmūnų g. 68, LT-09124, Vilnius
El. p. info@ciklonas.lt
https://ciklonas.lt/